ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

FORMAREA CUVINTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Redactori responsabili:
Acad. AL. GRAUR
şi
MIOARA AVRAM

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
1970

ACADEMIA REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
INSTITUTUL DE LINGVISTICĂ DIN BUCUREŞTI

FORMAREA CUVINTELOR ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Volumul I

COMPUNEREA

DE
FULVIA CIOBANU
ŞI
FINUȚA HASAN

16278

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA
1970

CUVÎNT ÎNAINTE

Formarea cuvintelor este un mijloc de îmbogățire a vocabularului care folosește resursele proprii ale limbii respective, pornind de la cuvinte[1] existente în limbă.

Principalele procedee de formare a cuvintelor în limba română sînt : 1) derivarea a) propriu-zisă sau progresivă, prin adăugarea de afixe lexicale și lexico-gramaticale — sufixe (de exemplu *bun**ătate***, *măr**i***) și prefixe (***stră**bun*, ***a**dormi*)—, și b) regresivă, prin suprimarea afixelor sau a unor segmente interpretate ca afixe (*mașter* < *mașteră*, *deranj* < *deranja* ; *cotro* < *încotro*) ; 2) compunerea — din cuvinte care există și independent (*bunăvoință*) sau cu elemente de tip tematic (***neo**iobăgie*) — ; 3) schimbarea valorii gramaticale — prin trecerea la altă parte de vorbire (*bun* subst. < *bun* adj.) sau în altă clasă lexico-morfologică, de exemplu de la substantive proprii la comune și invers (*marghiloman* < *Marghiloman* ; *Floarea* < *floare*)—. La acestea se adaugă unele procedee de importanță secundară, cum sînt scurtarea (trunchierea sau fragmentarea) cuvintelor (de exemplu *parc* „cartier, grup de străzi" < *parcelare*), contaminarea sau încrucișarea (de exemplu *vroi* < *voi* + *vrea*), reduplicarea (de exemplu *Gigi*) și diferite tipuri mixte.

Între tipurile mixte de formare a cuvintelor cel mai important este reprezentat de formațiile parasintetice, alcătuite prin folosirea simultană a) a celor două feluri de derivare progresivă — cu prefixe și sufixe — (de exemplu ***îm**bun**a***) și b) a derivării și a compunerii (în acest caz formațiile se numesc de obicei compuse parasintetice, de exemplu *mărinimie*, *antonpannesc*). Alte tipuri mixte sînt constituite de formațiile reduse la un element de compunere tematică și un afix (de exemplu *teleast*), de cele realizate prin derivare regresivă și adăugarea unui afix (de exemplu substantivele postverbale *tăgadă* sau *tagă* de la *tăgădui* ; *păstru* de la *păstra*), prin trunchiere și un afix (de exemplu *circă* < *circumscripție*) sau prin reduplicare și un afix (de exemplu *tutui*), ca și prin compunere și schimbarea valorii gramaticale (de exemplu *mai-mare* subst., *obtuzunghi* adj. și toate compusele de tip propoziție sau frază). Un tip mixt prin excelență îl constituie compunerea din abrevieri, în care se împletește deci compunerea cu procedeul numit mai înainte scurtare, trunchiere sau fragmentare (de exemplu *aprozar*) ; uneori se poate considera că la aceste două procedee se adaugă și derivarea, dacă sunetul final dintr-o formație ca *hantru* este interpretat ca afix și nu ca simplu suport fonic al compusului.

---

[1] Prin aceasta se exclude din sfera formării cuvintelor crearea interjecțiilor simple (problema se pune mai ales pentru onomatopee), care folosește resursele sonore ale limbii, dar nu pornește de la cuvinte existente.

De tipurile mixte de formare a cuvintelor în care avem a face cu acțiunea simultană a două procedee diferite trebuie distinse situațiile în care diverse procedee intervin succesiv, de exemplu derivarea progresivă sau regresivă de la un compus preexistent ca atare (*șaisprezecime* de la *șaisprezece*, *ceferist* de la *C.F.R.*; *cinzeacă* de la *cin(ci)zeci*), de la un cuvînt format prin trunchiere (*Sănducu*) ori prin reduplicare (*Gigel*, *găgăi*) sau schimbarea valorii gramaticale a unui compus (*atotputernic* adj. > subst.). Unele formații sînt susceptibile de două interpretări diferite din punctul de vedere al procedeelor folosite sau, mai exact, al ordinii acestor procedee: un cuvînt ca *sinucidere* ar putea fi considerat atît compus direct din *sin(e)* + substantivul *ucidere*, cît și format prin schimbarea valorii gramaticale a unei forme a verbului compus *sinucide*; aceeași e situația unor formații cu prefixe ca *refacere*, *decădere* etc.

În cadrul unuia și aceluiași procedeu trebuie distinse de asemenea diferitele trepte succesive de derivare sau de compunere, de exemplu la *legătorie*, derivat cu sufixul simplu *-ie* de la *legător* < *lega* + *-(ă)tor*, și nu direct din *lega* + un sufix compus-*(ă)torie*; *realipi*, derivat cu prefixul *re-* de la formația prefixată *alipi*, și nu direct de la *lipi* cu un dublu prefix; *nemuritor*, derivat cu prefixul *ne-* de la formația sufixată *muritor*, și nu parasintetic de la *muri*, iar *nemuri*, derivat regresiv de la *nemuritor*, și nu cu prefixul *ne-* + *muri*; *anglo—vest -german*, compus din doi termeni: unul simplu, *anglo-*, și unul compus la rîndul lui, *vest-german*; *ozenolog*, compus tematic pornind de la un compus din abrevieri etc. Bineînțeles, și aici se întîlnesc formații susceptibile de două interpretări diferite: *îndeseară* poate fi interpretat drept compus din prepoziția simplă *în* + adverbul compus *deseară* (< prep. *de* + subst. *seară*) sau din prepoziția compusă *înde* + substantivul *seară*.

Într-un sens mai larg, pot fi atrase în sfera formării cuvintelor și alte procedee, considerate laterale întrucît țin de (sau și de) alte compartimente ale limbii: diferențierea lexicală obținută prin mijloace flexionare (de exemplu forme duble de conjugare ca *acordá* : *acord* și *acordá* : *acordez*; forme duble de declinare ca *bandă* : *benzi* și *bandă* : *bande*; singulare refăcute ca *oaspăt* < *oaspeți*, *țărm* < *țărmuri*) sau fonetice (de exemplu *dincólo* și *díncolo*)[2]; unele cazuri de haplologie sau sincopă (*bățîcă* < *bădițică*); modificarea începutului unui cuvînt la repetarea lui în îmbinări rimate (*sărac*-**mărac**, **mierte**-*fierte*); unele fenomene de simbolism fonetic, care ascund forma internă a cuvîntului (de exemplu *flușturatic* < *fluturatic*), și de etimologie populară, care, dimpotrivă, creează o anumită formă internă (de exemplu modificarea lui *ferăstrău* în *fierăstrău*).

În cele mai multe situații etimologia populară nu poate fi considerată un procedeu de formare a cuvintelor, dar este un factor important de explicare a unor cuvinte în care recunoaștem alte procedee, căci etimologia populară, ca proces, poate crea atît „false'' compuse (de exemplu *piele-largă*

---

[2] Nu însă și diferențierea realizată exclusiv prin mijloace semantice (trecerea de la polisemie la omonimie prin pierderea unor verigi din evoluția sensurilor), deoarece aceasta nu duce la apariția unui cuvînt nou din punct de vedere formal.

din *pelagră*), cît și „false'' derivate (de exemplu *rariță* din *raliță*), care trebuie luate în considerație la procedeele respective, alături de atîtea alte cazuri de falsă analiză. Descrierea formării cuvintelor într-o limbă implică atît prezentarea cuvintelor formate de la început cu anumite procedee, care adesea nu mai pot fi recunoscute (este vorba de formațiile devenite neanalizabile în decursul timpului, derivate cu prefixe ca *spăla*, cu sufixe ca *găină*, compuse ca *mujdei* etc.), cît și prezentarea cuvintelor modificate prin intervenția ulterioară a unor procedee de formare a cuvintelor care au creat cuvîntului o formă internă (chiar fără alterarea expresiei: de exemplu adverbul *mite*, împrumut din bulgară, interpretat de vorbitori drept compus din pronumele românești *mi* și *te*) sau i-au modificat-o (într-un caz ca *hop-pașa* devenit *hop-așa* s-a schimbat un termen al compusului cu alt cuvînt; prin transformarea lui *galantom* în *galanton* s-a dat unui compus aspect de derivat), cu sau fără intenție; la creațiile cu intenție (glumeață) trebuie avute în vedere așa-numitele deraieri lexicale (*nepurcel* pentru *nepoțel*).

Fenomene care interesează formarea cuvintelor fără a fi procedee ale acesteia, ca și etimologia populară și deraierile lexicale în situațiile discutate în alineatul precedent, sînt și elipsa — legată de unele tipuri de compunere (*Statu-Palmă-Barbă-Cot*), de schimbarea valorii gramaticale (*roșie* subst. < *(pătlăgică) roșie* adj.), de trunchiere (*tele* pentru *televiziune*) și chiar de derivare (*a aminti* < *(a aduce) aminte*) — și mai ales analogia, în măsura în care orice cuvînt se formează după un „model''; rima poate fi considerată și ea un aspect al analogiei cu efecte asupra formării cuvintelor nu numai în cazuri cu caracter individual — în poezie (tipul *(mititel) înfășățel*) —, ci și în expresii și compuse folosite în limba comună (de exemplu *Ilie-Pălie*).

În diverse lucrări românești și străine se întîlnesc deosebiri de clasificare și de terminologie în legătură cu procedeele de formare a cuvintelor (căreia i se spune uneori, în bloc, derivare). Astfel, e relativ răspîndită părerea că formarea cuvintelor cu prefixe se încadrează la compunere, nu la derivare. Ceea ce tratatul de față numeşte „elemente de compunere (tematică)'' poartă în alte lucrări denumirea de prefixoide și sufixoide, uneori chiar prefixe și sufixe, iar procedeul numit mai înainte schimbarea valorii gramaticale nu numai că apare sub diferite alte nume (conversiune, schimbarea categoriei gramaticale, schimbarea clasei morfologice, trecerea la altă parte de vorbire), dar este uneori încadrat la derivare sub numele de derivare improprie; în aceasta din urmă unii cercetători includ și ceea ce alții disting — atît de derivarea propriu-zisă, cît și de cea „improprie'' — cu termenul de derivare imediată sau nemijlocită, aplicat formării verbelor, denominative și delocutive, exclusiv cu sufixele conjugării (sufixe lexico-gramaticale). Derivarea regresivă, redusă uneori la formarea substantivelor postverbale, este considerată de unii autori un procedeu cu totul aparte față de derivare. Argumentele avute de autorii tratatului de față pentru adoptarea unui anumit termen sau punct de vedere se dau în secțiunile din tratat consacrate procedeelor în cauză, în acest loc urmînd să se discute numai probleme comune mai multor procedee.

Delimitarea diverselor procedee de formare a cuvintelor prezintă unele dificultăți de natură obiectivă, date fiind unele asemănări între procedee diferite în anumite cazuri speciale sau în general. Se pot semnala astfel dificultăți de delimitare între derivare (cu sufixe și prefixe) și compunere; între derivarea regresivă și trunchiere; între schimbarea valorii gramaticale și derivare, respectiv compunere; între contaminare și compunere, respectiv derivare; între compunere și reduplicare.

La delimitarea compunerii de derivare ridică probleme în primul rînd așa-numitele „elemente de compunere”, care prezintă multe asemănări cu afixele (sufixe și prefixe). Criteriul semantic-noțional, pe care se bazează distincția sincronică între cele două procedee, alături de criteriul provenienței din cuvinte autosemantice sau din instrumente gramaticale (vezi argumentarea în § 9), nu este totdeauna la fel de operant, din pricina situațiilor în care unele elemente de compunere provenite din cuvinte autosemantice își pierd conținutul noțional (cazul adverbialului *-mente*, general admis drept sufix astăzi, dar și al lui *-col* în cuvinte ca *vinicol*, unde nu mai înseamnă „de cultură” ca în *pomicol*, *viticol*, ci formează pur și simplu un adjectiv de la un substantiv; cf. și cazurile de confuzie între compusul *petrolifer* și derivatul *petrolier*) și a situațiilor în care unele afixe capătă un asemenea conținut (este cazul unor sufixe cu sensuri speciale în anumite terminologii, de exemplu *-ită*, *-oză*, *-om* în terminologia medicală, *-at*, *-ură*, *-an*, *-on* în terminologia chimică, sau al unor prefixe ca *extra-* care pot evolua spre folosirea independentă, adjectivală: *mazăre extra*); dificultățile de delimitare sînt sporite uneori de omonimia unor elemente de compunere (neologice) cu afixe (mai vechi), ca în cazul lui *-(o)log*, *-(o)man* (cf. și dubla origine a prefixului *para-* și a sufixului substantival *-ol* din terminologia chimică), ca și de statutul de element de compunere acordat unor fragmente nesemnificative la origine, detașate prin analiză greșită (*-buz*, *-tron*). Compunerea de acest tip — numită de obicei tematică — reprezintă un procedeu de tranziție între compunere și derivare (progresivă) și în acest sens trebuie interpretată și denumirea de afixoide sau pseudoafixe dată elementelor de compunere tematică, indiferent de faptul că adepții acestei denumiri înclină adesea și spre ralierea elementelor în cauză la afixele propriu-zise. În al doilea rînd, la compunerea din cuvinte întregi se pune problema distingerii unor termeni —prepoziții (*în*, *sub*, *a*) și adverbe (*prea*) — de prefixele omonime; admiterea compuselor cu prepoziții sau adverbe lipsite de sens noțional puternic complică și ea criteriile de delimitare a elementelor de compunere tematică de afixe.

Delimitarea între derivarea regresivă și trunchiere, clară atunci cînd avem a face cu distincția între elemente cu și fără valoare noțională (reducerea la un afix: *Uțu*, *Ica*, la numai unul din termenii compusului: *tele* pentru *televiziune* sau la alte fragmente insuficient de semnificative: *circă*, *tușă*, *Cica* e trunchiere, în timp ce reducerea la temă: *plictis* e derivare regresivă), se complică în unele situații (de exemplu în *parc* < *parcelare*, care se încadrează la trunchiere și nu la derivarea regresivă numai pentru că se știe că provine de la o abreviere folosită în scris). Trunchierea, la rîndul ei, ridică uneori problema delimitării de scurtări datorate unor fenomene fonetice (haplologie, afereză, apocopă).

Distincția între schimbarea valorii gramaticale și derivarea progresivă este dificilă în toate situațiile în care o formație cu afix aparține la două părți de vorbire fără a se putea dovedi proveniența uneia din cealaltă (de exemplu *muritor*, *nebun* etc., adjective și substantive). În mod special prezintă dificultăți de interpretare: substantivele cu forma infinitivului lung care se explică greu prin substantivizarea acestuia atunci cînd e vorba de neologisme care nu au mai apucat epoca de întrebuințare a infinitivului lung ca formă verbală (*aselenizare*), de formații fără un corespondent verbal atestat (*abrazare*) sau cu verbul de bază de altă conjugare (*nășcare*); unele adjective cu formă gerunzială care se pot explica direct drept calcuri din franceză (*suferind*); substantivele și adjectivele provenite din participii cu formă negativă (*nerușinat*). Cu derivarea regresivă procedeul schimbării valorii gramaticale se poate confunda în situații în care un asemenea derivat coincide cu o formă flexionară a cuvîntului de bază (de exemplu un substantiv postverbal de tipul *alint*). Față de compunere, problema delimitării procedeului numit schimbarea valorii gramaticale privește anume soluția adoptată pentru formațiile substantivale cu articol—demonstrativ (*Celmare*), posesiv (*al-său*).

Distincția între contaminare și compunere interesează îndeosebi compusele numite tautologice, cu termeni mai mult sau mai puțin sinonimi (tipul *rotocol*, *furlua*), iar între contaminare și derivare formațiile în care se pot identifica elemente derivative (*azvîrli* < *zvîrli* + prefixul *a-*, probabil datorită lui *arunca*).

Problema delimitării compunerii de reduplicare se pune mai ales pentru interjecții și formații provenite din interjecții, de tipul *fîș-fîș*.

În sfîrșit, există situații în care e greu de distins un procedeu propriu-zis de formare a cuvintelor, cum e derivarea, de unele mijloace morfologice. Este cazul, pe de o parte, al derivării cu sufixe lexicale care se întîlnește cu fenomenul morfologic al reconstituirii unei forme flexionare: de exemplu *boială*, singular refăcut din *boieli*, pluralul lui *boia*, se confundă cu un derivat cu sufixul *-eală*, după cum *vopsea*, singular refăcut din pluralul *vopsele*, apare ca format cu un sufix *-ea* cu funcție neobișnuită. Pe de altă parte, cu un grad de generalitate mai mare, este greu de făcut o distincție netă între mijloacele pur morfologice și cele lexico-gramaticale, cum sînt sufixele substantivale *-ă*, *-u* sau sufixele verbale *-a*, *-i* admise în cadrul derivării („imediate”).

Ierarhizarea diverselor procedee de formare a cuvintelor prezentate mai sus, atît a celor propriu-zise, cît și a celor laterale, în unele procedee considerate principale față de altele secundare, are în vedere nu numai numărul de formații realizate și gradul în care limba recurge la asemenea formaţii, ci şi distincţia între caracterul tipizat al unor procedee şi caracterul oarecum individual, cu cazuri mai mult sau mai puţin accidentale, al altora.

Un cuvînt format (prin indiferent ce procedeu) se caracterizează prin faptul că el poate fi pus, într-o măsură mai mare sau mai mică, în relaţie de provenienţă cu alt cuvînt sau alte cuvinte din aceeaşi limbă, că poate fi chiar înţeles prin raportarea la alte cuvinte. De obicei această proprietate a cuvintelor formate, în cadrul mai larg al cuvintelor motivate, se numeşte în studiile de formare a cuvintelor formă internă sau caracter analizabil. Cu o analiză în sensul strict al cuvîntului avem a face numai la derivarea progresivă şi la compunere (evident şi la formaţiile parasintetice cu aceleaşi procedee), întrucît numai la aceste procedee se distinge în structura cuvîntului format succesiunea elementelor constitutive, se poate detaşa un cuvînt — sau mai multe — existent şi independent sau identificat din alte formaţii (compară *bunătate*, *străbun*, *bunăvoinţă*, *îmbuna* : *bun* cu *mecanic*, *mecanism*, *mecaniza*, *mecano-*). În cazul formaţiilor cu celelalte procedee nu se poate face decît o raportare la alte cuvinte, cu care cele formate se identifică parţial (schimbarea valorii gramaticale : *bun* subst. < *bun* adj.) sau din structura cărora par a rezulta total (trunchiere, derivare regresivă) sau parţial (contaminare, reduplicare).

Un cuvînt format se încadrează într-o familie de cuvinte alături de alte cuvinte formate în jurul aceluiaşi cuvînt de bază. Cuvintele compuse pot aparţine la două, trei sau mai multe familii, după numărul termenilor (autosemantici) constitutivi : în timp ce derivatele *bunătate*, *străbun*, *îmbuna* aparţin numai familiei lui *bun*, compusul *bunăvoinţă* aparţine şi familiei lui *voi*. Familia de cuvinte poate atrage şi „false rude”, atît în cazuri de formă internă modificată (ca cele discutate la p. VI—VII), cît şi în situaţiile — frecvente — cînd teme de origini diferite sînt confundate din cauza identităţii lor formale : de exemplu slavul *costeliv* interpretat ca derivat de la rom. *coastă* (< lat.) sau neologisme ca *credul*, *tacit* analizate prin rom. *crede*, *tăcea*. Pentru ca un cuvînt să fie considerat nou format, unitate distinctă, trebuie să prezinte deosebiri de structură şi de comportare faţă de baza sa sau faţă de alt cuvînt din familie. Aceste deosebiri pot fi minime : în obiectul formării cuvintelor intră ca unităţi aparte aşa-numitele variante lexicale (*voi* şi *vroi*) şi (lexico-)gramaticale (*datora* şi *datori*, *ţărmure* şi *ţărm*) şi chiar unele variante fonetice care nu se încadrează în categoria corespondenţelor regionale regulate şi sînt asociate cu anumite nuanţe semantice (vezi exemple ca *dincólo* şi *díncolo*, *fluşturatic* de la p. VI).

Cuvintele formate se opun celor fără formă internă, cuvintelor cu caracter „neanalizabil”, numite uneori primare. Pentru derivate se vorbeşte de obicei de opoziţia cu cuvintele simple, dar în opoziţie cu compusele cuvintele „simple” pot fi şi derivate. E preferabil deci să se stabilească opoziţiile derivat/nederivat şi compus/necompus. Cele două opoziţii, interesînd procedee diferite de formare a cuvintelor, prezintă aspecte comune : măsura în care statutul de derivat/nederivat, respectiv compus/ necompus este evident sau nu şi măsura în care analiza sincronică este în corespondenţă cu datele diacroniei. Caracterul analizabil al derivatelor şi al compuselor nu este nici permanent, suferind modificări în istoria cuvintelor (la p. VII s-au arătat exemple de pierdere a analizei, respectiv de constituire a unei structuri analizabile), nici general sesizabil pentru orice vorbitor, depinzînd de gradul de cunoştinţe lingvistice al vorbitorilor, de bagajul lexical al acestora şi de capacitatea de a stabili legătura între cuvinte depărtate uneori prin evoluţia lor formală şi semantică. Între cuvintele analizabile şi cele neanalizabile se situează unele numite semianalizabile, la care se recunoaşte numai o parte din structura internă (numai afixul la un derivat ca ***antebelic***, un singur termen din cadrul unui compus ca ***amîndoi*** sau ***poimîine***; pentru ambele procedee intră aici identificarea temei sau a temelor numai prin existenţa unei serii de formaţii : vezi seria *mecanic*, *mecaniza* etc. la p. X).

Un cuvînt compus nu se opune numai unui cuvînt necompus (aşa cum un derivat se opune numai unui nederivat — fie el simplu sau compus —), ci şi unui grup de cuvinte, stabil sau nu. Atîta timp cît definiţia cuvîntului ca unitate lexicală şi gramaticală este încă departe de a fi definitiv stabilită şi acceptată, e de înţeles că opoziţia dintre un cuvînt unic (compus) şi un grup de cuvinte rămîne discutabilă ; problema se pune în special pentru îmbinările de cuvinte cu caracter terminologic care prezintă un grad mai mare sau mai mic de unitate semantică, unele dintre ele apropiindu-se mai mult de compuse, altele de construcţiile sintactice libere. Dinamica trecerilor de la un grup de cuvinte la un compus şi existenţa numeroaselor situaţii intermediare între extremele menţionate aici explică de ce, cel puţin pentru limba română, în care mărcile formale ale compunerii sînt slabe, nu este posibilă rezolvarea netă a statutului de cuvînt compus.

★

În general tratatul de faţă nu a urmărit tranşarea cu orice preţ a dificultăţilor întîlnite, preferînd unei selecţii mai riguroase, dar poate unilaterale şi simplificatoare, descrierea situaţiilor lingvistice în toată diversitatea lor. De aceea se vor întîlni în diferite secţiuni ale lucrării atît de multe categorii intermediare neclasate precis (de exemplu cazuri de dublă analiză, tipuri mixte), cît şi fenomene care interesează uneori numai tangenţial capitolul respectiv. Această atitudine este de altfel legată de însăşi concepţia tratatului ca sinteză a tot ce se ştie în momentul actual despre formarea cuvintelor în limba română : lucrarea arată tot ce se poate reţine în urma examenului critic al contribuţiilor anterioare în acest domeniu (prezentate în bibliografia fiecărui capitol), aducînd în plus rodul cercetărilor speciale ale colectivului de autori.

Consacrat formării cuvintelor în limba română, fără limite în timp, tratatul are un caracter mixt : descriptiv şi istoric. Punctul de vedere predominant este cel sincronic, dar însuşi faptul că o prezentare a formării cuvintelor nu arată numai care sînt posibilităţile de formare, cum se formează virtual cuvintele noi, ci şi cum sînt formate cele existente, transmise uneori de zeci de secole, arată că descrierea sincronică se împletește cu cea diacronică. Desigur, cele două aspecte pot și trebuie să fie separate din rațiuni metodologice în cursul expunerii — distingîndu-se analiza sincronică de explicațiile diacronice—, dar în ansamblu ele se influențează reciproc și dublului caracter al lucrării i se datoresc mai multe trăsături care ar putea fi considerate inconsecvențe, compromisuri sau chiar erori la o analiză riguroasă bazată pe un criteriu unic. Includerea formațiilor analizabile moștenite sau împrumutate ca atare se explică prin punctul de vedere sincronic, deși vine aparent în conflict cu cel diacronic, după cum întreaga prezentare a derivatelor regresive se justifică numai prin diacronie (analiza pur sincronică ar inversa în acest caz raportul dintre „bază" și „derivat" după interpretarea vorbitorilor actuali neavizați), ca și menționarea — fie și numai în subsidiar — a formațiilor neanalizabile corespunzătoare diferitelor tipuri și subtipuri de compuse și derivate.

Materialul care stă la baza tratatului a fost extras în primul rînd din dicționarul tezaur al limbii române cunoscut sub numele de *Dicționarul Academiei* (DA) — manuscris — și completat prin alte lucrări lexicografice recente (DLR pentru literele apărute, DM, DN, diverse glosare regionale) și bineînțeles prin studiile consacrate, din secolul trecut încoace, diverselor probleme speciale; cînd a fost cazul s-au adăugat și formații nesemnalate pînă acum, depistate de autori în diferite împrejurări (lecturi sau informații orale). Au fost luate în considerare în principiu atît cuvintele comune, cît și numele proprii; pentru acestea din urmă însă inventarul este mult mai sărac (și inegal cunoscut[3]) în lipsa unor surse de amploarea și de calitatea celor existente pentru celelalte cuvinte. Materialul pe care se bazează lucrarea explică și alt caracter mixt al ei, pe lîngă cel privind diacronia și sincronia: tratatul urmărește diversele mijloace de formare a cuvintelor în toate aspectele limbii române — nu numai vechi și contemporan, ci și literar (beletristic și tehnico-științific), popular și regional. Caracterul eterogen al materialului examinat complică și el analiza de tip sincronic (care se aplică în mod riguros unui corpus determinat), dar oferă avantajul unei descrieri mai apropiate de complexitatea realității lingvistice. Cititorul trebuie prevenit însă că, întrucît materialul reprezentînd diversele varietăți stilistice și teritoriale ale limbii provine aproape exclusiv sau în primul loc din dicționare „generale", datele referitoare la aceste aspecte ale limbii sînt departe de a fi exhaustive și suficient de precise.

În nici un caz lucrarea nu și-a propus să dea un inventar complet al cuvintelor formate din limba română. Autorii speră să reușească a prezenta un inventar complet al procedeelor și al elementelor de formare („formanților"), atît al celor productive, cît și al celor neproductive (fie că și-au pierdut productivitatea, fie că nu au demonstrat-o încă). S-a considerat necesar să se dea liste complete — după stadiul actual al cunoștințelor noastre — numai pentru seriile mai mult sau mai puțin închise (de exemplu afixe și tipuri de compunere neproductive sau slab productive).

Cuvintele socotite mai puțin cunoscute (în special formații vechi, regionale sau de strictă specialitate) sînt însoțite de glosări la prima lor apariție în text. Atragem atenția că aceste glosări nu reproduc întotdeauna pe cele din sursele folosite, ci au fost reformulate ca definiții care să evidențieze legătura dintre formația în cauză și baza sa.

Tratatul se ocupă așadar de formarea cuvintelor în limba română literară și populară și în graiurile dacoromâne. Formațiile aromâne, meglenoromâne și istroromâne au fost atrase în discuție numai pentru aspectul istoric al problemelor examinate, deci în măsura în care puteau sprijini existența unui anumit tip într-o perioadă veche, pentru care nu se pune la îndoială statutul de dialecte ale limbii române al acestor idiomuri sud-dunărene. În observațiile de ordin istoric se fac referiri și la alte limbi, romanice și neromanice, ori de cîte ori s-au găsit formații paralele care le pot explica, într-un fel sau altul, pe cele românești.

Prin formații românești nu se înțelege neapărat că este vorba de cuvinte formate pe teren românesc, ci numai că avem a face cu cuvinte motivate a căror formație este sau a fost clară pentru vorbitorii români. După cum a reieșit și din cele spuse în treacăt mai înainte, tratatul întreprinde descrierea cuvintelor care au o formă internă făcînd abstracție, în mod deliberat, de faptul dacă ele sînt sau nu create în românește. Acest mod de tratare se bazează pe trei argumente principale: a) punctul de vedere al vorbitorului nespecialist, pentru care toate cuvintele sînt în egală măsură bunuri ale limbii române și care poate lua model pentru noi creații numai în funcție de caracterul motivat al unei serii de formații fără a fi interesat de originea lor, b) imposibilitatea de principiu de a se demonstra caracterul românesc sau neromânesc al unei formații care coexistă cu baza sa cînd baza și formantul au aceeași origine și, de aici, c) posibilitatea evoluției oricărui formant sau tip latent spre un caracter activ și chiar productiv. În măsura în care se cunosc date mai mult sau mai puțin sigure în legătură cu originea unor formații, cu modelele inițiale etc., acestea sînt prezentate în capitolele consacrate problemelor de diacronie. Între formațiile preluate ca atare (moștenite din latină sau împrumutate cu această structură) și cele create pe teren românesc fără model străin există categoria intermediară a calcurilor (la care materialul e organizat în română după model străin — de exemplu *deznodămînt* după fr. *dénouement*) și a semicalcurilor (prin definiție compromisuri între împrumutul propriu-zis și formația românească, prezentînd o parte reprodusă întocmai după prototipul străin și una transpusă în română — de exemplu *menține* < fr. *maintenir*). Din cele spuse pînă acum rezultă că studiul formării cuvintelor este prin forța lucrurilor obligat să rezolve probleme de etimologie, fie și numai în sensul acceptării sau respingerii unor soluții date de alți cercetători, dacă nu și în sensul propunerii unor soluții noi.

Prezentarea formării cuvintelor în limba română este interesată în egală măsură de cuvintele formate corect, ca și de cele „greșit" formate.

---

[3] Unele categorii intermediare între numele proprii și substantive comune sau chiar adjective sînt incluse uneori în dicționarele obișnuite (este cazul „epitetelor", înregistrate ca „porecle"), care includ chiar și nume proprii din sfera mitologiei și astronomiei populare.

Punctul de vedere normativ poate interveni numai în unele recomandări de folosire a unor formații, în anumite stiluri, nu și în excluderea lor din sfera cercetării, cu atît mai mult cu cît se știe că greșelile de analiză explică numeroase fenomene din domeniul formării cuvintelor. De asemenea, intră în sfera cercetării, alături de formațiile stabile, încetățenite în limbă — dar nu în mod nediferențiat de acestea — și cele ocazionale, cu caracter momentan sau personal, care demonstrează productivitatea unui procedeu și care pot fi în situația de a se răspîndi, măcar pentru o anumită perioadă, în legătură cu o „modă'' de exprimare.

La o lucrare de mari proporții, cum e tratatul de față, se pune problema structurii ei în ce privește organizarea pe volume. Ea va reflecta în mod firesc procedeele de formare a cuvintelor identificate și anumite relații care se pot stabili între ele. Partea cea mai întinsă a tratatului se ocupă de procedeele propriu-zise de formare a cuvintelor, începînd — cum e și normal — cu cele principale. Prezentarea acestora nu se face însă într-o ordine ierarhică, strict după importanța lor în limbă, ci adoptîndu-se o ordine care reflectă procesul de gramaticalizare : pornind cu compunerea, care oferă formațiile cele mai motivate, se trece în volumele următoare prin derivarea cu prefixe — procedeu, într-un anumit sens, de tranziție între compunere și derivare — la derivarea cu sufixe, ale cărei formații sînt cele mai abstracte ; vor urma derivarea regresivă și schimbarea valorii gramaticale, apoi procedeele secundare, laterale și mixte (acestea din urma prezentate și fragmentar la fiecare tip interesat).

Dat fiind specificul fiecărui procedeu, diversele secțiuni ale tratatului vor putea avea nu numai dimensiuni, ci și structuri diferite. Se poate spune de pe acum că volumul I, *Compunerea*, se deosebește ca profil de volumele consacrate derivării cu prefixe (al II-lea) și cu sufixe (al III-lea). Deosebirile decurg atît din caracterul mai controversat al conceptului de cuvînt compus față de cel de derivat, cît mai ales din faptul că procedeul compunerii este mai puțin gramaticalizat decît derivarea și se pretează mai curînd la o tratare apropiată de maniera lexicologică.

* * *

Pendularea între tratarea gramaticală și cea lexicologică (semantică), aplicarea unor metode ținînd de discipline lingvistice diferite se explică prin locul pe care îl deține formarea cuvintelor între compartimentele limbii, loc de tranziție între gramatică (structura gramaticală) și vocabular. Încadrată de unii cercetători la vocabular și de alții la gramatică (mai obișnuit la morfologie), formarea cuvintelor merită statutul de compartiment aparte, legat însă prin nenumărate fire de cele două menționate mai înainte.

De vocabular formarea cuvintelor este legată prin punctul său de plecare și prin cel de sosire, întrucît cuvintele noi se creează pe baza celor vechi cu scopul îmbogățirii vocabularului. De aceea categorii semantice, ca distincția între nume de acțiuni, de însușiri, de agent, de colectiv în cadrul substantivului, și urmărirea unor fenomene lexicale ca polisemia, sinonimia, antonimia, omonimia, atracția paronimică, etimologia multiplă etc. ocupă un loc important în descrierea formării cuvintelor.

De gramatică formarea cuvintelor este legată prin aproape toate procedeele folosite. În mod special derivarea (mai ales cea cu sufixe) este legată de morfologie, iar compunerea de sintaxă, deși există numeroase raporturi și între derivare și sintaxă, respectiv compunere și morfologie ; schimbarea valorii gramaticale — mijloc prin excelență gramatical — e legată în egală măsură de morfologie și de sintaxă. Admiterea unor mijloace pur flexionare între procedeele care interesează cel puțin lateral formarea cuvintelor întărește raporturile dintre cele două compartimente ale limbii[4].

Formarea cuvintelor prezintă legături și cu fonetica, nu numai prin faptul că sunetele constituie aspectul material al cuvintelor și formanților cu care operează. Pe lîngă o situație asemănătoare cu ultima discutată la raporturile cu gramatica — și anume folosirea unor fenomene fonetice ca procedee laterale de formare a cuvintelor—, trebuie avute în vedere o serie de caracteristici fonetice ale unor cuvinte formate : alternanțele fonetice în derivare, variantele condiționate fonetic ale unor formanți, probleme de pauză între termenii compuselor, probleme de accent la diverse procedee etc.

În sfîrșit, formarea cuvintelor are legătură și cu ortografia. Unele afixe pun probleme speciale de scriere fie în ce privește aplicarea principiului morfologic de identificare a elementelor constitutive ale cuvîntului și de menținere unitară a aspectului grafic al unui afix (de exemplu scrierea sufixelor *-eală*, *-ean* sau *-eață* după *ș*, *j* sau scrierea prefixului *în-* înaintea rădăcinilor cu *n-*), fie în ce privește notarea unor variante fonetice la prefixe ca *în-*, *con-*, *des-* sau *răs-* (asimilări constînd în labializare, respectiv sonorizare). Cea mai complexă problemă de ortografie legată de formarea cuvintelor este aceea a scrierii cuvintelor compuse, în care se aplică în primul rînd principiul morfologic al oglindirii gradului de sudură a termenilor componenți (compară *bunăvoință* cu *rea-voință*), într-o oarecare măsură principiul tradițional (de exemplu *douăzeci* față de *două sute*), și, de asemenea, principiul sintactic (diferențierea unor compuse ca *numai*, *odată* față de îmbinările de cuvinte *nu mai*, *o dată* etc.). Despărțirea grafică în silabe ține seamă de identificarea unui prefix sau a unui termen de compunere, scrierea cu majuscule reflectă uneori schimbarea valorii gramaticale, interesînd și compunerea din abrevieri, iar punctul ca semn ortografic este strîns legat de procedeul trunchierii și al compunerii din abrevieri. Bineînțeles, tratatul de față respectă normele actuale oficiale de scriere a cuvintelor românești, în conformitate cu *Îndreptarul ortografic, ortoepic și de punctuație* ; alături de variantele fonetice ale unor afixe sau elemente de compunere tematică se menționează însă și variantele grafice, iar cînd este cazul se discută și unele propuneri de reformulare a unor norme de scriere.

---

[4] Pentru diverse aspecte ale raporturilor dintre formarea cuvintelor și gramatică vezi, mai pe larg, GRAM. ROM. I, p. 18 — 23.

★

Tratatul *Formarea cuvintelor în limba română* se elaborează în cadrul sectorului de gramatică al Institutului de lingvistică din București al Academiei Republicii Socialiste România.

Inițiativa alcătuirii acestui tratat aparține acad. Al. Graur, care a formulat încă din 1947, la fosta Societate română de lingvistică[5], propunerea — rămasă atunci fără ecou — de a se organiza o lucrare colectivă consacrată formării cuvintelor (mai exact derivării cu sufixe).

În vederea elaborării tratatului, sectorul menționat a realizat mai întîi unele lucrări pregătitoare : pe de o parte *Dicționarul invers*, publicat în 1957, care, prin înregistrarea cuvintelor în ordine alfabetică începînd de la sfîrșitul lor, este un instrument indispensabil pentru identificarea sufixelor românești și a inventarului lor de derivate, și pe de alta seria de *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, din care între anii 1959 și 1969 au apărut cinci volume cuprinzînd 77 articole, întocmite în cea mai mare parte de autorii viitorului tratat ; la acestea se adaugă relativ numeroase articole publicate de aceiași cercetători sau de alții în diferite reviste și volume colective. Pentru faptele referitoare la limba veche s-a folosit și materialul, adunat și prelucrat de membri ai aceluiași sector, pentru capitolul consacrat formării cuvintelor din tratatul în curs de apariție *Istoria limbii române* (vol. al IV-lea).

Tratatul *Formarea cuvintelor în limba română* este alcătuit cu aceeași metodă de lucru în colectiv aplicată în elaborarea *Gramaticii limbii române* cunoscute sub numele de *Gramatica Academiei* : capitolele elaborate individual (care de aceea apar semnate) sînt supuse unor discuții succesive în subcolective și în plenul colectivului, iar după refacerea de către autori sînt revizuite de redactorii responsabili ai întregii lucrări.

Compunerea, căreia îi este consacrat volumul I, are ca autoare pe Fulvia Ciobanu și Finuța Hasan (capitolele elaborate de fiecare dintre ele sînt indicate la sumar). La discutarea întregului volum au luat parte și ceilalți membri ai colectivului de autori ai tratatului : acad. Al Graur, Mioara Avram, Elena Carabulea, Eugenia Contraș, Florica Ficșinescu, Cristina Gherman, Magdalena Marin, I. Rizescu și Laura Vasiliu.

După revizia redactorilor responsabili, volumul a fost discutat, la 12 aprilie 1969, în consiliul științific al Institutului de lingvistică din București (sub conducerea acad. Iorgu Iordan și a prof. Ion Coteanu), pe baza referatelor prezentate de Vladimir Drimba și Constant Maneca.

Pentru problemele de etimologii și paralele cu alte limbi, autorii au beneficiat de informații date cu amabilitate de diverși membri ai sectoarelor de limbi străine ale institutului. Sectorul de limbi indo-europene (condus de I. Fischer) a asigurat revizia materialului din *Lista principalelor elemente de compunere* (p. 243 — 260).

Colectivul de autori mulțumește și pe această cale tuturor celor care l-au ajutat.

MIOARA AVRAM

---

[5] Vezi darea de seamă asupra ședinței din 30 mai 1947 în suplimentul la BL XVI, 1948, p. 15.

COMPUNEREA

INTRODUCERE

§ **1.** Compunerea este un procedeu de formare a cuvintelor care constă în crearea unui cuvînt nou din mai multe cuvinte întregi existente şi independent în limbă, din elemente de compunere fără existenţă independentă sau din abrevieri ale unor cuvinte.

În limba română, în funcţie de felul termenilor componenţi, cuvintele compuse se grupează în trei categorii mari:

a) compuse formate din cuvinte întregi existente şi independent în limba noastră (*floarea-soarelui*, *bunăvoinţă*, *sus-numit*, *doisprezece*, *binecuvînta*, *deseară* etc.)[1];

b) compuse formate din elemente de compunere inexistente şi independent în limba română (*auto-*, *cvasi-*, *deca-*, *-fob*, *foto-*, *-vor* etc.), combinate fie între ele (*balneolog*, *bicefal*, *decapod* etc.), fie cu cuvinte existente şi independent (*colontitlu*, *termocentrală*, *centigrad*, *electrocauteriza* etc.);

c) compuse formate numai din abrevieri ale unor cuvinte (*C.F.R.*, *Aprozar*) sau din abrevieri combinate fie cu cuvinte întregi (*Romarta*), fie cu elemente de compunere (*Centrocoop*).

În compunerea românească locul central îl ocupă primul dintre aceste trei tipuri de cuvinte compuse. Aici se întîlnesc exemple aparţinînd tuturor părţilor de vorbire. Compusele din cea de-a doua grupă sînt reprezentate prin substantive, adjective, pronume, verbe şi adverbe, iar cele din ultima, numai prin substantive.

---

[1] În scrierea cuvintelor compuse au fost respectate normele ortografice actuale, intervenindu-se în citate atunci cînd textele prezentau alte grafii decît cele recomandate de *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie* (Bucureşti, 1965). Deoarece regulile de scriere a cuvintelor compuse stabilite de *Îndreptar* nu sînt suficient de cuprinzătoare şi, în acelaşi timp, de consecvente, în literatura de specialitate din ultimii ani au apărut unele sugestii privind îmbunătăţirea lor (de exemplu, Dorin Murgescu, în „Limbă şi literatură” XII (1966), p. 263—268); lucrarea de faţă conţine şi ea propuneri în acest sens.

CUVINTE COMPUSE ŞI GRUPURI DE CUVINTE. UNITATEA GRAMATICALĂ ŞI SEMANTICĂ A COMPUSELOR

§ 2. Compusele formate din cuvinte întregi se combină sau nu după regulile sintactice obişnuite ale limbii; în primul caz ele se numesc compuse sintactice, iar în cel de-al doilea caz, compuse asintactice[2].

Spre deosebire de compusele în structura cărora intră elemente de compunere sau abrevieri, care se comportă ca şi cuvintele simple, compusele din cuvinte întregi, de foarte multe ori, nu se deosebesc din punct de vedere formal de grupurile sintactice alcătuite din mai multe cuvinte, între care se stabilesc diferite raporturi. De aceea este necesară o atentă delimitare între compuse (problema se pune în special la substantiv şi în mai mică măsură la adjectiv, pronume şi numeral) şi diferite grupuri sintactice : locuţiuni şi grupuri sintactice nelocuţionale. Această delimitare este cu atît mai necesară, cu cît compunerea aparţine formării cuvintelor, în timp ce grupurile de cuvinte aparţin sintaxei[3].

Grup sintactic este orice combinaţie de două sau de mai multe cuvinte cu sens lexical deplin între care se stabilesc raporturi (exprimate sau nu prin cuvinte de legătură) de coordonare *(tata şi mama)* sau de subordonare *(casă de piatră, casa bunicilor)* şi orice combinaţie formată dintr-un cuvînt cu sens lexical deplin şi cuvinte ajutătoare care constituie o singură parte de propoziţie *(de piatră)* ori exprimă un raport sintactic *(în loc de)*.

Din punctul de vedere al elementelor lexicale care le alcătuiesc, grupurile sintactice prezintă, după cum este şi firesc, o foarte mare varietate. În fiecare moment vorbitorul foloseşte alte combinaţii de cuvinte pentru a-şi comunica ideile, sentimentele etc. Aceste combinaţii formează grupuri sintactice libere *(cartea elevului, calul fuge)*. Prin folosire mai frecventă şi îndelungată unele grupuri sintactice dobîndesc stabilitate *(grîu de toamnă, zori de zi)*. Alte grupuri sintactice, fiind create după un anumit model (autohton sau străin), prezintă încă din momentul apariţiei lor o formă fixă *(casă de cultură, gazetă de perete)*. Grupul sintactic stabil are un sens unitar, el numind de obicei un obiect, o însuşire, o acţiune etc. : *acid clorhidric, măr creţesc, om de stat, cu sînge rece, de toate zilele, fel de fel, cine ştie cine, a-şi bate joc*. Unele dintre aceste grupuri sînt analizabile atît din punct de vedere gramatical, cît şi semantic : *măr creţesc* este un substantiv urmat de un adjectiv care îl determină, reprezentînd denumirea unui fruct („măr") dintr-o anumită

---

[2] Cf. M. Francis Meunier, *Études de grammaire comparée. Les composés syntactiques en grec, en latin, en français et subsidiairement en zend et en indien*, Paris, 1872, p. 5; DARMESTETER, T. 9; Leonard Bloomfield, *Language*, Londra [1961], p. 233–239; Robert A. Hall Jr., *Introductory Linguistics*, Philadelphia–New York, 1964, p. 186.

[3] Pentru o discuţie mai detaliată şi pentru bibliografia problemei, cf. Finuţa Asan şi Fulvia Ciobanu, *Cuvintele compuse şi grupurile sintactice stabile*, în SMFC IV, p. 235–252. Vezi şi Halina Lewicka, *La langue et le style du théâtre comique français des XVe et XVIe siècles*, vol. II: *Les composés*, Warszawa, 1968, p. 8–16.

varietate („creţesc"). Altele se comportă din punct de vedere gramatical ca o singură parte de vorbire. Acestea sînt locuţiunile. Locuţiunile reprezintă grupuri împietrite, neanalizabile din punct de vedere semantic şi, în mare măsură, gramatical : *a băga de seamă, dare de mînă, tragere de inimă*, (chef) *în lege*, (bătaie) *ca aceea, cine ştie cine* etc. În astfel de cazuri este foarte greu de precizat ce valoare semantico-sintactică are *de seamă, de mînă, de inimă* etc. faţă de *a băga, dare, tragere* etc. Între locuţiuni şi grupurile sintactice nelocuţionale nu se poate trage o linie netă de demarcaţie : unele exemple întîlnite se plasează într-o zonă intermediară, situată la limita dintre cele două categorii.

În decursul timpului, termenii unui grup sintactic stabil se pot suda, dînd naştere unor cuvinte compuse. Procesul de sudare durează de obicei multă vreme şi uneori nu se încheie, poate, niciodată ; în timpul desfăşurării lui, la un moment dat, este adesea greu de stabilit dacă avem a face cu un cuvînt compus sau dacă mai sîntem în prezenţa unui grup de cuvinte stabil, eventual a unei locuţiuni.

În cele ce urmează, locuţiunile, reprezentînd de fapt un tip de grupuri sintactice stabile, nu vor fi opuse separat cuvintelor compuse, ci vor fi luate în consideraţie în ansamblu toate grupurile sintactice stabile, pentru a le diferenţia de compuse (cînd locuţiunile vor fi într-o situaţie deosebită de cea a grupurilor nelocuţionale, din punctul de vedere care interesează acum, se va menţiona acest lucru).

Trebuie să se pornească de la ideea că un compus reprezintă un singur cuvînt, iar grupul sintactic, evident, mai multe cuvinte. După cum se ştie, nu există pînă acum o definiţie completă, satisfăcătoare a cuvîntului[4]. Din această cauză nu va fi avută în vedere nici aici o definiţie, ci numai trei caracteristici : unitatea morfologică, unitatea semantică şi comportamentul sintactic. Între ele există, desigur, o strînsă legătură, după cum se va vedea mai departe.

§ 3. În limba română **unitatea morfologică** a cuvîntului presupune în cazul cuvintelor flexibile, care alcătuiesc marea majoritate a vocabularului, modificări flexionare (desinenţe, articol) la finală. Prin urmare, o formaţie care îşi modifică în flexiune finala este un cuvînt şi nu un grup sintactic, chiar dacă e alcătuită din mai mulţi termeni[5]. De exemplu : *botgros, botgrosului, botgroşi* ; *primăvară, primăvara, primăveri* ; *scurt-metraj, scurt-metrajului, scurt-metraje* ; *untdelemn, untdelemnul, untdelemnului* ; *Cîmpulungul, Cîmpulungului* ; *Moş-ajun, Moş-ajunului* ; *Sîntămăria, Sîntămăriei* etc. În foarte multe cazuri însă, cînd formaţia este mai puţin sudată, primul sau ambii termeni ai compusului primesc mărci flexionare ori articol: *cal-de-apă, calul-de-apă, calului-de-apă*; *rea-voință, relei-voințe*; *domnia-sa, domniei-sale* etc. Exemplele de ultimul tip nu se deosebesc din punctul de vedere al unității morfologice de: *director adjunct, directorului adjunct*; *gazetă de perete, gazeta de perete, gazetei de perete*; *măr crețesc, mărului crețesc* etc., fiind caracterizate, toate, prin lipsa unității morfologice. Uneori putem surprinde faza de trecere de la categoria compuselor fără unitate morfologică la categoria celor cu unitate morfologică: *bunăstare, bunei-stări* şi *bunăstării*; *prim-ministru, primului-ministru* şi *prim-ministrului*; *alb-verzui, albă-verzuie* şi *alb-verzuie* etc. (de obicei una dintre forme este mai frecventă, de exemplu *bunăstării* față de *bunei-stări*). Unele pronume, deşi îşi modifică în flexiune şi primul termen (de exemplu: *dumneata, dumitale*; *celălalt, celuilalt*; *însumi, însămi, înşine* etc.), prezintă totuşi unitate morfologică, deoarece modificările flexionare nu au ca urmare recunoaşterea termenilor componenți ca unități distincte. Cînd primul termen al compusului este o parte de vorbire neflexibilă sau una care nu primeşte articol, sudarea se face cu mai multă uşurință, tocmai datorită faptului că nu există posibilitatea modificărilor în interiorul formației.

---

[4] Vezi discuţia la A. Rosetti, *Linguistica*, Londra–Haga–Paris, 1965, p. 23–26,

[5] Vezi pentru acest criteriu Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*, ed. a III-a, Berna [1950], p. 95; Knud Togeby, *Structure immanente de la langue française*, în „Travaux du cercle linguistique de Copenhague", VI (1951), p. 134; André Mirambel. *La langue grecque moderne. Description et analyse*, Paris, 1959, p. 375; Leonard Bloomfield, *lucr. cit.*, p. 229–231; Henri Mitterand, *Les mots français*, Paris, 1965, p. 50–51; Christian Rohrer, *Die Wortzusammensetzung im modernen Französisch*, Tübingen, 1967, p. 24–32.

Prezența articolului nehotărît poate constitui în unele situații un indiciu clar al compunerii substantivelor comune, deoarece corespunde unității lexico-gramaticale a compusului:

1. cînd unul dintre termeni este un verb: *un* (sau *o*) *lasă-mă-să-te-las, un zgîrie-nori*;
2. cînd compusul este format dintr-un numeral cardinal şi un substantiv: *un nouă-ochi* „nume regional al linului", *un trei-frați* „nume de plantă", *un unsprezece-metri* „numele unei lovituri de pedeapsă la fotbal";
3. cînd în alcătuirea compusului intră o prepoziție şi un substantiv: *o după-masă, un fără-bani* sau un adverb şi un adjectiv: *un preaplin* „dispozitiv montat la un recipient";
4. cînd primul termen al unui nume de ființă este un substantiv de alt gen sau număr decît genul sau numărul compusului (marcat prin articol): *un brînză-n-sticlă, un burtăverde, un coate-goale, un gură-spartă, o mațe-fripte, un mațe-negre* „numele unui pește";
5. cînd primul termen al compusului este un substantiv articulat cu articol hotărît, iar cel de-al doilea termen este un substantiv în genitiv sau un adjectiv pronominal posesiv: *un calul-dracului, o floarea-soarelui, o moartea-muştelor, un ochiul-boului, un tatăl-nostru, o traista-ciobanului.*

Se observă că un grup sintactic alcătuit din aceleaşi părți de vorbire din care sînt formate compusele cuprinse în primele trei tipuri nu poate primi în nici un caz articol nehotărît, în timp ce grupul sintactic constînd din aceiaşi termeni ca şi compusele de sub 4 ar putea primi numai un articol corespunzător din punct de vedere formal substantivului aflat pe primul loc al formației *(nişte coate goale)*. Prezența articolului nehotărît pe lîngă un grup sintactic format din aceleaşi părți de vorbire ca şi compusele de sub 5 duce în mod obligatoriu la înlocuirea formei articulate cu articol hotărît a primului substantiv cu cea nearticulată *(un ochi al boului)*.

Atunci cînd genul substantivului cu rol de determinat, aflat mai frecvent pe primul loc al compusului, este acelaşi cu genul compusului însuşi (de obicei la compusele formate din două substantive legate prin prepoziție sau alcătuite din substantiv şi adjectiv), articolul nehotărît nu poate servi ca indiciu al compunerii: *un cioc-de-cocor* „numele unei plante", *o gură-de-lup* „numele unui instrument", *o mamă-mare, un piept-roşu* „numele unei păsări", ca şi *o masă mare, un scaun de lemn, un tablou frumos* etc.

Articolul hotărît poate servi ca indiciu al compunerii pe lîngă substantivele compuse nume de persoane din categoriile 1 şi 4 de mai sus la genitiv-dativ. Acestea se comportă ca nişte cuvinte simple, fiind precedate de *lui*: *lui zgîrie-brînză, lui ucigă-l-crucea, lui burtăverde, lui gură-spartă* etc. La fel se comportă şi numele proprii de persoană: *lui Strîmbă-Lemne, lui Făt-Frumos.*

Compusele sudate şi cele nesudate, dar care constituie unități lexico-gramaticale, au un singur accent principal, ca şi cuvintele simple: *untdelémn*[6], *botgrós, únsprezece, binevoí, aláltăieri, scurt-metráj, zgîrie-nóri, după-másă, nouă-óchi* etc. Spre deosebire de ele, compusele fără unitate morfologică au de obicei două accente principale: *rochíța-rîndunícii, léu-de-máre, Ánul nóu* etc. În această ultimă situație, accentul nu ajută la deosebirea compuselor de grupurile sintactice[7].

Deoarece compusele care prezintă unitate morfologică sînt puțin numeroase în limba noastră, nu ne vom putea servi totdeauna de acest indiciu de recunoaştere, care este de altfel cel mai clar, ci vom fi nevoiți să recurgem la alte criterii.

§ 4. Atît compusele, cît şi grupurile sintactice locuționale reprezintă **unități din punct de vedere semantic.** Dar în timp ce locuțiunile, după cum s-a văzut, formează grupuri neanalizabile din punct de vedere semantico-gramatical, raporturile semantice şi gramaticale dintre termenii compusului, la o analiză atentă, pot fi înțelese.

Mai multe dificultăți întîmpină aplicarea criteriului semantic[8] pentru diferențierea compuselor de grupurile sintactice nelocuționale.

---

[6] Cf. Sextil Puşcariu, *Limba română*, vol. II: *Rostirea*, Bucureşti, 1959, p. 70.

[7] În ce priveşte delimitarea cuvintelor compuse din alte limbi de grupurile sintactice pe baza accentului, vezi (pentru greacă) M. Francis Meunier, *lucr. cit.*, p. 6; (pentru engleză) Leonard Bloomfield, *lucr. cit.*, p. 228; Otto Jespersen, *A Modern English Grammar. On Historical Principles*, vol. VI, Londra—Copenhaga [1954], p. 135—136; Hans Marchand, *The Categories and Types of Present-day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach*, Wiesbaden, 1960, p. 13—20. C. Rohrer ia în discuție (pentru franceză), pe lîngă accent, şi alți factori de natură fonetică: intonație, pauză, ritm etc., prezentînd rezultatele cercetărilor experimentale pe care le-a întreprins (*lucr. cit.*, p. 218—238). Efectuarea unor astfel de cercetări ar duce probabil la concluzii interesante şi pentru limba română.

[8] Pentru acest criteriu, vezi DARMESTETER, T. 11—14; Walter Henzen, *Deutsche Wortbildung*, ed. a II-a, Tübingen, 1957, p. 43; L. Bloomfield, *lucr. cit.*, p. 227—228; MANECA, C. 191—193; Halina Lewicka, *Réflexions théoriques sur la composition des mots en ancien et en moyen français*, în „Kwartalnik neofilologiczny" X (1963), nr. 2, p. 133; Peter H. Salus, *Syntactic Compounds in Modern English*, în „English Studies" XLV (1964), nr. 6, p. 464; Christian Rohrer, *lucr. cit.*, p. 17—23.

Adesea, termenii care intră în compunere își pierd, într-o măsură mai mare sau mai mică, înțelesul lor inițial și independența lor semantică, sensul compusului nu rezultă din suma sensurilor cuvintelor care îl alcătuiesc, ci este ceva nou, uneori foarte depărtat de sensurile termenilor componenți. Această situație se întîlnește mai ales la substantivele care au la bază o metaforă : *Calea-Laptelui* (astron.), *cele-cinci-degete* (bot.), *Cloșca-cu-Pui* (astron.), *coadă-de-rîndunică* (tehn.), *lapte-de-pasăre, laptele-cucului* (bot.), *lemn-cîinesc* (bot.), *leu-de-mare* (iht.), *ochi-de-pisică* (tehn.), *poale-n-brîu, rochița-rîndunicii* (bot.), *sînge-de-nouă-frați* (bot.) etc. (în *Cloșca-cu-Pui*, o constelație, nu avem a face nici cu o „cloșcă”, nici cu „pui”). De asemenea, o unitate semantică nouă se poate constata și la substantive formații nemetaforice, ca : *primăvară, proces-verbal, stat-major, untdelemn* etc.

Spre deosebire de compusele discutate mai sus, grupurile sintactice nelocuționale, ca : *acid clorhidric, director general, gazetă de perete, înaltă trădare, măr crețesc, om de stat, părere de rău* etc. sînt formate din cuvinte care își păstrează sensul lor (deși au loc și unele modificări semantice), înțelesul întregului reieșind din suma înțelesurilor acestor cuvinte. Acidul clorhidric este într-adevăr un acid, și anume cel clorhidric ; mărul crețesc este un măr de soi crețesc etc. Prin urmare deosebirea dintre cele două categorii pe care le discutăm este aici clară.

Trebuie să adăugăm însă că în cazurile, mai rare, în care grupurile nelocuționale au la bază o metaforă, ca în exemplele : *aurul negru, brîul cerului* (= curcubeu), *corabia deșertului* (= cămilă), *ferestrele sufletului* (= ochi), *poalele muntelui, sare și piper* (despre o stofă) înțelesul nu mai poate constitui un indiciu diferențiator, deoarece sensul grupurilor este la fel de nou, de diferit de cel al termenilor alcătuitori, ca și sensul compuselor.

Pe de altă parte, există și compuse care pot fi analizate semantic întocmai ca și grupurile sintactice nelocuționale menționate mai înainte și care nu pot fi deosebite decît cu greutate de aceste grupuri pe baza criteriului semantic.

Termenii unora dintre aceste compuse își păstrează toți, în mare măsură, sensul lor. Dintre termenii altora, unul și-a putut modifica mult înțelesul, celălalt sau ceilalți rămînînd cu sensul lor inițial. Și aceste formații au unitate semantică, fie dobîndită printr-o folosire frecventă, fie datorată faptului că ele calchiază compuse din alte limbi. Ne referim la exemple de tipul : *apă-tare, fată-mare, mamă-mare, rămas-bun* etc. *Mama-mare* este chiar „mamă” (a mamei sau a tatălui), *fata-mare* este „fată” etc. Totuși vorbitorii au în minte sensul întregului acestor formații și nu înțelesul fiecărui element. Numele proprii, ca : *Albă-ca-Zăpada, Făt-Frumos, Mama-Pădurii, Păsări-Lăți-Lungilă, Statu-Palmă-Barbă-Cot, Anul nou, Joia mare, 1 Mai*, fiind folosite ca nume ale unor persoane (personaje de basm), ale unor sărbători etc., constituie și ele unități semantice. Același lucru vom spune despre numele geografice și teritorial-administrative, ca : *Marea Britanie, Coasta de Fildeș, Noua Zeelandă, Volta Superioară, Baia-Mare, Cîmpulung-Moldovenesc, Cristurul-de-Jos,*

Curtea-de-Argeș, Poiana-Țapului, Șerbeștii-Vechi, Vălenii-de-Munte, Balta-Albă, Trei-Scaune etc. Denumirile geografice și teritorial-administrative al căror prim element este un substantiv nume generic (munte, rîu, insulă, stradă etc.) prezintă două situații : a) cînd substantivul nume generic este însoțit de un substantiv în genitiv sau de un adjectiv care nu este folosit și singur ca toponimic (hidronimic, oronimic etc.) avem a face cu o unitate semantică (deoarece ambele elemente alcătuiesc denumirea)[9]. De exemplu : *Delta Dunării, Drumul Sării, Insula Șerpilor, Munții Măcinului, Rîul Doamnei, Lacul Roșu, Marea Neagră, Peninsula Balcanică, Republica Sud-Africană, Strada Mare, Țara Românească* etc. ; b) cînd substantivul nume generic este însoțit de un substantiv folosit în forma sa de nominativ exclusiv ca nume topic (de loc, de munte, de apă etc.), de un nume de persoană sau de un adjectiv care poate denumi și singur un loc, un munte, o apă etc., cele două cuvinte nu alcătuiesc un compus, nefiind întrebuințate, în mod obligatoriu, împreună. De exemplu : *munții Carpați* (și *Carpații*), *fluviul Dunărea* (și *Dunărea*), *rîul Olt* (și *Oltul*), *lacul Gîlcescu* (și *Gîlcescul*), *marea Mediterană* (și *Mediterana*), *oceanul Pacific* (și *Pacificul*) etc.

S-a vorbit mai sus de substantive. În ce privește adjectivul, pronumele și numeralul, observăm că și aici compusele prezintă diferite grade de unitate semantică. Cele mai multe exemple (mai ales dintre adjective) se plasează pe o treaptă inferioară din acest punct de vedere : *alb-gălbui, dulce-acrișor, vocal-instrumental, român-german, domnia-ta, nici unul, douăzeci și doi* etc., mai puține, pe o treaptă superioară : *cuminte, cumsecade, dumneata, tustrei, unsprezece* etc. (vezi și discuția de la § 155, 184, 196).

La aceste părți de vorbire (în special la adjectiv și pronume) este mai puțin necesar să se folosească criteriul semantic pentru diferențierea compuselor de grupurile sintactice, deoarece formațiile prezintă de cele mai multe ori o unitate morfologică și sintactică clară.

§ 5. În ce privește **comportamentul sintactic**[10] al cuvintelor compuse ne vom opri din nou în special asupra substantivului pentru că el ridică cele mai multe și mai importante probleme. Vor fi examinate în primul rînd relațiile care se stabilesc între substantivele comune sau proprii și un determinant adjectival (deoarece posibilitățile pe care le are adjectivul în ce privește acordul și topica sa față de determinat sînt mult mai mari decît posibilitățile oricărui alt tip de atribut) și în al doilea rînd alte cîteva particularități de construcție edificatoare.

1. Comportamentul sintactic al substantivului comun compus însoțit de un determinant adjectival diferă în special de cel al grupurilor sintac-

---

[9] Cf. *Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, p. 30 ; Vasile Breban, *Scrierea cu inițiale majuscule*, în LR XIII (1964), nr. 3, p. 245–246.

[10] Vezi pentru această problemă Ch. Bally, *lucr. cit.*, p. 94–97 ; Leonard Bloomfield, *lucr. cit.*, p. 229, 232 ; A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*, Paris, 1961, p. 133 ; Halina Lewicka, *lucr. cit.*, p. 137–138 ; Henri Mitterand, *lucr. cit.*, p. 51–52 ; Anca Giurescu, *Încercare de definire a substantivelor compuse din limba italiană*, în SCL XVI (1965), nr. 6, p. 833.

tice libere și într-o măsură mult mai mică de comportamentul sintactic al grupurilor sintactice stabile.

a) Trebuie menționat de la început că unitatea morfologică a compusului este esențială în privința raporturilor sintactice care se stabilesc între cuvîntul compus și determinantul lui. Compusele care prezintă unitate morfologică, caracterizată sau nu prin modificări flexionare[11], indiferent de tipul de compunere, se comportă și sintactic întocmai ca orice cuvînt simplu. Determinantul adjectival de orice fel se referă la întregul compus din punctul de vedere al înțelesului și se acordă în gen, număr și caz cu compusul. Faptul acesta este clar cînd genul și numărul compusului este altul decît genul și numărul substantivului din interiorul lui sau atunci cînd elementul de bază al compusului este verb : *burtăverde îndrăzneț*, *acest coate-goale*, *acești coate-goale*, *o umilă nu-mă-uita*, *așa-numitul sparge-val activ* (INF. BUC. 1966, nr. 4120, 4/1), *zgîrie-brînză ăsta* etc. Cînd însă substantivul cu rol de determinat din interiorul compusului este de același gen cu genul întregului compus, nu există nici o dovadă că atributul se referă la întregul compus și nu numai la substantivul din interiorul lui (și deci nu putem preciza dacă formația se comportă sau nu ca o unitate) : *Moș-ajun vesel*, ca și *ajun vesel*; *primăvară timpurie*, ca și *vară timpurie* etc.

Atributul adjectival, indiferent de felul lui, nu poate separa termenii compuselor cu unitate morfologică, putînd fi plasat numai în urma sau înaintea lor : *botgrosul ăla*, *burtăverde ăsta*, *scurt-metrajul nostru*, *interesantul scurt-metraj* etc. Nu sînt posibile construcții ca : *botul ăla gros*, *burtă ăsta verde*, *scurtul nostru metraj*, *scurtul interesant metraj*.

b) Pe lîngă compusele care nu au unitate morfologică, prezența unui determinant adjectival, cu excepția adjectivelor pronominale posesive și demonstrative, de care va fi vorba ceva mai departe, ne poate ajuta la delimitarea unui compus de un grup sintactic stabil numai atunci cînd este clar că din punct de vedere semantic adjectivul se referă la întreaga formație și nu numai la unul din termeni : *cap-de-mort frumos colorat*, *poale-n-brîu gustoase*, *un rămas-bun trist* etc. Mai frecvente sînt însă cazurile în care adjectivul, prin sensul său, nu servește ca indiciu de compunere, deoarece poate fi interpretat atît ca determinant al întregului compus, cît și al primului termen de compunere, întocmai ca atunci cînd se află pe lîngă un grup sintactic. Din acest punct de vedere : *floarea-soarelui frumoasă*, *floare-de-sfînta-Ana răsărită de curînd*, *iarbă-mare uscată*, construcții formate dintr-un compus urmat de un determinant adjectival, nu se deosebesc de : *acvilă de stîncă împăiată*, *acid clorhidric tare*, *față de pernă curată*, *gazetă de perete interesantă*, *grîu arnăut bun*, *grîu de toamnă frumos*, *măr crețesc gustos*, grupuri sintactice stabile, determinate, la rîndul lor, de adjective.

Topica atributului exprimat printr-un adjectiv propriu-zis nu ajută la diferențierea cuvintelor compuse fără unitate morfologică de grupurile sintactice stabile, deoarece nici una dintre cele două categorii nu permite ca adjectivul propriu-zis să fie introdus în interiorul formațiilor respective : *lapte-de-pasăre vanilat* ca și *măr crețesc gustos*, și nu *lapte vanilat de pasăre* sau *măr gustos crețesc*[12].

Alta este situația cînd formațiile lexicale de care ne ocupăm sînt determinate de un adjectiv pronominal posesiv[13] sau demonstrativ.

Într-un grup sintactic liber format dintr-un substantiv urmat de două sau mai multe atribute, dintre care unul exprimat printr-un adjectiv posesiv sau demonstrativ, posesivul sau demonstrativul se așază imediat după substantivul determinat, înaintea celui de-al doilea atribut : *cartea mea frumoasă*, *casa asta de piatră*, *floarea aceea roșie a copilului*. Schimbarea acestei topici a atributelor este neobișnuită *(cartea frumoasă a mea*, *casa de piatră asta)*.

Pe lîngă un grup sintactic stabil, adjectivul posesiv și cel demonstrativ se comportă întocmai ca pe lîngă orice grup sintactic liber. Ele separă cuvintele care alcătuiesc grupul, așezîndu-se imediat după substantivul cu rol de determinat : *acidul acesta clorhidric*, *directorul nostru general*, *gazeta asta de perete*, *iepurii ăștia de casă*, *mărul meu crețesc*.

Spre deosebire de grupurile sintactice, o serie de compuse fără unitate morfologică, cum sînt *mamă-mare*, *tată-mare* etc., nu permit intercalarea adjectivelor posesive și demonstrative între termenii alcătuitori : *mama-mare a mea*, *mama-mare asta*, *tata-mare al tău* (și nu *mama mea mare*, *mama asta mare*, *tatăl tău mare* etc.).

Există însă compuse fără unitate morfologică ale căror componente pot fi separate prin adjective posesive sau demonstrative ca și grupurile sintactice : *laptele acesta de pasăre*, *procesul acesta verbal*, *procesul nostru verbal* etc. Dar și în aceste situații, ori de cîte ori este posibil, se evită ruperea unității compusului. Aceasta se realizează, în special cînd e vorba de adjectivul demonstrativ, prin plasarea lui înaintea compusului : *acest lapte-de-pasăre*, *acest proces-verbal* etc.

c) Din punct de vedere sintactic numele proprii de persoane și de sărbători, indiferent de structura lor și de gradul lor de unitate morfologică, se comportă ca un singur cuvînt. De altfel posibilitățile lor de a primi determinări atributive sînt foarte limitate. Determinantul, de orice fel ar fi el, nu se poate intercala între termenii compusului : *Făt-Frumosul nostru*, *Galben-de-Soare al ei*, *Muma-Pădurii cea rea*, *Stan Pățitul ăsta*, *1 Mai al nostru*.

Comportarea denumirilor geografice și a celor administrativ-teritoriale este într-o anumită măsură diferită de cea a celorlalte nume proprii. Și aici se remarcă, în cele mai multe cazuri, imposibilitatea disocierii numelui prin intercalarea unor determinanți între termenii alcătuitori (posibilitățile de a folosi determinări pe lîngă numele geografice sînt de asemenea foarte reduse) : *Curtea-de-Argeș a noastră, Gura-Ocniței asta, Poiana-Țapului frumoasă, Satu-Mare însorit, Tîrgu-Jiul nostru* etc. Separarea termenilor care la origine au fost substantive comune nu se poate face nu numai din cauza unității semantice a compusului, ci și din pricina confuziei care s-ar putea crea între numele propriu și cel comun : *Baia-Mare* nu înseamnă astăzi o „baie mare", iar *Balta-Albă* o „baltă albă", cum s-ar putea interpreta dacă am spune *Baia asta Mare, Balta asta Albă*.

---

[11] Vezi mai sus, p. 9–11.

[12] În grupurile sintactice libere adjectivul stă în mod obișnuit după substantiv, înaintea altor determinări : *pisica neagră a bunicii*, *casă veche de piatră*. Plasarea adjectivului după alte determinări poate avea loc în special cînd nu dă naștere la confuzii : *gard de piatră vechi* (cf. GRAM. ROM. II 440).

[13] Ca adjectivul posesiv se comportă și pronumele personal în genitiv.

Singurele toponimice separabile sînt cele formate dintr-un substantiv nume generic urmat de un substantiv în genitiv, acestea fiind mai ușor analizate : *Delta asta a Dunării, Podișul acesta al Moldovei, Valea aceasta a Prahovei* etc.

2. Este știut că, dacă într-o construcție sintactică se repetă de două sau de mai multe ori același substantiv determinat însoțit de fiecare dată de un atribut de identificare deosebit, vorbitorul caută în diferite feluri să evite repetarea substantivului determinat : înlocuind cu articolul posesiv *al* substantivul, atunci cînd acesta este însoțit de un genitiv *(Cartea Mariei este mai frumoasă decît a Ilenei)* ; înlocuind cu demonstrativul *cel* substantivul, atît cînd determinantele lui sînt atribute adjectivale sau genitivale, cît și atunci cînd sînt atribute prepoziționale *(cartea Mariei și cea a Ilenei sînt interesante; farfuria de faianță și cea de cristal sînt pe masă)*.

Grupurile sintactice stabile formînd serii în care determinantele se referă la același determinat se comportă ca și îmbinările libere : *Capra obișnuită sare. Cea neagră escaladează.* (CONTEMPORANUL 1966, nr. 21, 2/4) ; *gazeta noastră de perete este mai reușită decît cea de stradă* ; *iepurii de casă se deosebesc la culoare de cei de cîmp* ; *pietrele prețioase și cele semiprețioase se folosesc ca ornament.* Se întîlnesc, mai puțin frecvent însă, și construcțiile cu repetare : *capra obișnuită sare, capra neagră escaladează* ; *gazeta noastră de perete este mai reușită decît gazeta de stradă* etc.

Dacă însă într-o propoziție apar două sau mai multe compuse formate dintr-un substantiv și un atribut adjectival, substantival în genitiv sau substantival prepozițional, care au termenul determinat identic, unitatea compusului nu permite de obicei înlocuirea determinatului. Spunem : *piatra-acră, piatra-vînătă și piatra-iadului sînt folosite în scopuri industriale* și nu : *piatra-acră, cea vînătă și cea a iadului* ... De asemenea, nu putem înlocui cu *cel* substantivele *barbă, grîu, iarbă* din compusele care apar în următoarele exemple : *barba-caprei și barba-ursului cresc în țara noastră* ; *grîul-cucului crește prin păduri, iar grîul-prepeliței prin cîmpuri* ; *iarba-fiarelor și iarba-cîinelui se folosesc în medicina populară* etc.

Prin urmare, în timp ce în grupurile sintactice libere și în cele stabile se evită repetarea, în cazul compuselor cu același determinat înlocuirea este neobișnuită. Această particularitate sintactică ar putea servi drept criteriu de delimitare a unor compuse de îmbinări, însă construcțiile în care apar serii de compuse se folosesc foarte rar.

3. De obicei termenii compusului se află în aceeași ordine ca și părțile de propoziție dintr-un grup sintactic obișnuit *(vorbă-lungă, floarea-soarelui, untdelemn, cuminte,* ca și *casă mare, casa vecinului, casă de lemn, cu cap)*. Ordinea termenilor compusului, inversă față de ordinea obișnuită a grupului sintactic construit din aceleași părți de vorbire, poate constitui de asemenea un indiciu al compunerii. Ea se datorește, de cele mai multe ori, copierii unor modele străine. De exemplu : *lung-metraj, sus-numit, atotputernic, clarvăzător* etc.

§ **6.** Făcînd o sinteză a celor expuse mai sus, vom remarca, în primul rînd, că nu este necesar ca un cuvînt compus să prezinte atît unitate morfologică, cît și semantică și sintactică pentru a putea fi diferențiat de un grup sintactic stabil. Unele formații constituie o unitate din toate aceste puncte de vedere, altele numai din două sau chiar dintr-unul singur, și anume din cel semantic. După felul în care corespund acestor trei criterii, compusele se pot clasa într-una din categoriile de mai jos, fiind caracterizate prin :

1. Unitate semantică + unitate sintactică + unitate morfologică :
Unitatea morfologică este exprimată prin :

a) flexiune la sfîrșitul compusului : *botgros, bunăvoință, dreptunghi, Moș-ajun, primăvară, scurt-metraj, untdelemn, Cîmpulung, Sîntămăria, cuminte, tustrei.* Tot aici se adaugă pronumele cu modificări și în interiorul lor : *dumneata, însumi* ;

b) articolul hotărît proclitic de genitiv-dativ *lui* : *Galben-de-Soare, Sfarmă-Piatră, Strîmbă-Lemne, Tei-Legănat, ducă-se-pe-pustii* ;

c) articol nehotărît : *trei-frați, calul-dracului, ochiul-boului.*

Unele compuse prezentînd mai mulți indici ai unității morfologice pot fi încadrate în două categorii. De exemplu, *burtăverde, încurcă-lume* pot fi clasate atît la 1 *b*, cît și la 1 *c*, iar *după-masă* atît la 1 *a*, cît și la 1 *c*.

2. Unitate semantică + unitate sintactică — unitate morfologică : *argint-viu, liber-cugetător, Baba-Cloanța, Mama-Pădurii, Satu-Mare, Curtea-de-Argeș, domnia-ta.*

3. Unitate semantică — unitate sintactică — unitate morfologică : *lapte-de-pasăre, proces-verbal, sînge-rece, stat-major, Delta Dunării, Podișul Moldovei, Valea Prahovei.*

Despre formațiile care au un comportament dublu din punct de vedere morfologic și sintactic, cum sînt *prim-ministru, bunăstare,* se poate spune că se găsesc într-o fază de trecere de la categoria 3 la categoria 1 *a*.

Aplicarea criteriilor discutate întîmpină adesea greutăți, așa încît de multe ori nu se poate afirma cu precizie dacă avem a face cu un compus (în special de tipul 3) sau cu un grup sintactic stabil. Exemplele de acest fel, aparținînd unei categorii intermediare între compuse și grupuri sintactice stabile, nu trebuie excluse din sfera cercetării, tocmai datorită faptului că nu există motive absolut certe pentru a le socoti grupuri sintactice și nu cuvinte compuse.

§ **7.** În ce priveşte părţile de vorbire neflexibile trebuie făcută distincţia între adverb, prepoziţie şi conjuncţie, pe de o parte, şi interjecţie, pe de altă parte. Problema delimitării cuvintelor compuse de grupurile sintactice nu se pune în cadrul interjecţiei (în general sînt puţine interjecţii compuse). La celelalte trei părţi de vorbire gramaticile deosebesc adverbe, prepoziţii şi conjuncţii simple, compuse şi locuţiuni adverbiale, prepoziţionale şi conjuncţionale [14]. Punctul de vedere care stă la baza clasificării fiecăreia dintre părţile de vorbire pomenite în aceste trei categorii se deosebeşte într-o oarecare măsură de cel luat în consideraţie în general la substantiv şi la adjectiv, de exemplu. Adverbele, prepoziţiile şi conjuncţiile sînt considerate de Gramatica Academiei ca fiind simple atunci cînd sînt mai mult sau mai puţin neanalizabile, chiar dacă sînt alcătuite din mai mulţi termeni existenţi şi independent în limbă (şi indiferent de părţile de vorbire cărora le aparţin aceşti termeni): *dinspre, dintre, fiindcă, încît, numaidecît*. Prepoziţiile compuse sînt alcătuite din două sau mai multe prepoziţii care pot fi analizate (*de către, de la, înspre* etc.), iar dacă prepoziţia se combină cu o altă parte de vorbire (substantiv, adjectiv, adverb) avem a face, în mod obligatoriu, cu un grup sintactic, locuţional sau nu. Conjuncţiile compuse sînt formate din conjuncţii sau din conjuncţii şi adverbe relative, toate analizabile (*ci şi, cum că* etc.); alte părţi de vorbire pot da naştere unor grupuri sintactice cu valoare de conjuncţie. La adverb situaţia este mai puţin clară, deoarece nu se explică de ce *an-vară, ieri-dimineaţă* sînt considerate cuvinte compuse, iar *calea-valea, harcea-parcea* locuţiuni. La părţile de vorbire neflexibile recunoaşterea cuvintelor compuse trebuie să se facă, ca şi la cele flexibile, pe baza criteriului unităţii lexico-gramaticale. Astfel, *dinspre, dintre, fiindcă, numaidecît, de loc* [15], *dis-de-dimineaţă, pe urmă* etc. vor fi considerate cuvinte compuse, deoarece termenii lor componenţi nu-şi mai păstrează individualitatea semantică şi gramaticală.

Deoarece locuţiunile sînt puţin studiate şi delimitarea lor faţă de compuse este în unele cazuri foarte anevoioasă (ca şi la cuvintele flexibile, de altfel), am inclus în listele noastre şi exemple pe care unii specialişti le-ar putea califica drept locuţiuni.

COMPUNEREA ŞI DERIVAREA

§ **8.** Cîteva precizări sînt necesare pentru a diferenţia unele cuvinte compuse de unele derivate.

După cum se ştie, *a, de, în, între, întru, spre, sub* funcţionează în limba noastră atît ca prepoziţii, cît şi ca prefixe; se pune problema care dintre cuvintele formate cu ele trebuie considerate compuse şi care derivate. Din punct de vedere semantic nu se poate face o diferenţă între cele două categorii de cuvinte, deoarece la fiecare dintre ele numai rădăcina are sens lexical deplin, exprimînd o noţiune, iar prepoziţia sau prefixul nu are sens lexical deplin, neavînd la bază o noţiune, ci un înţeles foarte abstract, uneori foarte vag (vezi şi discuţia de la p. 20–21). Singurul criteriu care poate ajuta în cazul de faţă este cel gramatical. Vom considera compuse formaţiile care au luat naştere dintr-un grup sintactic firesc sau au fost create după modelul unei asemenea construcţii (de exemplu: *a, de, în, între, spre, sub* + substantiv: *acasă, demîncare, îndată, între-dinţi* „spaţii între dinţii unei spete de ţesut", *spre-seară, supat* sau *a, de, în, întru*+adverb: *ades, demult, întocmai, într-adins* etc.). Dimpotrivă, vom considera derivate formaţiile în care primul element este ataşat la cuvinte pe care nu le precedă în nici o construcţie sintactică normală (de exemplu: *a*[16], *de, în, întru, spre, sub* + verb: *adormi, delepăda, înconjura, într-arginta, sprezice* „chema", *subîmpărţi*; *în, între* + adjectiv: *înfricos, întrecostal* „intercostal" etc.).

Formaţiile rezultate din adăugarea unui sufix la un grup sintactic care, în această situaţie, se sudează (de ex.: *înlătura* < *în lături* + suf. *-a*, *prescurta* < *pre scurt* + suf. *-a*, *mărinimie* < *mare* + *inimă* + suf. *-ie* după lat. *magnanimitas*, *pidosnic* „ciudat, sucit"<*pe dos*+suf. *-nic*[17] etc.) constituie o categorie aparte. Cuvintele de acest tip iau naştere simultan atît prin compunere, cît şi prin derivare şi pot fi numite compuse parasintetice[18]. Ele trebuie deosebite de derivatele parasintetice, de exemplu: *amuţi, întineri, sfîşia* etc. şi de derivatele de la compuse, de exemplu: *burtăverzime* < *burtăverde*, *cumsecădenie* < *cumsecade*, *paşoptist* < *paşopt (patruzeci şi opt)*, *cuminţi* < *cuminte* etc., care aparţin derivării şi nu compunerii. Compusele parasintetice pot fi studiate tot în cadrul compunerii, dar deosebit de celelalte compuse[19].

ELEMENTE DE COMPUNERE

§ **9.** După cum s-a menţionat mai sus (cf. p. 7), în structura unor compuse intră elemente fără existenţă independentă în limba română. Aceste elemente pot fi teme (*agro-, micro-, tele-* etc.), cuvinte întregi existente şi independent în alte limbi (*cvasi-*, cf. lat. *quasi* „aproximativ, aproape", *deca-*, cf. gr. δέκα „zece", *feld-*, din *feldspat*, cf. germ. *Feld* „cîmp" etc.) sau termeni cu aspect de cuvînt, folosiţi numai în compunere (*-gramă* din *oscilogramă*, *-litic* din *paleolitic* etc.).

Elementele în discuţie alcătuiesc compuse combinîndu-se fie între ele (*psiholog, octopod, cardialgie* etc.)[20], fie cu cuvinte româneşti (*mono-*

---

[14] Cf. GRAM. ROM. I 301, 304, 321–322, 385–386.

[15] Provenit din *de leac*, cf. J. Byck, în SCL I (1950), nr. 1, p. 80–86. Compusul ar trebui scris într-un singur cuvînt, nu în două, cum recomandă *Îndreptarul ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*.

[16] Este exclusă desigur situaţia în care *a* este marcă a infinitivului.

[17] Cf. J. Byck, *Derivaţie şi sintaxă*, în SCL II (1951), p. 126.

[18] Cf. MEYER-LÜBKE 638.

[19] Cum procedează, de exemplu, MEYER-LÜBKE, *ibid.*; DRĂGANU, R. S. 72; Real Academia Española, *Gramática de la lengua española*, Madrid, 1959, p. 151.

[20] Formaţiile de acest fel sînt numite de A. Martinet (*lucr. cit.*, p. 135) şi de H. Mitterand (*lucr. cit.*, p. 45 ş.u.) „recompuse". Termenul poate da naştere la confuzii.

strofă, cvasimulțumit, automutila etc.). Mai rar elementele de compunere se atașează la abrevieri (vezi discuția și exemplele de la § 142, pct. 5).

Majoritatea temelor ocupă în compus totdeauna locul inițial, mai puține pot sta atît pe primul loc, cît și pe ultimul, iar un grup și mai puțin numeros e alcătuit din temele care constituie totdeauna sfîrșitul compusului (vezi discuția și exemplele de la § 129, pct. 1 și § 171, pct. 2 *b*).

Dintre cuvintele existente independent în alte limbi, unele sînt plasate pe primul loc, altele, pe ultimul (***octogon***, ***autohton***).

Termenii cu aspect de cuvînt stau totdeauna la finală.

Cînd un element fără existență independentă este combinat cu un cuvînt existent în românește, acesta din urmă reprezintă de cele mai multe ori ultima parte a compusului (***hidrobicicletă***, ***neopozitivist***, ***pirograva*** etc.) și, mult mai rar, prima parte (***bugetivor***, ***pomicol*** etc.) [21].

Cele mai multe teme sînt la origine grecești sau latinești.

În greacă și latină elementele de compunere în discuție sînt rădăcini sau teme. Lucrările care tratează compunerea în limbile clasice vorbesc în general de teme și numai rareori, cînd natura discuției cere acest lucru, precizează dacă e vorba de rădăcini sau de teme (pe care le analizează în rădăcini și sufixe, de exemplu) [22]. Compusele care au printre termenii alcătuitori rădăcini sau teme sînt numite compuse tematice, iar procedeul ca atare, compunere tematică (sau de tip tematic).

Din punctul de vedere al limbii române distincția dintre rădăcini și teme nu se mai justifică, deoarece noi nu mai analizăm în interiorul acestor elemente rădăcini și sufixe. Aceeași este situația și în cazul cuvintelor existente în alte limbi. Deși pentru români elementele despre care vorbim se prezintă ca niște rădăcini, am păstrat, conform tradiției, termenul temă (și compunere tematică [23]).

Spre deosebire de teme și de cuvintele străine, elementele cu aspect de cuvinte pot fi analizate, recunoscîndu-se în alcătuirea lor o rădăcină, un sufix sau o desinență (în aceasta și constă asemănarea lor cu cuvintele: *gram-* și *-ă*, *lit-* și *-ic* etc.). Deoarece aceste elemente nu se folosesc decît în compunere, ca și celelalte două tipuri de elemente menționate mai înainte, ele vor fi studiate împreună cu acestea.

Toate elementele fără existență independentă în limba română vor fi numite elemente de compunere.

Elementele fără existență independentă care ocupă primul loc în compus se aseamănă întrucîtva cu prefixele și de aceea au fost numite de unii lingviști pseudoprefixe sau prefixoide [24]. De fapt,

---

[21] Această situație se întîlnește și în alte limbi. Pentru franceză, cf. J. Marouzeau, *Procédés de composition en français moderne*, în „Le français moderne" XXV (1957), nr. 4, p. 243—244.

[22] Cf. MEILLET-VENDRYES 424—429.

[23] Așa procedează și alți lingviști, de exemplu pentru limba franceză, cf. DARMESTETER, T. 10.

[24] Cf. B. Migliorini, *Il tipo* ***radiodiffusione*** *nell'italiano contemporaneo*, în „Archivio glottologico italiano" XXVII (1935), fasc. I, p. 14; IORDAN, L. R. A. 192—193, 215—225.

între aceste elemente și prefixe există o deosebire esențială: elementele de compunere au sens lexical deplin, exprimă noțiuni (provenind din substantive, adjective, pronume, numerale, verbe), iar prefixele nu au sens lexical deplin, nu exprimă noțiuni [25] (provenind de cele mai multe ori din prepoziții). Unele prefixe nici nu au valoare lexicală, rolul lor fiind de a participa (împreună cu un sufix) la trecerea unui cuvînt dintr-o parte de vorbire în alta (de exemplu, *în-* din *îmbătrîni*, *s-* din *stîrni* etc.). Unele dintre elementele care constituie prima parte a compuselor pot fi așezate și la sfîrșitul lor, după cum s-a mai spus (sensul compusului rămînînd același sau modificîndu-se): *filorus* și *rusofil*; *grafolog* și *logograf* „prozator". Aceasta este o altă deosebire între elementele pe care le discutăm și prefixe, deoarece prefixele nu pot sta niciodată la sfîrșitul cuvîntului [26].

Adoptarea termenului de prefixoid ar trebui să atragă după sine și adoptarea celui de pseudosufix sau sufixoid, pentru partea finală a compuselor de acest tip [27]. Dar, în felul acesta, s-ar ajunge la situația paradoxală de a considera că există cuvinte (ca *geolog*, *logograf* etc.) fără rădăcină, alcătuite numai din prefixoide și sufixoide [28]. La aceeași concluzie inacceptabilă am ajunge și în urma analizei unor cuvinte ca: *cineast*, *termofica*, *apod* „fără picioare" etc., dacă am califica prima lor parte *(cine-, termo-)* prefixoid, iar ultima parte *(-pod)* sufixoid, și nu elemente de compunere [29] la care s-a atașat un sufix *(-ast, -fica)* sau un prefix *(a-)*. De altfel, între elementele finale și sufixe există aceleași diferențe esențiale ca și între cele inițiale și prefixe[30].

---

[25] Cf. Al. Graur, *Note asupra structurii morfologice a cuvintelor*, în SG II, p. 17. Vezi și discuția de la § 8.

[26] După părerea Floricăi Dimitrescu (*Notes sur les suffixoïdes dans le roumain littéraire actuel*, în RRL, tome XIV, 1969, nr. 1, p. 3) prefixoidele, schimbîndu-și poziția, devin sufixoide.

[27] Cf. Bruno Migliorini, *Saggi sulla lingua del novecento*, ed. a III-a, Firenze, 1963, p. 160; Floriea Dimitrescu, *lucr. cit.*, p. 3—6. Unii lingviști consideră că elemente de compunere ca: *auto-*, *micro-*, *pseudo-*, *semi-* sau *-algie*, *-logie*, *-mètre*, *-morphe* etc. sînt chiar prefixe sau sufixe. Cf. Louis Deroy, *L'emprunt linguistique*, Paris, 1956, p. 83; Hans Marchand, *The Categories and Types of Present-day English Word-Formation. A Synchronic-Diachronic Approach*, Wiesbaden, 1960, p. 97, 126, 137, 141; Jean Dubois, *Étude sur la dérivation suffixale en français moderne et contemporain*, Paris, 1962, p. 62. Aceeași concepție este împărtășită la noi de Romulus Todoran, care discută sufixul *-icol* (cf. „Cercetări de lingvistică" VIII (1963), nr. 2, p. 310), și de Theodor Hristea, care vorbește de sufixele: *-(i)cid*, *-icol*, *-log*, *-man*, *-(i)vor* (cf. HRISTEA, E. 32, 33, 48, 50, 56—59). Pentru situația din limba rusă, vezi V. P. Grigorev, *Так называемые интернациональные сложные слова в современном, русском языке,* în „Вопросы языкознания" VIII (1959), nr. 1, p. 65—78. La B. Migliorini (cu 20—30 de ani înaintea lingviștilor citați mai sus) se observă o oscilare în interpretarea elementelor în discuție. Dacă *aero-*, *auto-*, *fono-*, *moto-* etc. sînt numite prefixoide (vezi mai sus), formațiile în *-bus*, *-crazia*, *-mania* etc. sînt considerate cînd derivate cu sufixe (*Il tipo* ***radiodiffusione***..., p. 23—24), cînd compuse (*ibid.*, p. 27). Termenii „pseudoprefix" și „pseudosufix" apar în literatura de specialitate și cu alte accepții decît cele discutate mai sus. Pierre Guiraud, de exemplu, îi folosește pentru a numi două tipuri de afixe, cu rol lexico-gramatical (cf. *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, 1967, p. 83—105).

[28] Cf. Al. Graur, *lucr. cit.*, p. 18. Florica Dimitrescu (*lucr. cit.*) califică sufixoidele (ca și prefixoidele) mai întîi drept afixe (p. 3), iar apoi drept radicale (p. 4) sau rădăcini (p. 5).

[29] Flora Șuteu numește segmentul *tele-* din *teleast* „radical nominal", formă „prescurtată" a substantivului *televiziune* (cf. *Un suffixe actualisé:* ***-ast***, în RRL, tome XIV, 1969, nr. 1, p. 21—22).

Avînd în vedere cele expuse mai sus, nu vor fi folosiți termenii pseudoprefix, pseudosufix, prefixoid, sufixoid, ci, așa cum s-a arătat, element de compunere.

Dintre cele trei categorii de elemente de compunere, specifice pentru tipul de compus căruia îi dau naștere sînt temele.

Unele teme (inițiale sau finale) se întîlnesc și în cuvinte românești necompuse (simple sau derivate), altele, numai în compuse. Astfel, de exemplu, *adeno-*, *balneo-*, *cefalo-*, *cosmo-*, *electro-*, *fono-*, *-fob*, *grafo-*, *hidro-*, *-man*, *-naut*, *palmi-*, *termo-* apar nu numai în compuse, ci și în cuvinte ca: *adenom*, *adenită*, *balnear*, *cefalic*, *cefalită*, *cosmos*, *cosmic*, *electric*, *electricitate*, *fonic*, *fonie*, *fobie*, *grafic*, *grafie*, *hidrant*, *hidrat*, *hidrata*, *manie*, *nautic*, *palmă*, *palmat*, *termic*, *termal* etc.

Dimpotrivă, alte teme (inițiale sau finale) se găsesc numai în compuse, ca de exemplu: *aero-*, *bio-*, *-cid*, *-col*, *echi-*, *geo-*, *hetero-*, *neo-*, *omni-*, *poli-*, *tri-* etc.

Cele mai multe teme sînt neologice, originea lor fiind greacă[31] (de exemplu: *acro-*, *antropo-*, *auto-*, *bio-*, *cosmo-*, *mono-*, *morfo-*, *neo-*, *-op*, *-pod*, *termo-*, *-scop* etc.) sau, în mai mică măsură, latină (de exemplu: *acvi-*, *bi-*, *-cid*, *-col*, *digiti-*, *omni-*, *tri-*, *uni-*, *-vor* etc.). Ele au intrat în română direct din aceste limbi sau, mai adesea, prin intermediul unei limbi moderne.

Adeseori se combină pentru a alcătui un compus un element grecesc cu unul latinesc sau chiar, mai rar, un element grecesc ori latinesc cu unul dintr-o limbă modernă: *defectoscopie* (cf. lat. *defectus* și gr. σκοπία), *radiologie* (cf. lat. *radius* și gr. -λογία), *bicefal* (cf. lat. *bi-*, *bis* și gr. κεφαλή), *ondograf* (cf. fr. *onde* „undă” și gr. γράφειν „a scrie”[32]).

---

[30] Pentru problema deosebirilor dintre termenii de compunere și afixe, cf. și A. Martinet, *lucr. cit.*, p. 134—135; N. C. W. Spence, *What are the French Prefixes?*, în „Revue de linguistique romane”, tom. XXXII, 1968, p. 324—333. Posibilitatea segmentelor formative ca: *fil*, *fon*, *graf*, *log* etc. de a sta atît pe primul loc, cît și pe ultimul este socotită de Florica Dimitrescu (*lucr. cit.*, p. 4) un argument în favoarea considerării „pseudoprefixării” și „pseudosufixării” drept procedee care aparțin compunerii (și nu derivării). Această interpretare (justă) nu este contrazisă de faptul, observat de autoare, că sufixoidele pot schimba categoria morfologică a cuvîntului-rădăcină, ca și sufixele. Adesea, asemenea modificări se produc și prin plasarea unui cuvînt întreg pe locul al doilea, fără ca prin această noua formație să fie considerată derivată și nu compusă.

[31] Cf. și Florica Dimitrescu, *Quelques aspects de la pseudopréfixation dans la langue roumaine actuelle*, în *Mélanges de philologie offerts à Alf Lombard*, Lund, 1969, p. 78—79.

[32] Compusele de acest fel au fost adeseori criticate pe nedrept ca formații artificiale, nerecomandabile din cauza caracterului lor hibrid (cf. Darmesteter, T. 253, 256). Cei care adoptă acest punct de vedere nu țin seama însă de faptul că asemenea formații au existat și în latină (de ex.: *dextrocherium*, din lat. *dexter* și gr. χεῖρ; cf. și Meillet-Vendryes 421) și că, în general, formațiile hibride apar ori de cîte ori într-o limbă se împrumută un nou procedeu de formare a cuvintelor. J. Marouzeau demonstrează (cf. *Notre langue. Enquêtes et récréations philologiques*, Paris, 1955, p. 80—83) netemeinicia părerii potrivit căreia compusele alcătuite din elemente de origini diferite trebuie condamnate.

Temele de alte origini sînt mult mai puține (vezi, de exemplu, *ondo-* de mai sus). Unele dintre ele provin din nume proprii: *galileo-* (din *galileo-newtonian*, cf. *Galilei*), *galvano-* (din *galvanoscop*, cf. *Galvani*; vezi și exemplele de la § 129, pct. 1).

Temele românești sînt foarte puțin numeroase (de exemplu: *apo-* din *apometru*, *gușo-* din *gușogen*[33], *ședinţo-* din *ședinţomanie* etc. (vezi și alte exemple la § 129, pct. 1).

Intrînd în compunerea unui cuvînt, temele care nu ocupă ultimul loc au la finală, în cea mai mare parte a cazurilor, o vocală. Vocala aparține temei sau este adăugată, ca element de legătură, între părțile compusului.

Temele de origine greacă prezintă de obicei vocala *o*, mult mai rar *a* (la numeralele *hexa-*, *penta-*, *tetra-*)[34], *e (tele-)* sau *i (poli-)*.

La temele provenite din latină se întîlnește de cele mai multe ori *i*[35] și în puține exemple *u*[36] *(acupunctură, genuflexiune)*[37].

Temelor românești li se atașează fie vocala *o*, fie vocala *i*.

O și *i* sînt și vocalele de legătură folosite în compusele create pe teren românesc care au ca prim termen un cuvînt românesc: *citatomanie*, *stuficol* etc.

Cînd vocala de legătură se găsește la sfîrșitul unei teme cunoscute de vorbitorul român și din cuvinte necompuse, ea poate fi recunoscută ca element independent (de ex. în *balneoterapie* se distinge *balne-* existent și în *balnear*, *o* și *terapie*). În cazul contrar, analiza nu se mai poate face: *geo-* (din gr. γῆ „pămînt” și *o*), de exemplu, este o unitate neanalizabilă. Uneori, la temele vocalice nu se mai adaugă o vocală de legătură, vocala temei avînd și rolul de a lega părțile compusului. În unele compuse tema vocalică apare atît neînsoțită, cît și însoțită de vocala de legătură, de exemplu, *core-* în *coregrafie* și *coreo-* în *coreografie*. Din aceste motive temele sînt totdeauna citate împreună cu vocala de legătură (*cefalo-*, *centi-*, *fono-*, *grafo-*, *hidro-*, *legumi-* etc.); așa se va proceda și în lucrarea de față.

Elementele de compunere nu pot fi clasate, din punctul de vedere al limbii române, în părți de vorbire; se poate spune numai că conținutul lor semantic este caracteristic pentru partea de vorbire căreia i-au aparținut aceste elemente în limba de origine.

Majoritatea elementelor de compunere țin de adjectiv: *acro-*, *doliho-*, *homo-*, *macro-*, *micro-*, *neo-*, *paleo-* etc. și de substantiv: *cefalo-*, *hidro-*, *geo-*, *lito-*, *neuro-*, *termo-*, *cole-*, *feld-*, *lumpen-* etc., mai puține de verb:

---

[33] Cf. Al. Graur, *La romanité du roumain*, București, 1965, p. 65.

[34] Cf. Meillet-Vendryes 425—426.

[35] Vocală specifică pentru compunere în latină (cf. ILR I 107). O discuție asupra originii vocalelor de legătură gr. *o* și lat. *i*, la M. Francis Meunier, *lucr. cit.*, p. 196—197.

[36] Care reprezintă fie transformarea lui *i* din motive fonetice (id. *ibid.*), fie vocala finală a temei.

[37] Unele compuse existente în română conțin aceeași temă, dar vocala de legătură este diferită (*o* sau *i*), după cum tema a fost luată din greacă sau din latină, de exemplu: *aerofor* „aparat care furnizează (poartă) aerul necesar scafandrilor în timpul cît stau sub apă” și *aeriform* „cu aspectul sau proprietățile aerului”.

-cid, *-col*, *-fer*, *-vor*, *port-* etc. şi de numeral: *bi-*, *deca-*, *octo-* etc. şi foarte puţine de alte părţi de vorbire: pronume: *auto-*, *ego-*, adverbe: *arier-*, *avan-*, conjuncţii: *cvasi-*.

În ce priveşte conţinutul semantic al elementelor de compunere merită a fi menţionat faptul că elementele iniţiale cele mai frecvente indică un obiect: *astro-* („stea"), *biblio-* („carte"), *cefalo-* („cap"), *dactilo-* („deget"), *fono-* („sunet"), *foto-* („lumină"), *geo-* („pămînt"), *helio-* („soare, lumină"), *hidro-* („apă"), *hipo-* („cal"), *lito-* („piatră"), *neuro-* („nerv"), *piro-* („foc, căldură"), *ptero-* („aripă"), *seleno-* („lună"), *umbeli-* („umbrelă") etc., o însuşire cantitativă (în sens larg), dimensională: *cvadri-* („patru"), *macro-* („mare"), *micro-* („mic"), *mili-* („a mia parte"), *mini-* („foarte mic"), *miria-* („zece mii, foarte numeros"), *octo-* („opt, de opt ori"), *oligo-* („puţin"), *omni-* („tot"), *penta-* („cinci"), *pluri-* („mai mulţi"), *tri-* („trei"), *tetra-* („patru") etc., o însuşire calitativă: *cloro-* („verde"), *eu-* („frumos, bun, bine"), *homeo-* („asemănător"), *izo-* sau *iso-* („egal, la fel"), *neo-* („nou"), *orto-* („drept, adevărat"), *paleo-* („vechi"), *pseudo-* („fals") etc.

Unele elemente de compunere (provenite din limbi diferite: greacă şi latină) au sensuri foarte asemănătoare sau chiar identice, de exemplu: *di-* şi *bi-*, *bis-* („doi, de două ori, dublu"), *hemi-* şi *semi-* („jumătate"), *mono-* şi *uni-* („unul singur, unic"), *poli-* şi *multi-* („mult") etc. Elementul de compunere neologic *omni-* are ca echivalent semantic mai vechiul *atot-*.

De cele mai multe ori elementele de compunere au cîte un singur sens; există însă unele elemente de compunere cu mai multe sensuri: *aero-* are sensurile „aer" (*aerofagie* „înghiţire de aer", *aerometru* „instrument pentru măsurarea densităţii aerului") şi „avion, aviaţie" (*aeroclub* „club în care sînt reuniţi cei care se ocupă cu aviaţia", *aerofar* „dispozitiv de semnalizare pentru avioane", *aeromodel* „model de avion"); *auto-* „însuşi, singur" (*automişcare*, *autocefal* „care se conduce singur, independent", *autoconserva*) şi „automobil, maşină" (*autocamion*, *autostradă*); *foto-* „lumină" (*fotocataliză* „cataliză produsă de lumină", *fotogen* „care produce, răspîndeşte lumină") şi „fotografie, fotografic" (*fotoaparat* „aparat fotografic", *fotocopie*); *tele-* „departe, la distanţă" (*telebusolă* „busolă ale cărei indicaţii sînt transmise la distanţă", *teleghida* „a dirija de la distanţă un avion, un proiectil etc."), „televiziune, televizor" (*telejurnal* „jurnal transmis la televizor", *telegenic* „care face impresie bună cînd este transmis prin televiziune").

Spre deosebire de situaţia întîlnită la elementele de compunere iniţiale, se constată că la elementele finale există diferenţe mai mari în privinţa inventarului şi a valorilor semantice după cum aceste elemente intră în alcătuirea substantivelor sau a adjectivelor compuse. Din această cauză, despre înţelesul elementelor de compunere finale se va vorbi la fiecare dintre cele două părţi de vorbire.

Pentru problema posibilităţii vorbitorilor limbii române de a înţelege sensul elementelor de compunere, vezi § 11.

După modelul cuvintelor care cuprind teme se creează compuse din cuvinte întregi existente şi independent în limbă, îmbinate prin vocală de legătură (tot *o* sau, mai rar, *i*). Exemple foarte numeroase de acest fel fac parte din categoria adjectivului (*burghezo-moşieresc*, *româno-american* etc.), mai puţine din cea a substantivului (vezi *citatomanie* de mai sus, *pomicultură*). În această situaţie cuvintele care stau pe primul loc în compus nu se deosebesc de teme, deoarece desinenţa lor este zero: vocala de legătură se alătură la cuvînt ca la orice temă. Uneori, din cauza acestei coincidenţe formale şi semantice dintre teme şi cuvinte este şi greu de stabilit dacă un compus prezintă în prima parte o temă sau un cuvînt existent şi în limba română urmat de o vocală de legătură, de exemplu: *acidi-* (din *acidimetru*), *aero-* (din *aerofobie*), *metalo-* (din *metalogravură*), *multi-* (din *multinaţional*) etc.

Aceste constatări duc la concluzia că grupul compuselor formate din cuvinte întregi existente şi independent în română, legate printr-o vocală, trebuie studiat alături de formaţiile cu elemente de compunere.

§ **10**. Unele elemente de compunere foarte frecvent folosite ajung să fie desprinse din formaţiile în care apar şi întrebuinţate ca nişte cuvinte independente. Ele preiau sensul întregului compus [38]. De exemplu: *kil(o)* din *kilogram*, *radio* din *radioreceptor* (care nu se mai foloseşte astăzi în vorbirea curentă), *scopie* (*Metoda convenţională de scopie*. INF. BUC. 1967, nr. 4373, 1/6) din *radioscopie*, *stereo* (tip de emisiune şi recepţie radiofonică) izolat din *stereofonie*, *taxi* din *taximetru*, *auto* din *automobil* (cu valoare adjectivală în *conducători auto*, *tracţiune auto*, *atelier auto* etc.), *foto* din *fotografie* (adjectival în *aparat foto*, *reporter foto*), *moto* din *motocicletă* (*atelier moto*, *secţie moto*), *tele* (de asemenea adjectival în *comunicaţii experimentale* ***tele***, la Iorgu Iordan, *Roum.* ***tele-***, în „Revue de linguistique romane", tome XXXI, 1967, p. 247) din *televiziune* etc. Cîteva dintre cuvintele de acest fel au fost împrumutate din alte limbi, unde a avut loc izolarea: de exemplu *radio* din franceză sau italiană, *taxi* din franceză etc.

COMPUSE ANALIZABILE ŞI COMPUSE NEANALIZABILE

§ **11**. Cuvintele compuse sînt, pentru vorbitori, mai mult sau mai puţin analizabile din punct de vedere semantic, în funcţie de felul termenilor componenţi, de gradul unităţii morfologice, de natura raporturilor sintactice. În general, un compus este analizat cu atît mai uşor cu cît termenii lui sînt mai cunoscuţi, iar structura lui gramaticală este mai clară.

Compusele formate din cuvinte existente în limbă şi independent sînt în marea lor majoritate analizabile. Unele formaţii, ca: *inginer-şef*, *coadă-roşie*, *economic-politic*, *douăzeci şi trei*, *după-amiază*, *pînă la* etc., nu prezintă nici o dificultate în ceea ce priveşte posibilitatea de analiză; altele, ca: *proces-verbal*, *cuminte*, *cumsecade*, *binecuvînta*,

---

[38] Procedeul se întîlneşte şi în alte limbi. Pentru franceză, cf. J. Marouzeau, *lucr. cit.*, p. 79–80; pentru italiană, B. Migliorini, *Il tipo* ***radiodiffusione***..., p. 23.

doisprezece, devreme, despre etc., dimpotrivă, sînt mai greu analizate, deoarece sensul lor a evoluat, îndepărtîndu-se de cel al termenilor componenți, iar unele au dobîndit și unitate morfologică.

Cînd unul dintre termenii compusului încetează de a mai fi folosit în limba curentă (total sau numai cu sensul pe care îl are în compus) sau își modifică forma (de obicei din cauze fonetice) și nu mai este recunoscut, iar celălalt termen își menține forma și sensul cu care circulă în limbă, compusul este semianalizabil: *cestălalt, celălalt, vreunul, amîndoi, tustrei, alături, aminte, poimîine* etc. (se știe ce este: *cest, cel, unul, doi, trei* etc., dar nu, ce reprezintă *ălalt, vre-, amîn-, tus-* etc.).

Sînt și cazuri în care termenii componenți se sudează, intervin modificări formale și semantice, încît numai specialistul mai știe că are a face cu un cuvînt compus și nu cu unul simplu, de ex.: *mujdei* (din *must de ai*), *destul* (din *de* + *sătul*), *peste* (din *pre* + *spre*), *deci* (din *de* + *aci*), *căci* (din *că* + *ce*), *dacă* (din *de* + *ca*) etc. Astfel de compuse sînt neanalizabile pentru vorbitorii limbii contemporane.

Posibilitatea de analiză semantică a compuselor care cuprind elemente fără existență independentă în română nu o au toți vorbitorii în egală măsură. Ea depinde de gradul de cultură a fiecărei persoane în parte, de cunoașterea unor limbi străine, în special a limbilor vechi: latina și greaca (de unde provin, după cum s-a mai spus, majoritatea acestor elemente). Pentru cei ce nu știu decît limba română sînt în general neanalizabile compusele formate numai din elemente de compunere pe care nu le pot recunoaște (*xantopsie* „tulburare a vederii care face ca bolnavul să vadă toate lucrurile colorate în galben”) și semianalizabile cele care cuprind, pe lîngă un astfel de element, un cuvînt românesc (*zimotehnic*,) sau un element de compunere identificabil (*bisulc* „cu copitele despicate“).

Uneori elementul de compunere poate fi înțeles datorită faptului că seamănă cu un cuvînt românesc, se regăsește și în cuvinte necompuse sau circulă în unele stiluri și în calitate de cuvînt independent. De exemplu, *tri-* din *triunghi* poate fi recunoscut fiindcă seamănă cu *trei*; înțelegerea primei părți a unor compuse ca: *bacteriostatic, lacrimogen, legifera, termocentrală* este ajutată de existența cuvintelor *bacterie, lacrimă, lege, termic, termal, termofica* (eventual și a lui *termos*) etc.; pe *hipo-* din *hipodrom* vorbitorul l-a mai întîlnit nu numai în *hipic, hipism* și în cîteva compuse, ci și ca adjectiv (extras din compuse) în *tracțiune hipo, concursuri hipo* etc.

Sînt și elemente de compunere pe care vorbitorul le delimitează și uneori ajunge să le interpreteze semantic (mai precis sau mai vag) numai pentru că apar în mai multe formații. De exemplu, *antropo-* din *antropomorf* este desprins ca o unitate din compuse ca: *antropocentrism, antropogeografie, antropometric*, unde este recunoscut cel de-al doilea termen, apoi și din *antropofag, antropofagie, antropolog, antropozofie, filantrop* etc., *antrop(o-)* constituind elementul comun al tuturor acestor formații. Același lucru se poate spune și despre *morf*, celălalt component al lui *antropomorf* (desprins din *morfofiziologic, morfologie, amorf, izomorf* etc.). Chiar dacă cineva nu știe exact ce înseamnă un element ca

-fer din *somnifer*, faptul că întîlnește acest element și în alte cuvinte al căror înțeles îl cunoaște și a căror primă parte este clară (*aurifer, fructifer, gazifer, metalifer, petrolifer* etc.) îl determină să-și dea seama că *-fer* trebuie să însemne aproximativ „are, face, aduce, produce”.

În felul acesta multe compuse tematice devin pentru numeroși vorbitori analizabile.

Pentru analiza semantică a cuvintelor formate din abrevieri, vezi § 139.

ORIGINEA COMPUSELOR ROMÂNEȘTI

§ **12.** Din punctul de vedere al căilor de apariție compusele limbii române trebuie clasate în 3 categorii: moștenite, împrumutate și formate pe teren românesc. Ultimul grup cuprinde la rîndul lui două subgrupe: compuse copiate după modele străine, calcuri ori semicalcuri, și compuse care nu au la bază modele străine, creații originale. Asupra extinderii și importanței tuturor acestor categorii de compuse ne vom opri pe larg în cadrul fiecărei părți de vorbire, iar o privire de ansamblu va fi înfățișată în capitolul final, consacrat unei schițe istorice a compunerii românești. Cîteva fapte pot fi însă menționate, pe scurt, de pe acum.

După cum se știe, latina avea două tipuri de compuse din punctul de vedere al naturii termenilor componenți: compuse alcătuite din teme (numite uneori compuse propriu-zise [39], de exemplu: *lucifer*) și compuse formate din cuvinte întregi (de exemplu: *arcuballista, respublica*). Compunerea tematică [40], productivă în latina arhaică [41], slăbește prin sec. I—II al e.n. [42] și nu se păstrează în limbile romanice (unde este, ulterior, împrumutată și îmbogățită cu formații noi, create după modelul celor împrumutate [43]), în schimb, în aceeași epocă, se dezvoltă compunerea din cuvinte întregi [44], care continuă să se îmbogățească în limbile romanice [45].

Româna a moștenit puține compuse din latină. Dintre formațiile tematice, sigure par a fi numai *luceafăr* și *trifoi* (vezi discuția de la § 134, 64). Ceva mai multe exemple aparțin tipului formațiilor din cuvinte întregi. Unele, ca *primăvară, după* etc. erau deja compuse în latină; altele, ca *adevăr, aproape, Dumnezeu, mijloc, miazăzi, miazănoapte* etc. erau în latină grupuri sintactice și au devenit cu timpul compuse [46] (acestea, cu excepția ultimelor două, au ajuns pentru vorbitorii limbii române cuvinte simple).

Procedeul compunerii a fost întărit într-o măsură însemnată prin împrumuturi (este vorba, evident, de compusele împrumutate analizabile pentru români) și mai ales prin calcuri, al căror număr este, în anumite perioade, foarte ridicat. Limbile care ne-au furnizat atît cuvinte compuse, cît și modele de compunere au fost : slava, greaca, latina, mai puțin maghiara, rusa, turca, în mare măsură franceza, mai puțin italiana, engleza, germana. Trebuie menționat că în limba veche modelele slave și grecești nu au fost calchiate de cele mai multe ori absolut fidel, în sensul că temele au fost redate prin cuvinte întregi. De exemplu, lui *blagoděјanije* îi corespunde *bună-facere* (cf. DHLR II 365), lui γηγενεῖς, *pămîntunăscuții* (PS 93) etc. În această perioadă au fost însă împrumutate compuse care conțineau teme : *blagoslovenie*, *filosofie*, *pravoslavnic* etc. În secolul al XVIII-lea și mai ales în secolul următor compusele tematice străine sînt fie împrumutate *(ieroglific)*, fie redate în limba noastră, de cele mai multe ori, prin compuse de același fel, de exemplu : *struțo-cămilă* la Cantemir, după gr. στρουθοκάμηλος, *bimînal* (a. 1851, la URSU, T. 159), după lat. *bimanis*, fr. *bimane* etc.

---

[39] Cf. Leumann-Hofmann-Szantyr 247; ILR I 107.

[40] Acest tip de compunere este foarte vechi. În indo-europeană primul element al unui cuvînt compus era totdeauna o temă (cf. Meillet, I. 287—288).

[41] Ca și în greacă (cf. Meillet-Vendryes 424—433).

[42] Cf. Bourciez 65—67; ILR I 113—114.

[43] Cf. Meyer-Lübke 625; Darmesteter, T. 245—261.

[44] Cf. ILR I 113—114, 115.

[45] Cf. Meyer-Lübke, *ibid.*; Darmesteter, T. 273—274.

[46] De trecerea treptată a unor grupuri sintactice la categoria compuselor în limba latină se ocupă Bader, C. N. 303—308.

În unele cazuri este greu de precizat din care limbă străină a fost luat un compus sau un model : din slavă, greacă sau latină în epoca veche (de exemplu : *binɛcuvînta*, cf. v.sl. *blagosloviti*, gr. εὐλογεῖν, lat. *benědicere*), din franceză, germană, engleză, italiană, rusă în perioada nouă (de exemplu : *sparge-gheață*, cf. fr. *brise-glace*, germ. *Eisbrecher*, engl. *icebreaker*, rus. *лёдокол*: *binemeritat*, cf. fr. *bien-mérité*, germ. *wohlverdient*) etc. Nu sînt rare exemplele de etimologie multiplă : cuvîntul sau modelul provine din mai multe limbi (de ex. : *fiziologic*, cf. ngr. φυσιολογικός, lat. *physiologicus*, fr. *physiologique*, germ. *physiologisch*). În general, compusele împrumutate și calchiate aparțin mai puțin vocabularului limbii vorbite și mai mult unor sectoare speciale ale lexicului : terminologiei bisericești, celei militare și administrative, celei tehnico-științifice. Părțile de vorbire bine reprezentate prin împrumuturi și calcuri sînt : substantivul, adjectivul și verbul.

Formațiile românești fără model străin, puțin numeroase în epoca veche a limbii noastre, se întîlnesc în număr din ce în ce mai mare în textele secolelor ulterioare (care au, desigur, avantajul față de textele vechi de a oglindi mai multe și mai variate aspecte ale limbii). Aceste compuse, originale, fac parte din clase semantice foarte diferite, multe fiind frecvente și în limba vorbită (mai ales în ce privește substantivul, după cum se va vedea mai departe). Uneori nu mai putem ști dacă un compus a fost la origine calchiat sau format fără model străin (vezi exemple la § 37, 56, 64, 134, 175). Dacă substantivul și adjectivul cuprind, pe lîngă împrumuturi și calcuri, și formații fără model străin, pronumele, adverbele, prepozițiile, conjuncțiile și interjecțiile sînt, în cea mai mare parte, creații originale. Numeralul este o categorie hibridă din acest punct de vedere, deoarece cel puțin două din tipurile lui principale sînt calchiate (vezi mai departe § 201).

§ 13. Încă o distincție care trebuie făcută este aceea între compusele savante, cărturărești sau culte și cele populare. Majoritatea împrumuturilor și a calcurilor, despre care s-a vorbit în paragraful anterior, sînt de natură cărturărească. În compunerea românească formațiile cărturărești au avut un rol deosebit : ele au contribuit, pe de o parte, la dezvoltarea unor tipuri de compunere vechi, iar pe de altă parte, la îmbogățirea limbii cu cîteva tipuri de compunere noi [47] (ceea ce se va demonstra în capitolele următoare). Unele dintre compusele cărturărești s-au răspîndit și în limba vorbită.

Creațiile fără model străin sînt de cele mai multe ori populare. Adesea compusele de acest fel, substantive, au luat naștere printr-o figură de stil : metaforă, metonimie, hiperbolă, ceea ce explică gradul lor înalt de expresivitate (vezi discuția și exemplele de la § 28).

CLASIFICAREA CUVINTELOR COMPUSE

§ 14. Cuvintele compuse pot fi clasificate din mai multe puncte de vedere; s-a vorbit de existența a 9 criterii de clasificare [48], dar acest număr ar putea fi sporit.

Cea mai răspîndită clasificare pare a fi una bazată pe un criteriu sintactic, care împarte compusele în două grupe mari : compuse rezultate prin juxtapunere și compuse rezultate prin elipsă [49]. În prima categorie intră compusele care au luat naștere din cuvinte alăturate după regulile sintactice ale limbii respective fără omiterea vreunuia dintre ele, de exemplu din substantiv + adjectiv, din substantiv + prepoziție + substantiv, din verb + prepoziție + substantiv etc. (cum ar fi în limba noastră : *burtăverde*, *buhai-de-baltă*, *ducă-se-pe-pustii* etc.). Cea de-a doua categorie cuprinde compusele în a căror structură se observă omiterea unuia sau chiar a mai multor cuvinte (*concertmaistru* pentru *maistru de concert*, *mazăre-siloz* pentru *mazăre de siloz*, *nord-american* pentru *american din* (sau *de*) *nord* etc.). Așa cum se prezintă, clasificarea aceasta nu poate fi păstrată din cauză că ambii termeni — *juxtapunere* și *elipsă* — sînt folosiți în gramatici cu alt sens, fapt care produce confuzie [50].

Tot pe baza unui criteriu sintactic și folosind, de data aceasta, o terminologie adecvată, o altă clasificare (și ea răspîndită) grupează compusele în două categorii : sintactice (formate pe baza regulilor sintactice ale limbii) și asintactice (care nu sînt formate pe baza regulilor sintactice de îmbinare a cuvintelor)[51]. Această clasificare merită a fi reținută.

---

[47] Cf. CIOBANU, F. 162.

[48] Cf. Paul M. Lloyd, *An Analytical Survey of Studies in Romance Word-Formation*, în „Romance Philology", XVII (1964), p. 750—756.

[49] Cf. DARMESTETER, T. 6—9, de la care s-au inspirat și alți lingviști.

[50] Preluînd clasificarea lui Darmesteter, Drăganu (R. S.) vorbește de compunere analitică (corespunzătoare celei prin juxtapunere) și sintetică (corespunzătoare celei prin elipsă). Modificarea terminologică adusă de Drăganu nu înlătură însă confuzia, deoarece și el dă termenilor folosiți o altă accepție decît cea curentă. Pentru critica clasificării lui Darmesteter, cf. K. Nyrop, *Grammaire historique de la langue française*, vol. III, Copenhaga—Leipzig—New York—Paris, 1908, p. 259—260; C. Rohrer, *lucr. cit.*, p. 62—64.

O altă grupare a cuvintelor compuse se bazează pe un criteriu morfologic: sînt deosebite compusele după părțile de vorbire cărora le aparțin și după părțile de vorbire ale elementelor care intră în compunere[52]. Și această clasificare este utilă. În cadrul ei se pot distinge compusele care aparțin aceleiași părți de vorbire ca și termenii componenți sau ca unul dintre termenii componenți, și anume cel „dominant" (de exemplu: *floarea-soarelui*, substantiv, ca și *floarea* și *soarelui*; *roșu-închis*, adjectiv, ca și *roșu*; *binevoi*, verb, ca și *voi* etc.) de compusele care, dimpotrivă, aparțin altei părți de vorbire decît termenii componenți sau decît termenul „dominant" (de exemplu: *cuminte*, adjectiv, dar *cu*, prepoziție, *minte*, substantiv; *nu-mă-uita*, substantiv, dar *nu*, adverb, *mă*, pronume, *uita*, verb etc.)[53].

În sfîrșit, există și alte clasificări, făcute pe baza a diferite criterii: sintactice (raportul care se stabilește între termenii componenți[54]; natura legăturii dintre părțile alcătuitoare: juxtapunere, adică alăturare a termenilor fără ajutorul cuvintelor de legătură, sau joncțiune[55]), semantice (de exemplu, potrivit raportului dintre sensul compusului și înțelesul fiecăreia dintre părțile care îl alcătuiesc[56] sau potrivit raportului dintre termenii care constituie compusul: termenul final exprimă o acțiune, cel inițial indică pe cel care o îndeplinește, termenul inițial arată locul unde există obiectul exprimat de termenul final ori materialul din care e făcut acest obiect etc.[57]), stilistice (compuse care au la bază o metaforă, o sinecdocă etc.[58]) etc.

Desigur, toate aceste criterii trebuie avute în vedere, însă este necesară, pe de o parte, o ierarhizare judicioasă a lor, iar pe de altă parte, o aplicare consecventă a fiecăruia dintre ele la întregul material cercetat[59].

În tratatul de față s-a adoptat ca principal criteriu de clasificare a compuselor criteriul morfologic. Pe baza lui s-a pornit în primul rînd de la părțile de vorbire în care se încadrează compusele și, în al doilea rînd, de la părțile de vorbire care intră în compunere. Acolo unde a fost cazul, adică la substantiv, la adjectiv, la pronume, la verb și la adverb, s-au deosebit compusele formate din cuvinte întregi de cele în alcătuirea cărora intră elemente de compunere, iar la substantiv, și de cele formate din abrevieri. Criteriului morfologic i s-au subsumat celelalte criterii, secundare: sintactic, semantic, stilistic. Nu a fost omis nici criteriul istoric și nici cel al productivității și frecvenței, criterii de asemenea secundare în clasificarea noastră.

În felul acesta, au fost luate în considerație toate criteriile importante, s-a stabilit o ierarhizare a lor și s-a ținut seama de fiecare dintre ele în clasarea întregului material.

PROBLEMELE URMĂRITE ÎN TRATAREA COMPUSELOR

§ **15.** La fiecare tip de compunere s-au făcut aprecieri generale asupra bogăției inventarului de unități (vechi și noi). Materialul (constituit din formații moștenite, creații românești, împrumuturi, nediferențiate aici din acest punct de vedere) a fost apoi discutat sub diverse aspecte: particularitățile morfologice ale termenilor componenți și ale compusului, raporturile sintactice dintre termeni și categoriile semantice reprezentate de compuse[60], posibilitatea de analiză a formațiilor, repartiția lor stilistică, productivitatea tipului de compunere etc. S-a trecut apoi la istoria tipului în ansamblu și a compuselor care îl alcătuiesc, urmărindu-se originea, primele atestări, eventualele modificări fonetice sau semantice pe care le-au suferit unele compuse în decursul timpului, situația tipului respectiv în limba actuală etc.

Volumul se încheie cu un capitol de concluzii, după care urmează anexele: lista principalelor elemente de compunere folosite în limba română, explicarea abrevierilor, bibliografia și indicele.

---

[51] Vezi nota 2 de la p. 8.

[52] Cf., de exemplu, DARMESTETER, T. 2; Kr. Nyrop, *lucr. cit.*, p. 258–279; Maurice Grevisse, *Le bon usage.* Grammaire française, ed. a VII-a, Gembloux-Paris, 1961, p. 96–97; C. Rohrer, *lucr. cit.*, p. 61.

[53] Leonard Bloomfield (*lucr. cit.*, p. 235–237) numește compusele din cele două categorii endocentrice și exocentrice. A. Martinet (*Éléments de linguistique générale*, Paris, 1961, p. 132) dă însă acestor doi termeni alte accepții.

[54] Cf. de exemplu M. Francis Meunier, *lucr. cit.*, p. 6 ș.u.; DARMESTETER, T. 5; Kr. Nyrop, *lucr. cit.*, p. 258–279; Maurice Grevisse, *lucr. cit.*, p. 96–97; E. Benveniste, *Fondements syntaxiques de la composition nominale*, în „Bulletin de la Société de linguistique de Paris", LXII (1967), fasc. 1, p. 15–31.

[55] MIRSKA, C. 175–184.

[56] A. Dauzat, citat de Halina Lewicka, *lucr. cit.*, p. 141.

[57] Cf. Otto Jespersen, *A Modern English Grammar. On Historical Principles*, vol. VI, Londra–Copenhaga [1954], p. 143–145, 162–163, și critica categoriilor stabilite de el, la Anna Granville Hatcher, *An Introduction to the Analysis of English Noun Compounds*, în „Word" XVI (1960), nr. 3, p. 356–373.

[58] DARMESTETER, T. 50–66.

[59] Clasificarea lui A. Darmesteter nu este unitară, unele subgrupe corespunzînd unui criteriu sintactic, altele, unui criteriu stilistic etc.

[60] Analiza gramaticală (în parte și cea semantică) s-a bazat pe concepția *Gramaticii Academiei* și pe categoriile stabilite acolo.

SUBSTANTIVUL

§ 16. Substantivele compuse sînt nume comune și proprii, primele, cum este și firesc, mai numeroase decît ultimele. Deși între aceste două feluri de compuse nu sînt deosebiri esențiale, există totuși unele trăsături distinctive, de natură semantică, morfologică și sintactică, care impun adeseori studierea lor separată.

§ 17. După felul obiectelor denumite, substantivele comune compuse se clasifică în următoarele categorii semantice mai importante:

a) nume de persoane (nume de rudenie, de ocupații, de grade în diferite ierarhii sociale, epitete etc.): *mamă-mare, inginer-șef, fotoreporter, locotenent-colonel, copil-minune, tîrîie-brîu*;

b) nume de plante: *barba-caprei, floarea-soarelui, rochița-rîndunicii, trei-frați*;

c) nume de animale (mamifere, insecte, păsări, pești etc.): *cîine-lup, cățelul-pămîntului, vaca-Domnului, viespe-gărgăune, nasicorn, uligaie, pasăre-muscă, frunza-plopului, ac-de-mare, buhai-de-baltă*;

d) nume de lucruri (instrumente, substanțe, produse de toate felurile etc.): *argint-viu, electrocauter, encefalogramă, P.A.S., piatra-iadului, poale-n-brîu, strung-revolver, triplu-voal*;

e) nume de boli: *a-bubă, buba-bubelor, pleuropneumonie, rinofaringită, soare-sec*;

f) nume de dansuri populare și de jocuri (sau în legătură cu jocurile): *biru-i-greu, popa-prostul, scara-mîței, tai-mălai(ul), (un) unsprezece-metri*;

g) numele unor procedee sau metode: *autoinducție, balneoterapie, telepatie*;

h) nume de unități de măsură: *amper-oră, dublu-ster, hectolitru, kilogram*;

i) nume de noțiuni temporale (părți ale zilei, ale anului etc.) și de puncte cardinale: *după-masă, miazănoapte, primăvară, soare-apune, sud-est, zi-ntîi*;

j) nume de sentimente, atitudini, stări psihice: *bunăvoință, reavoință, vino-ncoace*;

k) nume de acțiune: *automulțumire, binefacere, omucidere, sinucidere.*

Substantivele proprii compuse aparțin unor sfere semantice mai puțin variate decît substantivele comune. Ele se pot clasifica în următoarele categorii generale:

a) nume de persoane (nume de familie, prenume, porecle, nume de personaje din basme)[1]: *Azidăriței, Dobrogeanu-Gherea, Mantaroșie, Maria-Laura, Papadima, Gură-de-Aur, Statu-Palmă*;

b) nume de animale: *Coadă-Scurtă* (nume de cîine, SADOVEANU, O. XV 422), *Aude-Bine, Galben-de-Soare* (ultimele două, nume de animale din basme și povestiri);

c) nume geografice și teritorial-administrative[2]: *Balta-Albă, Dealul Spirei* (cartiere, București), *Ceatal-Tepe* (movilă, Dobrogea), *Mărgineni-Răzeși* (sat, Bacău), *Țifla Corbului* (pisc, Muscel);

d) nume din domeniul astronomiei: *Cloșca-cu-Pui, Paiele-Țiganului, Steaua Polară, Ursa-Mare*;

e) nume ale unor evenimente și ale unor sărbători: *Anul nou, 1 Mai, Ana-Foca, Joimari, Tudorusalii*[3] (ultimele trei, nume de sărbători religioase populare);

f) numiri ale unor instituții și întreprinderi: *Agerpres, C.F.R., Electroputere, Plafar, Steagul roșu.*

§ 18. Felul în care aceste categorii semantice sînt reprezentate în limba modernă, bogăția inventarului lor, frecvența cu care sînt folosite compusele aparținînd diferitelor categorii depind în mare măsură de stilul limbii. În această privință deosebiri importante se înregistrează între limba literară și cea populară, pe de o parte, și între diferite stiluri ale limbii literare, pe de alta.

Comparînd între ele categoriile semantice de substantive compuse comune întîlnite astăzi în limba literară și în cea populară, în linii generale se pot constata următoarele:

Dintre numele de persoane, unele, cum ar fi numele de rudenie și epitetele, se folosesc atît în limba literară, cît și în limba populară, în timp ce altele, de exemplu numele de grade din ierarhia socială sau numele de ocupații, aparțin mai ales limbii literare. Numele compuse de plante și de jocuri sînt caracteristice limbii populare. Din mulțimea formațiilor de acest fel, limba literară a preluat relativ puține, pe care le folosește destul de rar și la care a adăugat un număr redus de creații noi. Ca și compusele nume de plante, numele de animale se întîlnesc mai frecvent în limba populară, cu excepția celor din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ *(cîine-lup)*, mai numeroase în limba literară. În schimb în limba literară sînt mai numeroase și mai frecvent folosite decît în cea populară compusele nume de lucruri (instrumente, substanțe etc.)

---

[1] În general, pentru toate problemele discutate în lucrarea de față în legătură cu numele proprii de persoane, vezi GRAUR, N. P.

[2] Pentru diferitele aspecte privitoare la substantivele compuse nume de locuri pe care lucrarea de față le-a adus în discuție, vezi IORDAN, TOP.

[3] Pentru *Ana-Foca* și *Tudorusalii*, vezi explicația de la § 34 C.

şi cele de noţiuni abstracte. Substantivele compuse nume de boli se întîlnesc atît în limba populară, cît şi în cea literară, deosebindu-se însă ca tipuri de compunere (compară, de exemplu, *soare-sec*, formaţie populară, cu *pleuropneumonie*, termen ştiinţific).

La rîndul său, limba literară nu prezintă o situaţie unitară în ce priveşte felul în care sînt reprezentate diferitele categorii de substantive comune compuse. Între diferitele stiluri ale limbii literare există uneori deosebiri la fel de mari ca între limba populară şi cea literară. Stilul tehnico-ştiinţific se caracterizează printr-un număr mare de compuse, nume de instrumente de diferite feluri, de substanţe, de unităţi de măsură, de fenomene. În stilul presei sînt numeroase compusele nume de lucruri, de persoane, de noţiuni abstracte, unele dintre ele create ocazional. Cît despre categoriile semantice de compuse care apar în stilul literaturii artistice, ele sînt uneori aceleaşi ca în limba populară, iar alteori sînt de felul celor din stilul tehnico-ştiinţific sau din cel al presei, în funcţie de subiectul tratat.

Dintre categoriile de substantive proprii compuse, numele geografice sînt la fel de bine reprezentate atît în limba populară, cît şi în cea literară.

Numele de persoane compuse nu sînt, în general, prea numeroase nici în limba literară, nici în cea populară, cu excepţia literaturii populare, care atestă un număr ceva mai mare de creaţii de acest fel, nume de personaje din basme. Tot aici se întîlnesc şi cele mai multe compuse nume de animale personificate. Numele de corpuri cereşti, ca şi cele de sărbători religioase, în marea lor majoritate creaţii populare, sînt mai bine reprezentate în limba populară, în timp ce în limba literară ele se folosesc relativ rar şi cu un număr restrîns de formaţii.

În sfîrşit, categoria compuselor nume de instituţii, caracteristică limbii literare, este destul de bogată în formaţii.

§ **19.** Despre un raport între bogăţia anumitor categorii semantice de substantive comune compuse şi diferitele epoci istorice se poate vorbi mai ales în legătură cu compusele din domeniul limbii literare, deoarece faptele de limbă populară întîlnite în texte pînă în secolul al XIX-lea sînt mai mult sau mai puţin sporadice şi nu ne permit să tragem concluzii suficient fundate. În linii foarte mari se observă că în textele traduse din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea abundă compusele din domeniul juridico-religios *(asupră-luare, binefacere, bunăvoinţă, călcătoriu-de-lege, lege-călcare)*. În secolul al XVIII-lea şi la începutul secolului al XIX-lea se întîlnesc numeroase substantive compuse nume de grade sau de funcţii din diferite domenii ale ierarhiei social-politice *(călăuz-ceauş, derviş-aga, divan-ceauş, gheneral-leitenant, ştab-ofiţer)*.

Din secolul al XIX-lea încoace s-au îmbogăţit foarte mult şi continuă să se dezvolte în special categoriile semantice de nume din domeniul tehnico-ştiinţific *(apără-roate, oţel-beton, scurtcircuit, nord-est, uscător-tunel)*.

Despre numele proprii compuse se pot spune şi mai puţine lucruri, din cauza lipsei de material referitor la perioada de pînă la sfîrşitul

secolului al XVIII-lea, cu excepţia numelor geografice. Categoria acestora din urmă s-a dezvoltat necontenit în decursul istoriei. În prezent, ea pare a nu se mai dezvolta în acelaşi ritm, deoarece nu se mai creează uşor aşezări noi. Mult mai slab reprezentată în limba veche pare a fi categoria numelor teritorial-administrative (de ex. : *Ţara de Jos*), care s-a dezvoltat în special din secolul al XIX-lea încoace şi care pare să se îmbogăţească în continuare (mai ales prin crearea de nume noi legate de sistematizarea urbană şi rurală).

Categoria numelor compuse din domeniul astronomiei populare şi cea a numelor de sărbători religioase, probabil mai bogate într-o fază mai veche, sînt astăzi reprezentate prin cîteva nume ceva mai cunoscute şi mai folosite.

În secolul al XIX-lea a apărut categoria numelor compuse de instituţii, care este în continuă dezvoltare.

În legătură cu numele proprii de persoane, datele insuficiente ne împiedică să facem aprecieri asupra dezvoltării istorice a acestei categorii semantice.

§ **20.** După structura termenilor care intră în componenţa lor, substantivele compuse, atît comune, cît şi proprii, se clasifică în următoarele trei categorii[4] :

a) substantive alcătuite din cuvinte întregi existente şi independent în limba noastră (substantive, adjective, verbe, pronume etc.) : *cată-ceartă, mai-marele, tren-fulger, Baia-de-Aramă.*

Trebuie incluse aici şi acele formaţii în care unul din termeni, datorită anumitor motive, şi-a modificat aspectul (de exemplu : ***soarea***-*soarelui*, în loc de ***sora***-*soarelui* sau ***floarea***-*soarelui* ; ***Păsări-Lăţi***-*Lungilă*, în loc de *Păsărilă, Lăţilă*, în care partea finală a sufixului *-ilă*, şi anume *-lă*, a fost omisă din motive fonetice ; ***sinucigaş***, în care *sine* are forma *sin-*). Acestora li se alătură şi formaţiile rezultate dintr-o etimologie populară sau cele a căror origine nu ne este cunoscută, dar în care putem recunoaşte cuvinte existente şi independent, chiar dacă au un aspect mai puţin obişnuit (de exemplu : *ţiţirară* sau *ţinţirară*, nume date piţigoiului, în care primul termen poate fi interpretat ca un onomatopeic ; *talmeş-balmeş* „amestec din care nu se mai înţelege nimic”, formaţie rimată cu caracter expresiv, al cărei prim termen a fost, probabil, creat după modelul celui de-al doilea, substantiv existent şi independent[5]) ;

b) substantive formate din elemente de compunere combinate, fie între ele : *hemogramă, telescop*, fie cu cuvinte existente şi independent în limba română : *basorelief, electrodinam, triunghi* ; *Davidoglu* ;

c) substantive formate din abrevieri ale unor cuvinte, ale unor elemente de compunere etc., combinate, fie între ele (*C.E.C.* = *C*[asa de] *e*[conomii şi] *c*[onsemnaţiuni], *Plafar* = *pla*[nte] *far*[maceutice], *A.C.T.H.* = adrenocorticotrophormon), fie cu cuvinte întregi (*Eurasia* =

---

[4] Vezi şi § 1.

[5] Cf. Iorgu Iordan, *Note lingvistice*, în BPH II (1935), p. 184 ; GRAUR, E. 18.

Eur[opa şi] *Asia*, *Comaliment* = [Întreprindere de] *com*[erţ cu] *alimente*), fie cu elemente de compunere (*Centrocoop* „Uniunea centrală a cooperativelor de consum" = *centro-* + *coop*[erativă]). Formaţiile de acest fel sînt cunoscute mai ales sub denumirea de compuse din abrevieri [6].

Alături de aceste trei categorii de substantive compuse, pot fi trecute, ca o a patra categorie, formaţiile parasintetice, substantive compuse şi derivate în acelaşi timp (*codobatură*, *mărinimie*).

§ **21**. Substantivele compuse alcătuite din cuvinte independente sînt în marea lor majoritate formaţii lipsite de unitate morfologică, avînd un grad scăzut de unitate semantică. Există însă şi substantive compuse din astfel de termeni, care, pe lîngă o mai mare unitate semantică, se caracterizează şi prin unitate morfologică [7]. Substantivele compuse în structura cărora intră elemente de compunere şi cele formate din abrevieri se situează pe o treaptă superioară în ce priveşte unitatea semantică, în comparaţie cu majoritatea substantivelor alcătuite din cuvinte independente, iar din punct de vedere morfologic se comportă întotdeauna ca nişte cuvinte simple [8] (*electrodinam*, *electrodinamul*, *electrodinamuri*; *Cefere*, *Cefereul*).

§ **22**. În sistemul compunerii substantivului, categoria compuselor din cuvinte independente se situează pe primul plan ca importanţă, varietate de tipuri, vechime şi bogăţie a inventarului, pe planul al doilea aflîndu-se compusele în structura cărora intră elemente de compunere, iar pe ultimul plan cele din abrevieri. Şi în ce priveşte productivitatea în limba actuală, primul loc îl ocupă de asemenea substantivele compuse din cuvinte independente, însă numai datorită anumitor tipuri de compunere. Celelalte două categorii, a compuselor cu elemente de compunere şi a celor cu abrevieri, deşi productive, se situează din acest punct de vedere pe locul al doilea (vezi şi § 240 b).

Ca origine, marea majoritate a substantivelor compuse din cuvinte independente sînt creaţii originale şi calcuri, pe cînd compusele care conţin elemente de compunere sînt mai ales împrumuturi şi calcuri, iar cele din abrevieri împrumuturi şi creaţii originale.

---

[6] Unii lingvişti, în special cei sovietici, grupează împreună substantivele formate din abrevieri (*парторг*) şi cele care conţin teme (*фотография*), avînd în vedere faptul că şi unele şi celelalte reprezintă părţi ale unor cuvinte întregi (cf., de exemplu, N. L. Voronţova, *Процессы развития морфологических элементов стоящих на грани морфемы и слова*, în „Развитие грамматики и лексики современного русского языка", Moscova, 1964, p. 93–105; D. I. Alekseev, *Аббревиатуры как новый тип слов*, în „Развитие словообразования современного русского языка", Moscova, 1966, p. 13–37. Această clasificare nu se justifică, deoarece deosebirii de aspect, origine, structură, conţinut semantic etc. dintre teme şi abrevieri îi corespunde deosebirea dintre compusele alcătuite din teme şi cele formate din abrevieri, după cum va reieşi din capitolele respective ale lucrării de faţă.

[7] Vezi § 3, 4, 11, 27.

[8] Vezi § 11, 147.

SUBSTANTIVE COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ŞI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ **23**. Compusele de acest fel constituie categoria de bază a substantivelor compuse româneşti. Ele sînt formate din orice parte de vorbire, atît flexibilă, cît şi neflexibilă. Dintre părţile de vorbire flexibile substantivul apare cel mai frecvent ca termen de compunere. Destul de des este folosit şi adjectivul. Verbul, pronumele şi mai ales numeralul se întîlnesc ceva mai rar. În ceea ce priveşte părţile de vorbire neflexibile, sînt mai folosite prepoziţia şi adverbul; conjuncţia şi interjecţia apar foarte rar. Articolul prezintă o situaţie specială din cauza conţinutului său gramatical şi a particularităţilor sale de construcţie. Dintre diferitele categorii de articole, apar ca termeni de compunere: articolul hotărît proclitic, cel posesiv (genitival) şi cel demonstrativ [9]. Se poate întîmpla ca la acelaşi tip de compunere anumite formaţii să conţină unul dintre articolele menţionate, iar altele nu (compară *ochiul-boului* cu *pecetea-**lui**-Solomon* sau *vinars* cu *baiul-**cel**-rău*, primele două aparţinînd tipului substantiv + substantiv în genitiv, iar ultimele două, tipului substantiv + adjectiv) [10].

§ **24**. Posibilităţile de combinare a părţilor de vorbire care alcătuiesc substantivul compus sînt variate.

1. Cel mai bine reprezentate în limba actuală sînt tipurile de compuse formate din:

a) două sau mai multe substantive cu formă de nominativ-acuzativ (*cîine-lup*, *oţel-beton*, *Piatra-Neamţ*);

b) substantiv + (articol +) substantiv în genitiv (*iarba-fiarelor*, *Faţa-lui-Crai*);

c) substantiv + (articol +) adjectiv (*bunăstare*, *baiul-cel-rău*, *Harap-Alb*);

d) (articol +) numeral + substantiv (*primăvară*, *Cei-Trei-Cosaşi* „nume popular al unei constelaţii") [11];

e) substantiv + prepoziţie + substantiv (*cap-de-cocoş* „nume de plantă", *Curtea-de-Argeş*);

f) verb la un mod personal (interjecţie) + (prepoziţie +) substantiv, pronume, adverb sau participiu (compuse de tip propoziţie: *fluieră-n-biserică*, *zgîrie-brînză*; *Cată-n-Sus*);

---

[9] Nu intră în discuţie articolul hotărît enclitic, deoarece se ataşează altui cuvînt. Articolul nehotărît nu se întîlneşte niciodată ca termen de compunere.

[10] Din această cauză, la asemenea tipuri de compunere articolul a fost notat în paranteză.

[11] Compusele formate din substantiv + adjectiv şi substantiv + numeral merg împreună din multe puncte de vedere, dar prezintă şi unele aspecte importante deosebite, ceea ce a impus discutarea lor separată, ca două tipuri deosebite.

g) verb la un mod personal + (pronume sau substantiv +) verb la un mod personal (compuse de tip frază : *tace-face, du-te-vino, uite-popa-nu-e-popa*)[12].

2. A doua grupă, mult mai mare decît cea precedentă, o formează tipurile reprezentate în limba actuală printr-un număr mai mult sau mai puţin restrîns de compuse (uneori chiar şi unul singur) :

a) prepoziţie + substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv (*deochi*) ;

b) prepoziţie + verb la supin (*descăzut*) [13] ;

c) substantiv + prepoziţie + adverb (*Bengeştii-de-Sus*) ;

d) numeral + prepoziţie + substantiv (*jumătate-de-pasăre, Patruzeci-de-Cruci*, nume de localitate) ;

e) prepoziţie + adjectivul substantivizat *tot* + substantiv (*atotştiinţă*) ;

f) articol posesiv + substantiv sau pronume (*Adrăguţei, al-lui* ,,dracul") ;

g) pronume (articol) demonstrativ [14] + (adverb +) adjectiv (*cel-pierit, ăl-mai-rău*) ;

h) pronume (articol) demonstrativ + prepoziţie + substantiv (*cel-de-pe-comoară*) ;

i) pronume (articol) demonstrativ + prepoziţie + adverb (*Cel-de-Sus*) ;

j) pronume reflexiv + substantiv (*sinucigaş*) ;

k) adverb + substantiv (*jos-culcare* ; în limba actuală mai ales adjective substantivizate : *nou-venit, sus-numit*) ;

l) substantiv sau adjectiv + adverb de comparaţie + substantiv (*Albă-ca-Zăpada, Şchiopul-cît-Cotul*) ;

m) adverb + adjectiv sau adverb (*preaplin*) ;

n) adverb + adverb + adverb de comparaţie + substantiv (*mai mult ca perfect*);

o) pronume + pronume (*unealtă*) ;

p) substantiv + prepoziţie + pronume (*apă-de-nimic*) ;

q) substantiv + conjuncţie + substantiv (*punct şi virgulă*) ;

r) adjectiv + prepoziţie + substantiv (*Galben-de-Soare*) ;

s) interjecţie + substantiv (*ţiţivară*).

Menţionăm că grupa tipurilor de acest fel poate fi încă îmbogăţită, întrucît, din motive lesne de înţeles, un inventar complet al substantivelor compuse comune şi mai ales proprii este imposibil de realizat.

La toate aceste tipuri amintite pînă aici se adaugă o serie de formaţii foarte diferite ca termeni de compunere, care corespund parţial

---

[12] În cuprinsul lucrării, tipurile f şi g, în care verbul la un mod personal reprezintă termenul ,,dominant", au fost grupate împreună sub titlul : Verb la un mod personal sau interjecţie + alte părţi de vorbire (Compuse de tip propoziţie ; compuse de tip frază).

[13] Tipul acesta şi cel precedent prezintă unele trăsături comune (vezi capitolele respective).

[14] În asemenea situaţii (vezi şi pct. i, j) GRAM. ROM. I 108 consideră că între *cel* pronume şi *cel* articol ,,nu există o distincţie netă".

unor tipuri de compunere discutate, conţinînd însă faţă de acestea şi unii termeni în plus (compară de exemplu *floarea-soarelui* cu *iarba-datului-şi-a-faptului, cinci-degete* cu *trei-fraţi-pătaţi*). Formaţiile de acest fel constituie tipuri de compunere dezvoltate şi au fost studiate în lucrarea de faţă în cadrul unui singur capitol.

§ 25. Din punctul de vedere al raporturilor dintre termeni, substantivele compuse din cuvinte întregi existente şi independent sînt sintactice şi asintactice. Acestea din urmă formează o grupă relativ puţin numeroasă aparţinînd tipului de compunere din două sau mai multe substantive cu formă de nominativ-acuzativ [15] (între elementele lor componente se poate subînţelege un raport de subordonare atributivă de tip prepoziţional sau genitival : *Şiclodul-Coastă* ,,Şiclodul de pe coastă", *divan-ceauş* ,,ceauşul sau uşierul divanului") şi tipului de compuse din pronume reflexiv + substantiv (*sinucigaş* ,,ucigaş de sine").

Marea majoritate a substantivelor compuse din cuvinte întregi sînt însă alcătuite din părţi de vorbire organizate conform regulilor sintaxei româneşti. Din punctul de vedere al raporturilor sintactice dintre termeni şi al modului lor de exprimare compusele sintactice sînt de trei feluri :

a) compuse cu structura unor părţi de propoziţii sau, mai pe scurt, compuse-părţi de propoziţii ;

b) compuse cu structura unor propoziţii sau compuse-propoziţii ;

c) compuse cu structura unor fraze sau compuse-fraze.

a) Compusele-părţi de propoziţii sînt construite :

α) ca nişte grupuri sintactice din determinat substantival şi determinantul lui atributiv ;

β) ca nişte grupuri sintactice formate dintr-un adjectiv sau dintr-un adverb determinat şi complementul lui ;

γ) ca nişte atribute, complemente sau nume predicative ;

δ) ca nişte părţi de propoziţie multiple (subiecte, atribute etc.).

Compuselor-părţi de propoziţii alcătuite dintr-un determinat şi determinantul lui atribut le corespund tipurile morfologice :

— substantiv în N.-A. + substantiv în N.-A. cu funcţiune de apoziţie (*moş-tătuca*) ;

— substantiv + substantiv în genitiv cu funcţiune de atribut substantival genitival (*gura-leului*) ;

— substantiv, pronume sau numeral + prepoziţie sau adverb de comparaţie + substantiv sau pronume cu funcţiune de atribut substantival prepoziţional; prepoziţie + adjectivul substantivizat *tot* cu funcţiune de atribut + substantiv (*buhai-de-baltă, jumătate-de-pasăre, atotputinţă, cel-din-baltă, Şchiopul-cît-Cotul, apă-de-nimic*) ;

— substantiv + adjectiv sau numeral cu funcţiune de atribut adjectival (*rea-voinţă, triplu-voal*) ;

---

[15] Vezi § 35 III.

— substantiv sau pronume + (prepoziție +) adverb cu funcțiune de atribut adverbial (*jos-culcare, Bengeștii-de-Sus, Cel-de-Sus*).

Sînt construite ca niște grupuri sintactice constînd din adjectivul sau adverbul determinat și complementele lor numai compusele de tipul :

— adjectiv + prepoziție+ substantiv (*Galben-de-Soare*) ;

— adjectiv + adverb de comparație + substantiv (*Albă-ca-Zăpada*) ;

— adverb + adverb + adverb de comparație + substantiv (*mai mult ca perfect*).

Au construcția unor atribute, complemente, nume predicative sau, mai rar, subiecte compusele aparținînd tipurilor morfologice :

— prepoziție + substantiv sau verb la supin (*demîncare, descăzut*) ;

— pronume (articol) demonstrativ + (adverb +) adjectiv (*cel-pierit*) ;

— articol posesiv + substantiv (*Adrăguței*) ;

— adverb + adjectiv sau adverb (*preaplin*).

Există două tipuri construite ca niște părți de propoziție multiple :

— substantiv în N.-A. + substantiv în N.-A. (*nord-vest, conjunctor-disjunctor*) ;

— substantiv + conjuncție + substantiv (*punct și virgulă*).

În cadrul acestor tipuri sintactice se numără unele tipuri dezvoltate, alcătuite dintr-un singur substantiv determinat și două atribute adjectivale sau genitivale coordonate sau nu între ele (*iarba-datului-și-a-faptului, trei-frați-pătați*), dintr-un substantiv determinat și un atribut substantival prepozițional determinat la rîndul lui de un atribut adjectival (*ciocănaș-cu-două-cozi*) etc.

b) Compusele-propoziții sînt mai puțin variate ca tipuri sintactice și morfologice și mai puțin bogate în formații decît compusele-părți de propoziții, prezentîndu-se totodată ca o categorie mult mai unitară decît acestea. Tipurile care se încadrează aici sînt deosebite între ele în special prin numărul termenilor componenți și implicit prin structura sintactică. Cele mai multe formații aparțin tipului : predicat + complement direct, căruia îi corespunde morfologic tipul : verb la un mod personal + substantiv (*zgîrie-brînză*) sau, mai rar, pronume (*nu-mă-uita*).

Celelalte tipuri sintactice nu pot fi catalogate decît cu aproximație. Dintre ele amintim cîteva [16] :

— predicat + subiect, reprezentat prin verb + substantiv (*soare-apune*) ;

— predicat + complement direct + subiect, exprimat prin : verb + pronume (sau substantiv) + substantiv (*ucigă-l-crucea*) ;

— predicat + complement circumstanțial, reprezentat prin : verb + (prepoziție +) substantiv sau adverb (*fluieră-n-biserică, Cată-n-Sus, Cată-Rău*) ;

— predicat + complement direct + vocativ, reprezentat prin : verb + pronume + vocativ (*lă-mă-mamă*) ;

---

[16] Pentru tipurile care nu sînt menționate aici, vezi § 83.

— predicat + complement indirect, reprezentat prin : interjecție + prepoziție + pronume (*Vaideei*).

c) Compusele-fraze, foarte puțin numeroase, sînt alcătuite din două predicate exprimate prin verbe la un mod personal și însoțite sau nu de alte părți de propoziție, formînd împreună două propoziții în raport de coordonare copulativă (*du-te-vino, tace-face*) sau de subordonare finală (*lasă-mă-să-te-las*).

§ 26. Ordinea termenilor compusului este strîns legată de felul părților de vorbire care îl alcătuiesc și de structura lui sintactică.

În linii generale majoritatea compuselor-părți de propoziții formate dintr-un termen determinat și determinantul lui completiv sau atributiv se caracterizează prin topica determinat + determinant.

Topica determinant + determinat este normală pentru compusele formate din numeral + substantiv (*trei-culori*, numele unui pește, *dublu-decalitru, primăvară*), excepțiile fiind și de această dată rare (*zi-ntîi*) [17].

În ce privește locul adjectivului în compusele formate din substantiv și adjectiv, sînt numeroase atît situațiile în care adjectivul se situează după substantiv (*argint-viu, iarbă-mare*), cît și cele în care îl precedă (*bunăstare, scurt-metraj*) [18].

În compusele avînd structura unor atribute, complemente sau nume predicative termenii sînt așezați întotdeauna conform ordinii obișnuite (*deînmulțit, preaplin*).

Compusele-propoziții constînd din predicat + complement sau din subiect + predicat se caracterizează de asemenea prin topica sintactică obișnuită în asemenea cazuri : predicatul precedă complementul, iar subiectul precedă predicatul (*meșter-strică, tîrîie-brîu*).

Formații cu topica inversată sînt foarte rare și se întîlnesc fie în compuse vechi, savante, calchiate după model străin (*de-bine-facere, atotputință, a-păcatelor-cădere*), fie în compuse populare, ca rezultat al analogiei (*cască-gură* are și varianta *gură-cască*, probabil apărută sub influența altor compuse în care apare acest cuvînt — *gura-leului, gură-bogată, gură-spartă* — și a variantei *gură-căscată*).

Locul termenilor între care există un raport de coordonare copulativă este impus de motive semantice [19].

Compusele asintactice între termenii cărora se subînțelege un raport de subordonare atributivă sînt formate uneori din elemente așezate în aceeași ordine ca și cuvintele din grupurile sintactice corespunzătoare (*mazăre-siloz* „mazăre de siloz”), alteori, în ordine inversă (*sinucigaș, concertmaistru* „maistru de concert”).

§ 27. După cum s-a mai arătat [20], substantivele compuse din cuvinte existente și independent prezintă diferite grade de unitate morfologică, în funcţie de vechime, sens lexical şi de tipul morfologico-sintactic căruia îi aparţin. Comportamentul morfologic al compuselor variază chiar în cadrul aceluiaşi tip de compunere (de ex. : *untdelemn* faţă de *cal-de-mare*, *bunăvoinţă* faţă de *rea-voinţă*).

---

[17] Vezi § 59.
[18] Vezi § 50.
[19] Vezi § 32.
[20] Vezi § 3.

În linii mari, compusele pot fi grupate în trei categorii : compuse caracterizate prin unitate morfologică, compuse lipsite de unitate morfologică sau avînd unitate morfologică parţială, compuse care oscilează din punctul de vedere al unităţii morfologice.

A. Compusele caracterizate prin unitate morfologică se comportă din punct de vedere morfologic ca nişte cuvinte simple [21].

Aici intră unele compuse-părţi de propoziţii, vechi sau foarte vechi în limbă, ai căror termeni s-au sudat [22] (*primăvară*, *primăveri*, *primăverii*, *primăverile*; *bunăvoinţă*, *bunăvoinţe*, *bunăvoinţa*, *bunăvoinţei*; *untdelemn*, *untdelemnului*; *Moş-ajun*, *Moş-ajunul*, *Moş-ajunuri*).

Acestora li se alătură compuse mai noi care prezintă un stadiu avansat de compunere, datorită fie frecvenţei cu care circulă în limbă, fie topicii neobişnuite etc. (*marxism-leninism*, *marxism-leninismul*, *marxism-leninismului*; *scurtcircuit*, *scurtcircuitul*, *scurtcircuite*).

Se comportă ca un cuvînt unic şi compusele care au ca prim termen părţi de vorbire invariabile (prepoziţii, adverbe : *după-masă*, *după-masa*, *după-mesele*; *mai-mare*, *mai-marele*, *mai-marii*).

Compusele nume proprii masculine de persoană şi epitetele de diferite tipuri morfologico-sintactice, ca şi toate compusele-propoziţii sau compusele-fraze se comportă de asemenea ca nişte cuvinte unice (*lui Harap-Alb*; *lui Strîmbă-Lemne*; *un maţe-fripte*, *unui maţe-fripte*; *o trage-lapte*, *unei trage-lapte*).

B. Marea majoritate a substantivelor compuse sînt însă formaţii lipsite de unitate morfologică, în care primul termen al compusului suferă modificări morfologice sau poate fi articulat cu articol hotărît enclitic [23] (*cal-de-mare*, *cai-de-mare*, *calul-de-mare* etc.; *rea-voinţă*, *reaua-voinţă*, *relei-voinţe* etc.; *cîine-lup*, *cîini-lupi*, *cîinele-lup*, *cîinelui-lup*, *cîinilor-lupi* etc.; *Albă-ca-Zăpada*, *Albei-ca-Zăpada*).

Alături de compusele lipsite de unitate morfologică pot fi plasate şi compusele caracterizate printr-un grad foarte scăzut de unitate morfologică. La acest fel de compuse unitatea morfologică se realizează numai cu ocazia articulării cu articol nehotărît, în timp ce în cursul declinării articulate sau la plural primul termen îşi modifică forma (*floarea-soarelui*, *o floarea-soarelui*, dar *florii-soarelui*, *florile-soarelui*, *florilor-soarelui* [24]).

Compusele lipsite de unitate morfologică se deosebesc între ele după felul modificărilor morfologice, specifice fiecărui tip în parte, după cum se va vedea din capitolele respective.

---

[21] Vezi § 3.

[22] Unele vechi formaţii de acest fel sînt astăzi cuvinte simple : *Dumnezeu*, *mijloc*. Ele interesează compunerea numai din punct de vedere istoric.

[23] În ce priveşte legătura dintre articularea cu articol nehotărît sau cu articol hotărît proclitic şi gradul de unitate morfologică a compusului, vezi § 3.

[24] Vezi § 3.

C. Unele dintre substantivele compuse, în special dintre cele alcătuite din substantiv precedat de un adjectiv sau numeral (*prim-ministru*, *bunăstare*), se comportă în două feluri : fie ca nişte compuse caracterizate prin unitate morfologică, fie ca nişte compuse caracterizate prin absenţa acestei unităţi (*prim-ministrul*, *prim-ministrului*, *prim-miniştrii*, dar şi *primul-ministru*, *primului-ministru*, *primii-miniştri*; *bunăstare*, *bunăstării*, dar şi *buna-stare*, *bunei-stări* etc.). De fapt, situaţia aceasta reprezintă în principiu o fază de trecere de la starea de compus lipsit de unitate morfologică, la cea de compus caracterizat prin această unitate. Astfel *untdelemn*, care se comportă astăzi ca un compus sudat, mai era încă analizat morfologic (şi în acelaşi timp semantic şi sintactic) în secolul trecut, avînd flexiunea *untul-de-lemn*, *untului-de-lemn*; *Cîmpulung* a avut, probabil, într-o fază mai veche, forma de genitiv-dativ articulat **Cîmpului-lung*, care a precedat flexiunea actuală *Cîmpulungului*.

§ 28. Un număr mare de substantive compuse comune şi proprii alcătuite din cuvinte întregi existente şi independent în limbă, mai ales formaţii originale din limba populară şi din cea vorbită, au ca punct de plecare o figură de stil : metaforă, hiperbolă, sinecdocă, metonimie [25]. Acestora li se alătură şi unele calcuri, al căror model străin a luat naştere într-un fel asemănător [26]. Atît unele, cît şi celelalte se caracterizează printr-un grad înalt de expresivitate. Vorbitorul înţelege figura de stil pe baza căreia s-a format compusul cînd cunoaşte obiectul denumit şi ştie, ori cel puţin presupune, cum a luat naştere denumirea.

Cele mai numeroase dintre creaţiile de acest fel sînt compusele de tip metaforic, printre care un loc important ocupă numele de plante, de animale, de unelte şi denumirile din domeniul astronomiei. Ele sînt rezultatul comparării obiectului pe care-l denumesc (sau numai a unei părţi din el) cu un alt obiect. De exemplu : *limba-soacrei* denumeşte o plantă ale cărei frunze sînt prevăzute cu ţepi; *coadă-de-şoarece* este numele unui ferăstrău avînd o formă subţire şi ascuţită la unul din capete ca o coadă de şoarece.

Cele mai multe compuse metaforice aparţin tipurilor substantiv + substantiv în genitiv, substantiv + prepoziţie + substantiv şi, în mai mică măsură, altor tipuri ca : substantiv + adjectiv şi substantiv + numeral (*cinci-degete*, numele unei plante).

Unele compuse, în special epitete, au ca punct de plecare o hiperbolă. *Un suge-bute* este un om atît de beţiv, încît este capabil să sugă o bute întreagă; calcul *zgîrie-nori* denumeşte o casă atît de înaltă, încît ajunge cu vîrful la nori. Tot astfel se explică şi compuse ca : *brînză-n-sticlă*, *vîntură-cenuşă* etc. Substantivele compuse de acest fel sînt formate mai ales din verb + substantiv.

---

[25] Vezi Drăganu, r. s. 74—80, Weidelt, n. 25—29, Mirska, c. 154—156.

[26] Aceste categorii sînt pe larg studiate în franceză de Darmesteter, t. 50—66. Ele se întîlnesc în diferite limbi, atît romanice, cît şi neromanice (engleză, rusă, germană etc.), dar ocupă un loc mai important în compunerea romanică.

Numeroase substantive, dintre care cele mai multe epitete, nume proprii de persoane provenite din porecle, nume de animale şi, în mai mică măsură, de plante, compuse mai ales din substantiv + adjectiv, au fost create prin sinecdocă şi metonimie. În felul acesta denumirea unei particularităţi (fizice sau de altă natură) a obiectului a devenit numele obiectului însuşi: *coate-goale* sau *genunche-goale* (ultimul mai puţin cunoscut decît primul) reprezintă epitete date unor oameni fără stare; *Gură-de-Aur* este porecla dată unui sfînt şi devenită apoi nume propriu; *botgros* denumeşte o specie de pasăre cu cioc mai gros sau, ca epitet (în acest caz trebuie scris *bot-gros*), un om obraznic, iar *rădăcină-dulce* sau *lemn-dulce* sînt numele unei plante a cărei rădăcină este dulce la gust.

DOUĂ SAU MAI MULTE SUBSTANTIVE CU FORMĂ DE NOMINATIV-ACUZATIV

§ **29**. Acest tip de compuse, alcătuite din două sau mai multe substantive juxtapuse cu formă de nominativ-acuzativ, este unul dintre cele mai bogate tipuri din compunerea actuală. Formaţiile de acest fel, nume proprii şi comune, aparţin mai ales limbii literare, pe cînd limba populară este relativ săracă în asemenea compuse.

§ **30**. În ce priveşte numărul termenilor componenţi, marea majoritate, atît a numelor comune, cît şi mai ales a celor proprii, o formează compusele din două substantive: *bloc-turn*, *ceas-brăţară*, *Ianca-Sat*, *Turnu-Măgurele*. Compusele din mai mulţi termeni sînt foarte rare în cazul numelor proprii: *Statu-Palmă-Barbă-Cot* şi ceva mai dese printre substantivele comune din domeniul tehnico-ştiinţific: *fluorclormetan*, *feniletilmalonil-uree*, *kilogram-forţă-metru*.

La numele comune ambii termeni sînt la rîndul lor substantive comune, cu unele excepţii ca: *Ivan-pescarul* „numele unei specii de pescăruş", *grîu-Bănat* „numele unei specii de grîu". Numele proprii sînt alcătuite, de cele mai multe ori, fie din alăturarea a două nume proprii (*Popescu-Spineni*, *Popeşti-Leordeni*), fie din alăturarea unui substantiv comun pe lîngă un nume propriu (*Devcea-Est*, vîrf de deal, *Hagi-Tudose*).

Termenii componenţi sînt de obicei substantive propriu-zise, mult mai rar alte părţi de vorbire substantivizate: adjective, adverbe, infinitive (*răufăcător*, *binevoitor*, *pruncucidere*).

§ **31**. Substantivele care alcătuiesc forma tip a compusului pot fi de acelaşi gen sau de genuri diferite şi pot avea acelaşi număr sau numere diferite. Concordanţa de gen dintre termenii compusului este întîmplătoare sau nu. De cele mai multe ori, cînd termenii fac parte din categorii semantice deosebite (în special la compusele care conţin o apoziţie cu valoare de epitet sau de metaforă ori la compusele asintactice [27]), identitatea de gen are un caracter întîmplător: *an-lumină*, *peşte-jandarm*, *peşte-ferăstrău*, *tren-fulger*, *zi-muncă*, *Frasin-Vale* (sat). Identitatea de gen nu este întîmplătoare cînd termenii compusului exprimă noţiuni apropiate semantic (situaţie întîlnită la unele compuse care conţin o apoziţie exprimînd profesia, rangul sau între ai căror termeni există un raport copulativ [28]): *contabil-şef*, *locotenent-colonel*, *secerătoare-legătoare*, *cîine-lup*.

De obicei ambii termeni au formă de singular, foarte rar sînt la plural: *ghilimele-croşete*.

În ceea ce priveşte cazul, marea majoritate a compuselor de acest fel sînt alcătuite, la forma tip, din substantive în nominativ, cu excepţia compuselor ca: *pruncucigaş*, *omucidere*, *răufăcător* [29]. Primul termen al formaţiilor de acest fel, echivalent cu un complement direct, poate fi considerat în acuzativ, caz cerut de termenul al doilea, substantiv de origine verbală, corespunzător unui verb tranzitiv (compară, de exemplu, *pruncucigaş*, *omucidere* cu *sinucigaş*, *sineiubire* [30], unde apare clar acuzativul).

§ **32**. Ordinea termenilor compusului este determinată de felul raporturilor semantico-sintactice dintre ei.

De obicei, cînd termenii componenţi ai substantivelor comune sînt substantive între care există un raport de coordonare copulativă sau de subordonare apozitivă, locul lor este dictat mai ales de motive semantice. Pe primul loc se situează fie termenul mai important ca sens, considerat drept termen de bază în interiorul compusului (*cîine-lup*, *copil-minune*, *maşină-unealtă*, *pasăre-liră*, *redactor-şef*, *vagon-cisternă*), fie termenul care desemnează noţiunea anterioară în timp (*conjunctor-disjunctor*, *marxism-leninism*, *secerătoare-legătoare*).

Cînd compusul este un nume propriu de persoană care conţine o apoziţie indicînd profesia, rangul, gradul de rudenie etc., aceasta se situează de obicei pe primul loc, mai rar pe ultimul loc al compusului (*Moşandrei*, *Popandron*; *Ciubăr-vodă*). Dacă apoziţia are rol de epitet, ea ocupă locul al doilea (*Stan Păţitul*, *Flor Voinicul*).

Cînd unul dintre termenii compuselor nume proprii geografice indică felul, categoria toponimicului, el poate ocupa primul loc sau locul al doilea: *Boju-Cătun*, *Domneşti-Sat*; *Satul-Barbă*, *Tîrgul-Fierbinţi*.

În compusele nume comune sau proprii între ai căror termeni se poate subînţelege un raport de subordonare atributivă de tip prepoziţional sau, rar, genitival, termenul echivalent cu atributul ocupă de obicei locul al doilea, acelaşi pe care l-ar avea dacă raportul de subordonare ar fi redat cu ajutorul prepoziţiilor sau al genitivului: *sapă-foraj* „sapă pentru foraj", *zi-muncă* „zi de muncă", *Agrişul-Munte* „Agrişul de (la) munte".

Mai puţin numeroase, şi în marea lor majoritate construite după model străin, sînt compusele în care termenul echivalent cu atributul prepoziţional sau genitival se află pe primul loc : *bloc-cauciuc*, *nord-american*, *pruncucidere*, *răufăcător*, *sud-african*.

---

[27] Vezi clasificarea de la § 35.

[28] *Ibid.*

[29] Vezi şi alte exemple la § 35 III h.

[30] Vezi § 111.

§ **33**. Din punct de vedere semantic, substantivele comune formate din substantive juxtapuse cu formă de nominativ-acuzativ sînt : nume de persoane, nume de lucruri şi de noţiuni abstracte din diferite domenii de activitate, nume de animale şi de plante. Cele mai bine reprezentate dintre ele sînt : numele de persoane, de lucruri şi de noţiuni abstracte. Numele de plante şi de animale sînt mai puţin numeroase.

A. În ce priveşte categoria numelor de persoane, pe primul loc se situează numele de ocupaţii în sens larg, formate din termeni dintre care cel puţin unul exprimă de obicei ocupaţia sau gradul, rangul social. Ele pot fi clasificate în :

— nume de ocupaţii propriu-zise : *lăcătuş-sudor* (cf. LR XI (1962), nr. 4, p. 387), *montator-însoţitor* (SCÎNTEIA 1963, nr. 5801, 1/5), *om-sandviş* „om care poartă reclame atît pe piept, cît şi pe spate” (cf. DIMITRESCU, C. 389), (înv.) *argint-tăietoriu* „argintar” ;

— nume exprimînd atît ocupaţia, cît şi gradul (în ierarhia diferitelor funcţii civile sau militare) : *inginer-şef*, *inspector-şef*, *bucătar-ajutor* ; *locotenent-colonel*, *general-maior*, (înv.) *ciohodar-aga*, *derviş-aga*, *călăuz-ceauş*, *adiutant-gheneral* [31].

Printre numele de persoane se numără şi substantivele care indică gradul de rudenie, de exemplu : *tata-moşul*, *tata-socrul*, *moş-tătuca*, *mama-naşă*, *mama-soacră*, *daca-naşa*, *mîcă-naşa*. Ultimele două provin din limbajul copiilor şi conţin forme prescurtate ale unor substantive : *daca*, poate din *dădaca*, *mîcă* din *mămică* [32].

Numele de locuitori compuse din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ formează o altă subcategorie semantică. Ele sînt alcătuite din numele unor puncte cardinale (*nord*, *sud*, *est*, *vest*) şi nume de locuitori (adjective substantivizate [33]) : *nord-american*, *sud-african*, *sud-vietnamez*, *vest-german*. De obicei acestor compuse le corespund nume geografice ca : *America de Nord*, *Africa de Sud*, *Vietnamul de Sud*.

Epitetele (*beşleagă* [34], *mămăhoarcă* [35], *moş-tăgîrţă*) şi numele de persoane care indică apartenenţa la anumite idei politico-filozofice (mai ales adjective substantivizate : *marxist-leninist* [36]) constituie două subcategorii foarte slab reprezentate.

Dintre toate subcategoriile de nume de persoane menţionate aici, aparţin limbii populare numele care exprimă gradul de rudenie şi epitetele. Toate celelalte sînt formaţii culte. În limba literară, şi mai ales în limba

---

[31] Pentru ultima formaţie, cf. AR 1829, 14^2/6. Vezi şi alte compuse de acelaşi fel la § 37.

[32] Cf. SCURTU, T. Î. 246, 288.

[33] Vezi § 164 b.

[34] Din *beşli-aga*.

[35] Este o formaţie regională (cf. PAŞCA, GL.), cu sensul „babă meşteră”, alcătuită din *mamă* şi *hoarcă* „femeie bătrînă, hoaşcă”.

[36] Vezi § 159.

presei, se întîlnesc numeroase creaţii ocazionale, lipsite de stabilitate, greu de clasat din punct de vedere semantic, ca : *student-actor* (CONTEMPORANUL 1966, nr. 2, 4/2), *măscărici-poet* (MINULESCU, V. 184), *gonac-ţăran* (CONTEMPORANUL 1964, nr. 42, 5/3) etc.

B. Numele de plante formate din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ sînt foarte puţine în comparaţie cu numărul întîlnit la alte tipuri de compuse. Ele aparţin limbii populare : *dafin-trandafir*, *grîu-Bănat*, *iarbă-grîuleţ*, *lean-odolean* [37], *lemn-nelemn*, *măr-gutui*, *măr-păr*, *piatră-linte*, *prun-migdal*, *prun-zarzăr*.

C. Numele de animale (mamifere, păsări, peşti, insecte), formaţii populare şi culte, sînt mai numeroase, de exemplu : *cîine-lup*, *lup-păsărel*, *pasăre-muscă*, *piţigoi-pungaş*, *uligaie* (din *uli* + *gaie*), *crap-caras*, *fîsă-ţipar*, *viespe-gărgăune*, *omidă-urs*. *Cocostîrc* (cu variantele *cucostîrc*, *cocorstîrc* etc., cf. DA, S.V., BĂCESCU, PĂS. 62) „barză, stîrc” provine din alăturarea lui *cocor* şi *stîrc*, numele a două specii de păsări înrudite cu barza. În ce priveşte forma compusului, varianta *cocorstîrc* reprezintă, probabil, punctul de plecare, iar pierderea primului *r* se datoreşte dificultăţilor de pronunţare (şi anume grupului *st* următor şi celui de-al doilea *r*). După modelul lui *cocostîrc* s-a creat, se pare, relativ recent [38], *cocobarză*, cu acelaşi sens.

În compusul *turturea-guguşea* „guguştiuc”, cel de-al doilea termen, derivat de la *guguş* „porumbel”, nu există şi independent în forma din interiorul compusului. Compusul :*(cu)coana-chiftiriţă* din *conochiftiriţă*, variantă a lui *coropişniţă*, este rezultatul unei etimologii populare.

D. În afara categoriilor semantice de mai sus, în limba populară se întîlnesc şi cîteva substantive compuse care denumesc noţiuni din diferite alte domenii (lucruri, părţi ale zilei etc.) : *colindăbăţ* „băţul cu care pleacă copiii la colindat ; se mai cheamă şi *colindă*” [39], *cruce-amiazi* „amiază, miazăzi”, *meştergrindă* „grindă groasă la casele ţărăneşti, care sprijină grinzile transversale”, *valvîrtej* „adîncime cu vîrtej într-o apă curgătoare ; volbură, vîltoare”.

În limba literară compusele din substantive în nominativ-acuzativ denumind lucruri şi noţiuni abstracte din diferite domenii sînt foarte numeroase.

În stilul tehnico-ştiinţific sînt mai bine reprezentate următoarele categorii semantice :

— numele de lucruri şi instrumente : *avion-proiectil*, *camion-cisternă*, *lampă-fulger*, *lunetă-foarfece*, *macara-portal*, *vagon-cisternă* ;

---

[37] Cf. PAMFILE, S. V. 35.

[38] Acest lucru rezultă din faptul că, spre deosebire de *cocostîrc*, pe care dicţionarele îl atestă încă de la începutul secolului trecut (cf. LB, S.V.), *cocobarză* apare abia în secolul nostru (cf. DA, S.V.).

[39] Cf. DA, S.V. *colindă*.

— numele de substanțe: *aluminiu-siliciu*, *crom-molibden*, *feniletilmaloniluree*, *fluorclormetan*, *metalazbest*, *oțel-balot*;

— numele de unități de măsură: *an-lumină*, *cal-putere*, *centimetru-gram-secundă*, *electron-volt*, *metru-kilogram-secundă-amper*, *watt-oră*.

Printre numele de substanțe și de unități de măsură există numeroase formații din trei sau chiar mai mulți termeni.

Compusele din celelalte stiluri ale limbii literare (administrativ, social-politic, gazetăresc etc.) aparțin unor sfere semantice foarte variate; cea mai mare parte dintre ele sînt creații ocazionale și ca atare neînregistrate în dicționare. Dintre compusele mai mult sau mai puțin stabile fac parte: *bloc-turn*, *caiet-program*, *concert-ghicitoare*, *concert-lecție*, *cotă-parte*, *decret-lege*, *divan-studio*, *hîrtie-monedă*, *miting-fulger*, *om-zi*, *oraș-tîrg*, *raid-anchetă*, *roman-foileton*, *taxi-furgonet*, *zi-muncă* etc.

Menționăm aici și cîteva formații ocazionale: *indicație-schemă* (CONTEMPORANUL 1965, nr. 53, 7/4), *plic-felicitare* (SCÎNTEIA 1963, nr. 5801, 1/6), *stare-limită* (SCÎNTEIA 1966, nr. 6886, 2/2), *timp-pauză* (SCÎNTEIA 1963, nr. 5801, 1/2), *vitrină-bazar* (CONTEMPORANUL 1964, nr. 43, 2/1)[40].

O ultimă categorie de compuse exprimînd noțiuni abstracte, deosebită de toate cele de mai sus din punct de vedere semantic, este cea a formațiilor rezultate din alăturarea numelor de puncte cardinale. Substantivele *sud*, *nord*, *est*, *vest* apar împreună pentru a numi un punct de orizont situat între două puncte cardinale sau un loc situat în această direcție: *sud-est*, *sud-vest*, *nord-est*, *nord-vest* etc. Compusele de acest fel se întîlnesc combinate, la rîndul lor, fie cu numele unui punct cardinal, care ocupă în acest caz primul loc (*sud—sud-est*; *nord—nord-vest* etc.), fie între ele (*nord-vest—sud-est*; *nord-est—sud-vest* etc.).

§ **34**. Substantivele proprii formate din substantive juxtapuse sînt: nume de persoană, nume geografice și nume de sărbători religioase. În timp ce primele două categorii semantice sînt bine reprezentate, ultima categorie cuprinde un număr redus de formații.

A. Numele proprii de persoană, mai frecvent numele de familie și mai rar prenumele, pot fi formate din doi termeni, și anume două nume proprii.

Prenumele compuse constînd din două prenume alăturate (*Ana-Maria*, *Maria-Cristina*, *Maria-Magdalena*) se întîlnesc rar în limba noastră.

Numele de familie compuse se întîlnesc ceva mai frecvent decît prenumele. Ele pot fi alcătuite din două nume proprii, dintre care unul, de obicei cel așezat pe primul loc, nume de familie la care s-a adăugat un al doilea nume cu rol diferențiator[41]. Acesta poate fi un nume geografic (al unei localități, al unei ape etc.): *Constantinescu-Iași*, *Niculescu-Buzău*, *Rădulescu-Motru*, un hipocoristic de la un nume de persoană (care a aparținut unuia din părinți): *Niculescu-Cociu*, *Protopopescu-Pache*, un alt nume de persoană (de obicei al soțului, adăugat la numele soției[42]): *Răchițeanu-Șirianu*, o poreclă: *Cantacuzino-Nababu*, *Constantinescu-Porcu*. În sfîrșit, cel de-al doilea nume reprezintă uneori traducerea primului în altă limbă: *Micu-Clain* (*Klein*), *Piuariu-Molnar*, *Bilețki-Albescu*.

Toate categoriile de nume proprii discutate mai sus sînt caracteristice limbii literare. De origine populară sînt nume de familie ca: *Nițuradu*, *Opreafanea*[43], *Costapetru*[44], alcătuite din două prenume sudate.

Unele nume de familie au ca punct de plecare o îmbinare sintactică în care prenumele este însoțit de un substantiv comun care exprimă titlul, rangul, funcția socială, gradul de rudenie etc. De exemplu, nume ca *Popandron*, *Poparad*, *Popivan*, *Popidan* sînt provenite din sudarea substantivului *popă* cu prenumele care îl însoțește: *popa Andron*, *popa Rad(u)*. *Popidan* are ca punct de plecare o construcție ceva mai deosebită, în care intră genitivul substantivului *popă* și nu nominativul: *(al) popii Dan*. *Popivan* poate proveni atît din construcția cu nominativul, cît și din cea cu genitivul: *pop(a) Ivan* sau *(al) popii Ivan*. Din construcții ca *moș Andrei*, *baba Ioana* s-au format numele proprii de familie *Moșandrei* și *Babaioana*.

O categorie intermediară între grupurile sintactice stabile și substantivele proprii compuse o formează numele proprii de persoană însoțite de un nume comun care indică un rang social, o funcție, un titlu onorific (mai ales: *aga*, *bei* și, învechit, *beg*, *efendi*, *hagi*, *han*, *pașa*, *vodă*): *Fărcaș-aga*, *Tuman-bei*, *Hagi-Cănuță*, *Batu-han*, *Ali-pașa*, *Mircea-vodă*. Numele propriu precedă de obicei pe cel comun (cu excepția lui *hagi*), realizînd împreună o unitate manifestată prin rostirea lor legată și prin existența unui accent principal unic al întregii formații. Termenii care exprimă rangul social apar, de obicei, și ca substantive independente. În unele formații împrumutate din turcă sau create după model turcesc (*Ali-pașa*, *Fărcaș-aga*, *Hagi-Cănuță*), termenul care indică rangul a conservat o formă mai apropiată de cea originară, pe cînd ca substantiv independent a suferit unele modificări formale pentru a se putea încadra mai bine printre substantivele comune (compară *agá*, din *Fărcaș-agá*, cu *agă*; *hagí*, pronunțat greșit și *hági*, din *Hagí-Cănuță*, cu *hagiu*; *pașá*, din *Ali-pașá*[45], cu *páșă*).

Dintre formațiile cu *hagi*, multe au devenit nume proprii compuse de persoane: *Hagiatanasiu*, *Hagichirea*, *Hagiculea*.

Nume proprii compuse din două substantive se întîlnesc destul de frecvent în mitologia populară. Cele mai multe dintre ele apar în basme.

---

[40] Vezi numeroase formații de acest fel la DIMITRESCU, C. 131—139, 387—395.

[41] Pentru motivele care duc la crearea numelor de persoane de acest fel, vezi GRAUR, N. P. 100—103.

[42] Situația aceasta este mai frecventă în alte limbi, unde numele format astfel se poate folosi pentru ambii soți (*Joliot-Curie*, *Meyer-Lübke*). Cf. GRAUR, N. P. 100—103.

[43] La Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, București, 1936, p. 117, 293.

[44] Vezi alte nume de același fel la CONSTANTINESCU, D. O. LI.

[45] Totuși se rostește *Sinan-páșa*.

În compuse ca *Mareș-Tată*[46], *Baba-Hîrca*, *Baba-Hîrba*[47], *Baba-Coaja*, *Baba-Cloanța*, unul dintre termeni constituie o formulă de adresare pentru persoanele în vîrstă (*tată*, *babă*).

Formațiile din creațiile populare (basme, balade, legende etc.) în care apare termenul *împărat* sau *crai*[48] : *Aleodor-împărat*, *Cheleș-împărat*, *Rusalim-împărat*, *Alb-împărat*, *Verdeș-împărat*, *Pestriț-împărat*, *Por-împărat*, *Jăman-crai*, *Chipor-crai*, *Roșmon-crai*[49] sînt de același fel cu cele în care numele propriu este însoțit de un cuvînt care indică rangul social, funcția etc. După cum se poate observa din exemplele de mai sus, pe lîngă substantivul *împărat* stă un nume de culoare[50], un derivat de la numele unei culori sau un alt fel de nume propriu.

Cînd numele propriu este plasat după substantivul *împărat* (*împăratul Verde*, *împăratul Roșu*), formația este mai puțin sudată, după cum o dovedesc pauza dintre cuvinte și modul de accentuare a fiecărui cuvînt în parte.

În unele nume compuse cel de-al doilea termen poate fi un epitet, adeseori un adjectiv substantivizat : *Dunăre Voinicul*, *Stan Pățitul* (devenit și substantiv comun[51]).

Joimarți „ființe imaginare cu chip de femeie, despre care se crede că se arată oamenilor în seara zilei de *Joimari*" a putut apărea prin modificarea ultimei părți din *joimarițe* (pluralul substantivului *joimariță*, variantă a lui *joimăriță* < *Joimari* + sufixul *-iță*) sub influența substantivului *marți*[52].

O formație interesantă prezintă compusul *Statu-Palmă-Barbă-Cot*, care are și varianta, mai puțin răspîndită, *Statu-Palmă-Barba-Cot*. Alăturarea celor patru substantive are la origine două metafore : *statul de o palmă*, *barba cît cotul* sau *de un cot*[53]. Din cauza lungimii compusului, cele două părți componente ale lui (*Statu-Palmă* și *Barbă* sau *Barba-Cot*) se folosesc și separat, ca două nume deosebite ale unuia și aceluiași personaj. *Tartacot*, o altă denumire a acestui personaj, s-ar putea explica, în ce privește prima parte, prin apropierea substantivului *tată* de *tartor*.

Un procedeu de formare a numelor de personaje specific basmelor și povestirilor constă în alăturarea a două nume, dintre care unul este, de obicei, un hipocoristic al celuilalt. Cele două nume pot rima sau nu : *Chira-Chiralina*, *Rujalina-Lina*, *Sanda-Lucsandra*, *Iniia-Diniia*, *Stan-Bolovan* (în basme populare), *Rița-Verița*, *Tic-Pitic* (în povestiri culte).

Compusul *Vizir-Berbece*, numele bărbătușului unei păsări măiestre (ȘEZ. IV (1897), 176), este o formație neclară. El trebuie, probabil, legat de substantivul comun *berbecel*, numele unei păsări răpitoare.

B. Numele proprii geografice alcătuite din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ sînt de mai multe feluri, după natura și sensul termenilor componenți (nume proprii sau comune, nume de locuri, de puncte cardinale etc.).

Un tip bine reprezentat în limbă este cel al numelor geografice alcătuite din numele propriu-zis și, de obicei, mai vechi al localității urmat de alt nume de loc (o localitate învecinată, o apă, un munte, regiunea în care se află localitatea) care localizează și totodată servește ca mijloc de identificare : *Piatra-Olt*, *Drăgănești-Vlașca*, *Ocna-Mureș*, *Turnu-Măgurele* etc.

La identificarea prin localizare a toponimicului mai pot fi folosite și substantive comune avînd, de obicei, rolul de a deosebi între ele două localități omonime și așezate aproape una de cealaltă (de exemplu : *Burdujeni-Sat* și *Burdujeni-Tîrg*).

Substantivul care servește la identificarea toponimicului poate fi un nume comun cu valoare generică : *sat*, *cătun*, *tîrg*, *gară*, *munte*, *pîrîu*, *chei* etc. : *Sat-Șugag*, *Tîrgu-Ocna*, *Pîrîul-Cărbuna* (pădure) etc. (Aceste compuse trebuie deosebite de grupurile sintactice formate dintr-un substantiv nume generic urmat de un nume propriu geografic în nominativ : *rîul Prahova*, *strîmtoarea Gibraltar*, *satul Domnești*[54].)

Cînd substantivele generice nearticulate se află pe locul al doilea, formația constituie în mod sigur un compus : *Borșa-Cătun*, *Domnești-Sat*, *Domnești-Tîrg*, *Tușnad-Băi*, *Tușnad-Sat*, *Țăgșor-Gară* (nume de localități, majoritatea sate), *Malomnicul-Canton* (numele unei păduri).

Substantivul cu rol de identificare pe lîngă numele propriu poate fi un nume care indică poziția socială a locuitorilor, organizarea fiscală mai veche, ocupația locuitorilor ; această construcție se întîlnește la numele de așezări mai mici, sate și cătune : *Obîrșenii-Clăcași* și *Obîrșenii-Răzeși* (două așezări apropiate, una locuită de răzeși, cealaltă de clăcași), *Logreștii-Moșneni*, *Logreștii-Birnici*, *Lișcoteanca-Cărămidari*, *Mogoș-Cojocari*, *Bungeni-Lingurari*, *Meteleul-Scutelnici*[55].

Cu scop de identificare se mai folosesc și numele neologice ale punctelor cardinale, *est*, *vest*, *nord*, *sud*, apoi substantivele *vale* sau *față* și *deal* sau *dos* sinonime cu *sud* și *nord* : *Devcea-Est*, *Devcea-Nord*, *Devcea-Sud*, *Devcea-Vest* (vîrfuri de deal), *Broșteni-Deal*, *Broșteni-Vale*, *Băicani-Deal*, *Băicani-Vale*, *Amărăștii-Dos*, *Amărăștii-Față*, *Palanga-Dos*, *Palanga-Față*. De același fel sînt și unele formații neologice ca : *Nord-America* (folosit în prima jumătate a secolului al XIX-lea), *Capul Nord*.

---

[46] Cf. PAMFILE, DUȘM. 234.

[47] La BÎRLEA, ANT. II 311. Partea a doua a compusului trebuie pusă în legătură cu substantivul *hîrb*.

[48] Într-un singur basm (BÎRLEA, ANT. II 51) apare personajul numit *Hat-prinț*.

[49] Cf. V. Bogrea, *Cercetări de literatură populară*, DR II (1921–1922), 429.

[50] Un asemenea nume ar putea fi interpretat și ca adjectiv, dar locul lui *împărat* și existența altor formații în care apare un substantiv propriu-zis infirmă această ipoteză.

[51] Cf. DM, s.v.

[52] Cf. WEIDELT, N. 7, DA, s.v.

[53] IORDAN, STIL. 221, consideră mai veche forma *Statu-Palmă-Barba-Cot*, cu substantivul al treilea articulat, avînd ca punct de plecare construcția *barba lui e de un cot*, care a fost interpretată ulterior drept : *are o barbă de un cot*.

[54] Vezi § 4.

[55] Cf. IORDAN, TOP. 219–221.

Rareori substantivul postpus exprimă o formă de relief, *coastă*, uneori cu sensul „față, sud”, sau o altă particularitate a locului : *Șiclodul-Coastă*, *Frăsinetul-Pădure*, *Urzicenii-Pădure*, *Agrișul-Munte*[56].

Acestor construcții le corespund de cele mai multe ori formații cu prepoziție, mult mai frecvente și mai vechi. De obicei formația fără prepoziție este ulterioară celei cu prepoziție, reprezentînd rezultatul intervenției oficialității, de exemplu : *Cozmeștii-din-Deal* și *Cozmeștii-din-Vale*, *Bolintinul-din-Deal* și *Bolintinul-din-Vale* sînt notate în *Indicatorul alfabetic al localităților din R.P.R.*, apărut în 1956, și în *Împărțirea administrativă a teritoriului Republicii Populare Române*, din 1965, *Cozmești-Deal*, *Cozmești-Vale* etc.

Un tip mai nou, întîlnit în special la numele de comune, constă din juxtapunerea a două nume de așezări care alcătuiesc comuna : *Dascălu-Creața*, *Predeal-Sărari*.

Alte nume geografice substantive compuse sînt, la origine, nume proprii de persoană : *Baba Ana* (comună), *Ileana Ghermani*, *Ileana Papadopol* (sate), *Mircea Ciobanul* (pisc), *Mihai-vodă* (pădure), *Mihalache Grecul* (gîrlă), nume de sfinți : *Sînnicoară*, *Sîntana*[57] (localități) etc.

C. O categorie mai slab reprezentată de nume proprii compuse din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ sînt numele de sărbători. Ea nu conține formații specifice, ci construcții întîlnite la alte categorii de nume proprii. Între acestea un loc aparte ocupă numele de sfinți.

De la formațiile stabile alcătuite din adjectivul substantivizat *sfîntul*, *sfînta* urmat de un nume propriu : *sfînta Maria*, *sfîntul Petru*, *sfîntul Niculaie*, s-a ajuns la substantivele compuse nume de sărbători : *de un **Sfîntul Niculaie** a nins mult*. Compusele de acest fel cunosc și o variantă populară, în care primul termen de compunere are forma mai veche *sînt(ă)*, din adjectivul latin *sanctus*. Aceasta s-a contopit cu numele sfîntului, formația rezultată prezentînd adeseori și unele modificări fonetice : *Sînvăsii*, *Sîntion*, *Sîmedru* (= Sfîntul Dumitru), *Sîntămăria*, *Sîmpetru*, *Sînnicoară*.

Moș-ajun reprezintă o formație întîlnită și la numele proprii de persoane, iar *Ana-Foca*, numele unei sărbători populare (la 1 iulie), este alăturarea a două nume de sfinți, numele sfintei Ana și al sfîntului Foca, păzitorii de foc.

Ilie-Pălie este numele sărbătorii sfîntului Ilie; el a rezultat din alăturarea derivatului *pălie*, exprimînd acțiunea, de la verbul *a păli*, la numele *Ilie*, deci „Ilie care pălește”, iar *Tudorusalii*[58] „a unsprezecea zi după Rusalii”, cînd se sărbătorește aducerea moaștelor sfîntului Teodor Stratilat, a rezultat din alăturarea numelui propriu *Tudor* și *Rusalii*.

Oarbele-Șchioapele, numele unei sărbători populare (și anume al zilei de luni de dinaintea Rusaliilor) în care, conform credințelor populare, rusaliile sau ielele pot face pe cineva olog, surd sau orb[59], provine din alăturarea a două adjective substantivizate.

§ 35. Din punctul de vedere al relațiilor sintactice dintre termenii lor componenți, substantivele compuse alcătuite din două sau mai multe substantive juxtapuse cu formă de nominativ-acuzativ pot fi grupate în două categorii deosebite, după cum raportul dintre termeni este echivalent cu un raport sintactic de coordonare sau de subordonare[60].

În prima categorie trebuie incluse compusele între termenii cărora se poate subînțelege un raport de coordonare copulativă (*bufet-restaurant*, *secerătoare-legătoare*).

Cea de-a doua categorie, a compuselor de tip subordonator, trebuie, la rîndul ei, împărțită în două grupe :

a) compuse sintactice, în care raportul dintre termeni este echivalent cu un raport de subordonare atributivă apozitivă (*inginer-șef*, *tren-fulger* „tren ca un fulger”) ;

b) compuse asintactice, în care raportul dintre termeni este echivalent cu un raport de tipul celui atributiv substantival prepozițional sau genitival : *grîu-Bănat* „grîu de Banat”, *nord-american* „american de nord”, *oțel-beton* „oțel folosit la confecționarea armăturilor elementelor de beton armat”, deci „oțel pentru beton”, *Obîrșenii-Clăcași* și *Obîrșenii-Răzeși*, adică „Obîrșenii clăcașilor” și „Obîrșenii răzeșilor”.

Adeseori însă compusele nu pot fi clasate cu siguranță într-una din categoriile stabilite mai sus, deoarece sînt posibile mai multe interpretări. De exemplu *cîine-lup* poate fi interpretat drept „cîine și lup”[61] și „cîine ca un lup”[62], *valvîrtej*, drept „val cu vîrtej”, „val ca un vîrtej”.

I. Compusele din două sau mai multe substantive între care se poate subînțelege un raport de coordonare copulativă de tipul *și* sînt substantive comune și proprii.

Substantivele comune de acest fel sînt : nume de persoane ca : *bas-bariton*, *lăcătuș-sudor*, *montator-însoțitor*, *general-magistrat*, *locotenent-*

---

[56] Cf. IORDAN, TOP. 138, 150.

[57] Formațiile de acest fel întîlnite ca nume topice sînt foarte variate. (Amintim, de exemplu : *Sînsimon*, *Sînianăș*, *Sînpaul*, *Sîntăcătălina*.) Ele apar mai ales în Transilvania, deoarece au avut ca model formații maghiare. Vezi IORDAN, TOP. 243—244 ; E. Petrovici, *Vestiges des parlers slaves remplacés par le roumain*, III, în „Balcania” VIII (1945), p. 234.

[58] Cf. PAMFILE, S. V. 58.

[59] Cf. PAMFILE, S. V. 18—20.

[60] Vezi alte clasificări semantico-sintactice ale compuselor de acest fel din limba franceză la GRIEVE-SCHUMACHER 25—26 ; Fritz Paepcke, *Die französischen Nominalkomposita*, disertație, München, 1946 (la GRIEVE-SCHUMACHER 18) ; Václav Vlasák, *La classification des mots composés par apposition*, în „Philologica Pragensia. Časopis pro moderní filologii”, 9 (48), 1966, nr. 1, p. 34—37 ; Christian Rohrer, *lucr. cit.*, p. 62—119 ; Halina Lewicka, *La langue et le style du théâtre comique français . . .*, p. 51—67.

[61] Dacă avem în vedere originea lui.

[62] De această dată ne referim numai la asemănarea dintre un cîine-lup și un lup. Să se compare acest compus cu *pasăre-muscă*, care exprimă numai comparația. O interpretare asemănătoare dă pentru fr. *chien-loup* Christian Rohrer, *lucr. cit.*, p. 75, 77, 84.

colonel, *general-locotenent*; nume de plante şi de animale, de exemplu: *măr-gutui*, *prun-zarzăr*, *prun-migdal*, *cocostîrc*, *viespe-gărgăune*; nume ale unor puncte cardinale: *sud-est*, *sud-vest*, *nord-est*; unele nume din domenii variate: *punct-virgulă* (care are şi forma, mai răspîndită, cu *şi*), *marxism-leninism*, *clarobscur*.

Cea mai bogată categorie este cea a numelor de lucruri din diferite domenii de activitate şi mai ales din domeniul tehnic: *salon-cabinet*, *maşină-unealtă*, *conjunctor-disjunctor*, *vagon-atelier* „vagon tehnic amenajat cu maşini-unelte şi cu instrumente de măsură", *transportor-elevator*, *vagon-restaurant*, *uşă-fereastră*, *secerătoare-legătoare* „maşină care seceră şi leagă spicele de grîu", *metalazbest* „material constituit dintr-o ţesătură de fire metalice şi azbest".

În ce priveşte numele proprii, un asemenea raport există la numele de persoană formate din două nume proprii alăturate: *Ana-Maria*, *Sanda-Lucsandra*, *Iniia-Diniia*, *Rujalina-Lina*, *Protopopescu-Pache*, *Niculescu-Cociu*, la numele geografice compuse de asemenea din unirea a două nume proprii [63]: *Jilava-Merlari*, *Lupăria-Sărăcineasca* şi la numele de sărbători: *Ana-Foca*, *Tudorusalii* (sau *Todorusalii*), *Oarbele-Şchioapele*, discutate în paragraful privitor la clasificarea semantică a acestor compuse.

II. Compusele formate din două substantive în raport de subordonare apozitivă prezintă situaţii deosebite, după felul apoziţiei.

a) Apoziţia exprimă denumirea. Substantive comune de acest fel sînt puţine: *moş-Antoci* „numele unui peşte" (*Chircăieştenii scot şi mulţi* ***moş-Antoci***. BĂCESCU, P. 143). Această valoare se întîlneşte în special la numele proprii: *Ostrovul-Tomeni* (cătun), *Valea-Iaşanca*, *Satul-Lunca*. Unele nume care iniţial aveau cel de-al doilea termen în genitiv au devenit ulterior compuse cu apoziţie, prin înlocuirea genitivului cu nominativul: *Mănăstirea-Caşinului* (sat) şi *Mănăstirea-Caşinul*, forma preferată de DG, care le foloseşte însă pe amîndouă.

În această categorie intră şi numele sfinţilor folosite mai ales ca nume de sărbători: *Sîntilie*, *Sînvăsii*, *Sîntămăria*, numele proprii al căror prim element este substantivul *pop(a)* sau *hagi*: *Popandron*, *Poparad*, *Hagi-Tudose*, *Hagiculea*, *Hagi-Iordan* şi numele *Moş Crăciun*, *Moş Gerilă*, *Baba-Hîrca*.

b) Apoziţia indică profesia, situaţia socială, rangul, atribuţia cînd intră în componenţa numelor de persoană, atît a celor comune: *derviş-aga* „mai marele peste dervişii alăturaţi corpului de ieniceri", *deli-aga* „căpitan de delii", *căpitan-paşa* „mare amiral la turci", cît şi a celor proprii: *Sinan-paşa*, *Negru-vodă*. O formaţie întîmplătoare de acest fel este compusul *Ivan-pescarul*.

În limba literară actuală singura subcategorie semantică vie în care apoziţia exprimă rangul şi profesia este cea care conţine substantivul *şef*: *redactor-şef*, *inginer-şef*, *infirmieră-şefă*, *contabil-şef*, *inspector-şef*.

---

[63] Vezi § 34 B şi C.

Destul de numeroase sînt compusele în care apoziţia exprimă gradul de rudenie: *tata-moşul*, *taica-moşul* şi *moş-tătuca*, *tata-socru*, *mama-soacră*, *mama-naşă*, *tata-naşul*, *tetea-naşul*, *tica-naşul*.

În componenţa numelor proprii de aşezări, apoziţia, exprimată printr-un substantiv comun, indică felul, categoria aşezării: *Ianca-Sat*, *Tuşnad-Băi*, *Tuşnad-Sat*.

c) Apoziţia explică primul termen, reprezentînd o traducere (cu un sinonim sau în altă limbă) a acestuia. Substantive comune: *rotocol*, format din juxtapunerea a doi termeni asemănători ca sens, dar de origini diferite (unul latin, *roată*, celălalt slav, *ocol*), *ceasornic*, cuvînt devenit compus prin etimologie populară (vezi § 37). Nume proprii de persoană: *Micu-Clain* (rom. *mic* = germ. *klein*), *Vaida-Voevod* (magh. *vajda* = rom. *voievod*).

d) Apoziţia din interiorul unor compuse nume proprii: *Ileana Codreana*, *Ileana Constănţeana* exprimă locul de origine.

e) Apoziţia indică însuşirea, caracteristica termenului determinat. Apoziţia are rol de epitet [64] în compuse nume comune de persoane, de animale sau de lucruri şi acţiuni ca: *mamă-eroină*, *peşte-ac*, *pasăre-muscă*, *bloc-turn*, *mustăcioară-muscă*, *roman-fluviu*, *miting-fulger* etc. Din această categorie face parte şi numele propriu din mitologia populară: *Statu-Palmă-Barbă-Cot*.

La unele compuse nume de animale apoziţia are ca punct de plecare o comparaţie referitoare la una din părţile corpului, caracteristică acelui animal: *pasăre-liră* „pasăre cu coada ca o liră", *crap-oglindă* „crap cu solzii ca nişte oglinjoare" [65], *peşte-ferăstrău* „peşte cu bot ca un ferăstrău".

La compusele nume proprii de persoană, apoziţia este exprimată, de obicei, printr-un adjectiv substantivizat care, din punct de vedere stilistic, are rol de epitet: *Dunăre Voinicul*, *Stan Păţitul*, *Pintea Viteazul*, sau, mai rar, printr-un substantiv: *Cucu Tîlharul*, *Tic-Pitic*.

III. Compusele asintactice alcătuite din două substantive între care din punct de vedere sintactic se poate subînţelege un raport de subordonare atributivă de tip prepoziţional sau genitival pot fi grupate în mai multe categorii. Unul dintre termeni, de obicei situat pe ultimul loc, este echivalent cu un atribut prepoziţional sau genitival, care exprimă:

a) Posesia (posesorul sau obiectul posedat). Raportul este echivalent cu cel exprimat de un genitiv sau de prepoziţia *de*. În această situaţie sînt unele substantive comune, formaţii învechite, de origine turcă, în care termenul echivalent cu determinantul genitival se află pe primul loc: *divan-tacîm* „tacîmul (= harnaşamentul) împăratului, al domnului", *divan-sarai* „palatul consiliului de stat al turcilor", *Bogdan-sarai* „palatul agentului domnului Moldovei la Constantinopol'' şi unele nume proprii de localităţi : *Logreştii-Moşneni*, *Obîrşenii-Clăcaşi*, *Obîrşenii-Răzeşi* (aşezări ai căror locuitori au fost moşneni, clăcaşi etc.).

---

[64] Despre legătura dintre grupurile sintactice care conţin apoziţii de acest fel (de exemplu, *şorţ cu flori* ***minune mare*** COŞBUC, P. I 103) şi compusele în care unul din termeni are funcţiune de apoziţie aminteşte M. Grigorescu, *Atributul substantival în limba română*, SCL V (1954), nr. 1–2, p. 125.

[65] Cf. Th. Buşniţă, I. Alexandrescu, *Atlasul peştilor din apele R.P.R.*, Bucureşti, 1963, p. 84.

b) Locul. Raportul este echivalent cu cel exprimat de un atribut precedat de prepoziţiile *de*, *de la*, *din*.

Substantivele comune de acest fel sînt destul de puţine : *grîu-Bănat*, *obelisc-frontieră* (= obelisc de frontieră, obelisc ridicat la frontieră, cf. SCÎNTEIA, la DIMITRESCU, C. 388) ; cu termenii inversaţi : *nord-american*, *vest-german*, *sud-coreean* (= american de nord, german de vest, coreean de sud).

Situaţia se întîlneşte destul de frecvent la numele proprii de persoane în care cel de-al doilea termen exprimă localitatea, regiunea, ca de exemplu *Constantinescu-Iaşi*, şi la numele de locuri, mai ales cînd cel de-al doilea element indică o formă de relief : *Polul Nord*, *Afiniş-Vale* [66].

În compusele nume proprii de locuri formate din doi termeni dintre care cel de-al doilea indică regiunea, precizînd plasarea în spaţiu a primului termen, termenul al doilea este echivalent cu un atribut substantival prepoziţional sau genitival exprimînd locul sau posesia : *Piatra-Olt*, (= Piatra Oltului sau Piatra din Olt), *Rîmnicu-Vîlcea* (= Rîmnicul Vîlcii sau Rîmnicul din Vîlcea). De altfel construcţia cu genitivul a şi existat uneori, precedînd-o pe cea formată din două substantive cu aceeaşi formă cazuală.

c) Scopul, destinaţia. Raportul dintre termenii compusului ar putea fi redat cu ajutorul prepoziţiilor *de*, *pentru*. Compusele de acest fel sînt, aproape toate, nume de lucruri din domeniul tehnic şi de noţiuni abstracte : *oţel-beton*, *pistol-rachetă* ,,pistol pentru lansarea rachetelor de semnalizare luminoasă'', *porumbel-poştă* ,,porumbel de poştă'' (cf. şi *porumbel poştaş*), *sapă-foraj*, *timp-pauză*, *zi-muncă* sau *zi-lucru* ,,zi de muncă, de lucru ; unitate de măsură a muncii ţăranilor cooperatori, prevăzută ca normă a muncii zilnice'' ; cu termenii inversaţi : *colindăbăţ*, *metal-enzimă* ,,enzimă care îşi desfăşoară activitatea enzimatică numai în prezenţa unui metal'', *ogeac-tătar* ,,curier de ogeac''.

d) Conţinutul, elementele componente, materia. Prepoziţiile prin care poate fi redat acest raport sînt *cu*, *de*, *din*. Compusele care fac parte din această categorie sînt numai nume de lucruri : *avion-fuzee* ,,avion echipat cu fuzee'', *ceas-brăţară* ,,ceas cu brăţară'', *helicopter-macara* ,,helicopter (prevăzut) cu macara'' (SCÎNTEIA, la DIMITRESCU, C. 138), *hîrtie-carbon* (hîrtie de carbon) ,,hîrtie acoperită pe una din feţe cu un strat de colorant din negru de fum'', *hîrtie-celuloză* ,,hîrtie din celuloză'', *oţel-carbon* ,,oţel care conţine carbon într-o anumită proporţie'', *uşă-grilă* ,,uşă alcătuită din grile''.

e) Distribuţia. Raportul dintre termenii compusului ar putea fi redat cu ajutorul prepoziţiei *pe*. Compusele de acest fel denumesc unităţi de măsură din diferite domenii ale ştiinţei şi tehnicii : *amper-oră*, *cotă-*

---

[66] Substantivul nume de localitate poate fi articulat cu articol hotărît sau nearticulat.

parte ,,cotă la (pe) parte'', *kilowatt-oră*, *om-oră*, *om-zi*, *tonă-kilometru*, *watt-oră*, *watt-secundă*.

Şi la unele compuse de acest fel întîlnim inversarea termenilor : *an-lumină* ,,distanţa parcursă de lumină pe un an''.

f) Înfăţişarea, aspectul. Raportul este echivalent cu cel exprimat prin prepoziţia *în* sau prin construcţia *în formă de* : *filtru-pîlnie* ,,filtru în formă de pîlnie'', *ghilimele-croşete*, *oţel-balot* ; cu termenii inversaţi : *bloc-cauciuc* ,,cauciuc în formă de blocuri'', *bloc-diagramă* ,,hartă sau diagramă în formă de bloc'', *bloc-hartă*.

g) Conformitatea. Raportul ar putea fi redat cu ajutorul prepoziţiei *după* : *comandă-program* (*aparatură pentru comanda-program a maşinilor-unelte* CONTEMPORANUL 1965, nr. 53, 8/1), *declaraţie-tip* (SCÎNTEIA 1950, nr. 1719, 2/4).

h) Obiectul. Primul termen al compuselor de acest fel (unele dintre ele învechite) este echivalent din punct de vedere semantic cu un atribut obiectiv, iar ultimul termen cu determinatul acestuia : *binefacere* (poate derivat de la verbul compus *bineface*), *fiucidere*, *locţiitor*, *omucidere*, *omucigaş*, *pruncucidere*, *pruncucigaş*, *răufăcător*, *răuvoitor*, *vasfrîngere* ,,naufragiu'' [67]. Ordinea determinat-determinant e neobişnuită : *bateregioc* (PH 67^v/1, format de la locuţiunea verbală *a-şi bate joc*). Dintre numele de persoane, majoritatea (*răufăcător*, *răuvoitor* etc.) sînt folosite şi ca adjective [68].

§ 36. Substantivele compuse din substantive cu formă de nominativ-acuzativ prezintă aspecte variate în ce priveşte genul şi flexiunea (inclusiv modul de articulare).

Genul compuselor de acest tip este determinat de genul substantivelor care le alcătuiesc. Cînd substantivul compus constă din substantive identice ca gen, el are acelaşi gen ca şi termenii săi componenţi : *cîine-lup*, m. ca şi *cîine* şi *lup* ; *secerătoare-legătoare*, f. ca şi *secerătoare* şi *legătoare*. Dacă termenii componenţi sînt substantive de genuri diferite, genul compusului este determinat de cel al substantivului care exprimă ideea de bază [69]. Genul compuselor între ai căror termeni se poate subînţelege un raport de coordonare copulativă corespunde uneori cu cel al substantivului aşezat pe primul loc (*viespe-gărgăune*, f. ca şi *viespe*), iar alteori cu al substantivului aşezat pe locul al doilea (*uligaie*, f. ca şi *gaie*). Genul compuselor între ai căror termeni componenţi se subînţelege un raport de subordonare este identic cu al substantivului echivalent cu termenul determinat : *nord-american*, m. ca şi *american* ; *sapă-foraj*, f. ca şi *sapă* ; *ceas-brăţară*, n. ca şi *ceas*.

Cît priveşte flexiunea, de obicei cu cît compusul (nume propriu sau comun) este mai sudat, cu atît are un comportament mai asemănător cu al unui singur cuvînt, din punctul de vedere al modificărilor morfologice pe care le suferă. La aceste compuse îşi modifică forma (variază după număr şi caz sau primeşte articol) numai ultimul termen, după cum se poate vedea din exemplele următoare: *binefacere, binefacerea, binefacerii, binefaceri, binefacerilor*; *fenolftaleină, fenolftaleina, fenolftaleinei*; *metalazbest, metalazbestul(ui)*; *nitratbacterii, nitratbacteriile*; *nord-american, nord-americani(lor)*; *sud-est, sud-estul, sud-estului*; *volt-amper, volt-amperul*; *Sîntămăria, Sîntămăriei*; *Tîrgu-Jiu, Tîrgu-Jiului*.

---

[67] Vezi şi *mînăştergură*, § 149.

[68] Vezi şi § 164 c.

[69] Cf. Ángel Rosenblat, *El género de los compuestos*, în ,,Nueva revista de filología hispánica'' VII (1953), nr. 1–2, p. 100–102.

Substantivul *valvîrtej*, care apare astăzi ca un compus sudat (*valvîrtejul* PAS, L. 67), într-o perioadă ceva mai veche apărea şi ca un compus lipsit de unitate morfologică (*în* ***valul-vîrtej*** *al marei răscoale* COŞBUC, AE. 127).

Cu excepţia numelor de substanţe chimice, compusele caracterizate prin unitate morfologică sînt relativ puţin numeroase. Marea majoritate a compuselor formate din două substantive cu aceeaşi formă cazuală se află într-un stadiu de unitate morfologică mai scăzut şi ca urmare îşi modifică în flexiune fie ambii termeni, fie numai primul termen.

De obicei, în ciuda numeroaselor abateri constatate şi a situaţiilor variate, greu de clasificat, se observă că termenii compuselor mai puţin sudate din punct de vedere morfologic se modifică în flexiune în funcţie de raportul sintactic existent între ei [70].

Compusele ai căror termeni componenţi se află în raport de coordonare copulativă îşi modifică, de regulă, la plural ambii termeni: *conjunctor-disjunctor, conjunctoare-disjunctoare*; *maşină-unealtă, maşini-unelte*; *medic-cosmonaut, medici-cosmonauţi*; *montator-însoţitor, montatori-însoţitori*; *oraş-tîrg, oraşe-tîrguri*. Cînd însă între termenii compusului alături de ideea de coordonare există şi o idee de comparaţie, se modifică numai primul termen, deşi este posibil ca unul şi acelaşi compus să-şi modifice în flexiune ambii termeni sau numai primul: *uşă-fereastră, uşi-fereastră*, dar şi *uşi-ferestre*.

În compusele substantive comune conţinînd o apoziţie care exprimă rangul sau gradul, ambii termeni îşi pot modifica forma: *infirmieră-şefă, infirmiere-şefe*; *redactor-şef, redactori-şefi*.

Cînd apoziţia are rol de epitet, cel de-al doilea termen nu se schimbă de obicei în flexiune: *bloc-turn, blocuri-turn*; *fereastră-ghilotină, ferestre-ghilotină*; *pasăre-muscă, păsări-muscă*; *peşte-ac, peşti-ac*.

Cînd raportul dintre termenii compusului este echivalent cu un raport de subordonare care ar putea fi redat cu ajutorul unei prepoziţii, de obicei se modifică numai primul termen: *an-lumină, ani-lumină*; *declaraţie-tip, declaraţii-tip*; *decret-lege, decrete-lege*; *sapă-foraj, sape-foraj*; *zi-muncă, zile-muncă*.

La toate compusele lipsite de unitate morfologică nu se articulează cu articol hotărît decît un singur termen, şi anume cel aşezat pe primul loc: *declaraţie-tip, declaraţia-tip, declaraţiile-tip*; *helicopter-macara, helicopterul-macara, helicopterele-macara*; *secerătoare-legătoare, secerătoarea-legătoare, secerătorile-legătoare*.

§ **37.** Compuselor româneşti din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ le corespund în limba latină juxtapuneri de două substantive întregi în acelaşi caz, şi anume în nominativ, de exemplu: *uiscus-malua* [71]. Bourciez [72] consideră că acest procedeu de compunere este tîrziu în latină şi nu prea extins. Compuse latineşti de acest fel s-au păstrat în unele limbi romanice: lat. *arcuballista* > it. *arcobalestro*, fr. *arbalète*; lat. *auis struthius* > fr. *autruche*, sp. *avestruz* [73]. Româna a moştenit o singură formaţie din două substantive în acelaşi caz, substantivul *Dumnezeu*, format însă din juxtapunerea a două vocative [74]: *domine deus* şi păstrat şi în alte limbi romanice, inclusiv în idiomele din sudul Dunării: it. *domineddio*, v. fr. *damnedeu, damledieu* [75], arom. *dumnidză(ŭ)* [76].

Unele dintre numele de sfinţi discutate la acest tip de compunere, ca *Sîmedru, Sînvăsii*, par a fi şi ele de origine latină. Pe de o parte este de remarcat însă că, în latină, *sanctus* era adjectiv şi deci aici, spre deosebire de română, construcţiile de acest fel trebuie considerate drept formaţii alcătuite din adjective şi substantive. Prin urmare ele nu aparţin, la origine, tipului avut în vedere în capitolul de faţă. Pe de altă parte, modificările fonetice întîlnite la compusele româneşti arată că acestea nu provin direct din latină, cu excepţia unei singure formaţii: *Sînzuiene, Sînziene* < lat. *sanctus dies Johannis* [77].

Tipul de substantive compuse din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ nu a avut în toate limbile romanice aceeaşi evoluţie. În franceză, de exemplu, pînă în secolul al XI-lea, el se caracterizează printr-o productivitate scăzută. De atunci încoace compusele formate în acest fel încep să apară în număr din ce în ce mai mare, astăzi procedeul cunoscînd o mare dezvoltare [78]. În română, unde compusele populare de acest fel sînt foarte puține, tipul acesta de compunere s-a dezvoltat, în diferite perioade ale istoriei limbii, în special prin împrumuturi și calcuri după model străin.

---

[70] Vezi şi MANECA, T. 496.

[71] Cf. BADER, C. N. 336; ILR I 115.

[72] *Lucr. cit.*, p. 65–66.

[73] Cf. MEYER-LÜBKE 634–635.

[74] Cf. MIRSKA, C. 153.

[75] Cf. REW, s.v.

[76] T. PAPAHAGI, D., s.v.

[77] Cf. GRAUR, N. P. 52.

[78] Cf. DARMESTETER, T. 139–140; Ferdinand Brunot, *Histoire de la langue française des origines à 1900*, vol. I, Paris, 1905, p. 283–285; GRIEVE-SCHUMACHER 54–55. Václav Vlasák, *lucr. cit.*, p. 34, afirmă cu privire la vechimea procedeului: „La composition par apposition est un procédé formatif relativement récent. Les mots ainsi formés n'apparaissent pas en ancien français; ils sont introduits dans la langue par les poètes de la Pléïade". (Pentru formaţiile din limba teatrului comic din secolele al XV-lea – al XVI-lea, cf. Halina Lewicka, *La langue et le style du théâtre comique français . . .*, p. 51–67.) Unele dintre categoriile de compuse franţuzeşti alcătuite din două substantive au apărut destul de recent, de exemplu compusele din două substantive între care se poate subînţelege o prepoziţie: *timbre-poste* „timbre de poste", *fauteuil-médaillon* „fauteuil à médaillon" (cf. Arsène Darmesteter, *De la création actuelle de mots nouveaux dans la langue française et des lois qui la régissent*, Paris, 1877, p. 156–161). Anna Granville Hatcher, *Le type* ***timbre-poste***, în „Word" II (1946), nr. 3, p. 216–228, explică apariţia formaţiilor de acest fel prin influenţa compuselor asemănătoare din engleză.

Categoria substantivelor comune compuse din limba populară, după cum am văzut slab reprezentată, conține relativ puține formații care au putut apărea pe teren românesc fără model străin. Acestea sînt în special nume de rudenie : *mama-soacră*, *mama-nașa*, *moș-tătuca*, *tata-moșul*. Nume de plante ca : *iarbă-grîuleț* sau de animale : *viespe-gărgăune*, *uligaie*, *cocostîrc* au putut apărea în limba populară fie spontan, fie după model străin. Tipul acesta al numelor de animale s-a dezvoltat în limba literară prin traducerea unor compuse străine. Cu totul izolat, compuse ca acestea apar la începutul secolului al XVIII-lea la Dimitrie Cantemir : *struț-cămilă*, după gr. στρουθοκάμηλος, *camila-pardos*, *camila-pasire*, după arabă [79]. Calcuri ca *pasăre-muscă* după fr. *oiseau-mouche*, *cîine-lup* după *chien-loup*, *crap-oglindă* după fr. *carpe miroir* sau germ. *Spiegelkarpfen* devin numeroase cu începere din secolul al XIX-lea.

O creație populară apărută, probabil, fără model străin este compusul *valvîrtej*, atestat de pe la mijlocul secolului trecut (Alecsandri) și folosit azi mai mult ca adverb. Cîteva formații vechi și foarte sudate sînt împrumuturi din slavă adaptate la limba română : *azbucoavnă* „abecedar”, din v. sl. *azŭbukovĭno* ; *azbuche*, cu același sens, din v. sl. *azŭ-buki*, numele primelor două litere de la începutul alfabetului chirilic (cf. DA, s. v.).

Ceasornic, simțit astăzi ca un compus, a fost explicat fie prin alăturarea cuvintelor *ceas* + *ornic* [80], fie ca un împrumut din slavă, cel mai adesea din bg. *часовник*, apropiat prin etimologie populară de *ornic*[81] sau de *oră* [82]. Ultima ipoteză, conform căreia *ceasornic* a luat naștere prin apropierea cuvîntului bulgăresc amintit mai înainte de *oră*, pare a fi și cea mai verosimilă. În sprijinul ei se invocă, pe bună dreptate, faptul că *ornic* apare în texte mult mai tîrziu decît *ceasornic*, din care se crede, de altfel, că s-a și desprins, fiind analizat ca un derivat din *oră* + *-nic* [83].

Căpcăun „ființă din mitologia populară, închipuită ca un mîncător de oameni ; monstru cu trupul de om și capul de cîine”, neanalizabil în această formă, este la origine un compus alcătuit din *cap* + *cîne*, după cum o dovedesc variantele vechi și populare *căpcîne*, *căpcîn*. Cuvîntul, intrat în limbă prin cărțile populare, în special prin *Alexandria*, reprezintă un calc după gr. κυνοκέφαλος, poate prin intermediul v. sl. *rĭsoglavŭ* [84]. Dacă varianta *căpcîn* se poate explica fără dificultate ca o formă de singular refăcută din pluralul *căpcîni* [85], rămîn încă neexplicate fonetic variantele *căpcăun* și *cătcăun* ale compusului discutat.

---

[79] Cf. CIOBANU, F. 163—164.

[80] Sextil Pușcariu, *Limba română*, vol. I, București, 1940, p. 22.

[81] Cf. DA, s.v. *ceasornic*.

[82] Cf. HRISTEA, E. 31—32.

[83] Id. *ibid.* Cf. și SCRIBAN, D., s.v. *ceasornic*.

[84] Cf. CADE, DA, s.v. Același compus grecesc a servit probabil ca model și pentru arom. *cap-di-cîne* „căpcăun”, apărut, desigur, independent de formația românească.

[85] J. Byck, A. Graur, *De l'influence du pluriel sur le singulier des noms en roumain*, în BL I (1933) 44, consideră totuși forma primitivă necunoscută.

Substantivele comune compuse specifice limbii literare sînt mult mai numeroase. Cele mai vechi formații de acest fel se întîlnesc în limba textelor religioase din secolul al XVI-lea și au fost formate după model străin, de obicei slav. Compusele acestea, destul de numeroase, sînt alcătuite dintr-un substantiv de origine verbală precedat sau, rar, urmat de un substantiv echivalent cu un atribut prepozițional, de exemplu : *argintu-tăetoriu* COD. VOR. 8/1 (după v. sl. *srebrobiicĭ*, *srebrokovačĭ*, cf. DHLR II 364) ; *binefaptă* „binefacere” PS 156 (după v. sl. *blagodětĭ*, cf. PS glosar) ; *binefacere* CANTEMIR, I. I 48 (după v. sl. *blagodětĭ* sau derivat din *bineface*) ; *binefăcătoriu* COD. VOR. 148/5 (după v. sl. *blagodětelĭ* sau de asemenea derivat din *bineface*) ; *răufăcător* PH 25^v/9, COD. VOR. 161/3 și *făcător-rău* PH 28^r/17, CC_2 547 (după v. sl. *zlodětelĭ*) ; *lege-călcare* PS 67 (după v.sl. *zakonoprěstǫpljenije*) și *lege-călcătoriu* PS 65, folosit și ca adjectiv (după v. sl. *zakonoprěstǫpĭnŭ*, *zakonoprěstǫpĭnikŭ*) ; *om-ucigătoriu* CORESI, la DHLR II 365 (după v. sl. *člověkoubijcĭ*) ; *păcate-cădere* „cădere în păcat” PS 32 și *păcat-căderile* DOSOFTEI, în PS 35 (după v. sl. *grěxopadanije*, cf. PS glosar) ; *pămîntu-născuții* „născuți din pămînt” PS 93 (după gr. γηγενεῖς).

Aceste compuse sînt echivalente cu construcții cu prepoziție, amîndouă tipurile folosindu-se uneori paralel în textele din secolul al XVI-lea (*răufăcător* și *făcător de rău*), situație care s-a menținut pînă astăzi (vezi și compusele cu prepoziție).

Cu excepția compuselor *binefacere*, *binefăcător* și *răufăcător*, toate celelalte formații, probabil de circulație restrînsă sau chiar folosite într-un singur text, nu s-au păstrat. Compuse asemănătoare s-au creat și mai tîrziu după modelul unora dintre formațiile vechi existente în limbă sau după alte modele străine noi (latine, franceze sau germane). Astfel, în secolul al XIX-lea apar *binevoitor*, folosit mai frecvent ca adjectiv [86], și *răuvoitor*, format în mod analogic după *binevoitor* sau poate după lat. *maleuolens*.

Asemenea compuse erau create cu ușurință pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea de către reprezentanții Școlii ardelene, care aveau la îndemînă modelul latinesc (cf., de exemplu, formațiile *răugrăitoriu*, *răugrăire*, *răuvoire*, din DRLU). Este însă aproape sigur că ele nu au avut circulație. În aceeași perioadă apar compusele : *omucidere*, după lat. *homicidium*, și *omucigaș*, asemănător ca sens și ca formă cu *om-ucigătoriu* din secolul al XVI-lea, după lat. *homicida* ; *pruncucidere*, după lat. *infanticidium*, și *pruncucigaș*, după lat. *infanticida* (cf. și fr. *homicide*, *infanticide*). După modelul lor, Bolliac (o.58) formează ocazional *fiucidere*. Cu excepția ultimului cuvînt, celelalte se mai folosesc și astăzi.

După modelul lat. *naufragium* s-au format pe la mijlocul secolului trecut compusele fără circulație : *naiefrîngere* (BARCIANU, V., GHEȚIE, R. M.)

---

[86] Pentru originea lui, vezi § 164 c, 165.

și *vasfrîngere* (Asachi, s. l. II 50, Contemporanul IV (1884), nr. 1, p. 50).

Un număr mare de compuse din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ au fost împrumutate, în secolul al XVII-lea și mai ales al XVIII-lea, din turcă [87], unde reprezentau grupuri sintactice stabile sau nu [88]. Ele au fost interpretate în română drept cuvinte compuse alcătuite din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ, de exemplu : *hasechi-sultană* „favorita sultanului care da naștere unei beizadele", din tc. *haseki sultan* ; *ipca-firman* „ordin de confirmare", din tc. *ipka fermanı* ; *alai-ceauș* „ceauș care pășea înaintea alaiului, menținînd ordinea", din tc. *alay çavuș* ; *călăuz-ceauș* „ceauș care servea de călăuză", din tc. *kılavuz çavuș*, toate cuvintele avînd același sens și în turcă [89].

Un loc aparte prin numărul mare, ca și prin răspîndirea lor îl ocupă compusele care conțin unul din substantivele *efendi*, *pașa*, *bei* și mai ales *aga*, intrate și în componența unor nume proprii compuse : *(capu)-chehaia-bei* „locțiitorul marelui vizir", *ciohodar-aga* „intendentul garderobei imperiale", *divan-efendi* „secretarul sultanului ; secretar turc în serviciul divanului", toate avînd la origine formații turcești asemănătoare *(kâhya bey, kapukâhyası bey, çuhadar aga, divan efendisi)*.

Pentru unele dintre formațiile de acest fel, ca : *ferman-inam* [90] „ordin de a călători gratis cu cai de poștă", *ogeac-tătar* (sau *tatar*)[91], *derviș-aga* [92], *caimacam-aga* [93] „locțiitorul marelui vizir, însărcinat cu paza orașului și cu conducerea treburilor Imperiului Otoman ; caimacam" (acesta din urmă atestat în poezia populară), deși probabil împrumuturi, modelul turcesc lipsește din dicționare.

Asemenea compuse privitoare la ierarhia socială și la diferite aspecte ale vieții de curte au avut o circulație restrînsă. Ele sînt atestate în cronici din secolul al XVII-lea, fiind probabil mai folosite de boieri. În urma păcii de la Adrianopol, o dată cu schimbarea raporturilor politice dintre români și turci, care a determinat și modificarea realităților sociale din țările române, acești termeni au început să fie din ce în ce mai puțin folosiți, astfel că chiar de pe la mijlocul secolului al XIX-lea ei apar rareori (de exemplu la Kogălniceanu apare termenul *chesedar-efendi*). Dintre formațiile de acest fel, una singură, *beșli-aga* „căpitan de beșlii", s-a păstrat în limba populară, sub forma neanalizabilă *beșleagă*, cu sensul figurat „babalîc".

Categoria substantivelor compuse nume de grade și de funcții din ierarhia militară s-a îmbogățit în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea cu o serie de împrumuturi din rusă, ca : *cfartir-mai(e)stru* „ofițer însărcinat cu așezarea și hrana unui corp de trupe ;

---

[87] Cf. ȘIO I, LXXII.

[88] Cf. J. Deny, *Grammaire de la langue turque* (*Dialecte osmanli*), Paris, 1921, p. 748 ș.u.

[89], [90], [91] Cf. ȘIO II$_2$, s.v.

[92] Id. *ibid.*

[93] Cf. ȘIO II$_1$, s.v.

vel-conacciu" (N. Costin, în LET. II 69), *gheneral-leitenant*, *gheneral-feldmarșal*, *gheneral-maior* (id. ibid. 70). Într-un text ruso-român din 1818 sînt atestate compuse ca : *gheneral-gubernator*, *gheneral-procuror*, *ștab-ofițer* (pentru acesta din urmă cf. și Kogălniceanu, în PION. ROM. 35), cărora le corespund rus. *генерал-губернатор*, *генерал-прокурор*, *штаб-офицер* [94]. Asemenea formații au fost introduse și mai tîrziu din alte limbi, în special din germană sau franceză. În AR 1829, 162^1/42, 162^2/37, 163^2/27 apar compuse ca : *gheneral-consul*, *gheneral-comendant*, *brigader-gheneral*, care au putut fi împrumutate (sau numai traduse) atît din rusă, cît și din germană. Din aceleași limbi a pătruns și *general-locotenent*, pentru care cf. germ. *General-leutenant* și rus. *генерал-лейтенант*, iar germ. *General-kommando* a fost împrumutat ca *general-commando* (Bălcescu, la Ghica, A. 239), inexistent în rusă. După fr. *lieutenant-colonel* s-a format *locotenent-colonel* (al cărui prim termen vine din it. *locotenente*). Unele dintre compusele de acest fel se folosesc și astăzi (de exemplu *general-locotenent*, *general-maior*). Au apărut și formații mai noi : *general-magistrat*, *inginer-colonel*.

Asemănătoare ca formație sînt și alte compuse : *concertmaistru*, după germ. *Konzertmeister* ; *danțmaistru*, după *Tanzmeister* ; *strajameșter* „sergent-major, plutonier", folosit în Transilvania, din magh. *strázsamester* (cf. și germ. *Wachtmeister*) ; *spitalmaister* „medic șef de spital" (Bărac, T. 21), din germ. *Spitalmeister*. Dintre ele, cel mai vechi este *strajameșter*, datînd probabil din evul mediu. Celelalte apar treptat în secolul al XVIII-lea și al XIX-lea. În limba de astăzi singurul care s-a păstrat este *concertmaistru*, căruia i s-a refăcut și forma *concertmaestru*. O formație asemănătoare apărută recent este compusul *ajutor-maistru*, din grupul de cuvinte *ajutor de maistru*.

În afară de *strajameșter*, există și alte compuse, astăzi învechite, împrumutate din maghiară sau calchiate după compuse maghiare, unele atestate în texte din Transilvania, din secolul al XVIII-lea : *nemișbirău* „judecător de instanță superioară care în orînduirea feudală din Transilvania îi judeca pe nemeși", din magh. *nemesbíró*, cu același sens, și *craibirău* „judecător regesc", după magh. *királybíró*, cu același sens, ambele compuse fiind alcătuite din termeni existînd și independent în limbă. O formație asemănătoare este *turmașbirău* „Hirt, der die Sennhütte einer Hirtengemeinschaft betreut", menționată de Lajos Tamás, care crede că este vorba de compusul maghiar dialectal, neatestat : **turmásbíró*. Un alt compus întîlnit în Transilvania (cf. Marian, NA. 46), substantivul *meștergrindă*, atestat, după Tamás, E., mai întîi în ANON. CAR., s. v., este calc parțial după magh. *mestergerenda* (cf. și germ. *Hauptbalken* și fr. *maîtresse-poutre*) [95].

Compusele indicînd punctele cardinale : *sud-est*, *nord-vest* etc. încep să se folosească de pe la mijlocul secolului al XIX-lea (***sud-estul*** *Europei*

---

[94] Cf. Ciobanu, F. 164.

[95] În dicționarul german-român al lui Bariț, de la mijlocul secolului trecut, *Hauptbalken* este tradus prin *arhigrindă*.

MAIORESCU, la GHICA, A. 134), deși termenii lor componenți *(nord, sud, est, vest)* sînt semnalați la sfîrșitul secolului al XVIII-lea la Amfilohie Hotiniul[96]. Ele sînt, probabil, împrumuturi din franceză sau germană. Pe la începutul secolului al XIX-lea, în locul lor se folosesc numele românești ale punctelor cardinale, legate prin *și* (*un vuiet dintre* ***răsărit și miază-noapte*** AR 1829, $197^1/7$).

În ce privește compusele din alte domenii, se observă că ele apar începînd de pe la mijlocul secolului al XIX-lea. Unele dintre ele sînt împrumuturi sau, mai frecvent, calcuri, păstrate sau nu și ulterior în limbă, de exemplu : *clarobscur*, după fr. *clair-obscur*, cf. și it. *claroscuro*, *fermă-școală*, după fr. *ferme-école* (BĂLCESCU, la GHICA, A. 563, 565), *locțiitor*, după fr. *lieutenant*, it. *locotenente* (ultimul, după cum am văzut, împrumutat și ca atare)[97], *mumă-patrie* (la URSU, T. 237, cf. fr. *métropole*, lat. *metropolis*), *palton-sac* (KOGĂLNICEANU, în PION. ROM. 38), după fr. *paletot-sac*[98], *roman-foileton*, după fr. *roman-feuilleton*. Pentru altele, formații ocazionale, nu se poate spune cu siguranță același lucru : *balon-brișcă* (KOGĂLNICEANU, în PION. ROM. 45), *calcar-marmură* (BOLLIAC, O. 289), *împărat-rege* (KOGĂLNICEANU, în PION. ROM. 34), *privighetoare-filomelă* „o specie de privighetoare" (CIHAC, 1837, la BĂCESCU, PĂS. 142), *stil-imagine* (*teoria* ***stilului-imagine*** CONTEMPORANUL VII (1890), nr. 7, 74), *șarpe-idol* (AR 1829, $16^2/32$).

Din a doua jumătate a secolului al XIX-lea numărul formațiilor de acest fel, atît împrumuturi și calcuri după model străin, cît și creații spontane, ocazionale, crește necontenit în toate domeniile (în stilul tehnico-științific, în limba literaturii artistice etc.), cu excepția celui privitor la rangurile sociale. Cele mai multe formații din terminologia tehnico-științifică au de obicei un model străin[99], pe cînd cele din limba literaturii artistice, a criticii literare, a jurnalisticii sînt adeseori creații spontane originale. O demarcație netă însă între formațiile după model străin și creațiile personale este greu de făcut, deoarece dicționarele străine nu inserează de cele mai multe ori asemenea compuse. Despre formații ca : *filtru-presă*, *hîrtie-celuloză*, *mașină-unealtă*, *strung-revolver*, *tren-fulger*, *watt-secundă* putem spune cu mai multă sau mai puțină certitudine că au un model străin, internațional, fără să fie adeseori posibil să stabilim cu precizie ce limbă anume a servit drept model (de exemplu pentru *tren-fulger* cf. fr. *train-éclair* și germ. *Blitzzug* ; *mașină-unealtă* are corespondente fr. *machine-outil*, germ. *Werkzeugmachine*, engl. *machine-tool* etc.). Modelul unora dintre formațiile românești se întîlnește într-o singură limbă : *hîrtie-monedă* după fr. *papier-monnaie*, *război-fulger* după germ. *Blitzkrieg*, *zi-muncă* după rus. *трудодень* ; mai recente : *femeie-cosmonaut* după rus. *женщина-космонавт*, *pilot-cosmonaut* după rus. *лётчик-космонавт* etc.[100].

---

[96] Cf. J. Byck, *Vocabularul științific și tehnic în limba română din secolul al XVIII-lea*, în SCL V (1954), nr. 1–2, p. 38.

[97] Cf. HRISTEA, E. 167.

[98] Arsène Darmesteter, *De la création actuelle de mots nouveaux . . .*, p. 150.

[99] Cf. *Dicționar tehnic poliglot*, București, 1963.

[100] Cf. HRISTEA, E. 168–169.

Compuse ca *film-spectacol*, *caiet-program* (CONTEMPORANUL 1964, nr. 47, 4/1), *literatură-document* (ibid. nr. 43, 3/3), *situație-limită* (SCÎNTEIA 1966, nr. 6886, 2/2), *roman-miniatură* (GL, la DIMITRESCU, C. 392) pot fi la fel de bine creații personale sau împrumuturi.

În ce privește numele proprii de persoane, datele referitoare la vechimea și evoluția diferitelor categorii discutate în § 34 A sînt sărace și puțin concludente. Prenumele culte de tipul : *Ana-Maria*, *Maria-Laura* sînt împrumuturi sau creații noi după model străin (cf. fr. *Anne-Marie*). Deși formații de același fel se întîlnesc uneori și în documentele vechi, ca nume de botez duble purtate de unii membri ai familiilor domnitoare sau boierești *(Bogdan-Vlad, Maria-Voichița, Marta-Candachia)*, este greu de crezut că formațiile actuale ar fi continuatoarele celor vechi, întrucît acest sistem de denumire a fost folosit sporadic în limba veche și numai de către pătura conducătoare[101]. Numele de familie de proveniență populară, alcătuite din două prenume sudate sau conținînd un termen care exprimă titlul, rangul etc. sînt destul de vechi în limbă, după cum reiese din atestările întîlnite în diferite acte și scrisori : *Vladumitrel* (1630), *Poparad* (1689)[102]. Numele de familie de proveniență cultă sînt creații relativ recente : pe cînd cele formate dintr-un nume de familie și un nume geografic *(Rădulescu-Motru)* sau un hipocoristic *(Protopopescu-Pache)* par a nu avea model străin[103], cele alcătuite din numele de familie ale ambilor soți *(Răchițeanu-Șirianu)* au, la origine, un astfel de model[104].

Despre numele compuse ale personajelor din basme *(Statu-Palmă-Barbă-Cot)* este greu de spus însă dacă sînt creații românești sau au un model străin, fiind posibile ambele modalități, și cînd au apărut. Asemenea formații continuă să apară și astăzi (*Tic-Pitic*, numele unui personaj dintr-o emisiune radiofonică, *Rilă-Iepurilă*, numele unui iepuraș dintr-o poveste).

Formațiile în care ultimul termen indică rangul social, funcția, titlul sînt, probabil, copiate după model străin. Despre cele vechi, ca : *Mircea-vodă*, *Negru-vodă*, sau din basme, ca : *Alb-împărat*, *Roșu-împărat*, nu se poate spune cu siguranță dacă au model străin și cărei limbi îi aparține el. În orice caz o construcție asemănătoare întîlnim în bulgară, în limba textelor vechi și a producțiilor populare (cf. bg. *Шибил воевод*).

Pentru formații ca : *Mustafa-aga*, *Mehmet-bei*, *Selim-efendi*, *Ginghis-han*, *Ali-pașa*, după cum se știe, modelul este turcesc, ele pătrunzînd în română în secolele al XVII-lea — al XVIII-lea. În limba turcă sînt mult folosite grupurile apoziționale, în care cel de-al doilea termen este un titlu onorific. Dintre ele au intrat în română cele în care apar substantivele *aga*, *bei* (mai vechi *beg*), *efendi*, *han* și *pașa*. Toate au aceeași formă și întrebuințare și în turcă[105]. *Aga* și *bei* sînt titluri militare care se adaugă numelor proprii, iar *efendi* este un titlu de deferență dat unei persoane civile (corespunzător lui *domn*), în opoziție cu titlurile militare amintite. În limba română unii dintre acești termeni, *efendi* și *han*, au fost puțin folosiți pe lîngă un nume propriu. De exemplu nume proprii în care *han* apare ca al doilea termen al compusului sînt cîteva *(Batu-han, Ginghis-han)*. Asemenea formații, productive pînă în secolul trecut[106], au ieșit din uz o dată cu schimbarea și modernizarea ierarhiei sociale. Ele se folosesc astăzi numai în legătură cu stările de lucruri mai vechi.

---

[101] Cf. CONSTANTINESCU, D. O. XXV.

[102] Cf. Ștefan Pașca, *Nume de familie compuse din Țara Oltului*, în DR VII (1931–1933), 171.

[103] Lucrul acesta poate fi dedus și din faptul că la GRAUR, N. P. 100–101, pentru aceste două categorii de nume proprii nu se citează nici o formație străină, asemănătoare în privința construcției.

[104] Id. *ibid.*, p. 103.

În ce privește numele proprii geografice formate din două substantive juxtapuse cu aceeași formă de nominativ-acuzativ, apariția lor în limbă nu este prea veche.

Formațiile de acest fel încep să fie atestate de pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. Astfel, la 1778 se întîlnește numele *Slobozia-Ciorăști*. Asemenea atestări devin mai dese în limba oficială din prima jumătate a secolului al XIX-lea (pe la 1830)[107]. Astăzi aceste formații s-au extins foarte mult și continuă să devină din ce în ce mai numeroase, în detrimentul construcțiilor cu genitivul sau cu prepoziție, grație indicatoarelor geografice oficiale, care le preferă datorită faptului că sînt mai scurte și deci mai comode[108].

Unele nume geografice de acest fel au un model străin. Astfel în Transilvania apar numeroase nume de locuri adaptate după maghiară: *Petrisat* a fost tradus din magh. *Peterfalva*, *Mureș-Sat*, din magh. *Marosfalva*[109]. În Dobrogea apar nume de locuri turcești analizabile în română: *Ghiol-Ceair*.

Unele formații, nume geografice străine, reprezintă, desigur, calcuri. În prima jumătate a secolului trecut apar formații ca: *Alba-Cetate*, *Vasili-Ostrov*, *Nord-America*[110], primele două probabil după model slav (rusesc), iar ultimul după germ. *Nordamerika*.

§ **38**. Tipul de compuse alcătuit din două sau mai multe substantive cu formă de nominativ-acuzativ a fost și este și astăzi unul dintre tipurile de bază ale substantivelor compuse. Productivitatea lui, mai scăzută în limba populară, a crescut necontenit în limba literară din secolul al XVI-lea încoace. Inventarul de formații, în care ponderea compuselor literare depășește cu mult pe a celor populare, s-a îmbogățit și se îmbogățește necontenit, cu toate că o mare parte dintre compusele lite-

---

[105] Pentru situația din limba turcă, cf. J. Deny, *lucr. cit.*, p. 789—794.

[106] De exemplu ca forme uzuale ele se mai întîlnesc încă în primele numere din *Albina românească*.

[107] Cf. DONAT, A. G. 107—108, 116.

[108] Uneori numele în genitiv a suferit unele modificări greșite cînd a devenit nominativ: *Poienarii-lui-Apostol* a devenit *Poienari-Apostoli*. Cf. Ion Donat, *Considerații istorice asupra toponimiei românești* (III), în LR XIV (1965), nr. 6, p. 675.

[109] Vezi IORDAN, TOP. 182, 492.

[110] Vezi AR 1829, 16²/7, 42²/14, 135²/23, 140²/17.

rare au circulat un timp limitat. Important pentru acest tip de compunere este faptul că în limba literară, de-a lungul secolelor, el a suferit numeroase modificări în ce privește raportul de forțe dintre diferitele categorii semantice. În secolul al XVI-lea au predominat compusele cu sens abstract, în secolul al XVII-lea și mai ales al XVIII-lea compusele nume de grade din ierarhia militară și civilă, din secolul al XIX-lea încoace crește necontenit numărul compuselor din stilul tehnico-științific, cît și din cel al presei.

De asemenea este remarcabilă marea capacitate de a crea formații ocazionale a acestui tip, care și prin această trăsătură se situează pe unul dintre primele locuri printre principalele tipuri de compuse[111].

SUBSTANTIV + (ARTICOL +) SUBSTANTIV ÎN GENITIV

§ **39**. Este unul dintre tipurile principale de substantive compuse românești, bogat în formații populare, dar cuprinzînd un număr redus de creații literare.

§ **40**. Atît la substantivele comune, cît și la cele proprii primul termen este de obicei un substantiv comun (*calul-dracului*, *Gura-Teghii*, nume de sat). Numai în unele compuse nume comune apare ca determinat un nume propriu (de exemplu: *Măria-popii*, *Măriuța-popii*, numele unei insecte, *Paștele-calului* sau *Paștele-cailor*[112], nume de plantă).

Substantivul în genitiv poate fi comun sau propriu (nume de persoană, nume geografic, nume de sărbătoare religioasă). Compusele substantive comune care conțin un genitiv nume propriu sînt destul de puțin numeroase. Ele pot fi nume de plante *(pecetea-lui-Solomon)* și de animale (*sfredelul-Rusaliilor*, numele unei insecte).

Numele proprii care conțin la rîndul lor un genitiv nume propriu, mai ales de persoană sau geografic, sînt foarte numeroase, în special denumirile geografice și cele din domeniul urbanisticii, ceea ce este explicabil dacă ne gîndim că acestea sînt de multe ori legate de numele unei persoane (datorită unui fapt în care acea persoană joacă un anumit rol) sau dedicate memoriei unei persoane, unui loc sau unui eveniment: *Poiana-lui-Mihai* (numele unui munte la poalele și pe vîrful căruia și-ar fi așezat tabăra Mihai Viteazul)[113], *Podul lui Tăutu* (pod care, conform tradiției, a fost construit de marele logofăt Ioan Tăutu)[114], *Meri-Petchi* sau *Merii-Petchii* (localitate numită astfel după niște meri care au aparținut unei femei numite Petca)[115], *Aleea Bicazului* (alee denumită astfel în legătură cu construirea hidrocentralei de la Bicaz). Compusele nume proprii din domeniul astronomiei conțin de asemenea uneori un substantiv în genitiv nume propriu de persoană: *Drumul-lui-Traian*, *Scaunul-lui-Dumnezeu*, *Comoara-lui-Iov*, *Părul-Berenicei*.

---

[111] Cf. DIMITRESCU, C. 396, 398—399, și *Tendances dans la formation des mots en roumain littéraire actuel*, comunicare ținută la Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 1967.

[112] Ambele forme apar la PANȚU, PL., s.v., BORZA, D. 39.

[113] și [114] Cf. DG, s.v.

[115] Cf. IORDAN, TOP. 371.

Atît determinatul, cît și determinantul în genitiv stau, cel mai adesea, la singular. Uneori însă unul din ele sau chiar amîndouă pot sta și la plural: *stîrcul-păstorilor*, *coarda-ielelor*, *căsuții-popii*, *cerceii-babei*, *boii-pruncilor*, *Paiele-Țiganului* „Calea-Laptelui”.

Ambii termeni sînt articulați cu articol hotărît. Cînd genitivul este un nume propriu de persoană de genul masculin, articolul hotărît aparținînd genitivului poate fi proclitic sau, mai rar, enclitic, uneori în compuse de același fel, care se deosebesc numai prin forma genitivului (compară, de exemplu, *pecetea-lui-Solomon* cu *urechea-Iudei*, *iarba-Cristoforului*; *Podul lui Tăutu* cu *Podul-Neagului*, vechea denumire a localității Sinaia, sau cu *Podul-Rizii*, numele unui sat; *Valea-Dragomirului* cu *Valea-lui-Dragomir*, după DG, s.v. *Dragomir*, numele unuia și aceluiași cătun). Forma de genitiv articulat enclitic a numelor proprii de persoană de genul masculin întîlnită în compuse reprezintă astăzi un arhaism. Cînd substantivul în genitiv poate fi atît nume propriu, cît și comun, prezența articolului hotărît proclitic ne arată că avem a face cu un nume propriu. În cazul în care substantivul în genitiv este însă articulat enclitic nu ne mai putem da seama dacă e vorba de un nume de persoană sau de un nume comun decît din date extralingvistice (compară *Poiana-Cîrlanului* cu *Plaiul-lui-Cîrlan*, numele unor coline; *Valea-Cireșului*, sat, cu *Piscul lui Cireș*, pisc[116]). În asemenea situații genitivul cu articol hotărît enclitic este mai curînd un substantiv comun.

În numele de plantă *iarba-lui-Tatin*, care are numeroase variante, *iarba-lui-Taten*, *lui-Tatine*, *lui-Tatină*, *lui-Tat*, *lui-Tate*, *lui-Tati*[117], articolul proclitic s-a sudat cu numele propriu, puțin obișnuit, în două variante: forma rezultată, pe de o parte, a fost interpretată ca substantiv comun și articulată și enclitic, *iarba-Lotatinului*[118], iar pe de altă parte a continuat să fie simțită ca nume propriu și ca atare a primit din nou articol proclitic: *iarba-lui-Lotatin*.

În compusul nume de plantă *iedera-celor-frumușele*, genitivul este un adjectiv substantivizat, articulat cu articol demonstrativ.

§ **41**. În ce privește topica termenilor compusului, substantivul în genitiv stă în limba actuală pe ultimul loc, atît în compusele substantive comune, cît și în cele proprii, după cum se poate vedea din toate exemplele de mai înainte. În unele texte religioase din secolul al XVI-lea însă substantivul în genitiv apare și la începutul compusului (vezi § 46).

---

[116] În IORDAN, TOP. 485–487 se consideră că substantivele în genitiv cu articol proclitic din unele nume topice ca: *Măgura-lui-Cățel*, *Valea-lui-Cîine*, *Dealul-lui-Frate*, ciudate ca nume de familie provenite din porecle, ar putea fi interpretate drept substantive comune în care s-a menținut articolul prepus întocmai ca la genitivul articulat proclitic al unor substantive feminine din secolul al XVI-lea (*ii Sara*, *a ei voastre credințe*).

[117] Cf. DA, s.v. *iarbă*. Planta se mai numește și *tătănească*.

[118] Cf. DR II (1921–1922), 338.

§ **42**. Compusele substantive comune, în marea majoritate a cazurilor creații populare avînd ca punct de plecare o metaforă, sînt foarte numeroase și aparțin unor domenii lexicale variate: plante (*floarea-soarelui*, *limba-soacrei*), animale (insecte, păsări etc.: *cățelul-pămîntului*, *găinușa-lunii*, *vaca-Domnului*, *împăratul-păsărilor*, *lupul-bălții*, *frunza-plopului*), obiecte (*legătura-brîului* „brațele morii”, *scara-pisicii* „spațiu alb neregulat între două șiruri de litere” și „un fel de armonică de hîrtie”, *moartea-muștelor* „produs care omoară muștele”, *roza-vînturilor*), părți ale corpului (*moalele-capului*, *cerul-gurii*), boli (*lepra-lupului*, *buba-mînzului*), ființe imaginare (*fetele-codrului*) etc. Cele mai numeroase dintre toate sînt numele de plante. Destul de numeroase sînt și numele de păsări și de insecte, în timp ce nume de pești sînt numai cîteva. Puțin numeroase, în raport cu alte categorii de compuse amintite, sînt numele de obiecte. Printre acestea din urmă un loc aparte ocupă compusele din domeniul mineralogiei populare (*piatra-iadului*). De asemenea sînt foarte puține numele de ființe imaginare. Toate aceste categorii de compuse sînt specifice limbii populare, deși printre formații se numără și unele creații livrești (vezi exemple la § 46).

§ **43**. Substantivele proprii compuse de acest fel sînt: nume geografice și teritorial-administrative (*Gura-Racului*, *Insula Șerpilor*, *Calea Victoriei*, *Bariera Vergului*, *Drumul Murgului*, *Drumul Sării*), nume din domeniul astronomiei, în special populare (*Calea-Robilor*, *Vulturul-Domnului*, *Crucea-Sudului*), nume de sărbători (*Înălțarea Domnului*), nume de personaje din literatura populară sau cultă, în special din basme și povestiri (*Voinicul-Florilor*, *Ciuda-Lumii*, *Păunașul-Codrilor*). Dintre aceste categorii semantice, cea mai bogată este a numelor geografice și teritorial-administrative. Toate celelalte categorii sînt mult mai slab dezvoltate.

§ **44**. În ce privește raporturile sintactice dintre termeni, genitivul are funcțiune de atribut al substantivului așezat, de obicei, pe primul loc și exprimă aproape toate valorile întîlnite la atributul substantival în genitiv.

1. Posesia:

a) posesorul în sens larg:

— substantive comune: (bot.) *codrul-cucului*, *rochița-rîndunicii*; (entom.) *cîinele-babei*, *focul-lui-Dumnezeu*; (ornit.) *cintiza-dracului*, *stîrcul-păstorilor*, *iapa-popii*; (alte domenii) *ciurul-popii* „sulul de la stativul pe care stă bumbacul”;

— substantive proprii: (geogr.) *Piatra Craiului*, *Podul-Neagului*; (urb.) *Drumul Bercenarului*, *Strada Colței*, *Piața Amzei*; (astron. pop.) *Cobilița-Ciobanului*, *Vulturul-Domnului*, *Paiele-Țiganului*;

b) dependența:

— substantive comune: (bot.) *fratele-briboiului*, *mama-secării*, *sora-soarelui*, *împărăteasa-buruienelor* „mătrăguna”; (entom.) *craiul-broaștei* „libelula”, *Măria-popii*; (ornit.) *mama-cucului* „codobatură”;

— substantive proprii: *Fratele Crăciunului* „Sfîntul Vasile sau Anul nou";

c) apartenența:

— substantive comune: (bot.) *lacrima-miresii*, *clonții-babei*, *barba-boierului*, *pliscul-cocorului*, *ușa-raiului*; (entom.) *aripa-gîștei*, *căputa-calului*, *capul-lui-Adam*; (iht.) *frunza-plopului*; (ornit.) *ochiul-boului*, *para-focului*; (min. pop.) *inima-pămîntului*, *ochiul-pisicii*; (alte domenii) *cerul-gurii*;

— substantive proprii: (geogr.) *Gura-Racului*, *Capul-Dealului*, *Valea-Sasului*; (astron.) *Inima-Scorpionului*, *Capul-Șarpelui*, *Părul-Berenicei*; (mit. pop.) *Talpa-Iadului*, *Cetina-Brazilor* (numele unui cîine din basme).

În general cele mai numeroase sînt substantivele comune nume de plante și cele proprii nume geografice și din domeniul urbanisticii, în componența cărora intră un genitiv exprimînd posesorul. Substantivele compuse care conțin un genitiv exprimînd dependența sînt puțin numeroase.

Printre compusele nume de plante care conțin un genitiv exprimînd posesorul sînt foarte numeroase cele în care determinatul este numele unui obiect de îmbrăcăminte sau al unui instrument (*cojocul-ursului*, *condurii-doamnei*, *ciubotica-cucului*, *lingura-zînelor* etc.). Numele de insecte și de păsări au de obicei ca prim termen de compunere un substantiv care denumește un animal *(calul-dracului*, *vaca-Domnului*, *boii-pruncilor*, *găinușa-popii*, *capra-dracului)*, mai rar un nume de obiect *(lingurița-popii*, *fesul-popii)*.

Numele proprii geografice, ca și cele din domeniul urbanisticii care conțin un genitiv exprimînd posesorul au ca prim termen un substantiv care exprimă specia (*Muntele Calului*, *Piua-Petrii*, *Podul Mogoșoaiei*, *Drumul Murgului*, *Dealul Spirei*, *Movila-Miresei* etc.). Numele din domeniul astronomiei populare se aseamănă, în ce privește determinatul, unele, cu numele proprii geografice *(Drumul-Robilor*, *Drumul-lui-Traian*, *Steaua-Ciobanului)*, iar altele, cele mai multe, cu numele de plante și animale *(Brîul-lui-Dumnezeu*, *Carul-Dracului*, *Vulturul-Domnului*, *Crucea-Fîrtatului*, *Cobilița-Ciobanului*, *Paiele-Țiganului)*.

Compusele substantive comune și proprii (nume de plante, de animale, de minerale, nume geografice și din domeniul astronomiei populare etc.) care conțin un genitiv al apartenenței au ca prim termen de compunere cu rol de determinat un substantiv exprimînd de cele mai multe ori nume de părți ale corpului diverselor ființe folosit cu sens propriu sau figurat (*limba-soacrei*, *colțul-leului*, *aripa-gîștei*, *capul-balaurului*, *ochiul-boului*, *Capul-Dealului*, *Inima-Scorpionului*, *Capul-Șarpelui* etc.) sau, mult mai rar, nume de lucruri din domenii foarte variate *(poarta-raiului*, *frunza-stejarului*, *lingura-plugului)*. Cu unele dintre numele de părți ale corpului se formează adevărate serii: *barba-împăratului*, *barba-ursului*, *barba-caprei*[119] etc.

Puținele substantive compuse care conțin un genitiv exprimînd dependența au ca termen de compunere determinat un nume de rudenie *(frate*, *soră)*, un nume care exprimă rangul cel mai înalt într-o ierarhie socială *(împărăteasă*, *crai* etc.*)* sau un nume propriu (vezi exemplele de la § 40).

În ce privește termenul de compunere în genitiv cu rol de determinant, el este de cele mai multe ori: un nume propriu de persoană, mai ales la compusele nume geografice; un nume comun de persoană, un nume de animal, de plantă și mult mai rar un nume de lucru (vezi toate exemplele de mai înainte).

2. Subiectul:

— substantive comune: (bot.) *ciupul-cucului*, *durerea-inimii*, *mila-Domnului*, *mușcatul-broaștei*, *răsuflătoarea-pămîntului*, *asudul-capului*; (med. pop.) *luatul-ielelor*, *păcatul-copiilor*; (entom.) *stupitul-cucului*;

— substantive proprii: (geogr.) *Izvorul-Bîrsei* (comună); *Cursul-Apei*, *Izvorul-Apei* (ultimele două, nume de locuri atestate în limba veche); (nume de sărbători religioase) *Înălțarea Domnului*, *Ciuda lui Arhanghel*[120].

Compusele care conțin ca termen de compunere un genitiv subiectiv sînt puțin numeroase și din domenii puțin variate, după cum reiese din exemplele precedente: cîteva nume de plante și de boli din limba populară, cîteva substantive proprii nume geografice și unele nume de sărbători religioase. În timp ce termenul determinat este un substantiv de origine verbală sau cu sens apropiat de al unui verb, ca la orice atribut subiectiv, determinantul în genitiv este, ca și la compusele care conțin un genitiv posesiv, un nume de ființă (persoană, animal) și mai rar lucru.

3. Obiectul:

a) echivalent cu un complement direct:

— substantive comune: (ornit.) *mulgătorul-caprelor*, *prevestitoarea-morții*, *tăietorul-pădurii*; (entom.) *sfredelul-lemnului*; (lucruri) *legătura-brîului*;

— substantive proprii: (sărbători religioase) *Întîmpinarea Domnului*, *Tăierea capului sf. Ion*.

Compusele de acest fel sînt puțin numeroase: cîteva nume de păsări, insecte și de lucruri, avînd aceleași caracteristici, în ce privește felul determinatului și al determinantului, ca și compusele care conțin un genitiv subiectiv.

În limba cărților bisericești din secolul al XVI-lea—al XVIII-lea apar cîteva compuse cu genitiv obiectiv, formații savante traduse din vechea slavă, ca epitete pentru persoane: *făcătoriul-legiei* IV. P. 101, *legiei-învățătoriu* CC$_2$ 298 (cf. DHLR II 365), *a-legeei-pășitori* PH 32^v/12;

b) echivalent cu un complement indirect:

— substantive comune: numai în cîteva situații din limba veche: *a-păcatelor-cădere* PH 15^r/7 și *căderea-păcatelor* CC$_2$ 28, 518 „cădere în păcat".

4. Destinația:

— substantive comune: (bot.) *busuiocul-fetelor*, *minta-lingorii*, *iarba-fiarelor*; (min. pop.) *sarea-mîței*;

---

[119] Vezi PANȚU, PL., s.v.

[120] Cf. PAMFILE, CER. 90.

— substantive proprii : *Ziua copilului*, *Ziua crucii*, *Izvorul tămăduirii*.

Numele comune de acest fel sînt, cele mai multe, nume de plante; termenul de compunere determinat este cel mai adesea un nume de plantă, mai rar un nume de materie, pe cînd determinantul indică ființa, lucrul, boala etc. cărora le este destinată planta sau materia (*brînza-iepurelui*, *buruiana-măselii*, *iarba-peștelui*, *laptele-cucului*, *lăptucul-oii*). Substantivele proprii, puțin numeroase, sînt nume de sărbători; ele prezintă mai frecvent tipul în care determinatul este substantivul *ziua*, în timp ce substantivul determinant are diferite sensuri.

5. Locul:

— substantive comune: (bot.) *broasca-apei*, *iarba-drumurilor*, *lîna-apei*, *mărarul-bălților*; (ornit.) *cocoșul-pustietăților*, *pasărea-scaiului*, *toboșarul-pădurii*; (entom.) *boul-bălților*, *cățelul-frasinilor*, *greurușul-viilor*; (iht.) *calul-mării*, *lupul-bălții*; (med. pop.) *rana-trînjilor*; (min. pop.) *piatra-iadului*.

Cele mai numeroase sînt și de această dată numele de plante. De asemenea sînt în număr mai mare și numele de păsări sau cele de insecte. Termenul determinat aparține unei sfere lexicale vaste. El poate fi un nume de animal, plantă, pasăre, lucru, folosit în sens propriu sau metaforic (uneori nume generic, ca: *pasăre*, *floare*). Determinantul în genitiv are de asemenea sensuri foarte variate, indicînd locul (*baltă*, *cîmp*, *munte*, *stîncă* etc.). Unele dintre aceste compuse au ca variantă mai folosită un compus care conține un acuzativ precedat de prepoziția *de*: *iarba-mării*, *boul-bălții*, *calul-mării* și *iarbă-de-mare*, *bou-de-baltă*, *cal-de-mare*.

6. Timpul:

— substantive comune: (bot.) *frumoasa-nopții*, *ciurul-zorilor*, *floarea-brumei*; (ornit.) *umbra-nopții*, *spaima-nopții*; (entom.) *sfredelul-Rusaliilor*; (alte domenii) *miezul-nopții*;

— substantive proprii: (astron.) *Crucea-Miezului-Nopții*; *Miezul-Păresimilor*.

Compusele din această categorie sînt puțin numeroase, în special substantivele proprii. În timp ce determinatul poate fi un nume de plantă, animal sau poate aparține altui domeniu lexical, determinantul exprimă o noțiune temporală sau poate fi numele unui obiect legat de o asemenea noțiune (*floarea-brumei*). În unele nume de păsări sau de insecte, substantivul în genitiv, pe lîngă ideea de timp, mai poate indica și o acțiune viitoare (de exemplu: *pasărea-sărăciei* este pasărea „care vestește sau aduce sărăcia”, dar și „care apare în timpul stării de sărăcie”, la fel *pasărea-vijeliei*, *fluturele-morții* etc.).

Într-un număr redus de compuse se întîlnesc genitive care exprimă alte valori decît cele precedente, și anume: conținutul, materia (*frunza-cerii*, *Dealul Humelor*, *Pîrîul-Glodului*), originea, proveniența (*fumul-pămîntului*, *roua-cerului*), comparația (*Strada Arcului*, *Strada Semicercului* „stradă în formă de arc, de semicerc”). La acestea se adaugă compusele a căror construcție este echivalentă cu superlativul, substantivul în genitiv repetînd primul termen (*buba-bubelor* „dalac”, *Zîna-Zînelor*).

Există numeroase substantive compuse conținînd un genitiv care sub aspectul valorii nu poate fi clasat într-o singură categorie deoarece, în aceste cazuri, spre deosebire de atributul genitival care apare într-un grup sintactic mai larg, nu avem un context care să ne ajute în clarificarea categoriei.

Unele compuse, mai ales nume geografice și teritorial-administrative, ca: *Poiana-Codrului*, sat, *Marea Japoniei*, *Valea Prahovei*, dar și *Crucea-Sudului*, exprimă atît posesia, cît și locul. Alteori, la aceleași categorii de compuse, pe lîngă cele două valori amintite, genitivul mai poate exprima și conținutul, materia: *Vîrful Comorilor*, *Șoseaua Viilor*. În afară de valoarea de posesie, la genitivul din compuse ca: *buba-mînzului*, *lepra-lupului* întîlnim și o idee de calitate, iar în formații ca *pasărea-omătului*, termenul în genitiv are valoare locală și temporală totodată. În *Voinicul-Florilor*, numele unui personaj din basme care trăiește mai mult printre flori, este greu de precizat dacă genitivul exprimă originea, locul sau apartenența. Nu pot fi clasate din punct de vedere sintactic nici genitivele din unele compuse care au luat naștere prin etimologie populară: de exemplu *capra-oii*, format pe baza lui *caprifoi*.

§ 45. Genul substantivelor compuse formate din substantiv + substantiv în genitiv coincide de obicei cu al substantivului așezat pe primul loc, avînd rol de determinat: *gura-leului*, f. ca și *gură*; *boul-bălților*, m. ca și *bou*. Despre unele compuse care conțin pe primul loc un substantiv masculin sau neutru cu rol de determinat (de exemplu: *ochiul-boului*, nume de plantă) nu putem spune dacă sînt de gen masculin sau neutru, deoarece se folosesc aproape întotdeauna la singular. Este foarte posibil ca în acest caz genul compusului să nu coincidă cu cel al determinatului, sub influența noțiunii exprimate de compus.

Compusele formate din substantiv + substantiv în genitiv nu prezintă unitate morfologică deplină. În ceea ce privește declinarea articulată cu articol hotărît enclitic, în flexiune își schimbă întotdeauna forma, după număr și caz, numai primul termen al compusului: *floarea-soarelui*, *florii-soarelui*, *florile-soarelui*, *florilor-soarelui*. Cînd compusul este articulat cu articol nehotărît, primul termen își menține și articolul enclitic, situație care se întîlnește mai ales la singular: *o floarea-soarelui*, *un ochiul-boului*.

§ 46. În latină categoria compuselor din substantiv + substantiv în genitiv era bine reprezentată, fiind sprijinită și de existența a numeroase grupuri de cuvinte stabile, caracterizate prin același mod de construcție. Determinantul în genitiv putea să preceadă determinatul (*agricultura*, *aquaeductus*, *lunae dies*) sau, mai rar, să-l urmeze (*ramus palmi*)[121]. Tipul de compunere din substantiv + substantiv în genitiv nu s-a menținut formal în limbile romanice apusene, cu excepția vechii franceze[122]. O dată cu înlocuirea treptată a formelor cazuale sintetice prin cele analitice, locul lui a fost luat de către compusele alcătuite din substantiv şi o construcţie prepoziţională cu prepoziţia *de*, echivalentă din punct de vedere funcţional cu genitivul. Şi-au continuat existenţa numai acele formaţii sudate care au încetat să mai fie analizate de vorbitori (de exemplu: *lunae dies* > fr. *lundi*, it. *lunedí*; *ramus palmi* > prov. *rampam*, cat. *rampalm*).

---

[121] Cf. LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR 252; ILR I 109; BADER, C. N. 309—310, 319—320.

[122] Limba franceză a creat compuse cu genitivul sintetic pînă în secolul al XVI-lea, adică atîta timp cît construcția cu genitivul sintetic a fost o construcție sintactică obișnuită (*Hôtel-Dieu*, *bain-marie*). Cf. MEYER-LÜBKE 630; DARMESTETER, T. 40—45; GRIEVE-SCHUMACHER 55.

Româna prezintă o situaţie deosebită de a limbilor romanice apusene. Ea nu conţine formaţii despre care să se poată susţine că au fost moştenite, dar este neîndoielnic că acest tip de compunere s-a păstrat din latină. Considerăm nu lipsit de interes faptul că în română, ca şi în latină, cea mai bine reprezentată dintre toate categoriile semantice de compuse din substantiv + substantiv în genitiv este cea a numelor de plante, uneori identice ca formaţie (să se compare, de exemplu, *lingua bouis* sau *cauda caballi*[123] cu *limba-boului*, *coada-calului*; cf. şi arom. *coada-a-ńeluĭ*[124], megl. *coada-oaĭăl̰ĭă*[125]). Prezenţa compuselor de acest fel, fără să constituie o dovadă a faptului că înseşi aceste compuse au fost moştenite, ne dă certitudinea că tipul a fost preluat din latină şi dezvoltat ulterior în limba română. Trebuie să presupunem că aceasta este situaţia nu numai a substantivelor comune, ci şi a celor proprii (în special nume de locuri), deoarece nici dintre acestea nu putem afirma că vreunul a fost moştenit din latină.

Cele mai vechi atestări de substantive comune compuse din substantiv + substantiv în genitiv sînt formaţii cărturăreşti care exprimă, cu puţine excepţii, noţiuni din domeniul juridico-religios. Ele se întîlnesc mai ales în secolul al XVI-lea, mult mai rar în secolul următor, şi, de obicei, au drept model compuse tematice slave: *căderea-păcatelor* CC$_2$ 28 (după v. sl. *grěxopadanije*, cf. DHLR II 365), *apa-trîndului* „dizenterie" COD. VOR. 98/1 (traducere greşită după v. sl. *vodotrǫdije* sau *vodĭnyj trǫdŭ*, cf. DHLR II 364, în loc de „trînd de apă" sau „trînd apos", cum ar fi trebuit să sune traducerea literală), *făcătoriul-legii* (după v. sl. *zakonodavĭcĭ*) etc. După cum se poate observa din aceste exemple, genitivul redă tema cu valoare de determinant, aşezată pe primul loc. În compuse din secolul al XVI-lea, genitivul apare şi pe primul loc, ca în cuvîntul slav care a servit drept model. De cele mai multe ori pentru acelaşi compus slav întîlnim atît o formaţie românească cu genitivul postpus, cît şi una cu genitivul prepus: *călcătoriu-legiei*, amintit ceva mai înainte, şi *a-legiei-călcătoriu* PH 30^r/10; *căderea-păcatelor* CC$_2$ 28 şi *a-păcatelor-cădere* PH 15^r/7 (după v. sl. *grěxopadanije*). Compusele de acest fel formate dintr-un substantiv şi un substantiv prepus cu formă de genitiv-dativ, neînsoţit de articol genitival (*legiei-învăţătoriu* CC$_2$ 298, după v. sl. *zakonoučitelĭ*, cf. DHLR II 365), pot fi considerate şi ca fiind

alcătuite dintr-un dativ şi un substantiv[126]. Aceste formaţii vechi, cărturăreşti, nu s-au păstrat.

Este de remarcat faptul că din secolul al XVII-lea pînă într-al XIX-lea nu se mai întîlnesc compuse livreşti alcătuite din substantiv şi genitiv.

Dintre compusele populare, începînd cu secolul al XVII-lea sînt atestate nume de plante ca: *fodormenta kaluluj*, *iarba sherpeluj*, *okjul bouluj* (ANON. CAR.), *laba urszuluj*, *barba cápri*[127] (I. Coteanu, *Prima listă a numelor româneşti de plante*, Bucureşti, 1942, p. 18, 22), şi care, probabil, au fost mult folosite în limba vorbită. Alte categorii de compuse populare (nume de animale, de obiecte, de boli etc.) nu sînt atestate în textele cercetate de noi pînă în secolul al XIX-lea, astfel că despre vechimea lor nu se poate spune nimic.

Din secolul al XIX-lea încoace se întîlnesc iarăşi unele formaţii calchiate, termeni tehnici sau nu: *roza-vînturilor* (cf. fr. *rose des vents*, germ. *Windrose*), *scara-mîţei* (format prin etimologie populară din it. *scaramuccia*, înlocuit prin varianta recentă: *scară-de-pisică*[128]), *frumoasa-nopţii* (după fr. *belle de nuit*), *pecetea-lui-Solomon* (cf. germ. *Salomonsiegel*, magh. *Salamon-pecsét*)[129], *pasărea-paradisului* (probabil după fr. *l'oiseau du paradis*, cf. şi germ. *Paradiesvogel*), *mulgătorul-caprelor* (după lat. *caprimulgus*). Germ. *Seegras*, mai obişnuit în forma *iarbă-de-mare*, a fost tradus şi prin *iarba-mării*, iar *calul-mării*, variantă mai veche a compusului *cal-de-mare*, traduce fie fr. *cheval-marin*, fie, mai curînd, germ. *Seepferdchen*. Compusul mai vechi (din 1845) *sapa-calului* „maşină agricolă care serveşte la prăşit" (*Să se prăşească printre ele cu* ***sapa-calului***. IONESCU, C. 85, cf. 69, 97) este probabil calchiat după germ. *Pferdhacken*[130].

Există şi creaţii savante româneşti avînd ca model creaţii populare: *privighetoarea-tamariscului* sau *tamarinului*, *privighetoarea-bălţilor*.

Puţin obişnuite şi folosite numai de un cerc restrîns de specialişti sînt compusele nume de păsări create dintr-un nume de pasăre şi un genitiv nume străin de persoană, avînd un caracter vădit artificial: *ciocănitoarea-lui-Buturlin*, *ciovlica-lui-Nordman* (cf. şi formaţiile *gîscă-Buturlin*, *ciovlică-nordmaniană*).

Dintre substantivele proprii, singurele atestate în textele vechi sînt numele geografice: *Gura-Jilţului* (1498) DRH I 466, *Valea-Sasului* (1512) la DONAT, A. G. 110, *Odaia-Manciului* (1632) id. ibid. 124, *Movila-Căiatii* URECHE, L. 118, *Capul-Stîncii* COSTIN, L. 68. Toate celelalte categorii

---

[123] Cf. BADER, C. N. 319–320.

[124] Cf. T. PAPAHAGI, D., S.V.

[125] Cf. P. PAPAHAGI, M. II 69.

[126] Cf. în aceleaşi texte şi construcţia cu dativul a verbului *a învăţa* (de exemplu: *dereptăţilor tale învaţă-mă* CORESI, în DA, S.V. *învăţa*).

[127] În toate aceste formaţii am menţinut grafia din text.

[128] Cf. MANECA, C. 197.

[129] Cf. WEIDELT, N. 5, care consideră formaţia drept calc după germană. Popular, planta este mai cunoscută sub numele *coada-cocoşului*, *creasta-cocoşului* (cf. PANŢU, PL., BORZA, D. 134).

[130] Cf. *Der Große Brockhaus, Handbuch des Wissens in zwanzig Bänden*, Leipzig, 1931, S.V. *Hackgeräte*.

(numele din domeniul astronomiei, numele de sărbători etc.) apar în texte începînd cu secolul al XIX-lea, deși se poate presupune că au existat și înainte de această dată.

Cît privește modul lor de formare, majoritatea numelor geografice sînt, desigur, creații originale. Formațiile după model străin sau împrumuturile sînt, probabil, mult mai puțin numeroase. Astfel *Rîmnicu-Vîlcii* ar putea să fie o românizare a lui *Vŭlčy̆ Ribnik* (sau *Ribnik Vŭlčy̆*)[131]. Despre numele din celelalte categorii semantice se poate spune că printre ele există atît creații populare probabil fără model străin *(Calea-Robilor, Păunașul-Codrilor)*, cît și formații după model străin *(Crucea-Sudului*, pentru care cf. fr. *Croix du Sud*, germ. *Kreuz des Südens)*.

§ **47**. Tipul de compuse din substantiv + substantiv în genitiv reprezintă astăzi unul dintre tipurile principale prin bogăția inventarului de formații, dar nu și prin frecvența acestora în limbă. În vorbirea curentă, în stilul beletristic și în cel al presei se întîlnește un număr relativ redus de substantive comune de acest fel, mai ales nume de plante (*floarea-soarelui, regina-nopții, ochiul-boului, traista-ciobanului, rochița-rîndunicii* etc.). Mult folosite sînt numai numele geografice și teritorial-administrative. În ce privește crearea de cuvinte noi, tipul este astăzi puțin productiv, cu o singură excepție privind numele de împărțiri teritorial-administrative din urbanistica modernă (străzi, piețe, stații etc.), care însă se află la limita dintre compuse și grupuri sintactice stabile.

SUBSTANTIV + (ARTICOL +) ADJECTIV

§ **48**. Acest tip de compunere este bogat atît în substantive comune, cît și proprii, formații populare și literare, vechi și noi etc.

§ **49**. Adjectivul din interiorul compusului este de cele mai multe ori un adjectiv propriu-zis; destul de dese sînt și situațiile în care cu valoare de adjectiv apare un participiu *(Piatra Arsă, mațe-fripte, cioc-întors, cap-întors* și, cu forma mai veche de participiu, *cap-întort)*. În compusele *a-bubă* „un fel de dalac" și *tatăl-nostru* apar adjective pronominale. Trebuie avute în vedere aici și formațiile învechite, alcătuite dintr-un pronume de întărire cu valoare adjectivală care însoțește un adjectiv de origine verbală substantivizat, calcuri după model grecesc sau slav: *însuți-făcătoriu* (MINEIUL (1776), în DA, s.v. *însumi*), cf. gr. αὐτοποιός, v. sl. *samotvorĭcĭ*; *însuși-stăpînitor* (*Acesta este marele monarh, preaputernicul și înfricoșatul* ***însuși-stăpînitor*** *al Indiei*. GORJAN, H. II 81/28), cf. gr. αὐτοκράτωρ (în DA, s.v. *însumi*).

---

[131] Cf. E. Petrovici, *Adjective posesive slave în -j- ca toponimice pe teritoriul R.P.R.*, în SCL IV (1953), p. 81.

Dintre compusele înregistrate, unul singur conține un gerunziu cu valoare de adjectiv: *cafe(a)-cîntînd*, cu pluralul *cafele-cîntînde* (la PANTAZI GHICA, în PION. ROM. 174, 175, 181), după fr. *café chantant*; este aproape sigur că formația nu a circulat.

După cum se vede din exemplele de mai sus, de obicei adjectivul este acordat cu substantivul pe care îl însoțește. În ce privește singularul *cafea-cîntînd*, lipsa de acord în gen între substantivul *cafea* (aici cu sensul neobișnuit de „cafenea", după fr. *café*) și gerunziul *cîntînd* se poate explica prin influența modelului franțuzesc (în franceză *chantant* are formă de masculin, deoarece și substantivul *café* este de acest gen)[132]. Pe lîngă această explicație, mai trebuie avut în vedere și faptul că forma de masculin-neutru a gerunziului s-ar putea explica și prin dorința de a da compusului o înfățișare care să permită încadrarea lui printre substantivele neutre, deoarece toate celelalte formații care au ca punct de plecare fr. *café chantant* au fost încadrate în această categorie (cf. *cafe-șantan*[133], *șantan* și *cafe-cîntînd*). Totuși, întrucît nu avem nici un indiciu sigur cu privire la genul compusului *cafea-cîntînd* în textul în care el apare, explicația de mai sus nu poate fi dată decît sub formă de ipoteză.

§ **50**. În ce privește ordinea termenilor care alcătuiesc acest tip de compunere, în marea majoritate a compuselor create pe teren românesc fără model străin, substantivul precedă adjectivul[134] *(botgros, burtă-verde, iarbă-mare)*. Există totuși unele excepții, de exemplu *sfînta-boală* după modelul numelor de sfinți, ca *sfînta Maria*.

Ordinea adjectiv + substantiv se întîlnește în special cînd compusul este calchiat *(albgardist* după rus. *белогвардеец*[135], *scurtcircuit* după fr. *court-circuit)*[136] sau împrumutat ca atare *(gentilom*[137] din fr. *gentilhomme*, cf. și it. *gentiluomo)*. Mai rar, ordinea termenilor din compusul străin a fost inversată în formația românească, adjectivul ocupînd locul al doilea (compară, de exemplu, *vinars* cu modelul lui, germ. *Branntwein*).

Dintre compusele calchiate, unele prezintă și ele ordinea substantiv + adjectiv, datorită modelului însuși *(apă-tare*, cf. fr. *eau-forte*, lat. *aqua fortis*, it. *acqua-forte*; *sînge-rece* după fr. *sang-froid)*.

Unele adjective: *bun, rău, liber* stau, în aproape toate compusele întîlnite (calcuri sau creații românești), înaintea substantivului (*Buna-vestire, bunăstare, bunăvoință, liber-arbitru, liber-consimțămînt*, calcuri[138]; *rea-voință*, creație românească după *bunăvoință* sau calc după fr. *mau-*

---

[132] Cf. Valentina Hristea, *Adjectivarea gerunziului*, în SMFC IV, p. 274.

[133] Cf. SCRIBAN, D., s.v.

[134] Este vorba de adjectivul propriu-zis. Cel pronominal poate fi și antepus; vezi la § 49 exemplele cu adjectivul demonstrativ și de întărire.

[135] Alături de care apare și grupul de cuvinte *gardist alb*, traducere a aceluiași compus rusesc (cf. HRISTEA, E. 148, 183).

[136] Vezi și alte exemple de același fel la § 56.

[137] În acest compus, intrat în limba română pe la mijlocul secolului trecut, adjectivul *gentil* apare cu sensul originar, etimologic al fr. *gentil* „de viță nobilă, nobil prin naștere", spre deosebire de cazul cînd este folosit singur și cînd înseamnă „amabil, politicos, curtenitor".

[138] Vezi și § 56.

vaise volonté). În formațiile învechite de tipul *mare-ban* sau *ban-mare* adjectivul poate preceda sau urma substantivul.

§ **51**. Cînd adjectivul stă după substantiv, între ele apare uneori articolul demonstrativ *cel* (*Luceafărul-cel-Frumos*, *Izvorul cel Mare*, numele unui pîrîu, *baiul-cel-rău*, *Ilenuța-cea-păduchioasă*, numele unei insecte) sau, în forma regională, *ăl* (feminin *ai* : *pasărea-ai-mare* „pichere” BĂCESCU, PĂS. 121).

În compusele nume de domni, regi etc., ca : *Mircea cel Bătrîn*, adjectivul este întotdeauna precedat de articol demonstrativ.

§ **52**. Din punct de vedere semantic substantivele comune formate din substantiv + adjectiv aparțin următoarelor categorii mari : nume de plante *(limbă-rea, lemn-cîinesc)*, nume de animale (păsări : *piept-roșu*, pești : *mațe-negre*, insecte : *cal-turtit)*, nume de persoane *(mamă-mare, mare-ban, burtăverde)*, nume de boli *(soare-sec* „insolație” ; învechit, *grearăsuflare* „dispnee”, la URSU, T. 190), nume de lucruri *(gumă-arabică, scurt-metraj)* și de noțiuni abstracte *(bunăstare, bunăvoință, amor-propriu)*, nume de jocuri *(popa-prostul, baba-oarba)*.

Unele dintre compuse au mai multe sensuri, putîndu-se încadra la mai multe categorii semantice (de exemplu : *gură-căscată*, epitet și numele unei plante, *burtăverde*, epitet, numele șorțului sau al brîului verde de la care provine epitetul[139] și numele unui pește).

Ca și în cazul altor tipuri de substantive compuse, dintre categoriile semantice menționate la punctul precedent, cea mai bogată este a numelor de plante, căreia îi urmează cea a numelor de animale (în special nume de păsări, mai puțin numeroase fiind numele de insecte și de pești). Atît numele de plante, cît și cele de animale sînt adeseori creații metaforice sau au la bază o sinecdocă[140] (de exemplu : *deget-roșu*, numele unei plante, *gît-vînăt*, numele unei păsări, *bucălaie* „nume de oaie sau de capră cu botul negru ori sur”, ultimul folosit și ca adjectiv). Pe lîngă acestea, există un număr mare de compuse formate dintr-un substantiv nume generic de plantă sau de animal (*iarbă*, *floare*, *lemn*, *pește*, *pasăre*) determinat de un adjectiv exprimînd o trăsătură specifică a plantei sau animalului : *iarbă-mare*, *iarbă-albă*, *iarbă-creață*, *iarbă-albastră* ; *lemn-dulce*, *lemn-amar*, *lemn-cîinesc* ; *pește-rău*, *pește-sărac*, *pește-cîinesc*[141].

Numele de persoane sînt de asemenea numeroase și pot fi grupate în cîteva categorii mai importante : epitete, nume de rudenie, nume de funcții și grade din domeniul ierarhiei sociale și militare. Epitetele, referitoare la o însușire fizică sau psihică, au cel mai adesea drept punct de plecare o figură de stil. Ele sînt alcătuite, de obicei, dintr-un substantiv

---

[139] Cf. B. Cazacu, *Termeni referitori la port și semnificația lor în cadrul relațiilor sociale*, în SCL IV (1953), p. 124–127.

[140] Vezi § 28.

[141] Asemenea compuse trebuie deosebite de grupurile sintactice formate dintr-un substantiv și un adjectiv, care nu reprezintă o unitate lexicală. Vezi § 4.

denumind o parte a corpului sau o noțiune legată de o parte a corpului și un adjectiv exprimînd, ca și în alte cazuri, nota specifică : *buză-groasă* (UDRESCU, GL.), *cap-gros*, *cap-sec*, *cap-șteap*, *coate-goale*, *gură-bogată*, *gură-rea*, *gură-spartă*, *mălai-mare*, *piele-lungă* „poreclă dată unui om căruia îi atîrnă pieile de slab ce e”, *talpă-lată* (pentru ultimele două cf. UDRESCU, GL.), *tivgă-goală*, *vorbă-lungă*[142].

În domeniul numelor de rudenie există multe formații din substantiv + adjectiv care pot fi considerate drept grupuri stabile de cuvinte, dar foarte puține care ar putea fi trecute printre numele compuse. Printre acestea din urmă se numără, pe lîngă *mamă-mare* și *tată-mare*, formațiile *bîtu-bătrîn* și *mamă-tînă* (*tînă* < *bătrînă*)[143], cu aceleași sensuri ca și compusele precedente.

Compusele nume de grade din domeniul ierarhiei militare formate dintr-un substantiv + adjectiv sînt puțin numeroase : *locotenent-major*, *sergent-major*, *tambur-major*.

În întregime învechită este categoria compuselor de tipul : *ban-mare* sau *mare-ban*, *logofăt-mare* sau *mare-logofăt*, *vornic-mare* sau *mare-vornic*, sinonimă cu cea a compuselor în care apare elementul de compunere *vel- (vel-vistiernic, vel-vornic)*[144].

Numele de boli sînt puțin numeroase : *apă-neagră* „glaucom” și *apă-albă* „cataractă”, *soare-sec*, care are și varianta *soare-de-sec*, în care adjectivul este substantivizat, *bube-dulci*, *boala-seacă* „tuberculoză”, *baiul-cel-rău*. De asemenea puțin numeroase sînt și numele de jocuri (vezi exemplele de la începutul acestui paragraf).

Cu excepția numelor de funcții și grade din domeniul ierarhiei militare și sociale, toate celelalte categorii semantice menționate sînt specifice limbii populare. Compusele culte de acest fel sînt puține și lipsite de circulație (de exemplu : *barbă-albastră* „donjuan”, *grearăsuflare* și *răusuc*, ultimele două, formații învechite). În ce privește numele din ierarhia militară și socială, ele aparțin limbii culte, cel puțin ca formație.

Spre deosebire de formațiile din categoriile anterioare, numele de lucruri și de noțiuni abstracte, mai puțin numeroase, sînt în cea mai mare parte compuse literare : *apă-tare*, *argint-viu*, *bunăstare*, *bunăvoință*, *duracid*, *duraluminiu*, *gumă-arabică*, *lung-metraj*, *proces-verbal*, *rea-voință*, *scurt-circuit*, *scurt-metraj*, *stat-major*, *tatăl-nostru*, cărora li se adaugă și unele creații populare : *mîțele-mari* și *mîțele-mici*, *turtă-dulce*, *vinars*.

§ **53**. Substantivele proprii se pot grupa din punct de vedere semantic în următoarele categorii : nume geografice și teritorial-administrative *(Lacul Sărat, Marea Neagră, Piatra Arsă, Bucureștii Noi)*, nume de persoane *(Botgros, Mantaroșie, Ștefan cel Mare)* și de animale *(Creastă-Bătută*, nume dat unui cocoș[145], *Coadă-Scurtă*, denumire dată unui cîine), nume din domeniul astronomiei *(Steaua Polară, Ursa-Mare)*, nume de sărbători *(Anul nou, Bunavestire)*, nume de întreprinderi și instituții *(Steagul roșu, Tînăra gardă, Drum nou)*.

---

[142] La PHILIPPIDE, P. 97 este notată forma *lungă-vorbă*, cu adjectivul prepus.

[143] Cf. SCURTU, T. Î. 10–11 ; LEX. REG. II 40.

[144] Vezi § 134.

[145] La Ștefan Pașca, *lucr. cit.*, p. 358.

Numele geografice și cele teritorial-administrative se situează pe primul loc printre numele proprii, în ce privește numărul mare de formații. Ele sînt alcătuite dintr-un nume propriu sau dintr-un nume generic însoțit de un adjectiv exprimînd o trăsătură specifică a obiectului, referitoare la : dimensiune, loc, culoare, vechime, apartenență etc. : *Cîmpulung*[146], *Saturău, Hanul-Roșu, Oceanul Indian, Peninsula Balcanică, Marea Neagră, Palanca-Nouă, Munții Stîncoși, Uniunea Sovietică, Piatra Arsă*; *Strada Mare, Delea Veche*.

Numele proprii de persoane care conțin un adjectiv sînt ceva mai puțin numeroase decît cele geografice și teritorial-administrative. Unele dintre ele sînt porecle : *Gură-Spartă* „nume dat unui om care vorbește ce nu trebuie" (*Stan numit și* ***Gură-Spartă***. SLAVICI, în CONV. LIT. XII 430), *Cap-Lai* „nume dat unei persoane cu părul negru" (ZANNE, P. I 292), *Inimă-Rea* „om rău la inimă" (*jupîn Titircă Inimă-Rea*, numele cunoscutului personaj creat de Caragiale). Asemenea porecle stau la baza unora dintre numele de familie. De cele mai multe ori însă, nu se mai poate face legătura cu sensul compusului : *Ochialbi, Calalb, Zeamă-Neagră, Capmare, Capverde, Țară-Lungă*[147].

Pentru expresivitatea lor, asemenea nume compuse sînt folosite în literatură. De exemplu, la Ghica apare numele *Căciulă-Mare*, la Creangă *Harap-Alb*, la Sadoveanu, *Botgros, Barbălată, Piele-Verde, Vacă-Mare*; iar în basmele culese de Reteganul și Sbiera unele personaje se numesc : *Aripă-Frumoasă, Tei-Legănat, Mintă-Creață, Sucnă-Murgă*.

Asemănătoare poreclelor sînt și numele proprii de animale care se folosesc în povestiri : *Bot-Ascuțit* sau *Haină-Roșie* (nume date vulpii), *Colț-Alb*. Singura formație de acest fel care nu denumește persoane sau animale pare a fi *Traistă-Goală* „poreclă dată prin unele părți ale țării vîntului numit crivăț" (PAMFILE, VĂZD. 54).

O altă categorie de nume proprii compuse, atît populare, cît și literare, de tipul : *Ștefan cel Mare, Alexandru cel Bun, Bogdan cel Orb, Carol cel Mare* aparține istoriei. Acestea sînt nume de domni, împărați, regi etc. constînd din numele propriu-zis al persoanei, la care s-a adăugat adjectivul exprimînd o anumită trăsătură specifică (mai ales fizică sau psihică). În compuse de acest fel, adjectivul precedat de articol este echivalent, din punctul de vedere al sensului, cu adjectivul substantivizat din formații ca : *Mihai Viteazul, Stan Pățitul*[148].

---

[146] În acest compus, *cîmp* înseamnă „depresiune situată într-o regiune muntoasă sau deluroasă", sens cu care cuvîntul se folosește frecvent în numele geografice compuse (cf. IORDAN, TOP. 22).

[147] Cf. GRAUR, N. P. 70. Vezi numeroase formații de acest fel și la CONSTANTINESCU, D. O. LI—LII.

[148] Vezi § 34 A.

Numele compuse din domeniul astronomiei sînt în marea lor majoritate creații populare care au luat naștere printr-o metaforă : *Carul-Mare, Carul-Mic, Crucea-Mică*[149]. Alături de ele există și formații dintr-un nume generic și un adjectiv, ca : *Luceafărul-cel-Frumos, Steaua Polară*.

Numele de sărbători (religioase sau nu) conțin, de obicei, un substantiv care exprimă o noțiune temporală (mai ales denumirea unei zile) : *Duminica mare, Joi(a) mare* (și *Joimari*), *Joia verde, Anul nou*. Există însă și alte feluri de formații care nu pot fi clasate în această categorie, de exemplu : *Bunavestire*.

Ultima categorie de nume proprii, a numelor de întreprinderi și instituții, nu prezintă un tip specific de compunere. Aceasta se datorește în parte și faptului că ele sînt adeseori creații întîmplătoare, fără vreo legătură directă cu obiectul denumit : *Partizanul roșu*, numele unei fabrici de textile, poate la fel de bine să denumească o uzină, o cooperativă agricolă de producție etc. (Vezi și exemplele date la începutul acestui paragraf.)

§ 54. Adjectivul cu rol de atribut exprimă următoarele valori :

a) Calitatea în sens larg. În această categorie intră marea majoritate a compuselor de tipul substantiv + adjectiv, comune și proprii : *doamnă-mare, lemn-amar, rea-voință*; *Calalb, Muntele Roșu, Sasca-Mică*. În compusele de acest fel adjectivul exprimă însușiri fizice sau de altă natură.

b) Acțiunea. Aproape toate compusele de acest fel sînt nume de plante și animale : *arbore-puturos, iarbă-alunecăcioasă, pasăre-legănată, pițiganie-puturoasă* (entom.) ; cf. totuși *Tei-Legănat*. Adjectivul cu rol de atribut este derivat de la un verb sau este, la origine, un participiu cu sens activ sau pasiv.

c) Locul. Majoritatea compuselor în care atributul adjectival exprimă locul sînt nume proprii geografice : *Africa Centrală, Oceanul Indian, Peninsula Balcanică*, dar și *Steaua Polară*.

d) Posesia în sens larg (posesorul, apartenența) : (ornit.) *cîine-tătăresc, pasăre-domnească*; (bot.) *barbă-ungurească, clopot-mănăstiresc, plisc-păsăresc, ureche-tătărească*; *America Latină, Țara Românească, Steaua-Cîinească*.

e) Destinația. Această valoare apare numai la numele de plante folosite pentru vindecarea anumitor boli : *pomușor-băiețesc, slăbănog-femeiesc* sau care, în concepția populară, pot fi mîncate numai, ori mai ales, de anumite animale : *buruiană-porcească, spin-măgăresc*.

Adjectivul exprimă rareori alte valori ale atributului adjectival : originea sau proveniența *(gumă-arabică* și *gumarabică, igrec, chilie-armenească*, variantă a numelui *chilermenea*[150]*)*, materia *(tufă-lemnoasă)*, dimensiunea *(lung-metraj, scurt-metraj)*, comparația *(pește-cîinesc* „pește ca un cîine"*)*.

---

[149] Vezi § 28.

[150] Pentru etimologia compusului vezi § 57.

§ **55**. Compusele formate din substantiv + adjectiv prezintă situații diferite în ce privește genul și numărul, în raport cu genul și numărul substantivului din interiorul lor.

Atunci cînd substantivul compus face parte din aceeași categorie semantică cu substantivul folosit ca termen de compunere, genul și numărul acestuia determină genul și numărul compusului : *mamă-mare*, *bunăvoință*, f. sg., ca și *mamă*, *voință*; *dreptunghi*, n. sg., ca și *unghi*; *făt-frumos*, m. sg., ca și *făt*; *bube-dulci*, f. pl., ca și *bube*.

Cînd compusul are ca punct de plecare o figură de stil, genul și numărul lui coincid sau nu cu genul și numărul substantivului din interiorul lui.

Numele comune de persoane de acest fel care conțin un substantiv la plural se deosebesc ca gen și număr de substantivul din interior : *un coate-goale*, m. sg., față de *coate*, n. pl. ; *un* sau *o mațe-fripte*, m. sau f. sg., față de *mațe*, n. pl. Genul lor este determinat întotdeauna de persoana la care se face referirea, fiind masculin atunci cînd se referă la o persoană de sex masculin și feminin cînd se referă la o persoană de sex feminin[151]. Există compuse care pot fi de ambele genuri, pe cînd altele, din motive semantice, sînt numai de un singur gen (vezi exemplele de mai înainte).

Dintre numele comune de persoane care conțin un substantiv la singular, unele diferă ca gen de substantivul din compus : *un barbă-albastră*, *un burtăverde*, m., față de *barbă*, *burtă*, f. Genul acestor compuse este determinat de sexul persoanei la care se face referirea. Altele își pot schimba genul în funcție de sexul persoanei pe care o desemnează sau, indiferent de aceasta, pot păstra genul substantivului din interiorul lor : *o gură-spartă*, *o mînă-lungă*, f. sg., despre o femeie sau un bărbat, ca și *gură*, *mînă*, dar *un gură-spartă*, *un mînă-lungă*, numai despre un bărbat. În sfîrșit, la unele compuse de acest fel genul lor este întotdeauna același cu al substantivului din interiorul lor, indiferent de persoana la care se face referirea : *cap-sec*, n. sg., ca și *cap*.

La alte categorii semantice de substantive compuse care au ca punct de plecare o figură de stil genul și numărul compusului pot să nu fie aceleași cu genul și numărul substantivului din compus : *mațe-negre*, m. sg., față de *mațe*, n. pl. ; *pursînge*, m. sg., față de *sînge*, n. sg. ; sau pot să coincidă : *bucălaie*, f. sg., ca și *bucă*.

Din punctul de vedere al flexiunii și articulării, compusele formate din substantiv + adjectiv sînt tratate diferit în funcție de gradul lor de unitate morfologică.

Unele substantive comune, ca și unele nume proprii geografice prezintă unitate morfologică, comportîndu-se în flexiune sau cu ocazia articulării ca niște cuvinte simple, de exemplu : *bunăvoință*, *bunăvoințe*, *bunăvoința*, *bunăvoinței* ; *dreptunghi*, *dreptunghiul*, *dreptunghiuri*, *dreptunghiurile* ; *pursînge*, *pursîngele* ; *vinars*, *vinarsul*, *vinarsului* ; *Cîmpulung*, *Cîmpulungul*, *Cîmpulungului*. În aceeași situație sînt și alte compuse ca :

---

[151] Cf. Mioara Avram, „*Genul comun*” *în limba română*, în SCL XVIII (1967), nr. 5, p. 480—481.

botgros, *bucălaie*, *cod(o)roș(u)*, *duracid*, *duraluminiu*, *lung-metraj*, *scurt-circuit* și *național-socialism*, *social-democratism*, împreună cu substantivele corespunzătoare, provenite din adjective substantivizate : *național-socialist*, *social-democrat*.

Compusele nume proprii de persoane sau de animale de genul masculin, ca și epitetele se declină cu articol prepus *(lui Ștefan cel Mare*, *lui Sucnă-Murgă*, *unui burtăverde*, *niște mațe-fripte)*. La fel se comportă din punctul de vedere al declinării și unele nume comune de animale sau de plante în care substantivul se află la plural, de exemplu : *mațe-negre*.

Cele mai multe compuse din substantiv + adjectiv sînt lipsite de unitate morfologică, modificările de flexiune, ca și articularea cu articol hotărît, în cazul substantivelor comune, fiind asemănătoare cu cele întîlnite la grupul sintactic format din substantiv + adjectiv : *apă-tare*, *ape-tari*, *apa-tare*, *apei-tari* ; *bună-cuviință*, *buna-cuviință*, *bunei-cuviințe* ; *Carul-Mare*, *Carului-Mare* ; *Marea Neagră*, *Mării Negre* ; *Anul nou*, *Anului nou*.

Se poate întîmpla ca unul și același compus să prezinte anumite forme caracterizate prin unitate morfologică, în timp ce altele sînt lipsite de unitate : *făt-frumos*, *făt-frumosul*, dar *feți-frumoși*. Situațiile de acest fel sînt foarte rare.

În limba actuală comportamentul morfologic al unora dintre compusele formate din substantiv + adjectiv oscilează, ele putînd fi tratate ca niște compuse caracterizate prin unitate morfologică sau lipsite de această unitate : *bunăstare*, *bunăstarea*, *bunăstării*, dar și *buna-stare*, *bunei-stări*[152]. *Scurt-metraj* apare foarte rar sub forma articulată *scurtul-metraj* (CONTEMPORANUL 1964, nr. 47, 5/1), în locul formei mai obișnuite *scurt-metrajul*.

La compuse ca : *bunăstare*, *scurt-metraj*, formele caracterizate prin unitate morfologică s-au impus, celelalte fiind mai rare (în cazul celui dintîi) sau foarte rare (în ce-l privește pe ultimul). La alte compuse, dimpotrivă, formele caracterizate prin unitate morfologică sînt puțin obișnuite : *rea-voință* apare într-o traducere recentă cu forma articulată de nominativ-acuzativ *reavoința* (*Necunoașterea sau* ***reavoința*** *sînt atît de avide*. SEC. XX 1966, nr. 10, 54), în loc de *reaua-voință*.

§ **56**. În latină compusele formate din substantive și adjective constituie un tip în general bine reprezentat[153]. Dintre cei doi termeni ai compunerii, adjectivul precedă (sub forma unei teme sau a unui cuvînt întreg) cel mai adesea substantivul, situațiile în care adjectivul se află după substantiv fiind mai puțin numeroase[154] : *bardocucullus*

---

[152] Cf. I. Fischer, *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba română*, în SCL V (1954), nr. 3—4, p. 296. Merită să fie menționat faptul că Kogălniceanu (în PION. ROM. 42), alături de nominativ-acuzativul singular articulat *bunăstarea*, folosește genitiv-dativul *bunei-stări* (ambele forme scrise într-un cuvînt).

[153] Cf. ILR I 115.

[154] BADER, C. N. 324, subliniază că topica substantiv+adjectiv se întîlnește mai ales în calcuri și în creații tîrzii.

„manta galică cu capișon”, din *bardaicus*, probabil un derivat de la numele populației ilire *Bardaei*, și *cucullus* „manta” [155]; *respublica*, din substantivul *res* și adjectivul *publica*. Nu rare sînt cazurile cînd, alături de un compus, apare o îmbinare de cuvinte alcătuită din aceleași elemente și avînd același înțeles ca și compusul: de exemplu alături de *bardocucullus* apare *cucullus bardaicus*.

În botanica populară substantivele compuse nume de plante formate prin juxtapunerea unui adjectiv și a unui substantiv sînt numeroase, fie că e vorba de compuse sudate ca *olusatrum*, fie că e vorba de formații încă nesudate, dar care se vor suda mai tîrziu, după cum se constată din materialul oferit de unele limbi romanice : *ros marinus*, devenit fr. *romarin*, it. *ramerino*, sp. *romero* [156]; *fenum Graecum*, devenit fr. *fenugrec*, cat. *fenigrech* [157]. Formațiilor moștenite, idiomele romanice le-au adăugat numeroase creații proprii rezultate din alăturarea unui adjectiv și a unui substantiv: fr. *rouge-gorge*, *bas-bleu*, it. *bassorilievo*, sp. *camposanto*, port. *maniroto*, arom. *coadă-aroșe*, *caparoșŭ* [158]. Ca și în cazul altor tipuri de compuse, compunerea tematică a fost părăsită și în ce privește tipul substantiv + adjectiv.

Româna a păstrat din latină puține formații din substantiv + adjectiv, care, la origine, constituiau grupuri sintactice cu sens local sau temporal: *mijloc* (arom. *ńĭolğiuc*, megl. *mejluc* [159]) < *medius locus*; *amiazăzi*, *miazăzi* și în formele, probabil mai noi, *amiaz(i)*, *amiază* [160] (cf. și arom. *ńeadză-dzuŭă*, megl. *ńazăts*) < *(ad) mediam diem*; *amiazănoapte* și *miazănoapte* (cf. arom. *ńeadză-noapte*, megl. *ńază-noapti*) < *(ad) mediam noctem*.

După unii lingviști acestor compuse li se adaugă și *Miază-Păresi* „jumătatea postului mare” (cu numeroase variante, dintre care menționăm *Miez-Păresimi*, *Miezii-Păresii*) < *media quadragesima* [161].

După cum se poate vedea din exemplele de mai sus, compusele moștenite cu adjectivul *medius* constituie o categorie bine reprezentată în română. Cu excepția lui *mijloc*, toate celelalte formații și-au păstrat pînă astăzi caracterul de compuse analizabile. Deoarece însă *miază* s-a păstrat în limbă numai ca substantiv (alături de *miez*, mai obișnuit), și compusele în care *miază* era la origine adjectiv au ajuns să fie simțite de vorbitori ca aparținînd tipului substantiv + substantiv.

Categoria a fost îmbogățită cu cîteva creații populare: *miază-lună*, *miază-vară*, *miază-cale*, *miază-deal*, *miază-coastă*, menționate în dicționare [162], la care adăugăm și *miazimie* „cinci sute”, probabil o creație a lui Asachi (*o miazimie de ani* S. L. II 45).

---

[155] Id. *ibid.* 323.

[156] În limba română *rozmarin* a fost împrumutat (cf. TDRG, s. v.). Nu este însă clar nici în ce perioadă a avut loc împrumutul și nici din ce limbă anume.

[157] Cf. ILR I 113.

[158] Pentru toate formațiile aromânești, cf. T. PAPAHAGI, D., s. v.

[159] Pentru toate formațiile meglenoromâne, cf. CAPIDAN, M., s. v.

[160] Compusul a fost inițial adverb și apoi a devenit substantiv. Cf. PHILIPPIDE, P. 96 ; DA, s.v. *amiazăzi*.

[161] Pentru originea tuturor acestor compuse vezi discuția făcută de MIRSKA, C. 151—152.

Toate celelalte categorii semantice de compuse din substantiv + adjectiv nu conțin formații moștenite.

Cu privire la evoluția diferitelor categorii de compuse din limba populară se poate spune foarte puțin, din cauza lipsei de atestări. În textele vechi asemenea compuse nume de plante și, mai ales, de animale sau de lucruri apar foarte rar, începînd din secolul al XVII-lea încoace: astfel *iarbă-creață* „mentă” este notat în ANON. CAR.; într-un glosar de nume de plante slavon-român (cca 1705) sînt menționate, de exemplu, *iarbă-grasă* și *iarbă-mare* (GCR I 355, 356), *lemn-cîinesc* apare în CARTE 124/12, *piatră-acră* ibid. 123/3, *turtă-dulce* LSR $138^{v2}/1$. Nume de plante calchiate probabil că există, deși nu sîntem siguri nici cînd au apărut, nici după ce limbă s-a făcut traducerea. Asemănarea dintre un compus ca *rădăcină-dulce* și gr. γλυκύρριζα sau *lemn-dulce* și germ. *Süßholz* este evidentă, deși se poate datora unei întîmplări. *Spinalb*, formație livrescă fără circulație, reprezintă o încercare făcută la sfîrșitul secolului trecut de a traduce fr. *aubépine* sau lat. *alba spina* (BARONZI, L. 97, 145). Dintre numele de păsări merită să fie discutate aici: *codroș* [163] (cu cîteva variante, dintre care amintim pe *codroșu*, *codoroș*, *codoroșu*, cf. BĂCESCU, PĂS. 66) și *picioare-lungi* (id. ibid. 128). Primul, *codroș*, deși atestat abia în secolul trecut, este o creație populară, probabil destul de veche, după modelul lui *codalb*, *codoberc*. Pe baza lui, se poate presupune că a fost refăcut ulterior compusul *coadă-roșie*, cu termenii nesudați (dacă nu cumva acesta a apărut independent). Cît despre *picioare-lungi*, el este o creație recentă după modelul formațiilor populare.

Categoria numelor de lucruri s-a îmbogățit, la rîndul ei, prin unele calcuri mai vechi, populare, dar mai ales culte pătrunse în limba populară. Printre aceste calcuri se numără în primul rînd *argint-viu*, format după lat. *argentum uiuum*. După DA, s.v. *argint*, primele lui atestări datează din secolul al XVII-lea. Mai tîrziu este sigur că acest cuvînt a fost pus în legătură cu formații corespunzătoare din alte limbi: it. *argento vivo*, fr. *argent-vif* sau *vif-argent*. Alături de el poate fi menționat și *vinars* [164], compus atestat începînd cu sfîrșitul secolului al XVII-lea (ANON. CAR.). Alte două formații, probabil mai noi decît cele precedente, par a fi *apă-acră*, cf. lat. *aqua acidula* și germ. *Sauerwasser*, și *apă-tare* [165]. Alte cîteva calcuri din prima jumătate a secolului trecut sînt: *gumă-arabică*, cu diferite variante: *gum(i)-arabicesc*, *gom-arabic*, *gumi-arabic(ă)*, cf. lat. *gummi* și *gummis*, fr. *gomme arabique*, it. *gomma arabica*; *gumă-elastică* (și *gumi-elastic*, *gum-elastic*), cf. fr. *gomme élastique*, it. *gomma elas-*

---

[162] Cf. DLR, s. v. *miază*. Formații de același fel există și în aromână: *ńeadză-oară*, *ńeadză-prîndzu*, *ńeadză-veară* (numai cu valoare temporală).

[163] În ce privește forma primului termen al compusului, *cod(o)*, vezi § 164 a.

[164] Vezi modelul străin al acestui compus la § 50.

[165] Pentru formațiile străine care au putut servi ca model compusului *apă-tare* vezi § 50. Atît acest compus, cît și *apă-acră* sînt atestate în DRLU și LB, ceea ce ne îndreptățește să credem că au apărut mai înainte, poate pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea.

tica; *dreptunghi* (și *rectaunghiul*), cf. ngr. ὀρθογώνιον, lat. *rectangulus*, it. *rettangolo*, fr. *rectangle*, germ. *Rechteck*; *multunghi*, cf. ngr. πολύγωνον, lat. *polygonum*, fr. *polygone*, germ. *Polygon*[166].

Calcurile noi, nume din domeniul tehnico-științific, sînt relativ numeroase[167]. Dintre ele amintim: *mînă-curentă* „bară de lemn sau de metal etc. fixată la partea superioară a unei balustrade", după fr. *main courante* sau *main coulante*; *scurtcircuit*, deja menționat la § 50; *scurtmetraj* și *lung-metraj*, după fr. *court métrage* și *long métrage*; *piele-roșie*, după fr. *peau rouge*.

În ce privește limba textelor vechi religioase apar numeroase calcuri ca: *bună-vestire* CC$_2$ 2, CT 181^r/1 (după v. sl. *blagověstije*, *blagověštenije*, cf. DHLR II 366), *bună-mîndrie* CC$_2$ 116 (după v. sl. *blagomǫdrostĭ*, cf. DHLR II 366), *dulce-dăruire* COD. VOR. 57/13 și *dulce-dată* (după v. sl. *blagodarjenije*, cf. DHLR II 366), *bunăvoie* PH 43^v/20, CC$_2$ 511, PO 1/1, *voie-bună* PH 58^r/12, PO 114/15, *bună-vrere* CC$_2$ 511, CT 22^v/19, *dulce-voie* PS 32, 100, *dulce-vreare* PS 132 (toate șase după v. sl. *blagovoljenije*, cf. DHLR II 365), *întreagă-mîndrie* COD. VOR. 80/12 și *mîndrie-întreagă* CC$_2$ 241, 303 (după v. sl. *cělomǫdrije*, cf. DHLR II 366), *lungă-răbdare*[168] COD. VOR. 156/5, CC$_2$ 59 (după v. sl. *dlŭgotrŭpěnije*, cf. DHLR II 366), *bună-cinste* CC$_2$ 423, B 653^2/41 (după v.sl. *blagočĭstije*), *mare-cuviință* PS 10, V. CAZ. 490 (după v.sl. *velĭlěpota*), *bună-rudă* ÎL 34, Dosoftei, în DA, s.v. (după gr. εὐγένεια).

După cum se poate observa din exemplele de mai sus, substantivul are de obicei sens abstract, iar adjectivul, care stă în marea majoritate a cazurilor înaintea substantivului, conform modelului slav, este puțin variat. De cele mai multe ori apar *bun* sau, mai rar, *dulce*, care traduc amîndouă pe *blago-*.

Dintre formațiile vechi foarte puține s-au păstrat pînă astăzi: *bună-vestire*, care apare numai ca nume propriu de sărbătoare, în forma *Bunavestire*[169], și circulă paralel cu modelul său slav *Blagoveștenie*; *bunăvoie* (mai ales în expresia *de bunăvoie*, atestată încă la Costin, L. 62, Cantemir, I. I 59)[170]; *bună-cuviință* DVS 46, în DA, s.v. *bun*.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea apare o nouă formație de acest fel: *bunăvoință* (CREST. II 101; ME 139/12), considerată, de obicei, calc după lat. *beneuolentia*; fr. *bon-vouloir* sau *bienveillance* (cf. și fr. *bonne volonté*), germ. *Wohlwollen*[171].

În secolul al XIX-lea acest tip a fost întărit prin împrumuturi din diferite limbi moderne[172]: *bunăstare*, considerat drept calc după

---

[166] Formațiile, ca și etimologiile lor sînt date după Ursu, T. 192, 216, 258.

[167] Majoritatea celor menționate de Maneca, C. 194, sînt grupuri de cuvinte.

[168] Asemenea formații sînt consemnate și în aromână de Capidan, A. 522, care le consideră drept creații livrești: *lungăarăvdare* „lungă răbdare", *lungăbănare* „lungă viețuire".

[169] Mirska, C. 167, îl consideră „un calc mai recent din slavă", fără să precizeze momentul apariției lui. De aceeași părere este și Hristea, E. 167.

[170] Cf. DA, s. v. *bun*.

[171] Cf. DA, s. v. *bun*, Mirska, C. 168, Hristea, E. 167.

[172] Cf. Ciobanu, F. 165.

germ. *Wohlstand*[173], mult folosit în stilul publicistic de după 1944; *bun-simț* după fr. *bon-sens* (întîlnit în texte începînd cu mijlocul secolului al XIX-lea, vezi de ex. Kogălniceanu, în PION. ROM. 48); *bună-credință* după fr. *bonne foi*; *bun-plac* și *bună-plăcere*, acesta din urmă învechit, poate după germ. *Wohlgefallen*. De același fel este și calcul parțial *bun-ton* (Asachi, S. L. I 219), după fr. *bon-ton*, care nu s-a impus.

Compuselor cu adjectivul *bun* le corespund formațiile cu adjectivele antonime *rău* sau *prost*, care nu au avut modele vechi (în limba textelor bisericești alături de compusele cu *bun* nu apar și formații cu *rău*).

După modelul lui *bună-credință* sau poate după fr. *mauvaise foi* a apărut *rea-credință*[174]. O situație asemănătoare în privința originii prezintă și *rea-voință* (pentru care vezi § 49).

O formație probabil românească a cărei vechime este greu de stabilit este *un rămas-bun* sau *un bun-rămas*, la origine formulă de salut (*rămîi cu bine*, *rămas bun*) substantivizată.

În limba actuală, deși nu se mai creează compuse noi de tipul abstractelor cu *bun*, *rău* sau *prost*, se folosesc în mod frecvent formațiile de acest fel existente (*bunăstare*, *bunăvoință*, *bun-simț*, *rea-voință* etc.).

Compusele exprimînd epitete sînt formații populare și familiare (*bot-gros*, *cărbune-acoperit*, *coate-goale*, *gură-bogată*, *limbă-lungă*, *mațe-fripte*)[175] a căror vechime este de cele mai multe ori greu de precizat. Totuși despre un compus ca *burtăverde*, legat de anumite realități ale vieții noastre sociale, putem presupune că a apărut o dată cu înmulțirea micilor negustori[176].

Mai noi par a fi *barbă-albastră*, probabil calc după fr. *barbe-bleue*, *mațe-albastre*, poate după modelul lui *mațe-pestrițe*[177]. *Vorbă-lungă*, care e considerat de Iorgu Iordan[178] drept un compus recent, apare la Baronzi, L. 96.

Ca formații recente notăm pe *minte-îngustă* și *cap-pătrat*.

Dintre compusele nume de rudenie, *mamă-mare* (*maică-mare*) și *tată-mare* reprezintă calcuri al căror model poate fi fr. *grand-mère* și *grand-maman*, *grand-père*, germ. *Grossmama* și *Grossmutter*, *Grosspapa* și *Grossvater*, magh. *nagy anya* „bunică"[179]. Pe cînd *tată-mare* nu a fost întîlnit în secolul al XIX-lea, cea mai veche atestare de care dispunem în cazul lui *mamă-mare* este în DRLU.

În ce privește compusele nume din terminologia militară, în care apare adjectivul *major*: *stat-major*, *tambur-major*, *sergent-major*, ele reprezintă calcuri după franceză (*état-major*, *tambour-major*, *sergent-major*). Cel dintîi apare la începutul secolului trecut și în forma împrumutată din franceză *eta-major* (AR 1829, 206^1/14), înlocuindu-l pe mai vechiul *ștab* din germană (unde avea forma *General-Stab*) sau din rusă. Toate sînt menționate în LM[180]. Alături de ele apar și alte compuse care nu s-au păstrat: *adjutant-major* (după fr. *adjudant-major*), *trompetariu-major*[181] (după fr. *trompette-major*).

---

[173] Cf. DA, s. v. *bun*; Mirska, C. 168. Iordan, L.R.A. 229, îl consideră creat după modelul lui *bună-cuviință*, *bunăvoință*.

[174] După lipsa de atestări din secolul trecut, putem presupune că acest compus a apărut în secolul nostru. Foarte apropiate de compusele de acest fel sînt și grupurile sintactice stabile: *bun gust* și *prost gust*.

[175] Porecle de acest fel sînt consemnate la Baronzi, L. 96.

[176] Cf. B. Cazacu, *art. cit.*, p. 124–126.

[177] Iordan, STIL. 223, consideră că e posibil și ca *mațe-pestrițe* să fi fost făcut după *mațe-albastre*.

[178] Iordan, L.R.A. 231; Iordan, STIL. 223.

[179] Scurtu, T. Î. 10–11.

Din terminologia juridico-administrativă poate fi amintit aici împrumutul de largă circulație *proces-verbal*, provenit din fr. *procès-verbal*[182].

Cîteva substantive compuse au ca prim termen adjectivul *liber*: *liber-arbitru*, după fr. *libre-arbitre*, tradus în unele dicționare de pe la mijlocul secolului al XIX-lea prin *slobodă-voință*[183], pentru care LM dă și *arbitriu liber*; *liber-schimb*, după fr. *libre-échange*.

O formație românească mai nouă, fără model străin, pare a fi *liber-profesionist* (feminin: *liber-profesionistă*), pentru care cf. *profesiune liberă* și fr. *profession libérale*, și *liber-consimțămînt* (*principiul* ***liberului-consimțămînt***).

Un tip aparte, atît ca vechime, cît și ca structură, îl formează compusele nume de ranguri boierești, în componența cărora intră adjectivul *mare*: *vistier-mare*, *vornic-mare*, *mare-ban* etc. Marea majoritate a atestărilor întîlnite în texte, și anume în scrisori, documente și cronici, aparțin secolului al XVIII-lea: *vătah-mare* SB 64, *vistier-mare* ISBD 112, *vistiernic-mare* NECULCE, L. 37, *vornic-mare* id. ibid. 25, *armaș-mare* id. ibid. 10, *vameș-mare* ISN 135, *ban-mare* ISBD 112, *paharnic-mare* GCR II 97/20. Ele apar paralel cu compusele de tipul *vel-vornic*, *mare* reprezentînd traducerea elementului de compunere *vel-*[184].

După cum se poate constata și din exemplele de mai sus, în scrierile vechi apar de obicei formații cu adjectivul postpus. Cele în care *mare* precedă substantivul sînt foarte rare. *Mare-ban* (P. IST. 3) este singura întîlnită într-un mare număr din textele parcurse. La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, datorită influenței străine, se extind formațiile cu adjectivul prepus: *mare-logofăt* (AR 1829, 53^1/9, 10) și se întîlnesc și unele formații noi, ca de exemplu: *mare dux* (FUGARIU, Ș. CLXXXVIII), traducere parțială a latinului medieval *archidux* (împrumutat ca atare); *mare-duca* (AR 1829, 9^1/22, mai tîrziu *mare-duce*), cf. și fr. *grand-duc*, it. *arciduca*. Nume de ranguri cu adjectivul prepus apar și mai tîrziu, mai ales în scrierile istoricilor din secolele al XIX-lea și al XX-lea, de exemplu: *mare-paharnic* BĂLCESCU, M. V. 591, *mare-clucer* IORGA, L. II 110.

---

[180] S. v. *majore*. Pentru *tambur-major*, cf. BUJOREANU, în PION. ROM. 227.

[181] Cf. LM, s. v. *majore*.

[182] Denumire astăzi aparent contradictorie, dar care se explică prin faptul că inițial era vorba de o relatare orală a faptelor (cf. *Grand Larousse encyclopédique en dix volumes*, vol. VIII, Paris, 1963, s. v. *procès-verbal*).

[183] POENAR, s. v. *libre*.

[184] Vezi § 134.

Unele compuse substantive comune au apărut prin etimologie populară, de exemplu: *piele-largă* se datorește falsei analize a substantivului *pelagră*, iar *chilie-armenească*, numele unui mineral, este o formă refăcută din *chilermenea* (care, după DA, s.v., vine din tc. *kil ermeni* „bol d'Arménie" (*kil* „argile" și *ermeni* „Arménie", cf. și ngr. κιλερμενί).

În ce privește numele proprii de acest tip, singura categorie bine atestată în textele vechi, atît prin formații originale, cît și prin calcuri, este cea a numelor proprii geografice. Din prima categorie fac parte compuse ca: *Scoreul-cel-Bătrîn* (1391) DRH I 37, *Vale-Largă* (1428) ibid. 119, *Dumbrava-Roșie* NECULCE, L. 12, *Podul-Înalt* URECHE, L. 56, *Valea-Albă* id. ibid. 61. Cea de-a doua categorie, a numelor geografice calchiate, este reprezentată prin formații ca *Marea Roșie* CC$_2$ 65, PO 228/7 și *Marea Mohorîtă* PO 4/25, 258/2, după v. sl. *Črŭvno More* sau *Črŭmĭnoje Morje* *Marea Baltică* apare la Costin (L. 51) într-o formă pe jumătate tradusă, pe jumătate latinească *Marea Balticum*. Cantemir traduce *Alba-Longa* prin *Alba-Lungă*, probabil și sub influența compuselor de felul lui *Cîmpulung*. Acesta din urmă este, probabil, o creație românească. În documentele vechi slavo-române, ca și în unele acte românești din secolul al XVII-lea, în locul toponimicului *Cîmpulung*, apare traducerea lui slavă, *Dălgopole*, care circula în limba cancelariei[185].

La începutul secolului al XIX-lea apar nume noi ca *Marea Britanie* (AR 1829, 51^1/17), *Statele Unite*. Această categorie, pe care o presupunem bogată încă din limba veche în ce privește formațiile românești, în ciuda atestărilor puțin numeroase, și îmbogățită ulterior prin calcuri, se dezvoltă în limba actuală în special prin traduceri (compară *Volta Superioară* cu *République de la Haute Volta*).

În ce privește numele de persoane provenite din epitete, ele apar rareori în textele vechi (*Bouroșu* (1626) DRH XXI 188, 216, *Gurăalbă* (1646) ibid. 141), întîlnindu-se mai des abia în secolul trecut în stilul literaturii artistice, cu intenții vădit satirice. Menționăm că pe la începutul secolului trecut numele străine compuse erau uneori traduse: alături de *Bonaparte*, apare *Bunaparte* (AR 1829, 135^2/24). Această formație se întîlnește și mai tîrziu, în limba populară, fiind socotită de unii lingviști drept rezultat al unei etimologii populare[186]. (În limba populară apar și alte compuse străine, nume proprii de persoane sau geografice, devenite compuse românești în același mod: *Cîne-Creț* în loc de *Königgrätz; Barbă-Roasă* în loc de *Barbarossa*[187].)

Veche și populară, dezvoltată în limba modernă prin calcuri, trebuie socotită categoria de nume de domni. În cronici apar frecvent nume ca: *Ștefan-vodă cel Bun*, *Alexandru-vodă cel Bătrîn*, *Ștefan-vodă cel Tînăr*, *Despot cel Mare*. În secolele al XVIII-lea și al XIX-lea categoria este sprijinită de formații după model străin: *Carol cel Mare*, *Petru cel Mare*, cf. fr. *Charles le Grand*, rus. *Пётр Великий*.

---

[185] Cf. Ion Donat, *Considerații istorice asupra toponimiei românești* I, în LR XIII (1964), nr. 6, p. 620.

[186] Cf. HRISTEA, E. 211.

[187] Id. *ibid.* 221.

Dintre numele de sărbători formate din substantiv + adjectiv par a fi vechi în limbă numele proprii de sărbători bisericeşti ca : *Vinerea mare*, *Joia mare*. Şi în acest caz formaţii asemănătoare se întîlnesc în unele limbi slave, de exemplu în bulgară : *вели-вторник* „marţea mare”.

Despre categoria numelor proprii din domeniul astronomiei populare nu putem spune nimic în legătură cu vechimea, din cauza lipsei de atestări.

Denumirile teritorial-administrative, ca şi numele de întreprinderi şi instituţii sînt formaţii noi, al căror număr este în creştere.

§ **57**. Tipul de compuse din substantiv + adjectiv este frecvent folosit în limba actuală în special prin unele dintre categoriile de compuse amintite mai sus : nume de lucruri şi de noţiuni abstracte. Dintre numele proprii, mai folosite sînt astăzi cele geografice şi teritorial-administrative.

În limba actuală acest tip se caracterizează printr-o productivitate relativ scăzută, creaţiile noi fiind în majoritate calcuri după model străin.

(ARTICOL +) NUMERAL + SUBSTANTIV

§ **58**. Tipul de compunere discutat aici poate fi plasat din multe puncte de vedere (categorii semantico-sintactice, origine, procedee stilistice prin care au apărut compusele etc.) alături de tipul de compunere din substantiv + adjectiv. De asemenea mai trebuie menţionat şi faptul că între compusele formate din (articol +) numeral + substantiv şi cele alcătuite din numeral + prepoziţie + substantiv nu există decît o diferenţă pur formală[188].

Destul de bogat în formaţii, în special substantive comune, mai puţin nume proprii, tipul de compunere din (articol +) numeral + substantiv cuprinde atît compuse populare, cît şi un mare număr de compuse literare aparţinînd limbii moderne.

§ **59**. Numeralul folosit ca termen de compunere are valoare adjectivală. El poate fi : cardinal propriu-zis (de la *doi* în sus, mai frecvent *trei*, *cinci*, *şapte*, *nouă* : *cinci-coade*, nume de plantă), multiplicativ (*dublu* şi *triplu* : *dublu-decalitru*, *triplu-salt*), ordinal (*prim*, *întîi* : *primăvară*, *zi-ntîi* „prima zi a fiecărei luni”).

Numeralul cardinal propriu-zis apare uneori, în formaţii populare, precedat de articolul demonstrativ *cel* : *Cei-Trei-Cosaşi* (astron. pop.), *cele-cinci-degete* (nume de plantă).

De obicei numeralul ocupă primul loc în compus ; unele numerale pot fi aşezate şi după substantiv (vezi exemplele de mai sus). Compusul *prim-secretar* prezintă şi forma mai puţin obişnuită *secretar-prim*. De altfel pe la mijlocul secolului trecut *prim-ministru* avea şi varianta *ministru-prim*[189].

§ **60**. Substantivele comune aparţin următoarelor categorii semantice, toate cam la fel reprezentate : nume de plante (*două-foişoare*, *doi-dinţi*, *şapte-degete*), de animale (*cinci-opinci* „piţigoi”), de persoane (*prim-pretor*, *prim-ministru*, *prim-topitor*), de lucruri (*triplu-voal*, *triplu-sec*, *dublu-nivelment*, *dublu-ve*), de noţiuni din alte domenii (*primăvară*, *dublu-decalitru*, *dublu-curent*, *dublu-decimetru*, *dublu-ster*, *triplu-salt*, (*un*) *unsprezece-metri*).

Compusele nume de plante şi de animale sînt, aproape toate, creaţii populare avînd ca punct de plecare o metaforă. Celelalte categorii semantice cuprind, cu puţine excepţii (de exemplu *primăvară*), formaţii culte, împrumutate sau calchiate.

§ **61**. Substantivele proprii alcătuite din (articol +) numeral + substantiv sînt puţine şi au un caracter mai mult popular. Ele pot fi clasificate în : nume geografice şi teritorial-administrative (*2 Mai*, *Patru-fraţi*, *Patru-Părţi*, nume de localităţi, *Trei-Scaune*, numele unui fost judeţ, *Zece Mese*, numele unei străzi, *Şapte Izvoare*, *Trei Brazi*, numele unor puncte turistice), nume de persoane (nume de familie şi porecle : *Patrubani*, *Doibani*, *Şapte-Fraţi*[190], *Trei-Pîini*, *Trei-Nasuri*), nume din domeniul astronomiei populare (*Cei-Trei-Crai*, *Cei-Trei-Sfinţi*, *Cei-Trei-Cosaşi*), nume de întreprinderi, mai ales unităţi comerciale : *Cei trei ursuleţi*, *Doi cocoşi*), nume de sărbători (*1 Mai*, *23 August*).

Ca şi substantivele proprii formate din substantiv + adjectiv, numele de persoane şi cele din domeniul astronomiei constituite din (articol +) numeral + substantiv sînt de obicei epitete sau au luat naştere printr-o metaforă[191].

§ **62**. Din punctul de vedere al relaţiilor sintactice dintre termeni, numeralul îndeplineşte pe lîngă substantiv funcţiunea de atribut adjectival, exprimînd cantitatea, măsura, ordinea (vezi toate exemplele anterioare).

§ **63**. Substantivele compuse formate din (articol +) numeral + substantiv prezintă situaţii diferite în ce priveşte genul, în funcţie de felul numeralului care intră în componenţa lor. Genul compuselor formate din numeral cardinal urmat de substantiv este determinat de categoria semantică a compusului : *un cinci-opinci*, m., dar *opincă*, f. Despre unele compuse de acest fel, rar folosite (de exemplu : *două-foişoare*, *doi-dinţi*), este greu de spus ce gen au, deoarece textele în care au fost întîlnite nu conţin nici un fel de indicaţii în acest sens. Genul compuselor formate din numeral multiplicativ sau ordinal şi substantiv coincide cu cel al substantivului folosit ca termen de compunere: *prim-ministru*, m. ca și *ministru*; *primăvară*, f. ca și *vară*.

---

[188] Vezi § 100.

[189] Cf. IORDAN, L.R.A. 229.

[190] Cf. CONSTANTINESCU, D.O. LII.

[191] Vezi § 52 şi 53.

Compusele formate dintr-un numeral cardinal propriu-zis + substantiv au unitate morfologică, comportîndu-se ca niște substantive invariabile: *un trei-frați*, *niște trei-frați*. Dintre compusele care conțin un numeral multiplicativ sau ordinal unele prezintă unitate morfologică, iar altele nu. Compară, de exemplu, *triplu-salt*, *triplu-saltul*, *triplu-salturi* cu: *dublu-decalitru*, *dubli-decalitri*; *dublu-decimetru*, *dubli-decimetri*. *Primăvară*, compus vechi, caracterizat în mod obișnuit prin unitate morfologică (*primăveri*, *primăverii*, *primăverile*), redevenit analizabil în urma împrumutării în românește a numeralului ordinal *prim(ă)* [192], apare la începutul secolului al XIX-lea cu forma de genitiv-dativ *primei-veri* [193]. *Prim-plan*, care astăzi apare ca un cuvînt unitar (*prim-planul*, *prim-planuri*), se comporta ca un compus analizabil acum 20—30 de ani (*prime-planuri*, cf. IORDAN, L.R.A. 229). Unele compuse mai mult sau mai puțin noi, formate cu numeralul *prim*, prezintă fluctuații din punctul de vedere al unității morfologice: *prim-ministru*, *prim-ministrul* și *primul-ministru*, *prim-miniștri* și *primi-miniștri* [194].

§ 64. În latină, compusele din numeral + substantiv sînt reprezentate mai ales prin formații ca *tritectum* „etajul al treilea”, în care numeralul are forma unei teme [195]. Limbile romanice au păstrat formații de acest fel (vezi exemple ceva mai jos) și au continuat la rîndul lor să creeze altele asemănătoare: de ex. fr. *double-bec* „cuiller à deux becs”, *quatre-épices*, it. *cinquefoglie* și sp. *cinconegritos*, numele unor plante. Singurele compuse latinești menținute în română sînt: *primăvară* < lat. *primavera* (cf. it. *primavera*, engad. *priimavaira*, prov., sp., port. *primavera* [196], arom. *primăveară*, *primuveară*, *prumuveară* [197], megl. *primăveară* [198]) și *trifoi* [199] < lat. *trifolium* (cf. it. *trifoglio*, v. fr. *trefueil*, prov. *trefuelh* [200], arom. *trifol'ĭŭ* [201]). Menționăm că *primăvară* și *zi-ntîi* sînt singurele compuse populare din limba română în care apare un numeral ordinal.

Cîteva lămuriri necesită aspectul fonetic al compusului *trifoi*. După unii lingviști apariția lui *i* din prima silabă în locul lui *e*(*ă*) — singurul care poate fi explicat etimologic din *ĭ* latin — se datorește influenței exercitate de terminologia savantă [202]. Este însă mai probabil ca acest *ĭ* să fi apărut prin închiderea lui *e* neaccentuat.

---

[192] Vezi mai departe § 64.

[193] Cf. I. Fischer, *lucr. cit.*, p. 296.

[194] Cf. IORDAN, L.R.A. 229.

[195] Cf. ILR I 109, BADER, C. N. 323—324.

[196] Cf. REW, s. v. *primus*.

[197] Cf. T. PAPAHAGI, D., s. v.

[198] Cf. CAPIDAN, M., s.v.

[199] Deși la origine compus de tip tematic, s-a considerat mai potrivită discutarea lui aici, la un loc cu *primăvară*.

[200] Cf. REW, s.v.

[201] Cf. T. PAPAHAGI, D., s.v.

[202] Cf. MIRSKA, C. 151.

În ce privește compusele al căror prim termen este un numeral cardinal, nu ne putem da seama în ce măsură inventarul lor s-a modificat de-a lungul secolelor. Presupunem că anumite categorii, printre care mai cu seamă cea a numelor de plante și de animale, s-au îmbogățit.

Astăzi însă, ca și la alte tipuri de compunere, asemenea compuse nu se mai formează decît rareori. Formații mai noi sînt, de exemplu, următoarele două compuse, nume ale unor pești: *nouă-ochi*, probabil un calc popular după germană (cf. BĂCESCU, P. 90), și *opt-mustăți*, numele dat *somnului american* (id. ibid. 42).

În terminologia științifică mai veche a existat un număr mai mare de formații de acest fel, în majoritate calcuri. Printre ele se numără unele compuse livrești create în secolul trecut și lipsite de circulație, ca: *trei-unghi*, cf. it. *triangolo*, lat. *triangulum* sau *triangulus*, ngr. τρίγωνον, fr. *triangle*; *patrulaturi*, cf. lat. *quadrilaterus*, fr. *quadrilatère*; *patrucolțurat*, cf. ngr. τετράγωνον; *zecemetru*, cf. fr. *décimètre* [203].

Relativ recent este compusul (*un*) *unsprezece-metri*, probabil, formație românească (*acel* ***11 m*** *pe care-l ratase la Tokio.* CONTEMPORANUL 1966, nr. 37, 2/2).

Dintre compusele care aveau ca prim termen un numeral ordinal, româna a moștenit din latină, după cum s-a arătat mai înainte, numai cuvîntul *primăvară*. Compusul, devenit semianalizabil din cauza faptului că lat. *primus* nu s-a păstrat în română decît pînă în secolul al XVI-lea, a rămas mult timp izolat în sistemul de compunere a substantivului. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, apariția numeralului *prim*, împrumutat din lat. *primus*, it. *primo*, și a unor formații calchiate după franceză și italiană, în care *prim* traduce pe fr. *premier* și it. *primo*, duce la crearea unei categorii de compuse în care s-a putut încadra și *primăvară*, redevenit analizabil.

Unul dintre cele mai vechi compuse de acest fel, de pe la mijlocul secolului trecut, pare a fi *prim-ministru* [204] (KOGĂLNICEANU, S.A. 211), cf. fr. *premier-ministre*, it. *primo ministro*. Acest compus reprezintă un calc, spre deosebire de *primadonă*, împrumutat ca atare din italiană cam în aceeași perioadă, care este semianalizabil.

Cît de vechi sînt alte formații cu *prim*, de exemplu: *prim-amorez*, *prim-solist(ă)*, *prim-președinte*, *prim-secretar*, *prim-pretor*, *prim-procuror*, *prim-comisar-regal* nu se poate ști cu siguranță, din cauza lipsei de atestări în dicționare. E de presupus că unele dintre ele (de ex. *prim-amorez*) datează de la sfîrșitul secolului trecut, în timp ce altele au apărut în secolul nostru. Cele mai multe sînt creații recente, probabil fără model străin [205], care apar frecvent în limba presei: *prim-maistru*, *prim-topitor*, *prim-director*, *prim-secretar*, *prim-vicepreședinte*.

Un compus ca *prim-plan*, termen din domeniul cinematografiei calchiat după alte limbi (cf. fr. *premier plan*), deosebit ca sens de cele amintite mai sus, a apărut cam în deceniul al patrulea al secolului nostru, o dată cu dezvoltarea cinematografiei[206]. O formație ocazională de acest fel, semnalată de Iorgu Iordan (L.R.A. 229), este *prim-rol (să i se încredințeze* ***prime-roluri***).

---

[203] Vezi URSU, T. 182, 251, 292.

[204] În perioada în care apare compusul, se întîlnește și formația sinonimă: *întîiul ministru* (cf. C. A. ROSETTI, la GHICA, A. 71).

[205] Aceste formații nu au corespondente în dicționarele străine consultate.

Formații noi, aparținînd sfîrșitului secolului al XIX-lea sau începutului celui de al XX-lea, sînt și compusele cu numeralele *dublu*[207] sau *triplu*, dintre care unele apar și în alte limbi : *dublu-decimetru* (cf. fr. *double-décimètre*), *triplu-salt* (cf. fr. *triple-saut*, it. *triplo-salto*), *triplu-sec* (cf. fr. *triple sec*, neatestat în dicționare), *dublă-proiecție* (cf. germ. *Doppelprojektion*, engl. *double-projection*, dar fr. *projection double*), *dublu-cicero* „literă tipografică cu corpul de 24 de puncte sau de 2 cicero'' (cf. germ. *Doppelcicero*). Printre compusele mai noi se înscriu și unele creații ocazionale : *dublu-plan* (*permanentul* ***dublu-plan*** *al vieții ei* CONTEMPORANUL 1965, nr. 53, 4/7 ; vezi alte formații de acest fel la IORDAN, L.R.A. 229).

Numele proprii compuse din (articol +) numeral + substantiv sînt rareori atestate în textele vechi : *Șapteochi*, nume de persoană (1627) DRH XXI 447.

§ **65**. Din faptele prezentate în paragrafele precedente reiese că în limba actuală dintre toate categoriile acestui tip de compunere sînt productive în special formațiile literare care conțin numeralul ordinal *prim* și numeralele multiplicative *dublu* și *triplu*.

SUBSTANTIV + PREPOZIȚIE + SUBSTANTIV

§ **66**. Substantivele compuse formate din două substantive legate prin prepoziție constituie un tip de compunere bine reprezentat în limbă, atît în ce privește substantivele comune, cît și cele proprii.

§ **67**. Termenii componenți ai substantivelor comune sînt de obicei substantive comune la singular (*buhai-de-baltă*, *sor-cu-frate*) sau, mai rar, la plural *(poale-n-brîu)*, legate, în marea majoritate a cazurilor, prin prepoziția *de*, dar și prin alte prepoziții, ca : *în*, *cu* (vezi compusele de mai sus și în special cele de la § 68).

Substantivele proprii sînt alcătuite din substantive comune sau proprii, la singular ori la plural. Adeseori, în toponimicele compuse primul termen este un nume propriu (care poate proveni, la rîndul lui, dintr-un substantiv comun), iar cel de-al doilea termen este un substantiv comun : *Corbii-din-Vale*, *Schitul-din-Deal* și *Schitul-din-Vale*, *Seaca-de-Cîmp* și *Seaca-de-Pădure*, nume de sate. Pe cînd primul termen este numele propriu-zis al locului, cel de-al doilea termen are rolul de a marca o trăsătură specifică distinctivă spre a-l deosebi de un nume identic sau pur și simplu pentru a-l localiza mai bine. Numele proprii de persoană compuse sînt alcătuite din substantive comune, cu excepția formațiilor culte ca *Pop de Băsești*. Acestea conțin două nume proprii, dintre care primul este un nume de familie, iar cel de-al doilea, un toponimic indicînd originea persoanei denumite, proprietatea posedată etc. Celelalte categorii de nume proprii compuse (de sărbători și din domeniul astronomiei) sînt formate de obicei din substantive comune (vezi exemple la § 69).

Prepozițiile care leagă mai des cei doi termeni ai compuselor nume proprii sînt mai variate decît cele întîlnite la compusele nume comune : *cu*, *de*, cea mai frecventă dintre toate, *de la*, *din*, *dintre*, *fără* : *Malul-cu-Sare*, *Poiana-dintre-Păduri*, *Lacul fără Fund* (nume topice), *Radu de la Afumați*. Mai rar apar, printre altele, *în*, *între*, *la*[208] : *Intrarea în biserică* (numele unei sărbători religioase), *Heliade între Vii* (numele unei străzi), *Arșița-la-Pădureț* (nume topic)[209].

Prepoziția slavă *ot* este frecvent folosită în componența numelor oficiale de localități din Țara Românească de la începutul pînă pe la mijlocul secolului al XIX-lea : *Adunații-ot-Tei* (1815) la DONAT, A.G. 119 ; *Osebiții-ot-Slujitori* (1831) id. ibid. 121. Paralel cu formațiile de acest fel se întîlnesc în aceeași perioadă compuse echivalente, cu prepoziția *de* : *Aleșii-de-Pasărea* (1831) la DONAT, A. G. 119. Mai tîrziu formațiile cu *ot* nu mai apar, fiind înlocuite de cele cu prepoziția *de* și în special de cele formate din două substantive în nominativ-acuzativ (id. ibid. 116—121)[210].

La forma tip, termenii substantivelor comune sînt nearticulați. O situație asemănătoare întîlnim și la unele nume proprii de persoane (*Ochi-debroască*). Primul termen al toponimicelor, nume propriu sau comun, se caracterizează prin forma sa articulată cu articol hotărît enclitic (*Cetatea-de-Baltă*, *Filipeștii-de-Pădure*). Prezența articolului se datorește rolului sintactic de determinat pe care îl joacă acest termen față de substantivul următor, precedat de prepoziție și avînd funcțiune de atribut de identificare. Compusele de acest fel cu primul termen nearticulat sînt foarte rare și par nefirești : *Păușești-de-Otăsău*[211]. Din aceleași motive și unele nume proprii aparținînd altor categorii semantice (nume de personaje din basme, nume din domeniul astronomiei etc.) au ca prim termen un substantiv articulat cu articol hotărît (vezi exemple la § 68).

§ **68**. Substantivele comune formate din substantiv + prepoziție + substantiv sînt : nume de plante *(brîncuță-de-pisică*, *cioc-de-cocor*, *colț-de-cal*, *coșuleț-de-aur*, *picătură-de-sînge)*, nume de animale (pești, insecte, păsări : *ac-de-mare*, *castravete-de-mare*, *undrea-de-apă* ; *cap-de-mort*, *lu-*

---

[206] Cf. IORDAN, L.R.A. 229.

[207] Formațiile cu *dublu* întîlnite în terminologia tehnico-științifică sînt destul de numeroase. Pe lîngă compusele menționate pînă aici mai amintim : *dublu-cilindru*, *dublu-fund*, *dublu-text*, *dublu-proiector*, notate în LTR².

[208] O enumerare a tuturor prepozițiilor care leagă termenii numelor proprii compuse este imposibil de făcut din motive lesne de înțeles: materialul nu a fost și nici nu poate fi catalogat în mod riguros.

[209] Vezi și exemplele anterioare.

[210] Cf. și § 70 c.

[211] Cf. IORDAN, TOP. 484.

mină-de-pădure „licurici”; *găină-cu-mărgăritare*), nume de persoane (epitete: *brînză-n-sticlă, cap-de-bostan*), nume de boli *(cioc-de-papagal, fluturaş-în-gît, soare-n-cap)*, nume de lucruri (instrumente, substanţe, preparate culinare etc.: *cap-de-berbec, coadă-de-şoarece, gură-de-lup, scară-de-pisică, ochi-de-tigru* „numele unui mineral”, *untdelemn, poale-n-brîu, lapte-de-pasăre, buche-n-barbă* „smoc de păr sub buza de jos, muscă”), nume din alte sfere semantice decît cele menţionate mai înainte *(zori-de-zi)*.

Acelaşi compus poate denumi obiecte din două domenii de activitate deosebite: *ochi-de-pisică*, numele unui mineral şi al unei piese tehnice.

Categoria numelor de plante este şi de această dată cea mai bogată dintre toate categoriile semantice amintite. Destul de numeroase sînt şi numele de animale, ca şi cele de lucruri din domeniul tehnic. Numele de persoane sînt puţin numeroase. Toate categoriile semantice aparţinînd acestui tip de compunere sînt specifice limbii populare, chiar dacă unele dintre compusele întîlnite reprezintă traduceri după formaţii străine.

Compusele au adeseori la origine o figură de stil, mai ales o metaforă [212].

§ **69**. Substantivele proprii sînt: nume geografice şi teritorial-administrative (*Bolintinul-din-Deal, Baia-de-Aramă*; *Apa de Leac* [213], numele unui izvor; *Podul cu Florile* [214], numele unui platou; *Maşina de Pîine, Cuţitul de Argint*, nume de străzi), nume de persoane (*Barbăndeal, Botdeoaie, Capdemai, Capdebou, Gură-de-Aur, Ochidebroască, Pop de Băseşti*, nume de familie şi porecle; *Haita-din-Cîmp* [215], *Omul-de-Flori* [216], nume de personaje din basme), nume din domeniul astronomiei *(Fata-cu-Cobiliţa, Haita-de-Lupi)*, numele unor sărbători religioase *(Schimbarea la faţă)*. Ca şi în cazul altor tipuri de compunere, cea mai bogată dintre aceste categorii semantice este a numelor geografice şi teritorial-administrative. Toate celelalte categorii sînt mult mai slab reprezentate.

Numele proprii alcătuite din substantiv + prepoziţie + substantiv sînt, în marea lor majoritate, formaţii populare. Fac excepţie numele de persoane ca *Pop de Băseşti, Ionescu de la Brad*, creaţii culte după model străin (german, francez, italian etc.).

Ca şi substantivele comune, unele nume proprii, mai ales de persoane (porecle, nume de familie formate pe baza poreclelor şi nume de personaje din basme), dar şi din alte domenii, de exemplu din astronomie, sînt creaţii de tip metaforic, cu un pronunţat caracter expresiv.

§ **70**. Din punctul de vedere al raporturilor sintactice dintre termeni, compusul format din două substantive legate prin prepoziţie este

---

[212] Vezi § 28.
[213] IORDAN, TOP. 331.
[214] Id. *ibid.*, 333.
[215] BÎRLEA, ANT. II 196.
[216] G. Călinescu, *Estetica basmului*, [Bucureşti] 1965, p. 253.

un compus sintactic în care, de obicei, substantivul aflat pe primul loc are rol de determinat, iar prepoziţia şi substantivul următor formează împreună atributul substantival prepoziţional determinant, ca în orice grup sintactic atributiv, construit din aceşti termeni. Numai în cîteva compuse vechi copiate după model străin *(de-bine-facere, de-oameni-iubire)* sau în unele creaţii cărturăreşti din secolul trecut, lipsite de circulaţie *(de-parete-frecatoriu)*, pe primul loc se află prepoziţia, urmată de substantivul cu rol de determinant [217]. În aproape toate compusele întîlnite, raportul de determinare atributivă este clar, cu excepţia numelor populare de plante: *sor-cu-frate, sor-cu-frăţior* [218], în care prepoziţia *cu* pare a avea mai curînd rolul conjuncţiei copulative *şi* (cf. *frate-şi-soră*) [219].

Termenul cu rol de determinant din interiorul compusului exprimă valori variate, care nu se deosebesc de cele exprimate de atributul substantival prepoziţional din grupurile sintactice libere:

a) Posesia (apartenenţa):

— substantive comune: (bot.) *viţă-de-vie, colţ-de-cal, cap-de-cocoş, labă-de-iepure, cioc-de-cocor*; (entom.) *cap-de-mort*; (tehn.) *gură-de-lup, cap-de-berbec, gheară-de-pisică*; (med.) *colţ-de-lup, cioc-de-papagal*; (epitete) *păr-de-cîine*;

— substantive proprii: *Capdebou, Capdegîscă*; (mit. pop.) *Frunză-de-Măgheran*.

Cele mai multe compuse de acest fel sînt nume de plante. Numele proprii, puţin numeroase, fac parte din categoria numelor de persoane. În ce priveşte noţiunile exprimate de determinat şi de determinantul lui prepoziţional, ele sînt aceleaşi ca şi cele întîlnite la compusele din substantiv + substantiv în genitiv.

b) Obiectul (direct sau indirect):

— substantive comune: (entom.) *furător-de-foc*; (ornit.) *scormonitor-de-pietriş, mulgător-de-capre, rostogolitor-de-pietriş*.

Compusele de acest fel din limba actuală sînt nume de insecte şi de păsări. În limba veche însă, şi anume în textele din secolul al XVI-lea, formaţiile întîlnite sînt nume de persoane (unele folosite şi ca adjective) sau de noţiuni abstracte *(de-bine-făcător, călcătoriu-de-lege, de-oameni-iubire)*, iar în secolul al XIX-lea sînt create compuse asemănătoare pentru a denumi lucruri (*de-gît-legău* „cravată”). Şi unele şi altele au fost lipsite de circulaţie [220].

c) Locul:

— substantive comune: (bot.) *iarbă-de-mare, ursoaică-de-cîmp, bob-de-ţarină*; (entom.) *căluţ-de-cîmp, bou-de-apă*; (iht.) *cal-de-mare, peşte-de-piatră*; (ornit.) *foc-în-cap*; (med. pop.) *soare-n-cap*; (alte domenii) *brînză-n-sticlă, buche-n-barbă, poale-n-brîu*;

---

[217] Vezi discuţia de la § 72.
[218] Cf. TDRG, s. v. *soră*.
[219] Vezi § 120.
[220] Vezi § 72.

— substantive proprii : (nume geografice) *Curtea-de-Argeș, Cetatea-de-Baltă, Vălenii-de-Munte, America de Nord, Bășica-de-la-Colîni, Poiana-dintre-Păduri, Arșița-la-Pădureț, Movila din Băltiș, Coțofenii-din-Față*; (nume de străzi) *Drumul între Tarlale, Heliade între Vii*; (nume de persoane) *Pop de Băsești, Ionescu de la Brad.*

Substantivele comune nume de plante și de animale au adeseori ca termen determinat un nume generic (*iarbă, pește* etc.) pe care determinantul are rolul de a-l individualiza printr-o caracteristică locală. Substantivele proprii nume geografice care conțin un atribut prepozițional local sînt foarte numeroase; numele proprii de persoană cu aceeași structură sînt puține. În componența substantivelor din ambele categorii apare adeseori prepoziția *de*, care nu se întîlnește în grupurile sintactice libere de același fel, unde apare o prepoziție compusă cu *de* (de exemplu *de la, de lîngă, de pe, din*). Să se compare *Baia-de-Criș, Bîrseștii-de-Olt, Pop de Băsești*, cu grupurile sintactice *baia de la* (sau *de lîngă, de pe*) *Criș, Bîrseștii de pe Olt, Ion din Cîmpulung.*

Prepoziția *de* în interiorul numelor geografice constituie un arhaism [221], pe cîtă vreme la numele proprii de persoane este vorba de o construcție nouă, apărută în secolul al XIX-lea [222].

d) Materia în sens larg (materia propriu-zisă, materia măsurată, elementele constitutive, conținutul) :

— substantive comune : (bot.) *vargă-de-aur, floare-de-ceară, coșuleț-de-aur, picătură-de-sînge*;

— substantive proprii : (nume geografice) *Coasta de Aur, Coasta de Fildeș, Ocna-de-Fier, Baia-de-Aramă*; (nume de străzi) *Puțul de Piatră, Cuțitul de Argint*; (astron. pop.) *Haita-de-Lupi*; (mit. pop.) *Craiul-de-Rouă.*

e) Caracteristica sau absența caracteristicii (valoare foarte apropiată de cea precedentă) :

— substantive comune : (iht.) *pește-cu-ghimpi, pește-cu-spadă*; (bot.) *palmă-cu-spini, colțar-cu-limbă*; (ornit.) *găină-cu-mărgăritare*;

— substantive proprii : (nume geografice) *Ascuțita cu Colț, Copacul-cu-Icoana* (localitate), *Lacul-cu-Anini* (cătun), *Balta fără Fund*; (nume de străzi) *Grădina cu Cai, Puțul cu Tei.*

Compusele nume geografice sînt și de această dată mai numeroase.

Mai puțin numeroase sînt compusele care conțin atribute exprimînd următoarele valori : timpul *(păun-de-noapte, bou-de-noapte, găinușă-de-seară)*, originea, proveniența *(lapte-de-pasăre, untdelemn)*, destinația *(iarbă-de-lingoare, iarbă-de-urechi, floare-de-leac).*

Uneori raportul sintactic dintre termenii compusului este neclar. În porecla *porc-de-cîine* „om rău din cale afară, cu inima împietrită”,

---

[221] După DHLR II 144, această prepoziție, în construcția discutată, reprezintă traducerea slavului *ot.* IORDAN, TOP. 482—483, o interpretează, pe bună dreptate, drept o particularitate sintactică specific românească. Este vorba, credem noi, de una dintre vechile valori locale moștenite ale prepoziției *de*, care apare în secolul al XVI-lea și în construcții ca: *cetatea de Samaria, mănăstire de Bistrița* (cf. DHLR II 144).

[222] Vezi § 69.

cel de-al doilea termen precedat de prepoziția *de* pare a fi un atribut de tipul termenului comparat („cîine ca un porc”). Comparația surprinde prin lipsa de legătură logică dintre cele două elemente comparate. Se pare însă că în realitate este vorba de modificarea poreclei *păr-de-cîine* prin intermediul fonetismului *por de cîine* [223].

Neclar din acest punct de vedere este și cel de-al doilea termen al compusului *frunză-de-potcă*, numele unei plante denumite și *iarba-drumurilor*, în care V. Bogrea [224] vede o contaminare între v. sl. *patŭka* „gîscă” și românescul *pot(e)că* „drumușor”.

Fonfiu, numele unei plante, a devenit, prin etimologie populară, *foaie-n-fir*, raportul dintre termeni fiind de asemenea neanalizabil.

Compusul german *Gewindebohrer* „sfredel”, cuvînt cu cuvînt „burghiu cu spirală”, s-a transformat, în românește, în *boure-de-ghivintuit*, în care termenul precedat de prepoziție pare a exprima destinația, deși un verb *a ghivintui* nu există.

§ 71. Genul și numărul compusului concordă, de obicei, cu genul și numărul primului termen component :*cal-de-mare*, m. sg., ca și *cal*, *Schitul-din-Vale*, n.sg., ca și *schit*, *poale-n-brîu*, f. pl., ca și *poale*.

Genul compuselor nume comune de persoane coincide uneori cu genul substantivului folosit ca prim termen al compusului : *porc-de-cîine*, m., ca și *porc*, *cap-de-bostan*, n., ca și *cap*. Alteori genul poate fi același cu al primului termen al compusului sau poate fi schimbat în funcție de sexul persoanei căreia îi este adresat epitetul : *brînză-n-sticlă*, f. (despre un bărbat sau o femeie), ca și *brînză*, dar și m. (despre un bărbat) [225].

Din punct de vedere morfologic, compusele din substantiv + prepoziție + substantiv sînt lipsite de obicei de unitate morfologică, modificîndu-se în flexiune sau articulîndu-se primul termen [226] : *floare-de-ceară, flori-de-ceară, florilor-de-ceară*; *cal-de-mare, calul-de-mare, cai-de-mare, cailor-de-mare*; *Curtea-de-Argeș, Curții-de-Argeș.*

Unicul compus caracterizat în limba actuală prin unitate morfologică și semantică pare a fi : *untdelemn*, articulat *untdelemnul, untdelemnului*. Într-o perioadă nu prea îndepărtată (secolul al XIX-lea) compusul era încă analizabil atît morfologic, cît și semantic (*untul-de-lemn, untului-de-lemn* : *Nevinovăția a ieșit deasupra ca* ***untul-de-lemn***. ISPIRESCU, L. 356). Foarte rar, în vorbirea anumitor persoane, el continuă să se comporte în același fel și astăzi, din cauză că *unt* cu sensul „grăsime vegetală, ulei” mai apare în construcții ca *unt de ricin*, *unt de cacao*, ceea ce poate determina analiza compusului.

---

[223] Vezi acad. Al. Graur, *Note etimologice*, în SCL VII (1956), nr. 3—4, p. 273. De altfel grupul *peri de cîine* sau *peri răi* cu sens propriu apare în următorul citat : *Cînd va face calul peri de cîne sau peri răi la coadă* . . . BUJOREANU, B. 336.

[224] DR I (1920 — 1921), 337.

[225] Vezi § 55.

[226] Compusele vechi în care ordinea termenilor era intervertită își modificau în flexiune cel de-al doilea termen : *la-cameni-iubiria ta* (N. Drăganu, *Un fragment din cel mai vechi molitvenic românesc*, în DR II (1921—1922), 318).

Numele proprii de persoane, ca și epitetele, nu-și modifică forma, declinîndu-se cu ajutorul articolului nehotărît sau al articolului hotărît proclitic la genitiv-dativ: *un brînză-n-sticlă*, *unui brînză-n-sticlă*, *niște brînză-n-sticlă*, *lui brînză-n-sticlă*; *lui Miez-de-Noapte*; *lui Capdemai*.

§ **72**. Tipul de compunere din substantiv + prepoziție + substantiv nu există în latina clasică; textele nu-l atestă nici în latina tîrzie. Cu toate acestea în limbile romanice este unul dintre tipurile cele mai dezvoltate [227], avînd ca punct de plecare construcții sintactice latinești în care atributul este exprimat prin substantiv cu prepoziție *(templum de marmore)* [228]. De aceea e de presupus că la formarea unor cuvinte compuse de acest fel s-a ajuns treptat prin fuzionarea unor grupuri de cuvinte alcătuite dintr-un determinat și determinantul lui precedat de prepoziție (cu excepția compuselor care au ca punct de plecare o figură de stil).

În general se poate vorbi despre o corespondență între compusele românești din limba populară și cele din alte limbi romanice (compară, de exemplu, *brîncuță-de-pisică* cu fr. *pied-de-loup*). Se pare însă că acest tip este mai dezvoltat în limbile romanice apusene (vezi, de exemplu, situația din franceză la Darmesteter, T. 48—49, 56—57) decît în română, deoarece aici, paralel cu compusele din substantiv + prepoziție + substantiv se folosesc și compusele din substantiv + substantiv în genitiv, care corespund de asemenea compuselor de tip prepozițional din alte limbi romanice (să se compare *barba-caprei* cu it. *barbadibecco*). Compuse din aceiași termeni se întîlnesc și în idiomele romanice sud-dunărene (arom. *cap-di-cîne* „căpcăun” [229], megl. *biļică-di-buric*, nume de plantă [230]).

În ce privește substantivele comune, pînă în secolul al XIX-lea compuse populare de acest fel nu apar în texte, deși este sigur că ele existau. O mențiune specială merită *mujdei* (pentru care cf. și variantele *mujdeu*, *mujdai*, *mojdei*, *mojdai*, în DRL, s.v.), formație astăzi neanalizabilă, rezultată din sudarea grupului sintactic *must de ai* [231], de care este mai apropiată fonetic varianta *mujdai*, cu ultimul termen neschimbat. Acest compus pare a fi destul de vechi în limbă, după cum se poate presupune din faptul că, la data primelor lui atestări (începutul secolului al XIX-lea), prezenta același grad avansat de sudură ca și astăzi.

În textele vechi din secolul al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea apar numeroase compuse livrești, în special traduceri după modele slave și grecești, rar după alte limbi (de ex. maghiară). Cele mai numeroase sînt calcurile după slavă, atestate mai ales în texte din secolul al XVI-lea

---

[227] Cf. Meyer-Lübke 630.

[228] Cf. ILR I 233.

[229] Cf. T. Papahagi, D., s. v. Vezi și § 37.

[230] P. Papahagi, M. II 58.

[231] Pentru *mujdei* TDRG, s. v., propune o altă etimologie, mai puțin convingătoare, conform căreia ar fi vorba de un împrumut din v. sl. *mězga* (rom. *mîzgă*) „suc, zeamă”, poate sprijinit fonetic de *mozgŭ* „măduvă”.

(*iubire-de-oameni* CC$_2$ 131, după *člověkoljubije*, cf. DHLR II 365, *de-lege-dătătoriu* Coresi, la DHLR II 365, după v.sl. *zakonodavĭcĭ*), mai puțin în secolul următor (*unt-de-lemn* [232] ÎL 59, după v. sl. *drěvěno maslo*, cf. Rosetti, I.L.R. 319). Calcuri după greacă se întîlnesc mai ales în secolul al XVII-lea (*prinzătoriu-de-pasări* ÎL 49, cf. 641, după gr. πουλοπιάστης; vezi exemple și mai departe). Uneori compusul poate fi atît după model slav, cît și după model grecesc: *pierzătoriu-de-oameni* ÎL 39, Costin, L. 61, după v.sl. *člověkoubijcĭ*, gr. ἀνδροκτόνος.

În secolul al XVI-lea, în PO apar și cîteva calcuri după compuse maghiare: *purtătoriu-de-grije* 143/13 (magh. *gondviselő*, cf. DHLR II 365), *ținetoriu-de-cinste* 142/24 (magh. *tisztartó*, cf. DHLR II 365). Adeseori sub influența formei originare determinantul însoțit de prepoziție precedă determinatul, forma cu această topică apărînd alături de forma cu topica firească limbii române, cînd determinantul stă după determinat: *călcătoriu-de-lege* CC$_2$ 299, ÎL 75 și *de-lege-călcătoriu* CC$_2$ 485, după v. sl. *zakonoprěstǫpĭnikŭ*, cf. DHLR II 365; *născătoare-de-Dumnezeu* ÎL 44/25 și *de-Dumnezeu-născătoare* IV. P. 90, după v. sl. *bogorodica*; *făcătoriu-de-bine* CC$_2$ 147 și *de-bine-făcător* Cantemir, I. II 21, după v. sl. *blagodětelĭ*; *facere-de-bine* CC$_2$ 395, V. CAZ. 415, ISBD 108 și *de-bine-facere* Cantemir, I. I 195, după v. sl. *blagodějanije*, cf. DHLR II 365; *făcătoriu-de-rău* CT 176^r/ 12, după v.sl. *zlodělatelĭ*).

Unele dintre aceste formații au pătruns în limba vorbită în calitate de compuse: *untdelemn* sau, analizate, ca îmbinări: *iubire de oameni*, *facere de bine*. Altele, ca: *născătoare de Dumnezeu*, *dătător de lege* (simțite de asemenea ca îmbinări) au continuat să se folosească în limba textelor bisericești.

Aproape toate compusele calchiate din limba veche au prepoziția *de*. În foarte puține cazuri întîlnim alte prepoziții: *pi*[e]*rdzătoriu-la-suflet* PS 16, la DHLR II 365, după v.sl. *dušegubĭcĭ*; *apă-cu-trînd* Coresi, la DHLR II 364, traducere greșită a v.sl. *vodotrǫdije* sau *vodĭnyj trǫdŭ*, dar și *de-apă-trîndav*.

Adeseori alături de formațiile cu prepoziție au existat și formații fără prepoziție *(lege-călcătoriu, binefăcătoriu, răufăcătoriu, binefacere)*, acestea din urmă fiind mai aproape de structura compusului slav care a servit ca model [233].

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea apar unele calcuri de acest fel după cuvinte de circulație internațională: *în-mijloc-aruncare* CREST. II 104, după lat. *interjectio*; *cap-de-operă*, după it. *capo-d'opera*, fr. *chef-d'œuvre*; *pe-cer-arc* „curcubeu” (*două* ***pe-cer-arcuri*** Pelimon, R. 26), după fr. *arc-en-ciel*. Uneori avem a face mai curînd cu îmbinări de cuvinte decît cu compuse: *feritoare de cădere*, traduce fr. *parachute*; *mîncător de carne* și *mîncător de iarbă* traduc, primul, pe fr. *carnivore*, lat. *carniuorus*, cel de-al doilea, pe fr.

---

[232] Compusul, probabil mai vechi, apare și în aromână, în forma *untulemnu* (cf. T. Papahagi, D., s. v.).

[233] Vezi și § 37.

herbivore, germ. *kräuterfressend*. Au fost preferate însă formele neologice care au servit drept model şi care au şi rămas în limbă *(interjecţie, capodoperă, paraşută, carnivor, erbivor)*.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea reprezentanţii purismului, în special Aron Pumnul, propun înlocuirea unor cuvinte neologice cu compuse româneşti ca : *de-gît-legău, de-parete-frecatoriu* „chibrit", care însă nu au avut şi nici nu ar fi putut avea circulaţie, din cauza ordinii neobişnuite a termenilor componenţi.

În terminologia tehnico-ştiinţifică actuală se întîlnesc numeroase cuvinte compuse care au fost formate după compuse străine, în special de tip metaforic, majoritatea franţuzeşti şi nemţeşti, începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea : *gheară-de-pisică* „tip de ancoră", cf. germ. *Katzanker* (vezi SMFC I 197) ; *cal-de-mare*, cf. germ. *Seepferdchen* şi fr. *cheval marin* ; *gură-de-ştiucă*, cf. fr. *gueule-de-raie* ; *ochi-de-bou* „un anumit fel de fereastră", cf. fr. *oeil-de-boeuf* ; *ochi-de-tigru* „varietate de cuarţ", cf. fr. *oeil-de-tigre*, germ. *Tigerauge*.

Uneori, după cum am mai arătat şi la compusele în alcătuirea cărora intră un substantiv în genitiv, există o corespondenţă între compusele formate din substantiv + prepoziţie + substantiv şi cele cu genitivul : alături de *boul-bălţii, calul-mării* este mai obişnuit *bou-de-baltă, cal-de-mare*, iar pe lîngă *cerul-gurii* apare uneori şi *cer-de-gură*.

În ce priveşte numele proprii, toponimicele formate din substantiv + prepoziţie + substantiv sînt atestate în textele slavo-române, încă înainte de secolul al XVI-lea, prin formaţii ca : *Unghiul-cu-Frasini* (1391) DRH I 37, *Iaşii-de-la-Olteţ* (1489), la DONAT, A. G. 104. În secolele al XVII-lea — al XVIII-lea sînt atestate nume proprii de locuri ca : *Grădişte-de-Vale* (1626) DRH XXI 303, *Stanca-de-Vad* (1627) ibid. 329, *Păuşeşti-de-Otăsău* (1627) ibid. 379, *Cetatea-de-Baltă* URECHE, L. 160, *Curtea-de-Argeş* P. IST. 33, mai rar de persoane : [Ionaşco] *Cap-de-Ghindă* NECULCE, L. 35.

Alte categorii de nume proprii (din domeniul astronomiei, al sărbătorilor religioase etc.) sînt atestate, după cum reiese din materialul cercetat, abia din secolul al XIX-lea încoace.

§ **73**. Acest tip de compuse se caracterizează astăzi printr-o relativ slabă productivitate, atît în ce priveşte substantivele comune, cît şi cele proprii. Faptul se explică prin aceea că în dezvoltarea acestui tip de compunere un rol important l-au jucat în trecut calcurile după model străin. Or, pe de o parte, se constată că, începînd din secolul al XIX-lea, limba română manifestă o preferinţă accentuată pentru compuse împrumutate ca atare [234], care s-ar fi putut traduce prin formaţii româneşti cu prepoziţie (*glaspapir*, din germ. *Glaspapier* „hîrtie de sticlă"; *feldspat*, din germ. *Feldspat* „spat de cîmp"), iar pe de altă parte, dacă totuşi unele compuse străine sînt traduse prin formaţii alcătuite din substantiv + prepoziţie + substantiv, acestea intră în categoria grupurilor de cuvinte (*manta de ploaie*, cf. germ. *Regenmantel*; *gazetă de perete*, după rus. *стенгазета*; *organizator de partid*, după rus. *парторг*).

---

[234] Cf. URSU, T. 117—118, 125.

VERB LA UN MOD PERSONAL SAU INTERJECŢIE + ALTE PĂRŢI DE VORBIRE

(Compuse de tip propoziţie; compuse de tip frază)

§ **74**. Substantivele compuse cu bază verbală se grupează în două subtipuri mari, după cum au în alcătuirea lor un singur verb la un mod personal (ori o interjecţie) sau mai multe. După structura lor sintactică, cele dintîi pot fi numite compuse de tip propoziţie, iar cele de-al doilea, compuse de tip frază.

§ **75**. Compusele de tip propoziţie sînt substantive comune şi proprii, destul de numeroase primele, mai puţin numeroase ultimele, în marea lor majoritate formaţii populare şi familiare.

§ **76**. Compusele substantive comune sînt în marea lor majoritate epitete, care, de cele mai multe ori, au ca punct de plecare o hiperbolă [235] : *calcă-n-străchini* „om stîngaci, prost", *fluieră-n-biserică* „om de nimic", *fluieră-n-bute* şi *roade-litrele* „beţiv", *înghite-cîlţi* „pehlivan, panglicar", *linge-talere* (sau *talgere*) „lingău", *papă-lapte* „om lipsit de energie, moale", *papă-tot* „mîncăcios, lacom", *sare-garduri* „bărbat afemeiat, muieratic", *soarbe-zeamă* „om prost, găgăuţă", *taie-babă* „fricos", *taie-cîinilor-frunză* „borfaş, leneş", *frige-linte* şi *zgîrie-brînză* „zgîrcit", (înv.) *puşcă-n-lună* şi *zboară-n-lună* „om exaltat, excentric".

De cele mai multe ori sensul compusului poate fi explicat prin sensurile termenilor săi componenţi. De exemplu *un pierde-vară* este un om care-şi iroseşte fără rost vara, adică anotimpul în care la ţară se lucrează cel mai mult, deci un om care îşi pierde fără folos timpul, un leneş. La compusul *tîrîie-brîu* cu sensul „om leneş" sau „om certăreţ, buclucaş" s-a ajuns pornindu-se de la faptul că, în trecut, unii oameni lăsau să se tîrîie unul din capetele brîului, fie neintenţionat, din neglijenţă, fie intenţionat, pentru a provoca ceartă [236].

Alteori între sensurile termenilor componenţi şi sensul compusului este greu de făcut legătura : un vorbăreţ este numit *spală-linte* (ZANNE, P. III 596) sau *spală-varză*, dar prin ce asociaţie de idei s-a ajuns de la acţiunea de a spăla varză sau linte la noţiunea de vorbăreţ este mai greu de explicat.

Compuse denumind noţiuni din alte domenii de activitate sînt mult mai puţine. Astfel există cîteva nume de plante : *suge-pin* „sugătoare" [237], *unge-căi*, care pare a fi o falsă analiză a compusului *unghia-căii* [238], *fugi-de-la-mine, nu-mă-uita* ; cîteva nume de păsări, dintre care unele cu numeroase variante : *mulge-capre, simţi-vară* (şi *simţi-a-vară, simţi-veară*) „piţigoi”, *pişcă-n-floare* (şi *pişca-n-flori*, *chişcă-floare*, *chişcă-n-floare* etc.) „grangur”, *cap-întoarce* (şi *cap-suceşte*, *gît-întoarce*, variante ale lui *capîntortură*). Mai numeroase sînt compusele de acest fel folosite ca eufemisme în locul substantivului *dracul* : *ducă-se-pe-pustii*, *ducă-se-n-bolovani*, *bată-l-crucea*, *facă-l-rîpă*, *ucigă-l-toaca (crucea, tămîia)* etc.

---

[235] Vezi § 28.
[236] Cf. B. Cazacu, *lucr. cit.*, p. 114—115 ; MIRSKA, C. 156.
[237] Cf. GRECESCU, FL. 393.
[238] Cf. TDRG, S. V. *unge-căi*.

Există, de asemenea, cîteva substantive care aparţin unor domenii dintre cele mai deosebite : *soare-răsare*, *soare-apune*, *soare-scapătă*, numele unor puncte cardinale (răsărit, apus), *cură-n-foc* „fluture de lumină”, *tai-mălaiul* sau *pisez-mălai(ul)* „numele unor jocuri de copii”, *fie-iertatul* „răposatul”, *(în)şir(ă)-te-mărgărite* „relatare incoerentă” *(un lung* ***înşiră-te-mărgărite*** *fără plan* HASDEU, la TDRG), *rogute* pl. „rugăminţi stăruitoare” (*Văzînd atîtea* ***rogu-te***. . . *s-o-ndoit ş-o dat cînele.* Vasiliu, *Poveşti şi legende*, p. 217, la J. Byck, *Derivaţie şi sintaxă*, în SCL II (1951), p. 125), *doamne-ajută* „lovitură, bătaie” *(Să nu te pomeneşti cu un* ***doamne-ajută***, *pe spinare.* ZANNE, P. VI 553), *vino-ncoace* „farmec, nuri”, *zgîrie-nori*, *sărut-mîna* „cerşit” (în expr. *a umbla cu* ***sărut-mîna***), *ţine-minte* „datorie” (în expr. *a da pe* ***ţine-minte*** CIAUŞANU V. 207).

Marea majoritate sînt compuse populare, la care s-au adăugat unele creaţii din limba literară *(nu-mă-uita*, *zgîrie-nori*, *mulge-capre)*.

În limbajul tehnic se întîlnesc cîteva substantive compuse de acest fel, care se folosesc, fie singure, fie pe lîngă alt substantiv, ca apoziţii indicînd denumirea : *bate-pupa*, *ţine-te-bine* „parîmă legată în jurul copastiei bărcilor de salvare de care se pot agăţa oamenii”, (stîlpi) *apără-roate*, (dig) *sparge-val*, (navă) *sparge-gheaţă*, (filtru) *elimină-bandă*, (filtru) *trece-bandă*, *trece-sus*, *trece-jos* etc.

§ **77.** Numele proprii compuse de tip propoziţie sînt puţin numeroase. Unele dintre ele sînt nume proprii de persoană provenite din porecle : *Calcăntraur*, *Cată-n-Sus*, *Cîntă-Bine*, *Fuge-Bine*, *Fuge-n-Lume*, *Joacă-Bine*, *Pierdevară*, *Tulbură-Apă*. Asemenea nume apar şi în basme, pentru a denumi unele personaje după anumite însuşiri, de obicei supraomeneşti, pe care le au : *Strîmbă-Lemne*, *Cîrnă-Lemne*, *Jimbă-Lemne*, *Sfarmă-Munte*, *Sfarmă-Piatră*, *Scutură-Munţi*, *Bate-Munţii-n-Capete*, *Rumpe-Haine*. Alături de ele apar nume proprii de animale ca : *Aude-Bine*, *Vede-Bine* şi *Bine-Aude*, *Bine-Vede*.

Există şi nume geografice de acest fel, tot atît de rare ca şi cele de persoane : *Cară-Mălai*, *Cată-Cal*, *Cată-n-Sus*, *Plînge-Banul*, *Arde-Pămînt*, *Pate-Rău*, *Pute-Rău*, *Doarme-Rău*. Unele nume geografice sînt la origine nume proprii de persoană : *Belibou*, *Belecîine*, *Jugă-Urs*, *Plînge-Banul* [239].

Nume proprii din alte categorii semantice decît cele de mai sus sînt rare : *Ion-fierbe-piatră*, *Apă-botează* „Bobotează”, numele unor sărbători religioase.

---

[239] Vezi IORDAN, TOP. 495 ; MIRSKA, C. 160 ; CONSTANTINESCU, D. O. LII.

§ **78.** Din punctul de vedere al structurii lor, compusele de tip propoziţie sînt alcătuite din doi sau mai mulţi termeni care constituie împreună scurte propoziţii. Unele dintre compusele de tip propoziţie sînt absolut identice formal cu nişte construcţii sintactice obişnuite (compară, de exemplu, compusele *cată-ceartă*, *lă-mă-mamă*, *nu-mă-uita* cu propoziţiile : *(cutare) cată ceartă*, *lă-mă*, *mamă!*, *nu mă uita!*). Altele prezintă însă faţă de construcţiile sintactice corespunzătoare anumite deosebiri, ca : prezenţa unui substantiv nearticulat, echivalent cu un substantiv articulat (compară compusele : *soare-răsare*, *strîmbă-nas* cu *soarele răsare*, *strîmbă nasul*) [240] sau absenţa unei prepoziţii, a unui adverb etc. (compară *fluieră-baston*, *fluieră-vînt*, *pleacă-fugă*, *taie-fugă* cu *fluieră-n baston*, *fluieră-n vînt*, *pleacă în fugă*, *o taie la fugă*). În ce priveşte compusele de tipul *fluieră-baston*, se poate presupune că ele provin din expresii din care au fost omise prepoziţia sau adverbul sub influenţa numeroaselor compuse alcătuite din verb + substantiv [241]. Cît despre absenţa prepoziţiei în compusul *pleacă-fugă*, ea s-ar mai putea explica şi prin influenţa construcţiei *pleacă-fuga*.

§ **79.** Termenul de bază al compuselor de tip propoziţie este de obicei un verb predicativ la un mod personal (mod, timp şi persoană variabile), cu funcţiune de predicat verbal. În unele compuse (ca : *soare-răsare*, *ducă-se-pe-pustii*, *nu-mă-uita*) modul, timpul şi persoana verbului sînt clare (indicativ prezent, persoana a III-a singular, în primul exemplu ; conjunctiv prezent, persoana a III-a singular, în cel de-al doilea exemplu ; imperativ negativ, persoana a II-a singular, în cel de-al treilea). În altele însă (ca : *papă-lapte*, *Sfarmă-Piatră*), care alcătuiesc categoria cea mai bine reprezentată numeric, forma verbului este ambiguă, putînd fi interpretată, atît ca structură, cît şi ca valoare, fie drept indicativ prezent, persoana a III-a singular, fie drept imperativ pozitiv, persoana a II-a singular.

Deoarece şi în alte limbi romanice există compuse în care forma verbului este ambiguă, discuţiile în legătură cu modul, timpul şi persoana verbului s-au purtat de obicei pe plan general romanic. Majoritatea lingviştilor, printre care Arsène Darmesteter [242] şi Meyer-Lübke [243], pornind de la cele mai vechi formaţii de acest fel atestate în texte [244] şi de la unele compuse romanice în care imperativul are altă formă decît indicativul prezent, susţin că verbul este la imperativ [245]. Construcţii ca lat.

---

[240] Vezi mai departe § 81.

[241] În IORDAN, STIL. 220, se opinează pentru transformarea lui *fluieră-n vînt* în *fluieră-vînt* pe cale fonetică, ceea ce pare mai puţin probabil.

[242] Cf. DARMESTETER, T. 169—204.

[243] Cf. MEYER-LÜBKE 630 — 633.

[244] Cf. § 86.

[245] Dintre ceilalţi lingvişti care s-au raliat acestui punct de vedere amintim, pe lîngă Ed. Bourciez, pe Bruno Migliorini şi M. L. Wagner, citaţi de ROHLFS, H. 230. Acesta din urmă pare a fi mai puţin categoric, deşi crede şi el că este vorba mai curînd de imperativ. Paul M. Lloyd, în lucrarea *Verb-Complement Compounds in Spanish*, Tübingen, 1968, p. 10, după o amplă

portat candelam, ca şi unele nume de locuri spaniole *(Cantaelgallo, Cantalapiedra)* i-au determinat pe alţi lingvişti, printre care Cl. Merlo[246] şi F. Tollemache[247], să presupună că verbul este la indicativ prezent persoana a III-a singular.

În sfîrşit mai pot fi amintite şi alte două teorii mai puţin cunoscute şi acceptate: forma verbală este o simplă temă fără valoare temporală sau personală; nu este vorba de o formă verbală, ci de un substantiv deverbal. Dintre aceste două teorii, prima a fost susţinută mai întîi de A. Boucherie la sfîrşitul secolului trecut şi reluată de Antonio Pagliaro în 1930 şi, mai recent, de Robert A. Hall în 1948[248]. Cea de-a doua teorie a fost susţinută de Hermann Osthoff[249].

În ceea ce priveşte limba română, cei mai mulţi lingvişti, printre care trebuie să menţionăm în primul rînd pe N. Drăganu[250] şi Iorgu Iordan[251], susţin că verbul este la imperativ. Pentru indicativ opinează numai Rudolf Weidelt[252]. Argumentele aduse în sprijinul uneia sau a alteia dintre teorii nu sînt însă suficient de convingătoare pentru a impune cu certitudine unul dintre cele două puncte de vedere.

§ **80.** În cîteva compuse de tip propoziţie, predicatul este nominal sau este exprimat printr-o interjecţie. În compusul *biru-i-greu* (numit şi *bir-greu*, *biru(l)-greu*), numele unui joc de copii şi al unui dans popular, apare verbul copulativ *i*, care împreună cu adjectivul *greu* formează un predicat nominal, iar în numele proprii *Vaideei* (nume de sat) şi *Vai-de-El* (nume de persoană provenit dintr-o poreclă şi nume de sat)[253] apare interjecţia *vai* cu funcţiune de predicat.

---

prezentare a diferitelor teorii privitoare la interpretarea formei verbale din compusele romanice discutate, ajunge de asemenea la concluzia că cea mai convingătoare rămîne teoria imperativului.

[216] La ROHLFS, H. 230.

[247] *Le parole composte nella lingua italiana*, Roma, 1945, p. 171 ş. u., la ROHLFS, *ibid.* Pentru spaniolă, cf. Francisco Ynduráin, *Sobre un tipo de composición nominal, verbo + nombre*, în *Presente y futuro de la lengua española*. Actas de la Asamblea de Filología del I Congreso de Instituciones Hispánicas, vol. II, Madrid, 1964, p. 301.

[248] Cf. Paul M. Lloyd, *lucr. cit.*, p. 5 – 10. Mai pot fi amintiţi aici şi alţi adepţi ai acestei teorii care astăzi pare să cîştige din ce în ce mai mult teren. De exemplu Charles Bally, *lucr. cit.*, p. 95, discutîndu-l pe *porte* din *porte-plume*, consideră că, indiferent dacă la origine a fost vorba de un imperativ sau de un indicativ, astăzi trebuie să vedem în elementul verbal un simplu radical J. Marouzeau, *Notre langue*, Paris,1955, p. 75—93, 150—157, şi Halina Lewicka, *La langue et le style du théâtre comique français des XVe et XVIe siècles*, vol. II, *Les composés*, Warszawa [1968], p. 123, cred că elementul verbal ar fi mai curînd o esenţă verbală independentă de noţiunea de persoană, timp şi mod (pentru aceştia doi, cf. Anca Giurescu, *I composti italiani del tipo verbo-nome, risultati di una tras formazione di frase*, în RRL tome XIII, 1968, nr. 5, p. 422).

[249] *Das Verbum in der Nominalkomposition im Deutschen, Griechischen, Slavischen und Romanischen*, Jena, 1878, la Paul M. Lloyd, *lucr. cit.*, p. 7—8. Vezi şi critica pe care o face MEYER-LÜBKE 633 la ipoteza emisă de Osthoff.

[250] Cf. DRĂGANU, R. S. 78—82.

[251] Cf. IORDAN, STIL. 218; Iorgu Iordan, Maria Manoliu, *Introducere în lingvistica romanică*, Bucureşti, 1965, p. 241—242.

[252] Cf. WEIDELT, N. 11—14.

[253] Cf. CONSTANTINESCU, D. O. LII.

Celelalte părţi de vorbire care însoţesc partea (sau părţile) de vorbire cu rol de predicat sînt, de obicei, substantive (de cele mai multe ori la singular, mai rar la plural), pronume sau adverbe, precedate sau nu de prepoziţie. Cu excepţia substantivelor la vocativ, ele îndeplinesc funcţiuni sintactice de subiect şi de complement (direct, indirect sau circumstanţial).

§ **81.** Substantivele care constituie termeni ai compuselor de tip propoziţie sînt de obicei nearticulate, forma articulată întîlnindu-se totuşi în unele compuse (de exemplu: *roade-litrele*, *tai-mălaiul*, *pisez-mălaiul*, *ucigă-l-crucea*, *Plînge-Banul*[254]). Rareori, alături de varianta, mai obişnuită, cu substantivul din interiorul compusului în formă nearticulată, există şi o variantă în care acelaşi substantiv apare articulat (compară: *nişte pierde-vara* CONTEMPORANUL 1881, nr. 1, 141, cu *pierde-vară*; *cască-gura*, cu *cască-gură*).

Pentru majoritatea compuselor, forma nearticulată se poate explica prin construcţia sintactică de la care s-a pornit: *cată-ceartă*, *papă-lapte*[255]. *Meşter-strică* şi *babă-toarce* au putut avea ca punct de plecare construcţii sintactice cu substantivul precedat de articol nehotărît (*un meşter (care) strică, o babă (care) toarce*[256]). În alte compuse, ca: *soare-răsare*, *strîmbă-nas*, *pierde-vară*, *tîrîie-brîu*, forma nearticulată a substantivului nu se poate explica pornind de la o construcţie sintactică obişnuită în limba actuală. În ce priveşte compusele mai noi *(trece-bandă)*, forma nearticulată a substantivului este rezultatul analogiei. O explicaţie asemănătoare s-ar putea invoca şi pentru compuse ca *strîmbă-nas* şi *pierde-vară*, dacă am şti că ele au apărut mai tîrziu decît compusele în care substantivul nearticulat se explică printr-o construcţie sintactică normală[257]. Analogia nu poate fi invocată însă pentru compuse ca: *soare-răsare*, *soare-apune*. Presupunem mai curînd că absenţa articolului în compuse de acest fel s-ar putea datora menţinerii unei stări de lucruri mai vechi în ce priveşte folosirea articolului hotărît.

§ **82.** De obicei verbul sau partea de vorbire cu funcţiune de predicat ocupă primul loc. Atunci cînd alături de verb există, ca termen de compunere, un substantiv cu rol de subiect, acesta se află aşezat, de cele mai multe ori, înaintea verbului *(soare-răsare*, *babă-toarce*, dar şi *ucigă-l-toaca)*. Formaţii ca: *gît-întoarce* sau *cap-întoarce*, *cap-suceşte*, în care substantivul cu rol de complement direct precedă verbul, sînt foarte rare. O situaţie deosebită prezintă, din punctul de vedere al ordinii termenilor, compusele *cască-gură* şi *Aude-Bine*, *Vede-Bine* (ultimele două, nume date în basme unor cîini năzdrăvani), care au şi dubletele *gură-*

---

[254] Substantivul *pupa*, din compusul *bate-pupa*, apare în limbajul marinăresc numai în această formă, astfel că e nesemnificativ din punctul de vedere al articulării.

[255] Vezi § 78.

[256] WEIDELT, N. 10, consideră că s-a pornit de la construcţia cu pronume relativ eliptic, ceea ce nu este absolut necesar.

[257] În IORDAN, STIL. 218—219 pentru explicarea formelor nearticulate ale substantivelor din compusele de acest fel se recurge totuşi la analogie.

cască (mai obişnuit decît *cască-gură*), *Bine-Aude* şi *Bine-Vede*, cu verbul aşezat pe ultimul loc.

§ **83**. Compusele de tip propoziţie care conţin un verb predicativ la mod personal prezintă o mare varietate de subtipuri, după forma verbului (mod, timp, persoană) şi după clasa lexico-gramaticală şi funcţiunea sintactică a termenilor care-l însoţesc.

I. — Compusele în care forma verbului este clară pot fi clasificate în trei subtipuri mai mari, după cum verbul se află la indicativ, la conjunctiv sau la imperativ. În cadrul fiecăruia dintre aceste trei subtipuri se disting numeroase feluri de formaţii, după părţile de vorbire care însoţesc verbul şi după funcţiunea lor sintactică.

A. Verbul la indicativ prezent, persoana întîi, a doua sau a treia singular poate fi însoţit:

a) de un substantiv cu funcţiune de subiect: *meşter-strică*, *soare-răsare*, *Apă-botează*;

b) de un substantiv sau pronume cu funcţiune de complement direct: *sărut-mîna*, *tai-mălaiul*; *(un) nu-ştiu-ce*, *rogu-te*;

c) de un substantiv cu prepoziţie sau de un adverb avînd funcţiune de complement circumstanţial: *Fuge-n-Lume*; *Aude-Bine*, *Vede-Bine*;

d) de două substantive, dintre care unul cu funcţiune de subiect, iar celălalt cu funcţiune de complement direct: *Ion-fierbe-piatră*.

B. 1. Verbul la conjunctiv prezent persoana a III-a singular, diateza activă, cu valoare de optativ este urmat:

a) de un pronume personal în acuzativ, forma neaccentuată, cu funcţiune de complement direct, şi de un substantiv articulat cu funcţiune de subiect: *bată-l-crucea*, *ucigă-l-crucea (pietrele*, *tămîia*, *toaca* etc.*)*;

b) de un pronume personal în acuzativ, forma neaccentuată, cu funcţiune de complement direct, şi de un substantiv cu funcţiune de element predicativ suplimentar, în compusul: *facă-l-rîpă*;

c) de un pronume reflexiv în acuzativ, forma neaccentuată, cu funcţiune de complement direct, şi de un substantiv sau pronume personal, forma accentuată, precedat de prepoziţie, cu funcţiune de complement circumstanţial de loc: *ducă-se-n-bolovani*, *ducă-se-n-tine*, *ducă-se-pe-pustii*.

Toate compusele construite astfel sînt eufemisme folosite în limba populară pentru substantivul *dracul*.

2. Verbul la conjunctiv prezent persoana a III-a singular, diateza pasivă, formează singur compusul: *fie-iertatul*.

C. Verbul la imperativ (pozitiv sau negativ) persoana a doua singular poate fi însoţit:

a) de un pronume personal sau reflexiv, în acuzativ, forma neaccentuată, cu funcţiune de complement direct: *nu-mă-uita*, pe lîngă care poate apărea un vocativ: *lă-mă-mamă*, *înşiră-te-mărgărite*;

b) de un pronume personal în acuzativ, forma accentuată, precedat de prepoziţii, cu funcţiune de complement indirect: *fugi-de-la-mine*;

c) de un pronume personal în dativ, forma neaccentuată, cu funcţiune de complement indirect, şi de un substantiv cu funcţiune de complement direct: *pişcă-i-floarea* (una dintre numeroasele variante ale substantivului *pişcă-n-floare)*;

d) de un adverb, precedat sau nu de prepoziţii, cu funcţiune de complement circumstanţial: *vino-ncoace*;

e) de un substantiv în vocativ: *cruce-ajută*, *doamne-ajută*.

Următorul compus, în care apare un complement direct exprimat prin pronume negativ, are două variante, una cu verbul la indicativ prezent persoana I singular sau a III-a plural şi alta cu verbul la imperativ: *facnimică*, *fănimică* „leneş” [258].

II. — Compusele în care forma verbului este ambiguă, putînd fi calificată drept indicativ prezent, persoana a treia singular, sau drept imperativ, persoana a doua singular, trebuie încadrate în cîteva subtipuri, după cum verbul este urmat, mult mai rar precedat:

a) de un substantiv (adjectiv substantivizat) cu funcţiune de complement direct, ca: *cap-întoarce*, *cap-suceşte*, *înghite-cîlţi*, *papă-lapte*, *papă-tot*, *soarbe-zeamă*, *Frige-Vacă*;

b) de un substantiv, de un substitut al unui substantiv ori de un adverb precedate sau nu de prepoziţie, cu funcţiune de complement circumstanţial: *calcă-n-străchini*, *fluieră-n-bute*, *Calcăntraur*, *crede-lesne* [259], *Cată-n-Sus*;

c) de două substantive, dintre care unul cu funcţiune de complement direct, iar celălalt de complement indirect: *taie-cîinilor-frunză*.

Într-un compus ca *Arde-Pămînt* „loc unde au erupt gaze subterane, din cauza cărora pămîntul a ars pe o mare întindere” [260], substantivul poate fi interpretat fie ca subiect, fie ca un complement direct; în prima situaţie verbul trebuie considerat la indicativ, pe cînd altfel poate fi interpretat ca avînd o formă ambiguă.

Cel mai bogat şi mai important dintre toate subtipurile şi totodată cel mai reprezentativ pentru compusele de tip propoziţie este subtipul format dintr-un verb cu formă ambiguă urmat de substantiv cu funcţiune de complement direct.

§ **84**. Compusele de tip frază sînt numai cîteva, în marea lor majoritate substantive comune: *tace-face*, *lasă-mă-să-te-las*, *n-aude-na-vede*(*-na-greul-pămîntului*) „persoană indiferentă, nepăsătoare” (în construcţie cu verbele *a fi* sau *a face*; cf. DA, s.v. *auzi*), epitete; *du-te-vino* „tevatură”, (în terminologia navală) „instalaţie provizorie de transbordare a materialelor sau a persoanelor”, *uite-popa-nu-e-popa*, numele unui joc de cărţi, *nu-ştiu-ce* (*Îi pîrîse pe chir Hagiul despre un* ***nu-ştiu-ce***. PELIMON, în PION. ROM. 60). În materialul cercetat de noi am întîlnit un singur nume propriu : *Calcatinge* (< *calcă* + *atinge*), poreclă dată unui om sprinten [261].

---

[258] Cf. WEIDELT, N. 39.
[259] BARONZI, L. 96.
[260] Cf. IORDAN, TOP. 331.

După cum se poate observa, compusele de acest fel formează scurte fraze în care propozițiile sînt coordonate sau, mai rar, subordonate. Ele conțin două verbe predicative care pot sta la același mod, timp și persoană (în exemplele de mai sus ambele verbe la indicativ prezent persoana a III-a singular sau la imperativ persoana a II-a singular) ori la moduri, timpuri și persoane diferite (imperativ persoana a II-a singular și indicativ prezent persoana a III-a singular; imperativ persoana a II-a singular și conjunctiv prezent persoana I singular etc.). Verbele pot fi însoțite sau nu de alte părți de vorbire care sînt, de obicei, pronume personale sau substantive [262] cu rol de complement direct ori de subiect.

O discuție specială comportă compusele *nu-știu-ce* și *n-aude-na-vede*... Cel dintîi dintre ele constă, la origine, dintr-o frază de două propoziții *(nu știu ce are)*, din care a fost omis predicatul celei de-a doua.

Compusul *n-aude-na-vede (-na-greul-pămîntului)* are ca punct de plecare cunoscuta formulă rimată din basmele noastre populare :

N-Aude, na, Vede,
Na, Greul-Pămîntului,
Ușurelul-Vîntului.

Această formulă, prin care eroul principal, un tînăr vînător, cheamă în ajutor o vulpe, un lup, un urs și un iepure cu puteri supranaturale, este alcătuită din interjecția *na* și numele proprii date acestor animale : *Aude, Vede* etc. Faptul că o parte din această formulă, în special cea inițială *(n-Aude, na Vede)*, a ajuns să fie folosită ca epitet cu sens negativ („persoană care nu vrea să audă sau să vadă") se explică prin confundarea interjecției *na* cu negația *nu* (cf. DA, S.V. *auzi*).

§ 85. În ce privește comportamentul lor morfologic, compusele propoziții și fraze sînt în marea lor majoritate invariabile, avînd aceeași formă indiferent de caz și număr : *un papă-lapte, unui papă-lapte, unor papă-lapte*. Totuși un compus ca *zgîrie-nori* apare cu forma de nominativ plural articulat : *zgîrie-norii* și de genitiv-dativ : *zgîrie-norilor* *(în eventualitatea construirii* ***zgîrie-norilor*** *proiectați* INF. BUC. 1968, nr. 4516, 4/1).

Marea majoritate a compuselor de acest fel fiind epitete, sînt de genul masculin cînd denumesc o persoană de sex masculin și de genul feminin cînd se referă la o persoană de acest sex [263], deosebire care se realizează cu ajutorul articolului nehotărît la singular sau printr-un adjectiv care indică genul compusului : *un zgîrie-brînză, o zgîrie-brînză, niște zgîrie-brînză, unor zgîrie-brînză, zgîrie-brînză ăsta, zgîrie-brînză aia*. Numele de noțiuni abstracte sînt de genul neutru : *nu-știu-ce, du-te-vino, vino-ncoace*.

Numele de lucruri nu au genul precizat. Unele dintre ele par a fi de genul masculin sau neutru : *un apără-roate*, altele de genul feminin : *o trage-lapte*.

§ 86. În latină nu există tipul de substantive compuse cu aspect de propoziție sau de frază. După cei mai mulți lingviști, printre care și MEYER-LÜBKE 630, el reprezintă o inovație romanică timpurie, întîlnindu-se, mai întîi, în diferite documente franțuzești și italienești (redactate în latina medievală) din secolul al IX-lea sub forma unor nume geografice : *terra de* ***Cantalupis****, casalis in* ***Tenegaudia*** [264]. Mai tîrziu apar nume proprii de persoane și chiar de animale formate în același fel, de exemplu *Cercalmon* „aleargă prin lume", numele unui trubadur provensal din secolul al XII-lea, *Passecerf*, numele unui cal din *La Chanson de Roland*. Din secolul al XIII-lea, pentru limba franceză sînt atestate și substantive comune ca *garde-robe, garde-mangier* [265].

Tipul acesta s-a dezvoltat în limbile romanice într-o măsură inegală. Limbi ca italiana și mai ales franceza au format și continuă să formeze numeroase compuse de acest fel (fr. *casse-cou, gratte-ciel*, it. *lavamano, batticuore*). În comparație cu aceste limbi, în română compusele cu aspect de propoziție și în special de frază [266] sînt mai puțin numeroase.

Există două compuse românești formate din verb + substantiv despre care se crede că sînt de origine latină : *cîrneleagă* „cea din urmă săptămînă sau cea din urmă zi după care biserica interzice (leagă) mîncatul cărnii", din *carne(m) liga* sau *ligat*, și *cîșlegi* „timp în care se mănîncă (de) dulce și la sfîrșitul căruia biserica interzice mîncatul produselor

---

[261] Vezi CONSTANTINESCU, D. O. LII.

[262] Nu am considerat necesar să menționăm aici adverbul negativ *nu* și conjuncția *să*, care nu joacă rol de părți de propoziție.

[263] Cf. Mioara Avram, *Genul „comun" în limba română*, p. 480 – 481.

[264] Meyer-Lübke crede că inovația este ulterioară secolului al VIII-lea. Cf. de același autor și *Einführung in das Studium der romanischen Sprachwissenschaft*, dritte neubearbeitete Auflage, Heidelberg, 1920, p. 200. Sextil Pușcariu, *Locul limbii române între limbile romanice*, discurs de recepție la Academia Română, București, 1920, p. 43, este de părere că tipul de compunere discutat datează cu cel puțin 2 – 3 secole înainte de epoca stabilită de Meyer-Lübke.

[265] Cf. BOURCIEZ 310. După Leo Spitzer, *Sur quelques emplois métaphoriques de l'impératif. Un chapitre de syntaxe comparative*, în „Romania" tom. LXXXIII (1952), nr. 1, p. 42 – 61, cele mai vechi formații din verb (imperativ) + substantiv (complement) sînt porecle cu valoare ironică, folosite de păturile cele mai de jos ale societății. Asemenea porecle au devenit ulterior substantive comune denumind profesii specializate, din care s-au putut dezvolta numele de unelte. Paul M. Lloyd, *A Possible Structural Factor in the Development of Verb-Complement Compounds in the Romance Languages*, în „Studia Neophilologica. A Journal of Germanic and Romance Philology", vol. XXXVIII (1966), nr. 2, p. 257 – 262, consideră că absența oricărui alt tip de compuse cu verb în sistemul romanic al compunerii a fost un factor important în fixarea și extinderea tipului verb + complement.

[266] Compară de ex. *tace-face* cu it. *cantimplora, saliscendi*, fr. *chantepleure, tournevire*, sp. *chiticalla*. Id. *ibid*.

lactate", din *caseu(m) liga* sau *ligat*[267]. Ele există și în aromână : *cîrleagă, cîșleagă*[268].

În textele de limbă română veche apar foarte puține compuse de acest fel. Primul reprezentant al acestui tip se întîlnește atestat în două traduceri religioase din secolul al XVI-lea. E vorba de compusul *Aleargă-Cale*, din următorul pasaj : *Bucură-se ca uriașul* ***Aleargă-Cale***. (PS 31, Coresi, la HEM I 835). După Hasdeu *(loc. cit.)*, acest compus corespunde construcțiilor v.sl. *tešti pǫtĭ*, lat. *ad currendam uiam*, gr. δραμεῖν ὁδόν.

Pentru a reda în românește aceste construcții, în special cea veche slavă, Hasdeu presupune că traducătorul fie a recurs la un compus existent, fie a creat el însuși acest compus după un tip existent și, probabil, productiv. Dintre cele două supoziții, cea de-a doua pare mai plauzibilă, slaba asemănare dintre compusul românesc și construcția din alte limbi făcîndu-ne să presupunem că în română este vorba de o creație ad-hoc.

Bobotează (în graiurile de nord ale aromânei : *Boboteadză*[269]), cuvînt vechi (este atestat pentru prima oară într-un text de la mijlocul secolului al XVII-lea — cf. DA, s.v.), semianalizabil, care în ultima parte conține forma verbală *botează*, este explicat în mai multe feluri: fie ca un compus din sl. *bogŭ* „Dumnezeu" (sau chiar *voda* „apă") și *botează*, fie ca o transformare fonetică din *Apă-botează* (păstrat în Banat, Maramureș și Hațeg) prin fazele intermediare **păbotează* > **pobotează*[270]. Ultima ipoteză pare mai verosimilă.

O altă formație, astăzi învechită, este substantivul *batgioc*[271] (PSALTIREA VORONEȚEANĂ, în PS 163, DVS $75^r/21$, CANTEMIR, HR. 169), sinonim cu compusul *bateregioc*[272] și alcătuit, ca și acesta din urmă, din termenii locuțiunii verbale *a-și bate joc*, calchiată după bg. *бия си шега*[273].

La începutul secolului al XVIII-lea, în cronica lui Neculce se întîlnește porecla *Frige-Vacă*, folosită de Neculce și ca nume propriu. Budai-Deleanu în *Țiganiada* creează compusul *Arhonda Suflăvînt*. Foarte rara apariție a unor compuse de acest fel în textele vechi se explică prin carac-

---

[267] După TDRG, *cîrneleagă* și *cîșlegi* provin din expresiile latinești amintite, pe cînd după DA numai *cîrneleagă* e latin și după modelul lui a fost creat *cîșlegi*, formă de plural pentru care trebuie presupus un singular **cîșleagă*, pe care de altfel îl întîlnim în aromână (PHILIPPIDE, P. 96). Petar Skok (*Remarques sur le pluriel dr.* ***păresimi***, în BL XIII (1945) 48 — 52) crede că substantivul feminin *cîrneleagă* provine dintr-un adjectiv latin tematic **carnĭlĭga*, apărut în mediile ecleziastice savante, după tipul lat. *carniuorus, carnifex*, ca determinant al substantivului *dies*. Acest compus a servit ca model lui *cîșlegi*, creat ceva mai tîrziu în stilul bisericesc cult din regiunea dunăreană. Pluralele *cîșlegi* și *cîrnelegi*, care se datoresc analogiei cu *Paști*, au determinat, arată Skok, pierderea legăturii semantice cu verbul *a lega* și apropierea de substantivul *lege, legi*.

[268] Cf. T. PAPAHAGI, D., s. v.

[269] Cf. T. PAPAHAGI, D., s. v.

[270] Cf. TDRG, DA, s.v., CDDE, s.v. *boteza*, MIRSKA, C. 157.

[271] Vezi Florica Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, 1958, p. 133.

[272] Cf. § 35 III h.

[273] Cf. Al. Graur, *Note etimologice*, în SCL VII (1956), nr. 3—4, p. 275.

terul lor popular și afectiv, în contrast cu stilul textelor apărute în această perioadă. Din secolul al XIX-lea încoace asemenea compuse se întîlnesc uneori, deși nu prea frecvent, în textele scrise într-o limbă apropiată de cea vorbită (scrierile lui Pann, teatrul lui Alecsandri, basmele lui Ispirescu etc.).

În general nu există dovezi cu privire la momentul apariției celor mai multe compuse de acest fel. Se poate presupune însă că unele dintre ele, ca *Strîmbă-Lemne* și *Sfarmă-Piatră*, cu numeroasele lor variante (cf. § 77), folosite în basme, sînt vechi[274]. Marea majoritate a celorlalte compuse existau deja în secolul al XIX-lea, după cum se poate deduce din atestările întîlnite în diferite texte.

Formațiile mai vechi au servit ca model altora, create mai de curînd. La IORDAN, L. R. A. 231, sînt menționate, ca formații noi : *tîrîie-vătrai* „polițist, ofițer din vechea armată"[275], probabil după *tîrîie-brîu*, formație existentă la începutul secolului al XIX-lea, și *vîntură-vorbă*, după *vîntură-lume* și *vîntură-țară*.

Despre cîteva compuse se poate spune cu destulă siguranță că sînt adaptări relativ recente (a doua jumătate a secolului al XIX-lea, secolul al XX-lea) ale unor compuse străine, asemănătoare ca formație. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea sînt atestate compuse ca *nu-mă-uita* (popular *ochii-păsăruicii*), tradus probabil din germ. *Verigißmeinnicht* (cf. fr. *ne-m'oubliez-pas*), și *du-te-vino*, ultimul notat în TDRG și format, poate, după fr. *va-et-vient*. *Mulge-capre* este calchiat după lat. *caprimulgus*. În secolul al XX-lea apare compusul *zgîrie-nori*, probabil calc după germ. *Wolkenkratzer*, cf. și fr. *gratte-ciel*, engl. *sky-scraper*, rus. *небоскрёб*.

După franceză sau poate după alte limbi au mai fost traduși și cîțiva termeni din limbajul tehnic : *bate-pupa* „velă la pupa unei bărci", calc după fr. *tapecul*, cu același sens[276] ; *apără-roate* „stîlp așezat pe marginea șoselei" și „trotuar îngust, amenajat pe podurile de lemn", cf. fr. *chasse-roue, boute-roue*, germ. *Radabweiser* ; *sparge-val* „un anumit fel de dig" (*așa-numitul* ***sparge-val*** *activ* ; *un sparge-val* INF. BUC. XIV (1966), nr. 4120, 4/1), cf. fr. (digue) *brise-lames*, germ. *Wellenbrecherdamm*, engl. *wave breaking dyke* ; (navă) *sparge-gheață*, cf. fr. *brise-glace*, germ. *Eisbrecher*, engl. *ice-breaker*, rus. *лёдокол*[277].

De cele mai multe ori însă, compusele străine, în special cele franțuzești, formate din verb și o altă parte de vorbire, pătrunzînd în română, nu au fost traduse de loc (fr. *rendez-vous*, devenit *randevu*) sau au fost traduse numai parțial (fr. *porte-drapeau*, devenit *portdrapel*).

---

[274] Compuse asemănătoare cu acestea din punct de vedere semantic, însă mai mult sau mai puțin deosebite ca structură, sînt cunoscute și în alte limbi, romanice sau neromanice. Pentru *Strîmbă-Lemne*, cf. fr. *Tord-Chêne*, germ. *Baumdreher* și *Holzkrummacher*, rus. *Вертодуб*, iar pentru *Sfarmă-Piatră*, germ. *Steinzerreiber*, *Felsenkripper*, rus. *Вертогор*. În aromână, se întîlnesc formații ca : *Alumtă-Kétre, Alumtă-munțî* (cf. CAPIDAN, A. 522 ; T. PAPAHAGI, D., s.v.) identice ca sens și structură cu cele românești.

[275] Cf. și B. Cazacu, *lucr. cit.*, p. 115.

[276] Cf. M. Bujeniță, *Din terminologia nautică românească*, III : *Termeni marinărești de origine franceză*, în LR XV (1966), nr. 3, p. 296.

[277] Cf. MANECA, C. 199.

§ **87**. După cum s-a putut observa din cele de mai sus, pentru substantivele compuse cu bază verbală, modelul străin joacă un rol cu totul redus.

În ce privește evoluția acestui tip de compunere se poate spune în linii mari că, deși viu în limbă și ușor de mînuit, folosit în special pentru a crea compuse ocazionale cu rol de epitete, nu a fost totuși prea productiv în trecut.

Puținele creații care mai apar și astăzi nu rămîn în limbă. Grație expresivității lor, dintre compusele existente se folosesc mai frecvent în limba vorbită actuală numai cîteva : *papă-lapte, tîrîie-brîu, pierde-vară, lasă-mă-să-te-las, gură-cască, încurcă-lume, zgîrie-brînză, du-te-vino, nu-mă-uita* etc. Altele, mai mult sau mai puțin folosite în trecut (de exemplu eufemismele substantivului *dracul*), aparțin astăzi mai curînd vocabularului pasiv al limbii române.

PREPOZIȚIE + (NUMERAL +) SUBSTANTIV SAU ALTĂ PARTE DE VORBIRE CU VALOARE DE SUBSTANTIV

§ **88**. Substantivele compuse formate dintr-o prepoziție și un substantiv sau o altă parte de vorbire cu valoare de substantiv sînt comune și proprii. În timp ce în limba actuală compusele de acest fel, în marea lor majoritate creații populare, alcătuiesc un grup nu prea numeros, în limba veche acest tip de compunere este mult mai bine reprezentat, mai ales prin formații livrești.'

§ **89**. Termenii compuselor de acest fel sînt, de obicei, o prepoziție, simplă sau compusă, urmată de un substantiv, care, într-un singur exemplu din limba veche, apare precedat de un numeral *(cuncorn)*. Foarte rare sînt formațiile din prepoziție urmată de un pronume *(dedînsele)*, de un infinitiv *(demîncare)* sau de un adverb substantivizat (învechit, *de-susul*).

Substantivele compuse din prepoziție și substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv sînt compuse sintactice, avînd structura unor atribute, complemente ori nume predicative.

§ **90**. Cele mai multe substantive comune care au ca prim termen al compunerii o prepoziție exprimă noțiuni temporale, fiind alcătuite toate în același fel : dintr-o prepoziție, mai obișnuit *după*, și un substantiv care exprimă la rîndul lui o noțiune temporală : *după-amiază*, cu varianta mai veche *după-amiazăzi* (*o frumoasă* ***după-amiazăzi*** KOGĂLNICEANU, în PION. ROM. 28), *după-masă, după-prînz(ă)* [278], format probabil după modelul compusului precedent, și chiar *după-toacă* (*într-o* ***după-toacă*** URECHIA, la TDRG, s.v. *toacă*), *subamiază* și *sunimiez* „timp cuprins între amiază și apusul soarelui; chindie" (RĂDULESCU-CODIN, Î. 220), *spre-seară* (*era într-o* ***spre-seară*** GÎRLEANU, la J. Byck, *Derivație și sintaxă*, p. 125). Dintre compusele amintite, cele mai folosite în limba comună sînt *după-amiază* și *după-masă*. Restul apar rar în limba populară sau sînt creații livrești *(după-prînză)*.

Tot aici trebuie menționate și substantive compuse ca : *achindie* „chindie", *amurg, aprînz* „prînz", *avecernie* „vecernie", la care se mai poate adăuga *aleș* „pîndă", asemănător ca formație, dar exprimînd o noțiune modală. Aceste compuse sînt, la origine, construcții formate din prepoziția *a* cu sensul învechit „la" și un substantiv (*chindie, murg, prînz, vecernie, leș* „pîndă"). Inițial construcțiile au avut valoare adverbială, cum se poate constata din următorul citat : *Ereticii ... puindu-se* ***aleș*** (=la pîndă) *la locuri strîmte și ponoroase pre unde avea obicei sfîntul a trece.* DOSOFTEI, la TDRG, s.v. Ulterior, prepoziția *a* pierzîndu-și sensul, formațiile au devenit sinonime cu cele fără prepoziție. Cu excepția lui *amurg*, care s-a generalizat în această formă în locul mai vechiului *murg*, toate celelalte compuse discutate aici se folosesc astăzi regional.

Alte categorii semantice de substantive comune sînt mai slab reprezentate în limba contemporană : epitete : *fără-bani* (PANN , la TDRG) [279]; nume de lucruri : *demîncare, întredinți* (numai pl.: *Mărimea spetei nu atîrnă de lungimea ei, ci de numărul* ***întredinților*** *care îi are.* PAMFILE, I. C. 268), *cumpărțele* (numai pl.) „colindețe ce se dau de pomană" *(să împartă* ***cumpărțele*** COMAN, GL., s.v. *cumpărțit), supat, supărete* „prispă" (COMAN, GL., s.v.), *subarbă* „gușuliță" [280], *subbărbie* „curelușă care trece pe sub bărbia calului, strună, bărbiță" (UDRESCU, GL .), *subdumbravă* „cărare lăturalnică printr-o pădure" (CHEST. IV 24/560 b), *subferestrar* „scîndura de jos a ferestrei (pe care se pot așeza diferite obiecte)" (CHEST. II 180/149, cf. și *ferestrar* „rama din peretele casei în care intră fereastra"), *fără-fund* „prăpastie" (DELAVRANCEA, la TDRG, s.v.) ; nume de boli : *dedînsele* și *dintruiele* [281] „reumatism", *deochi* și *dădăochi* (UDRESCU, GL.), *dindăvînt* *(Sînzeniile se culeg spre a tămădui cu ele lipitura, guturaiul,* ***dindăvîntul*** *și alte boale.* PAMFILE, s.v. 96) ; nume de noțiuni abstracte : *făr(ă)delege* (învechit și *fără-lege*), *fără-de-grijă* [282] *(libertatea și* ***fără-de-grija****), fără-de-nădejde* „deznădejde" *(cumplita* ***fără-de-nădejde*** *a lui Manlache), fără-de-rost (mi-am dat din nou seama de* ***fără-de-rostul*** *meu), fără-timp* ***(fără-timpul*** *existenței noastre), deceu* „un anumit fel de basm, care urmărește să dea răspuns unei probleme" (cf. HEM, s.v. *basm*, WEIDELT, N. 21).

După cum se poate vedea din materialul prezentat, în componența substantivelor compuse epitete, nume de lucruri, de boli și de noțiuni abstracte intră mai frecvent prepozițiile *de, sub* și, mai ales, *fără (de)*, foarte rar *cu, din, dintru, între*.

---

[278] Cf. IORDAN, L.R.A. 55, 230, 508.

[279] Vezi și § 167.

[280] Cf. Sextil Pușcariu, *Pe marginea cărților* VI, în DR IX (1936–1938), 422.

[281] Cf. V. Bogrea, *Etimologii*, în DR IV (1924–1926), partea 2, 822–823.

[282] Această formație, ca și următoarele trei compuse cu *fără (de)* sînt consemnate la IORDAN, L. R. A. 230, cu citatele corespunzătoare.

Dintre compusele menționate, o parte sînt formații populare: numele de boli și majoritatea numelor de obiecte (cu excepția lui *fără-fund*), în timp ce epitetele și mai ales numele de noțiuni abstracte (exceptînd substantivul *fărădelege*) sînt formații culte, livrești, creații ocazionale, la care s-ar putea adăuga și altele, în funcție de materialul cercetat. Categoria numelor abstracte era mult mai dezvoltată într-o fază mai veche a compunerii românești [283].

§ **91**. Substantivele proprii sînt de cele mai multe ori nume geografice și teritorial-administrative în alcătuirea cărora intră de obicei o prepoziție cu valoare locală, mai frecvent *în*, *între*, *fără*, *la*, *sub*, rareori alte prepoziții, ca: *asupra*, *după*, *peste*, și un substantiv propriu sau comun, nume de loc: *Între-Putne* (coamă de deal), *Fără-Fund* (lac), *În-Poiană*, *La-Cerdac*, *Suplai*, *Sup(t)cetate*, *După-Deal*, *Peste-Apă*, *Suprapietrei* (< *(a)supra* „deasupra" + *pietrei*) [284] (localități), *Sub Tei* și *Între Gîrle* (străzi).

O altă categorie de nume proprii aparținînd acestui tip de compunere este cea a numelor de persoană, reprezentată prin formații ca: *Delavrancea*, *Decuseară*, *Decuvreme*, *Decătreziuă*, *Delapupa*, *Delagreaca*, *Delarăscruci*, care au ca prim termen o prepoziție de obicei compusă (*de la*, *de cu*, *de către* etc.). Primul nume dintre cele menționate mai înainte *(Delavrancea)*, după cum se știe, este la origine un pseudonim. Cel de-al doilea este în același timp un nume de familie și numele unui personaj din mitologia populară. Ca nume de familie are, probabil, drept punct de plecare o poreclă. Nume de familie provenite de asemenea din porecle sînt și *Delapupa*, *Delagreaca*, *Delarăscruci*. În mitologia populară *Decuseară* denumește același personaj ca și *Decuvreme* sau *Murgilă*, care are ca frate pe *Decătreziuă*, mai cunoscut sub numele de *Zorilă* [285].

§ **92**. Compusele formate din prepoziție + substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv se caracterizează prin unitate morfologică, indiferent de vechimea lor în limbă sau de gradul de fuziune a termenilor: *dindăvînt*, *dindăvîntul*; *după-masă*, *după-mese*, *după-masa*, *după-mesei*, *după-mesele* etc.

Uneori termenii compusului care prezintă un grad de fuziune mai avansat au suferit unele modificări formale, pierzîndu-și individualitatea, fapt care se oglindește și în ortografie *(supat*, *sunimiez)*.

Cît privește genul și numărul compuselor discutate aici, se observă că de obicei ele concordă cu cele ale substantivului sau ale părții de vorbire cu valoare de substantiv, folosite ca termen de compunere *(după-amiază*, feminin ca și *amiază*; *supat*, neutru ca și *pat)*. Situațiile în care genul compusului diferă de al substantivului din interiorul lui sînt rare (*deochi*, neutru, față de *ochi*, masculin). Un compus ca *fără-bani* prezintă din acest punct de vedere situația întîlnită și la alte epitete [286]. Compusul *după-prînz* are și forma de feminin *după-prînză*, datorită analogiei cu alte formații de același fel, care conțin un substantiv feminin [287].

---

[283] Vezi § 93.
[284] Cf. IORDAN, TOP. 332, 333, 495.
[285] Cf. PAMFILE, DUȘM. 236.

§ **93**. Formații alcătuite dintr-o prepoziție și un substantiv se întîlnesc și în latină: *sublingua*, numele unei plante, *supragamba* și *subgamba* „ce qui est au-dessus, au-dessous de la jambe" [288]. O creație de acest fel a fost moștenită și în română: **suoară* < lat. *sub ala* [289]. Compusului devenit neanalizabil i s-a adăugat din nou prepoziția *sub* căpătînd forma *subsuoară*, care, la rîndul ei, atunci cînd *suoară* a încetat să apară independent în limbă, n-a mai fost simțită drept cuvînt compus.

În limba populară apariția celor mai multe compuse de acest fel se datorește izolării unor construcții sintactice (atribute, complemente, nume predicative). De exemplu, *demîncare* a putut fi izolat atît din: *lucruri de mîncare*, cît și din: *duce* (sau *dă*) *de mîncare*. Substantivul *supat* (*Să vîră pîn fundurile* ***supaturilor***. I. GOLESCU, în PR. DRAM. 62) a avut ca punct de plecare construcții ca: *mătură sub pat*, *ține un lucru sub pat* etc.

Unele substantive comune de acest fel, mai ales dintre cele întîlnite în limba literară, sînt calcuri după compuse străine: *fărădelege*, după v.sl. *bezakonije*, sau sînt creații pe teren românesc avînd drept model asemenea calcuri: *fără-de-grijă*, *fără-de-rost*. În legătură cu *fărădelege* mai trebuie menționat și faptul că modelul slav al acestei formații este reprezentat în românește și prin împrumutul direct *bazaconie*, cuvînt neanalizabil. În timp ce *fărădelege* păstrează neschimbat sensul compusului slav, *bazaconie* s-a diferențiat din punct de vedere semantic, ajungînd să însemne „ciudățenie, bizarerie, lucru incredibil" [290].

După unii lingviști și o formație veche și populară ca *deochi* poate fi pusă în legătură cu v.sl. *zglazŭ* [291].

În ce privește substantivele comune, materialul de care dispunem ne permite să facem unele aprecieri asupra evoluției acestui tip de compunere. Categoria aceasta, săracă astăzi, a cunoscut o mai mare dezvoltare în trecut, grație unor calcuri savante după compuse străine, în marea lor majoritate vechi slave. Astfel în secolul al XVI-lea în traducerile religioase apar numeroase compuse care încep cu prepoziția *fără(de)*, ca: *fără-de-apă* PS 156 (după v.sl. *bezvodĭnŭ*, cf. DHLR II 367), *fără-(de-)cinste* CC$_2$ 389 (după v.sl. *bezčistije)*, *fără-(de-)credință* CC$_2$ 192, 276 (după v.sl. *bezvěrije)*, *fără-fund* PS 81, CC$_2$ 178 (după v.sl. *bezdŭna*, cf. DHLR II 367), *fără-timp* (*cu* ***fără-timp*** *... plînge-ne-văm* CC$_2$ 480, după v.sl. *bezgodĭnŭ*, cf. DHLR II 367), *supt-jărtăvnic* CC$_2$ 298 (după v.sl. *podžrŭtvĭnikŭ)*, *cuncorn* CORESI, PS. 69/14 (după v.sl. *inorogŭ*, gr. μονόκερως).

---

[286] Vezi § 55.
[287] Vezi § 90.
[288] Cf. BADER, C. N. 275.
[289] Cf. TDRG, S.V. *supțioară*, CADE, S.V. *subțioară*.
[290] Cf. HRISTEA, E. 167.
[291] Cf. MIRSKA, C. 181.

Există în aceste texte și unele compuse fără model străin : *deadevăr* COD. VOR. 108/14, *de-susul* PS 156, *demîncare* PH $92^{v}/13$.

Productivitatea procedeului slăbește mult în secolul al XVII-lea, cînd apar totuși unele compuse noi, ca de exemplu : *fără-de-obraz* LSR $46^{v2}/8$ (după v.sl. *bezobrazije)*, *supceriu* „ceea ce este sub cer, pămînt, atmosferă'' DOSOFTEI, la GCR I 267/334 (după v.sl. *podŭnebesije*). În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și prima jumătate a secolului următor se observă o revenire la acest procedeu, de această dată în terminologia științifică și sub influența unor modele latinești : *în-loc-de-nume* (CREST. II 104) și *pentrunumele* (FUGARIU, Ș. CLXXXIX), după *pronomen* ; *spre-grăire* și *spre-grai*, (CREST. II 104, 127), după lat. *aduerbium*. O creație mai nouă (cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea) este *deceu*, calc după fr. *le pourquoi*, germ. *das Warum* etc. (cf. HEM, s.v. *basm*).

Puține dintre compusele vechi s-au păstrat pînă astăzi *(făr(ă)-delege, demîncare)*.

Creații livrești de felul celor întîlnite în limba veche apar foarte rar și în limba actuală și au un caracter ocazional (vezi § 90). Unele dintre ele (de exemplu : *fără-timp* [292], *fără-de-nădejde*, acesta din urmă întîlnit în limba veche ca adjectiv [293]), deși identice cu compuse livrești vechi, este foarte greu de presupus că au fost preluate din niște texte vechi, lipsite de circulație. Ele sînt, mai probabil, creații noi, efemere, după modelul lui *fărădelege*.

Numele proprii geografice provin, ca și substantivele comune, din izolarea unor grupuri sintactice : *Fără-Fund*, denumirea unui lac, a fost, probabil, mai întîi *lacul fără fund*. Unele dintre formațiile de acest fel prezintă modificări fonetice mai mult sau mai puțin importante față de grupul sintactic de la care au pornit : *Suprapietrei*, în care primul termen este prepoziția *asupra*, *Trevăile*, format din prepoziția *între* și substantivul articulat cu articol hotărît *văile* [294]. Ele sînt atestate în texte încă înainte de secolul al XVI-lea : *Între-Boile* (1451) DRH I 179.

În același fel au apărut și numele proprii de persoane, unele dintre ele atestate, la rîndul lor, în documente vechi : *Radoslav Supt Coastă* (1463) DRH I 207, *Dendrum* (1633), *Dilyavalya* (= *Delavale* 1680, 1726), *Delatur* (< *de laturi* 1726) [295].

§ **94**. În general în limba actuală tipul prepoziție + substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv nu este productiv, chiar dacă apar uneori ocazional creații de acest fel.

PREPOZIȚIE + VERB LA SUPIN

§ **95**. Tipul acesta de compunere este reprezentat în limba actuală prin cîteva substantive comune, alcătuite din prepoziția *de* urmată de

---

[292] IORDAN, L. R. A. 230, îl consideră calc după germ. *Zeitlosigkeit*.

[293] Vezi § 167.

[294] Vezi IORDAN, TOP. 494, 495.

[295] La Ștefan Pașca, *lucr. cit.*, p. 223, 224.

un verb la supin. Din foarte multe puncte de vedere (origine, structură sintactică, comportament morfologic) el poate sta alături de tipul prepoziție + substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv.

§ **96**. Substantivele formate din *de* + verb la supin aparțin în marea lor majoritate limbii literare. Ele exprimă noțiuni din domeniul matematicii și încep să fie atestate pe la sfîrșitul secolului al XVIII-lea : *dempărțit* (1785) și *deîmpărțit* (1801), *demmulțit* (1785) și *deîmmulțit* (1841), *descăzut* (1841). Alături de ele întîlnim și unele formații care nu s-au păstrat ulterior : *de-micșurat* (1785), *de-micșorat* și *de-împuținat* (1806) [296]. Deși au avut ca punct de plecare termeni latinești *(multiplicandus, minuendus)*, germani *(Multiplikand* și *Multiplicandus, Minuend* și *Minuendus)* sau chiar franțuzești *(multiplicande)*, nu seamănă de loc cu ei. De aceea trebuie mai curînd să presupunem că formațiile românești au avut ca model construcții sintactice cu prepoziția *de* + supinul (cf. și formația *cel de împărțit* 1801). În afară de compusele amintite, există o singură formație populară, rar folosită, *demîncat*, sinonimă cu *demîncare* și apărută, ca și aceasta, prin izolarea unui grup sintactic [297].

În ce privește structura sintactică și comportamentul morfologic al compuselor din prepoziție și supin vezi tipul prepoziție + substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv § 89 și 92.

SUBSTANTIV + PREPOZIȚIE + ADVERB

§ **97**. Marea majoritate a substantivelor compuse construite în acest fel sînt toponimice, în special denumiri de localități care, de obicei, formează pereche. Primul termen al acestor compuse este un substantiv nume topic legat prin prepoziția *de* de unul din adverbele *sus* sau *jos*. Din punct de vedere sintactic substantivul joacă rol de termen determinat, în timp ce adverbul precedat de prepoziție îndeplinește funcția de determinant atributiv (atribut prepozițional adverbial), cu valoare locală, indicînd altitudinea solului sau cursul apei : *Bengeștii-de-Sus*, *Bengeștii-de-Jos* ; *Rîmnicul-de-Jos*, *Rîmnicul-de-Sus* ; *Sîmbăta-de-Jos*, *Sîmbăta-de-Sus* [298]. În felul acesta se evită posibilitatea de a se confunda două (uneori chiar trei) localități așezate una în apropierea celeilalte, care, din diferite motive, au fost numite la fel. Uneori întîlnim un singur nume, în loc de două cum ar fi de așteptat *(Aiudul-de-Sus*, *Atîrnații-de-Jos)*, fapt care se explică în special prin contopirea a două localități [299].

Substantive comune construite în acest fel sînt numai următoarele două nume de plante din limba populară : *cheotoarea-de-jos* și *cheotoarea-de-sus*.

---

[296] La URSU, T. 184, 185.

[297] Vezi § 93.

[298] Vezi și formațiile asemănătoare de la tipul substantiv + prepoziție + substantiv.

[299] Situația este discutată pe larg la IORDAN, TOP. 135 ș.u.

În ce privește flexiunea, compusele nu prezintă unitate morfologică, primul termen suferind modificări flexionare: *Rîmnicul-de-Sus*, *Rîmnicului-de-Sus*.

§ **98**. Acest tip de compunere, inexistent în latină, a fost creat pe teren românesc, paralel cu tipul substantiv + prepoziție + substantiv. Primele atestări de nume geografice de acest fel se întîlnesc în documentele slavo-române anterioare secolului al XVI-lea (*Șcheii-de-Jos* 1451) [300]. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea apar de asemenea formații ca: *Suciul-de-Sus* (SB 60).

În traducerile unor texte religioase din secolul al XVI-lea, sînt atestate și substantive comune, formații livrești construite în acest fel, după model slav: *de-nou-rrăsădiți* „mlădițe" PH 121 ^{v}/6, *în-gios-arruncații* „cei căzuți" PH 125^{r}/16. Formațiile de acest fel cu un adjectiv substantivizat determinat de un adverb construit cu prepoziție corespund unora dintre cele alcătuite din adverb + adjectiv substantivizat, deoarece atît unele, cît și celelalte sînt traduceri ale aceluiași original slav [301] (redat în românește cu sau fără prepoziție înaintea adverbului).

§ **99**. Numărul mare de nume de așezări pe care îl găsim în DG și la IORDAN, TOP. ne îndreptățește să presupunem că într-o perioadă ceva mai veche, secolul al XVI-lea—al XIX-lea, o dată cu înmulțirea așezărilor și cu dezvoltarea a două așezări foarte apropiate au apărut și multe nume compuse perechi, de felul celor discutate. Ulterior contopirea a două localități apropiate a dus uneori la dispariția unuia dintre ele.

Astăzi acest tip de compunere a devenit neproductiv.

NUMERAL + PREPOZIȚIE + SUBSTANTIV

§ **100**. Este un tip de compunere sărac în formații și puțin productiv. Din punct de vedere semantic el merge împreună cu tipul numeral + substantiv, între compusele aparținînd acestor două tipuri neexistînd nici o diferență de sens. Deosebirea de construcție dintre ele se datorește comportamentului numeralului față de substantivul determinat, care, după cum se știe, pînă la *douăzeci* se atașează direct substantivului, iar de la *douăzeci* încolo se leagă cu ajutorul prepoziției *de*.

În compusele de acest fel, substantive proprii sau comune, primul termen este un numeral cardinal (unicul numeral folosit pare a fi *patruzeci*), legat de substantivul următor prin prepoziția *de*. Alături de compusele cu numerale propriu-zise pot fi incluse și formațiile care conțin substantivul *jumătate*, considerat de gramatici [302], datorită înțelesului său, drept numeral cardinal fracționar.

---

[300] Cf. DONAT, A. G. 106.
[301] Vezi § 116.
[302] Cf. GRAM. ROM. I 192.

Din punct de vedere sintactic prepoziția și substantivul formează un atribut substantival prepozițional exprimînd materia măsurată, iar numeralul are rol de determinat.

Există un singur substantiv comun, *jumătate-de-pasăre* „codobatură".

Substantivele proprii, ceva mai numeroase, aparțin unor categorii semantice diferite: *Jumătate-de-Pită*, numele unei constelații; *Patruzeci-de-Cruci*, numele unei comune; *Patruzeci de sfinți*, *Patruzeci de mucenici*, numele unei sărbători religioase.

Toate aceste compuse aparțin limbii populare.

Din cauza termenilor componenți și a noțiunilor exprimate, compusele de acest fel au caracter invariabil.

§ **101**. Acest tip de compunere reprezintă o inovație a românei. În textele vechi nu apar asemenea formații. Abia la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea unele cuvinte străine avînd ca prim termen de compunere pe *semi-* sau *(h)emi-* au fost traduse prin formații de acest fel, care au fost folosite un timp alături de neologismele împrumutate ca atare, fără să se păstreze. Alături de *imichiclion* și *semicerc (semicirc, semicirclu)*, primul, din ngr. ἡμικύκλιον, cel de-al doilea, calc parțial după lat. *semicirculus*, se întîlnesc *jumătate de cerc* [303] (1820—1830; și *jumătate-cerc* 1842), *jumătate de roți* (1780), *giumătate de crug* (1801—1814). Pentru aceste calcuri, cf. și germ. *Halbkreis*, fr. *demi-cercle*. Alături de *semimetal* (lat. *semimetallum*) și *imimetal* (ngr. ἡμιμέταλλον) apare și *jumătate de metal* (1811). *Jumătate de ostrov* (1795; și *jumătate-insulă* 1842) reprezintă o traducere al cărei model poate fi: rus. *полуостров* sau germ. *Halbinsel*.

Astăzi acest tip este neproductiv atît în limba literară, cît și în cea populară.

PREPOZIȚIE + ADJECTIVUL SUBSTANTIVIZAT *TOT* + SUBSTANTIV

§ **102**. Este un tip de compunere livresc, format din prepoziția *a*, adjectivul substantivizat *tot* (uneori în forma de feminin-neutru plural *toate*) și dintr-un substantiv, de obicei de origine verbală: *atotștiință* (BARCIANU, D.), *atotputință* (BARCIANU, D.), *atotputere* (CONACHI, P. 272), *atotprezență* (BARCIANU, D.), dar și *atotpărinte* (DRLU) [304]. Substantivele de acest fel sînt puțin numeroase și se întîlnesc rar. Mai frecvente sînt formațiile care circulă și ca adjective (de fapt adjective substantivizate) și în componența cărora intră un adjectiv substantivizat: *atotputernicul* (de la care a fost derivat substantivul *atotputernicie*), *atoatefăcătorul*, *atoatemilostivul*, *atotștiutorul* [305]. Folosite ca adjective, ele apar în special pe lîngă substantivul *Dumnezeu*, în timp ce ca substantive au devenit sinonime ale acestuia, fiind aproape nişte nume proprii şi avînd întotdeauna forma articulată cu articol hotărît.

---

[303] Pentru toate formațiile și pentru etimologii, cf. URSU, T. 252, 276.
[304] În DA, s.v. *atot-*.
[305] Vezi § 166 a.

§ **103**. Din punct de vedere sintactic adjectivul substantivizat precedat de prepoziţie are funcţiune de atribut substantival prepoziţional [306], exprimînd mai ales obiectul *(atotştiinţă, atoatefăcătorul)*, pe cînd substantivul aşezat pe ultimul loc îndeplineşte funcţiune de determinat. Compusul se deosebeşte însă de grupul sintactic de acest fel (care apare extrem de rar în limba actuală, avînd nuanţă arhaizantă) prin faptul că atributul precedă substantivul. Să se compare compusele ca : *atotputernicul, atoatefăcătorul* cu grupul sintactic din următorul citat : *Să staţi cu frică şi cu cutremur înaintea Domnului şi* ***Stăpînului a toate****!* VISARION, M. 121.

Din cauza ordinii termenilor componenţi, compusele au unitate morfologică, modificîndu-se în flexiune şi articulîndu-se numai ultimul termen : *atotputernicul, atotputernicului* ; *atotputinţă, atotputinţa, atotputinţe*.

§ **104**. Compusele de tipul *atotfăcătorul* au apărut în secolul al XVI-lea, în textele religioase, ca traducere a unor termeni bisericeşti slavi [307]. Din limba literară unele dintre ele au pătruns şi în limba populară. Formaţii ca *atotputinţă, atotştiinţă* se întîlnesc abia în secolul al XIX-lea, după model străin, care de cele mai multe ori nu poate fi stabilit cu certitudine. Astfel *atotpărinte* reprezintă traducerea lat. *omniparens* ; *atotprezenţă* a putut fi calchiat după lat. *omnipraesentia*, fr. *omniprésence* sau germ. *Allgegenwart* ; *atotputinţă* sau *atotputere* după lat. *omnipotentia* sau fr. *omnipotence*; *atotştiinţă*, după lat. *omniscientia*, germ. *Allwissenheit*. Paralel cu formaţiile cu *atot-*, în secolul al XIX-lea au început să se folosească cele cu *omni-* : *omnipotenţă, omniprezenţă* [308].

Astăzi asemenea formaţii, puţin folosite şi în trecut, apar foarte rar, avînd caracter livresc.

ARTICOL POSESIV + SUBSTANTIV SAU PRONUME

§ **105**. Acest tip constă din cîteva subtipuri destul de deosebite între ele în ce priveşte al doilea termen de compunere, care poate fi : un substantiv, un adjectiv substantivizat sau un pronume personal, alcătuind împreună cu articolul forme de genitiv ; alături de ele a fost inclus şi un compus constituit dintr-un pronume posesiv, datorită asemănării sale formale cu un genitiv (vezi, pentru toate subtipurile menţionate aici, exemple la paragrafele următoare).

---

[306] În componenţa adjectivului el are valoare de complement.

[307] Pentru istoricul acestui tip, vezi § 166 a.

[308] Vezi § 132 pct. 3 a.

§ **106**. Compusele formate din articol posesiv şi substantiv sînt în marea lor majoritate nume proprii de persoane (nume de familie). În componenţa lor intră, ca termen de bază, un nume de persoană, mai rar comun, mai frecvent propriu, cel mai adesea de gen feminin, foarte rar masculin *(Alanchii, Airinei, Agrigoroaiei, Apăscăloaiei, Aioanei, Ababei, Avădanei, Aciobăniţei*, dar şi *Alupului, Alpopii)*. Aceasta se explică prin faptul că procedeul este folosit, de obicei, în legătură cu originea maternă a persoanelor. Articolul care precedă substantivul are aproape totdeauna forma invariabilă *a*, deoarece procedeul este specific pentru Moldova [309].

Tipul acesta de compunere este vechi, după cum atestă forme arhaice ca *A Susoaie, A Lupoaie* [310]. În limba actuală el pare a nu mai fi productiv, poate şi din cauza caracterului său rustic [311].

§ **107**. Regional, sînt atestate ca sinonime pentru „dracul" formaţiile *al-lui* şi *al-răilor* [312], prima fiind forma de genitiv a pronumelui personal de persoana a treia, iar ultima, genitivul plural al unui adjectiv substantivizat.

În limba veche se întîlneşte formaţia livrescă *al-său* „însuşire" DOSOFTEI, ANTIM, în DA, s.v.), probabil lipsită de circulaţie, calc după v.sl. *svojstvo* sau după gr. ἰδιότης [313].

PRONUME (ARTICOL) DEMONSTRATIV + (ADVERB +) ADJECTIV

§ **108**. Compusele de acest fel sînt alcătuite de obicei din pronumele (articolul) demonstrativ *cel* sau din varianta lui regională *(h)ăl* şi dintr-un adjectiv. Rareori compusul constă din articolul demonstrativ *cel (ăl)* urmat de adverbul de comparaţie *mai* şi un adjectiv, formînd împreună un superlativ relativ.

Substantivele comune sînt foarte puţin numeroase şi aparţin limbii populare. Ele sînt nume de boli : *cel-rău, cei-răi* (*Cînd omul (sau vita) se umflă în coş, are* ***cei-răi***. PAMFILE, B. 24), nume din mitologia populară : *ale-frumoase* „ielele", *ăl-mai-rău* „zmeul". Compusul *cel-pierit* este atît numele dat mai multor boli și, prin extensiune, numele celui bolnav de această boală (*Se oblojește* ***cel-pieritul.*** PAMFILE, B. 24), cît și numele unei plante.

---

[309] Cf. Dr. Ioan Bileţchi, *Un capitol de patronimie românească. Din toponomastica României*, Cîmpulungul-Moldovenesc, 1935 ; GRAUR, N. P. 131.

[310] Cf. Şt. Paşca, recenzie la I. Bileţchi, *Un capitol de patronimie românească*, în DR IX (1938), p. 339.

[311] Cf. GRAUR, N. P. 131.

[312] Cf. COMAN, GL. 29.

[313] Cf. HEM, DA, s.v.

Alte cîteva compuse de acest fel, formații învechite, menționate în DA, s.v. *cel*, sînt : *cel-pădureț* „cancer" (DOSOFTEI) și *cel-adînc* „abis, haos" (HEM 263), singurele întîlnite în textele vechi.

Substantivele proprii de acest fel, puțin numeroase, sînt nume de familie : *Celmare*.

Despre apariția și vechimea acestor compuse nu se poate spune mare lucru din lipsă de informații.

Este de presupus că ele provin din grupuri sintactice ai căror termeni s-au sudat într-o măsură mai mare sau mai mică. Compusul *ale-frumoase* este echivalent cu adjectivul substantivizat articulat cu articol hotărît *frumoasele*.

Numele de familie *Celmare* și *Hălmare*, *Hălmic* (atestate și în documente vechi : *Helmik* 1722, *Helmare* 1726, *Helmarje* 1758, *Hel lung* 1788) [314] sînt la origine porecle, întocmai ca și *Lungu(l)*, *Negru(l)*, cu care se și aseamănă, cu diferența că ultimele nu sînt compuse, deoarece articolul hotărît enclitic nu formează un cuvînt de sine stătător. Aceste compuse corespund ca formație mai curînd tipului de nume proprii compuse franțuzești, alcătuite din articol hotărît și adjectiv : *Legrand*, *Lebon*, *Leblanc*.

Compusele formate din articol sau pronume și adjectiv nu prezintă un grad de unitate morfologică avansat, cu excepția numelor proprii ca *Celmare* și a substantivului comun *cel-pierit*. Pe cîtă vreme primul are genitiv-dativul *lui Celmare*, ca orice nume propriu masculin de persoană, ultimul se articulează *cel-pieritul*, cu genitiv-dativul *cel-pieritului* (cf. PAMFILE, S. V. 96, id. B. 24).

PRONUME (ARTICOL) DEMONSTRATIV + PREPOZIȚIE + SUBSTANTIV

§ **109.** Formațiile de acest fel sînt alcătuite din : *cel* sau din varianta lui regională *ăl*, urmat de o prepoziție simplă sau compusă și un substantiv în acuzativ și corespund unui grup sintactic format dintr-un determinat pronominal și determinantul lui atributiv : *ăl-cu-coarne*, *cel-de-pe-comoară*, *ăl-din-bolovani*, *ăl-din-rîpă*, *cel-din-baltă*, *cel-de-pe-scorbură* etc. Toate aceste formații sînt eufemisme ale substantivului *dracul* (*L-a luat* ***cel-de-pe-scorbură.*** PAMFILE, DUȘM. 38 ; *Cînd* ***cel-din-baltă*** *se apropie de om.* Id. ibid. 282). Din această cauză ele pot fi incluse mai curînd printre numele proprii compuse decît printre cele comune. Din punctul de vedere al flexiunii ele se comportă ca niște compuse lipsite de unitate morfologică (*cel-de-pe-comoară*, *celui-de-pe-comoară*). Aceste

formații se aseamănă cu tipul alcătuit din pronume (articol) demonstrativ + prepoziție + adverb.

Asemenea formații, neatestate în limba textelor vechi, apar astăzi numai în limba producțiilor populare.

PRONUME (ARTICOL) DEMONSTRATIV + PREPOZIȚIE + ADVERB

§ **110.** Există un singur compus construit în acest fel : *Cel-de-Sus*, sinonim cu substantivul propriu *Dumnezeu*. Compusul, folosit astăzi atît în limba vorbită, cît și în limba literaturii artistice, este mai vechi, fiind atestat din secolul al XVII-lea încoace (v. CAZ. 439, ISBD 106).

Formația are la bază un grup sintactic frecvent în limbă.

PRONUME REFLEXIV + SUBSTANTIV

§ **111.** Compusele de acest fel, alcătuite din pronumele reflexiv *sine*, mai ales sub forma *sin-*, și un substantiv, sînt formații livrești calchiate după model străin.

În limba actuală există un singur substantiv construit în acest fel : *sinucigaș*, din *sine* + *ucigaș*, după fr. *suicide*, la care putem adăuga pe *sinucidere*, care poate fi interpretat ca infinitiv lung substantivizat al verbului *sinucide* sau ca un compus din *sine* + *ucidere*. Amîndouă substantivele apar în secolul trecut, mai vechi fiind *sinucidere*. Acesta se întîlnește în dicționare [315] pe la mijlocul secolului al XIX-lea, alături de *sinucide*, ca traducere a fr. *suicide* „sinucidere ; sinucigaș", în timp ce *sinucigaș* este atestat pentru prima oară, după DA ms. (la Iacob Negruzzi), pe la sfîrșitul aceluiași secol. Alt compus din aceeași familie, care apare în aceleași dicționare, poate fără să fi circulat în realitate, este *sinucigător* „sinucigaș".

O altă creație din secolul al XIX-lea este substantivul *sin(e)iubire* [316] „egoism, iubire de sine", care traduce fr. *amour-propre*. Un infinitiv asemănător lui *sinucidere* este *sinamăgire*, care apare într-un dicționar de la sfîrșitul secolului trecut [317].

Compusele de acest fel sînt asintactice și se caracterizează prin unitate morfologică.

ADVERB + SUBSTANTIV

§ **112.** În limba actuală există un singur substantiv comun mai cunoscut, care ar putea fi încadrat în acest tip : *binecuvîntare*, infinitivul lung al verbului *binecuvînta*.

---

[314] La Ștefan Pașca, *Nume de persoane* . . ., p. 251, 271.

[315] Cf. VALIAN, V., s.v. *sinucidere*; POENAR, s.v. *suicide*.

[316] Cf. POENAR, s.v. *amour*, MARCOVICI, D. 226/12, cf. 228/27, WEIDELT, N. 19.

[317] Cf. GHEȚIE, R. M., s.v.

În afară de el, există cîteva creații ocazionale, alcătuite dintr-un infinitiv lung substantivizat la forma negativă și adverbul *mai* intercalat între prefixul negativ și infinitiv: *nemairăbdare* (la IORDAN, L.R.A. 232) și *nemaivenire* (***nemaivenirile** Gildei* id. ibid.). Compusele acestea au avut drept model adjective ca *nemaipomenit*.

În sfîrșit, mai pot fi amintite aici și formațiile: *mai-mărime* (la IORDAN, L.R.A. 230) și (învechit) *mai-mărie* (CC$_2$ 282), care au ca punct de plecare compusul *mai-mare*, după modelul căruia au fost formate sau de la care au fost derivate.

§ **113**. Tipul acesta de compunere, atît de slab reprezentat în limba actuală, este mai bogat în limba veche, datorită numeroaselor formații după model străin (slav, grec, latin), care apar în textele traduse, ca, de exemplu: *prejur-gură* „gura hainei care înconjoară gîtul", după gr. περιστόμιον; *prejur-piept* „partea hainei care înfășoară pieptul", după gr. περιστήθιον; *jos-culcare* „culcare pe jos" DOSOFTEI, în DA, s.v. *jos*; *împotrivă-dare* DOSOFTEI, în PS 210, 286, după v. sl. *vŭzdanije*; *înainte-gîndire* „previziune" DOSOFTEI, la ROSETTI-CAZACU, I.L.R. I 127, după gr. πρόνοια; *înainte-punere* CREST. II 104, după lat. *praepositio*; *împrejur-stare* „circumstanță" CANTEMIR, în CREST. II 69 și *stare-împrejur* MAIOR, la URSU, T. 169, după lat. *circumstantia*.

SUBSTANTIV SAU ADJECTIV + ADVERB DE COMPARAȚIE + SUBSTANTIV

§ **114**. Tipul acesta de compuse este atestat rar și numai pentru numele proprii de persoană sau de animale personificate din basme: *Albă-ca-Zăpada*, *Șchiopul-cît-Cotul* (nume de persoane), *Greu-ca-Pămîntul*[318] (numele unui animal; de fapt există un nume mai lung, *Ușor-ca-Vîntul-Greu-ca-Pămîntul*, care conține două comparații și care, din cauza lungimii lui, nu se folosește întotdeauna în întregime). Primul nume este o creație după model străin și apare într-un basm cult de origine germană (cf. fr. *Blanche-Neige* și germ. *Schneeweisschen*, *Schneewittchen*, deosebite însă ca structură), în timp ce ultimele două se întîlnesc în basme populare.

ADVERB + ADJECTIV SAU ADVERB

§ **115**. În limba actuală există cîteva substantive formate dintr-un adverb de comparație și un adjectiv sau adverb, avînd aspectul unor comparative sau al unor superlative: *mai-mare* „superior" [319], *preaplin* „dispozitiv montat la un recipient", la care se adaugă creația personală cu caracter ocazional *mai-bătrîn* (***Mai-bătrînul** ține la funcțiunile lui.* La IORDAN, L.R.A. 230). Primul compus, *mai-mare*, apare în secolul al XVI-lea și este, la origine, comparativul de superioritate al adjectivului *mare*. Cel de-al doilea, *preaplin*, este o formație nouă din limbajul tehnic, probabil un calc după fr. *trop-plein*. *Mai-bătrîn* pare a fi creat după modelul lui *mai-mare*.

Inventarul ar mai putea fi sporit cu adjective substantivizate, ca: *nou-născut*, *sus-numit*, *clarvăzător*, alcătuite dintr-un adverb (cu rol de determinant circumstanțial) și un adjectiv de cele mai multe ori de origine verbală [320].

§ **116**. Compusele care conțin un adverb de comparație sînt ceva mai numeroase în limba veche, și anume în textele religioase din secolul al XVI-lea. Pe lîngă formația *mai-mare* (CC$_2$ 27, PO 137/21), singura păstrată, apar și alte compuse: *mai-susul* (PS 213), *mai-giosul* (PH 52^r/9, CC$_2$ 282), *mai-mulții* (PS 158). Originea lor nu este prea clară: probabil că este vorba de traduceri ale unor comparative slave, de exemplu: *mai-mulții*, după v.sl. *množaišii* (cf. PS glosar) sau de creații după modelul acestor comparative traduse.

În ceea ce privește adjectivele substantivizate ca: *nou-născut*, categoria este mai bine reprezentată în limba veche decît în cea actuală. Unele formații întîlnite în textele mai vechi cercetate de noi sînt numai substantive, de exemplu: *depreură-dobînditoriŭ* „moștenitor" COD. VOR. 152/13, după v.sl. *sŭnaslědĭnikŭ*, cf. DHLR II 367; *gios-lepădații* PS 301, 302, cf. v.sl. *nizvrěšti* „a arunca (jos), a lepăda", cf. PS glosar; *împreună-sunătoare* (FUGARIU, Ș. CLXXXIX), după lat. *consonantia*; *împreună-făcători* (1814—1818), cf. fr. *coefficient*, la URSU, T. 171; *jos-însemnații* BĂLCESCU, la GHICA, A. 664, după fr. *soussignés*.

După cum s-a putut constata din materialul prezentat, acest tip de compunere, mai productiv în secolul al XVI-lea, este astăzi neproductiv, cu excepția adjectivelor substantivizate amintite.

ADVERB + ADVERB + ADVERB DE COMPARAȚIE + SUBSTANTIV

§ **117**. Există un singur substantiv compus de acest fel: *mai mult ca perfect*, folosit în terminologia gramaticală. Din punct de vedere sintactic acest compus constă dintr-un adverb la comparativ *(mai mult)* și complementul lui circumstanțial de mod comparativ *(ca perfect)*. Formația, apărută probabil în secolul nostru, este un calc savant după lat. *plusquamperfectum*, fr. *plus-que-parfait*. (În unele dicționare de la mijlocul secolului trecut, compusul franțuzesc menționat mai sus este tradus prin perifraza: *vremea mai mult ca trecută*. Vezi POENAR, CODRESCU, s.v. *parfait*.)

---

[318] Cf. DRĂGANU, R. S. 78.

[319] La Șincai (cf. FUGARIU, Ș. CLXXVII) pluralul *mai-marii* înseamnă „strămoșii", după lat. *maiores*.

---

[320] Vezi § 162.

Compusul *mai mult ca perfect* se caracterizează prin unitate morfologică *(mai mult ca perfectul)*.

PRONUME + PRONUME

§ **118**. Există un singur compus mai vechi, astăzi neanalizabil, format din două pronume nehotărîte juxtapuse, în raport de coordonare copulativă: *unealtă*, singular refăcut din pluralul *unealte*, rezultat din alăturarea pronumelor *une* + *alte(le)* (*Va vrea să cheltuiască une-altele besericii. Îndreptarea Legii* 1652, la J. Byck, *Derivație și sintaxă*, p. 126)[321].

SUBSTANTIV + PREPOZIȚIE + PRONUME

§ **119**. Există un singur substantiv compus construit din acești termeni. E vorba de numele popular al unei substanțe chimice nedefinite mai de aproape: *apă-de-nimic* (ȘEZ. IV 29, în DA, s.v. *apă*).

Cea de-a doua parte, formată din prepoziția *de* și pronumele negativ *nimic*, poate fi interpretată ca un atribut pronominal prepozițional a cărui valoare nu e prea clară (exprimă destinația sau proveniența).

SUBSTANTIV + CONJUNCȚIE + SUBSTANTIV

§ **120**. Substantivele compuse formate astfel sînt cîteva: *frate-și-soră* (BARONZI, L. 134), numele popular al unei plante (probabil aceeași ca și *sor-cu-frate*), *punct și virgulă*. Faptul că acesta din urmă este un cuvînt compus se vede din felul în care se acordă în propoziție, de exemplu atunci cînd e folosit ca subiect: *Punctul și virgula este însă preferabil* (*Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație*, p. 68). După cum se poate observa din acest citat, compusul este lipsit de unitate morfologică. Despre compusul *frate-și-soră* nu putem spune nimic în acest sens din lipsă de atestări.

Din punct de vedere sintactic între termenii celor două compuse există un raport de coordonare copulativă redat cu ajutorul conjuncției *și*.

ADJECTIV + PREPOZIȚIE + SUBSTANTIV

§ **121**. Singurul substantiv compus format din acești termeni este: *Galben-de-Soare*, numele unui cal dintr-o poveste populară. În ce privește raporturile sintactice dintre termenii acestui compus, față de adjectivul așezat pe primul loc, substantivul precedat de prepoziție îndeplinește funcțiunea de complement (probabil circumstanțial de mod).

---

[321] Vezi și PHILIPPIDE, P. 97.

INTERJECȚIE + SUBSTANTIV

§ **122**. Substantivele compuse de acest fel, puțin numeroase, sînt creații populare de circulație restrînsă, nume de păsări: *țichi-drac*, una din denumirile date pitulicii (BĂCESCU, PĂS. 317), *chichivară* (și *chițivară*, *țițivară*, *țințivară* etc.), *ciuciucîlț*, denumiri ale pițigoiului (id. ibid. 327, 328, 329).

Apariția lor se explică în diferite feluri. Astfel prima parte a cuvîntului *țichi-drac* este o interjecție onomatopeică reproducînd sunetul păsării, în timp ce ultima parte este un substantiv, care, probabil, a fost alăturat onomatopeii din dorința de a se reda o anumită însușire a păsării, de exemplu vioiciunea și neastîmpărul ei. (În unele regiuni pasărea este de altfel numită, poate din aceleași motive, *drăcuș*, *drăcușor* BĂCESCU, PĂS. 313.) *Chichivară* (*chițivară* etc.) este o formație rezultată din interpretarea cîntecului emis de pițigoi primăvara drept o anunțare a verii (cf. și *simți-vară*, *simț-a-vară*), iar *ciuciucîlț* are ca punct de plecare sunetul emis de pițigoi la sfîrșitul iernii și interpretat drept îndemn adresat femeilor de a lăsa torsul cîlților, ca simbol al muncii de iarnă (BĂCESCU, PĂS. 340, 342).

Dată fiind structura acestor formații, nu se poate vorbi de existența unor raporturi sintactice între termenii lor.

TIPURI DE COMPUNERE DEZVOLTATE[322]

§ **123**. Termenii care intră în componența acestor tipuri de substantive compuse sînt întotdeauna în număr mai mare de doi (exceptînd uneltele de legătură și articolele). Între ei, din punct de vedere sintactic, există de obicei raporturi de subordonare de tip atributiv: unul dintre termeni, mai ales primul, are rol de determinat, în timp ce ceilalți sînt determinante ale acestuia sau formează un șir de determinante, dintre care unele sînt în același timp și determinate: *trei-frați-pătați*, *iarba-datului-și-a-faptului*, nume de plante; *moș-cu-trei-ghimpi*, numele unui pește.

Varietatea combinațiilor, după felul termenilor care le alcătuiesc, este foarte mare. Dăm mai jos principalele tipuri întîlnite:

— substantiv + prepoziție + numeral + substantiv: *sînge-de-nouă-frați*, *slăbănog-cu-cinci-degete*, *ciocănaș-cu-două-cozi*, nume de plante;

— numeral + substantiv + adjectiv: *trei-frați-pătați*;

— substantiv + substantiv în genitiv + substantiv în genitiv: *goliciunea-fetei-pădurii*, nume de plantă, *Crucea-Miezului-Nopții*, astronomie populară;

— substantiv + substantiv în genitiv + adjectiv: *buruiana-argintului-viu*;

---

[322] Pentru definirea acestei categorii de compuse vezi § 24.

— substantiv + pronume + prepoziție + substantiv: *coarda-ălor-din-vînt*, nume de plantă;

— substantiv + substantiv în genitiv + conjuncție + articol posesiv + substantiv în genitiv: *iarba-datului-și-a-faptului*, nume de plantă.

Toate categoriile de mai sus sînt foarte slab reprezentate, cu excepția celei dintîi, care e ceva mai bogată în formații.

Un tip deosebit, care nu conține un substantiv cu rol de determinat, este: *Între-Răzeși-și-Poduri*, alcătuit dintr-o construcție completivă sau atributivă.

§ **124**. Compusele de acest fel sînt atît substantive comune, cît și proprii. Cele comune sînt, aproape toate, nume de plante: *trei-frați-pătați*, și, mai rar, de animale: *pește-cu-șapte-nume*. Substantivele proprii întîlnite sînt nume de persoane: *Șchiopul-cu-Barba-cît-Cotul*, *Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop* (nume din mitologia populară), nume de constelații: *Fata-Mare-din-Horă*, *Fata-de-Împărat-cu-Cobilița*, nume de locuri: *Cracul-cu-Doi-Lupi*, *Între-Răzeși-și-Poduri*. În interiorul lor se află adeseori un compus: *palma-Maicii-Domnului*, *Pîrîul-lui-Căciulă-Arsă*. Formațiile de acest fel sînt creații populare și sînt atestate numai în limba contemporană.

§ **125**. Marea majoritate a compuselor de acest fel nu prezintă unitate morfologică: *sînge-de-nouă-frați*, *sîngele-de-nouă-frați*. Fac excepție formațiile care încep cu un numeral și care se comportă ca niște substantive invariabile *(trei-frați-pătați)*.

SUBSTANTIVE ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE

§ **126**. Substantivele compuse de acest fel sînt nume comune și proprii, ultimele fiind puțin numeroase în comparație cu cele dintîi.

SUBSTANTIVE COMUNE

§ **127**. Substantivele comune aparțin cu precădere stilului tehnico-științific, deși ele se întîlnesc și în alte stiluri (publicistic, beletristic, administrativ etc.).

În ce privește stilul tehnico-științific cel mai bine reprezentate sînt următoarele categorii semantice:

— numele unor discipline și al persoanelor care lucrează în domeniul acestor discipline: *geologie*, *geografie*, *istoriografie*, *dermatologie*, *teatrologie*; *geolog*, *geograf*, *istoriograf*, *dermatolog* etc.;

— numele unor procedee sau metode: *colecistografie*, *gastroscopie*, *acupunctură*, *hormonoterapie*, *telepatie*, *fotocataliză*, *autoinducție*, *biometrie* etc.;

— numele unor aparate, al unor instrumente, unelte etc.; *lactometru*, *semiconductor*, *microbalanță*, *termostat*, *telegraf*, *porthartă*, *hidroavion*, *bormașină*;

—numele unor substanțe: *hidrocortizon*, *izobutenă*, *hemoglobină*, *bicarbonat*, *clorofilă*, *lactoglobulină*, *larvicid*, *calcopirită*, *feldspat*;

— numele unor unități de măsură: *decagram*, *decimetru*, *kilometru*, *mililitru* etc.;

— numele unor boli: *cardioscleroză*, *tahicardie*, *gastroenterită*, *dermatomicoză*, *aerofagie*;

— numele unor încrengături, ordine, familii etc. de animale și de plante (mai rar ale unor animale și plante): *coleoptere*, *diptere*, *conifere*, *cheiroptere*, *unicorn*, *botriocefal*, *cinocefal* etc.

În alte stiluri ale limbii literare se întîlnesc compuse care denumesc noțiuni din sfere semantice variate: *autocritică*, *autodidact*, *autoservire*, *baschetbal*, *fotoreportaj*, *fotoreporter*, *genuflexiune*, *mezalianță*, *mezzo-soprană*, *microinterviu*, *neorealism*, *pseudoartist*, *trilogie*.

Singurele formații întîlnite în limba populară sînt cele cu elementul de compunere *baș-*: *baș-marghiol* (TEODORESCU, P.P. 455, PĂSCULESCU, L.P. 161—162), *baș-caimacan* (TEODORESCU, P.P. 563), *baș-calic* (ȘEZ. VI 169) [323].

§ **128**. După felul termenilor componenți, substantivele comune în structura cărora intră elemente de compunere pot fi clasificate în următoarele categorii:

a) Compuse formate numai din elemente de compunere combinate între ele, și anume: teme românești sau străine, cuvinte străine, elemente de compunere cu aspectul unor cuvinte, unite sau nu prin vocală de legătură [324]. *Stereotomie* „ramură a tehnicii care se ocupă cu studiul intersecțiilor corpurilor solide” (din fr. *stéréotomie*) este alcătuit din elementul de compunere *stereo-*, format din tema *stere-*, desprinsă din gr. στερεός „solid”, la care s-a adăugat vocala de legătură *-o-*, și *-tomie*, element de compunere creat pe baza gr. τομή „secțiune, tăietură”, avînd forma unui cuvînt (compară de ex. cu *fobie*, *manie*); *oscilogramă* „diagramă înregistrată de un oscilograf” (după fr. *oscillogramme*) este format din tema *oscil-* (la origine tema lat. *oscillatio*), pe care o întîlnim în *oscila*, *oscilație*, urmată de vocala de legătură *-o-*, și *-gramă*, element de compunere avînd ca punct de plecare cuvîntul grecesc γράμμα „scriere”.

b) Compuse alcătuite din elemente de compunere (teme, cuvinte străine, elemente de compunere cu aspectul unor cuvinte) combinate cu cuvinte existente independent, legate sau nu prin vocală de legătură:

---

[323] Cf. Rodica Ocheșeanu, *Prefixele superlative în limba română*, în SMFC I, p. 31—32. Vezi și discuția făcută în lucrarea de față, § 134.

[324] În ce privește felul vocalelor de legătură, originea lor etc., vezi § 9.

biomecanică, compus alcătuit din *bio-*, temă desprinsă din gr. βίος „viață”, și substantivul *mecanică*; *stereochimie*, din *stereo-* și *chimie*; *mezzo-soprană* (< it., fr. *mezzo-soprano*), din *mezzo-*, care reprezintă pe it. *mezzo* „mijlociu, de mijloc” și *soprană*.

Tot din această categorie fac parte și substantivele compuse dintr-o temă sau dintr-un cuvînt străin și un substantiv alcătuit la rîndul lui dintr-unul sau mai multe elemente de compunere (combinate sau nu cu cuvinte existente și independent în limba noastră): *biogeologie*, compus format din tema *bio-* și substantivul *geologie*, acesta din urmă alcătuit din tema *geo-* și elementul de compunere cu structură de substantiv *-logie*. În același fel sînt formate și alte compuse ca, de exemplu, *antropogeografie*, *biobibliografie*, *microradiografie*.

c) Compuse formate din cuvinte existente și independent în limba română și unite între ele printr-o vocală de legătură: *anotimp*, *citatomanie*.

Substantivele în structura cărora intră teme (subtipurile *a* și *b*) formează grupul cel mai numeros și totodată cel mai important al substantivelor comune compuse de tip tematic. Compusele constînd numai din cuvinte existente și independent în limba română, unite prin vocală de legătură (subtipul *c*) sînt puține la număr.

§ **129.** După cum a reieșit și din paragraful precedent, termenii componenți ai substantivelor comune în structura cărora intră elemente de compunere sînt: teme, cuvinte străine inexistente independent în limba română, elemente de compunere asemănătoare unor substantive românești și cuvinte românești existente și independent.

1. Temele reprezintă elementul de compunere specific acestui tip de substantive comune compuse. Substantivele compuse în structura cărora intră elemente de compunere conțin mai ales teme neologice întîlnite și în cuvinte românești necompuse (simple sau derivate) sau teme străine care nu apar decît în compuse. Temele pot fi așezate pe primul sau, mai rar, pe ultimul loc al compusului. Uneori aceeași temă poate apărea atît pe primul, cît și pe ultimul loc. Prima parte a substantivului compus *balneologie* este elementul de compunere *balneo-* format din tema *balne-* (desprinsă din lat. *balneum* „baie”), întîlnită și în adjectivul *balnear*, urmată de vocala de legătură *-o-* (pentru *-logie* vezi pct. 3). *Cardiograf* „aparat care întregistrează grafic pulsațiile inimii” este alcătuit, la rîndul său, din două teme, legate prin vocala *-o-*: tema inițială *cardi-*, (din gr. καρδία „inimă”), care apare și în adjectivul românesc *cardiac*, și tema finală *-graf* (din gr. γράφειν „a scrie”), care se întîlnește și în cuvintele *grafic*, *grafie*. Într-un mod asemănător este format și *electroscop*, din tema inițială *electr-* (de origine greacă, cf. *electric*, *electricitate*) și tema finală *-scop* (izolată din gr. σκοπεῖν „a privi”), care însă nu apare și în cuvinte românești necompuse.

Marea majoritate a temelor inițiale, indiferent dacă se întîlnesc sau nu și în cuvinte românești necompuse, sînt de origine greacă sau, în mai mică măsură, latină. În ce privește alte aspecte ale temelor inițiale sînt valabile observațiile generale făcute în introducere [325]. La cele spuse acolo trebuie adăugat faptul că există unele compuse tematice create în limba noastră care au pe primul loc o temă românească mai veche, de exemplu: *apometru*, *molicid* (acesta din urmă, numele unei substanțe toxice împotriva moliilor), *brazdometru* (creație glumeață: ***Brazdometrul*** *e un cuvînt încă necunoscut și care, de fapt, nici nu are un înțeles bine definit. Așa au numit tractoriștii, mai mult în glumă, stinghia de lemn gradată cu care se măsoară adîncimea arăturii.* SCÎNTEIA, la DIMITRESCU, c. 133). Uneori tema așezată pe primul loc este a unui nume propriu (mai ales de persoană), formațiile de acest fel fiind atît împrumuturi: *galvanocauter*, *galvanoscop* (probabil din fr. *galvanocautère*, *galvanoscope*, de la numele lui *Galvani*), *dantolog* (CONTEMPORANUL, 1966, nr. 2, 3/1, cf. it. *dantologo*, de la *Dante*), cît și creații românești: *eminescolog*, *eminescomanie* (la IORDAN, L.R.A. 227) [326].

Cît privește temele așezate pe ultimul loc, ele sînt mai puține decît cele inițiale și, în marea lor majoritate, se întîlnesc într-un număr mai mult sau mai puțin redus de formații. De exemplu, după materialul nostru, *-(a)gog*, *-ambul*, *-duct*, *-ftong*, *-mant* apar în cîte două-trei substantive compuse, iar *-(a)gon*, *-pod*, *-zaur (-saur)*, într-un număr ceva mai mare de substantive (în jur de zece formații) [327]. Dintre temele finale care apar într-un număr mare de formații menționăm pe *-graf*, *-log*, *-scop* [328]. Originea temelor finale este greacă și latină: *-(a)gog* este tema adjectivului grecesc ἀγωγός „care conduce”, *-ambul*, a verbului latinesc *ambulare* „a merge”, *-ftong*, a substantivului grecesc φθόγγος „sunet” etc.

Un număr destul de mare de teme pot să apară atît pe primul, cît și pe ultimul loc al substantivului compus. Unele dintre ele au același sens în ambele poziții: *lit* înseamnă „piatră” atît în *litografie* și *litosferă*, cît și în *aerolit*, *monolit*, iar *antrop* „om”, atît în *antropogeneză*, *antropologie*, cît și în *filantrop*, *pitecantrop*, *sinantrop*. Altele, ca cele de mai jos, pot prezenta în unele formații anumite diferențe semantice atunci cînd ocupă primul loc, față de cazul cînd se află pe ultimul loc: *graf* [329], în compuse de tipul *grafometru*, *grafologie* înseamnă „scriere”, pe cîtă vreme în: *accelerograf*, *comediograf*, *oscilograf* înseamnă „(aparat sau persoană) care scrie, care înregistrează”; *fil* în *filotehnie*, *filozofie* înseamnă „iubire”, iar în *arghirofil*, *bibliofil* „(persoană) care iubește” [330]. Cînd sînt plasate pe ultimul loc, unele elemente de compunere apar într-un număr mai mare de formații decît atunci cînd sînt situate pe primul loc (de exemplu *-drom* față de *dromo-*, *-graf* față de *grafo-*, *-log* față de *logo-*) [331].

---

[325] Vezi § 9.

[326] Vezi și pct. 4 al acestui paragraf.

[327] Vezi § 132, pct. 2, 3.

[328] *Ibid.*, pct. 1.

[329] Din această temă provine și cuvîntul *graf* „mod de reprezentare grafică a locului geometric al unei funcții”, care a luat naștere prin prescurtarea expresiei *graphic formula* (cf. *The Oxford English Dictionary*, vol. IV, 1961, s.v. *graph*).

[330] Vezi § 171, pct. 2.

[331] Vezi § 132, pct. 1, 2, 3.

2. Cuvintele străine inexistente şi independent în lexicul limbii române apar ca elemente de compunere în unele substantive compuse împrumutate dintr-o limbă străină şi în formaţiile româneşti create după modelul acestora. De exemplu: *feld-*, din *feldmareşal*, *feldspat*, este germanul *Feld* „cîmp" (cf. germ. *Feldmarschall*, *Feldspat*); *juris-*, din *jurisconsult*, *jurisdicţie*, *jurisprudenţă*, este genitivul substantivului latinesc *jus* „lege" (cf. lat. *jurisconsultus*, *jurisdictio*, *jurisprudentia*) [332]; *deca-* „zece" din compusele *decalog*, *decalitru* este numeralul grecesc cu aceeaşi formă. Compusul *lumpenproletariat* este format din *lumpen-* (germ. *Lumpen* „petic, zdreanţă"), cuvînt străin care nu există în româneşte, şi *proletariat*. În compusul *colontitlu*, semicalc după fr. *colonne-titre*, primul termen s-a păstrat neschimbat, tot astfel în *avangardă*, din fr. *avant-garde*. Compusele *portbagaj*, împrumutat din fr. *porte-bagages*, *portaltoi*, calchiat după fr. *porte-greffe*, sau *portbuletin*, *porthartă*, create în româneşte după modelul formaţiilor de acest fel, conţin elementul de compunere *port-*, împrumutat din francezul *porte* (imperativ persoana a II-a singular sau indicativ prezent persoana a III-a singular de la verbul *porter*). În substantivele compuse *demimondenă*, mai vechi *demimondă*, *demisol* [333], cel dintîi din fr. *demi-mondaine*, al doilea din fr. *demi-monde*, iar al treilea fără corespondent în dicţionarele franţuzeşti consultate [334], apare ca prim element de compunere fr. *demi* „jumătate". Faptul că acest element de compunere, mult folosit în franceză, nu a cîştigat teren în română se poate explica prin concurenţa lui *semi-*, element de compunere cu acelaşi înţeles, bine reprezentat încă de la începutul secolului al XIX-lea [335].

3. Elementele de compunere asemănătoare prin sufix sau desinenţă cu substantive româneşti apar numai ca termeni finali ai substantivelor compuse [336]: *-algie (gastralgie, cardialgie)*, *-centrism (egocentrism, heliocentrism)*, *-craţie (autocraţie, aristocraţie, democraţie, gerontocraţie, teocraţie, turcocraţie)*, *-dinamie (farmacodinamie)*, *-fonie (cacofonie, metafonie, radiofonie)*, *-gonie (cosmogonie, teogonie)*, *-liză (bacterioliză, fotoliză, electroliză)*, *-locvenţă (grandilocvenţă)*, *-logie (cosmetologie, grafologie, meteorologie, urologie)*, *-plastie (cheratoplastie, galvanoplastie)*, *-scopie (gastroscopie, radioscopie)*, *-termie (aluminotermie)*, *-zofie (filozofie, teozofie)* etc.

---

[332] *Jurisconsult*, la origine lat. *juris consultus*, a devenit, prin etimologie populară, *jurist consult*, *juris* fiind înlocuit prin *jurist*, iar *consult*, identificat cu românescul *consult* „consfătuire între mai mulţi medici, pentru a pune diagnosticul unei boli".

[333] Afară de SCRIBAN, D., dicţionarele mai vechi de 1940 nu înregistrează nici una dintre formaţiile menţionate. SCRIBAN, D., notează numai pe *demimondenă* şi *demimondă*; *demisol* pare a fi un compus ceva mai nou decît celelalte două menţionate mai înainte.

[334] Semnalăm totuşi că în *Dicţionar tehnic poliglot*, Bucureşti, 1963, s.v. *subsol*, pentru acest cuvînt se dă corespondentul fr. *demi-sol*.

[335] Cu toate acestea Iorgu Iordan (L.R.A. 218) include pe *demi-* pe lista „celor mai obişnuite pseudoprefixe din limba noastră actuală", fără să ilustreze prin exemple acest punct de vedere.

[336] Uneori elementele de compunere de acest fel, izolate din compuse, au devenit substantive de sine stătătoare. Vezi § 9.

Ele sînt cuvinte sau elemente de compunere greco-latine, întîlnite uneori ca atare chiar în compuse greceşti sau latineşti originale (lat. *-loquentia*, de la *loquor*, apare în *blandiloquentia*, *breuiloquentia*; -κρατια, de la κράτος „putere", în θεοκρατία, ἀριστοκρατία; -λογια, de la λόγος, în θεολογία) sau create în limbile moderne după modelul acestora, mai ales din cuvinte greceşti (*-dinamie*, cf. gr. δύναμις „putere").

Unele elemente de compunere ca: *-buz* (în forma sa originară *-bus*), *-tron*, *-rama*, întîlnite în formaţii împrumutate, ca de exemplu: *autobuz*, *troleibuz*; *ciclotron*, *betatron*, *sincrofazotron*; *cinerama*, au rezultat din izolarea arbitrară, pe plan internaţional [337], a unor fragmente de cuvinte. Astfel din *omnibus* „un anumit fel de vehicul folosit pentru transportarea în comun a pasagerilor", la origine dativul plural al adjectivului latinesc *omnis*, a fost separată desinenţa *-bus*, care a preluat sensul cuvîntului din care a fost izolată. Origine întrucîtva asemănătoare are şi *-tron*, izolat, la rîndul lui, din ἤλεκτρον, cuvînt de origine greacă, format din tema ἠλεκτρ- şi desinenţa -ον. În sfîrşit, *-rama* reprezintă tăierea greşită a cuvîntului grecesc ὅραμα „spectacol", din compusul *panorama* [338].

4. Cuvintele existente şi independent în limba română apar în compuse în combinaţie cu teme sau cuvinte străine, ori cu alte cuvinte existente independent. Ele sînt în special substantive.

Substantivele comune aşezate pe primul loc sînt de gen masculin sau neutru, de obicei legate de termenul următor printr-o vocală de legătură: *grizuscop* (< fr. *grisouscope*), *grizumetru* (< fr. *grisoumètre*), *gazoanalizator* (probabil creaţie pe teren românesc), *ciobotecă* „colecţie de cioburi arheologice" (în DN, s.v.; vezi şi *anotimp*, *citatomanie*, menţionate la § 128 c). După cum s-a mai arătat [339], compusele care au pe primul loc un cuvînt întreg urmat de o vocală de legătură nu se deosebesc de cele care au o temă străină identică formal şi ca sens cu un cuvînt românesc. Compară, de exemplu, *gazoanalizator* sau *anotimp*, avînd ca primi termeni de compunere substantivele româneşti *gaz*, *an*, cu *defectoscop* (< fr. *défectoscope*), în care *defect* reprezintă, la origine, tema lat. *defectus* „lipsă, distrugere, uzură", temă care pe teren românesc s-a confundat cu substantivul *defect*.

Uneori substantivul aşezat pe primul loc este un nume propriu. De obicei formaţiile de acest fel sînt creaţii străine, împrumutate, în care numele propriu este legat sau nu prin vocală de legătură de cea de-a doua parte a compusului: *belinograf* (< fr. *bélinographe*, de la numele propriu *Bélin*), *curiepunctură* (< fr. *curiepuncture*, de la numele savanţilor *Curie*), *voltametru* (< fr. *voltamètre*, de la numele fizicianului *Volta*), dar *balcanolog*, probabil o creație românească avînd pe primul loc numele geografic *Balcan(i)* [340].

---

[337] În asemenea situaţii nu se poate stabili cu siguranţă în ce limbă anume a avut loc această izolare. Este probabil ca ea să se fi produs simultan în mai multe limbi.

[338] Cf. acad. Al. Graur, *Cuvinte rău formate*, în LR VII (1958), nr. 2, p. 1—4; id. *Studii de lingvistică generală*, [Bucureşti] 1960, p. 88—89; J. Marouzeau, *Procédés de composition en français moderne*, în „Le français moderne" XXV (1957), nr. 4, p. 247; O. Södegard, *Nouveaux emplois du suffixe **-rama***, în „Le français moderne" XXXI (1963), nr. 3, p. 219—222.

[339] Vezi § 9.

Foarte rar (mai ales în formații învechite, lipsite de circulație) se întîlnesc ca termeni ai compuselor de felul celor discutate aici și alte părți de vorbire decît substantive. Ele sînt însă situate întotdeauna pe primul sau pe primele locuri și pot fi legate sau nu printr-o vocală de legătură : *patrulater* (din *patru* + *-later*) ; învechite : *lungo-foco-vărsătoriu*, *sutametru* „centimetru” (ultimul la Ursu, T. 166).

Cuvintele întregi așezate pe ultimul loc sînt numai substantive comune (vezi mai sus exemple ca *gazoanalizator*, *citatomanie*, *frigoterapie* etc.).

§ **130**. Elementele de compunere (teme, cuvinte străine) așezate pe primul loc provin, în marea lor majoritate, din termeni care, în limba de origine, sînt substantive, adjective sau numerale. Cele desprinse din alte părți de vorbire (pronume, adverbe) sînt foarte puține. Atît unele, cît și celelalte păstrează valoarea părții de vorbire de la care provin [341].

Elementul de compunere de origine pronominală *auto-*, datorită valorii lui de pronume reflexiv, se alătură în special unui infinitiv lung *(autoîncîntare* „încîntare de sine”, *automișcare*, *autoliniștire*, *automulțumire)*. Singurul element de compunere inițial cu valoare verbală este *port-* (din fr. *porte-*, format de la verbul *porter*) [342].

Elementele de compunere (teme, elemente de compunere asemănătoare unor substantive) situate pe ultimul loc au diferite valori substantivale, și în special :

a) valoarea unor substantive-nume de instrument *(-duct* „instrument care duce”, *-scop* „...care observă”, *-stat* „...care oprește”, în *apeduct*, *oviduct* ; *electroscop*, *astroscop* ; *termostat)* ;

b) valoarea unor substantive-nume de agent *(-fil* „persoană care iubește”, *-latru* „...care se închină la...”, *-man* „...care e pasionată de...”, *-mant* „...care ghicește...”, în *bibliofil*, *zoolatru*, *meloman*, *necromant)* ;

c) valoarea unor substantive-nume de acțiuni sau calități *(-algie* „durere”, *-filie* „iubire”, *-logie* „știință, studiere”, *-scopie* „privire, vedere”, în *coxalgie*, *arghirofilie*, *astrologie*, *radioscopie)*.

Unul și același element de compunere final poate să aibă atît valoare de nume de instrument, cît și de nume de agent (*-metru* „aparat ; (mai rar) persoană care măsoară”, *-graf* „aparat ; persoană care notează”, în *alcoolmetru*, *vitezometru*, dar *topometru*, *geometru* ; *accelerograf*, *cardiograf*, dar *dactilograf*). Există elemente de compunere care cumulează toate trei valorile menționate mai sus. De exemplu *-cid* exprimă instrumentul *(insecticid)*, agentul și acțiunea, ultimele două valori putînd apărea chiar la același compus *(fratricid)*.

Elementele de compunere care exprimă agentul sau instrumentul corespund adeseori unor elemente de compunere sau unor cuvinte existente și independent care exprimă acțiunea sau rezultatul ei (*-scop* față de *-scopie* ; *-fil* : *-filie* ; *-latru* : *-latrie* ; *-man* : *(-)manie* ; *-mant* : *-manție* ; *-graf* : *(-)grafie* etc.).

Situația aceasta se explică uneori prin existența, în limba de origine, a două cuvinte deosebite (*-mant*, la origine gr. μάντις „ghicitor”, și *-manție*, gr. μαντεία „facultatea de a prezice”), alteori prin faptul că un element de compunere a apărut pe baza altuia (*-scopie* este, la origine, gr. σκοπία „acțiunea de a observa”, iar *-scop* a putut proveni din acest substantiv).

§ **131**. În ce privește raporturile sintactico-semantice care se pot stabili între termenii compuselor care conțin elemente de compunere, ele sînt, în marea majoritate a formațiilor întîlnite, de tip atributiv. Elementul așezat, de obicei, pe primul loc are valoare de atribut (adjectival, substantival, pronominal), în timp ce elementul așezat pe ultimul loc este echivalent cu determinatul, fapt cu atît mai ușor de sesizat cu cît termenii sînt mai ușor identificați de vorbitor : *electromotor* înseamnă „motor electric” ; *neorealism* „realism nou” ; *hidroterapie* „terapie hidrică” sau „cu apă” ; *nucleoproteidă* „proteidă nucleară, de nucleu, a nucleului” ; *conifere* „purtătoare de conuri” ; *apometru*, *lactometru*, *ozonometru* „măsurător de apă, de lapte, de ozon” ; *bimileniu* „două milenii” ; *patruped* „(cu) patru picioare” ; *bisulfură* „sulfură dublă”. Există însă și unele compuse (luate din greacă sau create în diferite limbi după model grecesc [343]) în care primul termen este echivalent ca sens cu determinatul, iar termenul următor, cu determinantul celui dintîi : *filantropie* „iubire de oameni”, *filotehnie* „înclinație deosebită pentru arte și inovații tehnice”.

Rareori se întîmplă ca raportul dintre cei doi termeni ai compusului să fie echivalent cu un raport de coordonare copulativă : *gastroenterită* „gastrită și enterită” sau *metroanexită* „metrită și anexită”. După cum se poate observa, ambele formații menționate constau din doi termeni legați prin vocala *o*, dintre care ultimul este un derivat cu sufix *(enterită*, *anexită)*, iar primul reprezintă tema extrasă dintr-un derivat de același fel ca și ultimul *(gastr-* din *gastrită*, *metr-* din *metrită)*, evitîndu-se astfel repetarea sufixului.

De obicei sensul compusului este apropiat de cel rezultat din analiza raporturilor semantico-sintactice dintre termeni.

Cînd substantivul compus este format din mai mult de doi termeni, prima temă poate fi echivalentă din punct de vedere semantic cu determinantul unui substantiv compus. În *electrocardiogramă* „cardiogramă electrică", *electro-* este echivalent cu un atribut al substantivului *cardiogramă*; tot astfel poate fi interpretat şi *bio-* faţă de *geografie*, în *biogeografie* „geografie biologică".

---

[340] Vezi și pct. 1 al acestui paragraf, în care se înregistrează compuse deosebite de acestea numai prin faptul că numele propriu nu apare întreg, ci sub formă de temă.

[341] Vezi § 9.

[342] Pentru interpretarea fr. *porte-*, din formații ca *porte-plume*, vezi nota 248.

[343] Cf. J. Marouzeau, *Procédés de composition en français moderne*, p. 242—243.

Mai rare sînt situaţiile în care, din punct de vedere semantic, atît primul, cît şi cel de-al doilea termen se află pe acelaşi plan, întregul compus fiind echivalent cu un substantiv determinat de două atribute coordonate. În *biobibliografie* „scriere despre viaţa şi opera (cuiva)", *bio-* şi *biblio-* sînt echivalente cu atribute ale substantivului *grafie*. Într-un mod asemănător trebuie interpretate şi *otorinolaringologie* „ştiinţa urechilor, a nasului şi a gîtului", *hemoleucogramă* „notarea hematiilor şi a leucocitelor".

Compusele al căror prim element de compunere este *port-* se aseamănă, în ce priveşte relaţiile semantico-sintactice care se pot stabili între termeni, cu substantivele compuse formate dintr-un verb cu aspect de indicativ prezent persoana a III-a sg. sau de imperativ persoana a II-a sg. urmat de un substantiv cu funcţiune de complement direct (compară *porthartă* cu *zgîrie-nori*).

§ **132**. După cum se poate constata din dicţionarele uzuale ale limbii române, elementele de compunere se pot întîlni în cîte unul, două sau trei substantive compuse, ori pot forma serii mai mult sau mai puţin numeroase, ceea ce impune clasificarea lor în cîteva categorii, în funcţie de bogăţia inventarului de compuse în care apar. Deoarece dicţionarele uzuale cuprind în special formaţii stabile de mai largă circulaţie şi neglijează, în principiu, atît formaţiile de prea strictă specialitate, cît şi pe cele ocazionale sau foarte noi, s-ar putea crede că o asemenea clasificare nu corespunde realităţii. Confruntarea materialului din dicţionare cu datele furnizate de unele lucrări de formare a cuvintelor sau obţinute în urma lecturii întîmplătoare a periodicelor confirmă în general informaţiile oferite de dicţionare în sensul că elemente de compunere care apar în dicţionare într-un număr mare de formaţii apar şi într-un număr mare de formaţii neînregistrate. Fac excepţie cîteva elemente de compunere: *cine-*, *cvasi- (cvazi-)*, *mini-*, care se întîlnesc în dicţionare într-un număr mic de substantive compuse, în timp ce în limba presei ele sînt mai bine sau chiar foarte bine reprezentate[344]. Pentru aceste elemente luarea în consideraţie a creaţiilor noi, ocazionale, neinserate în dicţionare, este absolut necesară.

1. Elementele de compunere cele mai folosite, care se întîlnesc în cel mai mare număr de substantive compuse, sînt:

a)[345] *aero-* (*aerobioză*, *aerocartograf*, *aerodinam*, *aerodină*, *aerodrom*, *aerofagie*, *aerofar*, *aerofobie* etc.); *aut(o)-* (cu sensurile „însuşi, singur": *autarhie*, *autoagresiune*, *autobiografie*, *autocataliză*, *autoclav(ă)*, *autocraţie*, *autoinducţie*, *automişcare* etc.; cu sensul „automobil, maşină": *autobasculantă*, *autobază*, *autocamion*, *autocar*, *autostradă*, *autoşenilă* etc.)[346]; *bi-* (*bicarbonat*, *bicarbură*, *biciclu*, *bicorn*, *bigeminism*, *bilentilă*, *bimestru* etc.); *bio-* (*biochimie*, *bioclimatologie*, *biodinamică*, *bioelement*, *biogeneză*, *biografie*, *biolit*, *biomasă*, *biometrie* etc.); *cine-*[347] (*cineamator*, *cineanimator*, *cineclub*, *cinefil*, *cinerama*, *cinerestaurant*, *cinescop* etc.); *di-* (*dibrometan*, *dicotiledon*, *didinamie*, *diedru*, *diencefal*, *dimetru*, *dipol* etc.); *electro-* (*electroacustică*, *electroanaliză*, *electrocapilaritate*, *electrocar*, *electrocauter*, *electroceramică*, *electrochimie* etc.); *filo-* (mai ales în substantive provenite de la adjective: *filoenglez*, *filofrancez* etc.)[348]; *foto-* (*fotocartare*, *fotocataliză*, *fotocatod*, *fotocelulă*, *fotochimie*, *fotoconductibilitate*, *fotoefect* etc.); *geo-* (*geobotanică*, *geochimie*, *geocronologie*, *geofizică*, *geosferă*, *geotehnică* etc.); *helio-* (*heliograf*, *heliogravură*, *heliometru*, *helioplastie*, *helioscop*, *heliostat* etc.); *hidro-* (*hidroamelioraţie* şi *hidroameliorare*, *hidroavion*, *hidrobiologie*, *hidrocarbură*, *hidroceluloză*, *hidrociclon* etc.); *izo-* sau *iso-* (*isoglosă*, *izoalcani*, *izoamplitudine*, *izoanaliză*, *izoclină*, *izodinamie*, *izofază*, *izopod* etc.); *macro-* (*macrobie*, *macrocosm*, *macrocristalin*, *macromoleculă*, *macronucleu* etc.); *micro-* (*microanaliză*, *microbalanţă*, *microbiologie*, *microcentrală*, *microchimie*, *microclimă*, *micrococ*, *microcosmos*, *microraion*[349] etc.); *mini-*[350] (*minifotbal*, *minifustă*, *minigolf*, *miniinterviu*, *minijupă*, *minitelevizor*, *miniradio* etc.); *mono-* (*monoachenă*, *monobloc*, *monobrăzdar*, *monocultură*, *monogeneză*, *monografie*, *monohibrid*, *monohidrat* etc.); *neo-* (*neoantrop*, *neocatolicism*, *neoclasicism*, *neocolonialism*, *neoconfucianism*, *neocortex*, *neoformaţie*, *neorealism*, *neosalvarsan* etc.); *orto-* (*ortocentru*, *ortoceras*, *ortodiagramă*, *ortoepie*, *ortografie*, *ortofonie*, *ortogeneză* etc.); *piro-* (*pirofor*, *pirogravor* şi *pirogravură*, *piromanţie*, *piromanie*, *piroscaf* etc.); *poli-* (*polialcooli*, *poliartrită*, *polibrăzdar*, *policlinică*, *polifonie*, *poligraf*, *polisemie*, *polisilogism*, *polivitamină* etc.); *port-* (*portaltoi*, *portbagaj*, *portbaionetă*, *portbilet*, *portcuţit*, *portelectrod*, *portperie* etc.); *proto-* (*protopop*, *protoiereu*, *protobromură*, *protoiodură*, *protoistorie* etc.); *pseudo-* (*pseudocultură*, *pseudodemocraţie*, *pseudoepigraf*, *pseudomembrană*, *pseudopod*, *pseudoştiinţă* etc.); *psih(o)-* (*psihanaliză*, *psihastenie*, *psihiatrie*, *psihogeneză*, *psihografie*, *psihogramă* etc.); *radio-* (*radiodiagnostic*, *radioemiţător*, *radiografie*, *radioizotop*, *radiologie*, *radioscopie*, *radioterapie* etc.); *semi-* (*semiarticulaţie*, *semiaxă*, *semicentenar*, *semicerc*, *semicolonie*[351] etc.); *stereo-* (*stereoacustică*, *stereoautograf*, *stereochimie*, *stereocromie*, *stereofonie*, *stereogramă*, *stereometru* etc.); *tele-*[352] (cu sensul „la distanţă": *telecomandă*, *telecomunicaţie*, *telefon*, *telefotografie*, *telegraf*, *tele-*

---

[344] Pentru elementele de compunere iniţiale mai des folosite în limba presei actuale cf. Florica Dimitrescu, *Quelques aspects de la pseudopréfixation dans la langue roumaine actuelle*, p. 77–78.

[345] Au fost grupate sub *a* elementele de compunere iniţiale şi sub *b* elementele de compunere finale.

[346] Un număr de substantive compuse cu *auto-*, calcuri după model rusesc, sînt semnalate de HRISTEA, E. 168.

[347] În special în compuse ocazionale de dată recentă. Cf. Lucreţia Mareş, ***Cine-*** *element de compunere in limba română*, în SMFC V 65–70.

[348] Vezi § 171 pct. 2 b; IORDAN, L. R. A. 221.

[349] În ce priveşte originea acestei din urmă formaţii, cf. HRISTEA, E. 131–132.

[350] Vezi Luiza Seche, *Elementul de compunere* ***mini-***, în SMFC V 71–81.

[351] Pentru originea acestei formaţii, cf. HRISTEA, E. 168.

[352] Vezi Luiza Seche, **Tele-**..., în LR XIV (1965), nr. 3, p. 407–412; Iorgu Iordan, *Roum.* ***tele-***, în „Revue de linguistique romane publiée par la Société de linguistique romane", tom. XXXI, 1967, p. 246–251. Cf. şi Flora Şuteu, *lucr. cit.*, p. 21–22.

gramă, *telemetru* etc.; cu sensul „televiziune": *telejurnal*, *teleconcurs*, *telepartener*, *telereporter*, *telespectator* etc.); *termo-* (*termochimie*, *termoelectricitate*, *termograf*, *termoluminiscență*, *termoregulator* etc.); *tri-* (*triatlon*, *tricicletă*, *triclorură*, *tricorn*, *trigamie*, *trigon*, *trimestru*, *trinitrofenol*, *trinitroglicerină*, *trioxid* etc.); *zoo-* (*zoobiologie*, *zoochimie*, *zooeconomie*, *zoofagie*, *zoofit*, *zoofobie*, *zoogenie*, *zoolit* etc.);

b) *-graf* (*accelerograf*, *altigraf*, *anemograf*, *fiziograf*, *șapirograf* etc.); *-gramă* (*aerogramă*, *cablogramă*, *dactilogramă*, *fotogramă*, *pentagramă*, *tabulogramă* etc.); *-log* (*decalog*, *monolog*, *necrolog*, *neurolog* etc.) [353]; *-logie* (*amfibologie*, *arheologie*, *craniologie*, *fenomenologie*, *frazeologie* etc.); *-man* (*angloman*, *biblioman*, *cleptoman*, *cocainoman*, *dipsoman*, *erotoman*, *eteroman*, *galoman*, *mitoman* etc.) [354]; *-metrie* (*acidimetrie*, *altimetrie*, *biometrie*, *gravimetrie*, *trigonometrie*, *topometrie* etc.); *-metru* (*alcoolmetru*, *craniometru*, *fluviometru*, *radiometru*, *viscozimetru*, *vitezometru* etc.); *-scop* (*aeroscop*, *baroscop*, *horoscop*, *laringoscop*, *scleroscop*, *telescop*, *uranoscop* etc.); *-scopie* (*bronhoscopie*, *cranioscopie*, *laringoscopie*, *radioscopie*, *stereoscopie* etc.).

Tot aici trebuie trecute și elementele de compunere *-cid* [355] (*bactericid*, *erbicid*, *genocid*, *germicid*, *infanticid*, *insecticid*, *larvicid*, *raticid*, *regicid* etc.) și *-fil* (*cinefil*, *clorofilă*, *columbofil*, *drosofilă*, *ornitofil* etc.), care, deși apar în ceva mai puține substantive propriu-zise, se întîlnesc în numeroase adjective substantivizate [356].

2. Mai slab reprezentate decît elementele de compunere deja amintite la punctul precedent pot fi socotite, de exemplu, următoarele elemente:

a) *biblio- (bibliobuz*, *bibliofil* și *bibliofilie*, *bibliofilm*, *bibliofob* și *bibliofobie*, *bibliograf* și *bibliografie*, *bibliologie*, *biblioraft*, *bibliotecă*, *bibliotehnică)*; *cardi(o)- (cardialgie*, *cardiectazie*, *cardiograf* și *cardiografie*, *cardiogramă*, *cardioidă*, *cardiolog* și *cardiologie*, *cardiopatie*, *cardioscleroză*, *cardioscop* și *cardioscopie*, *cardiospasm*, *cardiotonic)*; *dec(a)- (decacord*, *decaedru*, *decagon*, *decagram*, *decalitru*, *decalog*, *decameron*, *decametru*, *decapod*, *decasilab*, *decaster*, *decastil*, *decatlon* și *decatlonist)*; *hemi- (hemianestezie*, *hemianopsie*, *hemiciclu*, *hemicranie*, *hemifonie*, *hemion*, *hemiplegie*, *hemiplexie*, *hemipter)*; *hept(a)- (heptacord*, *heptaedru*, *heptagon*, *heptametru*, *heptaoxid*, *heptodă)*; *hex(a)- (hexaedru*, *hexagon*, *hexagramă*, *hexametru*, *hexapode*, *hexastic*, *hexodă)*; *higro- (higrofită*, *higrograf*, *higrogramă*, *higrologie*, *higrometrie*, *higrometru*, *higroscop*, *higrostat)*; *kilo- (kilocalorie*, *kilociclu*, *kilogram*, *kilogrammetru*, *kilohertz*, *kilojoule*, *kilolitru*, *kilometraj*, *kilometru*, *kilotonă*, *kilovolt*, *kilowatt)*; *logo- (logograf*, *logogrif*, *logomahie*, *logonevroză*, *logopatie*, *logoped* și *logopedie*, *logoree*, *logotip)*;

---

[353] Vezi un număr de creații românești avînd pe ultimul loc elementul de compunere *-log* (de exemplu: *lunolog*, *moftolog*, *țiganolog*) la HRISTEA, E. 48–50, care trece acest element, împreună cu altele de același fel (*-cid*, *-col*, *-man* etc.), în categoria sufixelor, considerînd formațiile corespunzătoare drept derivate (cf. § 9).

[354] Cf. HRISTEA, E. 57–59, care discută o serie de formații românești cu *-man*, ca *procesoman*, *grecoman*, *scriptoman*, *ședințoman*.

[355] Pentru originea unora dintre compusele în *-cid*, cf. HRISTEA, E. 56–58.

[356] Vezi § 171 pct. 2.

mio- (miocard, *miodinie*, *miofibrilă*, *miogen*, *miograf* și *miografie*, *miologie*, *miomalacie*, *miopatie*, *miotomie)*; *moto- (motoblindat*, *motocicletă* și *motociclism* etc., *motocompresor*, *motocros*, *motocultură*, *motomecanizare*, *motomitralieră*, *motonavă*, *motoplug*, *motopompă*, *motoreactor)*; *pneumo- (pneumococ*, *pneumoconioză*, *pneumograf*, *pneumopatie*, *pneumoragie*, *pneumotomie*, *pneumotorax)*; *tetr(a)- (tetraclorură*, *tetracord*, *tetradactil*, *tetradrahmă*, *tetraedru*, *tetragon*, *tetralogie*, *tetrapetal*, *tetrapod*, *tetrapter*, *tetrarh* și *tetrarhie*, *tetrodă)*; *vice- (viceamiral*, *vicecancelar*, *viceconsul*, *viceguvernator*, *vicelegat*, *vicepreședinte*, *vicerege)*;

b) *-(a)gon (decagon*, *dodecagon*, *endecagon*, *eneagon*, *heptagon*, *hexagon*, *izogon*, *octagon* și *octogon*, *pentagon*, *poligon*, *tetragon*, *trigon)*; *-algie (cardialgie*, *cefalalgie*, *cistalgie*, *coxalgie*, *enteralgie*, *gastralgie*, *metralgie*, *nevralgie*, *nostalgie*, *otalgie*, *rahialgie*, *tarsalgie*, *uretralgie)*; *-cultor (agricultor*, *apicultor*, *arboricultor*, *avicultor*, *floricultor*, *legumicultor*, *horticultor*, *ostreicultor*, *piscicultor*, *pomicultor*, *sericicultor*, *silvicultor*, *viticultor)*; *-drom (aerodrom*, *astrodrom*, *cosmodrom*, *hipodrom*, *rachetodrom*, *velodrom)*; *-naut (acvanaut*, *aeronaut*, *argonaut*, *astronaut*, *cosmonaut)*; *-pod (artropod*, *brahiopod*, *cefalopod*, *decapod*, *dolihopod*, *miriapod*, *tetrapod*, *tripod*, *stilopod)*; *-stat (aerostat*, *bacteriostat*, *heliostat*, *reostat*, *termostat)*; *-tipie (autotipie*, *cromotipie*, *daghereotipie*, *fototipie*, *galvanotipie*, *izotipie*, *linotipie*, *melotipie*, *platinotipie*, *stenotipie*, *stereotipie)*; *-zaur* sau *-saur (branhiozaur*, *brontozaur*, *dinozaur*, *ihtiozaur*, *megalozaur*, *plesiozaur*, *stegozaur*, *titanozaur)*.

Pot fi menționate aici și elemente de compunere ca *-fag (antropofag*, *bacteriofag*, *coprofag*, *esofag*, *ihtiofag*, *lotofag*, *negrofag)* și *-fug (calorifug*, *centrifug*, *febrifug*, *ignifug*, *vermifug)*, întîlnite mai ales în adjective substantivizate [357].

3. Elemente de compunere ca cele de mai jos apar într-un număr restrîns de compuse (unele dintre ele chiar într-un singur compus):

a) *aglutino- (aglutinogen)*; *ampelo- (ampelografie)*; *australo- (australopitec)*; *campi- (campimetrie)*; *comedio- (comediograf)*; *dromo- (dromomanie)*; *hepato- (hepatologie*, *hepatomegalie)*; *hormono- (hormonologie*, *hormonoterapie)*; *istorio- (istoriograf*, *istoriografie)*; *legumi- (legumicultor*, *legumicultură)*; *multi- (multimilionar*, *multimiliardar)*; *omni- (omnipotență*, *omniprezență*, *omnisciență)*; *pleuro- (pleuropneumonie*, *pleuroscopie)*; *profilo- (profilograf*, *profilogramă*, *profilometru)*; *reacto- (reactopropulsor)*;

b) *-(a)gog (demagog*, *mistagog*, *pedagog)*; *-ambul (noctambul*, *somnambul)*; *-dinamie (farmacodinamie*, *izodinamie)*; *-duct (apeduct*, *oviduct*, *viaduct)*; *-ftong (diftong*, *monoftong*, *triftong)*; *-mielită (encefalomielită*, *poliomielită)*; *-plasmoză (toxoplasmoză)*; *-urie (albuminurie*, *cilindrurie*, *globinurie)*.

Dintre elementele de compunere, unele au o circulație mai mult sau mai puțin restrînsă, deoarece aparțin cu precădere anumitor domenii științifice (de exemplu *di-*, *termo-* se întîlnesc mai ales în componența unor termeni din fizică, chimie, botanică; *hemo-*, *hormono-*, *pleuro-*, *-algie*,

---

[357] Vezi § 171 pct. 2 b.

-urie, *-scop*, *-scopie*, în termeni din domeniul medicinei și al biologiei; *moto-*, *-stat*, în termeni din fizică și mecanică etc.). Altele se bucură de o circulație mai largă, fiind atestate în formații din diverse stiluri ale limbii literare, termeni tehnici și științifici propriu-ziși sau aparținînd diferitelor aspecte ale activității intelectuale (*aero-*, *auto-*, *bi-*, *cvasi-*, *foto-*, *micro-*, *neo-*, *poli-*, *port-*, *radio-*, *semi-*, *tele-*; *-fil*, *-log*, *-logie* etc.). Elementele de compunere de acest fel au posibilitatea de a forma în mod spontan creații noi, ocazionale, care, printr-o mai largă folosire, pot deveni stabile (*autoironie* CONTEMPORANUL 1966, nr. 3, 4/7, *autoreplică* SĂPT. CULT. 1967, nr. 26, 4/4, *cvasiumanitate*, la DIMITRESCU, C. 135, *cvasibibliotecar* CONTEMPORANUL 1964, nr. 42, 3/1, *cvasitotalitate* SCL XX (1969), nr. 3, p. 236, *microregiune* CONTEMPORANUL 1966, nr. 2, 6/5, *pseudoscriitor* ibid. 1965, nr. 52, 1/7, *semioval* ibid. 1966, nr. 2, 4/2, *teleintuiție* ibid. 1965, nr. 46, 5/6, *teledialog* MAGAZIN 1964, nr. 339, 4/7). Uneori asemenea compuse sînt formații cu caracter glumeț, care rezultă, de obicei, din alăturarea a două elemente de compunere nepotrivite ca sens (*cronofag* „mîncător de timp”: ***Cronofagii*** *sînt lacomi și vanitoși.* CONTEMPORANUL 1965, nr. 52, 1/7, *televoioșie* „stare de voie bună provocată de programele distractive prezentate la televiziune”: *responsabilii cu* ***televoioșia*** *noastră duminicală* ibid. 1964, nr. 12, 5/6, *vacsolog* „om de nimic” COMAN, GL., *ochiometru* „ochiul considerat ca instrument de măsură”: ***ochiometrul*** *te înșală* SCÎNTEIA, la DIMITRESCU, C. 133).

Unele elemente de compunere de acest fel cunosc o adevărată modă. În această situație sînt, de exemplu, în prezent *micro-*, *mini-*, *tele-*, frecvent întîlnite în formații din limba presei. În privința primelor două elemente de compunere, *micro-* și *mini-*, trebuie spus că, deoarece sînt sinonime [358] și au unele sfere de întrebuințare comune (amîndouă sînt mult folosite în ultimul timp în stilul publicistic, deși *micro-* apare și într-un mare număr de substantive compuse din alte stiluri), au ajuns să se concureze între ele, după cum ne-o dovedesc formații recent apărute ca: *minicronică* și *microcronică*, *miniinterviu* și *microinterviu* [359].

SUBSTANTIVE PROPRII

§ **133.** Substantivele proprii în componența cărora intră elemente lexicale inexistente independent în română sînt de trei feluri: nume de locuri, nume de persoane (de familie) și nume ale unor întreprinderi sau instituții.

1. Numele de locuri sînt formații străine la origine, conținînd teme sau cuvinte slave, maghiare, turcești etc., inexistente în română, uneori combinate cu cuvinte existente și independent.

Printre toponimicele din Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea se întîlnesc formații de origine slavă sau avînd elemente de compunere

---

[358] Despre elementele de compunere sinonime, vezi § 9.

[359] Cf. Luiza Seche, *Elementul de compunere* ***mini-***, p. 78.

de această origine, dintre care unele circulă în română și ca cuvinte independente: *Starchiojdul* „Chiojdul vechi”, *Stambul Novai* și *Stambul Stari* [360] „Stambulul nou” și „Stambulul vechi”, *Dobroneagul* (*dobro-* „bun”). Ele au ca prim element de compunere o temă *(dobro-)* sau un cuvînt întreg *(star(i)*, *novai*, cf. v.sl. *starŭ*, v. rus. *staryj*, *novyj)*.

Dintre numele de locuri compuse de alte origini, mai numeroase sînt cele de origine maghiară din Transilvania. Un element de compunere des întîlnit la numele de localități din această regiune, mai ales în combinație cu nume proprii de persoane, este *falău (fălău)*, alături de care apar rar și *falu*, *falud*: *Balintfalău*, *Chișfalău (Chișfălău)*, *Chișfalud*, *Craifalău*, *Farcașfalău*, *Lazărfalău*, *Lucafalău*, *Martinfalău*, *Sasfalu* [361] etc. Numelor românești de acest fel le corespund denumiri maghiare ca: *Bálintfalva*, *Kisfalu* și *Kisfalud*, *Királyfalva*, *Farkasfalva*, *Lázárfalva*, *Lukafalva*, *Mártonfalva*, *Szászfalu*.

În timp ce elementul de compunere *-falu* este, fără nici o îndoială, magh. *falu* „sat”, iar *-falud*, magh. *falud*, diminutiv al lui *falu*, *-falău (-fălău)*, deși pus de obicei în legătură cu magh. *falva* [362] (una dintre formele de posesiv ale lui *falu* [363]), nu se poate explica fonetic din această formă. Deoarece în graiurile maghiare mai vechi din Transilvania *v* nota o fricativă sonoră bilabială (redată grafic și prin *w* sau *u*), înseamnă că finala formei *falva* ar fi trebuit să devină în românește *ụa*. Această evoluție fonetică se și întîlnește în toponimicul *Mihaifoloa* < magh. *Mihályfalva* [364]. Românescul *falău* ar putea fi însă explicat fonetic din forma mai veche *faloụ*, a magh. *falu* [365], iar generalizarea lui în locul formei posesive *falva* s-ar putea datora faptului că finala *-ău* este foarte răspîndită în toponimicele românești de origine maghiară [366].

Alte feluri de nume compuse din maghiară sau germană sînt neanalizabile sau au fost asimilate cu derivatele cu sufixe: *Spătac(ul)* < magh. *Szász-Patak* „pîrîul sasului”, *Vorumloc(ul)* < germ. *Wurmloch* „pădurea balaurului” [367].

---

[360] Ambele în Dobrogea, IORDAN, TOP. 195, 290. Într-o poezie populară este pomenit și compusul *Stăligeal*, forma regională a lui *Stari-Deal* „deal vechi” (cf. V. Bogrea, *Cercetări de literatură populară*, DR II (1921–1922) 414).

[361] După *Indicatorul alfabetic al localităților din Republica Populară Română*, din 1956, localitățile acestea poartă nume românești ca: *Bolintineni*, *Micești*, *Crăiești*, *Lupeni*, *Lăzărești* etc. Vezi Coriolan Suciu, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, vol. I, A–N, București [1967], p. 7.

[362] Cf. acad. Emil Petrovici, *O particularitate a fonetismului maghiar oglindită în elementele maghiare ale limbii române*, în „Studii și cercetări științifice”, seria III. Științe sociale, an. V (1954), nr. 3–4, p. 455, 460; IORDAN, TOP. 181.

[363] Și anume forma care indică un singur obiect posedat aparținînd unui singur posesor (compară *Bálintfalva* „satul lui Balint” cu *Nagyfalu* „satul mare”, *Kisfalu* „satul mic”). Cf. K. E. Majtinskaja, *Венгерский язык.* Часть I, *Введение. Фонетика. Морфология*, Moscova, 1955, p. 111–113.

[364] Cf. acad. Emil Petrovici, *lucr. cit.*, p. 454.

[365] Cf. *Lexicon critico-etymologicum linguae hungaricae. Magyar etymologiai szótár*. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából, írta Gombocz Zoltán és Melich János. XI. füzet. Budapesta, 1934, s.v. *falu*.

[366] Cf. acad. Emil Petrovici, *lucr. cit.*, p. 461–462.

[367] Cf. IORDAN, TOP. 93, 375.

Mai variate ca formație sînt numele de locuri compuse de origine turcă, care se întîlnesc mai ales în Dobrogea. În componența lor apar mai adesea elemente turcești dintre care unele se întîlnesc și în limba comună: *ghiol*, *sultan*, *vizir*, *ceatal* (după DA, s.v., „parte a morii", în numele proprii folosit însă mai curînd cu sensul lui originar, din turcă, „bifurcație, ramificație"), *ceair* „loc de pășune", *ceauș* etc.: *Ceauș-Chioi*, *Cerchezchioi*, *Vlah-Chioi* (*chioi* = tc. *köy* „sat"), *Sultan-Tepe* (tc. *tepe* „movilă, deal"), *Vizir-Tepe*, *Ceatal-Orman* [368] „pădure cu ramificații", *Ceair-Orman* „pădure cu pășune". Există și formații în care termenul turcesc a fost alăturat unuia românesc, ca de exemplu: *Chiuciuc-Suhat* (*chiuciuc* „mic" este adjectiv turcesc, în timp ce *suhat* „pășune, izlaz" este cuvînt românesc), *Rîmnic-Bair* (*rîmnic* „iaz cu pește, heleșteu" este substantiv românesc de origine slavă, în timp ce *bair* „deal" este cuvînt turcesc). Adeseori, oficial, numele turcești compuse de sate au fost traduse în românește tot printr-un compus (*Baș-Pînar* a devenit *Fîntîna-Mare)*.

La numele de locuri românești care conțin cuvinte străine inexistente în limba noastră se adaugă cîteva nume geografice de tip tematic, ca: *Indochina*, *Austro-Ungaria*, *Cehoslovacia*, *Iugoslavia*.

2. Numele de persoane (nume de familie) care interesează aici sînt formații străine, adaptate de obicei la limba română, sau creații românești după model străin [369]. Ele conțin elemente de compunere străine (cuvinte sau teme) alăturate unor nume proprii, mai rar unor substantive comune, existente sau nu și în românește.

Elementele de compunere întîlnite în compusele de acest fel sînt:

— turcești: *-oglu* „fiu" și *cara-* „negru": *Bacaloglu*, *Ceaușoglu*, *Davidoglu*; *Caracaș*, *Caramihai*, *Caraghiaur*, *Caranicola*, *Caradima*;

— grecești: *pap(p)a* „preot", *konto- (kondo-)* „mic, scurt", *mavr(o)-* „negru", *-(o)pol*, forma românizată a elementului de compunere *-(o)poulos* „băiat" (cf. v.gr. πῶλος): *Papahagi*, *Papadima*, *Papacostea*; *Contogheorghe*, *Condomihali*; *Mavroiani*, *Mavromihale*; *Nicolopol*, *Vlahopol*.

Cele mai numeroase sînt numele proprii în care apar elementele de compunere *papa-*, *cara-* [370] și *-(o)pol*, foarte puține fiind formațiile cu *conto- (condo-)*, *mavro-*, *-oglu*.

Există și unele nume în care apar două dintre elementele de compunere amintite, pe lîngă un nume propriu: *Mavrianopol*, *Caraianopol*, *Papaianopol*, *Papaxintacopol* (*mavr(o)-*, *cara-*, *papa-* apar pe primul loc, fiind urmate de numele proprii, aici *Iani* și *Axintache*, și de elementul *-(o)pol*).

Unele nume proprii de acest fel conțin substantive proprii sau comune care există și independent în română. În *Bacaloglu*, *Caramurat*,

---

[368] Cf. și mai vechiul *Telcorman*, din cumanul sau pecenegul *teli orman* „pădure nebună", IORDAN, TOP. 88.

[369] Pentru formațiile de acest fel, cf. GRAUR, N. P. 31, 85.

[370] Aceste două elemente de compunere se întîlnesc adeseori la numele de origine aromână: *Caracosta*, *Caradimu*, *Caranica*; *Papalecsi*, *Papahagi*, *Papamihu* (cf. CAPIDAN, A. 523).

Mavroiani, *Vlahopol*, primele două, nume turcești, celelalte grecești, împrumutate ca atare, pot fi recunoscute elementele componente: *bacal*, *vlah* și *Murat*, *Iani*. Alte nume proprii reprezintă adaptări ale unor nume străine la limba română sau chiar creații românești, o demarcație precisă nefiind întotdeauna posibilă între aceste două categorii de compuse (*Caraion*, *Carastan*, *Caramitru*, *Contogheorghe*, *Papadumitru*, *Papagheorghe*, *Papastoian*, *Pătropol)*.

Spre deosebire de cele de mai sus, nume ca: *Culoglu*, nume turcesc din *kul oglu* „soldat de infanterie", sau *Zarifopol*, *Xenopol*, nume grecești în care apar adjectivele ζαρίφης „elegant" sau ξένος „străin", pot fi analizate drept compuse numai grație elementelor de compunere aflate în partea finală.

3. Numele de întreprinderi și instituții sînt uneori compuse dintr-o temă sau dintr-un cuvînt legate prin vocala *o* de cuvîntul următor: *Electroputere*, *Frigotehnica*, *Romănoexport*, *Tehnometal*, *Metaloglobus*, *Energoconstrucția* etc.

§ **134**. După cum se știe, limbile romanice nu au moștenit din latină tipul de compunere tematică, chiar dacă unele formații de acest fel s-au păstrat (de exemplu: rom. *luceafăr*, arom. *luțeafir(e)* [371], sp. *lucero*, port. *luzeira* etc. < lat. *lucifer* [372]; v. it. *artefe*, *artefice* < lat. *artifex* [373]; rom. *trifoi* [374]). Conform însă unei vechi tradiții, după care terminologia savantă în limbile europene mai noi își avea izvoarele în antichitatea greco-latină, compuse de tip tematic împrumutate din greacă și latină au fost folosite încă din perioada evului mediu. Astfel în franceză compuse ca: *astrolabe*, *astronomie*, *hermaphrodite*, *orthographe*, *philosophie* [375] se întîlnesc începînd cu secolele al XII-lea—al XIII-lea, situația fiind asemănătoare și în alte limbi romanice. Împrumuturi de felul celor amintite se întîlnesc și în limbi neromanice, ca de exemplu în vechea rusă, unde sînt atestate de timpuriu compuse ca: *астрология*, *феолог*, *философ*, *философия* [376].

Numărul lor crește treptat pînă la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, cînd asistăm la o dezvoltare masivă a formațiilor de acest fel în limba literară în general și mai ales în vocabularul tehnico-științific al diferitelor limbi moderne, printre care se numără și româna.

Pe lîngă compusele luate direct din greacă și latină, limbile moderne au creat la rîndul lor compuse noi. S-au folosit fie aceleași teme întîlnite în vechile compuse greco-latine și adaptate la diferitele limbi moderne (*uni-*, din lat. *uniuersus*, *unipes*; *pluri-*, din lat. *pluriformis*, *plurinomen*; *antropo-* din gr. ἀνθρωποφαγία, ἀνθρωπογονία; *-logie*, din gr. φιλολογία etc.), fie noi teme grecești și latinești, combinate adeseori între ele: *electro-*, din gr. ἤλεκτρον, lat. *electrum*; *foto-*, din gr. φῶς, φωτός; *lacto-*, din lat. *lac*, *-tis* etc.

---

[371] Pentru acest cuvînt aromânesc cf. T. PAPAHAGI, D., s.v.

[372], [373] Cf. MEYER-LÜBKE 637, REW, s.v. *lucifer*, *artifex*.

[374] Vezi § 64. După REW și *caprifoi*, în forma *căprifoi*, vine din lat. *caprifolium* (cf. și it. *caprifoglio*, fr. *chèvrefeuille*, prov. *cabrifuelh*). Etimologia aceasta este admisă și de unele dintre dicționarele românești (CDDE, s.v.), în timp ce altele (TDRG, DA, s.v.) consideră că în românește cuvîntul este împrumutat, ceea ce pare mai probabil. (Cf. și A. Graur, *Corrections roumaines au REW*, în BL V (1937), p. 91.)

[375] Cf. Albert Dauzat, Jean Dubois, Henri Mitterand, *Nouveau dictionnaire étymologique et historique*, Paris, 1964, s.v.

[376] Cf. Max Vasmer, *Russisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1953—1955, s.v.

În limba română substantive comune compuse de tip greco-latin sînt atestate în număr redus încă din texte anterioare secolului al XVI-lea. Astfel, în documente slavo-române din secolul al XV-lea apare *protovistier*, în forma *protovistiar* (< v. sl. *protovestiarij*, *protovistijarĭ* < gr. πρωτοβεστιάριος) [377]. Un alt compus de același fel, care se pare că a fost împrumutat în secolul al XIII-lea, este *protopop* (< v.sl. *protopopŭ* < gr. πρωτοπαππᾶς) [378]. Formații cu elementul de compunere *proto-* continuă să apară în decursul secolelor. Pînă pe la începutul secolului al XIX-lea ele sînt numai nume de persoane: *protospatar* DOSOFTEI, V.S., în DA ms., s.v. (cf. v. sl. *protospatarĭ*, gr. πρωτοσπαθάριος), *protoprezviter* (cf. v. sl. *protoprezviterŭ*, gr. πρωτοπρεσβύτερος), după care s-au creat și formații românești (*protomedic*, *protosocru*) [379]. Din secolul al XIX-lea încoace, compusele noi cu *proto-* sînt nume de lucruri și de noțiuni abstracte (*protoamibă*, *prototip*, *protoistorie* etc.) intrate din diferite limbi moderne. La sfîrșitul secolului al XIX-lea se întîlnește, ca termen special (în terminologia jocurilor de cărți), și cuvîntul *protos* DDRF, S.V. (< ngr. πρῶτος), din care a fost desprins, la origine, elementul de compunere *proto-*.

Alt compus care apare într-un document slav din secolul al XV-lea este: *vițășpanŭ* (< magh. *viceispán*, *vicispán* < lat. *vice* cu pronunțare maghiară + magh. *ispán*), care are în secolele următoare și formele *vițaișpan*, *vițeșpan*, *vițeișpan*, *vițișpan* [380]. O formație de același fel, atestată în același secol, este și *vițăvoivodu (vițăvoivoda)* [381]. Variantele *vițeișpan*, *vițevoivod* se întîlnesc și mai tîrziu, de exemplu la Șincai (cf. FUGARIU, Ș. CLXXVI, CLXXXIX), care îl folosește și pe *vițecraiu* (id. ibid. CLXXXIX). În secolul al XIX-lea formațiilor cu *vițe-* le iau locul cele cu *vice-*.

Nici în textele secolului al XVI-lea compusele tematice greco-latine nu sînt mai numeroase. De obicei ele sînt împrumutate prin intermediu slav: *filosofie*, *filosof* CORESI, la DHLR II 545, *gazofilachie* CORESI, la DHLR II 545 (< v.sl. *gazofilakija* < gr. γαζοφυλάκιον), *pantocrator* CUV. BĂTR. I 195, cf. DHLR II 547 (< gr. παντοκράτωρ).

Compuselor de acest fel li se alătură numeroși termeni religioși de origine slavă (adeseori traduși în românește): *blagodarenie*, *blagoslo-*

---

[377] Cf. MIHĂESCU, I. 160—161.

[378] Id. *ibid.* p. 97. În texte din secolul al XVI-lea apare forma metatezată *potropop* DHLR II 137.

[379] Cf. GÁLDI, M. 244.

[380] TAMÁS, E., s.v. *vițișpan*.

[381] Cf. N. Drăganu, recenzie la L. Treml, *Die ungarischen Lehnwörter im Rumänischen*, în DR VII (1931—1933) 210.

venie, *bogoiavlenie*, *pravoslavie*. Atît formațiile grecești, cît și cele slave au de obicei caracter neanalizabil.

Din limbile slave a intrat în română elementul de compunere *vel-* „mare" (< v.sl. *velŭ*, *velij*), folosit în legătură cu rangurile boierești [382]: *vel-armaș*, *vel-jicniceriu*, *vel-spătar*, *vel-stolnic*, *vel-vistier* etc. (cf. v.sl. *velĭmoža* „mare dregător, mare demnitar") [383] și tradus prin adjectivul *mare*, cu care a fost folosit paralel. Elementul de compunere, în materialul cercetat de noi atestat pentru prima dată în compuse românești la mijlocul secolului al XVII-lea (1641, cf. GCR I 91, la TDRG, s.v. *vel*), se întîlnește pe la începutul secolului următor și cu valoare de adjectiv invariabil (*Boieri mazili ... carii ... au fost cu boierii* ***vel*** *sau feciori de boieri* ***vel***. NECULCE, L. 381). După Sextil Pușcariu [384], forma românească *vel* a apărut în documentele noastre începînd cu secolul al XVI-lea, ca o prescurtare grafică, intrată apoi și în limba vorbită.

Alte elemente de compunere de origine slavă, întîlnite de asemenea pe lîngă nume de ranguri boierești, sînt adjectivele: *vtori-* sau *ftor(i)-*, *ftore-* „al doilea" (< v.sl. *vŭtoryj*, *ftoryj*): *ftori-logofăt*, *ftor-clucer*, *vtori-comis* (cf. DA, s.v. *ftori-*) și *treti* „al treilea" (< v.sl. *tretii*): *treti-logofăt* (GHICA, în PION. ROM. 5), *treti-armaș* (FILIMON, la TDRG, s.v. *treti*), *treti-postelnicel* (Al. CANTACUZIN, în PION. ROM. 116). În locul lor apar uneori numeralele ordinale *al doilea*, *al treilea* (*logofăt al doilea*, *al treilea*).

Aceste elemente au dispărut o dată cu desființarea rangurilor boierești pe care le denumeau.

În secolele al XVII-lea—al XVIII-lea, o dată cu adoptarea titulaturii ierarhice otomane, pătrunde în limbă elementul de compunere *baș*, *bașa*, folosit în termeni turcești care denumesc funcții sau ranguri. În varianta *baș* el se află situat în special în prima parte a compusului: *baș-aga* „primul căpitan sau comandant al unui detașament în armata otomană", *baș-caimacam* „cel dintîi dintre caimacami", *baș-ceauș* „mai marele peste un regiment de ieniceri" [385] etc., dar și *baltagi-baș* „căpitanul baltagiilor" (N. COSTIN, în DA, s. v. *baltagiu*). Varianta *bașa* se întîlnește mai ales pe ultimul loc: *capegi-bașa* „trimis al sultanului în țările românești, însărcinat în special cu schimbarea domnilor", *ceauș-bașa* (cu același sens ca și *baș-ceauș*), *haram-bașa* „căpitan de hoți sau de haiduci" (devenit popular în forma *(h)arambașă*), *tabla-bașa* „cal pe care sultanul îl dădea în dar unui domnitor român, la numirea acestuia", *tutungi-bașa* „slujbaș însărcinat cu supravegherea cultivării și vînzării tutunului" [386]. După cum se poate observa din exemplele de mai sus, între *baș*, element de compunere situat pe primul loc, și *bașa*, situat pe ultimul loc, nu există deosebiri de sens. Deosebirea de topică se datorește, de obicei, modelului turcesc [387]. Varianta *baș*, situată mai ales pe primul loc, devine pentru un timp productivă, cu sensul „foarte, de frunte". Împreună cu substantive și adjective, ea ajunge să creeze în limba populară compuse noi, ca: *baș-hengher* „hengher de frunte", *baș-bătăuș* „bătăuș de frunte", *baș-bătrîn* „foarte bătrîn" și chiar *cocoș-baș* „cocoș care cîntă cînd este de trei zile", deci „cocoș de frunte" (DA, s.v. *cocoș*)[388]. Valoarea lui *baș* a determinat pe unii cercetători să-l situeze printre prefixele superlative [389]. Acestei interpretări i se opune însă faptul că, spre deosebire de prefixe, *baș* apare în anumite formații pe ultimul loc, situație întîlnită numai la elementele de compunere.

---

[382] Cf. și compusul de origine slavă *veliglas* „(cu) glas tare" (*Începe a-l ceti în* ***veliglas***. GHEORGACHI, în LET. III 291/16).

[383] Cf. Lucia Djamo-Diaconiță, *Contribuții la studiul terminologiei social-politice a slavonei românești* (*Termeni și sensuri specifice cronicilor*), în „Romanoslavica", Filologie, XII, București, 1965, p. 99.

[384] Cf. *Limba română*, vol. II: *Rostirea*, [București] 1959, p. 172.

[385] Vezi Rodica Ocheșeanu, *lucr. cit.*, p. 31—32.

[386] Cf. și *bașa-rachiu* „rachiu foarte bun", creație populară (DA, s.v. *baș*).

Compuse tematice împrumutate din neogreacă apar în număr din ce în ce mai mare la sfîrșitul secolului al XVII-lea și în secolul următor. De exemplu, în scrierile lui Dosoftei sînt atestate formații ca: *astrologhie*, *avtocrator*, *caligraf*, *gheometrie* [390]. La Cantemir întîlnim adeseori formații împrumutate ca: *atheofovie*, *camilo-pardal*, *filohrysos*, *filoprosopie*, *megalopsihie*, *monomahie*, *vatologhie* [391]. Despre nume de popoare ca de pildă: *carpo-dachii* (HR. 69), *romano-moldo-vlahii* (din titlul Hronicului) nu putem spune însă dacă au fost împrumutate sau create de Cantemir.

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea numărul compuselor împrumutate din neogreacă înregistrează o creștere simțitoare [392]. Apar acum numeroase compuse care nu se mai păstrează ulterior în vocabularul limbii române moderne: *alilografie* „corespondență" < ἀλληλογραφία, *chinotomie* „inovație" < καινοτομία, *filarghirie* „zgîrcenie, avariție" < φιλαργυρία [393], *horoepiscop* < χωροεπίσκοπος. Creațiile originale după modelul compuselor împrumutate (de exemplu *arhierolucrare*, *protomedic*) se întîlnesc rar [394].

Numeroase sînt și compusele cu etimologie multiplă, termeni internaționali intrați în această perioadă din neogreacă, după cum ne-o dovedește forma lor (*astrolavion*, *exágonon*, *idololatrie*, *octáedron*, *termómetron*, pentru care cf. ngr. ἀστρολάβιον, ἑξάγωνον, εἰδωλολατρ(ε)ία, ὀκτάεδρον, θερμόμετρον), și înlocuiți, ceva mai tîrziu, prin corespondentele lor împrumutate din latină sau din diferite limbi moderne (italiană, rusă, germană), și în primul rînd din franceză (*astrolab*, *hexagon*, *idolatrie* [395], *octaedru*, *termometru*). De altfel este adeseori greu de stabilit din ce limbă provin compusele de acest fel, date fiind caracterul lor internațional, forma lor asemănătoare în diferite limbi și chiar faptul că au putut fi împrumutate simultan din mai multe limbi (cf. de exemplu: lat. *astrolabus*, fr. *astrolabe*, it. *astrolabio*, germ. *Astrolabium*; lat. *hexagonum*, fr. *hexagone*, it. *esagono*, germ. *Hexagon*; lat. eclez. *idolatria*, fr. *idolâtrie*, it. *idolatria*, germ. *Idolatrie* etc.) [396].

Numărul lor a continuat să crească necontenit, o dată cu dezvoltarea diferitelor domenii ale științei, în special prin împrumuturi și calcuri. În prima jumătate a secolului al XIX-lea se folosesc adeseori formații calchiate în locul celor împrumutate, ele circulînd de multe ori paralel: *aeroplutitor* și *aeronaut*; *fericad* [397] și *parașută*; *unocuprinzime* și *univers*; *sutametru* și *centimetru*; *miemetru* și *milimetru*; *caldomesor* și *termometru*; *greomesor* și *barometru*. Unele dintre calcurile totale s-au păstrat pînă astăzi (*anotimp* [398], după germ. *Jahreszeit*), însă în marea majoritate a cazurilor ele au dispărut, fiindu-le preferate împrumuturile: de exemplu *parașută*, nu *fericad*; *geografie*, nu *pămînto-scriere*. Un caz mai puțin obișnuit prezintă formațiile sinonime *ferităsnet*, *feritun*, calcuri totale, și *paratoner*, împrumut din fr. *paratonnerre*, dintre care nici una nu s-a dovedit viabilă. S-a menținut în schimb derivatul (semicalc) *paratrăsnet* [399]. Și printre calcurile parțiale din această perioadă întîlnim unele care n-au rămas în limbă (de exemplu *aeroplutitor*, *sutametru*, *miemetru*) și în locul cărora s-au impus împrumuturile (*aeronaut*, *centimetru* și, respectiv, *milimetru*). S-au păstrat și se folosesc și astăzi calcuri parțiale, ca: *patruped*, după lat. *quadrupes*, *-edis*, fr. *quadrupède*; *patrulater*, după lat. *quadrilaterus*, fr. *quadrilatère*; *triunghi*, după it. *triangolo*, lat. *triangulum*, fr. *triangle* etc.; *apeduct*, după lat. *aquaeductus*, fr. *aqueduc*. Asemenea formații au continuat și continuă să se creeze și astăzi: *portsculă* sau *portunealtă*, după fr. *porteoutil*; *autodrum*, după fr. *autoroute* (cf. și germ. *Autobahn*); *cosmonavă*, după fr. *cosmonef*, rus. *космокорабль* [400]; *minifustă*, după fr. *mini-jupe*. După cum se poate constata și din exemplele de mai sus, există tendința ca termenul exprimat printr-un element de compunere de largă circulație internațională să fie păstrat ca atare (cf. *centi-* și *mili-* din *centimetru* și *milimetru*, *tri-* din *triunghi*, *auto-* din *autodrum*, *mini-* din *minifustă* etc.).

---

[387] Cf. J. Deny, *lucr. cit.*, p. 750 ș.u., James W. Redhouse, *A Turkish and English Lexicon*, Constantinopole, 1921, p. 325.

[338] Menționăm aici că o formație ca *baș-boier* „boier mare, boier de rangul întîi", considerată în general drept creată pe teren românesc (cf. Rodica Ocheșeanu, *lucr. cit.*, p. 32), e foarte probabil un împrumut din turcă, după cum arată Vladimir Drimba în *Contribuții lexicologice* publicate în LR VIII (1959), nr. 1, p. 27–28.

[389] Cf. Rodica Ocheșeanu, *lucr. cit.*, p. 31–32.

[390] Cf. Rosetti-Cazacu, I. L. R. I 126.

[391] Pentru toate aceste formații cu excepția lui *camilo-pardal*, cf. Rosetti-Cazacu, I. L. R. I 321, 324, 325, 330. Pentru *camilo-pardal* vezi Cantemir, I. II 213.

[392] Cf. Gáldi, M. 71.

[393] *Arghirofilie*, cu același sens, împrumutat de asemenea din neogreacă, continuă să se folosească rar pînă astăzi. Cf. DM, s.v.

[394] Cf. Gáldi, M. 137 ș.u.

[395] Deosebirea dintre această formă (*ido-*) și cea citată ceva mai înainte ca împrumut din neogreacă (*idolo-*) se datorește unei haplologii petrecute într-o fază foarte veche a unor limbi romanice sau în latina ecleziastică (cf. Emile Littré, *Dictionnaire de la langue française*, tome 4 [Paris] 1958, s.v. *idolâtrie*).

[396] Cf. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*, [București] 1960, p. 67, 69, și Ursu, T. 114–117.

[397] Menționăm că *feri-* traduce pe fr. *para-* (vezi mai departe nota 399).

[398] A avut și forma *anutimp*. Cf. Ursu, T. 148.

[399] Faptul că *feritun* și *feri trăsnet* sînt compuse, în timp ce *paratrăsnet* este derivat cu prefixul *para-*, deși toate trei formațiile au ca punct de plecare fr. *paratonnerre*, se explică prin situația lui *para-*, deosebită în franceză față de română. În timp ce în franceză formațiile cu *para-* „care apără, ferește de ceva" sînt considerate compuse, deoarece *para-* este analizat prin verbul *parer*, grație dubletului său *pare-* (cf. J. Marouzeau, *Procédés de composition en français moderne*, p. 245–246), în limba noastră, unde o asemenea posibilitate de analiză nu a existat, fr. *para-* s-a confundat cu prefixul *para-*, de origine grecească. (cf. Cristina Gherman, *Prefixul* ***para-***, în SMFC IV, p. 17–18).

[400] Cf. Hristea, E. 168.

Și împrumuturile devin din ce în ce mai numeroase. În măsura în care le putem stabili originea, ne putem da seama că ele au fost și sînt furnizate în primul rînd de franceză, dar și de limbi ca rusa (*cosmodrom* poate proveni atît din fr. *cosmodrome*, cît și din rus. *космодром*[401]; *agrobiologie* < rus. *агробиология*; *agrotehnică* < rus. *агротехника*[402]; *fotoreportaj* < rus. *фоторепортаж*; *agrominim* < rus. *агроминим*), germana (*bandotecă* < germ. *Bandothek*; *frezmașină* < germ. *Fräsmaschine*, *bormașină* < germ. *Bohrmaschine*) și chiar engleza (*aberoscop* < engl. *aberroscope*) sau italiana (*autostradă* < it. *autostrada*)[403]. Numărul formațiilor originale (*autoblocare*, *grandomanie*, *semiaxă*[404], *semiporțelan*, *televacanță*, *vitezometru* etc.) după modelul oferit de împrumuturi și calcuri înregistrează o creștere simțitoare în limba de astăzi, deși trebuie avut în vedere faptul că ele ar putea fi și împrumuturi sau calcuri după modele neinserate în dicționare, cu circulație numai în lucrări de specialitate.

Numeroase elemente de compunere folosite astăzi apar încă de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului următor. După cum se poate constata din materialul avut în vedere (furnizat în special de Ursu, T. și de Găldi, M.), unele dintre aceste elemente sînt destul de bine reprezentate în perioada discutată: *aero-*, *auto-*, *bi-*, *electro-*, *filo-*, *geo-*, *hidro-*, *micro-*, *mono-*, *poli-*, *semi-*, *tri-*; *-log*, *-logie*, *-metru*, *-metrie*, *-scop*, *-scopie*. Se folosesc puțin, față de situația din limba actuală, elemente ca: *di-*, *foto-*, *(h)emi-*, *pseudo-*[405], *tele-*. Altele, cum ar fi: *cine-*, *moto-*, *neo-*, *port-*, *radio-*, astăzi întîlnite într-un număr destul de mare de compuse, nu apar de loc, despre unele dintre ele (de exemplu *cine-*, *moto-*, *radio-*) putîndu-se afirma cu certitudine că nu existau încă în acea perioadă.

§ **135.** În ce privește numele proprii, anterioare secolului al XVI-lea sînt compusele: *Ungrovlahia* < gr. Οὐγγροβλαχία, nume dat de greci

---

[401] Id. *ibid.* 114.

[402] Id. *ibid.* 118. Vezi și alte împrumuturi din rusă în aceeași lucrare, la p. 125, 127, 132, 138.

[403] Pentru originea împrumuturilor din germană, engleză și italiană citate aici, cf. DN, s.v.

[404] Formații cu *semi-* create pe teren românesc întîlnim încă de la mijlocul secolului trecut, după cum reiese din următorul citat: *Moșia cumnatului său este* ***semisat, semiorășel.*** Pantazi Ghica, în PION. ROM. 188.

[405] În afară de *pseudonim*, menționat la Găldi, M. 245, amintim pe *pseudoproroc*, întînit la Șincai (cf. Fugariu, Ș. CLXXXIX). Forma *pseudo-*, singura folosită în româna actuală, reprezintă modul de rostire a acestui element de compunere în greaca veche, pe cînd *psevdo-* redă rostirea din neogreacă, întîlnită la noi pînă pe la sfîrșitul secolului trecut. Interesant din acest punct de vedere este compusul *Psevdo-kinighetikos*, creat de Al. Odobescu. Acest compus a avut și are mai multe variante grafice și fonetice, în marea lor majoritate hibride, ca *Pseudo-kineghetikos*, a cărui primă parte este scrisă conform rostirii din greaca veche, pe cînd partea a doua este scrisă aproximativ după rostirea din neogreacă. (Cf. Al. Graur, *Psevdo-kinighetikos*, în ROM. LIT. 1969, nr. 15, p. 14.)

Țării Românești și folosit apoi de slavi și de români, după care a fost format, tot de greci, Μολδοβλαχία, devenit mai tîrziu, în românește, *Moldovalahia* (alături de ele apar și *moldovlah*, *moldovalah*)[406].

La Cantemir întîlnim unele formații de același fel, după modelul compuselor deja existente (*Daco-Romania* HR 181, *Pano-Dachia* HR 66). Compusul *Moldov(a)lahia* a servit ca model formației *Moldo-România*[407], care se întîlnește la Bălcescu, mai puțin obișnuită decît substantivul corespunzător *moldo-român*. Categoria aceasta de compuse a fost îmbogățită ulterior prin unele împrumuturi ca: *Cehoslovacia*, *Indochina*.

Numele proprii geografice care conțin elementul *-falău* au început să apară în evul mediu, în Transilvania, iar cele în care intră elemente de compunere de origine turcă sînt de dată ceva mai recentă. Ele trebuie plasate prin secolele al XVII-lea—al XVIII-lea, o dată cu creșterea influenței turcești asupra limbii române. Cam în aceeași perioadă au început să apară și numele de familie care conțin elemente de compunere ca *-oglu*, *cara-*, *-opol* etc.

În sfîrșit, numele de întreprinderi și instituții (ca *Ferometal*) au apărut în acest secol, probabil între cele două războaie mondiale (unul dintre numele mai vechi de acest fel este *Feroemail*). După 1944 ele s-au dezvoltat după modelul limbii ruse. Astfel *Electroputere* reprezintă un calc parțial după rus. *электросила*[408].

§ **136.** În concluzie se poate spune că, deși avînd o mare vechime în limbă, categoria substantivelor în structura cărora intră elemente de compunere s-a dezvoltat în special de la sfîrșitul secolului al XVIII-lea încoace și continuă să se dezvolte mai ales datorită împrumuturilor și calcurilor. În ce privește creațiile pe teren românesc, prin numărul lor redus, ele au ocupat pînă nu de mult un loc cu totul neînsemnat printre compusele de acest fel; în prezent, o dată cu creșterea lor numerică a crescut și importanța lor în cadrul acestei categorii.

SUBSTANTIVE COMPUSE DIN ABREVIERI

§ **137.** Substantivele compuse de acest fel au ca trăsătură specifică prezența în componența lor a uneia sau a mai multor abrevieri (litere inițiale sau fragmente ale unor cuvinte, ale unor elemente de compunere ori chiar ale altor părți din structura unui cuvînt, de exemplu prefixe), care pot fi combinate fie numai între ele, fie și cu cuvinte (sau elemente de compunere) întregi. Cele mai multe dintre compusele din abrevieri au ca punct de plecare substantive compuse sau grupuri sintactice, al căror sens îl preiau și paralel cu care adeseori circulă : *C.F.R.* = *Căile ferate române*, *Aviasan* = *Aviația sanitară*, *A.C.T.H.* = *adrenocorticotrophormon*, *P.A.S.* = (*acid*) *paraaminosalicilic*, *Prodexport* = *(Întreprindere de) produse pentru export* (cf. însă *TBC*, format pe baza cuvîntului simplu *tuberculoză*, vezi mai departe § 138).

---

[406] Cf. Mihăescu, I. 143.

[407] Aici *România* = *Valahia*, adică *Muntenia*.

[408] Cf. V. Danteș și M. Brînzan, *Corespondențele lexicale româno-ruse în domeniul cuvintelor compuse prin prescurtare*, în „Analele Universității București". Seria științe sociale. Filologie, vol. XVIII, 1960, p. 394.

§ **138**. Procesul creării compuselor din abrevieri cuprinde două aspecte deosebite. Primul aspect privește abrevierea cuvintelor sau a termenilor care alcătuiesc formația de bază, iar cel de-al doilea constă în îmbinarea abrevierilor. Cele două aspecte sînt strîns legate între ele și se desfășoară, probabil, aproape concomitent.

Abrevierea cuvintelor sau a termenilor unei formații în vederea creării compusului are un caracter selectiv și convențional, deoarece compusele din abrevieri au ele înseși un caracter convențional. Fantezia celui care creează compusul joacă un rol important în alegerea abrevierii și în aranjarea noului cuvînt.

Ca regulă generală, cînd se pornește de la o formație de mai multe cuvinte, sînt lăsate la o parte uneltele de legătură (prepozițiile, conjuncțiile) și articolele. Uneori, din motive fonetice, în compus apare și inițiala unei prepoziții sau a unei conjuncții : *Editura de stat pentru literatură și artă* s-a abreviat *E.S.P.L.A.*, păstrîndu-se inițiala prepoziției *pentru* (nu însă și a lui *de* sau *și*). Ceilalți termeni pot fi abreviați toți sau numai unii dintre ei, după importanța lor și după felul cum se îmbină între ei. Fiecare prescurtare reprezintă prima parte a unui cuvînt : literă inițială, silabă inițială, fragment mai mare sau mai mic de o silabă.

Ordinea în compus a termenilor abreviați de cele mai multe ori corespunde celei din formația de bază. De exemplu *stațiune de mașini și tractoare* a devenit *S.M.T.*; *Institutul de proiectări pentru industria organică și petrochimică*, *IPROCHIM*; *Centrul de perfecționare a pregătirii cadrelor de conducere din întreprinderi*, *CEPECA*.

Se poate întîmpla însă ca abrevierile să fie așezate în altă ordine decît termenii abreviați în formația care a servit ca punct de plecare : din *Întreprindere de stat pentru importul și exportul de cărți* s-a format *CARTIMEX*[409]. Situațiile de acest fel sînt mai rare.

Uneori abrevierile sînt combinate cu cuvinte întregi : *gostat* = *gospodărie agricolă de stat*. Alteori aranjarea prescurtărilor este făcută în așa fel, încît compusul rezultat să semene fonetic cu un cuvînt românesc sau străin : *ASTRA* = *Asociațiunea transilvană pentru literatura română și cultura poporului român*[410], *APROLACTA* = *Întreprindere de aprovizionare cu produse lactate*[411], *INCERC* = *Institutul de cercetări în construcții și economia construcțiilor*, *melana* = *fibră sintetică din metan cu aspect de lînă* (lat. *lana*). Din necesități fonetice, compusului format din abrevieri

---

[409] Cf. Luiza Seche, *Aspecte ale limbii firmelor și anunțurilor*, în LR VIII (1959), nr. 5, p. 19.

[410] Cf. IORDAN, L. R. A. 251.

[411] Aceasta se observă mai frecvent la compusele străine : *IULIA* = engl. *International Union of Life Insurance Agents*, *ALITALIA* = it. *Aerolinee Italiane Internazionali*, *PLUTO* = engl. *pipe-line under the ocean*. Cf și Henri Mitterand, *lucr. cit.*, p. 66.

i se pot adăuga unele sunete, mai ales finale : *hantru* = *hectar de arătură normală cu tractorul* + *-u*.

Compusele din abrevieri împrumutate dintr-o limbă străină nu se deosebesc în principiu ca mod de formare de cele create pe teren românesc. Din această cauză, împrumuturile cărora le corespund formații traduse în română prin cuvinte cu inițiale identice și așezate în ordinea abrevierilor din compus pot părea create în românește. *O.M.S.*, provenit din fr. *Organisation mondiale de la santé*, grup de cuvinte tradus în românește prin *Organizația Mondială a Sănătății*, este raportat de vorbitorul român la formația românească, pe baza căreia pare a fi alcătuit. Compusele din abrevieri împrumutate pot fi legate de formația românească corespunzătoare chiar și atunci cînd prezintă unele neconcordanțe față de ea, cum ar fi ordinea deosebită a termenilor abreviați față de cea a cuvintelor din formația românească la care se face referirea : compară *ISFA* < engl. *I*[nternational] *S*[cientific] *F*[ilm] *A*[ssociation], cu *Asociația Internațională a Filmului Științific*; *UNESCO* < engl. [The] *U*[nited] *N*[ation] *E*[ducational] *S*[cientific and] *C*[ultural] *O*[rganization] cu *Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință, Cultură*.

În ce privește unele compuse din abrevieri împrumutate, aparținînd terminologiei științifice, constatăm că în alcătuirea lor intră inițialele tuturor termenilor formației (compus sau grup sintactic) care le-a servit ca punct de plecare sau numai ale unora dintre ei, de exemplu : *C.M.C.* = *carboximetilceluloză*, *D.D.T.* = *diclordifeniltriclormetilmetan* (vezi și *A.C.T.H.*, dat mai înainte). Se poate întîmpla ca prima literă să fie inițiala unui prefix : *P.A.B.* = *(acid) paraaminobenzoic*, *I.D.R.* = *intradermoreacție* (vezi și *P.A.S.*, amintit mai înainte). În alte abrevieri, ca *HIN* = *hidrazida (acidului) izonicotinic*, inițialei primului cuvînt i-au fost adăugate inițiale ale unora din termenii care alcătuiesc ultimul cuvînt. Abrevierea *TBC* (scrisă și *Tbc* sau *tbc*) este alcătuită din inițialele primelor trei silabe ale cuvîntului *tuberculoză*.

§ **139**. Compusele din abrevieri sînt analizate sau nu de vorbitor în măsura în care acesta le poate raporta la formația de bază.

Compusele formate din fragmente mai mari în care se recunosc cu ușurință anumite cuvinte și alături de care intră uneori și cuvinte întregi au de obicei caracter analizabil : *Aviasan*, *Artarom*, *Eurasia*. Cînd un cuvînt întreg este alăturat unor litere sau unor fragmente mai mici, compusul alcătuit astfel devine o formație semianalizabilă pentru vorbitorul care recunoaște numai cuvîntul existent și independent, dar nu știe ce reprezintă restul compusului. În felul acesta este analizat astăzi *aragaz*, format din abrevierea cuvintelor *Asociația româno-americană* (denumirea unei societăți capitaliste dinainte de cel de-al doilea război mondial) + *gaz*.

Mai multe discuții comportă, din punctul de vedere al analizei lor, compusele din litere sau din fragmente mai mici ale unor cuvinte. Unele dintre ele, ca : *P.T.T.R.*, *P.C.R.*, *U.T.C.*, *C.C.*, *R.D.G.*, *U.R.S.S.*, sînt abrevieri clare astăzi pentru orice vorbitor de limbă română, deoarece se află neîncetat în legătură cu formațiile de bază, atît unele, cît și celelalte fiind la fel de mult folosite.

Cînd formația de bază este folosită mai puțin sau într-un cerc mai restrîns decît compusul căruia i-a dat naștere, acesta poate fi analizat sau nu în funcție de cunoștințele fiecărui vorbitor în parte. Deoarece prescurtări ca: *ADAS*, *Agerpres* sau *I.R.V.A.* sînt mai cunoscute decît grupurile sintactice din care provin *(Administrația asigurărilor de stat, Agenția română de presă, Întreprinderea pentru recuperarea, recondiționarea și valorificarea ambalajelor)*, ele rămîn adeseori neanalizate. Nume de substanțe chimice sau de medicamente, ca, de exemplu: *D.D.T.*, *P.A.S.*, *A.C.T.H.*, sînt analizate, de obicei, numai de chimiști sau de medici, care știu din ce sînt formate. Atunci cînd compusul nu este analizat se poate ajunge la formulări greșite: *C.F.R.-ul român* sau *francez*, *asociația A.R.L.U.S.*[412].

Dacă formația de bază nu există în limbă, analiza compusului nu este de loc posibilă. Situația aceasta se întîlnește destul de frecvent în cazul unor împrumuturi dintr-o limbă străină. *NATO*, denumire alcătuită din inițialele formației englezești *North Atlantic Treaty Organization*, deși circulă paralel cu corespondentele românești *Pactul Nord-Atlantic* sau *Pactul Atlanticului de Nord*, rămîne neanalizabil pentru vorbitorul de limbă română.

Compusele neanalizate sînt simțite totuși ca fiind formate din abrevieri, fără însă ca termenii componenți să poată fi deosebiți, atunci cînd din punct de vedere grafic și fonetic ele prezintă o formă neobișnuită pentru un cuvînt simplu (vezi, de exemplu, modul de scriere și aspectul fonetic al compuselor *D.D.T.*, *A.C.T.H.*, *ADAS*, *NATO)*. Atunci cînd nu se deosebesc sub aspect grafic sau fonetic de un cuvînt obișnuit, compusele neanalizabile sînt pentru vorbitor cuvinte simple, indiferent dacă au fost create în românește *(var* „unitate de putere electromagnetică reactivă” = *voltamper reactiv*[413]; *hantru)* sau împrumutate *(Fiat*, numele unei mărci de automobil, din it. *Fabrica Italiana Automobili Torino*; *Agfa*, din germ. *Aktiengesellschaft für Anilinfabrikation)*.

§ **140.** Compusele din abrevieri sînt substantive comune și proprii, acestea din urmă fiind mult mai numeroase și putîndu-se forma mult mai ușor decît cele dintîi.

I. Substantivele comune sînt de două feluri:

a) nume de organizații din domeniul social-economic: *goscol* = *gospodărie agricolă colectivă*, *G.A.S.* = *gospodărie agricolă de stat*, *C.A.P.* = *cooperativă agricolă de producție*, *S.M.T.*[414];

---

[412] Vezi Vlad Vrancea, *Prescurtări ca substantive*, în CV I (1949), nr. 7, p. 23. Cf. și IORDAN, L.R.A. 251, unde se semnalează faptul că derivatul *ceferist* a ajuns să fie folosit uneori cu sensul „funcționar sau lucrător la calea ferată (indiferent din ce țară)”, după cum ne-o dovedesc construcții ca: *ceferiștii francezi, ceferiștii germani*.

[413] După MANECA, T. 200, *var* a rezultat din alăturarea cuvintelor *volt, amper, rezistență*.

[414] Compusele de acest fel își datoresc adeseori existența faptului că apar pe firmele unei serii întregi de magazine, întreprinderi, instituții etc. Cf. Luiza Seche, *Aspecte ale limbii firmelor și anunțurilor*, p. 18–19.

b) nume de substanțe, produse, procedee, fenomene etc., folosite în diferite domenii ale limbii literare, și mai ales în stilul tehnico-științific: *cartox* „gaz toxic care conține 10% oxid de etilen și 90% bioxid de carbon” = *carbon toxic*, *P.F.L.* = *plăci fibrolemnoase*, *P.A.L.* = *plăci aglomerate lemnoase*, *H.C.M.* = *hotărîre a Consiliului de Miniștri*, *stas* = *standard de stat* (vezi și alte exemple de acest fel amintite în acest capitol).

II. La rîndul lor, substantivele proprii pot fi clasificate în cîteva categorii mai importante:

a) nume de instituții și întreprinderi: *I.F.A.* = *Institutul de fizică atomică*, *T.A.P.L.* = *Trustul de alimentație publică locală*, *O.N.T.* = *Oficiul național de turism*, *I.C.I.L.* = *Întreprinderea pentru contractarea și industrializarea laptelui*;

b) nume de organizații și asociații naționale și internaționale cu scop social, economic, științific, sportiv etc.: *U.T.C.* = *Uniunea Tineretului Comunist*, *F.S.M.* = *Federația Sindicală Mondială*, *C.N.I.T.* = *Consiliul Național al Inginerilor și Tehnicienilor*;

c) nume de țări compuse din mai mulți termeni și de ansambluri continentale: *R.A.U.* = *Republica Arabă Unită*, *R.D.G.* = *Republica Democrată Germană*, *S.U.A.* = *Statele Unite ale Americii*, *U.R.S.S.* = *Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice*; *Eurafrica* = *Europa și Africa*, *Eurasia* = *Europa și Asia*;

d) nume proprii de persoane: (pseudonime) *Hasan* = *H. Sanielevici*, *Niger* = *Nicolaie George Rădulescu*, *Nigrim* = *Nicolaie Grigore Mihăilescu*, *Tradem* = *Traian Demetrescu*; (compuse cu valoare de prenume, din inițiale ale unor prenume) ***Dere*** *Ioanițescu* = *D. R. Ioanițescu*, ***Gheve*** *Popescu* = *G. V. Popescu*[415].

În timp ce categoriile de nume proprii de sub *a* și *b* sînt foarte bine reprezentate, ultimele două categorii, *c* și ***d***, cuprind puține formații.

Datorită obiectelor pe care le denumesc, substantivele compuse din abrevieri aparțin de obicei limbajului oficial economico-social și celui tehnico-științific. De aici ele pătrund în vorbirea curentă, care se limitează la a le folosi, fără să creeze ea însăși formații noi de acest fel. În stilul beletristic asemenea compuse nu se folosesc decît atunci cînd permite subiectul tratat (cînd e vorba de teme actuale, științifice etc.).

§ **141.** Compusele din abrevieri prezintă uneori deosebiri mari față de cuvintele obișnuite, atît în ce privește grafia, cît și pronunțarea. Pe bună dreptate se susține că la substantivele formate din abrevieri scrisul prevalează asupra pronunțării[416], situație valabilă însă, după cum va reieși din următoarele două paragrafe (142 și 143), în special pentru un anumit tip de compuse de acest fel. O trăsătură generală care pornește de la aspectul grafic al compusului, influențîndu-l pe cel fonetic, este nenotarea semnelor diacritice ale literelor. Din această cauză *Ș*, *Ț* și în special *Î* sînt scrise și pronunțate *S*, *T*, *I* (*ICOMCECOOP* = *Întreprinderea comercială centrală Centrocoop*). Totuși, în special în ultimul timp, apar compuse abreviate care conțin și aceste litere (*F.Ț.B.* = *Fabrica de țigarete București*).

---

[415] Despre modul lor de formare și despre motivele care determină apariția lor, vezi GRAUR, N. P. 101, 102, 108.

[416] Cf. Bruno Migliorini, *Lingua contemporanea*, Florența, 1938, p. 80–81.

§ **142**. Compusele din abrevieri pot fi clasificate, sub aspect grafic și în raport cu grupul sintactic sau compusul care a servit ca punct de plecare, în următoarele categorii:

1. compuse din litere inițiale: *C.C.* = *C*[omitetul] *C*[entral]; *C.L.D.C.* =*C*[entrul de] *l*[ibrării și] *d*[ifuzare a] *c*[ărții]; *C.C.S.* = *C*[onsiliul] *C*[entral al] *S*[indicatelor]; *O.N.T.* =*O*[ficiul] *N*[ațional de] *T*[urism];

2. compuse din fragmente de cuvinte (silabe inițiale sau grupuri mai mari ori mai mici de o silabă): *aprozar* = [centrul de] *apro*[vizionare cu] *zar*[zavat]; *ASCAR* = [Centrul de] *as*[istență a] *car*[diacilor]; *Flaro* = *Fla*[mura] *ro*[șie], numele unei fabrici din Sibiu;

3. compuse din litere inițiale și fragmente de cuvinte: *ACIN* = *A*[sociația] *cin*[eaștilor din R.S.R.]; *APROM* = *A*[telierul de] *pro*[totipuri și serii zero] *m*[obilă]; *IPROMIN* = *I*[nstitutul de] *pro*[iectări] *min*[iere]; *UCECOM* = *U*[niunea] *ce*[ntrală a] *co*[operativelor] *m*[eșteșugărești];

4. compuse din fragmente de cuvinte și cuvinte întregi: *gostat* = *go*[spodărie agricolă de] *stat*, *Eurasia* = *Eur*[opa și] *Asia*; *Romarta* și *Artarom*, numele unor magazine din București = [Magazin de] *artă rom*[ânească];

5. compuse din litere inițiale sau fragmente de cuvinte și elemente de compunere: *Centrofarm* „Oficiul central farmaceutic” = *centro-* [417] + *farm*[aceutic]; *nitrofos* „îngrășămînt constînd dintr-un amestec de nitrat de amoniu și fosfați” = *nitro-* + *fos*[for]; *ozenolog* „persoană care se ocupă cu studierea fenomenului denumit în limbajul comun *farfurie zburătoare*, iar în cel științific *O.Z.N.* [418] [= obiect zburător neidentificat]” = *O.Z.N.* + *-o-* + *-log* [419]; *puricid* „substanță toxică pentru distrugerea puricilor” = *puri*[ce] + *-cid* [420].

Între aceste tipuri există deosebiri importante de scriere. Compusele din prima categorie, indiferent dacă sînt substantive proprii sau comune,

---

[417] Pentru sensul și originea tuturor elementelor de compunere amintite aici, vezi *Lista principalelor elemente de compunere* (p. 241—260).

[418] După engl. *U.F.O.* = *unidentified flying object*.

[419] În acest caz, mai puțin obișnuit, abrevierea *O.Z.N.* s-a comportat ca o temă, fiind legată prin vocala *o* de elementul de compunere *-log*, situat pe locul al doilea.

[420] Reducerea termenului *purice* din acest compus la fragmentul inițial *puri-* se datorește de fapt haplologiei, prin care se evită repetarea imediată a două silabe asemănătoare. Același fenomen s-a petrecut și în două compuse recente cu elementul *-naut*: *lunaut* = *lu*[nă] + *-naut* și *selenaut* = *sele*[ne] + *-naut*. Formațiile cu haplologie ascund analiza termenilor componenți. Vezi critica formațiilor cu *-naut* la Al. Graur, în ROM. LIT. 1969, nr. 30 și 35, p. 14.

se scriu, de obicei, cu majuscule, după fiecare putîndu-se pune punct, ca după orice abreviere. Părțile alcătuitoare ale celorlalte patru categorii de compuse din abrevieri nu se despart prin punct, chiar dacă cuprind și litere inițiale ale unor cuvinte [421]. Compusele nume proprii de acest fel se pot scrie fie cu majuscule, fie numai cu inițială majusculă (*ACIN*, dar și *Acin*, *ASCAR*, dar și *Ascar*, *CENTROFARM*, dar și *Centrofarm*), pe cînd substantivele comune se scriu ca niște cuvinte obișnuite (*aprozar*, *sima*, *saprosan*).

Este posibil ca înseși compusele din litere inițiale să fie scrise ca niște substantive obișnuite. Această grafie se întîlnește în special la unele compuse românești care au fost concepute ca niște cuvinte simple (substantive comune: *var*, unele nume proprii cu care vorbitorul este familiarizat: *Arlus*) și la unele compuse străine neanalizabile, împrumutate ca atare (*nep* < rus. *нeп* = *новая экономическая политика*, cunoscut în românește în traducerea „noua politică economică”, *Agfa*).

§ **143**. Din punct de vedere fonetic, compusele din abrevieri se pot grupa în două categorii:

a) compuse de tip alfabetic;
b) compuse de tip silabic obișnuit.

a) Compusele de tip alfabetic, formate numai din litere inițiale, se caracterizează prin deosebirea dintre scriere și rostire și au la bază rostirea literelor care notează consoane ca în alfabet (sunetele notate sînt mai puține decît cele rostite). Ele sînt alcătuite din două sau mai multe silabe constînd:

α) dintr-o succesiune de consoane, urmate, fiecare, de vocala *e* după cum sînt citite literele alfabetului în limba română [422]: *C.F.R.*, citit *cefere*, *C.C.S.*, citit *cecese*, *D.M.C.* (= *Direcția miliției Capitalei*), citit *demece*. Face excepție litera *h*, rostită fie *ha*, conform recomandărilor *Îndreptarului ortografic, ortoepic și de punctuație*, fie *haș*, ca în franceză: *pH* (= engl. *power of hydrogen*, rom. *puterea hidrogenului*), citit *pehaș*;

β) dintr-o succesiune de consoane urmate de vocalele însoțitoare de care a fost vorba sub α, alternînd cu silabe alcătuite numai din vocale (acestea din urmă reprezentînd termeni ai compusului abreviat): *U.T.C.*, citit *utece*, *A.C.T.H.*, citit *acetehaș*, *T.O.B.*, citit *teobe*.

Este de remarcat că aceste compuse prezintă o configurație fonetică deosebită de a cuvintelor obișnuite. Din cauza succesiunii de silabe de același fel (consoană + *e*), cele mai multe compuse de tip alfabetic se caracterizează printr-o ritmicitate interioară, rar întîlnită în mod obișnuit (de ex. în: *repede*, *pepene*, care se deosebesc însă ca mod de accentuare[423]). La unele compuse alfabetice se întîlnește o aglomerare de vocale în hiat: *I.A.T.C.*, citit *iatece*, cu *i-a* în hiat, sau chiar *G.U.A.E.I.A.* (= *Grupul de uzine de aparataj electrotehnic și instalații de automatizare*), în care toate vocalele formează silabe.

---

[421] Este greșită în asemenea cazuri despărțirea prin puncte a literelor care alcătuiesc compusul. De exemplu grafia *E.C.O.S.O.C.* (vezi LUMEA 1967, nr. 14, p. 5), în loc de *ECOSOC* = *Economic and Social Council*.

[422] În fiecare limbă același compus, deși scris la fel, sună diferit, conform felului ei de a citi literele alfabetului: *NBC* (= engl. *National Broadcasting Company*, numele companiei americane de radiodifuziune și televiziune) se citește în engleză *enbisi*, în franceză, *enbese*, iar în română *nebece*.

Unele compuse de tip alfabetic prezintă mai multe variante fonetice, după diferitele moduri de rostire a literelor alfabetului. De exemplu: *C.F.R.* este citit *Cefere* sau, mai rar, *Chefere*, după cum litera *c* este rostită *ce* (conform normelor ortoepice românești actuale) sau *che* (mod de rostire mai vechi). O situație întrucîtva diferită de cea precedentă prezintă formația *R.D.G.*, rostită de asemenea în două feluri: *Redege* și *Redeghe*. Varianta *Redeghe*, în care litera *g* este citită după norma corectă de rostire a literelor din alfabet, apare izolat. S-a impus în schimb varianta *Redege*, în care *g* este rostit *ge* probabil sub influența începutului cuvîntului *german*. Prescurtarea *S.O.S.* (= engl. *save our souls* „salvați sufletele noastre") se citește în limba noastră atît *esoes*, ca în engleză sau franceză, de unde a fost probabil împrumutată, cît și *seose*.

b) Compusele de tip silabic obișnuit sînt formate fie din litere inițiale care pot fi citite ca un cuvînt (se evită în acest caz aglomerările de consoane sau vocale), fie din fragmente de cuvinte sau chiar din litere inițiale sau fragmente de cuvinte și cuvinte întregi aranjate în așa fel din punct de vedere fonetic, ca să poată fi citite ca niște cuvinte. Scrise sau nu cu majuscule, compuse ca *I.C.A.S.*, *ICEMIN*, *O.S.T.A.*, *U.N.E.S.C.O.*, *O.N.U.*, *gostat*, *Centrocoop* sînt citite ca niște cuvinte obișnuite.

Uneori, cînd este vorba de un compus din litere inițiale apărut de curînd sau mai rar folosit, el poate fi citit fie ca un compus de tip alfabetic, fie ca un compus de tip silabic obișnuit, atunci cînd structura lui fonetică o permite: *C.A.P.* este citit *ceape* sau *cap*, *C.A.R.* (= *Casa de ajutor reciproc*), *ceare* sau *car*.

§ **144.** O problemă specială pe care o ridică compusele din abrevieri este aceea a modului lor de accentuare.

Compusele de tip alfabetic sînt accentuate întotdeauna pe ultima silabă: *Utecé* (U.T.C.), *Ucefesé* (U.C.F.S.), *Meaí* (M.A.I.), *Mefeá* (M.F.A.), *aceteháș* (A.C.T.H.).

Compusele de tip silabic, rostite ca niște cuvinte obișnuite, prezintă următoarele situații:

a) cînd sînt terminate în consoană se accentuează de obicei ultima silabă: *Ascár*, *Acín*, *Ucecóm*, *Incérc*, *Artaróm*, *Icemín*, dar *Árlus*;

b) cînd sînt terminate în vocală, cu excepția lui *e*, accentul cade de obicei pe silaba penultimă: *É.S.P.L.A.*, *Í.F.A.*, *F.É.A.* (= *Fabrica pentru elemente de automatizări*), *Cepéca*, *Fláro*, *Unésco*, *É.L.U.*, *hántru*;

c) cînd sînt terminate în *e* se accentuează de obicei pe finală: *A.S.É.* (= *Academia de studii economice*), *I.S.P.É.*;

---

[423] Aceste substantive sînt accentuate pe prima silabă, în timp ce compusele din abrevieri de felul celor discutate aici poartă accent pe silaba ultimă (vezi și § 144).

d) cînd au ca ultim termen de compunere cuvinte întregi, accentul compusului corespunde cu accentul pe care îl au aceste cuvinte în mod obișnuit: *Euráfrica*, ca și *África*, *Romárta*, ca și *árta*.

Unele compuse de tip silabic nu au accentul fixat: *Ó.N.U.* și *O.N.Ú.*, *Ádas* și, mai rar, *Adás*.

Merită să fie menționat aici și compusul *Compescaria* (numele unui magazin de vînzare a peștelui), format din fragmentul *com* din *comerț* și *pescăria*. Transformarea lui *ă* în *a* și schimbarea de accent (în mod normal compusul ar fi trebuit să fie accentuat pe *i*, după cum s-a arătat sub *d*)[424] se datoresc probabil dorinței de a se da întregii formații o rezonanță străină. La aceasta a contribuit și faptul că numele magazinului a apărut scris pe firmă cu majuscule și fără semn diacritic pe *ă* și de aceea vorbitorul nu a mai putut să facă legătură între *-pescaria* și *pescărie*.

§ **145.** Compusele din abrevieri seamănă întrucîtva cu compusele în alcătuirea cărora intră teme, cînd au ca elemente componente fragmente ceva mai mari ale unor cuvinte[425]. În această situație, ele se pot organiza în serii, existența unui termen facilitînd apariția altuia asemănător, atît în ce privește modul de formare, cît și unii dintre termenii componenți: *aprozar*, *aprolacta*; *Comaliment*, *Comlemn*; *IPROMIN* (= *Institutul de proiectări miniere*), *IPROCHIM* (= *Institutul de proiectări pentru industria chimică organică și petrochimică*), *IPROMET* (= *Institutul de proiectări de uzine și instalații metalice*)[426].

Dintre toate tipurile de compuse din abrevieri, cele mai folosite și mai ușor de format în limba română sînt compusele din litere inițiale.

Calculele făcute pe baza *Indexului explicării prescurtărilor sub care sînt cunoscute instituții, întreprinderi, sector cooperatist* etc. din *Lista abonaților la serviciul telefonic*, București, 1966, care desigur că nu cuprinde toate compusele actuale din abrevieri, dar ne creează o imagine destul de concludentă în această privință, arată că cele mai numeroase sînt compusele din 4 litere inițiale (peste 100), urmate de cele din 3 (cca 70) și din 5 inițiale (cca 30). Compusele din cîte 6 sau 7 inițiale sînt în număr foarte mic (sub 10). Excepțional se întîlnesc și compuse dintr-un număr mai mare sau mai mic de inițiale (2 sau 8: *M.P.* = *Ministerul Petrolului*, *C.S.I.C.O.L.A.S.* = *Comitetul de stat pentru îndrumare* (sic!) *și controlul organelor locale ale administrației de stat*). De obicei, chiar dacă formația de la care se pornește conține un număr mai mare de cuvinte, abstracție făcînd de uneltele de legătură și de articol, unele dintre ele sînt lăsate la o parte: *I.P.C.M* = *I*[nstitutul de]*p*[roiectare pentru uzine și instalații din industria] *c*[onstrucțiilor de] *m*[așini], *I.P.C.F.S* = *I*[nstitutul de studii, experimentări și] *p*[roiectare pentru industria] *c*[elulozei, hîrtiei] *f*[ibrelor artificiale și valorificarea] *s*[tufului].

---

[424] Cf. la Iordan, L. R. A. 251, formația *Rompescăria* = *Societatea română pentru vînzarea peștelui*.

[425] Vezi nota 6 de la § 20.

[426] O situație asemănătoare întîlnim și la compusele străine: *Eurovision* (= engl. *Europe Television*), *Euromart* (= engl. *European Common Market*), *Europhot* (= engl. *Committee of the Professional Photographers of Europe*), *Eurofima* (= germ. *Europäische Gesellschaft für die Finanzierung von Eisenbahnmaterial*).

Compusele care conțin numai fragmente de cuvinte, ca și cele în componența cărora intră cuvinte întregi sînt mai puțin numeroase.

§ **146**. Din punctul de vedere al comportamentului morfologic, compusele din abrevieri se grupează în două categorii diferite, după cum conțin pe ultimul loc: a) cuvinte sau elemente de compunere întregi; b) abrevieri.

a) Substantivele compuse din abrevieri urmate de cuvinte întregi au același gen ca și acestea din urmă, comportîndu-se ca ele în ce privește formarea pluralului și declinarea: *Romarta*, f., *Romartei*; *gostat*, n., *gostaturi*, *gostatul*, *gostatului*; *Comaliment*, n., *Comalimentul* etc.

Substantivele compuse care conțin pe ultimul loc elemente de compunere se comportă ca și celelalte compuse care conțin asemenea elemente: *ozenolog*, m., *ozenologi*, *ozenologul* etc., ca și *geolog*, *geologi*, *geologul* etc.

b) Situații mai variate prezintă compusele formate din litere sau din fragmente ale unor cuvinte, uneori conținînd pe primul loc și cuvinte întregi ori elemente de compunere, dar avînd întotdeauna la finală o abreviere.

Genul substantivelor de acest fel depinde de terminația compusului.

Substantivele terminate în consoană sau în vocalele *a* accentuat, *e*, *i*, *o*, *u* sînt uneori masculine: *var*, *hantru*, dar de cele mai multe ori neutre: *ACIN*, *IPROCHIM*, *A.S.E.*[427], *C.A.P.*, *S.M.T.* etc.

Substantivele terminate în *a* neaccentuat sînt de obicei feminine: *I.F.A.*, *O.S.T.A.*, *U.E.F.A.*, *I.R.T.A.*[428].

Majoritatea substantivelor compuse din litere sau fragmente de cuvinte nu au plural, fie pentru că sînt nume proprii, fie pentru că sînt nume de materie. Substantivele comune de genul masculin aparținînd altor categorii decît celei menționate mai înainte fac pluralul în *-i (vari, hantri)*. Substantivele neutre formează aproape întotdeauna pluralul cu desinența *-uri*, care, din punct de vedere grafic, atunci cînd compusul este format din inițiale, este separată de acestea prin cratimă: *H.C.M.-uri*, *G.A.S.-uri*, *S.M.T.-uri*; *aprozaruri*[429]. Cînd substantivul nu mai este

---

[427] Din cauză că sînt nume proprii, ele nu pot primi articol nehotărît și nici nu se folosesc în mod obișnuit la plural, determinarea genului făcîndu-se după înțeles și după forma de plural pe care le-o putem crea (*ACIN-uri*, *IPROCHIM-uri*).

[428] Vezi formele de genitiv-dativ singular *Ifei*, *Ostei*, *Irtei*.

[429] Desinența de plural *-uri*, în locul lui *-e*, se întîlnește într-un citat din presă și la substantivul feminin *ICRA*, rostit în mod obișnuit cu *-a* neaccentuat (*lucrătorii direcției noastre și ai* ***ICRA-urilor*** COMERȚUL SOCIALIST, organ al Ministerului Comerțului și al Uniunii Sindicatelor din comerțul de stat și cooperația de consum din R.S.R., 1960, nr. 40, 4/7). Crearea pluralului *ICRA-uri*, supărător atît prin prezența desinenței *-uri* la un substantiv cu aspect de feminin, cît și mai ales prin dificultatea accentuării (din cauza lui *-uri* accentul se mută de pe silaba inițială pe *-a*), se datorește, probabil, dorinței de a se evita omonimia neplăcută cu numele de materie *icre*.

simțit compus, termenii lui componenți nemaifiind analizați, el poate avea și pluralul în *-e*: *aragazuri* și *aragaze*. Atunci cînd există în context un adjectiv, un articol nehotărît etc. care servesc drept indice al pluralului, compusul poate rămîne neschimbat, evitîndu-se în acest fel folosirea unor forme neobișnuite sau greoaie (*unele D.S.A.P.C. regionale* CONTEMPORANUL 1965, nr. 52, 6/4).

În ce privește articularea cu articol hotărît, unele dintre compusele din abrevieri se pot articula, în timp ce altele se folosesc numai cu forma nearticulată. Din acest punct de vedere comportamentul numelor comune se deosebește adeseori de cel al numelor proprii. Numele comune compuse din abrevieri, fie că sînt create pe teren românesc, fie că sînt împrumutate, au, de obicei, forme articulate: *aragaz*, *aragazul*, *aragazului*; *P.A.S.*, *P.A.S.-ul*, *P.A.S.-ului*; *nep*, *nepul*, *nepului* etc.

Numele proprii românești sau străine compuse din litere inițiale se folosesc uneori ca niște substantive invariabile, pe cînd alteori se articulează și se declină ca orice substantive obișnuite (ambele comportamente putîndu-se întîlni chiar la unul și același compus). Preferința pentru păstrarea formei invariabile sau pentru întrebuințarea formei articulate este determinată de diferiți factori, ca: vechimea compusului și frecvența cu care e folosit (uneori numai într-un cerc restrîns), construcția în care se întîlnește, stilul în care apare, aspectul lui fonetic.

În limba vorbită se întîlnesc de obicei compuse mai vechi, cu care vorbitorul este familiarizat. Ele se comportă cel mai adesea ca niște substantive obișnuite: ***C.F.R.-ul*** *își mărește pe zi ce trece capacitatea de transport*; ***I.T.B.-ul*** *are un număr mare de salariați*; *noua clădire* ***a Ifei***; *activitatea* ***U.T.C.-ului***; *cerere adresată* ***P.T.T.R.-ului***. Același comportament morfologic pot să-l aibă compusele și în limba scrisă, în special cînd se folosește un mod de exprimare mai familiar: *Așa hotărîm noi, reprezentanți* ***ai Taplului*** *și* ***Iaplului*** (SCÎNTEIA 1966, nr. 7117, 2/6).

În limba presei, ca și în limbajul oficial, formații ca cele de mai sus sînt tratate de cele mai multe ori ca niște simple abrevieri grafice[430], care trebuie să fie citite în întregime[431], iar nu ca niște cuvinte propriu-zise. Se scrie: *secretarul* ***O.N.U.***, *Oficiul de documentare și publicații tehnice* ***al M.I.U.***, *campionatul de cros* ***al S.U.A.***, dar urmează să se citească: *secretarul* ***Organizației Națiunilor Unite***, *Oficiul de documentare și publicații tehnice* ***al Ministerului Industriei Ușoare***, *Campionatul de cros* ***al Statelor Unite ale Americii.*** Se evită astfel unele formații greoaie (ca: nominativul articulat *U.N.E.S.C.O.-ul* sau genitiv-dativul *U.N.E.S.C.O.-ului*, de la *U.N.E.S.C.O.*) sau familiare *(R.D.G.-ul*, *R.D.G.-ului*; *U.R.S.S.-ul*, *U.R.S.S.-ului)*. La aceasta se adaugă și grija de a nu se recurge la forme flexionare care impun modificarea aspectului grafic al cuvintelor. De exemplu substantivele din abrevieri terminate în *-a* neaccentuat, de felul lui *I.F.A.*, *O.S.T.A.*, sînt asimilate cu femininele articulate cu articol hotărît enclitic; înlocuirea lui *-a* final la genitiv-dativ cu articolul enclitic feminin *-ei* determină și ortografierea cuvintelor discutate aici într-un singur cuvînt, numai cu inițială majusculă: *Ifei*, *Ostei*, forme evitate de obicei în scris.

---

[430] Cf. și Vlad Vrancea, *lucr. cit.*, p. 23.

[431] Aceasta numai teoretic, deoarece, practic, formația care stă la baza compusului este de multe ori, din diferite motive, mult mai puțin cunoscută și folosită decît compusul însuși.

Atunci cînd forma invariabilă ar putea da naștere la confuzii se recurge totuși la forma flexionară. Situația aceasta se întîlnește în special cînd compusul joacă rol de complement indirect al unui verb care cere dativul: *Alte țări ... au cerut* ***B.I.M.G.-ului*** *etaloane.* CONTEMPORANUL 1964, nr. 47, 7/7; *De un neprețuit ajutor a fost* ***U.T.M.-ului***... SCÎNTEIA 1950, nr. 1720, 1/1.

Anumite construcții în care compusele așezate după un substantiv își păstrează forma de nominativ-acuzativ, în locul celei de genitiv, se folosesc și în limba vorbită (*membru* ***P.C.R.***, *activist* ***U.T.C.***, în loc de *membru* ***al P.C.R.-ului***, *activist* ***al U.T.C.-ului***).

Numele proprii compuse din fragmente de cuvinte combinate sau nu cu litere inițiale se comportă de cele mai multe ori, indiferent de stilul în care apar, ca niște cuvinte obișnuite: *Aviasan*, *Aviasanul*, *Aviasanului*; *Ucecom*, *Ucecomul*, *Ucecomului* (*De ce* ***Ucecomul*** *n-ar putea executa și multiplicarea unor prototipuri alese cu grijă?* SCÎNTEIA 1968, nr. 7622, 4/7). De asemenea se comportă ca niște substantive obișnuite numele proprii care au pe primul loc elemente de compunere: *Centrofarm*, *Centrofarmul*, *Centrofarmului*.

În limba presei construcțiile de tip apozitiv s-au extins și la compusele de acest fel: *comunicat* ***Agerpres***, în loc de *comunicat* ***al Agerpresului***; *președintele* ***Centrocoop***, în loc de *președintele* ***Centrocoopului***.

§ **147.** Întocmai ca și compunerea tematică, compunerea din abrevieri reprezintă un procedeu nou și internațional de formare a cuvintelor. Apariția lui are loc în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, o dată cu intensificarea ritmului vieții și cu introducerea unor mijloace noi de informare, ca telegrafia și stenografia, care impun o mare economie de timp, de spațiu și, în ultimă instanță, de bani [432]. Pe lîngă aceasta, înmulțirea societăților și a asociațiilor de toate felurile, cu caracter național și internațional și cu denumiri lungi și greu de reținut, a contribuit și ea la răspîndirea acestui procedeu. În felul acesta grupurilor sintactice formate din mai multe cuvinte, adeseori străine, deci cu atît mai greoaie pentru vorbitor, le-au luat locul compuse din abrevieri, mult mai comode prin scurtimea lor [433].

Compusele din abrevieri au apărut în toate limbile moderne cam în aceeași perioadă, ceea ce ne face să presupunem că procedeul s-a extins rapid. Formațiile s-au răspîndit foarte ușor în toate limbile moderne, grație relațiilor economice și politice dintre state, dar au luat amploare în timpul primului război mondial și mai ales după acest război [434]. Numărul lor a crescut astăzi în așa măsură, încît sînt necesare dicționare pentru inventarierea și explicarea lor [435]. Acest procedeu continuă să se dezvolte în toate limbile moderne, deși nu în egală măsură. Printre limbile care îl folosesc cel mai mult se află engleza și rusa.

---

[432] Cf. Astrid Baecklund, *Die univerbierenden Verkürzungen der heutigen russischen Sprache*, Uppsala, 1940, p. 36—37.

[433] Cf. IORDAN, L. R. A. 249.

[434] Vezi Bruno Migliorini, *lucr. cit.*, p. 80—81, Ion Brăescu, *Observații asupra abrevierii cuvintelor în limba franceză*, în „Revista de filologie romanică și germanică" II (1958), nr. 1,

Pe lîngă creațiile din limba respectivă, împrumuturile de la o limbă la alta constituie una dintre căile cele mai importante de îmbogățire a inventarului de compuse din abrevieri. Faptul acesta este deosebit de important, întrucît compusele sînt formate de cele mai multe ori din termeni de circulație internațională, asemănători, cel puțin sub aspect grafic, în toate limbile: *O.N.U.* = fr. *Organisation des Nations Unies*, sp. *Organización de las Naciones Unidas*, engl. *United Nations Organization*, rom. *Organizația Națiunilor Unite* etc.; *FIPRESCI* = fr. *Fédération Internationale de la Presse Cinématographique*, engl. *International Federation of the Cinematographic Press*, rom. *Federația Internațională a Presei Cinematografice.*

Adeseori formațiile străine mai importante și mai folosite sînt modificate în diferite limbi prin traducerea grupului sintactic: de exemplu *NATO*, de origine engleză (păstrat în românește astfel, vezi § 139), a devenit în fr. *O.T.A.N.* (= *Organisation du traité de l'Atlantique Nord*); *U.S.A.* (= engl. *United States of America*) a devenit în franceză *E.U.A.* (= *États-Unis d'Amérique*), iar în românește *S.U.A.* (= *Statele Unite ale Americii*); *S.S.S.R.* (= rus. *Союз Советских Социалистических Республик*) a devenit atît în română, cît și în franceză *U.R.S.S.* (= rom. *Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice*, fr. *Union des Républiques Socialistes Soviétiques*); după fr. *T.S.F.* (= *Télégraphie sans fil*) s-a format în românește *T.F.F.* (= *Telegrafie fără fir*) [436].

Toate acestea fac ca compusele împrumutate să se impună ușor și în alte limbi decît cea în care s-au format.

Procedeul compunerii din abrevieri a început să fie aplicat și pentru a crea denumiri ale unor invenții sau descoperiri noi: *nife*, *sima*, *sial* „denumirile unora dintre învelișurile pămîntului, formate din simbolurile substanțelor *nichel* și *fier*, *siliciu* și *magneziu*, *siliciu* și *aluminiu*, care alcătuiesc aceste învelișuri", *D.D.T.*

Compusele de acest fel, în special numele proprii de instituții, întreprinderi, asociații etc., durează puțin, soarta lor fiind, de obicei, strîns legată de soarta instituțiilor pe care le denumesc. Teoretic, împreună cu grupul sintactic sau compusul din care provin și alături de care circulă, ele dispar la puțin timp după desființarea instituției respective, se pot schimba o dată cu restructurarea acesteia etc. Practic însă ele pot continua uneori să mai fie folosite.

---

p. 99; V. L. Vorontova, *lucr. cit.*, p. 93. Pentru limba franceză, faptul a fost studiat prima oară imediat după cel dintîi război mondial de Hildig Kjelmann (*Mots abregés et tendances d'abréviation en français*, Uppsala, 1920), care consideră că fenomenul a apărut în franceză sub influența englezei.

[435] Cf., de exemplu, dicționare ca: *Словарь сокращений русского языка*, Moscova, 1962; *Словарь сокращений английского, немецкого и скандинавских языков*, Moscova, 1964; Ralph de Sola, *Abbreviations Dictionary*. New and Enlarged Edition [New York, 1964].

[436] Cf. HRISTEA, E. 169—170.

În limba română cea mai veche formație de acest fel pare a fi *ASTRA*, numele cunoscutei asociații înființate la 1861 [437], iar ceva mai tîrziu, spre sfîrșitul secolului, apar alte compuse, ca: *C.F.R.*, *C.E.C.*

După primul război mondial în română, ca și în alte limbi, numărul compuselor din abrevieri (în special al celor alcătuite din litere inițiale) înregistrează o creștere simțitoare. Iată cîteva dintre formațiile de acest fel apărute între primul și cel de-al doilea război mondial: *I.A.R.* (citit *Iaer*) = *Industria de avioane română*, *C.A.M.* = *Casa autonomă a monopolurilor*, *M.T.R.* (citit *Metere*) = *Munca tineretului român*, *O.N.E.F.* = *Oficiul național de educație fizică* [438]; *ARO* = *Asigurarea românească* (societate anonimă de asigurări), *CREMIN* = *Creditul minier* (societate petrolieră capitalistă din România), *COMPETROL* = *Societate anonimă pentru comerțul cu petrol*, *COLORANIL* = *Societate anonimă pentru vînzarea culorilor și anilinelor*, *CADECA* = *Casa de cadouri* (numele unui magazin), *FADESCA* = *Fabrica de scaune*. La aceste nume proprii de întreprinderi, instituții, societăți de toate felurile se pot adăuga și unele nume comune, apărute în această perioadă: *aragaz*, *var* [439].

Modelul formațiilor de acest fel trebuie căutat în diferite limbi, ca: germana, engleza, italiana și mai ales franceza [440].

O dată cu terminarea celui de-al doilea război mondial, compusele din abrevieri, și în special cele în componența cărora intră fragmente de cuvinte, cunosc o și mai mare dezvoltare sub influența limbii ruse [441]. Destul de frecvente sînt cazurile în care un compus rusesc din abrevieri, intrat în limba română și ca atare, dar neanalizat de vorbitori, a servit drept model unei formații românești. De exemplu, după rus. *колхоз* (= *коллективное хозяйство*), din care provine românescul *colhoz*, a fost creat *goscol*; după rus. *совхоз* (= *советское хозяйство*), din care provine *sovhoz*, a fost creat *gostat*; după rus. *T.A.C.C.* (= *Телеграфическая Агенция Советского Союза*), în românește *TASS*, s-a format *Agerpres*; după rus. *M.T.C.* (= *машинно-тракторная станция*), *S.M.T.* etc.

În prezent compusele din abrevieri, nume de instituții, întreprinderi, asociații se nasc cu cea mai mare ușurință, existînd tendința de a se abuza de ele. De asemenea sînt mai numeroase decît în trecut numele comune din domeniul tehnico-științific (la denumiri ca: *P.A.L.*, *P.F.L.*, *cartox*, deja menționate, se pot adăuga și altele ca: *etox* „amestec de 10 părți oxid de etilen și o parte bioxid de carbon”, din *etilen* și *oxid*; *E.T.O.*, din *extract total de ochi*; *cavit*, din *calciu* și *vitamină*; *sirogal*, din *sirop Galenica* (ultimele trei, numele unor medicamente).

Ca și în alte limbi, și în română compusele din abrevieri se caracterizează printr-o mare instabilitate. Astăzi, de exemplu, mai există puține formații dintre cele care au circulat și înaintea celui de-al doilea război mondial. De exemplu: *C.F.R.*, *C.E.C.*, *P.C.R.*, *U.T.C.* etc. Cele mai multe însă au dispărut. *S.T.B.* (= *Societatea de tramvaie — București*) a devenit *I.T.B.* (= *Întreprinderea de transport — București*), o dată cu transformarea acestei societăți particulare în întreprindere de stat și cu schimbarea profilului ei (întreprinderea se ocupă cu organizarea tuturor formelor de transport în comun din București). Mai vechiul *P.T.T.* a devenit *P.T.T.R.* Recent, *E.S.P.L.A.* a dispărut, apărînd pentru un timp *E.L.* (= *Editura pentru literatură*). *Goscol* a fost înlocuit mai întîi cu *G.A.C.*, format de la același grup sintactic, și în ultimii ani cu *C.A.P.*, compus creat pe baza altui grup sintactic (vezi § 140 I a). *Comcar* și *Aprolacta*, denumiri date pînă nu de mult unor magazine de desfacere a cărnii sau a laptelui, au dispărut. Tot astfel apar și dispar cu ușurință numele de produse comerciale ca: *sirogal* sau *E.T.O.*

§ **148**. În concluzie se constată că acest procedeu de compunere, deși foarte nou, se caracterizează printr-o mare productivitate (în special în ceea ce privește compunerea din inițiale). Cu toată lipsa de stabilitate a compuselor, inventarul lor sporește necontenit, atît prin formații românești, cît și prin împrumuturi. Spre deosebire însă de alte feluri de compuse, compusele din abrevieri aparțin unor categorii semantice limitate și puțin importante pentru viața de toate zilele, ceea ce face ca frecvența lor în limbajul obișnuit să nu fie prea ridicată.

SUBSTANTIVE COMPUSE PARASINTETICE

§ **149**. Substantivele de acest fel constau din alăturarea a doi termeni de compunere (cuvinte sau teme) și un sufix. Ele sînt formații populare și savante.

1. Dintre formațiile populare trebuie menționat în primul rînd *codobatură* (cu numeroase variante, de exemplu: *cotrobatură*, *coțobatină*, *codobatiță*, *codobatșiță* etc., vezi DA, s.v., BĂCESCU, PĂS. 64—69). El este considerat de către unii lingviști ca fiind format pe teren românesc din substantivul *coadă* (sub forma *codo-*, întîlnită și în alte compuse: *codoroș(u)*, *codoberc*), verbul *bate* (mai exact tema acestuia) + sufixul *-ur(ă)* [442]. După majoritatea lingviștilor însă, *codobatură* este moștenit din lat. **codabattula*. (Deoarece un derivat **battula* nu este atestat în latină urmează să presupunem că formația latinească propusă ar fi și ea un compus parasintetic.) Din punct de vedere fonetic se admite că forma *codobatură* provine dintr-un mai vechi *cudubatură*, care se întîlnește astăzi regional și apare și în aromână [443].

---

[437] Cf. IORDAN, L. R. A. 249—251.

[438] Cf. IORDAN, L. R. A. 250—251, IORDAN, L. R. C. 114—118.

[439] Termenul a fost creat în 1930 de inginerul C. Budeanu. Cf. MANECA, T. 200.

[440] Cf. IORDAN, L. R. A. 249.

[441] Cf. S. Vaimberg, *Некоторые замечания в связи с сложносокращенными словами в русском и румынском языках*, în „Culegere de studii ”(Institutul pedagogic de limba și literatura rusă « Maxim Gorki »), București, 1958, p. 22—31; V. Danteș și M. Brînzan, *lucr. cit.*, p. 391—399.

[442] Cf. G. Pascu, *Sufixele românești*, București, 1916, p. 56. Pentru acest punct de vedere par a opina și Iorgu Iordan și Maria Manoliu în *Introducere în lingvistica romanică*, p. 242. Vezi și DRĂGANU, R. S. 19.

[443] Cf. CDDE, s.v. *bate*, DA, s.v. *codobatură*, MIRSKA, C. 153. Pentru aromână, vezi T. PAPAHAGI, D., s.v. *coadă-batură* și *cudubatură*. În ce privește meglenoromâna, întîlnim forma *codărăbadără* (cf. CAPIDAN, M., s.v. *trisupașcă*).

Capîntortură (și *capîntortoră, capdentortură, capîntortur* etc., vezi BĂCESCU, PĂS. 42—43) reprezintă probabil un derivat din compusul *cap-întort*, cu același sens [444].

În ceea ce privește modul de formare al lui *mînăștergură* (cu variantele: *măneștergură, mîniștergură, miniștergură* etc., vezi DLR, s.v.), se pot presupune mai multe ipoteze. De obicei se admite că este un compus parasintetic apărut pe teren românesc [445] sau o formație moștenită dintr-un etimon latin neatestat [446]. Trebuie însă menționat și faptul că existența derivatului *ștergură*, cu același sens, face posibilă și o altă explicație, conform căreia ar putea fi vorba de un compus din două substantive juxtapuse, cu formă de nominativ-acuzativ [447]. Compusele în care substantivul cu rol de determinant și cu valoare de atribut obiectiv precedă determinatul de origine verbală sînt însă creații livrești după model străin [448]. La rîndul său, substantivul *ștergură*, derivat de la o temă verbală + *-ură* neaccentuat, este izolat în sistemul nostru de derivare [449]. De aceea pare mai verosimil ca *mînăștergură* să fie o formație parasintetică din care s-a desprins ulterior *ștergură*.

Adeseori printre compusele parasintetice în *-ură* se trece și *batjocură* [450]. El este de fapt un singular refăcut din pluralul *batjocuri* al substantivului *batjoc* [451] și deci trebuie exclus dintre substantivele compuse discutate în acest capitol.

2. Substantivele compuse parasintetice de origine savantă sînt ceva mai numeroase. Ele au fost create în secolul al XIX-lea de puriști cu scopul de a înlocui neologismele, dar nu au reușit să se impună [452]. De exemplu: *nas-ștergău* „batistă" și *gît-legău* [453] „cravată" sînt formate, ambele, dintr-un substantiv + temă verbală + suf. *-ău*; *binescriință* [454] „ortografie", *binesunință* [455] „eufonie" și altele de același fel sînt alcătuite din adverb + temă verbală + sufixul *-(i/î)nță*. Singurul substantiv de acest fel care a rămas în limba literară este *mărinimie* (și *marinimie* C. GOLESCU, în DLR, s.v., *mar-inimie* ASACHI, ibid.), alcătuit din tema adjectivului *mare* și cea a substantivului *inimă* + sufixul *-ie*, după lat. *magnanimitas*, fr. *magnanimité*, alături de care apare și adjectivul *mărinimos* [456].

---

[444] Cf. TDRG, DA, s.v. *capîntortură*. Vezi și discuția pe care o face DRĂGANU, R. S. 20, 72. Pentru *cap-întort*, vezi § 49.

[445] Cf. MEYER-LÜBKE 638, DRĂGANU, R. S. 19—20, 72, MIRSKA, C. 153.

[446] Cf. TDRG, s.v.

[447] Este etimologia pe care o dă DLR, s.v.

[448] Vezi § 35 III h.

[449] Cf. G. Pascu, *lucr. cit.*, p. 56—57.

[450] Cf., de exemplu, DRĂGANU, R. S. 20, 72.

[451] Cf. Florica Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, p. 133.

[452] Cf. MIRSKA, C. 174.

[453] Id. *ibid.*

[454] Cf. Vasiliu Ianovici, *Gramateca limbei romanești*, Viena, 1851, p. 1.

[455] Aron Pumnul, la MIRSKA, C. 175. Cf. și *binelegință* „ortoepie", formație întîlnită de asemenea la Aron Pumnul, în care cel de-al doilea termen reprezintă, probabil, tema verbului lat. *legere* „a citi" + sufixul *-ință*.

[456] Vezi § 178.

ADJECTIVUL

§ **150.** Adjectivele compuse pot fi grupate din punct de vedere semantic în cîteva categorii, după cum ele exprimă:

a) însușiri fizice: referitoare la culori și gusturi (*alb-roz, verde-gălbui, roșu-închis, dulce-acrișor* etc.) sau la alte particularități ale corpurilor (*codoberc, pursînge, surdomut, biped*, învechit *rotund-împrejur* „sferic" etc.);

b) însușiri morale (*cuminte, cumsecade*, regional *forobraz*, învechit *fără-de-rușine* etc.);

c) însușiri legate de origine sau de loc: prin referire la nume de locuitori (*român-francez, ruso-turc, anglo-bur* etc.) sau la nume de locuitori ori de locuri și la punctele cardinale (*est-european, nord-american, sud-dunărean, sud-vietnamez, vest-german* etc.);

d) însușiri legate de anumite acțiuni (*nou-născut, sus-citat*, învechite *viață-dătător, focovărsător* etc.);

e) însușiri legate de activitatea spirituală (*instructiv-educativ, marxist-leninist, tehnico-științific* etc.).

Unele adjective aparțin la două dintre aceste grupe. De exemplu: *binecrescut, clarvăzător, dreptcredincios* exprimă însușiri morale, dar, în același timp, sînt legate de anumite acțiuni.

§ **151.** Categoriile semantice enumerate mai sus nu au un inventar la fel de bogat și nu sînt reprezentate în mod egal, după cum e și firesc, în toate aspectele (sociale, stilistice ale) limbii și nici în toate epocile istorice.

Grupul cel mai numeros îl formează compusele de sub *e*. Urmează, în ordine descrescîndă, *a, c, d* și *b*.

Limbajul popular cunoaște adjective compuse referitoare la culori și gusturi (*alb-galben, albastru-negriu, verde-întunecat, dulce-amar* etc.), adjective care exprimă însușiri legate de anumite caracteristici corporale (*codalb, codoberc* etc.) sau de prezența ori absența unor particularități morale (*cuminte* etc.).

Limbajul cultivat (în special stilul ştiinţific şi cel publicistic) foloseşte într-o măsură mult mai mare decît cel popular adjectivele compuse, în primul rînd pe cele legate de activitatea spirituală, care se bazează pe noţiuni din domeniul cultural, politic, administrativ (*muzical-distractiv*, *social-istoric*, *tehnico-ingineresc*, *cronologic* etc.), apoi pe cele care provin de la nume de locuitori (*rus-francez*, *franco-italian* etc.) sau de la nume de locuitori ori de locuri şi de la punctele cardinale (*nord-vietnamez*, *nord-dunărean*, *sud-american* etc.) şi adjective care denumesc însuşiri legate de acţiuni (*binecunoscut*, *binevăzut*, *liber-cugetător*, *sus-numit* etc.). De asemenea, în limba cultă sînt prezente şi categoriile semantice întîlnite în limba populară (pomenite mai sus), reprezentate atît prin unele din exemplele care circulă în limba populară (*alb-galben*, *dulce-amar*, *cuminte* etc.), cît şi prin formaţii specifice aspectului cultivat al limbii (*alb-vioriu*, *maro-roşcat*, *roz-pal*, *pursînge* etc.). De altfel nu se poate trage o linie de demarcaţie netă între limbajul popular şi cel cultivat în ce priveşte folosirea adjectivelor compuse, deoarece nu numai adjective ale limbajului popular apar şi în cel cultivat (cum s-a văzut mai înainte), dar şi invers, unele formaţii, la origine cărturăreşti, au pătruns în limbajul popular (cum ar fi, de exemplu, *binefăcător*).

§ **152**. Categoriile de adjective compuse discutate mai sus nu sînt toate la fel de vechi. Asupra unora dintre ele nu ne putem pronunţa, exemplele nefiind datate. Presupunem că într-o perioadă foarte îndepărtată au luat naştere adjectivele referitoare la gusturi şi cele care numesc însuşiri legate de caracteristici corporale, fiindcă *dulcamar* (vezi § 161) şi probabil *codalb* (vezi § 164 a α) sînt moştenite de noi din latineşte. Bănuim că şi adjectivele privitoare la culori sînt vechi (deşi primele atestări de care dispunem sînt din secolul al XVIII-lea), deoarece această categorie este bogat reprezentată atît în limba noastră populară, cît şi în celelalte limbi romanice.

Textele traduse din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea înregistrează destul de multe adjective care exprimă însuşiri legate de acţiuni: *atotţiitoriu* (vezi § 166 a), *de-viaţă-făcătoriu* (vezi § 166 b), *plod-purtătoriu* (vezi § 164 c), *repede-scrietoriu* (vezi § 163) şi mai puţine adjective care numesc însuşiri morale nelegate de o acţiune: *cuminte* (vezi § 167), *fără-de-ruşine* (ibid.). Marea majoritate a acestor exemple sînt calcuri după termeni slavi (din originalele care au stat la baza acestor traduceri). Numai cîteva compuse nu au un model străin, fiind rezultatul sudării unor grupuri sintactice, probabil frecvent folosite: *cuminte*, *cumsecade*.

În secolele următoare, cele mai multe dintre calcurile amintite au dispărut, în schimb au apărut noi adjective denumind însuşiri legate de acţiuni. Acestea sînt de obicei calcuri după franceză sau germană: *binemeritat*, *binevăzut*, *binevenit*, *liber-cugetător*, *nou-născut*, *sus-citat*, *sus-pus* (vezi § 162) etc. Majoritatea acestor formaţii se întîlnesc şi astăzi.

Adjectivele care exprimă însuşiri legate de activitatea spirituală apar sporadic în secolele al XVII-lea şi al XVIII-lea şi se înmulţesc considerabil în secolul al XIX-lea. Ele sînt de cele mai multe ori fie împrumuturi, fie creaţii care au ca model compuse din limbi străine (franceza, germana, latina, (neo)greaca, slava veche, rusa): *pravoslavno-catholicesc* (vezi § 176), *ieroglific* (ibid.), *zoologhic* (ibid.), *istorico-critic* (ibid.), *cosmografic* (ibid.), *(ştiinţe) abstract-concrete* (vezi § 161), *fizico-matematic* (vezi § 176), *mistic-romantic* (vezi § 161) etc. Adjectivele de acest tip care apar în româna contemporană, chiar dacă nu calchiază direct compuse străine, îşi datorează existenţa influenţei unor limbi ca franceza, germana, rusa, unde procedeul este foarte productiv.

Adjectivele compuse care exprimă însuşiri legate de origine sau de loc prin referire la nume de locuitori ori de locuri şi la punctele cardinale încep să fie folosite, după datele pe care le avem, la începutul secolului al XIX-lea şi sînt frecvente mai ales din a doua jumătate a acestui secol: *Dicţionariu rumanesc-latinesc* (vezi § 177, nota 47), *lombardo-veneticesc* (vezi § 176), *pruso-rusesc* (ibid.), *nord-american* etc. Şi la această categorie se exercită influenţa unor limbi străine (franceza, germana, engleza).

§ **153**. Din punctul de vedere al structurii lor, adjectivele compuse pot fi grupate în două categorii:

a) adjective formate din cuvinte întregi existente şi independent în limba noastră: *galben-roşcat*, *binecrescut*, *cuminte*, *cumsecade*;

b) adjective formate din elemente de compunere combinate fie între ele, fie cu cuvinte existente şi independent în limba română: *biogen*, *decapod*, *hidrofug*; *biatomic*, *cvasiunanim*, *electromagnetic*, *filorus*, *semiobscur*.

§ **154**. Majoritatea adjectivelor fac parte din categoria compuselor sintactice; adjective compuse asintactice sînt puţine (pentru definirea noţiunilor de compus sintactic şi asintactic, vezi § 2).

Cele mai multe dintre compusele sintactice au structura a două (sau a mai multor) părţi de propoziţie între care se stabilesc raporturi de coordonare sau de subordonare.

În raport de coordonare copulativă pot sta două sau mai multe adjective (cu sau fără vocală de legătură): *alb-negru*, *acru-dulce*, *literar-muzical-coregrafic*, *(acord) ruso-român*, *economico-politic* etc.

În raport de subordonare pot sta:

a) un adverb cu funcţiune de complement circumstanţial faţă de un adjectiv (adesea deverbal): *binecrescut*, *liber-cugetător*, *nou-născut*, *sus-citat*, *vehement-conservator* etc.;

b) un adjectiv cu funcţiune de atribut faţă de un substantiv: *(porumbei) pieptalbi*, *pursînge* etc.;

c) un substantiv (sau adjectiv substantivizat) precedat de prepoziţie cu funcţiune de complement indirect, de agent ori circumstanţial faţă de un adjectiv (adesea deverbal): *atotbiruitor*, *atotputernic*, (învechite) *de-Dumnezeu-glăsitoriu*, *de-viaţă-făcătoriu*, *dulce-în-obraz*, *însufleţit-de-Dumnezeu* etc.

În raport de subordonare se găsesc și termenii cîtorva compuse izolate care aparțin altor părți de vorbire decît cele menționate mai sus (vezi § 169).

Un număr mai mic de adjective compuse au structura sintactică a unei singure părți de propoziție: formațiile alcătuite din prepoziție și substantiv sînt construite ca un atribut substantival prepozițional, de exemplu *cuminte*.

Un singur adjectiv compus (potrivit materialului nostru) are structura unei propoziții, cuprinzînd două părți: predicatul și un complement circumstanțial care îl determină: *cumsecade*.

Adjective compuse asintactice sînt cele alcătuite dintr-un adjectiv precedat de un substantiv cu funcțiune de complement direct *(binefăcător)* sau de circumstanțial de loc *(vest-german)*, deoarece, în aceste cazuri, conform regulilor sintactice ale limbii române, substantivul ar trebui să fie precedat de o prepoziție: *făcător de bine, german din* (sau *de*) *vest* etc.[1].

Cînd adjectivul este constituit numai din elemente de compunere sau din astfel de elemente și din cuvinte românești, între părțile componente se stabilesc raporturi sintactice echivalente cu cele de coordonare (*androgin, anglo-american, balneoclimateric* etc.) sau de subordonare (*anglofil, tricolor, polisemantic, semicircular* etc.).

§ **155**. Adjectivele compuse prezintă diverse grade de unitate morfologică și semantică. Un grad avansat de unitate morfologică se constată la adjectivele care cuprind elemente de compunere și, adesea, la cele al căror prim termen este o parte de vorbire neflexibilă (adverb, prepoziție). Acestea se prezintă în flexiune ca și cuvintele simple: *biped, bipedă, bipezi* etc.; *cvasiunanim, cvasiunanimă, cvasiunanimi* etc.; *clarvăzător, clarvăzătoare, clarvăzători* etc.; *cuminte, cuminți* etc.

Adjectivele compuse sînt în general analizabile din punct de vedere semantic. Există însă și exemple de compuse, mai ales vechi, al căror înțeles, evoluat, nu mai este același cu cel al părților componente, reprezentînd pentru vorbitori o unitate semantică nouă. *Cuminte* nu mai înseamnă „care are minte", ci „care este liniștit, așezat"; *cumsecade*, cînd se referă la oameni, nu mai are înțelesul „cum se cuvine", ci „de treabă, înțelegător, cinstit". Pentru analiza semantică a compuselor de tip tematic, vezi § 11.

§ **156**. În cadrul compunerii adjectivelor categoria cu cel mai bogat inventar este cea a adjectivelor în structura cărora intră elemente de compunere; categoria cea mai veche și cu cea mai mare varietate de tipuri este cea a adjectivelor alcătuite din cuvinte întregi. În ce privește productivitatea tipurilor de adjective compuse în limba contemporană, pe primul loc se situează adjectivele formate din două adjective, apoi cele alcătuite din adverb + adjectiv și cele în a căror structură intră un element de compunere și un cuvînt cu existență independentă în limbă. O oarecare productivitate prezintă și tipul de adjective compuse din prepoziție + adjectiv substantivizat + adjectiv. Celelalte tipuri de adjective compuse sînt astăzi neproductive.

---

[1] În cazul unor compuse calchiate, cum este, de exemplu, *dreptunghiular* (după fr. *rectangulaire*, cf. Hristea, e. 160) raportul sintactic dintre termeni nu este clar.

ADJECTIVE ALCĂTUITE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ȘI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ **157**. Adjectivele compuse din cuvinte întregi existente și independent pot fi alcătuite din doi, trei, mai rar patru termeni, aparținînd la aceeași parte de vorbire sau la părți de vorbire diferite. Cînd toți termenii reprezintă aceeași parte de vorbire, ei sînt adjective. În principiu se pot combina chiar mai mult de patru adjective, cum ar fi, de exemplu, *(săptămînal) politic-social-economic-filozofic-literar-artistic* sau *(dicționar) român-rus-german-francez-spaniol-englez-maghiar*. Deoarece astfel de formații ar fi foarte greoaie, ele sînt evitate (se folosește, de exemplu, *dicționar poliglot*). Cînd termenii componenți reprezintă părți de vorbire diferite, se întîlnesc următoarele combinații: adverb + adjectiv (*dreptcredincios, liber-cugetător, reflectoare* ***scenografic-infailibile*** CONTEMPORANUL 1966, nr. 28, 7/5), substantiv + adjectiv *(binefăcător, codalb, sud-dunărean)*, prepoziție + substantiv sau adjectiv substantivizat + adjectiv *(atotputernic, atotvăzător*, învechit *de-viață-făcătoriu)*, prepoziție + substantiv *(cuminte)*, adverb + participiu negativ *(nemaiîntîlnit)*, adverb + verb reflexiv *(cumsecade)*. În cîteva exemple izolate, componentele aparțin altor părți de vorbire (pentru care vezi § 169).

Se poate observa că adesea adjectivul care se compune cu un adverb, cu un substantiv precedat de prepoziție sau cu un pronume este de origine verbală (fiind folosit și ca substantiv).

ADJECTIV + ADJECTIV

§ **158**. Cele mai multe adjective formate din cuvinte întregi sînt alcătuite din două adjective între care se stabilesc raporturi de coordonare sau de subordonare.

§ **159**. În raport de coordonare stau adjective care exprimă însușiri legate de activitatea spirituală, adjective care indică culori și gusturi, rar adjective formate de la nume de locuitori. Iată cîteva exemple: *(scop) educativ-științific, (Conservatorul) filarmonic-dramatic, (proces) instructiv-educativ, (cadru) istoric-social, (simpozion) literar-muzical, (Teatrul) satiric-muzical, (sector) social-economic, (medicament) dulce-amar, (Teatrul) german-maghiar (de stat), (steag) alb-verde.*

Între elementele tuturor acestor compuse există raporturi de coordonare copulativă, conjuncția *și* fiind subînțeleasă: *(scop) educativ* ***și*** *științific* etc.

Ordinea în care sînt plasați termenii care alcătuiesc compusele de acest tip este în general liberă [2], cu unele restricții care se vor vedea imediat: *(scop) educativ-științific* sau *științific-educativ*, *(simpozion) literar-muzical* sau *muzical-literar*, *(Teatru) german-maghiar* sau *maghiar-german* etc. Dacă însă vorbitorul (sau scriitorul) vrea să scoată în relief unul din cele două elemente, îl așază intenționat pe primul loc: *simpozion* (mai ales) *literar* (și într-o oarecare măsură) *muzical*. Această nuanțare este destul de greu de sesizat dacă nu este însoțită (în vorbire) de o intonație specială. Sînt și compuse care și-au fixat ordinea termenilor din motive de altă natură, ca, de exemplu, *marxist-leninist*: aici este o ordine istorică și logică, mai întîi *marxist*, apoi și *leninist*.

Compusele formate din adjective coordonate prezintă diverse grade de sudură a elementelor componente în funcție de frecvența lor în limbă. Multe compuse au un comportament dublu din acest punct de vedere: ele apar atît ca formații sudate (primul termen este invariabil, numai ultimul primind mărci flexionare: *creșterea eficienței instructiv-educative*, *preocupări literar-artistice*, *ideologia marxist-leninistă*, *întărirea unității moral-politice*, *spectacole muzical-coregrafice*, *lucrări vocal-simfonice*, *dungi alb-albastre*), cît și, mai rar, ca formații nesudate (ambele elemente ale compusului suferă modificări flexionare: *creșterea eficienței instructive-educative*, *preocupări literare-artistice*, *ideologia marxistă-leninistă*, *întărirea unității morale-politice*, *spectacole muzicale-coregrafice*, *lucrări vocale-simfonice*, *faguri albi-galbeni*). Alte compuse (mai ales cele care indică gusturi, dar nu numai ele) sînt de cele mai multe ori nesudate: *limonadă acră-dulce*, *mere dulci-acre*, *infuzie sărată-amară*, *revoluție științifică-tehnică* etc. [3]

Cînd adjectivul compus determină un substantiv masculin ori neutru la numărul singular sau cînd primul termen al compusului este un adjectiv invariabil, gradul de sudură a elementelor nu mai poate fi apreciat, deoarece nu mai există indiciul flexiunii. Astfel, nu se poate preciza dacă adjectivul *rozalb* este sau nu sudat într-un citat ca: *Candela cea tristă cu reflectul ei* ***rozalb***. EMINESCU, O. I 50 (grafia fluctuantă, adesea arbitrară, nu constituie un criteriu). Nici din construcția *flori* ***rozalbe***, folosită de Sadoveanu (O. V 147), în care adjectivul stă pe lîngă un substantiv feminin la plural nu putem trage o concluzie, deoarece Sadoveanu folosește de obicei adjectivul *roz* invariabil *(flori* ***roz****)*. În schimb, la Macedonski avem un indiciu care ne îndreptățește să spunem că *rozalb*, tot în construcția *flori* ***rozalbe*** (O. I 139), este sudat: faptul că la acest poet întîlnim în alte construcții adjectivul *roz* acordat (*ceruri* ***roze*** O. I 73).

---

[2] Cf. VAIMBERG, T. 110–116.

[3] În următoarele exemple: *avantajul televiziunii în culori față de imaginea* ***alb-negru*** (CONTEMPORANUL 1966, nr. 2, 8/1); *secvențele acestea sînt* ***alb-negru*** *(ibid.* 1965, nr. 52, 5/5), compusul *alb-negru* pare a fi un adjectiv neacordat, cu ambii termeni lipsiți de mărci flexionare. De fapt avem a face cu o folosire greșită a formei substantivate a adjectivului, care, în această situație, ar fi trebuit construită cu prepoziția *în*: *televiziune* ***în*** *alb-negru*, *imagine* ***în*** *alb-negru* etc.

§ 160. În raport de subordonare stau adjective care exprimă însușiri legate de activitatea spirituală, adjective care indică culori, adjective de la nume de locuitori, iar în limba veche și adjective care denumesc însușiri legate de anumite acțiuni. Adjectivul determinant stă de cele mai multe ori după cel determinat, mai rar înaintea lui, avînd funcțiune de complement circumstanțial [4]. În primul caz, deși elementul subordonat determină un adjectiv, nu se comportă ca un adverb, ci își păstrează valoarea adjectivală, acordîndu-se cu substantivul pe lîngă care stă compusul adjectival [5]. Acest fapt este explicabil. Compusul este simțit ca o unitate care determină substantivul și trebuie să se acorde cu el. Fie că primul termen al compusului primește indici flexionari, fie că nu (după cum cele două adjective care se compun sînt mai puțin sudate sau mai sudate), cel de-al doilea termen, adică sfîrșitul compusului, trebuie să marcheze flexiunea. În exemple ca: *interes* ***editorial-didactic***, *lichid* ***gri-gălbui***, cuvintele *didactic* și *gălbui* determină adjectivele *editorial* și *gri*, precizîndu-le conținutul: nu indiferent ce *editorial*, ci anume din domeniul *didactic*, nu orice fel de *gri* (nu *gri-verzui*, *gri-albicios*), ci „gri cu reflexe galbene, amestecat cu galben, care bate în galben" etc. Comportarea morfologică a determinantului este evidentă cînd substantivul este feminin sau este la plural. Astfel, avem fie: *școală artistică-teatrală*, *cravată albastră-azurie* (L. Rebreanu, *Ion*, vol. I, București, 1931, p. 27), *școli artistice-teatrale*, *geamuri ... albe-lăptate* (INF. BUC. 1961, nr. 2326, 3/2, la DIMITRESCU, C. 132) etc., cu ambele adjective acordate, fie: *concepție materialist-dialectică*, *floare alb-roșietică*, *dungă alb-verzuie*, *concepții materialist-dialectice*, *romane realist-socialiste*, *flori alb-roșietice*, cu ultimul adjectiv acordat, deși el are de fapt valoare apropiată de a unui adverb. Interpretarea determinantului ca adjectiv se poate explica și datorită existenței paralele a unui grup sintactic alcătuit dintr-un substantiv și un adjectiv: *țară* ***democrat-populară***, *punct de vedere* ***economic-minier***, *concepție* ***materialist-dialectică***, *literatură* ***realist-socialistă***, alături de *democrație populară*, *economie minieră*, *materialism dialectic*, *realism socialist*.

Acordul ultimului termen al compuselor de acest tip poate reflecta însă, în unele cazuri, un alt raport sintactic. În exemple ca: *măsuri sanitare-veterinare*, *complexe sociale-studențești*, este posibil ca *veterinare* și *studențești* să fie înțelese ca adjective cu rol determinant pe lîngă grupurile *măsuri sanitare* și *complexe sociale*.

Cînd adjectivul care indică o culoare este urmat de: *aprins*, *deschis*, *închis*, *șters* etc. *(verde-aprins*, *roșu-închis*. *albastru-șters)*, este mai clar că cel de-al doilea termen al compusului se referă la primul[6] termen, şi nu la substantivul pe lîngă care stă compusul. În *nisip galben-şters*, *şters* este înţeles mai curînd, în mod corect, ca determinant al adjectivului *galben*, decît ca determinant al substantivului *nisip*. Din această cauză se întîlnesc rar exemple ca: *manta romană verde-deschisă* (AR 1829, 15^1/25). Pe de altă parte însă, *manta verde-deschis* sau *cravată albastră-închis* pot părea greşite (deşi sînt corecte). De aceea, compusele de acest fel sînt rar folosite pe lîngă substantive feminine sau substantive la plural. Evitarea construcţiei se face de cele mai multe ori prin transformarea adjectivului compus într-un substantiv simplu, urmat de un adjectiv: *perdele de un galben închis*; *o şuviţă ... se coloră brusc în roşu crud* (Preda, R. 136). Cînd inversiunea este posibilă, se plasează determinatul în urma determinantului şi, în felul acesta, caracterul invariabil al acestuia din urmă nu mai este supărător: *nori livid-cenuşii* (SEC. XX 1966, nr. 2, 71).

---

[4] Cu excepția construcției speciale, de tip atributiv, discutate mai jos, la p. 174–175.

[5] DARMESTETER, T. 68, semnalează această situație în franceza veche, menționînd totodată că în franceza modernă ea nu se mai regăsește.

Lipsa totală a acordului adjectivului compus cu substantivul determinat este o greşeală: *pantaloni cenuşiu-închis* (CONTEMPORANUL 1964, nr. 42, 8/7).

Cînd primul termen al unui adjectiv compus este folosit invariabil, este uneori (în cazul compuselor rare, ocazionale) greu de stabilit dacă acest termen are funcţiune de determinant şi valoare adverbială sau are funcţiune de determinat şi valoare de adjectiv (fără modificări flexionare). În formaţii ca următoarele: *discuţia e ba şugubeaţă, ba* ***popular-înţeleaptă*** (CONTEMPORANUL 1964, nr. 47, 4/1), *personalitatea* ***real-istorică*** *a domnitorilor* (ibid., nr. 43, 3/5), *gesturi* ***romantic-grandilocvente*** (ibid. 1966, nr. 3, 3/2), nu se poate spune, de exemplu, dacă *gesturile* sînt *romantice* (în chip *grandilocvent*) sau *grandilocvente* (în mod *romantic*).

Primul termen al adjectivului compus *mic-burghez* este adverb: *concepţie* ***mic-burgheză***, *obiceiuri* ***mic-burgheze*** (nu se spune **mică-burgheză*, **mici-burgheze*). Cînd însă acest compus este folosit ca substantiv la plural, el are forma *mici-burghezi*, unde *mic* este adjectiv (ca şi în *mică-burghezie*).

Într-un număr destul de mare de compuse din limba veche, determinantul este adjectiv cu valoare adverbială pe lîngă un adjectiv de origine verbală: *bun-ogoditoriu* CC$_2$ 414 şi *dulce-ugoditoriu* Coresi, la DHLR II 369, *bun-credincios* B 627^1/30, *bun-mirositoriu* ibid. 636^1/21 etc.

În compusele care stau pe lîngă substantive ca *dicţionar*, *vocabular* etc., de exemplu *dicţionar latin-român*, al doilea termen al compusului, *român*, determină grupul *dicţionar latin*. Între cei doi termeni ai compusului, *latin* şi *român*, nu este un raport de coordonare cum ar putea părea: un *dicţionar francez-francez* nu e *francez* ***şi*** *francez*[7], ci al limbii franceze, cu explicaţii în limba franceză. În exemplul anterior, *dicţionarul* este *latin*, adică al limbii latine şi cuprinde traducerea cuvintelor în limba română, e făcut pentru vorbitorii limbii române (de altfel şi ordinea părţilor componente este fixă: *dicţionar latin-român* nu e acelaşi lucru cu *dicţionar român-latin*). Avem deci a face cu o construcţie eliptică de tip atributiv.

---

[6] Vezi o analiză de acelaşi fel la O. Jespersen, *lucr. cit.*, p. 165.

[7] Vezi în acelaşi sens O. Jespersen, *lucr. cit.*, p. 166; C. Rohrer, *lucr. cit.*, p. 167.

§ **161**. Categoria adjectivelor compuse din două adjective exista în latină şi este semnalată şi în celelalte limbi romanice. În latină era neproductivă; printre puţinele exemple citate se numără *dulcamarus*[8], păstrat în româneşte: *dulcamar*[9] (LM), în spaniolă *dulcamara*, substantivizat, f.), în italiană *dolcamaro*. În limbile romanice tipul discutat se dezvoltă[10]. Exemplele citate mai des sînt: pentru italiană *agrodolce*, *grigioverde*[11]; din spaniolă *agridulce*, *verdinegro*[12]; din franceză *aigre-doux*, *douce-amère*, *gris pommelé*[13].

În română, adjectivele compuse de tipul analizat aici sînt, pe de o parte, populare şi, pe de alta, cărturăreşti. Din prima categorie fac parte cele care numesc culori şi gusturi. S. Fl. Marian în *Chromatica poporului român* (extras din Analele Academiei Române, seria II, tom. V, secţ. II: Memorii şi notiţii, Bucureşti, 1882, p. 50—51) a adunat un număr însemnat de adjective prin care românii denumesc culori şi nuanţe: *alb-albastru*, *alb-galben*, *albastru-negriu*, *galben-roşietic* etc. În scris, aceste adjective apar, potrivit atestărilor noastre, din secolul al XVIII-lea. Astăzi ele sînt adesea folosite atît în limba vorbită, cît şi în cea scrisă. Frecvenţa lor se poate datora şi influenţei unor limbi străine, ca franceza, germana, în care aceste compuse sînt numeroase[14].

Dintre adjectivele compuse cărturăreşti, cele mai vechi sînt calcurile pe care traducătorii textelor religioase din slava veche le-au făcut în secolul al XVI-lea; ele exprimă însuşiri legate de acţiuni: *bunrugovitoriu* COD. VOR. 40/7, CC$_2$ 517 şi *dulce-govitoriu* Coresi, la DHLR II 369 (după v.sl. *blagogověјnŭ*, *blagověrĭnŭ*, cf. DHLR II 369), *mare-grăitoriu* PS 17 şi *mare-dzicătoriu* PH 8^r/14 (după v.sl. *velerěčivŭ*) etc. Compusele de acest fel, destul de numeroase în secolul al XVI-lea, sînt din ce în ce mai rar atestate în secolele următoare.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea se răspîndesc (potrivit materialului de care dispunem) adjective compuse legate de activitatea spirituală, de exemplu: *ştiinţele* ***abstract-concrete*** CONTEMPORANUL I (1881), nr. 1, 203, *Alexandru era ...* ***mistic-romantic***. Ibid. VII (1890), nr. 7, 54, *mişcare* ***liberal-constituţională*** ibid. 61. Este probabil tot o influenţă a unor limbi străine, în primul rînd a germanei, care foloseşte frecvent compuse de acest tip şi care a stat la baza mai multor traduceri din această epocă.

---

[8] Menţionat de Leumann-Hofmann-Szantyr 247 şi de ILR I 108 în categoria compuselor formate prin subordonare, iar de Bader, C.N. 334, în categoria celor prin coordonare.

[9] Cu *a* neaccentuat netrecut la *ă*, probabil datorită faptului că în partea finală a compusului a fost recunoscut adjectivul *amar* (în care *a* neaccentuat, fiind iniţial, s-a păstrat ca atare).

[10] Cf. ILR I 115.

[11] S. Battaglia, V. Pernicone, *La grammatica italiana*, Torino, 1960, p. 177.

[12] Cf. Real Academia Española, *Gramática de la lengua española*, Madrid, 1959, p. 147, 149.

[13] Cf. Darmesteter, T. 70, Maurice Grevisse, *Le bon usage*, Paris, 1961, p. 95 ş.u.

[14] Cf. Iordan, L. R. A. 230—231.

În dezvoltarea procedeului au avut poate un rol şi franceza şi rusa [15], deşi în aceste limbi adjectivele compuse fără vocală de legătură sînt puţin numeroase. Categoria este foarte bine reprezentată în limba noastră în ultimii douăzeci de ani, mai ales în stilul publicistic. Pe lîngă compuse foarte uzuale ca: *marxist-leninist*, *materialist-dialectic*, *social-economic*, *social-politic*, *tehnic-ingineresc* etc., apar frecvent şi creaţii ocazionale ca: *violenţa* ***filistin-moralizatoare*** (CONTEMPORANUL 1965, nr. 52, 4/4), *„perimare" a clasicilor*... ***fragmentar-caleidoscopică*** (ibid. 3/3), *trouvaille-uri* ***graţios-intelectuale*** (ibid. 1964, nr. 47, 8/2), *două efigii:* ***solemn-festivă*** *şi sarcastică* (ibid. 1966, nr. 3, 3/5) etc. (Vezi şi exemplele discutate mai sus, la p. 171.)

ADVERB + ADJECTIV

§ **162**. Inventarul adjectivelor compuse din adverb + adjectiv este mai puţin bogat decît cel al adjectivelor formate din două adjective.

Adverbul stă înaintea adjectivului şi îl determină, avînd funcţiune de complement circumstanţial (adesea de mod, mai rar de loc sau de timp). Adjectivul este de cele mai multe ori de origine verbală (provenind dintr-un participiu sau fiind echivalent cu un nume de agent).

Această ultimă caracteristică determină şi conţinutul semantic al majorităţii adjectivelor: ele exprimă însuşiri legate de acţiuni. De exemplu: *aşa-numit*, *aşa-zis*, *binecunoscut*, *binecuvîntat* „bine motivat, bine întemeiat" [16] (folosit pe lîngă substantive de tipul *cauză*, *motiv*, *pricină* etc.), *binemeritat*, *binemirositor*, *mult-citat*, *mult-stimat*, *nou-apărut*, *nou-născut*, *sus-citat*, *sus-menţionat*, *sus-numit*, *sus-pomenit*, *sus-pus*, *sus-zis*, învechite *drept-alergătoare* „paralele" (la URSU, T. 250), *tîlcuiri* ***înainte-mergătoare*** (ŞINCAI, Î. 2/6), *boale hronice, adecă* ***lung-vecuitoare*** (la URSU, T. 180) etc.

Şi adjectivele care exprimă însuşiri fizice *(binefăcut)*, morale *(binecredincios*, *binecrescut*, *clarvăzător*, *dreptcredincios*, *prost-crescut)* sau însuşiri legate de activitatea spirituală (*pe baza naturii* ***pozitiv-creatoare*** *a noului tip de valori* CONTEMPORANUL 1964, nr. 47, 7/3; *un mod* ... ***vehement-conservator*** *de a-i admira pe preclasici* ibid. 1966, nr. 3, 6/6) au în înţelesul lor lexical şi ideea de acţiune.

În puţine exemple, şi anume în cazul formaţiilor care nu cuprind un adjectiv de origine verbală *(nemărginit-mic* la URSU, T. 222*)*, compusul exprimă însuşiri fizice nelegate de acţiuni. Această valoare semantică o au şi cele cîteva compuse întîlnite în care adverbul determinant este plasat în urma determinatului: *rătund-împregiur* „sferic", la URSU, T. 277 [17].

Adjectivele compuse de acest tip (cu topica adverb-adjectiv) prezintă în general un grad de sudură avansat: la aceasta a contribuit şi faptul că primul dintre termenii componenţi este neflexibil. Sînt unele formaţii pe care le putem surprinde (în texte) într-o fază mai veche, cînd nu erau încă sudate. Astfel, la mijlocul secolului al XIX-lea întîlnim exemplul *femei* ***crescute-bine*** (PELIMON, în PION. ROM. 52), unde schimbarea ordinii termenilor demonstrează lipsa de sudură a componentelor. *Nou-născut* este folosit şi astăzi adesea (mai ales în vorbirea oamenilor puţin instruiţi) cu prima parte acordată ca un adjectiv (şi deci nesudat): *copii* ***noi-născuţi*** (în schimb *cărţi* ***nou-apărute***, *cîinii* ***nou-aduşi*** Edgar Wallace, *Arcaşul verde*, traducere de Const. Popescu [Bucureşti, 1967], p. 116, *întreprindere* ***nou-înfiinţată*** etc.).

§ **163**. Adjectivele compuse dintr-un adverb şi un adjectiv au existat în latină [18] şi sînt folosite şi în limbile romanice [19].

În limba noastră cele mai vechi formaţii de acest fel sînt calcurile după vechea slavă, care apar în textele traduse din secolele al XVI-lea şi al XVII-lea. Multe au ca prim termen pe *bine* care traduce pe *blago-*: *bine-cinstit* (CC$_2$ 514), *binre-supuetoriu* „ascultător" (COD. VOR. 126/9), *bine-ascultător* (B 637^2/16). Pe *binecredincios* nu-l avem atestat decît tîrziu (ŞINCAI, HR. III 183/23), dar el trebuie să fi existat şi mai înainte, paralel cu *bun-credincios* (pomenit mai sus, § 160), ambele traducînd pe *blagověrĭnŭ*. În aceeaşi situaţie este şi *binemirositor*; *bun-mirositoriu*, echivalentul românesc al lui *blagovonĭnŭ*, se întîlneşte în Biblia de la Bucureşti (vezi § 160). De asemenea neatestat în limba veche este şi *dreptcredincios*, care, ca şi *dreptslăvitor* (a. 1650, în BV I 175), corespunde probabil v.sl. *pravoslavĭnŭ* [20]. În cărţile religioase apar şi alte calcuri, cum sînt: *curund-scrietoriu* (PS 86) şi *repede-scrietoriu* (PH 38^r/8), după v.sl. *skoropisĭcĭ*, cf. DHLR II 369; *greu-înremos* (PS 4) şi *grei-mînioşi* (PH 2^v/20, cu prima parte interpretată greşit ca adjectiv şi acordată), după v.sl. *tęžĭkosrŭdŭ*, cf. PS glosar etc.

---

[15] Un exemplu ca *social-democrat*, cu etimologie multiplă (cf. fr. *social-démocrate*, rus. *социал-демократ*, germ. *Sozialdemokrat*, cf. HRISTEA, E. 135), sprijină această ipoteză.

[16] Urmaşul unei construcţii alcătuite din *bine* şi *cuvîntat* (acesta din urmă este derivat cu sufixul *-at* de la substantivul *cuvînt* „motiv", cf. J. Byck, în LR VII (1958), nr. 5, p. 19—20). *Binecuvîntat* (din limbajul bisericesc) nu a fost menţionat în lista de mai sus, pentru că este probabil un derivat al verbului *binecuvînta* (cf. DA, TDRG). Existînd însă şi posibilitatea ca el să fie format prin compunere după modelul celorlalte adjective alcătuite din *bine* + un participiu, îl pomenim totuşi aici.

[17] Adjectivele *cogeamite* şi *coşcogeamite*, împrumutate din bulgară (cf. Fulvia Ciobanu, *Originea lui* ***mite***, SCL XVII (1966), nr. 6, p. 688), pot fi simţite compuse, deoarece există în limba noastră atît *cogea* şi *coşcogea* (adjective), cît şi *mite* (adverb), cuvinte independente. Formaţiile nu sînt analizabile însă din punct de vedere semantic şi nici sintactic.

[18] Cf. LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR 247; BADER, C. N. 301.

[19] Cf. MEYER-LÜBKE 633; S. Battaglia, V. Pernicone, *lucr. cit.*, p. 177; DARMESTETER, T. 68—69.

[20] Cf. CIOBANU, F. 166.

Numai cîteva dintre adjectivele compuse întîlnite în secolele al XVI-lea—al XVII-lea, la care adăugăm două formații de la începutul secolului al XVIII-lea, identice ca structură, nu sînt, se pare, calcuri: *derept-grăitor* (PO 240/2), *mult-nedejduitor* (SB 50), *urechi* ***bine-ascultătoare*** (CANTEMIR, I. I 108), *limba* ***binevorovitoare*** (id. ibid. 140). Ele au fost create probabil după modelul celorlalte compuse de acest tip, destul de numeroase în limba veche, după cum s-a văzut.

În a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și mai ales în secolul al XIX-lea categoria de compuse pe care o analizăm se îmbogățește cu formații aparținînd terminologiei științifice, calcuri după modele din latină și neogreacă, cunoscute direct de cărturarii români sau prin intermediul unor limbi moderne, ca franceza, germana, rusa etc. Iată cîteva exemple: *înainte-mergător*, după lat. *praecedens*, folosit de Cantemir (I. I 44) și mai tîrziu de Șincai (Î. 2); *asemenea-lăturat* și *întocmai-lăturat* (la URSU, T. 193), după lat. *aequilateralis*, ngr. ἰσόπλευρον, fr. *équilatéral*, germ. *gleichseitig*; *dereptarepit* (la URSU, T. 248), după lat. *orthoptera*, fr. *orthoptère*, germ. *Geradflügler*; *liniile paralele sau* ***drept-alergătoare*** (la URSU, T. 250), după ngr. παράλληλος.

Tot aici trebuie încadrate o serie de compuse care nu au corespondente în alte limbi, dar care au fost formate în română potrivit aceluiași tipar: *perpendicularicesc sau* ***drept-căzător*** (la URSU, T. 254), *boale hronice, adecă* ***lung-vecuitoare*** (la URSU, T. 180), *lipicioase-deolaltă* „glutinoase" (la URSU, T. 214).

Un alt grup, destul de numeros, îl formează calcurile după modele franțuzești sau germane. Ele apar pe la mijlocul secolului al XIX-lea: *binecrescut* (cf. fr. *bienélevé*), *binemeritat* (cf. fr. *bien-mérité*, germ. *wohlverdient*), *binenorocit* (GORJAN, H. II 4/15, cf. fr. *bienheureux*), *binevenit* (BARCIANU, V., COSTINESCU, cf. fr. *bienvenu*), *nou-născut* (cf. fr. *nouveau-né*), *sus-citat* (cf. fr. *suscité*), *sus-menționat* și *sus-zis* (COSTINESCU, cf. fr. *sus-mentionné*, *susdit*), *sus-pomenit* (KOGĂLNICEANU, în PION. ROM. 46). Următoarele sînt probabil mai noi: *binecunoscut* (cf. fr. *bienconnu*), *binevăzut* (cf. fr. *bien vu*), *clarvăzător* (cf. fr. *clairvoyant*), *liber-cugetător* (cf. fr. *libre-penseur*), *propriu-zis* (cf. fr. *proprement dit*), *sus-numit* (cf. fr. *susnommé*), *sus-pus* (cf. germ. *hochgestellt*). *Așa-numit* poate fi calchiat după germană (*sogenannt*) sau după rusă (*так называемый*).

Binefăcut este, după DA (s.v. *bine*), rezultatul sudării unui grup sintactic normal.

Fără model străin, dar potrivit cu tipul de compuse descris mai sus sînt formate și alte cîteva adjective existente în dicționarele din secolul trecut și de la începutul secolului nostru: *binenărăvit*, *bineplăcut*, *binesimțitor*, *binesunător* (BARCIANU, V., GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.).

Dintre calcurile existente în limba veche și compusele formate după modelul lor nu se mai folosesc în limba contemporană decît foarte puține: *binecredincios* (SADOVEANU, O. III 202) și *dreptcredincios* aparțin limbajului bisericesc sau unui stil arhaizant; *binemirositor* se bucură de o răspîndire mai largă, fiind folosit și în vorbire. Compusele din vechea terminologie științifică, menționate mai înainte, nu s-au păstrat; ele au fost înlocuite de împrumuturi. În schimb din grupul calcurilor după franceză și germană se întîlnesc foarte multe, mai ales în publicistică (de exemplu: *așa-numit*, *așa-zis*, *binecunoscut*, *clarvăzător*, *liber-cugetător*, *propriu-zis*, *sus-citat*, *sus-numit*, *sus-pus* etc.). *Binecrescut*, *binefăcut*, *binevăzut*, *nou-născut*, *prost-crescut* apar curent și în limba conversației zilnice.

După modelul lor s-au creat formații noi, mai ales cu *bine*, *mult*, *nou* și un participiu-adjectiv: *bine-informat*, *mult-stimat*, *mult-citat* (***mult-citata*** *poezie* CONTEMPORANUL 1965, nr. 53, 3/7), *nou-ales* etc., ceea ce demonstrează productivitatea acestui procedeu. Creațiile noi dintr-un adverb și un adjectiv în *-tor*, cu totul izolate, dau stilului o notă arhaică: *Se pomeni cu* ***mult-pătimitorul*** *Anichit.* STĂNOIU, C. I. 188; *Cuvintele* ***departe-văzătoare*** *ale istoricului Xenopol.* MUNCA 1967, nr. 6025, 3/4.

Tot ocazionale, dar destul de numeroase în presă, sînt și compusele greu de deosebit de formațiile din două adjective (vezi § 160, 161), de exemplu: *exagerare* ***diluat-sentimentală*** (CONTEMPORANUL 1966, nr. 2, 3/3), *capul* ***profesional-surîzător*** *al negustorului* (SCÎNTEIA 1961, nr. 5115, 4/2, la DIMITRESCU, C. 391).

Ușurința cu care se creează asemenea compuse, desigur nu fără legătură cu limba franceză care prezintă aceeași situație, dovedește că tipul de compunere în discuție este productiv.

SUBSTANTIV + ADJECTIV

§ **164**. Numărul adjectivelor compuse din substantiv + adjectiv este mai mic decît cel al fiecăreia dintre categoriile de adjective prezentate mai sus.

Între cele două elemente ale compuselor de acest tip se stabilește un raport de subordonare.

a) Adjectivul determină substantivul, avînd funcțiune de atribut.

α) Substantivul precedă adjectivul în formații care exprimă însușiri fizice. Aici avem puține exemple: *codalb* este probabil moștenit din latină (cf. CDDE, TDRG); ar trebui însă explicat timbrul primei vocale. Nu este exclus ca varianta *cudalb* (existentă în Moldova) să reprezinte forma mai veche a cuvîntului, iar prima parte să fi fost refăcută ulterior după *coadă*. *Codoberc* (PAMFILE, J. II glosar, TEODORESCU, P. P. 191) pare a fi compus din *coadă* și *berc* (cf. DA, s.v.); trecerea lui *oa* la *o* s-ar putea datora influenței modelului *(codalb)*, dar aici trebuie explicat și al doilea *o*. Nu-l putem interpreta ca vocală de legătură între părțile compusului, pentru că nici o altă formație populară nu prezintă vocală de legătură între componente. Bănuim mai degrabă că *o* reprezintă rezultatul unei transformări fonetice a lui *ă* (finala lui *coadă*).

Este posibil ca și *bucălat* și *codălat* să fie vechi compuse românești (din *bucă* + *lat*, *coadă* + *lat*), după cum presupune L. Spitzer [21], deși Pușcariu crede că dificultățile de ordin morfologic și semantic ne-ar împiedica să tragem o asemenea concluzie [22]. Propunerile lui Tiktin: *bu-*

---

[21] Cf. DR VI (1929—1930), 332—333.

[22] Cf. DA, s.v.

călat < **bucă-călat* (în care ultima parte ar fi participiul verbului *încăla*) cu haplologie [23] şi N. Drăganu: *bucălat* < **bucală* + suf. *-at* sau lat. *buccellatus, -a, -um*, *codălat* < lat. **caudĕllatus, -a, -um* ori **caudĭllatus, -a, -um* [24] sînt şi mai puţin acceptabile. Pentru *bucălaie*, folosit mai ales ca substantiv, vezi § 52.

Pieptalbi (atestat la plural, cu privire la porumbei, BARONZI, L. 95) a luat naştere prin sudarea grupului sintactic *piept alb*. Pe aceeaşi cale a apărut şi compusul popular *buzălat* „care are buzele mari, răsfrînte" UDRESCU, GL.

β) Adjectivul precedă substantivul în cîteva compuse care exprimă însuşiri fizice sau morale: *galantom* (GOLESCU, Î. 99, PANN, P. V. III 77/4), *pursînge*. Aceste compuse păstrează, după cum se vede, topica originalelor (fr. *galant homme*, it. *galantuomo*, fr. *pursang*).

b) Substantivul determină adjectivul (pe care îl precedă), avînd funcţiune de complement circumstanţial de loc. Compusul exprimă însuşiri legate de origine sau de loc prin referire la un nume de populaţie sau de loc şi la un punct cardinal. De exemplu: *nord-american*, *sud-african*, *sud-dunărean*, *sud-vietnamez*, *vest-german*. Aceste compuse sînt mai scurte şi deci mai comode decît perifrazele corespunzătoare lor: *american din (sau de) nord*, *african din (de) sud*, *german din (de) vest* etc. Formaţiile de acest fel menţin topica modelelor după care au fost formate (cf. fr. *nord-américain*, *sud-africain*, germ. *nordamerikanisch*, *südafrikanisch*, engl. *North-American*, *South-African* etc.).

c) Substantivul determină adjectivul de origine verbală pe care îl precedă, avînd funcţiune de complement direct. Compusele din această categorie denumesc însuşiri legate de anumite acţiuni: *binefăcător* (*benefăcătoriu* PO 294/4, folosit şi ca substantiv, vezi § 37), *răufăcător*, *răuvoitor*, *fraţii-iubitor* (COD. VOR. 153/3), *lumină-purtătoriu* (CC$_2$ 534), *plod-purtătoriu* (PS 306), *viaţă-dătător* (DVS 18^r/9), *vin-beutoriu* (CT 22^r/16) etc. *Binevoitor*, frecvent la începutul secolului al XIX-lea (AR 1829, 201^1/17, ASACHI, S. L. I 43), poate fi derivat de la verbul *binevoi* (cf. DA), dar poate fi creat pe baza lui *de-bine-voitor*, folosit în limba mai veche (ISBD 283), mai ales că existau şi alte paralele, ca *viaţă-făcătoriu* (CC$_2$ 199, DVS 17^r/16) şi *de-viaţă-făcătoriu* (CC$_2$ 115). Pentru compunerea lui *binevoitor* (şi împotriva derivării lui) pledează şi *bun-voitor*, atestat de LB, paralelismul *bine/bun* fiind frecvent la compusele mai vechi.

Compusele grupate mai sus sub *a* β, *b* şi *c* sînt de natură cărturărească; cele de sub *a* α sînt populare.

Adjectivele compuse din substantiv + adjectiv prezintă în limba contemporană diferite grade de sudură a termenilor componenţi: de la *codalb*, *codoberc* etc., foarte sudate, în care componentele se recunosc cu greu, pînă la *nord-american*, *sud-vietnamez*, mai puţin sudate. În limba veche apar şi formaţii nesudate, cum este, de exemplu, *fraţii-iubitor*.

---

[23] Cf. TDRG, s.v.

[24] Cf. DR IV$_2$ (1924–1926), 739–741.

§ **165**. Tipul de adjective compuse formate din substantiv + adjectiv exista în latină, fără a fi însă reprezentat prin exemple numeroase [25]. Limbile romanice cunosc de asemenea categoria; italiana şi spaniola o dezvoltă prin imitaţii savante după latină [26], prezentînd mai ales formaţii al căror prim termen este numele unei părţi a corpului, iar următorul, denumirea unei culori sau a altei însuşiri (de ex. it. *bocchiduro*, *codirosso*, *cornomozzo*, *oricrinito*; sp. *barbirrubio*, *ojinegro*, *pechiblanco*).

Româna a moştenit puţin din latină; singurul exemplu dat de unii lingvişti este *codalb* (vezi mai sus). Formaţiile româneşti populare (discutate sub *a* α) sînt asemănătoare cu el ca structură. În traducerile religioase din secolele al XVI-lea—al XVII-lea apar multe adjective compuse, calchiate după vechea slavă, de exemplu, formaţiile pomenite mai sus sub *c*, cu excepţia lui *binevoitor* (discutat acolo), *răufăcător* şi *răuvoitor*. Ultimele două sînt atestate de abia în primele decenii ale secolului al XIX-lea (în DRLU, unde corespund lat. *maleficus* şi, respectiv, *maleuolus*). Este probabil însă ca cel puţin primul dintre aceşti doi termeni să fi circulat şi mai înainte în limbă, cu atît mai mult cu cît antonimul său, *binefăcător*, este vechi, după cum s-a văzut, iar în vechea slavă, pe lîngă *blagodĕtelĭ* (tradus prin *binefăcător*), exista şi *zlodĕjvŭ*, *zlodĕjnŭ*, *zlodĕjstvĭnŭ*.

Începînd cu secolul al XIX-lea numărul adjectivelor compuse din substantiv şi adjectiv creşte prin împrumuturi şi calcuri după limbile moderne şi, în mai mică măsură, după latină (vezi exemplele date sub *a* β şi *b*).

În limba contemporană, nici una dintre categoriile discutate aici nu are un inventar bogat. Mai frecvent folosite, în special în presă, sînt compusele de sub *b*. Limba vorbită cunoaşte cîteva dintre compusele de sub *c*: *binefăcător*, *binevoitor*, *răufăcător*, *răuvoitor* (celelalte exemple din acest grup au avut o apariţie sporadică chiar în epoca în care au fost create), la care se adaugă puţine formaţii de sub *a* α şi β: *bucălat*, *galantom* (mai ales sub forma *galanton*, care însă nu mai este înţeleasă ca un cuvînt compus).

PREPOZIŢIE + SUBSTANTIV SAU ADJECTIV SUBSTANTIVIZAT + ADJECTIV

§ **166**. Acest tip de compunere este mai sărac decît cele discutate pînă acum.

Substantivul sau adjectivul substantivizat, precedat de prepoziţie, determină adjectivul (care este de cele mai multe ori de origine verbală) şi are funcţiune de complement indirect, de agent sau circumstanţial. Majoritatea compuselor exprimă însuşiri atribuite lui Dumnezeu şi apar în texte cu caracter religios.

---

[25] Cf. BADER, C. N. 326; LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR 247; ILR I 109.

[26] Cf. MEYER-LÜBKE 637–638; BOURCIEZ 403; ROHLFS, H. 224; Real Academia Española..., p. 148.

a) Un grup destul de numeros îl formează compusele cu *atot-* (sau *atoate-*), calchiate după termeni latinești cu *omni-* sau slavi cu *vĭse-*, ori formate prin analogie cu acestea. De exemplu : *atotbiruitor*, *atotcuprinzător*, *atotfăcător*, *atotiertător*, *atotînțelegător*, *atotprezent*, *atotputernic* și, formație latinizantă la BARCIANU, V., *atotputinte*, *atotrăbdător*, *atotstăpînitor*, *atotștiutor* (sau *atoateștiutor*), *atotvăzător* (sau *atoatevăzător*). Compusele de acest fel încep să apară în texte încă din secolele al XVI-lea și al XVII-lea : *atotputernic* (PO 53/12), *atotțiitoriu* (B 623^2/16) și, ocazional, cu altă prepoziție, *întrutotțiitoriu* (ibid. 631^2/46). Dicționarele din secolul al XIX-lea inserează multe formații cu *atot-* ; majoritatea aveau însă o circulație foarte redusă (de ex. : *atotmîncător*, *atotpribeag*, *atotvoitor*, la DRLU). Creații ocazionale apar și în limba contemporană : *logica* ***atotdominatoare*** (CONTEMPORANUL 1966, nr. 3, 10/3), *martor* ***atotmistuitor*** (DAVIDOGLU, M. 50). Din toate aceste formații, ceva mai des folosite astăzi sînt *atotputernic*, *atotștiutor* și *atotcuprinzător*.

b) Un alt grup îl alcătuiesc compusele al căror substantiv e precedat de prepoziția *de* sau rareori *în* : *de-Dumnezeu-glăsitoriu* (CC$_2$ 46, 517), *de-viață-făcătoriu* (id. ibid. 115, 460) și *făcătoriu-de-viață* (id. ibid. 349), *de-viață-purtătoriu* (id. ibid. 233, 374) și *purtătoriu-de-viață* (id. ibid. 347), *dulce-în-obraz* (CORESI, la DHLR II 369), *iubitor-de-viață* (id. ibid. 432), *însuflețit-de-Dumnezeu* (ÎL 44) etc. Toate acestea sînt calcuri după vechea slavă. Adesea este păstrată și topica originalului : determinantul înaintea determinatului. În cîteva cazuri ordinea termenilor componenți este modificată potrivit cu regulile topicii românești : determinantul e mutat după determinat. În sfîrșit, alte cîteva compuse prezintă ambele posibilități în ceea ce privește topica termenilor, după cum se vede din exemplele de mai sus. Formațiile din acest grup apar mai ales în traducerile din secolul al XVI-lea și mai puțin în cele din secolul al XVII-lea. Mai tîrziu, unele dintre ele, și anume cele cu topica nefirească pentru limba română, nu se mai întîlnesc. Altele, cum sînt *iubitor de viață*, *însuflețit de Dumnezeu* etc., continuă să fie folosite, însă nu mai sînt înțelese drept cuvinte compuse, ci grupuri sintactice obișnuite.

PREPOZIȚIE + SUBSTANTIV

§ **167.** Categoria aceasta de compuse este slab reprezentată. Formațiile, cu cîteva excepții din limba veche, exprimă însușiri morale. *Cuminte* și *forobraz* „obraznic, nerușinat" au luat naștere prin sudarea prepoziției cu substantivul, ca urmare a frecventei lor folosiri cu funcțiune atributivă : *om cu minte*, *om fără obraz* (la ultimul a avut loc și o asimilare vocalică : *ă* > *o*, cf. DA, s.v.). *Cuminte* apare din secolul al XVI-lea (CC$_2$ 373) și este mult întrebuințat pînă astăzi. *Forobraz* este un regionalism răspîndit în Transilvania și Bucovina (cf. DA, s.v.), pe care nu-l putem data.

În textele traduse din secolele al XVI-lea și al XVII-lea se mai găsesc cîteva adjective care calchiază compuse slave cu *bez-* (redat prin *fără* sau mai ales prin prepoziția compusă *fără de*) : *fără-cale* (LSR 46^{v2}/13, 187^{v1}/10) și *fără-de-cale* (ibid. 192^{r1}/4), *fără-de-început* (CC$_2$ 446), *fără-de-nădejde* (V. CAZ. 444), *fără-de-rușine* (CC$_2$ 39). În limba contemporană *fără-cale* și *fără-de-cale* nu mai există, iar celelalte, folosite de obicei cu prepoziția simplă *(fără)*, nu mai sînt simțite compuse, ci grupuri sintactice. *Fără-de-lege*, existent atît ca substantiv (vezi § 90, 93), cît și ca adjectiv compus în scrierile vechi (CC$_2$ 139, V. CAZ. 370, B. 638^1/31), se menține în cadrul compunerii numai ca substantiv. În secolul al XIX-lea *fără de lege* (*Ce om* ***fără de lege*** *e spînul*. CREANGĂ, P. 231) este un grup sintactic echivalent (ca formație) cu *fără de rușine*, *fără de nădejde* de mai sus.

ADVERB + PARTICIPIU NEGATIV

§ **168.** O categorie aparte de compuse e alcătuită din adjective negative ca : *nemaiauzit*, *nemaiîntîlnit*, *nemaipomenit*, *nemaivăzut*.

Se știe că forma negativă a participiului și a gerunziului ia naștere prin adăugarea prefixului *ne-*. Cînd participiul negativ se construiește cu adverbul *mai* (care, din punct de vedere sintactic, determină participiul avînd funcțiune de complement circumstanțial de mod), acesta se plasează între prefix și forma pozitivă a participiului : *nemaicercetat*, *nemaifolosit*, *nemaistudiat* etc. Cîteva dintre aceste formații, și anume cele amintite la începutul acestui paragraf, au evoluat din punct de vedere semantic, au dobîndit o unitate semantică, un sens nou și de aceea sînt socotite cuvinte independente, compuse (și sînt lucrate ca atare în dicționare).

Adjectivele în discuție au ajuns să însemne „deosebit, extraordinar, grozav". Ele sînt atestate cu acest înțeles de pe la jumătatea secolului al XIX-lea (cea mai veche atestare este, potrivit materialului nostru, *nemaiauzit*, la FILIMON, O. I 173) și sînt frecvente în limba contemporană. După modelul lor, Arghezi l-a format pe *nemaicunoscut* (*generozitatea* ***nemaicunoscută*** B. 157).

ALTE TIPURI DE COMPUSE

§ **169.** Cîteva adjective compuse reprezintă combinații nediscutate mai sus între diverse părți de vorbire. Gruparea lor într-un singur subcapitol se justifică numai prin numărul foarte mic de exemple care ilustrează fiecare categorie în parte (un compus sau două).

a) Din prepoziție + substantiv + prepoziție + substantiv este format adjectivul *(ierburi) spre-facere-de-olei* (la URSU, T. 245). Cel de-al doilea substantiv, precedat de prepoziție, are funcțiune de atribut (echivalent cu un complement direct), determinînd primul substantiv (care este de origine verbală). Compusul este un calc, după lat. *oleaginosus* sau fr. *oléagineux*, *oléifère*, creat de Șincai, dar nepreluat de alți autori.

b) Din prepoziție + articol nehotărît (sau numeral) + substantiv a luat naștere adjectivul *deopotrivă*, existent în secolul al XVII-lea (URECHE, L. 104), folosit apoi și ca adverb (PR. C. 54). Probabil că frecvența grupului sintactic respectiv în vorbire a dus la sudarea lui într-un compus. Acest cuvînt circulă și în limba contemporană.

c) Dintr-o prepoziție, un adjectiv substantivizat, încă o prepoziție și un verb (la supin) sînt alcătuite două adjective din limba veche: *(jertfe) cu-întregul-de-ars* și *cu-totul-de-ars*. Determinantul, adjectiv substantivizat cu prepoziție, precedă determinatul (verb), avînd funcțiune de complement circumstanțial de mod. Ambele formații sînt folosite de Dosoftei (în PS 100, 328) pentru a reda în românește termenul grecesc ὁλοκαύτωμα sau pe cel slav *olokavŭtomatŭ*. (Într-un text din secolul al XVI-lea, Psaltirea Scheiană, traducerea s-a făcut printr-un substantiv compus: *toată-spre-arderea* 100, iar în Biblia de la București din 1688, întîlnim un alt echivalent, tot substantiv: *ardere-de-tot* 623²/20, 638¹/49, menținut și în Biblia din 1938, tradusă de Vasile Radu și Gala Galaction, p. 572, 578.)

d) Dintr-un adverb (relativ) și un verb la diateza reflexivă este format adjectivul *cumsecade*. *Cumsecade* a fost la origine o propoziție circumstanțială modală, care, sudîndu-se, a devenit adverb și apoi adjectiv [27] (URECHE, L. 258, ME 110/4). În calitate de compus, astăzi e folosit numai ca adjectiv invariabil, cu sensul „de treabă" (determinînd un verb, grupul nu mai constituie o unitate, fiind analizat ca o propoziție).

e) Printr-un compus din pronume + adjectiv (deverbal): *șie-stăpînitor* este redat grecescul αὐτοκράτωρ de Cantemir (I. II 341) [28].

ADJECTIVE ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE

§ 170. Un grup mult mai numeros decît cel alcătuit din toate categoriile de adjective discutate pînă acum îl formează adjectivele în structura cărora intră unul sau mai multe elemente de compunere. Adjectivele de acest tip pot exprima:

a) însușiri fizice: *biman*, *macrocefal*, *semicircular*;
b) însușiri morale: *egocentric*;
c) însușiri legate de origine: *anglo-saxon*, *franco-provensal*;
d) însușiri legate de acțiuni: *omnivor*, *(femeie) primipară*;
e) însușiri legate de activitatea spirituală: *neokantian*, *panteist*.

---

[27] Cf. MIRSKA, c. 187.

[28] Tot la Cantemir există și termenul *aftocrator* împrumutat ca atare (vezi mai departe § 176). Traducerea mai exactă: *însuși-stăpînitor* se întîlnește cu valoare substantivală (vezi § 49).

Adesea adjectivele aparțin la mai multe categorii semantice. *Arghirofil*, *hidrofug*, *omnipotent*, de exemplu, trebuie grupate sub *d*, fiindcă exprimă o însușire legată de o acțiune. *Arghirofil* și *omnipotent* însă trebuie menționate și sub *b*, însușirea exprimată fiind morală, iar *hidrofug*, și sub *a*, însușirea fiind fizică.

Elementele de compunere care intră în alcătuirea adjectivelor sînt teme, cuvinte străine sau elemente asemănătoare ca structură cu cuvintele, care nu circulă ca atare în română în afara compuselor. Ele se pot combina pentru a da naștere unui compus fie între ele, fie cu un cuvînt românesc [29]. După modelul formațiilor de acest fel s-au creat compuse din cuvinte existente și independent în română, care primesc la finala primului termen sau la finala tuturor termenilor cu excepția ultimului o vocală de legătură.

§ 171. Adjectivele de tip tematic pot fi clasificate în:

1. Compuse formate numai din elemente de compunere:

a) două teme: *acrocefal* (cf. gr. ἀκρο-, ἄκρος „extrem, ascuțit" și κεφαλή „cap"), *bacifer* (cf. lat. *bacca* „bacă" și *-fer*, *ferre* „a purta"), *bicefal* (cf. lat. *bi-*, *bis* „doi, de două ori" și gr. κεφαλή „cap") etc.;

b) o temă și un cuvînt existent și independent în altă limbă: *autohton* (cf. gr. αὐτο-, αὐτός „însuși" și χθών „pămînt, țară"), *bicolor* (cf. lat. *bi-*, *bis* și *color* „culoare"), *coledoc* (cf. gr. χολη-, χολή „fiere" și δοχός „care poate conține"), *decapod* (cf. gr. δεκα-, δέκα „zece" și πούς, ποδός „picior") etc.;

c) o temă sau un cuvînt existent într-o altă limbă și un element cu aspect de cuvînt care nu există independent nici în română și nici într-o altă limbă. Elementele de compunere cu aspect de cuvînt (fiind de obicei derivate de la o temă sau de la un cuvînt cu un sufix adjectival) fără existență independentă constituie întotdeauna partea finală a compusului. Prima parte este o temă: *neolitic* (*neo-*, cf. gr. νέος „nou" și *-litic*, legat de gr. λίθος „piatră") sau un cuvînt existent într-o limbă străină: *egocentric* (*ego-*, cf. lat. *ego* „eu" și *-centric*, legat de lat. *centrum* „centru") etc.;

d) mai multe cuvinte existente și independent în altă limbă: *get-beget* „neaoș, sadea". Acest cuvînt (care circulă în Muntenia și în Moldova), împrumutat din turcește, este neanalizabil din punct de vedere morfologic și semantic, dar vorbitorii limbii române îl consideră compus, din cauză că disting doi termeni asemănători, purtînd fiecare accent, și fiindcă îl văd totdeauna scris, potrivit tradiției, din două părți legate prin linioară.

2. Compuse formate dintr-un element de compunere și un cuvînt existent și independent în română:

a) o temă și un cuvînt românesc: *agroalimentar* (cf. gr. ἀγρός, lat. *ager*, *agri* „ogor, cîmp" și *alimentar*), *anglo-american* (cf. lat. *Anglus* și *american*), *autocritic* (cf. gr. αὐτο-, αὐτός „însuși" și *critic*), *autoliniștitor*

---

[29] Vezi și § 9.

(SCÎNTEIA 1966, nr. 6886, 2/7, cf. gr. αὐτο-, αὐτός și *liniștitor)*, *balneoclimateric* (cf. lat. *balneum* „baie” și *climateric)* etc.

Singura temă provenită dintr-un nume propriu pe care o atestă materialul nostru se întîlnește în formația ocazională *galileo-newtonian* (TRIBUNA 1960, nr. 36, 6/1, la Luiza Seche, în LR XI (1962), nr. 5, p. 564), în care și cel de-al doilea termen, adjectiv derivat cu sufix, are la bază de asemenea un nume propriu.

Cuvîntul care se combină cu o temă poate fi compus la rîndul lui (adesea tot cu o temă) : *agrozootehnic (agro-* și *zootehnic)*, *autobiografic (auto-* și *biografic)*, *biobibliografic (bio-* și *bibliografic)*, *cromolitografic (cromo-* și *litografic)*, *psihofiziologic (psiho-* și *fiziologic)*, *anglo—vest-german (anglo-* și *vest-german)*.

Cuvîntul întreg care stă pe ultimul loc este de obicei un adjectiv, de cele mai multe ori nou, rareori mai vechi (de exemplu *liniștitor*). Dacă prima parte a compusului este o temă cu valoare de numeral, partea a doua poate fi un substantiv, de exemplu *(avion) biloc*.

Uneori, cînd în propoziție se succed mai multe adjective formate din teme diferite combinate cu același cuvînt existent și independent în românește, se omite cuvîntul de la primul sau de la primele compuse (care apar astfel numai ca niște teme), folosindu-se compusul întreg numai la sfîrșitul seriei, de exemplu : *date **bio-** și **bibliografice***; *consultări **bi-**, **tri-** sau **multilaterale*** etc.

Cînd cuvîntul întreg este primul element al compusului, el este un substantiv care prezintă la finală o vocală de legătură *(-o-* sau *-i-)*, ca și o temă [30] : *anofelogen* (cf. *anofel* și gr. -γενης), *bugetivor* (cf. *buget* și lat. *-uorus*, *uorare* „a mînca, a înghiți”), *gazifer* (cf. *gaz* și lat. *-fer*, *ferre* „a purta”) etc.

Primele elemente ale unor compuse ca *aurifer* (cf. *aur* și lat. *-fer*, *ferre*), *chilifer* (cf. *chil* și lat. *-fer*, *ferre*) etc., cuvinte întregi în română (cu vocală de legătură la finală), sînt teme în limba de origine (lat. *auri-*, *aurum*, gr. χυλο-, χυλός, lat. *chylus* ; vezi și § 9).

Compusele în care cuvîntul întreg stă pe primul loc sînt mai puține decît cele în care cuvîntul întreg ocupă locul final.

Dintre compusele în a căror structură se găsește un adjectiv derivat sînt luate în considerație atît cele formate în română (dintr-o temă și adjectivul respectiv, de ex. *autoliniștitor* pomenit mai sus, *bisăptămînal* etc.), cît și cele împrumutate ca atare dintr-o limbă străină (în special din franceză), ca de ex. : *antropometric*, *biografic*, *cacofonic*, *electrochimic*, *electrometalurgic*, *emisferic* etc. Dacă astfel de formații ar fi considerate derivate în limba noastră de la alte compuse : *biografic* de la *biograf*, *emisferic* de la *emisferă*, *electrochimic* de la *electrochimie* etc. ele n-ar fi tratate în cadrul compunerii, ci al derivării ;

b) un cuvînt existent în altă limbă și un cuvînt românesc : *cvasimulțumit* (CONTEMPORANUL 1965, nr. 53, 5/5, cf. lat. *quasi-*, *quasi* „aproximativ, aproape” și *mulțumit)*, *cvasiprimăvăratic* (SCÎNTEIA 1966, nr. 6856, 1/2, cf. lat. *quasi-*, *quasi* și *primăvăratic*), *cvasioniric* (CONTEMPORANUL 1965, nr. 53, 2/2, cf. lat. *quasi-*, *quasi* și *oniric* „halucinant, delirant”), *octosilabic* (cf. lat. *octo*, gr. ὀκτω-, ὀκτώ și *silabic*) etc.

---

[30] Pentru problema vocalelor de legătură, vezi și § 9.

Cuvîntul românesc este totdeauna adjectiv și ocupă în compus locul al doilea.

Dintre elementele de compunere care intră în alcătuirea adjectivelor compuse, unele (cele mai numeroase) stau numai pe primul loc : *auto-*, *bi-*, *cvasi-*, *eu-*, *foto-*, *geo-*, *hetero-*, *hidro-*, *ideo-*, *izo-*, *macro-*, *micro-*, *miria-*, *mono-*, *moto-*, *multi-*, *neo-*, *neuro-*, *omni-*, *orto-*, *paleo-*, *pan-*, *pluri-*, *poli-*, *pseudo-*, *semi-*, *tele-*, *teo-*, *tri-*, *uni-* etc. și toate cele care provin de la nume de populații, de exemplu : *afro-*, *anglo-*, *franco-*, *italo-* etc., altele (mai puține) numai la finală : *-cid*, *-col*, *-fer*, *-fob*, *-for*, *-fug*, *-par*, *-vor* etc., iar altele (situate din punct de vedere numeric între cele două grupe de mai sus) au posibilitatea de a apărea atît într-o poziție, cît și în cealaltă : *cefal(o-)* [31], *fag(o-)*, *fil(o-)*, *fon(o-)*, *glot(o-)*, *graf(o-)*, *morf(o-)*, *pat(o-)*, *pod(o-)* etc. (*fil(o-)* este plasat cu precădere pe locul întîi, toate celelalte, mai ales pe locul al doilea, de exemplu [32] : *cefalorahidian*, *cefaloscopic*, *bicefal*, *brahicefal*, *tricefal*, *dolihocefal*, *trigonocefal*, *macrocefal*, *microcefal*, *hidrocefal*, *autocefal* ; *morfofiziologic*, *morfologic*, *dimorf*, *polimorf*, *trimorf*, *antropomorf*, *izomorf* etc.).

Multe dintre aceste teme apar numai în compuse ; altele însă se găsesc și în cuvinte necompuse, după cum s-a arătat în § 9.

În privința conținutului semantic al elementelor de compunere se poate observa că cele care sînt plasate totdeauna pe ultimul loc au în general un sens legat de o acțiune (ele provenind de cele mai multe ori din verbe) : *-cid* („a ucide”), *-col* („a cultiva”, „care locuiește, trăiește”), *-fer* („care poartă, conține, produce”), *-for* („care duce, care poartă”), *-fug* („care fuge, alungă, respinge”), *-par* („care naște”), *-vor* („mîncător”).

Elementele de compunere inițiale care intră în alcătuirea adjectivelor compuse se deosebesc puțin din punctul de vedere al inventarului și al înțelesurilor de cele care se întîlnesc la substantivele de același fel. De aceea, despre sensurile lor s-a vorbit în § 9.

Pentru problema clasării morfologice a elementelor de compunere, vezi de asemenea § 9.

Gradul de productivitate și de frecvență al elementelor de compunere discutate este foarte diferit. Cîteva elemente se pot combina cu un mare număr de adjective (dînd naștere unor adjective noi) : *auto-*, *cvasi-*, *mono-*, *moto-*, *multi-*, *neo-*, *pluri-*, *poli-*, *pseudo-*, *semi-*, *uni-* etc. Ele se întîlnesc adesea și în limbajul comun, fiind folosite la crearea celor mai multe dintre formațiile ocazionale despre care am mai pomenit. Alte elemente ajută la formarea unor serii de termeni științifici, dintre care unii au o circulație largă și o oarecare frecvență și în afara specialității : *agro-*, *balneo-*, *foto-*, *geo-*, *hidro-*, *mecano-*, *medico-*, *micro-*, *psiho-*, *radio-*, *tele-*, *termo-* etc. În sfîrșit, sînt și elemente care apar într-un număr restrîns de adjective compuse, toate împrumutate, care deci nu sînt productive şi care au totodată şi o frecvenţă redusă: *gonio- (goniometric)*, *grani- (granivor)*, *lipo- (liposolubil)*, *nuci- (nucivor)*, *radici- (radiciform)*, *timo- (timocratic)*, *xero- (xerofil)*, *xifo- (xifoid)*, *zimo- (zimogen)* etc.

---

[31] De obicei cu vocală de legătură cînd elementul de compunere e primul termen al formației și fără vocală cînd e ultimul.

[32] După DN.

Dintre elementele de compunere care stau totdeauna la finală, cel mai productiv este *-fob*, care poate intra în compunere cu diverse teme, în special cu cele provenite din nume de populaţie. Urmează, potrivit atestărilor de care dispunem, *-fer*, *-col*, *-cid* şi *-vor*; *-for*, *-fug*, *-gam*, *-par* nu sînt productive. Elementele productive au şi o frecvenţă mai mare în vorbire decît celelalte.

Singurul element productiv dintre cele cu poziţie dublă este *fil*, care, ca şi *-fob*, se poate combina cu orice nume de populaţie şi cu diverse alte teme. În ce priveşte folosirea acestor elemente, observăm că, în afară de *fil*, ele au o frecvenţă scăzută.

3. Compuse formate din două [33] cuvinte existente şi independent în română, unite prin vocală de legătură: *(regim) burghezo-moşieresc*, *(proces) fizico-chimic*, *(roman) ştiinţifico-fantastic*, *(coproducţie) bulgaro-poloneză*, *(acord) greco-turc*, *(tutelă) haydno-mozartiană* (STEAUA 1961, nr. 1, 74, la Luiza Seche, în LR XI (1962), nr. 5, p. 565, compus al cărui prim termen este un nume propriu) etc.

În toate compusele întîlnite vocala de legătură este *-o-*; într-un exemplu ca: *(brigadă) pomi-viticolă* (ROMÂNIA LIBERĂ 15 III, 1962, 1/4, la VAIMBERG, T. 112) *-i-* se datoreşte faptului că *pomi-* poate fi şi temă latinească.

Cuvintele întregi care primesc la finală o vocală de legătură sînt, de obicei, adjective. Se întîlnesc însă rar, şi substantive, de exemplu, în *pomi-viticol*, *haydno-mozartian* de mai sus, în formaţia glumeaţă *(procesiuni) elefanto-purtate* (LUCEAFĂRUL 1961, nr. 2, 12/6, la DIMITRESCU, C. 136) sau în compusul învechit *focovărsător* „vulcanic" (la URSU, T. 299).

Una din părţile compusului (de obicei ultima) poate fi ea însăşi compusă, astfel în: *(convorbiri) americano—vest-germane*, *(relaţii) ruso—nord-vietnameze*, primul termen este un adjectiv *(americano-*, *ruso-)*, iar cel de-al doilea un adjectiv compus la rîndul lui dintr-un substantiv şi un adjectiv *(vest-german*, *nord-vietnamez)*.

Din punct de vedere semantic, adjectivele în discuţie sînt de cele mai multe ori legate de activitatea spirituală: *(cercetări) chimico-farmaceutice*, *(muzică) clasico-romantică* (CONTEMPORANUL 1964, nr. 47, 1/3), *(măsuri) economico-organizatorice* etc. sau indică originea, fiind formate de la nume de locuitori: *(tratat) româno-rus*, *(relaţii) ungaro-suedeze* etc.

Ataşarea vocalei de legătură are loc mai ales la adjectivele neologice şi este frecventă nu numai în cazul compuselor mai mult sau mai puţin uzuale, ca cele de mai sus, ci şi în creaţii ocazionale, cum sînt: *(eveniment) cinematografico-publicitar* (CONTEMPORANUL 1964, nr. 47, 5/1), *(exagerarea) lirico-retorică* (ibid. 1966, nr. 2, 3/3) etc.

---

[33] Combinaţiile de mai multe cuvinte sînt rare şi nu pun probleme deosebite.

Cînd primul termen al compusului este un adjectiv format de la nume de locuitori care circulă sub două aspecte: unul derivat (*polonez*, *rusesc* etc.) şi altul nederivat (*polon*, *rus* etc.), se foloseşte de preferinţă forma nederivată (*relaţii* ***polono-române*** şi mult mai rar *polonezo-ca* în exemplul: *problemele dezvoltării colaborării* ***polonezo-sovietice*** SCÎNTEIA 1959, nr. 4576, 4/4), deoarece astfel compusul este mai scurt [34].

Cînd pe lîngă adjectivele întregi din această sferă semantică există şi teme (vezi *afro-*, *anglo-*, *franco-*, *italo-* etc. de sub 1 şi 2), uzul le preferă pe acestea din urmă (*tratative* ***indo-pakistaneze*** SCÎNTEIA 1966, nr. 6856, 4/1 şi numai rareori *indiano-pakistaneze* ibid.), deoarece compusele cu teme sînt mai scurte decît celelalte [35] (compară *afro-asiatic* cu *africano-asiatic* şi cu *asiatico-african*).

§ **172.** Toate compusele de tip tematic sînt sudate: cele care conţin elemente fără existenţă independentă în limba română prezintă un grad de sudură mai avansat decît cele formate din cuvinte româneşti. Formaţiile de sub 3 sînt analizabile din punct de vedere semantic. Pentru problema posibilităţii de analiză a compuselor de sub 1 şi 2, vezi § 9.

§ **173.** Adjectivele în structura cărora intră elemente de compunere fără existenţă independentă se scriu într-un singur cuvînt (*antropomorf*, *balneoclimateric*, *cvasiunanim* etc.), în afară de cele al căror prim termen este o temă provenită de la un nume de popor, care se scriu cu linioară de unire (*anglo-francez*, *italo-american* etc.). Compusele: *daco-român*, *istroromân*, *macedoromân*, *meglenoromân* „român din Dacia, din Istria...", avînd în prima parte o temă provenită de la un nume de loc (existentă sau nu şi independent), se scriu într-un cuvînt conform tradiţiei [36].

§ **174.** Din punct de vedere semantico-sintactic, între termenii adjectivelor grupate mai sus sub 1 şi 2 există raporturi echivalente cu cele de subordonare sau, mai rar, de coordonare.

Termenii subordonaţi precedă de obicei pe cei regenţi, fiind echivalenţi cu un atribut: *acrocefal* („(cu) cap ascuţit", *-cefal* avînd rol de determinat, iar *acro-* de determinant), *bicolor*, *izoterm*, *monosilabic*, *multiform*, *neogrec*, *omogen*, *oviform*, *pluriflor*, *polimorf*, *unilateral* etc. ori (cînd al doilea element are sens verbal) cu un complement: *anglofil* („care iubeşte pe englezi"), *anglofob*, *aurifer*, *calorifug*, *entomofag*, *fotofor*, *insectivor*, *matricid*, *omniscient*, *sudoripar*, *termogen*, *vinicol* etc.

Această topică a componentelor, păstrată din limbile care ne-au furnizat compusele sau modelele lor, caracterizează şi multe formaţii româneşti. Topica inversă: determinantul plasat după determinat se găseşte în puţine exemple (de asemenea împrumutate sau create pe teren românesc): *filantrop*, *filoenglez*, *medico-legal*, *medico-militar*, *medico-veterinar* etc.

---

[34] Cf. Magdalena Popescu-Marin, *Nume de locuitori derivate de la teme străine*, în SMFC II, p. 223.

[35] Cf. MIRSKA, C. 185.

[36] Cf. *Îndreptar ortografic, ortoepic şi de punctuaţie*, p. 26, 27.

În raport de coordonare (copulativă) se află elementele unui număr relativ mic de compuse de sub 1 și 2, și de această dată împrumutate sau formate în românește: *agroindustrial* („agricol și industrial"), *balneoclimateric* („balnear și climateric"), *cefalorahidian*, *gastrointestinal*, *medicofarmaceutic*, *medico-sanitar*, *pneumogastric*, *psihofiziologic* etc.

Între termenii compuselor de sub 3 se stabilesc de cele mai multe ori raporturi de coordonare (copulativă): *(metoda) analitico-sintetică*, *(spectacol) vocalo-instrumental*, *(coproducție) germano-americană* etc.

Mai rar, relația dintre termeni este de subordonare: *(muncă) politico-educativă*, *(complex) sanitaro-veterinar*.

§ **175**. Adjectivele de tip tematic, ca și celelalte compuse discutate pînă acum, sînt fie împrumutate ca atare, fie formate pe teren românesc. Prima dintre aceste două categorii este mult mai bogată în exemple decît cea de a doua.

Foarte multe adjective compuse, fiind termeni de circulație internațională, au fost împrumutate de noi din limbile moderne, în special din franceză: *aerodinamic*, *antropocentric*, *autocefal*, *bigam*, *calorific*, *dioic*, *ensiform*, *eufemistic*, *fizico-matematic*, *iugoslav*, *monocromatic*, *polimorf*, *retoroman*, *tehnicolor*, *termogen*, *vinicol* etc. Unele dintre ele au fost preluate de limbile moderne, de exemplu, de franceză, din greacă: *autodidact* (*autodidacte*, cf. αὐτοδίδακτος), din latină: *agricol (agricole*, cf. *agricola)*, *beligerant (belligérant*, cf. *belligerans)*, *biped (bipède*, cf. *bipes*, *bipedis)*, *calorific (calorifique*, cf. *calorificus)* etc. sau, eventual, din amîndouă: *etimologic (étymologique*, cf. lat. *etymologicus*, gr. ἐτυμολογικός). Un număr mare de formații sînt derivate în franceză de la alte compuse (de obicei substantive): *aerostatic (aérostatique < aérostat)*, *coregrafic (chorégraphique < chorégraphie)*, *ecuatorial (équatorial < équateur)* etc., iar altele sînt compuse în franceză din elemente latinești: *acvifer* (*aquifère*, cf. *aqua* „apă" și *-fer*, *ferre* „a purta"), *cavernicol* (*cavernicole*, cf. *caverna* „cavernă" și *colere* „a locui") etc., grecești: *androgin* (*androgyne*, cf. ἀνδρο-, ἀνήρ „bărbat", γυνή „femeie"), *antropomorf* (*anthropomorphe*, cf. ἀνθρωπο-, ἄνθρωπος „om" și μορφο-, μορφή „formă"), *brahicefal (brachycéphale*, cf. βραχυ-, βραχύς „scurt" și κεφαλή „cap") etc., latinești și grecești: *bicefal (bicéphale*, cf. lat. *bi-*, *bis* „doi, de două ori" și gr. κεφαλή „cap") sau dintr-un element grecesc ori latinesc și un cuvînt franțuzesc: *biatomic* (*biatomique*, cf. lat. *bi-*, *bis* și fr. *atomique)*, *cuneiform (cunéiforme*, cf. lat. *cuneus* și fr. *forme)*, *dialipetal (dialypétale*, cf. gr. διαλύειν și fr. *pétale)* etc.

Adesea este greu de precizat dacă a fost împrumutat cuvîntul dintr-o limbă veche sau dintr-o limbă modernă și din care anume, deoarece el a existat în latină, în greacă (sau în ambele) și astăzi circulă în mai multe limbi: *amfibiu* (cf. lat. *amphibium*, fr. *amphibie*), *astronomic* (cf. lat. *astronomicus*, ngr. ἀστρονομικός, it. *astronomico*, fr. *astronomique*), *echivalent* (cf. lat. *aequiualens*, fr. *équivalent*, rus. *эквивалент*) etc.

Compusele care au luat naștere pe teren românesc sînt puțin numeroase în comparație cu cele împrumutate.

Unele reprezintă calcuri. Limba care a furnizat majoritatea modelelor este (și de această dată) franceza.

Înainte de a da exemple, atît de calcuri, cît și de compuse fără model străin, trebuie precizat că nu putem avea o certitudine absolută asupra modului de formare a fiecărui termen în parte. Cuvintele pe care le-am trecut printre calcuri, alcătuite din elemente binecunoscute, frecvent folosite de o anumită categorie de vorbitori, au putut apărea și au fost poate create fără a se recurge de fiecare dată la un model străin (deoarece tipul de compunere, internațional, exista în limbă), după cum cuvintele cărora nu le-am găsit un prototip într-o altă limbă copiază poate compuse străine neînregistrate în dicționare. Printre creațiile românești se numără poate și unele dintre compusele socotite de noi împrumuturi. Așa de exemplu nu este exclusă posibilitatea ca *bipolar* (fr. *bipolaire*), *electromagnetic* (fr. *électromagnétique*), *pluricelular* (fr. *pluricellulaire*), *semicircular* (fr. *semi-circulaire*) și altele să nu fi fost împrumutate, ci compuse în românește din *bi-* + *polar*, *electro-* + *magnetic*, *pluri-* + *celular* etc., iar *catodic* (fr. *cathodique*), *cronometric* (fr. *chronométrique*), *emisferic* (fr. *hémisphérique*), *enciclopedic* (fr. *encyclopédique*), *hexagonal* (fr. *hexagonal*), *poliedric* (fr. *polyédrique*) etc. să nu fi fost împrumutate, ci derivate pe teren românesc de la: *catod*, *cronometru*, *emisferă*, *enciclopedie*, *hexagon*, *poliedru* etc. Cu rezerva necesară înregistrăm următoarele calcuri (totale sau parțiale): *biloc* (despre avioane, după fr. *biplace*), *bilunar* (după fr. *bimensuel*), *bipătrat* (după fr. *bicarré*), *bisăptămînal* (după fr. *bihebdomadaire* [37]), *monofazat* (după fr. *monophasé*), *monoloc* (despre avioane, după fr. *monoplace*), *semicolonial* (după rus. *полуколониальный*), *semifeudal* (după rus. *полуфеодальный*), *semianalfabet* (după rus. *полуграмотный*) [38], *surdomut* (după fr. *sourd-muet*) etc.

Compusele pentru care nu am găsit un model străin sînt, pe de o parte, termeni mai mult sau mai puțin frecvenți, iar pe de alta, creații ocazionale, nereluate de vorbitori. Din prima categorie fac parte compuse ca: *agroalimentar*, *agrobiologic*, *agrosilvic*, *autogestionar*, *balneoclimateric*, *gușogen*, *legumicol* (prin analogie cu *agricol*, vezi și *pomicol*, *stuficol*), *mecanochimic*, *mecanotehnic*, *medico-farmaceutic*, *medico-militar*, *medico-sanitar*, *motomecanizat*, *pluricavitar*, *polisportiv*, *pomicol*, *semiaderent*, *semiautomat*, *semicalificat*, *semiciclic*, *semicoborîtor*, *semilichid*, *semiobscur*, *semiurcător*, *stuficol*, *termoizolant*, *termoizolator*, *uninațional*. Dintre formațiile personale, menționăm: *autoemoționat* (CONTEMPORANUL 1948, nr. 111, 4/3), *aerul* ***bonomo-ipocrit*** (SCÎNTEIA 1966, nr. 6908, 2/7), *film* ***comico-macabru*** (CONTEMPORANUL 1965, nr. 52, 5/7), *cvasidemențial* (ibid., 4/3), *multifamilial* (ibid. 1966, nr. 3, 7/7), *omnilateral* și *plurilateral* (după *multilateral*, la IORDAN, L.R.A. 223), *pantragic* (CONTEMPORANUL 1965, nr. 52, 4/6), *sculptogenic* (CĂLINESCU, la HRISTEA, E. 138), *semiimbecil* (CONTEMPORANUL 1965, nr. 52, 4/7), *pricepere* ***telegazetă-***

---

[37] Cf. IORDAN, L. R. A. 220.

[38] Cf. HRISTEA, E. 168–169.

rească, *calități* **telepublicistice** (la Iorgu Iordan, *Roum.* ***tele-***, în „Revue de linguistique romane", tome XXXI, 1967, p. 249). Se observă din exemplele date că și în compusele românești fără model străin marea majoritate a elementelor de compunere folosite sînt cele cu circulație internațională (*gușo-* constituie o excepție în acest sens).

§ 176. Româna nu a moștenit din latină adjective care conțin elemente de compunere.

În limba noastră, adjective compuse în a căror structură intră elemente fără existență independentă apar în textele din secolul al XVII-lea.

Unele exemple sînt împrumuturi din slavă, neanalizabile pentru românii care nu cunoșteau limba de origine: *blagocestiv* (DVS I^{r}/2), *blagorod* (MUSTE, în LET. III 58/19), *pravoslavnic* (URECHE, în LET. I 174/20) etc. Altele sînt formate în românește (pe baza unor modele slave și grecești): *Besearica sfîntă* ***pravoslavno-catholicească*** *a Țărăi Muntenești* (a. 1651, BV I 181 [39]). Mai tîrziu Cantemir folosește un compus de tip tematic chiar în titlul uneia din lucrările sale: *Istoria* ***ieroglifică***, iar în *Scara a numerelor și cuvintelor streine tîlcuitoare* de pe lîngă aceeași *Istorie* explică două adjective împrumutate din greacă (după cum notează autorul însuși): *omofil* „tot de un neam, de o seminție, tot de un fel" și *filohrisos* „iubitoriu de aur, lacom la avuție". Un alt împrumut din greacă folosit de Cantemir (I. I 216) este *aftocrator*.

Spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și mai ales în secolul al XIX-lea, atunci cînd se dezvoltă și la noi știința modernă, vocabularul limbii române se îmbogățește cu un mare număr de formații din categoria pe care o discutăm. Majoritatea sînt împrumuturi, mai întîi în special din neogreacă, mai tîrziu mai ales din franceză. Mulți termeni, fiind internaționali, au etimologie multiplă (vezi paragraful anterior).

Dăm numai cîteva exemple: *(notele) istorico-critice* (MAIOR, IST. 10/6), *(Italia cea) lombardo-veneticească* (GOLESCU, Î. 96), *gheografic* (la URSU, T. 212), *zoologhic* (id. ibid. 300), *aeroform* (id. ibid. 142), *(propagandă) panromână* (BĂLCESCU, la GHICA, A. 554), *turcofob* (id. ibid. 553), *barometric* (la URSU, T. 158), *cosmografic* (id. ibid. 179), *(oraș) orientalo-occidental* (BOLLIAC, O. 253), *(rezbelul) italo-francez* (GHICA, A. 618), *(publicațiuni) istorico-filologice* (CUV. BĂTR. I copertă), *retoroman* (ibid. II 538), *(stindardele) triculorate* (PELIMON, REV. 117), *(porniri) panslave* (MAIORESCU, la GHICA, A. 134), *(științi) fizico-matematice* (CONTEMPORANUL I (1881), nr. 1, 134), *(războiul) ruso-turc* (ibid. 399), *(alianța) pruso-rusască* (ibid. VII (1890), nr. 7, 49), *(în fața aristocrațimei) feodalo-clericale* (ibid., nr. 9, 215) etc.

Adjective ca *chesaro-crăiesc* (la Șincai, în titlul lucrării *Povățuire către economia de cîmp pentru folosul școalelor românești celor din Țeara Ungurească și din părțile ei împreunate, cu milostiva îngăduință a împărăteștii și* **chesaro-crăieștii** *și apostoliceștei măriri*, Buda 1806), *surdomut* (MAIORESCU, L. 25), care au în română vocală de legătură, deși în limbile care au furnizat modelele aceste compuse sînt fără *-o-* (germ. *kaiserlich-königlich* [40], fr. *sourd-muet*), demonstrează productivitatea tipului cu vocală în limba noastră.

---

[39] Cf. CIOBANU, F. 167.

Pe lîngă compusele împrumutate, circulă, mai ales pînă pe la 1830—1840, unele forme „prelucrate". Evitarea împrumuturilor se explică prin dorința oamenilor de știință, a autorilor de lucrări, de a fi cît mai bine înțeleși și, adesea, printr-o atitudine puristă [41]. Astfel, unele compuse au fost traduse prin perifraze: *bienal* = *de doi ani*, *carnivor* = *mîncător de carne*, *erbivor* = *mîncător de iarbă*, *somnambul* = *umblător în somn* etc., altele calchiate: *echilateral* = *asemenea-lăturat* și *întocmai-lăturat*, *isoscel* = *asemenea-piciorat*, *rectiliniu* = *dreptliniat*, *semicircular* = *jumătate-cercular*, *semifluid* = *jumătate-curgător* etc., iar altele, mai puține, semicalchiate: *biman* = *bimînal* și *bimînual*, *lactifer* = *laptifer* etc.

În sfîrșit, cîteva compuse au fost înlocuite prin altfel de formații, derivate, echivalența semantică fiind aici mai puțin respectată: *cordiform* = *inimat*, *fructifer* = *fructător*, *mamifer* = *sugător* etc.

Adjectivele de tipul analizat sînt din ce în ce mai frecvente cu cît ne apropiem de zilele noastre. La dezvoltarea procedeului a contribuit influența unor limbi străine ca franceza, italiana [42], germana, (mai ales în ultimele decenii) rusa [43], care cunosc numeroase compuse de acest fel. În limba contemporană adjectivele compuse de tip tematic sînt frecvente în stilul științific și în publicistică.

§ 177. Uneori circulă paralel adjective compuse aparținînd la două tipuri diferite, ambele constituite din adjectiv + adjectiv, dar atît cu vocală de legătură (vezi § 171, pct. 3), cît și fără vocală (vezi § 159, 160). Este vorba de două categorii de formații: cele legate de activitatea spirituală și cele formate de la nume de locuitori. Din prima categorie fac parte exemple ca: *(criteriul) etico-uman* și *etic-uman*; *(rolul) politico-social* și *politic-social*; *(bază) tehnico-materială* și *tehnică-materială*; *(spectacol) vocalo-instrumental* și *vocal-instrumental* etc. [44].

S-a remarcat că adjectivele terminate în *-ic* se întrebuințează mai ales cu vocala de legătură [45]; se mai poate adăuga că la adjectivele terminate în *-al* mai frecventă este forma fără *-o-*: *politico-social*, *științifico-fantastic*, *tehnico-organizatoric* etc., dar *muzical-coregrafic*, *social-cultural*,

---

[40] Cf. DA, s.v. *chesar(iu)*.

[41] Cf. URSU, T. 117.

[42] Pentru istoria acestui tip de compuse și productivitatea lui în limba italiană contemporană, cf. B. Migliorini, *Il tipo* ***radiodiffusione*** ..., p. 21—23.

[43] Cf. S. Vaimberg, *Calcuri românești după adjective compuse din limba rusă*, în „Culegere de studii" (Institutul de limba și literatura rusă „Maxim Gorki"), București, 1961, p. 64—72. Theodor Hristea discută o serie de grupuri sintactice stabile alcătuite dintr-un substantiv și un adjectiv compus (din două adjective cu sau fără vocală de legătură) cu rol de determinant, calchiate după limba rusă. Autorul numește aceste calcuri „lexico-frazeologice", deoarece este copiată atît structura unui element lexical (adjectiv compus), cît și structura întregii construcții (cf. HRISTEA, E. 185—187).

[44] Ocazional, apar și compuse hibride alcătuite din elemente cu și fără *-o-*, ca următorul: *Seară* ***literară-vocalo-instrumentală***. SEC. XX 1966, nr. 2, 39 (într-o traducere de Valeria Sadoveanu).

[45] Cf. CIOBANU, S. 26—27.

vocal-instrumental etc. Cîteva adjective apar numai însoțite de *-o-* : *burghezo-*, *chimico-*, *fizico-*.

Adjectivele de la nume de locuitori se folosesc de obicei cu vocala *-o-* : *(relații) româno-franceze*, *(războiul) ruso-turc* etc. și numai rareori fără vocală, ca în exemplul pomenit mai sus : *Teatrul* ***german-maghiar*** *de stat*. Vocala nu apare în limba contemporană dacă compusul determină un substantiv ca *dicționar* [46], *glosar*, *lexicon* etc.

În limba mai veche și compusele de pe lîngă astfel de substantive aveau de cele mai multe ori vocala *-o-* : *Vocabular* ***franțezo-românesc*** de P. Poenar, F. Aaron și G. Hill, București, 1840—1841, *Dicționar de începători* ***latino-românesc***, de I. Livaditu, București, 1852, *Dicționar* ***româno-frances*** de Raoul de Pontbriant, București și Göttingen, 1862, *Vocabular* ***româno-frances*** de Ion Costinescu, București, 1870 etc. În aceeași perioadă existau însă și compuse fără vocală de legătură, de exemplu : *Vocabulari* ***roman-nemțesc***, de Sab. Pop-Barcianu, Sibiu, 1868 [47].

ADJECTIVE COMPUSE PARASINTETICE

§ **178**. Într-o categorie deosebită trebuie grupate adjectivele compuse parasintetice formate simultan prin compunere și derivare. Exemple care pornesc de la nume comune sînt puține: *pidosnic* are la bază grupul *pe dos* căruia i s-a atașat sufixul *-nic* [48]. Cuvîntul apare ca adjectiv la Creangă (P. 116) și la alți scriitori mai noi : Cezar Petrescu (R. DR. 352), Sadoveanu (O. V 402), Galan (B. II 316); substantivat, este folosit ca nume de plantă [49]. *Mărinimos* este un calc după lat. *magnanimus*. Felul cum a luat naștere cuvîntul nu este sigur : din adjectivul *mare* + substantivul *inimă* + sufixul *-os* sau din adjectivele *mare* + *inimos* [50]. Acceptarea ultimului etimon ar fi trebuit să ducă la clasarea cuvîntului împreună cu celelalte compuse din două adjective, însă *mărinimos* nu se aseamănă din punctul de vedere al structurii semantice cu nici unul dintre exemplele date acolo. Din această cauză pare mai potrivită considerarea lui drept compus parasintetic.

Ceva mai numeroase sînt exemplele unde s-a pornit de la nume proprii de persoană. Este vorba de adjective cu funcțiune cu atribut al autorului, create prin compunerea prenumelui cu numele de familie și adăugarea unui sufix : *adyendreian*, *anatolfrancian*, *antonpannesc*, *camilpetrescian*, *julvernian* [51] etc. Asemenea exemple sînt frecvente în limbajul criticii literare.

---

[46] Titlul *Dicționar ruso-român*, dat unei lucrări apărute în 1948, pare învechit, din cauza prezenței vocalei de legătură.

[47] Excludem din discuție exemple ca : *Dicționariu rumanesc-latinesc și unguresc, din orenduiala excelenții sale preasfințitului Ioann Bobb* . . . Cluj, 1822, 1823, *Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc* . . . Budae, 1825, în care adjectivul terminat în *-esc* este vechi și în nici un caz n-ar fi fost folosit cu vocală de legătură.

[48] Cf. J. Byck, *Derivație și sintaxă*, în SCL II (1951), p. 126.

[49] Cf. DL, s.v.

[50] Ultima interpretare, la PHILIPPIDE, P. 98.

[51] Cf. Luiza Seche, în LR XI (1962), nr. 5, p. 564.

PRONUMELE

§ **179**. Pronumele compuse pot fi grupate din punctul de vedere al structurii în două clase : pronume compuse din cuvinte întregi existente și independent în română și pronume în alcătuirea cărora intră elemente de compunere.

PRONUME COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ȘI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ **180**. Pronumele compuse de acest tip aparțin tuturor categoriilor de pronume, multe dintre ele fiind folosite și cu valoare adjectivală. Cele mai numeroase exemple se întîlnesc în categoria pronumelui nehotărît ; celelalte feluri de pronume au un inventar redus de compuse.

Pronumele compuse sînt în general vechi. Multe circulă în toate stilurile limbii, însă graiurile regionale se remarcă printr-o mai mare bogăție de exemple decît limbajul cultivat (ceea ce evidențiază caracterul popular al acestor formații).

§ **181**. Unul dintre termenii pronumelor compuse din cuvinte întregi este totdeauna un pronume sau un adjectiv pronominal. Celălalt termen al compusului poate fi un substantiv, tot un pronume, o prepoziție, un adverb sau un verb.

§ **182**. Toate categoriile de pronume cu excepția negativului se pot combina cu *și*. *Și* stă la sfîrșitul pronumelor, forme simple sau compuse anterior (*cineși*, *cinevași* etc.), cu excepția pronumelor nehotărîte care au ca primă parte un termen de proveniență verbală, unde *și* urmează acest termen și precedă componentul final (*fieșcare*, *oareșcare*, *orișice* etc.) [1].

---

[1] *Și* are un *i* silabic în compusele care încep cu *ori* și nesilabic în celelalte cazuri ; *i* nesilabic nu se mai pronunță în graiurile regionale (cf. Iorgu Iordan, Valeria Guțu-Romalo, Alexandru Niculescu, *Structura morfologică a limbii române contemporane*, București, 1967, p. 151).

Dintre compusele cu *și*, în limba literară contemporană circulă numai cîteva, de exemplu *același, însuși*. În limba veche existau multe formații de acest tip; unele s-au păstrat în graiurile regionale (vezi mai departe exemplele).

Asupra originii lui *și* [2] s-au emis mai multe ipoteze [3]. Din discuțiile purtate în jurul lor reiese că majoritatea cercetătorilor înclină spre originea pronominală a lui *și*: unii văd în el un continuator al demonstrativului latin *ipse* [4], alții, al reflexivului *sibi* [5]. Deoarece nici unul dintre aceste două etimoane nu este sigur, ne vom mărgini în cele ce urmează să-l socotim pe *și* pronume, fără a specifica ce fel de pronume este.

Pronumele nehotărîte compuse cu *fie* ori cu *fie* și cu *și* au și forme care prezintă termenul *-te-* înaintea părții finale (vezi exemplele de la § 191 b γ). Originea acestui *-te-* este obscură [6].

§ **183**. Raporturile sintactice care se stabilesc între părțile componente sînt uneori neclare (de exemplu în *nici unul, nici una*). În formațiile în care există un substantiv, acesta este elementul regent, iar celălalt, determinantul său. De asemenea un pronume poate fi determinat de un adjectiv pronominal *(altcineva)*.

§ **184**. Pronumele alcătuite din cuvinte cu existență independentă prezintă diverse situații în ceea ce privește posibilitatea de analiză a termenilor componenți: *domnia-ta, -sa* etc., *excelența-, măria-, sfinția-ta, -sa* etc. manifestă un grad scăzut de legătură între părțile care le compun, aceste părți sînt analizabile. Dimpotrivă, *dumneata, dumnealui* și mai ales *dumitale, dumisale, dînsul* etc. au suferit importante modificări fonetice și morfologice, s-au sudat, constituind pentru vorbitori unități neanalizabile sau cel mult semianalizabile.

Pronumele nehotărîte compuse cu *fie, oare, ori, va*, ca și cele alcătuite din două pronume *(altceva, altcineva)* sînt analizabile, datorită existenței în limbă a termenilor componenți ca unități independente (chiar dacă în unele cazuri au alte valori morfologice și semantice) și datorită faptului că formează serii. În limbajul popular și în cel familiar elementele componente ale pronumelor *oricine, oricare, orice* sînt uneori disociate, ca și în limba mai veche, prin intercalarea unei prepoziții sau a articolului posesiv: *ori cu cine te întîlnești, ori la ce te gîndești, ori a cui e grădina* etc.

---

[2] Care apare și la unele adverbe (vezi § 216.)

[3] Cf. Petar Skok, *Slave et roumain*, în „Revue des études slaves", III (1923), p. 75–77; Alf Lombard, *Une classe spéciale de termes indéfinis dans les langues romanes*, în „Studia neophilologica" XI (1938–1939), nr. 1–3, p. 200–209 și bibliografia indicată acolo; J. Byck, *Pronumele* ***ipse*** *în limba romînă*, comunicare ținută la Societatea română de lingvistică romanică în 29 martie 1963 (rezumată în „Bulletin de la Société roumaine de linguistique romane", I (1964), p. 27–29).

[4] De exemplu J. Byck, *lucr. cit.*

[5] De exemplu Alf Lombard, *lucr. cit.*

[6] Cf. TDRG, s.v. *fiecare*.

Pronumele negativ *nici unul, nici una* este de asemenea analizabil, termenii lui componenți putînd fi disociați în vorbirea populară și în cea familiară prin intercalarea unei prepoziții: *nici pe unul nu-l crede, nu s-a plictisit nici de una, n-are nici de unele* etc.

Pronumele de întărire este analizat de puțini vorbitori (care îl și acordă corect *însăți, înșivă* etc.). De cele mai multe ori acest pronume este neanalizat și folosit invariabil (și incorect): *eu însuși, tu însuși* etc.

Pronumele demonstrative: *cestălalt, celălalt, cealaltă* etc. și formele regionale *ăstălalt, cellant* etc. sînt semianalizabile, deoarece prima lor parte este flexibilă: *cestuilalt, celuilalt, celeilalte, ăstuilalt, celuilant* etc., dar cea de-a doua, nemaiexistînd independent în limbă, nu este înțeleasă. *Cesta-alalt, celaalalt* din limba veche însă (cu forme flexionare ca *celuia alalt, ceaia alaltă* [7]) erau analizabile.

PRONUMELE PERSONAL

§ **185**. Pronumele personal compus este format din pronume + prepoziție, substantiv + adjectiv posesiv (sau pronume personal), pronume + pronume.

a) *Dînsul* provine dintr-o formă mai veche de pronume personal, *îns(u)*, care s-a contopit cu prepoziția *de*. Compusul (sub formele *dens(u), dins(u)*) constituie încă din secolul al XVI-lea o unitate din punct de vedere morfologic și semantic (ceea ce se vede din citate ca următoarele, în care pronumele e construit cu prepoziții și are sensul „el": *Eu scoșu* ***de la densu*** *spata și tăiaiu capul lui.* PS 309; *Lăcuimu* ***la dinsu***. COD. VOR. 26/12). Forma *dînsul* e atestată la începutul secolului al XVII-lea [8].

b) Din contopirea substantivului *domnia* cu adjectivele posesive *ta, sa, voastră* sau cu pronumele personale *lui, ei, lor* au luat naștere pronumele de politețe *domnia-ta, domnia-sa, domnia-voastră* (și *domniile-voastre*), *domnia-lui, domnia-ei, domniile-lor*. Aceste forme se întîlnesc astăzi numai într-un stil solemn; limbajul conversației folosește formele evoluate, semianalizabile: *dumneata, dumneasa, dumneavoastră, dumnealui, dumneaei, dumnealor*. În limba veche (secolele al XVI-lea—al XVIII-lea) se întîlnește, pe lîngă formele enumerate mai sus, și pronumele de persoana I singular: *domnia-mea* (CC$_2$ 1, CUV. BĂTR. I 47/4, 108/22, PR. C. 42, 54); astăzi întrebuințarea lui este glumeață.

Alte cîteva substantive, împreună cu aceleași adjective posesive sau pronume personale, alcătuiesc formule de politețe echivalente cu pronumele discutate mai sus: *alteța, cucernicia, cuvioșia, eminența, excelența, înălțimea, luminăția, maiestatea, măria, sfinția* (și *preasfinția*), *strălucirea* etc. Multe dintre ele sînt prezente în textele noastre vechi: *înălțimea-sa* (ISBD 108), *măria-ta* (V. CAZ. 372), *sfinția-lui* (CC$_2$ 5), mai tîrziu

---

[7] Cf. DA, s.v. *celalalt.*

[8] Cf. Al. Niculescu și Al. Roceric, *Pronumele* ***dînsul*** *în limba română*, în SCL VIII (1957), nr. 3, p. 316.

excelența-sa (ME 3/1). Pe lîngă ele, în secolul al XVII-lea se întîlnesc și unele formații care nu se folosesc mai tîrziu: *împărăția-ta* (v. CAZ. 372), *mărirea-mea* (id. ibid. 336), *mărirea-ta* (id. ibid. 357), *smerenia-noastră* (ÎL 46). O formă neobișnuită este *mărie-dumitale* (SB 72) cu un pronume de politețe compus în partea a doua. Compuse cu *alteța*, *eminența*, *maiestatea* sînt atestate în secolul al XIX-lea. Creangă creează formațiile glumețe *mîrșăvia-voastră*, *întunecimea-voastră* pentru căpetenia dracilor.

Tipul de formule pe care îl discutăm este calchiat după limbi străine. *Domnia-mea*, de exemplu, este traducerea lui *gospodstvo mi*, foarte frecvent în documentele slavo-române din secolele al XIV-lea și al XV-lea, folosit aici după modelul actelor vechi bulgare. (Un exemplu de acest tip este atestat încă de pe vremea lui Ioan Asan [9].) Altă formulă, mai nouă, *strălucirea-sa*, este un calc după rus. *его сиятельство* [10], iar altele au probabil la bază modele din franceză, germană etc.

c) Pronumele personal se combină cu pronumele *și* în limba veche: *eluși*, *noiși*, *voiși* etc. [11].

PRONUMELE REFLEXIV

§ **186**. Pronumele reflexiv în dativ: *sieși*, *șieși* și în acuzativ *sineși* sînt compuse din formele accentuate de dativ *(sie)* și de acuzativ *(sine)* ale pronumelui reflexiv și din pronumele *și*. *Sieși* este folosit în limba literară contemporană; *șieși* și *sineși* sînt învechite [12].

PRONUMELE DE ÎNTĂRIRE

§ **187**. *Însumi*, *însuți* etc. este format din vechiul pronume personal *îns(u)*, *însă*, la care s-au atașat la pers. I și a II-a sg. și pl. formele neaccentuate de dativ ale pronumelor personale sau reflexive *mi*, *ți*, *ne*, *vă* [13], iar la pers. a III-a sg. și pl., pronumele *și* [14]. Uneori, la persoana a III-a f. pl. *și (înseși)* este înlocuit cu personalul *le (însele)* din cauza identității pe de o parte a acestui *și* cu pronumele reflexiv, iar pe de altă parte, a pronumelor reflexive cu cele personale la pers. I și a II-a.

---

[9] Cf. Damian P. Bogdan, *Diplomatica slavo-română din secolele XIV și XV*, București, 1938, p. 37.

[10] Cf. CREST. II 113.

[11] Cf. DHLR II 183.

[12] Cf. I. A. Candrea, *Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*, vol. I, București, 1916, p. 229; GRAM. ROM. I 152.

[13] Alf Lombard (*lucr. cit.*, p. 206—207) presupune că pronumele în dativ a fost mai întîi legat de un verb (*sufletul mi-era greu*), apoi de substantiv (*sufletu-mi era greu*) și după aceea a trecut și pe lîngă alt pronume (*însumi*, *însuți* etc.).

[14] J. Byck (în comunicarea citată) consideră că *însuși* are la bază formația *ipse-ipse*, în care primul *ipse*, accentuat, a dat naștere lui *îns(u)*, iar al doilea *ipse*, neaccentuat, a devenit *și*.

Însumi, *însuți* etc. (toate persoanele la singular și plural) se întîlnesc în primele noastre texte: *însumi* COD. VOR. 42/10, *însuți* PH 3^r/17, *însuși* COD. VOR 2/8, *înșine* CT 142^v/12, *înșivă* COD. VOR. 1/6, *înșiși* CT 36^r/1; *însele*, la Dosoftei (cf. PS 60).

PRONUMELE POSESIV

§ **188**. În compunerea pronumelor învechite: *ale meleș*, *al nostruș*, *al tăuș*, *ai săiși* etc. [15] a intrat un pronume posesiv și pronumele *și*.

PRONUMELE INTEROGATIV-RELATIV

§ **189**. Pronumele interogativ-relativ compus este format din două pronume.

a) Relativul *cel ce* (atestat încă din secolul al XVI-lea) este alcătuit din pronumele demonstrativ *cel* și din pronumele relativ *ce*. *Cel ce* se găsește într-o situație deosebită, la limita dintre grupurile sintactice și cuvintele compuse. Una dintre formele sale, *ceea ce*, cu sens neutru, se comportă ca o unitate din punct de vedere morfologic și sintactic, alte forme însă *(cel ce, celor ce*; feminin *ceea ce, celei ce)* nu constituie încă o unitate morfologico-sintactică și pot fi interpretate ca un pronume demonstrativ urmat de unul relativ [16].

b) *Cineși*, *careși* din limba veche [17] reprezintă pronumele relative-interogative *cine*, *care* compuse cu pronumele *și*.

PRONUMELE DEMONSTRATIV

§ **190**. Pronumele demonstrativ este compus din două pronume sau dintr-un pronume și *ia*.

a) PRONUME + PRONUME

α) Pronumele de diferențiere are în prima parte unul din pronumele demonstrative: *cest*, *cel*, *acest*, *acel* (regional *ist*, *ăst*, *ăl*), iar în partea a doua pronumele demonstrativ *alalt*. Acesta din urmă, folosit și independent pînă prin secolul al XVIII-lea și numai în compuse după aceea [18], a fost explicat prin lat. *illum alterum* [19] sau prin rom. *ăl* + *alt*

---

[15] Cf. DHLR II 186.

[16] Cf. Al. Graur, *Studii de lingvistică generală*. Variantă nouă. [București] 1960, p. 86—87; Elsa Nilsson, *Les termes relatifs et les propositions relatives en roumain moderne. Étude de syntaxe descriptive*, Lund, 1969, p. 45.

[17] Cf. I. A. Candrea, *lucr. cit.*, p. 229.

[18] Cf. DA, s.v.

[19] Cf. TDRG, s.v. *cel(ă)lalt*, DA, s.v.

(cu trecerea lui *ă* la *a* sub influenţa asimilatoare a lui *a* următor) [20]. Iată exemplele: *cestălalt* (regionale *cestălant*, *istalalt*, *ăstălalt*, *ăstălant* etc., învechit *cestaalalt*), *celălalt* (regionale *celălant*, *cellalt*, *cellant*, *ălălalt*, *ălălant* etc., învechit *celaalalt*). *Acestălalt* şi *acelălalt*, cu vechime în limbă (SB 72, MAG. IST. I 182/1), sînt astăzi pretenţioase.

β) Din pronumele demonstrativ *acela* şi din pronumele *şi* a luat naştere pronumele de identitate *acelaşi*.

În limba veche este atestat şi *acestaşi*, din demonstrativul *acesta* + *şi* [21].

b) PRONUME + *ia*

Pronumele regionale de tipul *asta-ia*, *ăsta-ia*, *ista-ia*, *ăla-ia* etc. au fost interpretate ca demonstrative (simple, necompuse) însoţite de elementul deictic *-ia* [22]. Aceste pronume trebuie considerate compuse în cazul în care *ia* este calificat interjecţie, cu rolul de a întări valoarea demonstrativă a pronumelui (*ia* apare şi pe lîngă unele adverbe, vezi § 218).

PRONUMELE NEHOTĂRÎT

§ **191**. Pronumele nehotărît compus este format dintr-un pronume şi un verb, din două pronume sau dintr-un adverb şi un pronume.

a) PRONUME + VERB [23]

α) Pronumele interogativ-relativ sau nehotărît este urmat de *va* provenit dintr-o formă verbală *(vrea* < lat. *volet)* [24]: *careva*, *ceva*, *cineva*, *cîtva*, *niscaiva*, *niscareva*, ultimele două populare. Se poate presupune că aceste pronume au la bază construcţii ca: *vine cine vrea* [25], *spune ce vrea* etc. *Neşticavai* este o formă învechită (NECULCE, L. 44), mai greu de explicat.

β) Pronumele interogativ-relativ este precedat de un termen provenit dintr-o formă verbală: *fie* (< lat. *fiat*), *oare* şi *vare* (ambele < lat. *volet* [26]), *ori* (< lat. **volis* [27]), *veri* (< lat. *velis* [28]): *fiecare*, *fiecine*, *fiece*; *oarecare* (şi învechite şi regionale: *varecare*, *varecine*, *varece*, *varecît*, *oarecine*, *oarece*, *oarecît*); *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricît*; învechit *verice* (IV. P. 92/12).

---

[20] Cf. ROSETTI, I. L. R. 542.

[21] Cf. DHLR II 188.

[22] Cf. GRAM. ROM. I 46.

[23] Unii termeni (de exemplu *oare*, *ori*) au fost clasaţi în categoria verbului potrivit cu originea lor şi nu cu valoarea morfologică pe care o au astăzi în calitate de cuvinte independente.

[24] Cf. Alf Lombard, *lucr. cit.*, p. 203.

[25] Cf. Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Alexandru Niculescu, *lucr. cit.*, p. 150.

[26] Cf. Alf Lombard, *lucr. cit.*, p. 201.

[27] Cf. Iorgu Iordan, Valeria Guţu-Romalo, Alexandru Niculescu, *lucr. cit.*, p. 150.

[28] Cf. Alf Lombard, *lucr. cit.*, p. 203.

b) PRONUME + PRONUME

α) Pronume nehotărît + pronume nehotărît (compus la rîndul lui): *altceva*, *altcineva*, populare *altcareva*, *altăceva*, *altăcineva*, învechite *altoarece* (COD. VOR. 10/13, CC_2 323), *urul-cinrescu* „fiecare" (COD. VOR. 32/5), în care partea a doua, atestată şi ca *cineşcu* [29], poate fi compusă din *cineşi* + *cu* sau o formă refăcută din *cineşcui* (din *cine* + *şi* + *cui*) [30].

β) Pronume nehotărît + pronume interogativ-relativ: în limba veche *altăce* (LSR $84^{v2}/10$).

γ) Pronume nehotărît compus + pronumele *şi* [31]: *carevaşi*, *cinevaşi*, *cevaşi*, *fieşcare*, *fieşcine*, *fieşce*, *fieşcît*, *oareşcare*, *oareşcine*, *oareşce*, *oareşcît* *orişicare*, *orişicine*, *orişice*, *orişicît*. (Despre locul pe care îl ocupă *şi* în compus, vezi cele spuse mai sus.)

Aceste forme sînt învechite şi regionale, cu excepţia ultimelor, care au ca prim termen pe *ori* şi care se folosesc şi în limba literară de astăzi (dar mai rar decît cele fără *şi*).

Pronumele nehotărîte care încep cu *fie* sau cu *fieşi-* cuprind într-o serie de formaţii învechite şi regionale un *-te-* neclarificat încă: *fietecare*, *fietecine*, *fietece* (şi cu pierderea lui *-e* din *fie*: *fitecare*, *fitecine*, *fitece*), *fieştecare*, *fieştecine*, *fieştece*. *Firetecare*, atestat în Oltenia (GL. OLT.), are în prima parte şi un *r* neexplicat.

c) ADVERB + PRONUME

Pronumele interogativ-relativ este precedat de adverbul *amu* în cîteva formaţii regionale: *amucare* „careva, cineva", *amuce* „ceva", *amucine* „cineva" (LEX. REG. II 84).

Marea majoritate a pronumelor nehotărîte compuse pomenite mai sus sînt atestate încă din limba veche. Cîteva exemple: *ceva* (COD. VOR. 13/4), *niscaiva* (NECULCE, L. 32), *fiecare* (CC_2 266), *oarecare* (COD. VOR. 7/14), *oricine* (PRAV. 55), *altuceva* (COD. VOR. 34/12).

PRONUMELE NEGATIV

§ **192**. *Nici unul*, *nici una* şi adjectivul pronominal *nici un*, *nici o* sînt formate dintr-un adverb *(nici)* şi un pronume *(unul, una)* sau un adjectiv nehotărît *(un, o)*. Compusele în discuţie apar din secolul al XVI-lea.

Tot din adverbul *nici* şi un pronume (interogativ-relativ) este alcătuit *nicicare* „nici unul, nici una", folosit în limbajul popular.

Nemaialtul, care apare în expresia regională *ca nemaialtul* (SBIERA, P. 118) cu sensul „ca nimeni altul", este format din adverbul *mai* şi pronumele negativ *nealtul* (derivat cu prefixul *ne-* de la pronumele nehotărît *altul*; atestat de ISPIRESCU, L. 161, PAMFILE, VĂZD. 176). Formația trebuie pusă în legătură cu adjectivele de tipul *nemaiauzit*, *nemaipomenit*, *nemaivăzut* etc., care au furnizat probabil modelul.

---

[29] Cf. ROSETTI, I. L. R. 542.

[30] Id. *ibid.*; Al. Philippide îl explică pe *cinrescu* prin lat. *quisquis*, în ZRPh XXXI 360.

[31] Pentru care vezi discuţia de mai sus, § 182.

PRONUME ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE

§ **193**. Inventarul pronumelor compuse de acest tip este sărac, cele cîteva exemple aparțin categoriei pronumelui nehotărît. Formațiile discutate aici sînt semianalizabile, deoarece pot fi recunoscuți numai termenii care reprezintă cuvinte cu existență independentă în limbă (pronume), iar elementele de compunere, fără existență independentă, nu sînt înțelese. *Cegode* „orice" și *cinegode* „oricine", care circulă în Banat (LEX. REG. II 35, 36), alcătuite dintr-un pronume interogativ-relativ și elementul de compunere *-gode*, sînt formate după compusele sîrbești *štogod* și *kogod* [32], prin înlocuirea pronumelor *što* și *ko* cu corespondentele românești *ce*, *cine*.

Vreunul, *vreuna*, moștenit probabil din latină, este compus dintr-un pronume nehotărît și elementul *vre-*, care îl precedă. *Vre-* provine fie din conjuncția latină *vel*, fie, mai curînd, din adverbul *vere* [33].

Compusul regional *ceșceva* (SBIERA, P. 120), *cișceva* (MARIAN, NA. 81), care apare combinat și cu pronumele *și*: *ceșcevași* (RETEGANUL, P. I 25), cuprinde pronumele nehotărît *ceva* și un element inițial obscur: *ceș-*. S-ar putea eventual accepta ipoteza formulată de DA: **ceș(t)* < lat. *quid scio* „ce știu".

ISTORIA PRONUMELOR COMPUSE

§ **194**. Limba latină avea pronume compuse [34]; cîteva dintre ele au trecut în limbile romanice [35]. Categoria pronumelor compuse este dezvoltată în aceste limbi prin mijloace interne [36].

Nu se poate afirma cu certitudine că româna a moștenit din latină anumite tipuri de compunere a pronumelor. Faptul că limba noastră folosește atît de mult compunerea din două pronume trebuie pus în legătură cu existența acestui tip în latină și cu dezvoltarea lui în epoca

---

[32] *God* este calificat în *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* na svijet izdaje Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, vol. III, Zagreb, 1887—1891, s.v., particulă care intră în compunere cu pronume nehotărîte și cu adverbe.

[33] Cf. TDRG; PUȘCARIU, ET. WB.

[34] Cf. LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR 287; ILR I 151, 158, 160.

[35] Cf. BOURCIEZ 234—239.

[36] Cf. DARMESTETER, T. 72; Real Academia Española ..., p. 147.

tîrzie. O serie de pronume românești sînt moștenite din latină. În limba de origine ele erau grupuri sintactice, dar, cu timpul, au început să se sudeze. Unele (de exemplu: *acesta*, *acela*, *neșchit*, *neștine*, *niscai*, *nimic*) au devenit neanalizabile și, pentru români, nu constituie cuvinte compuse, ci simple. Altele (ca de exemplu, *nici unul*, *nici una* < lat. *neque unus* [37]; *nescare* < lat. *nescio qualem* [38]; *vreunul*, *vreuna* [39]), analizabile sau semianalizabile (vezi mai sus, § 184), reprezintă cuvinte compuse.

Multe dintre pronumele compuse pe teren românesc sînt atestate din secolele al XVI-lea și al XVII-lea, fiind probabil mult mai vechi [40] (formațiile regionale nu au putut fi datate); proveniența lor este populară. Ele nu se mai folosesc, toate, în limba literară contemporană: unele mai circulă doar regional, iar altele sînt cunoscute numai prin intermediul scrierilor vechi (vezi exemplele menționate mai sus).

---

[37] Cf. DHLR I 164.

[38] Id. *ibid.* II 195.

[39] Vezi discuția de mai sus, § 193.

[40] Pledează în acest sens existența unora dintre aceste pronume compuse și în idiomurile din sudul Dunării, de exemplu, în meglenoromână: *țelalant*, *țiva*, *co̯țva* „cîțiva", în istroromână *ćeli al'ți* etc. Cf. I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 152, 165.

NUMERALUL

§ **195.** În categoria numeralului compunerea este cel mai bine reprezentată la cardinalul propriu-zis; urmează cardinalul colectiv şi ordinalul.

Numeralele compuse, spre deosebire de substantive şi adjective, sînt folosite în egală măsură în toate stilurile limbii (cu excepţia cardinalelor colective formate cu *tus-*, care au o circulaţie mai restrînsă).

În structura numeralelor compuse intră totdeauna un numeral, care se compune cu încă un numeral (la unele categorii şi cu o prepoziţie sau o conjuncţie) ori cu un adjectiv, un adverb sau o prepoziţie. Între părţile componente se stabilesc raporturi de subordonare (*douăzeci*, *tustrei* etc.) sau de coordonare (*douăzeci şi unu* etc.).

§ **196.** Gradul de sudură a termenilor componenţi este diferit în cadrul categoriei numeralului. Sînt sudate colectivele: *tustrei*, *tuspatru* etc., ordinalul *dintîi*, care au suferit modificări fonetice, şi *întîiaşi*.

Unsprezece, *doisprezece* etc., ca şi *douăzeci*, *treizeci* etc. sînt de asemenea sudate, ceea ce se constată din schimbările de formă pe care le-au suferit unele dintre ele: *paisprezece*, *şaisprezece*, *şaizeci* (în vorbire şi *unşpe*, *doişpe* etc.)[1].

Numeralele în a căror structură intră *sută* sau *mie* şi cele compuse cu *şi* prezintă un grad mai scăzut de sudare a termenilor componenţi. Deşi în vorbire apar forme contrase ca *douăşpatru*, *treişcinci*, *paşopt* (derivatul *paşoptist* a pătruns şi în limba literară), *şapşapte* etc., vorbitorul gîndeşte, separat unităţile faţă de numele compus al zecilor: *douăzeci şi patru*, *patruzeci şi opt*, pe cînd în *douăzeci* sau în *patruzeci* nu gîndeşte independent pe *două*, respectiv *patru* faţă de *zeci* (probabil şi pentru că *zeci* s-a depărtat din punct de vedere semantic de *zece*).

---

[1] O dovadă a sudării acestor numerale este şi existenţa substantivului regional *cinzeacă* (care apare şi ca *cinzec*) „măsură de capacitate pentru băuturi" şi prin extensiune „măsură pentru suprafeţe", formă de singular refăcută după *cincizeci* (cf. DA, s.v.).

NUMERALUL CARDINAL PROPRIU-ZIS

§ **197.** Numeralul cardinal propriu-zis poate fi compus din două numerale, dintr-un numeral, o prepoziţie şi un numeral sau dintr-un numeral, o conjuncţie şi un numeral.

a) NUMERAL + NUMERAL

Numele zecilor de la *douăzeci* la *nouăzeci* inclusiv sînt formate din două numerale cardinale propriu-zise. Primul termen are valoare de adjectiv şi funcţiune de atribut (*două*, *trei* etc.) pe lîngă cel de-al doilea, cu valoare de substantiv (la plural: *zeci*).

Numerale compuse sînt socotite şi denumirile numerelor care reprezintă sute (*o sută*, *două sute* etc.) sau mii (*o mie*, *două mii* etc.). Aceste formaţii au o structură morfologică şi sintactică identică cu cea a numeralelor de mai sus.

Denumirile numerelor care constituie combinaţii între mii (pînă la zece inclusiv), sute, zeci sau unităţi sînt numerale compuse din mai multe numerale (unele compuse la rîndul lor): *o mie trei sute douăzeci*, *cinci mii o sută opt* etc.

b) NUMERAL + PREPOZIŢIE + NUMERAL

Din numeral cardinal + prepoziţia *spre* (care îşi păstrează aici înţelesul originar „deasupra, peste") + numeral cardinal sînt formate numeralele de la *unsprezece* la *nouăsprezece* inclusiv.

Din numeral cardinal compus + prepoziţia *de* + numeral cardinal sînt formate denumirile numerelor de la douăzeci de mii, de milioane etc. la o sută de mii, de milioane etc. inclusiv, de la o sută douăzeci de mii, de milioane etc. la două sute de mii, de milioane etc. ş.a.m.d.: *cinci zeci de mii*, *o sută de milioane* etc. Din punct de vedere sintactic ultimul numeral precedat de prepoziţie este formal atribut substantival, determinînd numeralul dinaintea lui, iar după conţinut el este determinat de celălalt.

c) NUMERAL + CONJUNCŢIE + NUMERAL

Din numeral cardinal compus + conjuncţia *şi* + numeral cardinal sînt alcătuite numeralele de la *douăzeci şi unu* la *douăzeci şi nouă* inclusiv, de la *treizeci şi unu* la *treizeci şi nouă* inclusiv etc.

În limba populară şi în cea familiară conjuncţia *şi* este adesea folosită şi între *sută*, *mie*, *milion* şi oricare alt număr care le urmează: *o sută şi cinci*, *o sută şi cincisprezece*, *o mie şi patruzeci*, *trei mii şi patru sute* etc.

Reiese din cele de mai sus că denumirile tuturor numerelor cu excepţia primelor zece şi a lui *sută*, *mie*, *milion*, *miliard* sînt cuvinte compuse.

NUMERALUL CARDINAL COLECTIV

§ **198**. Numeralul cardinal colectiv poate fi compus dintr-un adjectiv și un numeral sau dintr-un adverb și un numeral.

a) Din adjectivul *toți* (în forma *tus-*) + numeral cardinal (de la *trei* în sus) s-au format : *tustrei* (cu femininul *tustrele*, prin analogie cu forme ca *ei — ele*)[2], *tuspatru* etc. (și, învechit, cu forma feminină a adjectivului *tute-șapte* CT $167^v/6$). Aceste numerale apar în limbajul popular și în cel familiar.

b) Din combinarea adverbului *cîte* (în forma compusă *cîteși*) + un numeral cardinal (de la *trei* în sus) au luat naștere *cîteșitrei*, *cîteșipatru* etc.

Numeralele formate cu *tus-* și cu *cîteși* au de obicei în partea a doua un număr mic (*trei*, *patru* etc.).

NUMERALUL ORDINAL

§ **199**. Numeralul ordinal compus este format dintr-o prepoziție ș un numeral sau dintr-un numeral și un pronume.

a) *Dintîi* este rezultatul contopirii prepoziției *de* cu numeralul ordinal *întîi*.

b) *Întîiași* (folosit numai înaintea substantivului *dată*) este compus din numeralul ordinal *întîi(a)* și din pronumele *și* [3].

Restul numeralelor ordinale nu sînt cuvinte compuse (de exemplu : *al doilea*, *al treilea*), dar de la *al unsprezecelea* mai departe, formațiile cuprind seria cardinalelor compuse *unsprezece*, *doisprezece* etc., *douăzeci*, *douăzeci și unu* etc.

NUMERALUL DISTRIBUTIV ȘI ADVERBIAL

§ **200**. Numeralele distributive, formate din adverbul *cîte* și un numeral : *cîte doi*, *cîte trei* etc., nu reprezintă cuvinte compuse, pentru că cele două elemente sînt analizate și înțelese separat.

Merită a fi discutat și numeralul adverbial. *Odată*, adverbul, este incontestabil un compus. Numeralul *o dată* însă, care constituie o serie împreună cu *de două ori*, *de trei ori* etc. și care primește între termenii lui un determinant, *o singură dată*, nu este o unitate. Desigur, nici *de două ori*, *de trei ori* etc. nu sînt cuvinte compuse, prepoziția, numeralul și substantivul fiind analizate separat (cu substantivul *oară*, *ori* vorbitorul este obișnuit din construcții ca : *a cîta oară*, *prima oară*, *întîia oară*, *de cîte ori*, *de multe ori* etc.).

---

[2] Cf. MEYER-LÜBKE 97.

[3] Pentru care vezi § 182.

ISTORIA NUMERALELOR COMPUSE

§ **201**. Româna a moștenit din latină numeralul cardinal colectiv *amîndoi*, care în limba noastră este semianalizabil (fiind recunoscut numai termenul final *doi*, înlocuit în formațiile glumețe *amîntrei*, *amînpatru* cu alte numerale [4]; *amîndoisprezece* „doisprezece", atestat la CT $58^v/2$, este un calc după v.sl. *oba na desęte* și deci trebuie analizat *amîndoi* + *spre* + *zece* și nu *amîn-* + *doisprezece*, *amîndoi* fiind aici echivalent semantic cu *doi* [5]). Cardinalele *douăzeci*, *treizeci* etc., ca și cele formate prin adițiune cu prep. *spre* : *unsprezece*, *doisprezece* etc., reprezintă calcuri după sistemul slav de numărare [6].

În latină legătura zecilor cu unitățile se făcea fie prin parataxă, fie prin conjuncție. Formele cu conjuncție sînt mai rare decît celelalte, ele se întîlnesc la autori ca Plaut, Cicero, Titus Livius [7]. Dintre limbile romanice, unele folosesc formele fără conjuncție (italiana) [8], altele cele cu conjuncție (spaniola), iar altele ambele posibilități. Franceza, de exemplu, leagă numai prima unitate de numărul zecilor (în afară de *quatre-vingts* prin *et* : *vingt et un*, *trente et un*, celelalte unități sînt numai alăturate zecilor : *vingt trois*, *trente quatre* etc. Catalana folosește prepoziția de la 21 pînă la 29 inclusiv; de la 31 înainte, unitățile sînt juxtapuse zecilor.

În română se leagă întotdeauna unitățile de zeci cu ajutorul conjuncției *și*. Procedeul poate fi moștenit din latină și întărit prin influența slavei vechi, care de asemenea folosea conjuncția în această situație, dar poate fi și o creație independentă, deoarece el se întîlnește și în limbi neromanice, de ex. în germană : *zweiundzwanzig*, *dreiundfünfzig*, în greaca veche : εἷς καὶ εἴκοσι.

Folosirea lui *și* (în limbajul popular sau familiar) la alte numerale, ca : *o mie și una*, *patru mii și două sute* etc. nu trebuie explicată printr-un model străin, deoarece, în mod firesc, conjuncţia exprimă aici noţiunea „adăugat”, „plus” [9].

---

[4] În aromână, întreaga serie : *amintrei*, *aminpatru* etc. (analogică după *amindoi*) este curentă. Cf. CAPIDAN, A. 404.

[5] Cf. B. Cazacu, în BL XII (1944) 56—57.

[6] Cf. BOURCIEZ 549. Ambele tipuri există și în albaneză (cf. Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique*, Paris, 1930, p. 148). Gh. Bolocan crede că tipul *douăzeci*, *treizeci* etc. a putut lua naștere în românește sub influența seriilor *două sute*, *trei sute* . . ., *două mii*, *trei mii* . . ., care au la bază un model latin (cf. LR XVIII (1969), nr. 2, p. 135). Acest punct de vedere este combătut de I. Coteanu, care consideră că „Singurul lucru care se poate spune este că tipul *viginti*, *triginta*, *quadraginta* etc. ar fi fost realizat de români sub influența slavă și că, prin urmare, un mod general de exprimare a zecilor s-ar fi reconstituit în acest fel" (*ibid.*, p. 138). Sistemul de numărare cu prep. *spre* cuprinde în aromână și seria 21—29 inclusiv : *un-spră-yğinți*, *do-spră-yğinți* etc. Extinderea tipului în discuție (față de sistemul slav) este „o dovadă de încetare a influenței slave asupra organizării modului de numărare aromânesc" (id. *ibid.*, p. 137).

[7] Cf. ILR I 163.

[8] În aromână sistemul de numărare de la 31 la 99 nu prezintă o conjuncție între zeci și unități, (*i*) din *treidzăț(i) unu*, *treidzăț(i) doi* etc. fiind „un reflex fonetic și morfologic al lui *dzăți*" (cf. I. Coteanu, *lucr. cit.*, p. 137—138).

Celelalte numerale compuse sînt de asemenea formate pe teren românesc, fără model străin.

Toate tipurile de numerale compuse discutate mai sus sînt atestate în secolul al XVI-lea, cu excepţia celui alcătuit din adverbul *cîteşi* şi numeral, care se întîlneşte de abia în secolul al XVII-lea (*cîteşitrei* B $638^2/25$).

---

[9] Cf. IORDAN, L. R. C. 357.

VERBUL

§ **202**. Verbele compuse alcătuiesc o categorie puţin dezvoltată în limba noastră.

Din punctul de vedere al termenilor componenţi, verbele, ca şi substantivele, adjectivele şi pronumele, pot fi grupate în două clase: verbe compuse din cuvinte întregi existente şi independent în română şi verbe în a căror structură intră elemente de compunere.

Alături de verbele compuse propriu-zise există un grup relativ numeros de verbe compuse parasintetice, care au luat naştere atît prin compunere, cît şi prin derivare de la un grup sintactic (acestea vor fi discutate după compusele propriu-zise).

VERBE COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ŞI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ **203**. În structura verbelor compuse din cuvinte întregi existente şi independent în limba noastră intră totdeauna, ca termen final, un verb.

§ **204**. Majoritatea acestor formaţii sînt alcătuite dintr-un adverb (cu funcţiune de complement circumstanţial) şi un verb, adverbul avînd uneori valoare substantivală (şi funcţiune de complement direct).

În limba contemporană se folosesc numai cîteva verbe de acest fel; toate au pe *bine* în prima parte: *binecuvînta* şi *binevoi*, larg răspîndite, *binemerita*, livresc, *bineveni* „a ura bun venit”, regional. *Binecuvînta* şi *binevoi* sînt vechi în limbă (din secolul al XVI-lea; ultimul avea şi sinonimele *bine-vrea* PS 77, CC_2 505, *bine-învoi* CANTEMIR, HR. 52), fiind compuse după modele străine: *binecuvînta* după v.sl. *blagosloviti* sau gr. εὐλογεῖν, lat. *benedicere* [1]; *binevoi*, v.sl. *blagovoliti* sau gr. εὐδοκεῖν. *Binemerita*, calc după franceză [2], apare în secolul al XIX-lea (ALECSANDRI, T. 697). *Bineveni* (*I-au ieşit cu toţii înainte, de l-**au binevenit**.* SBIERA, P. 70) este probabil calchiat după *bewillkommen* [3], deși verbul german este greu de analizat, datorită faptului că *will-* nu se folosește și independent. La apariția lui *bineveni* a putut contribui și existența formulei *bine ai* (sau *ați*) *venit* (care are corespondent și în greacă și în bulgară).

---

[1] Cf. DA, s.v.

[2] IORDAN, L. R. A. 232.

Textele din secolele al XVI-lea—al XVIII-lea atestă mai multe compuse de acest tip, care însă nu s-au păstrat. Ele sînt în majoritate calcuri după vechea slavă. Tot adverbul *bine* apare în: *bine-da* PS 108 și *bine-face* COD. VOR. 118/7 (după v.sl. *blagodějati*, cf. DHLR II 370), *bine-sufleta* „a se bucura, a se veseli" COD.VOR. 89/4 (după v.sl. *dobrodušĭstvovati*, cf. DHLR II 307), *bine-vesti* CC_2 30 (după v.sl. *blagověstiti*, cf. DHLR II 370) etc. Mai tîrziu, Șincai folosește verbul *bine-dărui* (*Pre oaspeți ... i-**au bine-dăruit.*** HR. I 2/25). Acesta este fie un compus mai vechi, neatestat de izvoarele noastre, fie o creație analogică mai nouă, după celelalte verbe din această categorie.

În limba veche se întîlnesc verbe compuse care au pe primul loc și alte adverbe. Astfel, paralel cu *bine-vrea*, *bine-vesti* există și *dulce-vrea* PS 94, *dulce-vesti* CC_2 103 (slavul *blago-* fiind tradus atît prin *bine*, cît și prin *dulce*). *Dulce-dărui* din secolul al XVI-lea (CORESI, la DHLR II 370) după v.sl. *blagodarovati*) susține ipoteza existenței anterioare a lui *bine-dărui* (vezi mai sus) față de epoca în care a fost atestat.

Cu diverse alte adverbe sînt formate: *ainte-apuca* PS 112 (după v.sl. *prědŭvariti*, cf. DHLR II 370), *lung-răbda* COD. VOR. 132/12 și *îndelung-răbda* CT 160^{v} /15 (după v.sl. *dlŭgotrŭpěti*, cf. DHLR II 371), *gios-cădea* PS 301 (după v.sl. *nispasti*, cf. PS glosar), *gios-merge* PS 230 (după v.sl. *sŭxoditi*, cf. PS glosar), *împrotivă-sta* CC_2 239 (după v.sl. *protivostati*) etc.

Înainte-pune reprezintă în secolul al XVI-lea (CC_2 172) un calc după v.sl. *prědŭložiti* (cf. DHLR II 370), iar în secolul al XVIII-lea (la URSU, T. 263), după lat. *proponere* (adverbul, care constituie primul termen al compusului, este trunchiat în *înainpune* id. ibid.).

Rău-face, din DRLU, poate fi calchiat după lat. *malefacio* sau format după antonimul său *bine-face* (pomenit mai înainte), iar *rău-întrebuința* „abuza" din Regulamentul Organic (a. 1832) este un calc după rus. *злоупотреблять* [4].

La sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul celui de al XIX-lea, cînd se dezvoltă la noi terminologia științifică și culturală în general, după cum s-a mai arătat, sînt calchiate și alte cîteva verbe după latină, (neo)greacă sau franceză, care însă sînt concurate și înlocuite cu termeni împrumutați ca atare. De exemplu: *împregiur-scrie* (la URSU, T. 169) „circumscrie" după lat. *circumscribere*; *scrie-împrejur* (la URSU, T. 186) „descrie" după ngr. περιγράφω; *împreună-lucra* (AR 1829, 201^1 /22) după fr. *collaborer*, lat. *collaborare* etc.

---

[3] Cf. DA, s.v. *bine*.

[4] Cf. Victor Vascenco, *Calcuri savante formate în limba română după modele rusești (sec. XVIII și XIX)*, în „Culegere de studii. Limbă-Literatură-Metodică" (Institutul pedagogic de limba și literatura rusă „Maxim Gorki"), București, 1962, p. 62.

Topica originală este, după cum se vede, de cele mai multe ori, păstrată: determinantul stă înaintea determinatului.

§ **205.** Foarte puține verbe sînt compuse din alte părți de vorbire decît cele menționate în paragraful anterior. *Sinucide*, care e folosit de la începutul secolului al XIX-lea, este alcătuit din pronumele *sine* și din verbul *ucide*, după modelul fr. *suicider*. Verbul *sinamăgi*, înregistrat de unele dicționare de la sfîrșitul secolului trecut și de la începutul secolului nostru (GHEȚIE, R. M., ALEXI, W.; în primul izvor compusul apare sub forma infinitivului lung *sinamăgire*), dar nemaiîntîlnit după aceea, este format din aceleași părți de vorbire ca și verbul precedent.

Furlua (CREANGĂ, A. 99) și *furgăsi* (SANDU-ALDEA, în DA, s.v. *fura*), formații glumețe, au luat naștere din verbele *fura* și *lua*, în primul exemplu, *fura* și *găsi*, în cel de-al doilea [5].

Etimologia cîtorva verbe, vechi, nu este sigură: *fără-legi* (FS 223), *fără-legiui* (ibid. 150), *fără-de-legi* (PH 105^{v} /4), *fără-de-legiui* (CC_2 485) pot fi derivate cu sufixul verbal de la substantivul *fără-(de-)lege* [6] (și în acest caz nu ne-ar interesa aici), dar pot fi și compuse din prepoziția *fără* și verbele *legi* sau *legiui*, după modelul v.sl. *bezakonovati* [7].

Etimologia unei formații vechi, *prea-fără-dumnezei* (CC_2 287), nu poate fi precizată. Acest verb este fie derivat de la *Dumnezeu* și compus cu un adverb și cu o prepoziție, fie format de la un *fără-Dumnezeu*, neîntîlnit în textele cercetate, dar posibil, traducerea slavului *bezbogŭ*.

§ **206.** Verbele compuse întrebuințate în limba contemporană sînt sudate. În limba veche însă, termenii componenți puteau fi izolați prin intercalarea auxiliarului (de viitor sau de perfect compus) sau a unui alt cuvînt între părțile compusului: *bine vei vrea* B 25^1/16, *bine au voit* (a. 1756) CREST. II 100, *bine se-l cuvinteze* FUGARIU, Ș. CLIII (ultimul reluat de unii poeți: *O rază rece bine-vă-cuvîntă.* TOPÎRCEANU, P. O. 72, *Însumi bine-vă-cuvînt.* ARGHEZI, V. 57).

VERBE ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE

§ **207.** O categorie mai bogată decît cea a verbelor formate din cuvinte întregi existente și independent în limbă este cea a verbelor în structura cărora intră elemente de compunere. În această ultimă clasă se pot distinge două grupe:

---

[5] Cf. IORDAN, STIL. 40. Pierre Guiraud studiază compusele de acest tip din limba franceză, numindu-le „tautologice" (cf. *Structures étymologiques du lexique français*, Paris, 1967, p. 10—26). Halina Lewicka numește (într-un mod mai adecvat) compuse „tautologice" formațiile alcătuite din doi termeni sinonimi (cf. *La langue et le style du théâtre comique français*..., p. 44—46).

[6] Cf. Victor Morariu, *Formarea vorbelor în Psaltirea Șcheiană*, în „Codrul Cosminului", IV—V (1927—1928), p. 264.

[7] Cf. PS glosar.

a) Verbe formate numai din elemente de compunere: *bifurca, echivala, electrocuta, legifera, multiplica, prolifera, vocifera* etc. Aceste verbe conţin pe primul loc o temă: *bi-, echi-, legi-, multi-, proli-, voci-* etc., iar pe locul final, un element cu aspect de verb (avînd un sufix verbal, în exemplele noastre *-a*): *-furca, -vala, -fera, -plica* etc. *Electrocuta* este un cuvînt format în engleză *(to electrocute)* cu tema *electro-*, după verbul *to execute* „a executa"[8] (şi intrat în română prin filieră franceză).

b) Verbe formate dintr-un element de compunere (temă sau cuvînt existent în altă limbă) şi un cuvînt întreg existent şi independent în română: *autocaracteriza, autoflagela, automutila, maltrata, menţine, pirograva, satisface, teleghida*, (învechite) *licueface* „lichefia", *rareface* „rarefia", *scariface* „scarifica", *versiface* „versifica"[9] etc.

Temele cu care se formează verbe compuse sînt în general aceleaşi care intră şi în alcătuirea substantivelor şi adjectivelor compuse; la categoria verbului însă este pus la contribuţie numai un mic număr dintre ele.

Pentru problema posibilităţii de analiză a verbelor de tip tematic şi pentru chestiunile care privesc temele (caracterizarea morfologică, semantică etc.), vezi § 9.

Între componentele verbelor se stabilesc relaţii echivalente cu cele de subordonare: primul element îl determină pe cel de-al doilea (care are valoare verbală), avînd funcţiune echivalentă cu a unui complement (direct sau circumstanţial). Compusele sînt sudate, prezentîndu-se din punct de vedere morfologic şi sintactic ca nişte unităţi.

Verbele de tip tematic sînt de cele mai multe ori împrumutate. Unele provin din franceză: *pirograva* (fr. *pyrograver*), *prolifera* (fr. *proliférer*), *teleghida* (fr. *téléguider*), altele au etimologie multiplă, terminologia căreia le aparţin compusele discutate fiind în cea mai mare parte internaţională: *bifurca* (fr. *bifurquer*, it. *biforcare*), *echivala* (fr. *équivaloir*, it. *equivalare*, lat. *aequiualere*), *legifera* (it. *legiferare*, fr. *légiférer*), *vocifera* (fr. *vociférer*, lat. *uociferare*) etc. *Multiplica* este un împrumut savant din latină.

Cîteva exemple reprezintă semicalcuri: *maltrata* (cf. fr. *maltraiter*), *menţine* (cf. fr. *maintenir*), *satisface* (cf. fr. *satisfaire*, lat. *satisfacere*). *Licueface, rareface, scariface, versiface* reprezintă traducerea unor formaţii latineşti avînd în ultima parte verbul *facere* (*liquefacere, rarefacere*) sau elementul de compunere *-ficare* (*scarificare, uersificare*) ori a derivatelor corespunzătoare din italiană (cu suf. *-ficare*, de exemplu *scarificare*) şi din franceză (cu sufixul *-fier*, de exemplu *liquéfier, raréfier, scarifier*)[10]. Compusele româneşti au ca prim termen elementele de compunere *licue-, rare-, scari-, versi-*, păstrate ca atare, iar ca termen final, verbul românesc *face*.

---

[8] Cf. *The Shorter Oxford English Dictionary*, ed. a III-a, Oxford, 1964, s.v.

[9] Pentru ultimele exemple, cf. Despina Ursu, în LR XIV (1965), nr. 3, p. 377.

[10] Cf. Despina Ursu, *loc. cit.*

În privinţa creaţiilor româneşti nu ne putem pronunţa decît cu mare prudenţă, deoarece materialul de care dispunem este foarte incomplet. Dicţionarele generale conţin puţini termeni tehnici (aşa cum sînt, în cea mai mare parte, compusele de tip tematic), numai cei intraţi în uzul comun (după cum este şi firesc), iar *Lexiconul tehnic român* nu înregistrează verbe articole separate, ci substantive care denumesc operaţii, procese etc. Din în consultarea izvoarelor noastre reiese că singurul element productiv în compunerea verbelor pe teren românesc este *auto-*. Iată cîteva exemple: *autoadministra, autoanaliza, autobiciui, autocaracteriza, autoconserva, autodemasca, autodenunţa, autodepăşi, autodescrie, autoguverna, autoiluziona, automortifica, automutila, autoperfecţiona, autoprograma, autosalva, autozidi* (*Sufletul* ***s-a autozidit*** *într-un turn de ivoriu.* CONTEMPORANUL 1964, nr. 42, 3/5). Verbele compuse cu *auto-* nu sînt, toate, termeni strict tehnici, ci aparţin în general vorbirii cultivate. Ele se pot forma oricînd (multe sînt creaţii ocazionale[11]) pentru a arăta că acţiunea care se răsfrînge asupra subiectului este îndeplinită de el însuşi, prin mijloace proprii.

Verbele compuse de tip tematic sînt atestate din primele decenii ale secolului al XIX-lea; numărul lor creşte treptat, o dată cu dezvoltarea terminologiei ştiinţifice şi a limbajului cult în general.

În concluzie, categoria verbelor compuse, foarte slab reprezentată în latină[12], a fost întărită în română mai ales prin împrumuturi şi calcuri cărturăreşti după diverse limbi: slavă, greacă şi, mai tîrziu, franceză, italiană etc. Compusele româneşti fără model străin sînt puţin numeroase şi au o frecvenţă redusă în vorbirea curentă.

VERBE COMPUSE PARASINTETICE

§ **208**. O serie de verbe sînt compuse şi derivate în acelaşi timp. Majoritatea au la bază un grup sintactic format dintr-o prepoziţie şi un substantiv (sau o altă parte de vorbire substantivată), la care s-a ataşat un sufix verbal (de obicei *-a*, mai rar *-i*): *dedulci* „a mînca de dulce în zilele de post, a se deprinde cu un lucru bun" < *de dulce*, *delătura*[13] „a da la o parte" (MARIAN, NA. 67, SBIERA, F. S. 27) < *de lături*, *dupăci* „a coase după ac" (VICIU, GL.) < *după ac*, *îngenunchea* < *în genunchi*, *înlătura* < *în lături*, *înmîna* < *în mînă*[14], *întreochea* „a cădea bolnav, (despre vite) a căpăta boala de sîngerat" (DENSUSIANU, Ţ. H. 322) < *între ochi*, *întropărta* „a da într-o parte" (GL. OLT., s.v.) < *într-o parte*, *întruchipa* < *întru chip*, *întroloca* „a se aduna la un loc" (CANTEMIR,

---

[11] Vezi şi alte exemple la IORDAN, L. R. A. 219—220.

[12] Cf. ILR I 108.

[13] Cf. J. Byck, *Derivaţie şi sintaxă*, p. 126.

[14] Verbele care provin din prepoziţia *în* şi un substantiv alcătuiesc un grup relativ numeros.

I. I 141, PAMFILE, S. V. 203) < *întru loc*, *întruni* < *într-una*, *pefuga* „a goni, a fugări" (LB) și *păfuga* (ALEXICI, L. P. 20) < *(a pune) pe fugă* etc.

Puține exemple pornesc de la alte părți de vorbire decît cele menționate mai sus. *Mulțumi* provine din adjectivul *mulți* și substantivul *ani* (din formula de urare *la mulți ani*, cf. și gr. εἰς πολλὰ ἔτη[15]); la care s-a adăugat sufixul verbal[16], iar *prescurta*, din *pre scurt* (prepoziție și adverb) + sufixul *-a*. Numai unele dintre verbele compuse parasintetice au circulație în limba comună (*îngenunchea*, *înlătura*, *înmîna*, *întruchipa*, *întruni*, *mulțumi*, *prescurta* etc.); celelalte sînt, după cum demonstrează atestările de mai sus, regionale sau învechite și regionale.

---

[15] Cf. DLR, s.v.

[16] Forma originară, *mulțăni*, a fost transformată în *mulțămi* (de vorbitori care nu analizau formația și care credeau că *n*, reprezentînd o pronunțare dialectală, palatalizată, a lui *m*, trebuie înlocuit, într-o exprimare literară, cu acesta din urmă) și apoi în *mulțumi* (prin asimilare vocalică). Cf. HRISTEA, E. 300.

ADVERBUL

§ **209**. Adverbele compuse pot fi grupate din punctul de vedere al structurii lor (ca și substantivele, adjectivele, pronumele și verbele) în două clase: adverbe compuse din cuvinte întregi existente și independent în română și adverbe în alcătuirea cărora intră elemente de compunere.

ADVERBE COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ȘI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ **210**. În această categorie se întîlnește o mare varietate de formații, ca rezultat al multiplelor combinații dintre diferite părți de vorbire. Adesea unul dintre termenii componenți este el însuși adverb: prepoziție + adverb, adverb + verb, adverb + pronume, adjectiv pronominal + adverb, adverb + substantiv, prepoziție + numeral cardinal + adverb + substantiv, adverb + participiu, adverb + numeral cardinal, adverb + prepoziție + prepoziție + numeral cardinal, adverb + conjuncție, adverb + interjecție. Uneori ambele componente sînt adverbe sau două adverbe sînt combinate cu o prepoziție ori cu o conjuncție. Dar sînt numeroase și exemplele de adverbe compuse în structura cărora intră diverse alte părți de vorbire: prepoziție + substantiv, adjectiv + substantiv, prepoziție + pronume, prepoziție + numeral cardinal + substantiv, articol nehotărît + substantiv, prepoziție + articol nehotărît + substantiv, verb + substantiv, verb + conjuncție, verb + substantiv + conjuncție, prepoziție + numeral cardinal, prepoziție + prepoziție + numeral cardinal, prepoziție + prepoziție + prepoziție.

§ **211**. Cea mai mare parte a adverbelor compuse au luat naștere pe calea sudării unui grup sintactic obișnuit în limbă (de obicei un circumstanțial local, temporal, modal), de exemplu din substantiv și prepoziție, adverb și prepoziție, substantiv și adjectiv, verb și conjuncție etc. Pentru unele formații, cum ar fi, de exemplu, *totdeauna*[1], nu există încă explicații satisfăcătoare asupra felului cum au apărut.

§ **212**. Gradul de sudare a termenilor nu este același la toate compusele : la unele procesul este mai avansat (mai ales atunci cînd au avut loc modificări fonetice sau cînd compusul cuprinde elemente arhaice, în aceste cazuri, părțile alcătuitoare distingîndu-se numai la o analiză atentă), la altele, componentele se recunosc cu ușurință, ele păstrîndu-și într-o măsură mai mare sau mai mică individualitatea. Din prima categorie fac parte exemple ca : *destul*, *împreună*, *totdeauna*, *odinioară*, *laolaltă* etc., din cea de-a doua : *astă-iarnă*, *pe urmă*, *încolo*, *deseară*, *astfel*, *niciodată*, *alteori*, *deseori*, *oriunde* (care poate fi disociat prin intercalarea unei prepoziții : *ori de unde*) etc. Din această ultimă clasă, a compuselor analizabile, fac parte și unele formații ale căror componente sînt clare, dar al căror mod de îmbinare (raport sintactic) este neclar, de exemplu : *an-vară* „în vara anului precedent”, *an-iarnă* etc.

PREPOZIȚIE + ADVERB

§ **213**. Cele mai multe adverbe compuse s-au format prin sudarea adverbului cu prepoziția care-l preceda, construirea adverbelor cu prepoziții fiind foarte frecventă în limba noastră[2]. Iată o serie de exemple de acest tip : *arazna*, *de-abia*, *de asemenea*, *deasupra*[3], *decît*, *degeaba*, *demult*, *deplin*, *desigur*, *destul*[4] (< *de* + *sătul*), *dinadins* (< *de* + *înadins*), *dinafară* (< *din* + *afară*), *dinăuntru* (< *de* + *înăuntru*), *dincoace* (< *de* + *încoace*), *dincotro* (< *de* + *încotro*), *dindărăt* (< *de* + *îndărăt*), *dintr-adins*, *înadins*, *înapoi*, *încolo*, *întocmai*, *într-adins*, *precum*, *prejos*, *presus* etc.

După cum se vede, prepozițiile folosite sînt : *a*, *de*, *din* (el însuși compus din *de* + *în*), *dintr(u)* (compus din *de* + *întru*), *în*, *într(u)*, *p(r)e*.

Nu se poate stabili cu precizie felul cum au luat naștere adverbele *dinainte*, *dinapoi*, *dincolo*, fie prin contopirea prepoziției *de* cu adverbele *înainte*, *înapoi*, *încolo*, fie prin alăturarea prepoziției *din* la *ainte*, *apoi*, *colo*. Deoarece cronologia relativă a termenilor în discuție nu ne ajută (*ainte* și *înainte*, *apoi* și *înapoi*, *colo* și *încolo* au circulat în aceeași perioadă), presupunem valabilă prima alternativă[5], avînd în vedere că *de* creează mai multe cuvinte de acest tip decît *din*[6]. Etimologia lui *dincolo* < *de* +

---

[1] Existent și în meglenoromână. Cf. P. PAPAHAGI, M. II 124.

[2] Cf. Fulvia Ciobanu, *Valorile prepozițiilor în construcție cu adverbele*, în SG III, p. 45—46.

[3] Unele adverbe, cum este *deasupra*, se folosesc cu aceeași formă și ca prepoziții ; altele, ca prepoziții, au o formă specifică (sînt articulate), ca de exemplu : *dinaintea*, *dinapoia*, *dedesubtul*, *împotriva* etc. (Cf. GRAM. ROM. I 323).

[4] *Deplin* și *destul* sînt folosite și ca adjective.

[5] Adoptată și de PHILIPPIDE, P. 92.

[6] Cf. Fulvia Ciobanu, *lucr. cit.*, p. 49.

încolo este sprijinită și de faptul că *dincoace* este format din *de* + *încoace* (compunerea cu *din* fiind puțin probabilă, căci un adverb **coace* nu este atestat). În ce privește compusul *dincotro* trebuie presupus că s-a pornit de la prepoziția *de* și nu de la *din*, deoarece adverbul *cotro* are o apariție sporadică, numai în poezia populară[7], fiind probabil izolat din *încotro*.

Adverbele compuse au în general sensuri noi față de cele care le stau la bază, prepozițiile contribuind cu înțelesurile lor[8]; ele indică punctul de plecare (*dinafară*, *dinăuntru*, *dincotro*), direcția mișcării (*încolo*, *dincolo*)[9], starea : *rîndul* **dinainte**, *labele* **dinapoi**, *partea* **dinăuntru**. *S-a sculat în vremurile mai* **dincoace** *un învățat mai iscusit decît toți* (SADOVEANU, O. XV 507), *partea* **dindărăt** *a căruței* etc.[10].

Uneori însă, mai ales în cazul adverbelor modale, prepozițiile nu aduc nuanțe semantice proprii, ci întăresc ideea exprimată de adverb. Compară în acest sens pe *arazna*, *de-abia*, *de asemenea*, *desigur*, *întocmai* cu *razna*, *abia*, *asemenea*, *sigur*, *tocmai*.

Adverbele compuse *dinadins* și *dintr-adins*, pe de o parte, *înadins* și *într-adins*, pe de altă parte, prezintă același înțeles, prepozițiile *dintru* și *întru* neavînd sensuri deosebite de cele ale prepozițiilor *din* și *în* (față de care sînt astăzi variante fonetice).

În unele cazuri sensul prepoziției se pierde, prepoziția se sudează cu adverbul, iar noul adverb se construiește ca oricare altul, cu o prepoziție (vezi nota 1, p. 394). În felul acesta se poate ajunge, cu timpul, la o nouă compunere. Așa au luat naștere *de-a pururi*, *îndeosebi* (de la adverbele compuse atestate în limba veche, dar care astăzi nu mai circulă ca atare, *apururi*, *deosebi*), *îndeadins*, învechit (PRAV. 94, de la *deadins* PO 142/20), *dădănadins*, regional (UDRESCU, GL.), de la *dinadins* și prepoziția *de* (cu pronunțare caracteristică Munteniei). *Îndelung*, compus vechi în limbă (CC_2 50), este format cu două prepoziții, căci **delung* nu apare în texte (*înlung* există însă : CC$_2$ 40, 213). În cuvîntul *îndeaproape* putem distinge, de asemenea, două prepoziţii înaintea adverbului, *de aproape* neconstituind un compus; aceeaşi este şi situaţia lui *îndeaievea*, regional. În aceste ultime trei cazuri există şi posibilitatea ca adverbele să fie precedate de prepoziţia *înde*.

---

[7] Cf. DA, s.v. *încotro*.

[8] O analiză semantică detaliată face Fulvia Ciobanu în lucrarea citată.

[9] Adverbele *dincoace* și *dincolo* pot fi accentuate în două feluri : cu accentul pe prima parte (*díncoace*, *díncolo*) sau pe partea a doua (*dincoáce*, *dincólo*). Între *díncoace* și *dincoáce*, ca și între *díncolo* și *dincólo* există unele diferențe semantice (semnalate de Mioara Avram, în *Omagiu lui Iorgu Iordan*, București, 1958, p. 55—57). *Díncoace* și *díncolo*, în toate contextele în care apar, pot avea și variantele de pronunțare *dincoáce*, *dincólo*. *Dincoáce* și *dincólo* însă au și sensuri proprii, unde nu pot fi înlocuite prin *díncoace*, *díncolo* (*dincoáce* cu sens temporal, cu sens local arătînd proveniența unei mișcări, *dincólo* cu sens local indicînd punctul de plecare al unei deplasări în spațiu).

Accentuarea originară a adverbelor în discuție este *dincoáce*, *dincólo* (cu păstrarea locului accentului din cuvintele de bază : *încoáce*, *încólo*). Accentuarea mai nouă, *díncoace*, *díncolo*, a apărut și apoi s-a impus ca normă numai în situațiile în care sensurile termenilor componenți (mai ales raporturile exprimate de prepoziția *de*) nu au mai fost înțelese. Acolo unde sensul compusului menține înțelesurile componenților, de exemplu în *dincólo*, „din acea parte”, este păstrată și vechea pronunțare.

[10] Într-o fază mai veche a limbii prepoziția introducea adverbul cu funcțiune de atribut (*piciorul* ***de îndărăpt*** LB). În limba contemporană prepoziția s-a sudat cu adverbul, sensul ei s-a șters, așa încît în situația pe care o discutăm, adesea, prepoziția *de* se repetă : *rîndul* ***de dinainte***, *partea* ***de dindărăt*** etc.

Din categoria adverbelor alcătuite dintr-o prepoziţie şi un adverb compus fac parte şi exemplele în care adverbul intrat în compunere este format la rîndul lui din alte părţi de vorbire decît cele amintite pînă aici : prepoziţie + substantiv (*deîndată* < *de* + *îndată*, iar *îndată* < *în* + *dată*, *dimpotrivă* < *de* + *împotrivă*[11], *îndeajuns* < *în* + *deajuns*, *îndeseară* < *în* + *deseară*, ultimele două formate poate din prep. *înde* + substantiv), prepoziţie + prepoziţie + substantiv (*dimprejur* < *de* + *împrejur*, *primprejur* < *pre* + *împrejur*), adjectiv + substantiv (*adeseori* < *a* + *deseori*, *arareori* < *a* + *rareori*), prepoziţie + prepoziţie + numeral (*dimpreună* < *de* + *împreună*), adverb + prepoziţie + prepoziţie + numeral (*întotdeauna* < *în* + *totdeauna*), adverb + termenul de compunere *va*[12] (*întrucîtva* < *întru* + *cîtva*), prepoziţie + pronume (formele regionale : *delaolaltă* < *de* + *laolaltă*, *întrelaolaltă* < *între* + *laolaltă*).

Productivitatea procedeului compunerii adverbului cu prepoziţia care îl precedă reiese nu numai din numărul mare de formaţii de acest tip, ci şi din exemplele de compuneri succesive bazate pe acelaşi element : *apururi*, *de-a pururi*, *deosebi*, *îndeosebi*, pomenite mai sus; *totdeauna*, *întotdeauna*, apoi, împreună cu prepoziţia *de*, *dintotdeauna*.

PREPOZIŢIE + SUBSTANTIV

§ **214**. Numeroase sînt şi adverbele care s-au format prin aglutinarea prepoziţiei la substantivul (uneori la plural) cu care era construită. Procesul a fost favorizat de funcţiunea circumstanţială (cu sens local, temporal, modal etc.) a construcţiei substantivale : *acasă*, *alături*, *alocuri*, *aminte*, *aseară*[13], *degrabă*, *de loc*, *departe*, *desăvîrşit*, *deseară*, *devale*, *devreme*, *îndată*, *pesemne*, *pe urmă*, (regional) *asîlă* „în silă, fără plăcere" (LEX. REG. II 56). Substantivul s-a combinat cu două prepoziţii : *în* şi *de* (sau cu prepoziţia *înde*) : *îndemînă*, *îndeobşte*; *în* şi *pre* : *împrejur*.

Prepoziţiile folosite în compunere cu substantivele sînt : *a*, *de*, *după*, *în*, *pe*. Valorile lor sînt în general mai clare decît în compunere cu adverbele. Ele indică locul, direcţia mişcării : *acasă*, *alături*, *departe*, *devale*; precizarea momentului : *deseară*, *îndată*, *pe urmă*.

---

[11] Pentru analiza adverbelor compuse care constituie al doilea termen al compuselor discutate aici, vezi paragrafele următoare.

[12] Pentru explicaţia lui, vezi Pronumele, § 191.

[13] Prima parte a acestui compus este prepoziţie şi nu adjectiv pronominal (cum o interpretează CADE), deoarece accentul cade pe substantiv, ca şi în alte compuse cu prepoziţia *a*, de exemplu *acásă*, şi nu pe *a*, aşa cum ar fi trebuit să se întîmple dacă primul termen al compusului ar fi fost adjectiv pronominal, de exemplu *ástă-seară*, *ástăzi* (cf. DA, s.v. *aseară*).

ADVERB + VERB

§ **215**. Într-o altă categorie se grupează formaţiile în care adverbul este însoţit de un termen de compunere provenit dintr-o formă verbală[14]. Adverbele din aceste compuse sînt pronominale. Termenii de compunere : *fie*, *oare*, *ori*, *veri*[15] stau înaintea adverbului; *va*, în urma adverbului : *oarecum*, *oricînd*, *oricum*, *oriunde*, *cîndva*, *cumva*, *undeva* şi, cuvinte învechite şi regionale, *fiecînd*, *fiecum*, *fieîncotro*, *fieunde*, *oarecînd*, *oareunde*, *vericînd*, *încotrova*.

ADVERB + PRONUME

§ **216**. Din adverbe (unele compuse la rîndul lor) şi pronumele *şi*[16] au luat naştere mai multe adverbe :

a) *cîtuşi*[17], *iarăşi*, *totuşi* şi, învechite şi regionale, *aciiaşi* (şi *acieşi*), *acmuşi*, *acoloşi*, *aşaşi*, *atunceşi*, *cîndvaşi*, *cumuşi*, *încăşi*, *îndatăşi*, *niceşi*[18], în care pronumele constituie ultima parte a compusului;

b) *orişicînd*, *orişicum*, *orişiunde*, (învechite şi regionale) *oareşicînd*, *oareşicum*, unde *şi* este plasat între un termen de provenienţă verbală şi un adverb pronominal.

Se pare că pronumele s-a ataşat mai întîi la adverbe ca : *aciia*, *acmu*, *acolo*, *atunci*, avînd, în aceste compuse, valoarea „chiar" (*acoloşi* „chiar acolo"). Ulterior, procedeul s-a generalizat (*cîndvaşi*, *cumuşi*, *iarăşi* etc.), *şi* a devenit o marcă adverbială, pierzînd nuanţa semantică iniţială[19].

Formaţiile *acoloşa*, *aicişa*, de circulaţie regională (cf. UDRESCU, GL.) reprezintă probabil adverbele compuse *acoloşi*, *aicişi*, cu *-a* adverbial la final[20].

În adverbul *fieştecum*, învechit şi regional, după verb şi pronume apare încă un termen, *-te-*, de origine necunoscută[21].

ADJECTIV PRONOMINAL + ADVERB

§ **217**. Adjectivul pronominal (nehotărît sau demonstrativ) se alătură unor adverbe[22] simple (mai ales nehotărîte) : *altcînd*, *altcum*, *altunde*, *alaltăieri*, (regional) *alaltămîine* (şi *mîine-alaltă* „nu peste mult timp") sau compuse : *altcîndva*, *altcumva*, *altundeva*.

---

[14] Cf. Alf Lombard, *loc. cit.*

[15] Pentru etimologiile acestora, vezi § 191.

[16] Vezi discuţia de la § 182.

[17] În limba comună contemporană, în expresiile : *cîtuşi de puţin*, *cîtuşi de cît*.

[18] Cf. I. A. Candrea, *lucr. cit.*, p. 230.

[19] Cf. J. Byck, *Pronumele* ***ipse*** *în limba română*, p. 27—29.

[20] Id. *ibid.*, p. 29. Pentru o altă analiză (adverbele *acolo*, *aici* şi „elementul deictic" *-şa*), cf. GRAM. ROM. I 304.

[21] Vezi § 182.

[22] Cf. Mioara Avram, *Sur quelques pronoms et adverbes indéfinis dans les langues romanes*, comunicare ţinută la Cel de-al XII-lea Congres Internaţional de Lingvistică şi Filologie Romanică, Bucureşti, 15—20 aprilie 1968, care explică prezenţa adjectivului pronominal *alt* ca determinant al unui adverb prin analogie cu formaţiile în care *alt* determină un substantiv sau un pronume.

ADJECTIV + SUBSTANTIV

§ **218.** a) O serie de adverbe compuse sînt formate dintr-un adjectiv pronominal cu funcțiune de atribut și un substantiv. Adjectivul pronominal precedă substantivul și este de două feluri :

α) demonstrativ : *astă-iarnă*, *astă-seară*, *astă-vară*, *astăzi* [23], *astfel*, *alaltăseară*, (populare) *ăst-an* (ori *est-an*), *estimp*. *Astă-noapte* și *astă-primăvară* au și variantele : *as-noapte*, *az-noapte*, *azi-noapte* [24] și, respectiv, *ast-primăvară*, *as-primăvară*, *azi-primăvară* [25]. Primul termen al variantelor *azi-noapte* și *azi-primăvară* se confundă cu adverbul *azi* ;

β) nehotărît : *altădată*, *alteori*, *altfel*, *uneori*.

Se observă că adverbele grupate sub *a*, în afară de *astfel* și *altfel*, sînt temporale.

b) Cîteva adverbe sînt compuse dintr-un adjectiv care nu este de origine pronominală (cu funcțiune de atribut) și un substantiv : *bunăoară*, *deseori*, *rareori*.

ADVERB + ADVERB

§ **219.** Un grup destul de mare de adverbe compuse îl constituie formațiile alcătuite din două adverbe. Cu excepția lui *numai* și a cîtorva compuse cu *mite*, adverbele de acest tip sînt pronominale : *nicicînd*, *nicicît*, *nicicum*, *niciunde*, (regionale) *amucînd* „cîndva”, *amucum* „cumva, într-un fel oarecare” *amuinde* „undeva, într-un loc oarecare” (LEX. REG. II 85) și, cu al doilea adverb compus la rîndul lui : *cîteodată*, *niciodată*, (învechit și regional) *niciodinioară*, *totodată*, (rar) *totdeodată*.

Ambele adverbe care se combină sînt ele înseși compuse : *numaidecît*.

Între cele două adverbe apare o prepoziție : *nicidecum*.

Cîteva compuse sînt formate din adverbul *mite* (desprins din împrumuturi ca *tocmaimite* și analizat de vorbitori ca o îmbinare de două pronume personale : *mi* și *te*) și încă un adverb, care îl precedă [26] : *buznamite*, *cumite* (< *cum* + *mite*), *dapoimite*, *încămite*, *păcumite* (< *precum* + *mite*). Exemplele sînt regionale.

Adverbul compus *pasămite* conține ca prim termen pe *pasă*, a cărui calificare morfologică prezintă dificultăți. *Pasă* a fost considerat verb [27] sau, probabil mai apropiat de adevăr, adverb (provenit din adverbul compus *basam* sau *basama*, *basamă*, *basema*, care are la bază, la rîndul lui, construcția *bag seamă*) [28].

---

[23] Compusul nu are trei silabe, așa cum avea grupul de bază *astă zi*, deoarece *i* din *zi* nu mai este astăzi silabic.

[24] Cf. DA, s.v. *azi*.

[25] Cf. I. Iordan, în BL X (1942), p. 37—38.

[26] Cf. Fulvia Ciobanu, *Originea lui* ***mite***, în SCL XVII (1966) nr. 6, p. 683—691.

[27] Cf. GRAUR, E. 124—126.

[28] Cf. Fulvia Ciobanu, *lucr. cit.*, p. 687—688.

PREPOZIȚIE + PRONUME

§ **220.** Din prepoziție și pronume demonstrativ sînt formate : *laolaltă* (din *la* + *alaltă*, cu dezvoltarea unei semivocale între cele două vocale în hiat : *la alaltă* > **laualaltă* > **lauălaltă* > *laolaltă* [29]) și, cuvinte învechite și regionale, *deolaltă* „unul de altul” URICARIUL IV 48/1, *dupăolaltă* „unul după altul, unul în urma altuia” EMINESCU, O. I 232, *lîngăolaltă* „unul lîngă altul” MAIORESCU, CR. II 396, *întreolaltă* „împreună, reciproc” EMINESCU, O. I 203, *îndealalt* „unul de la altul, reciproc” DVS 43^r /31 (cu păstrarea lui *a*).

DIVERSE PĂRȚI DE VORBIRE

§ **221.** În afară de categoriile înfățișate mai sus, mai există o serie de adverbe compuse din diverse părți de vorbire care nu alcătuiesc clase însemnate ca număr de formații, la fiecare tip de compuse de acest fel înregistrîndu-se numai cîteva exemple, iar la unele chiar cîte un singur exemplu. Astfel :

— adverb + substantiv : *ieri-noapte* [30], (învechit și regional) *mînezi*, (populare) *an-vară* (SEVASTOS, C. 52), *an-iarnă* (ALECSANDRI, P. I 41), *an-primăvară* (MARIAN, T. 222). Substantivul stă înaintea adverbului în formația regională *samite*, în care primul termen al compusului reprezintă substantivul *seamă* (din construcția *bag seamă*), pronunțat *samă* [31] ;

— prepoziție + numeral cardinal + substantiv : *deodată*, *dintr-o dată*. Compusele *deunăseară* [32], *deunăzi* mențin forma învechită de feminin *ună*;

— prepoziție + numeral cardinal + adverb + substantiv : *deocamdată* ;

— articol nehotărît + substantiv : *odată*. În *odinioară*, articolul nehotărît s-a alipit la un adverb (formele *dănăoară*, *dinăoară*, *dinioară* circulau în limba veche : COD. VOR. 155/11, CORESI, în PS 186, DOSOFTEI, în PS 118), probabil sub influența lui *odată* ;

— prepoziție + articol nehotărît + substantiv : *deoparte* ;

— verb + substantiv : *basam* (sau *basama*, *basamă*, *basema*), folosit regional, provine, după cum s-a mai spus (vezi § 219), tot din construcția *bag seamă* (pronunțată regional *bag samă*) ;

— verb + conjuncție : *parcă*, *cică* (și *ceancă*, *ceaică*, *ceacă*), *crică* (LR X (1961), nr. 2, p. 128), *mătincă* (BPH IV (1937) 81), forme contrase din *se pare că*, *se zice că* (și *ziceam că*, *ziceai că*, *zicea că*), *cred că*, *mă tem că*.

---

[29] Cf. DHLR II 29.

[30] Creat după modelul lui *azi-noapte* (pentru care vezi mai sus, § 218 a α), cf. I. Iordan, în BL X (1942) 38.

[31] Cf. Fulvia Ciobanu, *lucr. cit.*, p. 685.

[32] Formație izolată, cf. IORDAN, L. R. A. 232.

Prima formație apare în limba comună, a doua este de uz popular, iar ultimele două, regionale;

— verb + substantiv + conjuncție : *basamcă* (*basancă*, cf. LEX. REG. II 38), de asemenea regional, provine din *bag seama că*;

— adverb (cu funcțiune de complement circumstanțial de mod) + participiu : *bineînțeles*;

— prepoziție + numeral cardinal : *într-una* „mereu, neîncetat";

— prepoziție + prepoziție + numeral cardinal : (cu forma de feminin învechită a numeralului) *împreună*, (regional) *deauna* „drept, direct" (LEX. REG. II 50);

— adverb + numeral cardinal : *totuna*;

— adverb + prepoziție + prepoziție + numeral cardinal : *totdeauna*;

— adverb + conjuncție : *așadar*. Conjuncția stă înaintea adverbului în : *dar(ă)mite* (și *damite*, cf. UDREȘCU, GL.);

— conjuncție + adverb + adverb : *darcumite* < *dar* + *cum* + *mite*, folosit regional;

— adverb + interjecție. Adverbele *acolo-ia*, *aici-ia*, folosite regional, au fost interpretate ca adverbe demonstrative (simple, necompuse) însoțite de elementul deictic *-ia* [33]. Aceste adverbe trebuie considerate compuse în cazul în care *ia* este calificat interjecție, cu rolul de a întări valoarea demonstrativă a adverbului (*ia* are același rol și pe lîngă unele pronume, vezi § 188 b). Această ultimă interpretare se sprijină pe existența unei formații ca *aici-iată* (LEX. REG. II 115) avînd o structură și un sens identice cu cele ale compuselor pe care le discutăm și a cărei analiză (adverb + interjecție) este lipsită de orice echivoc;

— prepoziție + prepoziție + prepoziție : *dedesubt*.

În *dis-de-dimineață* (învechit *dins-de-dimineață*) și *dis-de-noapte* (învechit *dins-de-noapte*), alături de prepoziția *de* și de substantivele *dimineață* și *noapte*, se află, ca prim termen al compusului, *dis (dins)*, care provine fie din *din zi* [34], fie din *de* + *îns* [35].

ISTORIA ADVERBELOR COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI

§ **222**. Compunerea adverbelor este un procedeu foarte frecvent în latină, în special în limba vorbită, unde se simte mai mult nevoia de a insista, de a preciza, de a clarifica. Unele adverbe compuse au fost transmise limbilor romanice [36]. Și româna a moștenit astfel de compuse, de exemplu : *abia*, *afară*, *aici*, *anțărț*, *apoi*, *aproape*, *așa*, *atunci*, *nicăieri*, *poimîine* [37]. Dintre acestea numai *anțărț* și *poimîine* sînt parțial analizabile, datorită existenței independente a lui *an* și a lui *mîine*.

---

[33] Cf. GRAM. ROM. I 46, 304.

[34] Cf. DA ms.

[35] Cf. IORDAN, L. R. C. 471. DRĂGANU, R. S. 34, cunoaște forma *des-de-dimineață* și crede că *des-* provine din lat. *de ipso*.

[36] Cf. ILR I 201 ; DARMESTETER, T. 79.

[37] Pentru etimologia acestor adverbe vezi CDDE, cu excepția lui *anțărț*, pentru care cf. DA S.V.

Categoria adverbelor s-a îmbogățit printr-un număr însemnat de creații originale și prin puține calcuri (de exemplu, *bineînțeles*, după franceză).

Principalele tipuri de adverbe compuse în românește sînt vechi în limba noastră : ele sînt bine reprezentate în textele secolelor al XVI-lea și al XVII-lea. Iată cîteva exemple [38]: *de-abia*, *deasupra*, *decît*, *degeaba*, *demult*, *deplin*, *încolo*, *precum*, *presus*, *îndelung*, *dimpreună*, *deodată*, *acasă*, *alocuri*, *aminte*, *aseară*, *degrabă*, *departe*, *împotrivă*, *îndemînă*, *dis-de-dimineață*, *oricînd*, *oriunde*, *oareșicum*, *vreodată*, *odinioară*, *cîndva*, *astă-seară*, *astăzi*, *altădată*, *altfel*, *uneori*, *alaltăseară*, *alaltăieri*, *nicicum*, *numai*, *cîteodată*, *niciodată*. Unele dintre aceste adverbe, păstrate pînă astăzi, mențin fonetisme sau cuvinte învechite, de ex. prepoziția *pre*, numeralul *ună*, pronumele *alaltă*, adverbul *dinioară* etc. În secolele următoare, potrivit materialului de care dispunem, s-au adăugat la tipurile existente formații noi, de exemplu : *desigur*, *îndeaproape*, *îndeajuns*, *după-amiază*, *pesemne*, *astă-iarnă*, *astfel*, *alaltăseară*, *altcîndva*, *totodată*, *numaidecît*. De asemenea au mai apărut și cîteva tipuri neatestate mai înainte, care însumează însă un număr mic de cuvinte : compuse din adjectiv propriu-zis + substantiv, adverb + participiu, adverb + conjuncție, prepoziție + numeral, adverb + numeral, verb + substantiv (vezi exemplele de la § 218 b, 221).

În ce privește întrebuințarea adverbelor compuse în limba actuală, se poate observa abundența formelor din unele graiuri regionale (exemple au fost menționate mai sus), ceea ce demonstrează caracterul popular al procedeului.

ADVERBE ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE

§ **223**. Exemplele de acest tip sînt puțin numeroase, cîteva sînt împrumutate : *ceac-pac* „așa și așa, nici prea bine, nici prea rău" (< tc. *çatpat*, cu înlocuirea lui *t* prin *c*, probabil prin apropiere de onomatopeele românești *ceac!*, *pac!*), *harcea-parcea* „în bucăți, în fărîme" (< tc. *parça-parça*; prezența lui *h* la inițială în locul lui *p* nu a fost încă explicată), *nitam-nisam* (sau *netam-nesam*, *tam-nesam*) „pe neașteptate, deodată" (< bg, *ни там*, *ни сам*), *serta-ferta* „de colo pînă colo, fără rost" (< ngr. σύρτα-φέρτα), *techer-mecher* „în mare grabă, imediat; cu sila" (< tc. *teker meker* [39]).

Aceste formații, alcătuite din cuvinte existente și independent în limbile de origine, sînt neanalizabile din punct de vedere morfologic și semantic în română. Vorbitorii limbii noastre le consideră însă compuse, deoarece disting în structura fiecăreia dintre ele cîte doi termeni, asemănători ca formă, purtînd fiecare accent, legați în scris, potrivit tradiției, prin linioară.

---

[38] Unele dintre ele sînt semnalate și în idiomurile din sudul Dunării, ceea ce poate fi un indiciu că ele au existat cu mult înaintea secolului al XVI-lea ; de exemplu, în aromână : *astară*, *dimult*, *diparte* (cf. T. PAPAHAGI, D., S.V.), în meglenoromână : *an-cola*, *astăzi*, *diparti* (P. PAPAHAGI, M. II 54, 56, 75), în istroromână : *åter* „alaltăieri", *åtezi* „altă zi" (Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, vol. II, București, 1926, p. 212).

[39] Cu schimbarea consoanei inițiale din *teker* „roată" în *m* : *meker*, procedeu vechi și răspîndit în limba turcă (cf. GRAUR, E. 23).

Alte cîteva compuse sînt semianalizabile, vorbitorii înțelegînd numai unul dintre termenii componenți.

Cumgode „neapărat, negreșit; oricum", atestat în Banat (DENSUSIANU, Ț. H. 315, LEX. REG. II 39), este un semicalc după compusul sîrbesc *kakogod* „oricum", care a luat naștere prin substituirea lui *kako* prin corespondentul românesc *cum*[40]. *Vreodată* și (învechit) *vreodinioară* sînt formate dintr-un adverb compus la rîndul lui și elementul *vre-* cu etimologie nesigură[41].

În sfîrșit, mai trebuie adăugat adverbul *viceversa*, împrumutat din franceză sau poate din latină, care cuprinde în prima parte elementul de compunere *vice-*, folosit și în combinație cu substantive (de ex.: *viceamiral*, *vicepreședinte* etc., vezi § 132, pct. 2 a). Deoarece *versa* nu apare decît în compusul pe care îl discutăm și nu este înțeles, *viceversa* trebuie menționat printre compusele semianalizabile.

---

[40] Cf. DA, s.v. Pentru *god*, vezi § 193.

[41] Vezi discuția de la § 193.

PREPOZIȚIA

§ **224.** Prepozițiile compuse constituie în limba noastră o categorie relativ bogată.

În alcătuirea prepozițiilor compuse intră întotdeauna, ca prim termen, o prepoziție.

§ **225.** Cele mai multe prepoziții compuse sînt formate din două sau din mai multe prepoziții simple: *de către*, *de la*, *de pe*, *despre*, *fără de*, *înspre*, *pe la*, *pe lîngă*, *pînă în*, *pînă la*, *de pe lîngă* etc.

Unele dintre prepozițiile simple au fost la origine cuvinte compuse sau chiar grupuri sintactice: *asupra* și *după*, de exemplu, erau grupuri sintactice în latină, dar cu timpul s-au sudat, iar din punctul de vedere al limbii române sînt prepoziții simple.

Prepozițiile compuse se situează pe trepte diferite în ceea ce privește posibilitatea de analiză.

Cîteva prepoziții, sudate, nu sînt astăzi analizabile: *despre* (< *de* + *spre*), *din* (< *de* + *în*), *dinspre* (< *de* + *înspre*), *dintre* (< *de* + *între*), *dintru* (< *de* + *întru*), *prin* (< *pre* + *în*), *printre* (< *pre* + *între*), *printru* (< *pre* + *întru*), *peste* (< *pre* + *spre*)[1].

Este greu de precizat cînd au devenit aceste prepoziții (atestate, cu excepția lui *dinspre*, din secolul al XVI-lea) neanalizabile. După părerea acad. Al. Rosetti, prepozițiile *din*, *prin* (și alte prepoziții compuse cu *de* și *pre*) mai erau analizate în secolul al XVI-lea (grafii ca *de↑(n)*, *pre↑*, *de↑tre*, *de↑tru* și chiar *den*, *pren* dovedesc „sentimentul compoziției"[2]).

Andrei Avram a susținut însă punctul de vedere contrariu[3] cu argumente convingătoare, dintre care cel mai important este următorul: *e* (din prepozițiile în discuție) nu ar fi devenit *i* dacă ar fi fost separat de nazală prin limita silabică și prin vocala *î*[4].

---

[1] Pentru etimologiile acestor prepoziții, cf. TDRG, s.v.

[2] Cf. ROSETTI, I.L.R. 493—495.

[3] Cf. *Contribuții la interpretarea grafiei chirilice a primelor texte românești*, extras din SCL XV (1964), nr. 1—5, p. 33—34, 131.

[4] Pronumele *dînsul* compus din *de* și *îns(u)* era de asemenea neanalizabil în secolul al XVI-lea (vezi § 185 a).

Peste, care apare în secolul al XVI-lea sub formele mai apropiate de etimon *prespre* (CT 17^{v}/8) și *pespre* (CT 31^{r}/23), era, după cît se pare, analizabil în această perioadă, devenind neanalizabil mai tîrziu.

Dimpotrivă, *înspre*, întîlnit pentru prima oară la sfîrșitul secolului al XVIII-lea (a. 1776, URICARIUL XIX 48/6), poate fi analizat și astăzi.

În multe cazuri părțile care alcătuiesc prepozițiile compuse nu s-au contopit, ele își păstrează individualitatea formală și semantică și sînt astfel analizate cu ușurință. În această situație se găsesc, de exemplu, *de către*, *de la*, *de pe*, *pe la*, *pe lîngă*, *pînă la* (întrebuințate din secolele al XVI-lea și al XVII-lea și pînă astăzi) și, cu atît mai mult, numeroasele creații ocazionale, care apar datorită tendinței (manifestate în special în limba vorbită) de a acumula mai multe prepoziții pentru a exprima nuanțe de sens cît mai variate: *de după*, *de lîngă* (care circulă regional și în formele contrase *dingă*, *dincă*, cf. LEX. REG. II 39), *de pe la*, *de pe lîngă*, *de peste*, *de prin*, *de sub*, *în contra*, *pe după*, *pe sub*, *pînă către*, *pînă după*, *pînă înspre*, *pînă pe după*, *pînă pe la*, *pînă (pe) lîngă*, *pînă peste*, *pînă sub* etc. [5]. Sînt folosite pe primul loc, după cum se vede din exemple, în special prepozițiile *de*, *pe* și *pînă* [6], iar pe locul al doilea, de asemenea o prepoziție simplă sau compusă foarte uzuală: *către*, *contra*, *după*, *înspre*, *la*, *lîngă*, *pe*, *pe la*, *pe lîngă*, *peste*, *prin*, *sub* etc.

Prepoziția compusă *de-a*, de asemenea analizabilă, se întrebuințează numai în locuțiuni adverbiale și prepoziționale: *de-a lungul*, *de-a latul*, *de-a dreapta* etc. și în unele nume de jocuri copilărești: *de-a baba oarba*, *de-a șoarecele și pisica* etc. [7].

Intrînd în compunere cu altă prepoziție, *de* ajută de obicei la exprimarea punctului de plecare, *pe* aduce o nuanță de aproximație, iar *pînă* exprimă limita unei extensiuni [8]. În cîteva cazuri sensul prepoziției compuse este astăzi același cu sensul unuia dintre termenii ei componenți [9]: *înspre* înseamnă același lucru ca *spre*; *fără de*, învechit și regional, înseamnă „fără"; *de către*, cînd introduce un complement de agent, are înțelesul „de". *Dintru* și *printru* au aceleași sensuri ca ale prepozițiilor *din* și *prin*, față de care apar astăzi ca variante fonetice, obligatorii în unele situații și facultative în altele, după cum *întru* (unul dintre termenii lor componenți) apare ca o variantă a lui *în* [10].

§ **226**. Ca prepoziții (compuse) sînt folosite și o serie de adverbe (compuse) cu formă articulată [11] (cu excepția lui *deasupra*, care are aceeași formă ca prepoziție și ca adverb): *dedesubtul*, *dinaintea*, *dinapoia*, *dindărătul* etc. Analiza acestora s-a făcut în § 213, 221.

---

[5] Vezi lista foarte bogată dată de Alexandru Philippide în *Gramatică elementară a limbii române*, Iași, 1897, p. 145–157.

[6] Cf. GRAM. ROM. I 332.

[7] *Ibid.*, p. 347.

[8] Cf. GRAM. ROM. I 332.

[9] *Ibid.*, p. 330.

[10] *Ibid.*, p. 356, 366, 380.

[11] Pentru explicația prezenței articolului în aceste formații, cf. GRAM. ROM. I 323.

§ **227**. O singură prepoziție compusă, potrivit materialului nostru, este formată dintr-o prepoziție (compusă la rîndul ei) și un adverb: *fărdemite* (< *fără de* + *mite*), cuvînt regional [12].

§ **228**. Procedeul creării prepozițiilor compuse, existent în latină, s-a extins treptat, atît datorită necesității de a se exprima nuanțe semantice noi, cît și din pricina faptului că unele prepoziții importante (ca *ab* și *ex*, de exemplu) aveau un corp fonetic foarte redus [13].

Româna a moștenit cîteva formații din latină (vezi mai sus, p. 225), și și-a îmbogățit inventarul cu compuse noi.

---

[12] Cf. Fulvia Ciobanu, în SCL XVII (1966), nr. 6, p. 685.

[13] Cf. ILR I 204–205.

CONJUNCȚIA

§ 229. Inventarul conjuncțiilor compuse nu este prea bogat.

Conjuncțiile compuse sînt alcătuite din:

1. două sau mai multe conjuncții (unele compuse la rîndul lor): *dacă*[1], *ca să, de să,* (învechite) *căci că, ca de să* etc.;
2. o conjuncție (uneori compusă la rîndul ei) și un adverb (adverbul avînd de obicei tot rol de conjuncție): *deși, așadar*[2], *cum că*[3], învechite *căci cum, căci unde, cît să, cum deca* etc.;
3. o conjuncție și un pronume relativ: *căci*;
4. o locuțiune conjuncțională formată din:
   a) prepoziție + adverb: *deci, încît, întrucît, precum*;
   b) prepoziție + substantiv + pronume: *deoarece*;
   c) verb + conjuncție: *fiindcă*;
   d) verb + conjuncție + verb: *vasăzică.*

§ 230. Unele dintre conjuncțiile compuse, și anume toate cele care provin dintr-o locuțiune și cîteva dintre celelalte formații (de exemplu: *dacă, căci, deși*), nu mai sînt analizate de vorbitorii limbii contemporane (pentru care ele sînt conjuncții simple)[4]. O parte dintre aceste exemple erau însă în limba veche analizabile, după cum se poate presupune și uneori chiar afirma cu certitudine. Astfel, de exemplu, *fiindcă*, atestat pentru prima dată la Antim Ivireanul este analizat pînă tîrziu: la Alecsandri compusul este disociat prin intercalarea unui alt cuvînt între părțile componente (***Fiind** însă **că** țelul meu ... **nu** era de a petrece noaptea ...*). Caragiale însă înregistrează forma *fincă* din limba vorbită, simțită conjuncție simplă[5].

Termenii componenți ai conjuncției *deși*, introducînd o concesivă propriu-zisă (reală), sînt despărțiți în limba veche prin alte părți ale propoziției (CC$_2$ 13, 239, 306) sau apar într-o ordine inversată: *și de*[6]. În secolul al XVII-lea întîlnim însă exemple ca: ***Deși** vedzi cîndva sămn groznic, să nu te miri cînd să arată puternic.* V.CAZ. 2, în care cele două componente se găsesc în succesiune imediată[7], ceea ce a favorizat sudarea lor.

Alte cîteva conjuncții erau probabil analizabile în secolele al XVI-lea—al XVII-lea, cînd circulau sub mai multe forme, unele foarte apropiate sau identice din punct de vedere fonetic cu etimoanele lor. În *deaci* (COD. VOR. 3/2), *deca* (CT 3^v/17), *căce* (CC$_2$ 197), de exemplu, este ușor de recunoscut componentele *de + aci, de + ca, că + ce* (în aceeași perioadă existau însă și formele evoluate: *deci* CC$_2$ 6, *dacă* CUV.BĂTR. I 29/6, *căci* V. CAZ. 359).

Deoarece este atestat de-abia la mijlocul secolului al XIX-lea, cînd nu mai era, se pare, analizabil. Prezența arhaismului *oare* (pluralul lui *oară*) a făcut ca elementele formației să nu mai fie clare, ca vorbitorii să vadă aici o conjuncție simplă[8].

La fel, conjuncțiile *încît* (consecutiv), *întrucît* (cauzal), *precum* formau unități din punct de vedere semantic în secolul al XVII-lea, cînd apar în texte.

În schimb, *ca să*, folosit încă din secolul al XVI-lea, nu constituie nici astăzi o unitate indestructibilă: între cele două părți constitutive se introduc, în anumite construcții[9], alte cuvinte.

De asemenea sînt nesudate o serie de conjuncții compuse care au circulat o vreme mai mult sau mai puțin îndelungată: *căci că, căci cum, căci unde, cît să, cum să, cum deca, ca de să* etc., unele fiind folosite și astăzi în limbajul popular: *cum că, de să*[10].

Așadar, întîlnit în texte începînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea[11], este sudat, dar termenii lui componenți pot fi analizați.

§ 231. În general, conjuncțiile compuse capătă alte valori decît cele ale termenilor care le alcătuiesc. Așa se întîmplă cînd la baza conjuncțiilor stau diverse alte părți de vorbire, dar și cînd se combină două sau mai multe conjuncții. *Deci, deoarece*, de exemplu, au alte sensuri decît *de, aci, oare* sau *ce. Dacă, căci* au unele valori comune cu *de* și *că*, dar au și sensuri diferite de ale acestora. Conjuncția *ca* nu se mai folosește în limba contemporană decît urmată (imediat sau la distanță) de *să.*

§ 232. Tendința creării de conjuncții compuse care să ajute la o exprimare mai clară și mai expresivă, manifestată încă din latină[12], s-a continuat și în limba noastră.

Cîteva dintre conjuncțiile compuse în primele secole ale dezvoltării limbii române scrise (secolele al XVI-lea—al XVIII-lea) nu s-au menținut, poate și pentru că sensul lor nu s-a diferențiat suficient față de cel al termenilor componenți. Este vorba de: *căci că, ca de să* etc. În schimb în decursul timpului au apărut conjuncții noi, după cum s-a văzut mai sus.

---

[1] Pentru explicația tuturor formațiilor neanalizabile, vezi paragraful următor.

[2] Discutat și în § 221.

[3] Vezi și alte exemple la Alexandru Philippide, *lucr. cit.*, p. 158—160.

[4] Cf. Mioara Avram, *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, 1960, p. 24.

[5] Id. *ibid.*, p. 81—82.

[6] Id. *ibid.*, p. 159.

[7] Cf. Mioara Avram, *lucr. cit.*, p. 161.

[8] Id. *ibid.*, p. 233, 234.

[9] Cf. GRAM. ROM. I 399.

[10] Discutată de Mioara Avram în diverse capitole ale lucrării citate.

[11] Cf. DA, s.v. *așa*.

[12] Cf. ILR I 211.

INTERJECȚIA

§ **233.** Interjecția este o parte de vorbire al cărei inventar cuprinde relativ puține cuvinte compuse.

§ **234.** Majoritatea interjecțiilor compuse sînt formate din două sau mai multe interjecții simple: *haida-de*, *hei-rup*, *hîrț- scîrț* „onomatopee care redă zgomotul făcut de vătale cînd se țese; cuvînt care exprimă o dezaprobare” (UDRESCU, GL.), *hodoronc-tronc*, *tic-tac*, *treapa-leapa* (DL, s.v.), *tura-vura*, *treanca-fleanca*, *ciu-vic* (BĂCESCU, PĂS. 257), *ți-vic* (TOPÎRCEANU, O. II 211), *icrî-icri* (BĂCESCU, PĂS. 104), *țîr-țîr* (id. ibid. 336) etc. (Ultimele patru sînt onomatopee care redau sunetele emise de unele păsări.)

După cum se vede, termenii interjecțiilor compuse pot fi identici (de ex.: *țîr-țîr*) sau diferiți (de ex.: *haida-de*, *hei-rup*); în primul caz o interjecție compusă ar putea fi confundată cu o interjecție repetată, în ultimul, cu două interjecții acumulate. Este deci necesar să se facă distincția între interjecții compuse și interjecții repetate accidental sau acumulate care nu alcătuiesc compuse (problema se pune mai ales în ce privește onomatopeele). Adesea se întîlnesc exemple ca următoarele: *Și afară Alexandru, boc! în ușă,* ***boc! boc!*** SADOVEANU, O. I 77; ***Nani, nani*** [1], *puiul mamei!*; ***Vai! vai!*** *se tînguia mama.* SADOVEANU, O. XI 206; *Și* ***șart! part!*** *o pereche de palme.* CARAGIALE, O. I 135; *Deodată,* ***trosc! pleosc!*** *au răsunat două palme.* În două dintre aceste cazuri interjecția este repetată pentru a sublinia intensitatea sentimentului (*vai, vai*) sau insistența asupra îndemnului (*nani, nani*); în celelalte, o interjecție este repetată *(boc, boc)* sau sînt acumulate mai multe interjecții *(șart, part; trosc, pleosc)* pentru a reda repetarea unui zgomot sau succedarea a două zgomote (mai mult sau mai puțin diferite). Exemplele de acest fel se deosebesc de interjecțiile compuse, ca *țîr-țîr* sau *tic-tac* de pildă, deoarece acestea din urmă reproduc un zgomot perceput ca o unitate, deși e alcătuit din două părți sau faze identice sau neidentice.

Interjecțiile compuse apar în vorbire ca o unitate, avînd un singur accent principal (în scris termenii componenți sînt uniți prin linioară), spre deosebire de interjecțiile repetate sau acumulate care poartă fiecare un accent și se rostesc cu o pauză între ele (notată grafic prin virgulă): *haide-hái*, *tic-tác*, dar *se auzi* ***bóc! bóc!*** *în ușă*; *au răsunat* ***șárt! párt!*** *două palme.*

Încă un exemplu: sunetul caracteristic emis de cîine este reprodus în dicționare prin interjecția simplă *ham* (cf. DA, DM). Lătratul cîinelui, perceput ca un sunet repetat, este redat de obicei prin interjecția repetată *hám, hám.* Același zgomot, perceput de data aceasta ca o unitate, poate fi exprimat prin *ham-hám*, interjecție compusă, devenită substantiv în limbajul copiilor mici, cu sensul „cîine”.

Interjecțiile compuse sînt și ele adesea repetate, ca și cele simple: *pi-ca, pi-ca, pi-ca*; *ți-vic, ți-vic*, ca și *miau, miau*; *mac, mac* etc.

Uneori, cînd interjecțiile nu sînt auzite, ci sînt întîlnite într-un text scris (și deci accentul, pauza nu pot juca nici un rol), nu se poate preciza dacă este vorba de o interjecție compusă sau de una repetată ori de mai multe interjecții acumulate. Această dificultate se ivește mai ales în cazul unor interjecții rare, necunoscute din vorbirea de toate zilele, dar și în cazul unor interjecții obișnuite, folosite însă în situații în care nu e clar dacă ele reproduc, potrivit intenției autorului, un zgomot perceput ca o unitate sau mai multe zgomote (de exemplu: *Aude înaintea lui — parc-ar veni de la deal — un sunet ușor în zăpada moale.* ***Pîș-pîș.*** *Poate să fie vulpe.* SADOVEANU, O. XV 27).

Interjecțiile compuse se folosesc de multe ori cu valoarea altor părți de vorbire. Cel mai adesea ele sînt substantivizate: ***tic-tacul*** *ceasornicului*; *icru-icrî*, *țilp-țalp*, *țîr-țîr* [2], numele păsărilor care emit sunetele *țîr-țîr* etc.; *a fi* ***o treancă-fleancă*** „a fi un om de nimic” etc.

Scîrța-scîrța (sau *scîrțai-scîrțai*) „epitet dat unui impiegat, funcționar, conțopist” și *fîș-fîș* „impermeabil” (folosit și sub forma scurtată *fîș*) au la bază, fiecare, o interjecție, repetată, iar *terchea-berchea* „calificativ depreciativ dat unui om de nimic” este compus din două interjecții care rimează [3].

Interjecții compuse sau repetate apar ca substantive și ocazional, atît în limba vorbită, cît și în cea scrisă: ***un cioc-cioc*** *în ușă*; ***un ham-ham*** *gros*; *oricîte* ***hei-rup-uri*** *s-ar clama* (SCÎNTEIA 1968, nr. 7622, 2/5) etc.

Ping-pong „tenis de masă” și *tam-tam* „instrument muzical” sînt împrumutate ca substantive din franceză, iar *dinum-danum* „ospăț, petrecere”, din maghiară [4].

Haide-hai „încet, anevoios” este folosit ca adverb.

---

[1] Scris în asemenea situații și *nani-nani*.

[2] Cf. BĂCESCU, PĂS. 104, 168, 336.

[3] Cf. Mioara Avram, în SCL XVIII (1967), nr. 5, p. 481.

[4] Cf. TAMÁS, E., s. v. Formațiile din spaniola vorbită alcătuite din doi termeni identici sau foarte asemănători ca structură fonetică, avînd de cele mai multe ori origine onomatopeică, au fost studiate de Paul M. Lloyd, *Some Reduplicative Words in Colloquial Spanish*, în „Hispanic Review” XXXIV (1966), nr. 2, p. 135—142. Pentru compusele de acest tip din franceza mai veche, vezi Halina Lewicka, *La langue et le style du théâtre comique français . . .*, p. 30 — 44 (și bibliografia indicată acolo).

§ **235.** Alte cîteva interjecții compuse au luat naștere prin sudarea unei construcții exclamative. *Săracandemine* (cu mai multe variante: *ăracandemine*[5], *hăracandemine*, *ărăcandemine*, *aracandemine*), interjecție întîlnită în limba populară, întrebuințată de cineva care e impresionat de o veste sau de o întîmplare neașteptată și neplăcută, este compusă din *săraca* + *mi* + *de* + *mine* (cu reducerea lui *mi* la *n* din cauza lui *de* următor, ca în *îmi dai* > *î̃ dai*)[6].

Interjecția *premelege* nu e înregistrată de nici unul dintre dicționarele noastre, dar e cunoscută de Sadoveanu, probabil din limba vorbită (*Știi și tu povești, Altîn-Ghiul? — Știu, măria-ta! —* ***Premelege!*** *place-mi să te ascult; spune.* O. XV 380). Ea provine, desigur, din expresia *pre legea mea*, folosită pentru a întări cele spuse de cineva. Formația este semianalizabilă, prima ei parte nemaifiind clară.

§ **236.** Dintr-o interjecție și o prepoziție s-a format interjecția compusă *vaide* (pornindu-se de la contexte ca: *vai de noi, vai de păcătoși* etc.), întîlnită numai în limba veche. În secolul al XVI-lea această interjecție forma o unitate ai cărei termeni nu mai erau analizați separat, deoarece ea apare urmată de prepoziția *de*: ***vaide*** *de toți păcătoșii* (CC$_2$ 41).

§ **237.** Dintr-o interjecție și o conjuncție sînt probabil alcătuite interjecțiile *iacă (ia + că)*[7] și *iacătă* (din *iată*, împrumutat din bulgară, și *că*, cu metateză[8]). Ambele interjecții compuse sînt vechi în limbă: *iacă* e atestat în secolul al XVI-lea (GCR I 35/9), iar *iacătă* la sfîrșitul secolului al XVII-lea (ANON. CAR.). După cum reiese din citate, atît *iacă*, cît și *iacătă* erau neanalizabile în perioada apariției lor în scris.

§ **238.** Interjecția *hop-așa*, folosită cînd se saltă un copil pe genunchi sau se ridică în brațe, se analizează astăzi ca fiind formată din interjecția *hop* și adverbul *așa*. Termenul final al compusului reprezintă însă tc. *pașa*, interjecția fiind împrumutată de noi (ca și de greci) din limba turcă[9].

§ **239.** Despre istoricul interjecțiilor compuse nu putem vorbi, deoarece izvoarele atestă prea puține formații aparținînd acestei părți de vorbire (caracteristice limbii vorbite).

---

[5] Cf. Al. Graur, în BL IV (1936) 111, 112.
[6] Cf. IORDAN, STIL. 36.
[7] Cf. DA, s.v. *iacă*.
[8] Cf. DA, s.v. *iată*.
[9] Cf. Al. Graur, în GR. S. VI (1934) 330.

EVOLUȚIA COMPUNERII ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ **240.** Din observațiile de natură istorică făcute la fiecare tip de compuse în parte se pot trage unele concluzii privitoare la evoluția procedeului compunerii[1].

În istoria compunerii românești se pot desprinde trei perioade principale:

A. perioada veche, care cuprinde epoca de început a limbii române, pînă la apariția primelor texte;

B. perioada medie, care cuprinde secolele al XVI-lea, al XVII-lea și o parte din secolul al XVIII-lea (pînă pe la 1770—1780);

C. perioada modernă, care începe spre sfîrșitul secolului al XVIII-lea și se continuă pînă în zilele noastre.

A. Perioada veche, care este cea mai lungă, este și cea mai puțin cunoscută. Sărăcia atestărilor nu ne permite să caracterizăm cu certitudine această epocă. Anumite presupuneri pe care le putem totuși face se bazează pe formațiile moștenite din latină, de altfel foarte puțin numeroase, întîlnite în limba populară și consemnate mai tîrziu în scris, pe situația din celelalte limbi romanice, inclusiv din idiomurile de la sudul Dunării, și pe cuvintele românești (cele mai multe fiind toponimice) din documentele slavo-române.

Considerăm deci ca probabilă existența următoarelor tipuri de cuvinte compuse:

Substantive în alcătuirea cărora intră:

a) substantiv + adjectiv: *miazăzi*, *Vale-Largă*;
b) numeral + substantiv: *primăvară*;
c) substantiv + substantiv cu aceeași formă cazuală: *Dumnezeu*;
d) substantiv + substantiv în genitiv: *limba-boului*, *Gura-Jilțului*;
e) substantiv + verb: *cîrneleagă*;
f) prepoziție + substantiv: *(sub)suoară*, *Între-Boile*;
g) substantiv + prepoziție + substantiv: *Unghiul-cu-Frasini*;

---

[1] Cf. Finuța Asan et Fulvia Ciobanu, *À propos de l'évolution de la composition des mots en roumain*, comunicare ținută la Al X-lea Congres Internațional al Lingviștilor, București, 1967.

h) substantiv + prepoziție + adverb : *Șcheii-de-Jos* ;
i) element de compunere + cuvînt românesc : *protovistier*, *Ungrovlahia*.

Tipurile *a*, *b*, *c* și *d* sînt moștenite din latină, primul fiind reprezentat atît prin formații latinești păstrate, cît și prin creații românești, al doilea și al treilea prin formații latinești, iar al patrulea, prin creații românești cu o structură identică cu a celor din latină.

Celelalte tipuri nu sînt moștenite. Ele cuprind, cu excepția ultimului, compuse care au luat naștere în românește. Exemplul dat sub *e* ca și primul de sub *f* sînt păstrate din latină, dar acolo ele nu erau compuse, ci grupuri de cuvinte (care s-au sudat mai tîrziu). Formațiile de sub *i* sînt împrumutate.

Adjective formate din : adjectiv + adjectiv *(dulcamar)* și substantiv + adjectiv *(codalb)*, moștenite din latină (primul sigur, al doilea probabil).

Adverbe din prepoziție + adverb (*aproape)* și prepoziții din prepoziție + prepoziție *(după)*, de asemenea moștenite din latină.

Dintre numerale, cel puțin trei serii (*unsprezece*, *doisprezece* etc., *douăzeci*, *treizeci* etc., *douăzeci și unu*, *douăzeci și doi* etc.) existau în această perioadă, fiind compuse, primele două după model slav, iar cel de-al treilea, probabil după model latin sau slav.

În ce privește pronumele și conjuncția este greu de precizat dacă româna a păstrat din latină anumite tipuri de compuse (cîteva pronume au fost moștenite : *acesta*, *acela* etc.). Unele dintre formațiile atestate în secolul al XVI-lea au fost desigur create mai înainte.

B. Perioada medie se caracterizează printr-o dezvoltare considerabilă a procedeului compunerii.

O dată cu apariția primelor texte românești se observă o strînsă legătură între compunere și stilurile limbii scrise și, în același timp, o diferențiere între scrierile traduse și cele originale în privința numărului și a felului compuselor. Scrierile traduse conțin un număr mare de substantive, adjective și verbe compuse. Acestea sînt în majoritate creații cărturărești, calcuri după slavă, mai puțin după greacă, latină și maghiară, folosite de traducători pentru a reda în limba română o serie de termeni compuși (mai ales din domeniul religios), întîlniți în textul original. Deși cele mai multe dintre aceste compuse nu au circulat în afara limbii scrierilor bisericești și nu se mai întîlnesc ulterior, ele au importanță pentru istoria compunerii românești : unele dintre aceste formații au întărit tipuri de compunere moștenite din latină, altele au pus bazele unor tipuri noi.

Textele originale (mai numeroase, după cum se știe, în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea) atestă și ele substantive și în mai mică măsură adjective și verbe compuse. Dacă numărul total al acestora este mai mic decît al celor din traduceri, în schimb proporția formațiilor populare fără model străin față de cea a calcurilor este aici mult mai mare, ceea ce demonstrează caracterul viu al compunerii. Prin conținutul lor, scrierile originale, mai ales cele istorice din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, oferă prilejul întrebuințării unor termeni compuși care nu au fost înregistrați în secolul anterior, dar care circulau probabil oral de multă vreme.

Din materialul cercetat reiese că în secolele al XVI-lea—al XVIII-lea erau folosite 8 tipuri principale (prin bogăție, productivitate și frecvență) de substantive compuse. Șase dintre acestea, mai vechi, *a*, *c*, *d*, *f*, *g* și *h* de sub A s-au îmbogățit substanțial, în special prin calcuri *(bună-vestire, argint-tăietoriu, a-legiei-călcătoriu, fără-lege, de-lege-călcătoriu, de-nou-rrăsădiți)*, dar și prin creații fără model străin *(lemn-cîinesc, ochiul-boului, demîncare, Cetatea-de-Baltă, Suciul-de-Sus)*. Încă două tipuri principale în această perioadă sînt cele alcătuite din adverb + substantiv, mai ales calcuri *(potrivă-dare)*, și din adverb + adjectiv sau adverb, calcuri *(mai-mulții)* și formații originale *(mai-susul)*.

Scrierile din această perioadă atestă aproximativ 10 tipuri de compuse secundare (ca bogăție, productivitate și frecvență). Trei dintre ele, verb + substantiv, numeral + substantiv și compuse în alcătuirea cărora intră elemente fără existență independentă în română, au fost pomenite și mai sus, în paragraful consacrat perioadei vechi. Primele două cuprind atît formații originale *(batgioc, Frige-Vacă, Șapteochi)*, cît și calcuri *(întăniu-născut, Aleargă-Cale)*, iar ultimul este reprezentat prin împrumuturi *(filosof, blagoslovenie)*.

Celelalte tipuri, neîntîlnite mai înainte, de exemplu : pronume (articol) demonstrativ + prepoziție + adverb, pronume (articol) demonstrativ + adjectiv, adjectiv + prepoziție + substantiv și articol posesiv + pronume etc., constau numai din formații cu totul izolate (ca : *Cel-de-Sus*, *cel-pădureț*, fără model străin ; *toată-spre-arderea*, *al-său*, calcuri).

Categoria adjectivului este mai slab reprezentată decît cea a substantivului. Se observă în general numărul mic al formațiilor fără model străin, față de calcuri. Adjectivele compuse atestate în perioada medie pot fi grupate în 4 tipuri principale și 6 secundare. Dintre tipurile principale, două (adjectiv+adjectiv și substantiv+adjectiv), menționate și în perioada veche (vezi mai sus A), sînt acum îmbogățite cu exemple noi, calchiate *(bunru-govitoriu, plod-purtătoriu)* sau, rar, originale *(alb-galben)*. Celelalte două tipuri principale din această perioadă (adverb + adjectiv și prepoziție + substantiv sau adjectiv substantivizat + adjectiv) cuprind numai calcuri *(binre-supuietoriu, de-Dumnezeu-purtător, atotputernic)*. În tipurile secundare se încadrează puține adjective : cele formate din prepoziție + substantiv, calcuri *(fără-cale)* și creații originale *(cuminte)* ; din prepoziție + adjectiv substantivizat + prepoziție + verb *(jertfe, **cu-întregul-de-ars**)* și din pronume + adjectiv *(șie-stăpînitor)*, calcuri ; din adverb + verb reflexiv *(cumsecade)* și din prepoziție + articol nehotărît (sau numeral) + substantiv *(deopotrivă)*, create fără model străin, și cîteva adjective în alcătuirea cărora intră elemente de compunere, mai ales împrumuturi *(blagocestiv, aftocrator)*.

Și mai puțin numeroase decît adjectivele sînt verbele compuse.

Din cele două tipuri de verbe compuse întîlnite în textele perioadei medii, numai unul este reprezentat prin mai multe formaţii, celălalt fiind foarte sărac. Categoria principală este cea a verbelor alcătuite din adverb (sau adverb cu valoare substantivală) + verb. Compusele de acest tip sînt calcuri *(binecuvînta, binevoi)*. Din cea de-a doua categorie secundară face parte numai *mulţumi*, creat (în mod diferit de toate formaţiile discutate pînă acum) atît pe calea compunerii, cît şi a derivării de la grupul *mulţi ani*.

Pronumele, numeralele, prepoziţiile, conjuncţiile şi mai ales adverbele sînt bogat reprezentate (prin tipuri şi prin formaţii) şi frecvent folosite, atît în traduceri, cît şi în scrierile originale, fiind în general creaţii populare, fără model străin *(dînsul, dintîi, deseară, despre, fiindcă)*. Pe lîngă compusele din perioada anterioară (vezi mai sus A), simţite acum cuvinte simple, textele prezintă un număr mare de exemple (pentru care vezi capitolele respective).

C. În perioada modernă, pregătită treptat încă din ultimele decenii ale secolului al XVII-lea, compunerea continuă să se dezvolte, stabilindu-se, în linii mari, caracteristicile ei actuale. Modificările intervenite se datoresc mai multor factori, dintre care se situează pe primul plan următorii :

a) dezvoltarea stilurilor moderne ale limbii literare (ştiinţific, publicistic, administrativ etc.) şi, în acelaşi timp, diminuarea importanţei stilului religios ;

b) înlocuirea modelelor de compunere vechi slave cu altele, în primul rînd romanice, dar şi latine, greceşti, ruseşti etc.

În funcţie de stilurile limbii se constată unele diferenţieri în ce priveşte numărul compuselor şi preferinţa pentru o cale sau alta de formare a lor. Astfel, în stilul ştiinţific se înregistrează, în special la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi în primele decenii ale secolului al XIX-lea, cînd se simţea necesitatea creării unei terminologii moderne, un mare număr de calcuri (după greacă, latină etc., modelele fiind cunoscute direct din aceste limbi sau prin filieră rusă, franceză etc.). Cele mai multe dintre aceste calcuri, care au circulat un timp paralel cu modelele lor, împrumutate ca atare, au dispărut ulterior, fiind înlocuite de acestea, de alte împrumuturi sau de calcuri mai noi (*asemenea-lăturat — echilateral*; *feritun — paratrăsnet* etc.). S-au făcut şi unele încercări (mai ales de către purişti) de a înlocui neologisme cu compuse create ad-hoc *(de-gît-legău, lungo-foco-vărsătoriu)*. Aceste încercări, după cum se ştie, au eşuat. În cursul secolului al XIX-lea şi la începutul secolului nostru atît stilul ştiinţific, cît şi cel publicistic continuă să se îmbogăţească cu compuse, mai ales calchiate (îndeosebi după franceză, dar şi după germană, engleză etc.), în timp ce în beletristică şi în limba vorbită apare un număr mai mic de compuse, acestea fiind, în general, creaţii fără model străin.

Deosebirile existente în epoca anterioară între compusele populare şi cele culte sînt acum mult mai puţin nete. Adeseori despre unele formaţii nici nu se mai poate afirma cu certitudine dacă sînt populare sau culte.

În zilele noastre, mai ales în publicistică, foarte multe dintre creaţiile noi sînt cuvinte compuse. Este demn de remarcat faptul că aceste compuse sînt în majoritate formaţii ocazionale, fără model străin (mai ales substantive : *balcon-expoziţie, cuvînt-cadavru*), ceea ce constituie un indiciu al vitalităţii compunerii în limba literară actuală.

Trecînd la analiza părţilor de vorbire compuse, constatăm că substantivul prezintă 8 tipuri principale şi aproximativ 20 de tipuri secundare. Formaţiile păstrate sînt în majoritate creaţii populare şi în mică măsură calcuri. În ce priveşte tipurile principale, 4 sînt aceleaşi ca şi în perioadele anterioare : substantiv + adjectiv, substantiv + substantiv cu formă de nominativ-acuzativ, substantiv + substantiv în genitiv şi substantiv + prepoziţie + substantiv.

Primele două, substantiv + adjectiv şi substantiv + substantiv cu formă de nominativ-acuzativ, s-au îmbogăţit atît prin calcuri *(scurt-circuit, clarobscur)*, cît şi prin creaţii originale *(vorbă-lungă, bloc-turn)*; celelalte două : substantiv + substantiv în genitiv, substantiv + prepoziţie + substantiv cuprind mai ales formaţii populare, probabil mai vechi *(floarea-soarelui, buhai-de-baltă)*, dar şi creaţii noi, în special calcuri *(roza-vînturilor, iarbă-de-mare)*. Alte patru tipuri principale sînt următoarele : numeral + substantiv, verb la un mod personal însoţit de alte părţi de vorbire, substantive în alcătuirea cărora intră elemente de compunere şi substantive din abrevieri. Primele trei, secundare în perioada anterioară, s-au dezvoltat acum : au apărut noi substantive din numeral şi substantiv, calcuri *(triplu-salt)* şi, mai puţin, compuse fără model străin *(unsprezece-metri)*, substantive care conţin un verb la un mod personal, în primul rînd formaţii de limbă vorbită *(papă-lapte)*, dar şi calcuri *(apără-roate)*; categoria substantivelor în structura cărora intră elemente de compunere a crescut foarte mult, mai ales prin împrumuturi şi calcuri *(termometru, semidreaptă)*. Categoria substantivelor compuse din abrevieri este cea mai nouă şi mai puţin importantă pentru limba comună *(C.F.R., P.A.S., Romarta)*.

În ce priveşte productivitatea în limba actuală, dintre toate tipurile principale pe primul loc se situează substantivele compuse din două substantive cu formă de nominativ-acuzativ, substantivele în alcătuirea cărora intră elemente de compunere şi substantivele compuse din abrevieri.

Tipurile secundare sînt, în această perioadă, numeroase. Categoriile de substantive compuse din prepoziţie + substantiv, substantiv + prepoziţie + adverb, adverb + substantiv şi adverb + adjectiv sau adverb, principale în limba veche, devin acum secundare.

Dintre celelalte tipuri secundare întîlnite în epoca modernă şi cuprinzînd un inventar mai mult sau mai puţin redus de compuse menţionăm numai cîteva : prepoziţie + verb la supin *(descăzut)*, numeral +

prepoziţie + substantiv (*jumătate-de-pasăre*), prepoziţie + adjectiv substantivizat + substantiv *(atotştiinţă)*, pronume (articol) demonstrativ + (adverb +) adjectiv *(cel-pierit, ăl-mai-rău)*.

În perioada modernă există 3 tipuri principale şi 7 secundare de adjective compuse. Dintre cele 4 tipuri principale întîlnite în perioada medie (din care s-au păstrat aproape toate formaţiile populare atestate, dar numai cîteva calcuri), două, şi anume adjectiv + adjectiv şi adverb + adjectiv, au rămas importante, îmbogăţindu-se în decursul timpului prin împrumuturi, calcuri *(marxist-leninist, clarvăzător)* şi creaţii originale *(Conservatorul* ***filarmonic-dramatic****, roşu-închis)*. Ele şi-au păstrat caracterul productiv pînă astăzi, putînd forma oricînd compuse noi. Al treilea tip principal este cel al adjectivelor în structura cărora intră elemente inexistente independent în română *(biped, cvasiunanim)*, formate şi dezvoltate paralel cu substantivele de acelaşi fel.

Tipurile adjectivelor formate din substantiv + adjectiv şi din prepoziţie + substantiv (sau adjectiv substantivizat) + adjectiv, principale în perioada medie, au devenit acum secundare. Ele înregistrează cîteva formaţii noi: primul, calcuri *(nord-american)*, ultimul, creaţii originale cu caracter livresc *(atotdominator)*.

Tipurile vechi de adjective ai căror termeni sînt o prepoziţie şi un substantiv *(cuminte)*, un adverb şi un verb reflexiv *(cumsecade)*, o prepoziţie, un articol nehotărît (sau numeral) şi un substantiv *(deopotrivă)* rămîn în continuare neproductive. Acestora li se adaugă adjectivele formate dintr-un participiu negativ în interiorul căruia este intercalat un adverb *(nemaipomenit)* şi din prepoziţie + substantiv + prepoziţie + substantiv (*spre-facere-de-olei* „oleaginos").

Verbele încetează să mai fie construite din aceleaşi elemente ca în perioada anterioară (se păstrează totuşi creaţii ca *binecuvînta*, *binevoi*). Singurul tip nou şi important care s-a dezvoltat treptat, în special prin împrumuturi şi calcuri, este cel al verbelor în structura cărora intră elemente de compunere *(electrocuta, legifera)*.

La celelalte părţi de vorbire: pronume, numeral, adverb, prepoziţie şi conjuncţie, nu se poate vorbi de o îmbogăţire substanţială a inventarului în perioada modernă şi cu atît mai puţin de o sporire însemnată a categoriilor.

Tipurile existente, în general constituite înainte de secolul al XIX-lea, sînt reprezentate, în cea mai mare parte, prin formaţii din perioada anterioară.

§ **241**. Comparînd părţile de vorbire din punctul de vedere al compunerii cuvintelor, constatăm că substantivul a fost în limba veche şi este pînă astăzi reprezentat prin cele mai multe exemple. Această constatare nu este surprinzătoare, deoarece categoria substantivului este în general mai bogată decît fiecare dintre celelalte clase lexico-gramaticale (fapt explicabil prin numărul mai mare al „obiectelor" în raport cu cel al „însuşirilor", al „acţiunilor" etc.). Dintre formaţiile vechi s-au păstrat puţine, în schimb au apărut cu timpul altele noi (mai mult sau mai puţin durabile, la rîndul lor). Adjectivele compuse, destul de numeroase, atît în limba veche, cît şi în vremea apropiată de noi, dar mai puţine decît substantivele, sînt în general altele astăzi decît cele întîlnite în textele vechi. Compunerea verbală este slab dezvoltată; dintre atestările vechi s-au menţinut numai cîteva, la ele adăugîndu-se puţine formaţii noi. O caracteristică a pronumelor, numeralelor, adverbelor, prepoziţiilor şi conjuncţiilor compuse o constituie relativa stabilitate a inventarului lor: majoritatea exemplelor se întîlnesc atît în textele vechi, cît şi în cele de mai tîrziu. Dintre aceste părţi de vorbire, adverbele sînt cele mai numeroase. Interjecţii compuse, după cum s-a mai spus, au fost şi sînt relativ puţine.

Mai trebuie adăugat că proporţia compuselor faţă de cuvintele necompuse este mult mai mare la pronume, numeral, adverb, prepoziţie şi conjuncţie decît la substantiv, adjectiv şi verb.

În zilele noastre, printre creaţiile noi, mai ales ocazionale, se înregistrează substantive, adjective şi, în mică măsură, verbe şi prepoziţii.

În ce priveşte repartiţia stilistică a compuselor se observă că substantivul, adjectivul şi verbul prezintă o mai mare bogăţie şi varietate de exemple în limbajul cultivat (în trecut în limba scrierilor religioase, iar astăzi, în special în stilul tehnico-ştiinţific şi în cel publicistic), decît în cel popular. Dimpotrivă, celelalte părţi de vorbire apar cu precădere în vorbirea populară. Există diferenţe între limbajul cult şi cel popular şi în privinţa sferelor semantice reprezentate prin compuse. În limba populară se întîlnesc mai ales nume de plante, de păsări, de peşti, de insecte, de obiecte uzuale, de boli, de culori, de gusturi, pe cîtă vreme în cea cultă, în special nume de obiecte, de fenomene, de însuşiri, de acţiuni din domeniul cultural.

§ **242**. Din faptele expuse mai sus se pot desprinde următoarele concluzii:

a) Dintre tipurile de compuse existente în latină, româna a moştenit numai cîteva, reprezentate printr-un număr restrîns de exemple (adesea neanalizabile sau semianalizabile pentru români).

b) Evoluţia compunerii româneşti de-a lungul celor trei perioade stabilite de noi se caracterizează printr-o necontenită creştere, atît a numărului de tipuri, cît şi a inventarului celor mai multe dintre ele. Partea de vorbire cea mai bogată în exemple este substantivul.

c) În dezvoltarea compunerii româneşti se disting două momente mai importante: secolul al XVI-lea şi sfîrşitul secolului al XVIII-lea — începutul secolului al XIX-lea. Deşi multe dintre compusele apărute acum, împrumuturi şi calcuri, nu s-au păstrat, ele au contribuit atît la întărirea tipurilor mai vechi, cît şi la constituirea unor tipuri de compunere noi. În acest sens, rolul precumpănitor l-au avut desigur formaţiile analizabile şi în mai mică măsură cele semianalizabile.

d) Compunerea românească nu a fost şi nu este egal reprezentată în toate aspectele limbii. Ea este în ansamblu mai bogată şi mai variată în limbajul cultivat decît în cel popular.

e) În general se poate vorbi de o continuitate a principalelor tipuri de compuse şi totodată de îmbogăţirea lor treptată. Acest fapt, ca şi sporirea însemnată a numărului de tipuri secundare demonstrează creşterea capacităţii limbii actuale de a folosi compunerea ca unul dintre procedeele principale de îmbogăţire a lexicului.

LISTA PRINCIPALELOR ELEMENTE DE COMPUNERE

1. Lista care urmează a fost întocmită pe baza cuvintelor compuse înregistrate în DA, DLR, DN (ediţia a II-a) şi completată prin lectura întîmplătoare a unor periodice culturale şi ştiinţifice („Contemporanul", „Studii şi cercetări de inframicrobiologie" etc.).

2. Au fost cuprinse în listă elementele de compunere care apar în cel puţin două formaţii:

— temele străine (*bio-* din *biolit*, *biologie*; *botrio-* din *botriocefal*, *botriomicoză*; *pluri-* din *pluricelular* etc.), inclusiv cele identice din punct de vedere formal şi semantic cu cuvinte româneşti (*aero*, *-i-* din *aerodrom*, *aeroplan*; *magneto-* din *magnetofon*, *magnetometru* etc.);

— cuvintele străine (*baş(a)* din *baş-ceauş*, *capegi-başa*; *octo-* din *octofor*, *octogon*, *octopod*, *octosilabic*; *port-* din *portaltoi*, *portavion*, *portbagaj*, *porthartă* etc.);

— elementele de compunere cu aspectul unor cuvinte, avînd la finală un sufix sau o desinenţă (*-dezie* din *geodezie*; *-lignos* din *pirolignos*; *-olină* din *gazolină*, *lanolină*, *valvolină*; *-scopie* din *dactiloscopie*, *gastroscopie*, *radioscopie*);

— elementele de compunere care au luat naştere din fragmente ale unor cuvinte şi care se comportă în compunere ca temele propriu-zise (*-buz* din *autobuz*, *troleibuz*; *-tron* din *betatron*, *ciclotron* etc.).

În mod excepţional, au fost incluse şi elemente care apar într-un singur compus, dacă acesta din urmă este frecvent folosit (de ex. *cunei-* din *cuneiform*) sau dacă elementul în discuţie are ca omonim un alt element bine reprezentat, cu care ar putea fi confundat (de ex. *omo*$_2$- „crud" numai în *omofag*, *omo*$_3$- „umăr" numai în *omoplat*, dar *omo*$_1$- „acelaşi" în *omofon*, *omoform*, *omogen*, *omonim* etc.).

Nu au fost incluse în listă:

— temele desprinse din cuvinte româneşti (*guşo-* din *guşogen*; *apo-* din *apometru* etc.);

— temele provenite de la nume de popoare (*afro-*, *franco-*, *indo-*, *italo-* etc.);

— temele provenite de la nume proprii care nu s-au depărtat din punct de vedere semantic decît în mică măsură de înțelesul lor inițial *(danto-* din *dantolog*, de la *Dante)*. Temele de acest tip au fost însă inserate în listă cînd au căpătat în compuse un sens nou *(venero-* „boală venerică" din *venerolog*, *venerologie*, de la lat. *Venus*, *Veneris)*.

3. Elementele analizabile, derivate cu prefixe (de exemplu *aniso-* din *anisometrie*, format din prefixul *an-* și tema *iso-*) sau compuse la rîndul lor *(sporangi-* din *sporangifor*, format din cuvîntul *spor* și tema *angi-)*, nu sînt menționate în listă ca atare. Cînd părțile lor alcătuitoare sînt de asemenea elemente de compunere (de exemplu *iso-*, *angi-*), ele se găsesc inserate la locul lor alfabetic, dacă îndeplinesc condițiile de la punctul 2.

4. Cu virgulă între ele se enumeră variantele fiecărui element de compunere (inclusiv cele grafice), menționîndu-se în primul rînd forma cea mai frecventă: *acvi-*, *acva-*, *aqua-*; *alumino-*, *alumo-*.

În paranteză se dau elementele de compunere cu aspect de cuvînt, care sînt formate dintr-o temă și un sufix sau o desinență: *-crat (-cratic*, *-crație)*; *tehno-*, *-i-* *(-tehnie)*.

Cu ajutorul cratimei așezate înaintea sau în urma elementului se indică poziția inițială sau finală a acestuia: *horti-*, *-scop*. Absența cratimei arată că elementul de compunere se întîlnește atît pe primul, cît și pe ultimul loc: *gin*, *pitec*, *scaf*.

Dacă elementul de compunere inițial se folosește cu sau fără vocală finală, vocala este pusă în paranteză: *aden(o)-*, *alcal(i)-*. Posibilitatea întrebuințării unui element de compunere cu două vocale finale diferite este marcată prin menționarea celei de-a doua vocale după virgulă: *aero-*, *-i-*; *primi-*, *-o-*.

Între ghilimele sînt date sensurile de bază pe care elementele le au în compusele românești. Acolo unde există mai multe variante și mai multe sensuri, acestea din urmă nu corespund toate fiecărei variante în parte (de exemplu: *cosm(o-)*, *cosmeto-* „univers", „cosmetică", cel dintîi din *cosmogonie*, *cosmografie*, al doilea din *cosmetologie*). Nu se explică nici semantic și nici etimologic elementele de compunere din paranteză, cititorul putîndu-se orienta după sensul și etimonul elementului cap de serie.

În ce privește etimologia, se indică cuvîntul din limba (sau din limbile) de origine, precedat de elementul de compunere, atunci cînd acesta din urmă a existat în limba respectivă, fără a se menționa căile de pătrundere în românește. Nu a fost specificat sensul etimonului decît atunci cînd el diferă mai mult sau mai puțin de cel al elementului de compunere: *ftizio-* „tuberculoză" (gr. φθίσις „decădere, distrugere, pierdere"); *foto-*, *fos-* „lumină", „fotografie, fotografic" (gr. φῶς, φωτός „lumină").

Abrevierea *lat. mod.* înaintea etimonului indică o formație savantă creată într-o epocă tîrzie, începînd cu evul mediu, după modelul cuvintelor latinești; abrevierea *gr.* indică originea greacă sau neogreacă a etimonului.

Variantele care încep cu altă literă decît forma menționată mai întîi se găsesc inserate și la locul lor alfabetic, cu trimitere la forma de bază.

accelero- „accelerație" (lat. *acceleratio*)

acet(o, i)- „acid acetic" (lat. *acetum* „oțet")

aceton- „acetonă" (lat. *acetum* + gr. -ώνη)

acidi-, *-o-* „acid, aciditate" (lat. *acidus* „acru")

acro- „ascuțit", „extremitate, vîrf", „extrem" (gr. ἀκρο-, ἄκρος)

actin(o)- „rază, radiație" (gr. ἀκτίς, ἀκτῖνος)

acu- „ac" (lat. *acu-*, *acus*)

acvi-, ***acva-***, ***aqua-*** „apă" (lat. *aqua-*, *aqua*)

aden(o)- „glandă" (gr. ἀδήν)

aero-, *-i-* „aer", „avion, aviație" (gr. ἀήρ, lat. *aer* „aer")

-agog, ***-gog*** *(-agogic*, *-agogie)* „care conduce", „care provoacă" (gr. ἀγωγός „care conduce")

-agorie *(-agoric)* „redare, prezentare" (gr. ἀγορεύειν „a vorbi")

agro-, *-i-* „agricultură, agricol" (gr. ἀγρός, lat. *ager*, *agri* „ogor, cîmp")

albumin(o)- „albumină" (lat. *albumen*, *albuminis*)

alcal(i)- „alcalin" (arab. *al-kali* „plantă marină")

algo₁- *(-algie)* „durere" (gr. ἄλγος)

algo₂- „algă" (lat. *alga*)

alo- „altul, diferit" (gr. ἀλλο-, ἄλλος)

alti- „înălțime, altitudine" (lat. *alti-*, *altus* „înalt")

alumino-, ***alumo-*** „aluminiu" (engl. *aluminum*)

ambi- „amîndoi" (lat. *ambi-*, *ambo*)

-ambul „care merge, umblă" (lat. *ambulare*)

amfi- „în două feluri", „de jur împrejur" (gr. ἀμφι-, ἀμφί „împrejur, în mijloc, din amîndouă părțile")

amigdal- „amigdală" (gr. ἀμυγδάλη „migdală")

amilo- „amidon" (gr. ἄμυλον)

ampelo- „viță de vie" (gr. ἀμπελο-, ἄμπελος)

amplexi- „care îmbrățișează" (lat. *amplex-*, *amplexus*, part. de la *amplector*)

anatomo- „anatomic" (lat. *anatomia*, gr. ἀνατομία)

andr(o)- „bărbat", „masculin" (gr. ἀνδρο-, ἀνήρ, ἀνδρός „bărbat")

anemo- „vînt" (gr. ἀνεμο-, ἄνεμος)

angelo- „înger" (gr. ἄγγελος, lat. *angelus*)

angi(o)- „vas (sangvin, limfatic), canal", „receptacul" (gr. ἀγγεῖον)

anto- „floare" (gr. ἀνθο-, ἄνθος)

antraco- „cărbune" (gr. ἄνθραξ, ἄνθρακος)

antrop(o-) „om" (gr. ἀνθρωπο-, ἄνθρωπος)

api- „albină" (lat. *apis*)

arahn- „pînză de păianjen" (gr. ἀραχνο-, ἀράχνη)

arbori- „arbore" (lat. *arbor*)

areo- „densitate" (gr. ἀραιο-, ἀραιός „subțire")

argenti-, *-o-* „argint" (lat. *argentum*)

arghiro-, ***argir*** *(-arghirie)* „bani" (gr. ἀργυρο-, ἄργυρος „argint")

argili- „argilă" (lat. *argilla*)

-arh *(-arhie)* „șef, conducător" (gr. -αρχος, ἀρχός, ἀρχή „început; forță, autoritate")

arhe(o)- „vechi” (gr. ἀρχαιο-, ἀρχαῖος)

arier- „în urmă” (fr. *arrière*)

aristo- „nobil” (gr. ἀριστο-, ἄριστος „cel mai bun”)

aritmo- „număr” (gr. ἀριθμός)

arteri(o)- „arteră” (gr. ἀρτηρία, lat. *arteria)*

artr(o)-σ (-artrie) „articulație” (gr. ἀρθρ-, ἄρθρον)

aster(o)- „stea” (gr. ἀστερο-, ἀστήρ)

astro- „stea” (gr. ἀστρο-, ἄστρον)

atero- „depozit de diverse substanţe format pe pereţii interiori ai arterelor” (gr. ἀθάρα, ἀθήρα „fiertură groasă”)

-atlon „probă, exercițiu” (gr. -αθλον, ἆθλον „luptă”)

atmo- „aer” (gr. ἀτμο-, ἀτμός „abur”)

audio- „auz” (lat. *audire*)

auri-, aureo- „aur” (lat. *auri-, aurum*)

aut(o)- „însuşi, singur”, „automobil, maşină” (gr. αὐτο-, αὐτός „însuşi”)

avan- „înainte” (fr. *avant*)

avi- „pasăre” (lat. *aui-, auis*)

axio- (-axie) „valoare” (gr. ἄξιος „care valorează”)

axono- „axă” (gr. ἄξων)

baci- „bacă” (lat. *bacca*)

bacili- „bacil” (lat. *bacillus*)

bacteri(o)- „bacterie” (lat. mod. *bacterium*, gr. βακτήριον „bastonaş”)

-bal „minge” (engl. *ball*, germ. *Ball*, fr. *balle*)

balneo- „de băi, balnear” (lat. *balneum* „baie”)

bar(o-, -i-) „greutate”, „presiune”, „grav” (gr. βάρος „greutate”, βαρύς „greu, adînc, profund”)

baş(a) „conducător, şef”, „de frunte” (tc. *baş*)

bati-, -o- (-bată) „adîncime” (gr. βαθυ-, βάθος)

benz(o)- „benzen” (arab. *luban jawi* „tămîie de Java”)

bi-, bis- „doi, de două ori, dublu” (lat. *bi-, bis-, bis*)

biblio- „carte” (gr. βιβλιο-, βιβλίον)

bili- „bilă, fiere” (lat. *bilis*)

bio- (-biotic, -bioză) „viață” (gr. βιο-, βίος)

blago- „bun” (v.sl. *blago-, blagŭ*)

blasto-, „germen, embrion” (gr. βλαστο-, βλαστός)

bleno- „mucoasă” (gr. βλέννος, βλέννα)

bogo- „Dumnezeu” (v.sl. *bogo-, bogŭ*)

botrio- „ciorchine” (gr. βοτρυο-, βότρυς)

bradi- „încetineală, încet” (gr. βραδυ-, βραδύς)

brahi(o)-, -brah „scurt” (gr. βραχυ-, βραχύς)

branchi(o)- „branhii” (gr. βραγχιο-, βράγχια)

bronho- „bronhii” (gr. βρογχο-, βρόγχια)

bulbi- „bulb” (lat. *bulbus*)

-buz, -bus „vehicul pentru transportul în comun” (lat. *-bus* din *omnibus* „pentru toți” D. pl. de la *omnis* „tot”)

cac(o)- „urît, rău, greşit” (gr. κακο-, κακός „rău”)

cal(i, o)- „frumos” (gr. καλλ(ι, ο)-, καλός)

calci- „calciu” (lat. *calx, calcis* „var”)

calco- „metal”, „fier” (gr. χαλκο-, χαλκός „aramă”)

calori- „căldură” (lat. *calori-, calor*)

carb(o-), carboni- „carbon” (lat. *carbo, carbonis*)

cardi(o)-; -card (-cardíe) „inimă”, „cárdie” (gr. καρδι-, καρδία „inimă”)

cari(o)- „nucleu” (gr. κάρυον „nucă”)

carpo- (-carpie) „fruct” (gr. καρπο-, καρπός)

carto- „hartă, grafie, plan”, „carte de joc” (lat. *charta* „hîrtie, carte, foaie”)

caul(i-) „tulpină” (lat. *caulis*)

caus-, causto- „arsură, arzător” (gr. καυστός)

ceco- „orb” (lat. *caecus*)

cefal(o-) (-cefalie) „cap” (gr. κεφαλο-, κεφαλή)

cel(io)-, celo$_1$***-*** „cavitate” (gr. κοιλο-, κοῖλος „scobit, adîncit”, κοιλία „cavitate abdominală”)

celo$_2$***-*** „cer”, „soare” (lat. *caelum* „cer”)

celul-, celo$_3$***-*** „celuloză” (lat. *cellula* „cămăruță”)

cen(o$_1$***)-*** „general, comun” (gr. κοινο-, κοινός „comun”)

ceno$_2$***-, keno-*** „gol” (gr. κενο-, κενός)

centi- „o sută, a suta parte” (lat. *centi-, centum*)

centri-, -o- „centru” (lat. *centri-, centrum*)

cer, -ceras, cherato- „corn”, „cornee” (gr. κερατο-, κέρας „corn”)

cerco-, -cerc „coadă” (gr. κέρκος)

cerebr(o)- „creier” (lat. *cerebrum*)

cero- „ceară” (lat. *cera*, gr. κηρο-, κηρός)

cheiro-, chir(o)- „mînă, palmă”, „membrană” (gr. χειρο-, χείρ „mînă”)

chemo-, -i-, chimi(o)- „chimie, chimic” (gr. χυμός „suc, zeamă”)

chili- „chil” (gr. χυλο-, χυλός „suc, zeamă”, lat. *chylus*)

chin- (-chineză, -cineză) „mişcare”, „transformare” (gr. κινεῖν)

cicl(o)- „cerc”, „ciclu”, „bicicletă” (gr. κυκλο-, κύκλος „cerc”)

-cid „a ucide” (lat. *caedere*)

cin(o)-, chino- „cîine” (gr. κυνο-, κύων)

cine-, cinemato- „mişcare”, „cinematograf” (gr. κίνημα, κινήματος „mişcare”)

cisto-, -i- „băşică, vezică” (gr. κύστις)

cito-, -cit(ă) (-citoză) „celulă” (gr. κυτο-, κύτος „cavitate, receptacul”)

clast(o-) „a sfărîma” (gr. κλαστός)

claustro- „loc închis” (lat. *claustrum* „barieră, zăvor”)

clavi- (-clavă) „claviatură”, „închis” (lat. *claui-, clauis* „cheie”)

-claz (-clazie) „spărtură” (gr. κλάσις)

clepto- „a fura” (gr. κλεπτο-, κλέπτειν)

climato- „climă” (lat. *clima, climatis*, gr. κλίμα, κλίματος „înclinație, pantă”)

clino-, ecli- „înclinație”, „pat” (gr. κλινο-, κλίνειν „a înclina”, κλίνη „pat”)

cloro- „verde” (gr. χλωρο-, χλωρός)

-col$_1$ „a cultiva”, „care locuiește, trăiește” (lat. *colere*)

col$_2$, *cola-* „clei, gelatină” (gr. κόλλα „clei”)

col$_3$*(e)- (-colie)* „fiere” (gr. χολη-, χολή)

coleo- „teacă, scoarță” (gr. κολεός)

coli- „col” (lat. *collum* „gît”)

color(i-) „culoare” (lat. *color*)

colpo- „vagin” (gr. κόλπος)

comedio- „comedie” (lat. *comoedia*, gr. κωμῳδία)

conchilio- „scoică” (gr. κογχύλιον)

condrio- (-condrie) „cartilaj”, „granulă” (gr. χόνδρος)

coni$_1$*-* „con” (lat. *coni-*, *conus*)

coni$_2$*(o)-* „praf” (gr. κόνις)

copro- „excrement” (gr. κόπρος)

corali- „coral” (lat. *corallum*, gr. κοράλλιον)

cord(o-) „coardă” (lat. *chorda*, gr. χορδο-, χορδή)

cordi- (-cordie) „inimă” (lat. *cor*, *cordis*)

core(o)$_1$*-* „dans” (gr. χορει-, χορεία)

core(o)$_2$*-* „pupilă” (gr. κόρη)

cortico- „scoarță” (lat. *cortex*, *corticis*)

cosm(o-), *cosmeto-* „univers”, „cosmetică” (gr. κοσμο-, κόσμος „ordine, ornament, univers”)

cost(o)- „coastă” (lat. *costa*)

cotil- „cavitate” (gr. κοτύλη)

cox- „coapsă” (lat. *coxa*)

cranio- (-cranie) „craniu” (gr. κρανίον)

-crat (-cratic, -crație) „putere” (gr. -κρατης, -κρατια, κράτος)

-crazie „constituție, temperament, predispoziție” (gr. -κρασια, κρᾶσις)

creo- „carne” (gr. κρεο-, κρέας)

cresto- „util” (gr. χρηστο-, χρηστός)

cric(o)- „inel” (gr. κρίκος)

crio- „temperatură scăzută” (gr. κρύος)

cripto- „ascuns, secret” (gr. κρυπτός)

cris(o)- „aur” (gr. χρυσο-, χρυσός)

cristal(o)- „cristal” (gr. κρύσταλλος)

crom(o-), *cromato- (-cromie)* „culoare” (gr. χρωμ-, χρωματο-, χρῶμα)

cron(o-) „timp” (gr. χρονο-, χρόνος)

cruci- „cruce” (lat. *cruci-*, *crux*)

-cultor „care cultivă” (lat. *cultor*)

cunei- „cui” (lat. *cuneus*)

cupr(o, i)- „cupru” (lat. *cuprum*)

-cuspid „vîrf” (lat. *cuspis*, *cuspidis*)

cvadri-, *-a-*, *-u-*, *cuadri-*, *quadri-* „patru” (lat. *quadri-*, *-u-*, *quattuor*, *quadrus*)

cvasi-, *cvazi-*, *cuasi-*, *cuazi-*, *quasi-* „pe jumătate, aproximativ, cam” (lat. *quasi-*, *quasi*)

dacrio- „lacrimă” (gr. δακρυ-, δάκρυ)

dactil(o)- „deget”, „în legătură cu mașina de scris” (gr. δακτυλο-, δάκτυλος „deget”)

dactilio- „inel” (gr. δακτύλιος)

dec(a)- „zece” (gr. δεκα-, δέκα)

deci- „a zecea parte” (lat. *deci-*, *decimus* „al zecelea”)

declino- „declinație” (lat. *declinare* „a se întoarce, a se îndepărta”)

defecto- „defect” (lat. *defectus* „lipsă, distrugere, uzură”)

dei- „zeu, Dumnezeu” (lat. *dei-*, *deus*)

delt- „triunghiular, în forma literei grecești delta : Δ” (gr. δέλτα)

dem(o)- „popor, populație” (gr. δημο-, δῆμος)

demi- „jumătate” (fr. *demi*)

dendro- „arbore” (gr. δενδρο-, δένδρον)

densi- „densitate” (lat. *densus* „des”)

denti- „dinte” (lat. *dens*, *dentis*)

deonto- „datorie”, „uzanță” (gr. δέον, δέοντος „ceea ce trebuie, ceea ce se cade”)

dermat(o)-, *derm(o-, -a-)* „piele” (gr. δερμ-, δερματο-, δέρμα)

desmo-, *dezmo-* „legătură, ligament” (gr. δεσμο-, δεσμός)

dextro-, *-dextru* „dreapta” (lat. *dextro-*, *dexter*, *-tra*, *-trum*)

-dezie (-dezic) „a împărți” (gr. δαίειν)

di- „doi, de două ori, dublu” (gr. δι-, δίς)

diali- „separat” (gr. διαλύειν „a separa”)

-dicee „justiție” (gr. -δικη, δίκη)

dico-, *diho-* „în două părți” (gr. διχο-, δίχα)

-didact „care a învățat” (gr. διδάσκειν)

digiti- „deget” (lat. *digitus*)

dilato- „dilatație” (lat. *dilatare*)

dinamo-, *dinamio-*, *dina- (-dinamie)* „forță, energie”, „dinam” (gr. δυνα-, δυναμο-, δύναμις „putere”)

dino- „uriaș” (gr. δεινο-, δεινός „groaznic, teribil”)

dipl(o)- „doi, dublu” (gr. διπλο-, διπλόος)

dipso- (-dipsie) „sete” (gr. διψο-, δίψα)

dis- „greu, dificil”, „anormal” (gr. δυσ-)

-doc „prin care trece” (gr. δοχός „care poate conține”)

dodeca- „doisprezece” (gr. δωδεκα-, δώδεκα)

doliho-, *dolico-* „alungit, lung” (gr. δολιχο-, δολιχός)

doxo-, *-dox (-doxie)* „părere, credință”, „glorie” (gr. δοξο-, δόξα)

dromo-, *-drom(ă)* „teren special amenajat (de obicei pentru curse de cai, de motociclete etc.)”, „drum” (gr. δρομο-, δρόμος)

droso- „rouă” (gr. δροσο-, δρόσος)

-duct „care duce” (lat. *ductus*, part. de la *ducere*)

du(o)- „doi” (lat. *du(o)-*, *duo*)

duro- „duritate” (lat. *durus* „tare, dur”)

ebulio- „fierbere” (lat. *ebullire*)
echi- „egal” (lat. *aequi-*, *aequus*)
echin(o)- „arici”, „cu ghimpi” (gr. ἐχινο-, ἐχῖνος)
eclezi-, *eclesi-* „biserică” (gr. ἐκκλησία)
ecli- v. *clino-*
eco$_1$*-* „sunet”, „ecou” (gr. ἦχος „sunet”, ἠχώ „ecou”)
eco$_2$*-*, *-eceu*, *-oic* „casă, locuință, mediu”, „proprietate, bunuri” (gr. οἰκο-, οἶκος, οἰκία)
-edon „locuință, reședință” (gr. ἕδος)
-edru „latură, față, bază” (gr. ἕδρα)
efuzio- „răspîndire” (lat. *effusio*)
ego- „eu, propria persoană” (lat. *ego*)
electro-, *-i-* „electricitate” (gr. ἠλεκτρο-, ἤλεκτρον, lat. *electrum* „ambră galbenă, chihlimbar”)
elic(o)- „elice” (gr. ἑλικο-, ἕλιξ „spirală”)
elipso- „elipsă” (gr. ἔλλειψις „lipsă”)
embrio- „embrion” (gr. ἐμβρυ-, ἔμβρυον)
-emeză „vărsare, vomă” (gr. ἔμεσις)
emi- v. *hemi-*
-emie v. *hem(o)-*
empirio- „experiență” (gr. ἐμπειρία)
-enal „la un număr de ani” (lat. *-ennalis*, *annus* „an”)
enantio- „opus, contrar, invers” (gr. ἐναντιο-, ἐναντίος)
endeca- „unsprezece” (gr. ἑνδεκα-, ἕνδεκα)
enea- „nouă” (gr. ἐννε-, ἐννέα)
eno-, *oeno-* „vin” (gr. οἰνο-, οἶνος)
enter(o)- *(-enteric*, *-enterie)* „intestin” (gr. ἐντερο-, ἔντερον)
entomo- „insectă” (gr. ἔντομον)
eo- „de început, cel mai vechi” (gr. ἠώς „auroră, zori de zi”)
-epie „pronunțare” (gr. -επεια)
epiro- „scoarța pămîntului” (gr. ἤπειρος „continent”)
epistemo- „cunoaștere” (gr. ἐπιστήμη „știință”)
-erast „îndrăgostit” (gr. ἐραστής)
erbi- „iarbă” (lat. *herba*)
-ereză „luare, punere” (gr. αἱρεῖν „a smulge, a lua”)
ergo- „activitate, energie” (gr. ἐργο-, ἔργον „lucru, muncă”)
eritro- „roșu” (gr. ἐρυθρο-, ἐρυθρός)
eroto- „dragoste” (gr. ἐρωτο-, ἔρως)
erpeto- „reptilă” (gr. ἑρπετόν)
eshato- „sfîrșit” (gr. ἔσχατος „ultim”)
eso- „a duce, a transporta” (gr. οἴσειν, infinitivul viitor de la φέρειν)
estezio- *(-estezie)* „senzație, sensibilitate” (gr. αἴσθησις)
eter(o)- v. *heter(o)-*
etimo- „adevărat” (gr. ἐτυμο-, ἔτυμος)
etio- „cauză” (gr. αἰτιο-, αἰτία)
etno- „popor” (gr. ἐθνο-, ἔθνος)

eto- „obiceiuri, moravuri” (gr. ἠθο-, ἦθος)
eu- „frumos, bun, bine” (gr. εὐ-)
-exie „stare” (gr. ἕξις)

fago- *(-fag*, *-fagie)* „a mînca, a absorbi” (gr. φαγο-, φαγεῖν, infinitivul aorist de la ἐσθίω)
fanero- „vizibil, evident” (gr. φανερο-, φανερός)
faringo- „faringe” (gr. φάρυγξ, φάρυγγος)
farino- „făină”, „aluat” (lat. *farina* „făină”)
farmaco- „medicament” (gr. φαρμακο-, φάρμακον)
faz(o, i)- „fază” (gr. φάσις „aparență”)
febri- „febră” (lat. *febris*)
feno- „apariție, revenire” (gr. φαινο-, φαίνειν „a apărea”)
-fer *(-fera)* „care poartă, conține, produce” (lat. *-fer*, *ferre*)
fero-, *-i-* „fier” (lat. *ferrum*)
fibro- „fibră” (lat. *fibra*)
fico- „algă” (gr. φῦκος)
-fid „despicat” (lat. *-fidus*, *findere*)
fil(o$_1$*-)* *(-filic*, *-filie)* „a iubi” (gr. φιλο-, φιλεῖν „a iubi”, φίλος „prieten”)
fili- „fir” (lat. *filum*)
filo$_2$*-* „frunză” (gr. φυλλο-, φύλλον)
fito- „plantă” (gr. φυτο-, φυτόν)
fizio- *(-fizie)* „natură, înfățișare caracteristică, funcțiunile organismului” (gr. φύσις)
flebo- „vînă” (gr. φλεβο-, φλέψ)
flori- *(-flor)* „floare” (lat. *flos*, *floris*)
fluo- „fluid” (lat. *fluere* „a curge”)
-fob „care urăște, are oroare, respinge, căruia îi este frică) de ...” (gr. φόβος „frică”)
fon(o-) *(-fonic*, *-fonie)* „sunet, voce” (gr. φων(ο)-, φωνή)
-for „care duce, care poartă” (gr. -φορος)
foramini- „gaură, orificiu” (lat. *foramen*, *-inis*)
-form „formă, aspect” (lat. *forma*)
fosfo- „fosfor” (gr. φωσφόρος, lat. *phosphorus* „purtător de lumină”, „luceafărul de dimineață”)
foto-, *fos-* „lumină”, „fotografie, fotografic” (gr. φωσ-, φῶς, φωτός „lumină”)
fratri- „frate” (lat. *fratri-*, *frater*)
frazeo- „frază” (gr. φράσις „vorbire, limbaj”)
freno- *(-frenie)* „minte, inteligență” (gr. φρενο-, φρήν)
frigo-, *frigori-* „frig” (lat. *frigori-*, *frigus*)
frugi- „fructe, roade“ (lat. *frux*, *frugis*)
ftizio- „tuberculoză” (gr. φθισι-, φθίσις „decădere, distrugere, pierdere”)
-ftong „sunet” (gr. φθόγγος)
-fug „care fuge, care alungă, respinge” (lat. *-fugus*, *fugere* „a fugi”)
fulmi- „care se aprinde, care explodează” (lat. *fulmen* „fulger, lumină”)

f_umi-_ „fum” (lat. *fumi-*, *fumus*)
fun- „funie” (lat. *funis*)
fungi- „ciupercă” (lat. *fungus*)

g_ala-_, *galacto-* „lapte” (gr. γαλακτο-, γάλα)
gamo-, *-gam (-gamie)* „căsătorie, unire” (gr. γαμο-, γάμος)
gan(o)- „strălucitor” (gr. γάνος „strălucire”)
gastr(o)-, *gastero-* „stomac” (gr. γαστήρ, γαστρός)
-gen, *geno-*, *genea-*, *genezio- (-genie)* „care produce, care ia naștere”, „specie, gen, fel”, „familie, neam” (gr. -γενης, -γενεῖα, γένος „naștere, origine”, „specie, gen”, „familie, generație, neam”, γένεσις „naștere”)
genito- „genital” (lat. *genitalis*)
genu- „genunchi” (lat. *genu*)
geo- „pămîntul, globul terestru” (gr. γεω-, γῆ)
germi- „germen” (lat. *germen*)
geronto-, *ger-* „bătrîn, bătrînețe” (gr. γηρο-, γεροντο-, γέρων „bătrîn”)
gimno- „deschis, descoperit, gol” (gr. γυμνο-, γυμνός)
gin, *gineco-* „femeie” (gr. γυναικο-, γυνή)
gir(o-) „cerc, rotire, rotativ” (gr. γυρο-, γῦρος „cerc”)
glacio- „gheață” (lat. *glacies*)
glic(o)-, *gluc(o)-*, *glicoz-*, *glucoz-* „dulce”, „glucoză” (gr. γλυκο-, γλυκύς „dulce”)
glipto-, *-glif* „gravat, cizelat”, „tocit, ros” (gr. γλύφειν „a grava, a cizela, a sculpta”, γλύπτω)
glos(o)-, *glot(o-)* „limbă” (gr. γλωσσο-, γλῶσσα, γλῶττα)
gnomo- „cugetare, maximă” (gr. γνωμο-, γνώμη)
gnoseo- „cunoaștere”, „știință” (gr. γνῶσις)
-gog v. *-agog*
gonio-, *gono*$_1$ -, *-gon*$_1$ „unghi” (gr. γωνιο-, γωνία)
gono$_2$-, *-gon*$_2$ *(-gonie)* „naștere, origine”, „sămînță”, „generație” (gr. γονο-, γόνος, γονή)
-grad „a merge” (lat. *-gradus*, *gradi*)
grafo-, *-graf* „scriere”, „care scrie, înregistrează” (gr. γραφο-, γράφειν)
gramo- (-gramă) „scriere, înregistrare” (gr. γραμμο-, γράμμα)
grando-, *-i-* „măreție”, „importanță”, „emfatic, bombastic” (lat. *grandi-*, *grandis* „mare”, „pompos”)
gravi- „greutate” (lat. *grauis* „greu”)
-grif „enigmă” (gr. γρῖφος)

h_agio-_ „sfînt” (gr. ἅγιος)
halo- „sare” (gr. ἅλς, ἁλός)
hect(o)-, *hecaton-* „o sută” (gr. ἑκατόν)
helio- „soare, lumină” (gr. ἡλιο-, ἥλιος)
hem(o)-, *hemat(o, i)-* (*-emie*) „sînge, hematii, hemoglobină” (gr. αἱματο-, αἷμα „sînge”)
hemer(o)- „zi” (gr. ἡμερο-, ἡμέρα)

hemi-, *emi-* „jumătate” (gr. ἡμι-)
hepato- „ficat” (gr. ἡπατο-, ἧπαρ)
hept(a)- „șapte” (gr. ἑπτά)
heter(o)-, *eter(o)-* „alt, diferit” (gr. ἑτερο-, ἕτερος)
hex(a)- „șase” (gr. ἑξα-, ἕξ)
hidr(o)-, *hid-*, *hidat-* „apă” (gr. ὑδρο-, ὕδωρ, ὕδατος)
hiero-, *ier-* „sfînt” (gr. ἱερο-, ἱερός)
higro- „umiditate” (gr. ὑγρο-, ὑγρός „umed”)
hilo- „materie” (gr. ὕλη)
hipn(o)- „somn” (gr. ὑπνο-, ὕπνος)
hip(o)- „cal” (gr. ἱππο-, ἵππος)
hipso- „înălțime” (gr. ὑψο-, ὕψος)
histo- „țesut” (gr. ἱστο-, ἱστός)
hodo- v. *odo-*
holo-, *olo-* „întreg” (gr. ὁλο-, ὅλος)
homeo- „de același fel, asemănător” (gr. ὁμοιο-, ὅμοιος)
homo- v. *omo*$_1$-
hoplo- „armă” (gr. ὁπλο-, ὅπλον)
hormono- „hormon” (gr. ὁρμᾶν „a pune în mișcare, a se azvîrli”)
horti- „grădină” (lat. *horti-*, *hortus*)
-hton „pămînt, țară” (gr. χθών)

i_atr(o)-_, *-iatru (-iatrie)* „medic”, „tratament” (gr. ἰατρο-, ἰατρός „medic”)
icono- „icoană, imagine” (gr. εἰκονο-, εἰκών)
-id „cu formă de” (gr. εἶδος „aspect, formă”)
ideo- „idee” (gr. ἰδέα „idee”)
idio- „propriu, specific” (gr. ἴδιος)
idolo- „idol” (gr. εἰδωλο-, εἴδωλον)
ier- v. *hiero-*
igni- „foc” (lat. *igni-*, *ignis*)
ihti(o)- „pește” (gr. ἰχθυ-, ἰχθύς)
insecti- „insectă” (lat. *insectum*)
istorio- „istorie” (gr. ἱστορία, lat. *historia*)
izo-, *iso-* „egal, la fel” (gr. ἰσο-, ἴσος)

k_eno-_ v. *ceno*$_2$-
kilo- „o mie” (gr. χίλιοι)

*-**l**ab* „care ia” (gr. -λαβος, λαμβάνειν)
labio- „buze” (lat. *labium*)
lacto-, *-i-* „lapte” (lat. *lac*, *lactis*)
lag(o)- „iepure” (gr. λαγώς)
lalo- (-lalie) „vorbire” (gr. λαλο-, λαλεῖν)
lameli- „lamelă” (lat. *lamella*)
lan(i)- „lînă” (lat. *lani-*, *lana*)
laparo- „abdomen” (gr. λαπάρα)
laring(o)- „laringe” (gr. λάρυγξ, λάρυγγος)

-latru (-latrie) ,,care se închină” (gr. λατρεί΄ειν ,,a servi”)
legumi- ,,legumă” (lat. *legumen*)
-lemă ,,alternativă” (gr. λῆμμα ,,ceea ce se acceptă, premisă”)
lepido- ,,solz” (gr. λεπιδο-, λεπίς)
lepto- (-leptic) ,,mic, subțire” (gr. λεπτο-, λεπτός)
leuc(o)- ,,alb, decolorat”, ,,leucocită” (gr. λευκο-, λευκός ,,alb”)
levo- ,,stînga” (lat. *laeuus*)
lexico- ,,lexic”, ,,dicționar” (gr. λέξις ,,cuvînt”, λεξικόν (βιβλίον) ,,culegere de cuvinte”)
ligno- (-lignos) ,,lemn” (lat. *lignum*)
limf(o)- ,,limfă, limfatic” (lat. *lympha* ,,apă”)
limni-, -o- ,,apă, lac” (gr. λίμνη)
lingvi-, -lingv ,,limbă” (lat. *lingua*)
lin(o$_2$)- ,,in” (lat. *lini-, linum*)
lino$_1$-, linio- (-liniu) ,,rînd, linie” (lat. *linea*)
lip(o$_1$)- ,,grăsime” (gr. λιπο-, λίπος)
lipo$_2$- ,,lipsă, părăsire” (gr. λειπ-, λείπειν)
lit(o-) ,,piatră”, ,,rocă” (gr. λιθο-, λίθος ,,piatră”)
lizi- ,,disociere, dizolvare, disoluție” (gr. λύσις)
-loc (-locvent, -locvență) ,,care vorbește”, ,,convorbire” (lat. *loqui*)
loco- ,,loc”, ,,locomotivă” (lat. *locus* ,,loc”)
log(o-) (-logie) ,,cuvînt, vorbire”, ,,principiu”, ,,rațiune”, ,,raport, proporție”, ,,care studiază” (gr. λογο-, λόγος)
lomb(o)- ,,șale” (lat. *lumbus*)
longi-, -e- ,,lung” (lat. *longi-, longus*)

***m**acro- (-macru)* ,,mare” (gr. μακρο-, μακρός)
magneto- ,,magnet, magnetic, magnetism” (gr. μάγνης, μάγνητος ,,(piatră) de Magnezia, o piatră strălucitoare ca argintul”)
-mahie ,,luptă” (gr. -μαχια, μάχη)
mal- ,,rău” (lat. *malus*)
malaco- ,,moale”, ,,moluscă” (gr. μαλακο-, μαλακός ,,moale”)
man$_1$(i-), manu- ,,mînă” (lat. *manu-, -i-, manus*)
-man$_2$,,pasionat” (gr. -μανης, μανία ,,furie, nebunie”)
-man$_3$, -men ,,om, bărbat” (engl. *man*)
mano- ,,densitate” (gr. μανός ,,subțire, rar”)
-mant (-manție, -mancie) ,,ghicitor” (gr. μάντις)
masto- ,,piept, mamelă” (gr. μαστο-, μαστός)
matri- ,,mamă” (lat. *matri-, mater*)
maxi- ,,foarte mare” (lat. *maximus*)
mecano- ,,mecanic” (gr. μηχανο-, μηχανή ,,mașină”)
medico- ,,medicină, medical” (lat. *medicus* ,,medic, medical”)
meg(a)-, megal(o)-, (-megalie) ,,foarte mare”, ,,creștere”, ,,un milion” (gr. μεγα-, μεγαλο-, μέγας ,,mare”)
melan(o-) ,,negru” (gr. μελανο-, μέλας)
mel(i-) ,,miere” (gr. μέλι, lat. *mel*)
melo- ,,muzică” (gr. μελο-, μέλος ,,melodie, cîntec”)

meningo- ,,meninge” (gr. μῆνιγξ, μήνιγγος)
meno- ,,lunar” (gr. μηνο-, μήν ,,lună”)
-mer ,,parte” (gr. μέρος)
merceo- ,,marfă” (lat. *merx, mercis*)
-mestru ,,lună” (lat. *-mestris*)
metalo-, -i- ,,metal” (lat. *metallum*)
meteoro- ,,fenomen atmosferic” (gr. μετεωρο-, μετέωρον)
metodo- ,,metodă” (gr. μέθοδος)
metro$_1$-, -metru (-metrie) ,,măsură, măsurător”, ,,picior de vers, vers” (gr. μετρο-, μέτρον ,,măsură”)
metro$_2$- ,,uter” (gr. μητρο-, μήτρα)
mez(o)- ,,de mijloc, mijlociu” (gr. μεσο-, μέσος ,,mijloc”)
mi(o$_1$)- ,,mușchi, muscular” (gr. μῦς ,,mușchi”)
mio$_2$- ,,mai puțin” (gr. μειο-, μείων)
mico-, miceto- (-micete, -micină) ,,ciupercă” (gr. μύκης)
micr(o)- (-micrie) ,,mic, microscopic”, ,,a milioana parte” (gr. μικρο-, μικρός ,,mic”)
mili- ,,a mia parte” (lat. *milli-, mille* ,,o mie”)
mimo- ,,mim” (gr. μιμο-, μῖμος)
mini- ,,foarte mic” (lat. *minimus*, it. *miniatura* ,,miniatură”)
miria- ,,foarte numeros, zece mii” (gr. μυρίος ,,foarte numeros”, μυριάς ,,zece mii”)
mis(o)-, miz- ,,ură, care urăște” (gr. μισο-, μισεῖν ,,a urî”)
mito$_1$- ,,filament” (gr. μίτος)
mito$_2$- ,,mit”, minciună” (gr. μυθο-, μῦθος ,,mit”)
mix(o)- ,,mucozitate” (gr. μύξα)
mnemo- ,,memorie” (gr. μνημο-, μνήμη)
mon(o)- ,,unul singur, unic” (gr. μονο-, μόνος)
morfo-, -morf ,,formă” (gr. μορφο-, μορφή)
moto- (-motivă) ,,cu motor, mecanizat”, ,,motocicletă” (lat. tema *mot-, mouere* ,,a mișca”)
multi- ,,mult” (lat. *multi-, multus*)
muzeo- ,,muzeu” (gr. μουσεῖον, lat. *museum*)
muzico- ,,muzică” (gr. μουσική, lat. *musica*)

***n**ano-* ,,a miliarda parte” (gr. νᾶνος ,,pitic”)
nau- ,,corabie” (gr. ναυ-, ναῦς, lat. *nauis*)
-naut ,,cel care conduce (sau călătorește cu) un vehicul plutitor” (lat. *nauta*, gr. ναύτης ,,marinar”)
nav(i, o)- ,,navă” (lat. *nauis*)
necro- ,,mort, cadavru” (gr. νεκρο-, νεκρός)
nefr(o)- ,,rinichi” (gr. νεφρός)
neo- ,,nou” (gr. νεο-, νέος)
neur(o)-, neurono-, nevr(o)- ,,nerv, nervos”, ,,nervură” (gr. νευρο-, νεῦρον ,,nerv”)
nicta-, nictal- ,,noapte, nocturn” (gr. νύξ, νυκτός ,,noapte”, νυκταλός ,,nocturn”)

nitro- „azot, azotic” (lat. *nitrum*, gr. νιτρο-, νίτρον)
nom$_1$*(o-) (-nomic, -nomie)* „lege” (gr. νομο-, νόμος)
-nom$_2$ „diviziune” (gr. νομός)
noo- „spirit, intelect“ (gr. νοο-, νόος)
noso-, *nozo-* „boală” (gr. νοσο-, νόσος)
novo- „nou” (lat. *nouus*)

oceano- „ocean” (lat. *oceanus*, gr. ὠκεανο-, ὠκεανός)
octo-, *octa-* „opt, de opt ori” (lat. *octo*, gr. ὀκτα-, ὀκτω-, ὀκτώ)
od(o-), *hodo- (-odă)* „drum”, „circuit” (gr. ὁδο-, ὁδός „drum”)
-odie „cîntec, melodie” (gr. ᾠδή)
odont(o-) (-odon) „dinte” (gr. ὀδοντο-, ὀδούς)
oeno- v. *eno-*
ofio- „şarpe” (gr. ὄφις)
oftalmo- „ochi, vedere” (gr. ὀφθαλμο-, ὀφθαλμός)
-oic v. *eco*$_2$*-*
-ole(o, i)-, *-ol (-olină)* „ulei” (lat. *oleum*)
olig(o)- „puţin” (gr. ὀλιγο-, ὀλίγος)
olo- v. *holo-*
omni- „tot” (lat. *omni-*, *omnis*)
omo$_1$*-*, *homo-* „acelaşi” (gr. ὁμο-, ὅμοιος)
omo$_2$*-* „crud” (gr. ὠμο-, ὠμός)
omo$_3$*-* „umăr” (gr. ὠμο-, ὦμος)
onco- „tumoare” (gr. ὀγκο-, ὄγκος „grosimea unui corp, volum”)
onomato-, *onomasio-*, *-onim (-onimie)* „nume” (gr. ὀνοματο-, ὀνομασία, -ονυμος, ὄνομα)
onto- „fiinţă” (gr. ὄν, ὄντος)
oo- „ou” (gr. ὠο-, ᾠόν)
-op (-opie, -opsie) „ochi, vedere” (gr. -ωψ, -ωψια, ὤψ)
opio- „opiu” (gr. ὄπιον)
opto- „vedere” (gr. ὀπτός)
-orama, *-rama* „spectacol” (gr. ὅραμα)
organo- „organ, organism” (gr. ὀργανο-, ὄργανον)
ornito- „pasăre” (gr. ὀρνιθο-, ὄρνις)
oro$_1$*-* „munte” (gr. ὀρο-, ὄρος)
oro$_2$*-* „gură” (lat. *os*, *oris*)
orto- „drept, adevărat, corect” (gr. ὀρθο-, ὀρθός)
oscilo- „oscilaţie” (lat. *oscillare* „a se legăna”)
osmo$_1$*-* „miros” (gr. ὀσμή)
osmo$_2$*-* „impuls”, „presiune osmotică” (gr. ὠσμός „împingere, impuls”)
oste(o)- „os” (gr. ὀστεο-, ὀστέον)
ostrei- „stridie” (lat. *ostrea*, gr. ὄστρεον)
ot(o-) „ureche” (gr. ὠτο-, οὖς)
ov(i, o)- „ou” (lat. *oui-*, *ouum*)
oxi-, *-o-*, *oxido-* „ascuţit, muşcător”, „oxigen, oxid” (gr. ὀξυ-, ὀξύς „ascuţit”, „muşcător”)

pahi-, ***pachi-*** „gros, grosime, îngroşare” (gr. παχυ-, παχύς „gros”)
pale(o)- „vechi, preistoric” (gr. παλαιο-, παλαιός „vechi”)
palin-, *palim-* „din nou, iarăşi” (gr. παλιν-, πάλιν)
palmi- „palmă” (lat. *palmi-*, *palma*)
pan-, *panto-*, *pasi-* „tot, întreg”, „universal” (gr. παν-, παντο-, πᾶς)
papiro- „papirus” (gr. παπυρο-, πάπυρος)
-par „care naşte” (lat. *parere* „a da naştere, a produce”)
paraziti-, *-o-* „parazit” (lat. *parasitus*, gr. παράσιτος)
paremio- „proverb” (gr. παροιμία)
pari- „egal” (lat. *par*)
parteno- „fecioară” (gr. παρθενο-, παρθένος)
pat(o-) (-patie) „boală” (gr. παθο-, πάθος)
patri, *-o-* „părinte” (lat. *patri-*, *pater*, gr. πατήρ, πατρός)
ped$_1$*(o-)*, *pedio-* „copil” (gr. παιδο-, παῖς)
-ped$_2$, *pedi-* „picior” (lat. *pes*, *pedis*)
ped$_3$*(o)-* „teren, sol” (gr. πέδον)
-pedie (-ped$_4$*)* „educaţie” (gr. -παιδεια, παιδεία)
-pee „facere” (gr. ποιεῖν)
-penie „lipsă” (gr. πενία)
pent(a)- „cinci” (gr. πεντα-, πέντε)
-pepsie (-peptic) „digestie” (gr. πέσσειν, πέψειν)
-pet (-petal) „atras” (lat. *petere* „a cere”)
petri-, *-o-* „piatră” (lat. *petra*, gr. πετρο-, πέτρα)
picno- „dens, strîns” (gr. πυκνο-, πυκνός)
pico- „de un bilion de ori mai mic” (it. *piccolo* „mic”)
picto- „pictat” (lat. *picto-*, *pictus*)
piezo- „presiune, comprimare” (gr. πιέζειν „a strînge”)
pinati- „crestat, penat” (lat. *pinnatus*)
pi(o)- „puroi” (gr. πυο-, πύον)
pir(o)- „foc, căldură”, „de culoarea focului” (gr. πυρο-, πῦρ „foc”)
pisci- „peşte” (lat. *piscis*)
piso- „mazăre” (gr. πίσος)
pitec „maimuţă” (gr. πιθηκ-, πίθηκος)
plani, *-o-* „suprafaţă netedă” (lat. *plani-*, *planus*)
-plan „care pluteşte” (fr. *planer*)
plasmo-, *-plasm* „plasmă” (gr. πλάσμα „lucru modelat”)
plasto-, *-i-*, *-plast (-plastie, -plazie)* „modelat, format”, „contrafăcut” (gr. πλαστο-, πλαστός)
plebi- „mulţime, vulg” (lat. *plebi-*, *plebs*)
-plegie (-plegic) „paralizie” (gr. πλήσσειν „a lovi”)
pleni- „plin” (lat. *plenus*)
pleuro- „pleură” (gr. πλευρο-, πλευρά, πλευρόν „latură, coastă”)
plexi-, *-plex* „care se îndoaie” (lat. *plexus*, part. de la *plectere* „a se îndoi”)
-plica „a îndoi” (lat. *plicare*)
pluri- „mai mulţi” (lat. *pluri-*, *plus*)
pluto- „bogăţie, bogat” (gr. πλουτο-, πλοῦτος „bogăţie”)
pluvio- (-pluviu) „ploaie” (lat. *pluuia*)

pneumo-, *pneumato-* *(-pnee)* „aer, gaze, respirație”, „plămîn, pulmonar”, „pneumonie” (gr. πνευμο-, πνευματο-, πνεῦμα „aer, respirație”)
podo-, *-pod*, *-pus* „picior” (gr. πούς, ποδός)
-poieză „formare” (gr. ποιεῖν)
-pol „dreptul de a vinde” (gr. πωλεῖν „a vinde”)
polari- „polarizare” (lat. *polus*, gr. πόλος „pol”)
-polă „oraș” (gr. πόλις)
poli- „mai mult” (gr. πολυ-, πολύς)
pomi-, *-o-* „pom fructifer”, (lat. *pomi-*, *pomus*)
porno- „prostituată” (gr. πορνο-, πόρνη)
port- „poartă, ține” (fr. *porter* „a purta”)
poso- „doză” (gr. πόσος „cît de mult”)
pravo- „drept” (v.sl. *pravo-*, *pravĭ*)
presti- „repede, iute” (it. *presto*, lat. *praestus*)
primi-, *-o-* „întîi” (lat. *primi-*, *primus*)
proli- „copil” (lat. *proles*)
prot(o)- „primul, primar” (gr. πρωτο-, πρῶτος)
pseud(o)- „fals” (gr. ψευδο-, ψευδής)
psih(o)- *(-psihie)* „psihic” (gr. ψυχο-, ψυχή „suflet”)
pter(o-) „aripă” (gr. πτερο-, πτερόν)
puer(i)- „copil” (lat. *puer*)
pulso-, *-i-* „propulsie” (lat. *pulsus*)
-pus v. *pod*

quadri- v. *cvadri-*
quasi- v. *cvasi-*

radici- „rădăcină” (lat. *radix*, *radicis*)
radio- „raze, unde”, „radiație, radioactiv, radioactivitate” (lat. *radius* „rază”)
-ragie *(-ragic)* „fisură”, „curgere” (gr. ῥαγή)
rahi- „șira spinării” (gr. ῥαχι-, ῥάχις)
-rama v. *-orama*
rect(i)- „drept” (lat. *recti-*, *rectus*)
-ree *(-roid)* „scurgere” (gr. ῥοία „cursul unei ape”)
reflexo- „reflex” (lat. *reflexus*, part. de la *reflectere* „a întoarce, a îndoi”)
-remă „vîslă” (lat. *remus*)
reo- „curent” (gr. ῥέος)
reticulo- „rețea” (lat. *reticulum*)
rin(o)- „nas” (gr. ῥινο-, ῥίς)
rombo- „romb” (gr. ῥομβο-, ῥόμβος)
roti-, *-o-*, *rota-* „roată”, „rotitor”, „rotativă” (lat. *rota* „roată”)

salti- „săritură” (lat. *saltus*)
salv- „care salvează” (lat. *saluare*)
sapro- „putrezire” (gr. σαπρο-, σαπρός „putred”)

63

sarco-, *sar-* „carne” (gr. σαρκο-, σάρξ)
-saur v. *-zaur*
scaf „barcă” (gr. σκάφη)
scato- „excremente” (gr. σκατο-, σκώρ)
sceno- „scenă” (lat. *scena*, gr. σκηνο-, σκηνή)
schizo- „împărțit” (gr. σχιζο-, σχίζειν „a despica, a sparge”)
scizi- „împărțire, separare” (lat. *scissus*, part. de la *scindere*)
sclero- „dur, duritate”, „sclerozare” (gr. σκληρο-, σκληρός „tare, aspru”)
-scop *(-scopic, -scopie)* „care privește, care examinează” (gr. σκοπεῖν)
scribo-, *script(o-)* *(-scripție)* „scris” (lat. *-scriptus*, part. de la *scribere*)
seismo-, *sismo-* „cutremur”, „vibrație” (gr. σεισμός)
seleno- „lună” (gr. σεληνο-, σελήνη)
semasio- *(-semie)* „semnificație, sens” (gr. σημασία)
semi- „(pe) jumătate” (lat. *semi-*)
semio- „semn” (gr. σημειο-, σημεῖον)
serici- „mătase” (lat. *sericum*)
sero- „ser” (lat. *serum* „zer”)
servo- „auxiliar” (lat. *seruus* „sclav”)
sfer(o)- „glob” (gr. σφαιρο-, σφαῖρα)
sfeti- v. *sveti-*
sfigmo- „puls” (gr. σφυγμός)
sider(o$_1$)- „fier” (gr. σίδηρος)
sidero$_2$- „stea” (lat. *sidero-*, *sidus*)
sigilo- „sigiliu” (lat. *sigillum*)
-silab „silabă” (lat. *syllaba*, gr. συλλαβή)
silvi-, *-o-* „pădure” (lat. *silua*)
simil(i-) „asemănător” (lat. *similis*)
sito- „aliment” (gr. σῖτο-, σῖτος)
socio- „societate” (lat. *socius* „tovarăș, asociat”)
-sof v. *-zof*
-sofie v. *-zofie*
sol$_1$(i)- „singur” (lat. *solus*)
sol$_2$ - „soare” (lat. *sol*)
somato-, *-som*, *-zom* „corp” (gr. σωματο-, σῶμα)
spasmo- „contracție, spasm” (gr. σπασμός)
spectro- „spectru” (lat. *spectrum*)
speo-, *speleo-* „peșteră” (gr. σπέος, σπήλαιον)
spermato-, *-sperm* „sămînță”, „spermă” (gr. σπέρμα, σπέρματος)
spici- „spic” (lat. *spicus*)
spiro$_1$-, *spirali-*, „spirală” (gr. σπειρο-, σπεῖρα, lat. *spira*)
spiro$_2$- „respirație” (lat. *spirare* „a respira”)
splen(o)- „splină” (lat. *splen*, gr. σπληνο-, σπλήν)
sporo-, *-i-* „spori” (gr. σπορο-, σπόρος „sămînță”)
stadi- „distanță” (gr. στάδιον „măsură de lungime”)
stafilo- „ciorchine de strugure” (gr. σταφυλο-, σταφυλή)

-stat, stato- (-stazie) „care stă, static”, „care oprește” (gr. στατός)
stego- (-stegie) „acoperiș” (gr. στεγο-, στέγειν „a acoperi”)
steno- „strîmt”, „stenografic” (gr. στενο-, στενός)
stereo- „solid”, „în relief”, „în spațiu” (gr. στερεο-, στερεός „solid”)
steto- „piept” (gr. στῆθος)
stilo- „coloană”, „vargă” (gr. στυλο-, στῦλος, lat. *stilus*)
stoichio- „element” (gr. στοιχειο-, στοιχεῖον)
stomato-, ștom (-stomie) „gură” (gr. στομ(α)-, στόμα, στόματος)
strabo- „strabism” (gr. στραβός „sașiu”)
strati-, -o- „strat”, „stratosferă” (lat. *stratum*)
strepto- „răsucit”, „streptococ” (gr. στρεπτο-, στρεπτός „răsucit”)
strobo- „întoarcere” (gr. στρόβος)
-strof „care răstoarnă, întoarce” (gr. στρωφεῖν „a răsturna, a întoarce”)
-sulc „crestat” (lat. *sulcare* „a brăzda”)
sveti-, sfeti- „sfînt” (bg. *свети-*, *свет*)

taheo-, tahi- „rapid, accelerat”, „turație” (gr. ταχυ-, ταχύς „rapid”)
-taf „mormînt” (gr. τάφος)
talaso- „mare” (gr. θαλασσο-, θάλασσα)
tanato- „moarte” (gr. θανατο-, θάνατος)
taumat- „minune” (gr. θαυματ(ο)-, θαῦμα)
tauto- „același” (gr. ταὐτο-, ταὐτό)
taxi-, -o- (-taxie) „ordine”, „trupă” (gr. τάξις)
teatro- „teatru” (gr. θεατρο-, θέατρον)
-tecă „dulap, cutie”, „colecție” (gr. θήκη „dulap, cutie”)
-ectic (-texie) „care topește” (gr. τήκειν „a topi”)
-ehno-, -i- (-tehnie) „meserie”, „tehnic, tehnică” (gr. τεχνο-, τέχνη „artă, meserie”)
tel(e)- „departe, la distanță”, „televiziune, televizor” (gr. τηλε-, τῆλε „departe”)
teleo- „scop” (gr. τελεο-, τέλεος)
teo- „zeu, divinitate” (gr. θεο-, θεός)
terato- „monstru” (gr. τερατο-, τεράς)
terio-, tero- (-teriu) „fiară” (gr. θηρίον)
term(o-, -i-) (-termie) „căldură, temperatură, termic” (gr. θερμο-, θερμός „cald”, θέρμη „căldură”)
termino- „termen” (lat. *terminus*)
tesmo- „lege” (gr. θεσμο-, θεσμός)
tetr(a)- „patru”, „de patru ori” (gr. τετρα-, τέτταρες, τέτταρα „patru”)
timo- „apreciere; rang” (gr. τιμο-, τιμή)
tip(o-) (-tipie) „caracter”, „care culege, imprimă”, „tipar”, „tipografic” (gr. τυπο-, τύπτειν „a lovi, a apăsa”, τύπος „semn (imprimat printr-o lovitură), caracter”)
tir(o)-, tireo- „scut”, „tiroidă” (gr. θυρεός „scut”)
tomie (-tom) „tăiere” (gr. τομή)

tono- (-tonie) „înălțime”, „tensiune” (gr. τόνος)
top(o-) „loc” (gr. τοπο-, τόπος)
toraco- „torace” (gr. θωρακο-, θώραξ)
toxico- tox(o, i)- (-toxie) „otravă”, „toxină” (gr. τοξικόν)
tragi- „tragic” (lat. *tragicus*, gr. τραγικός)
traheo- „trahee” (gr. τραχεῖα ἀρτηρία „traheea arteră”)
trapezo- „trapez” (gr. τραπέζιον)
traumato- „leziune, rană” (gr. τραῦμα, τραύματος)
treti- „al treilea” (v.sl. *tretii*)
tri- „trei” (gr. τρι-, τρεῖς, lat. *tri-*, *tres*)
trico$_1$*-*, *triho*$_1$*-*, „păr” (gr. τριχο-, τρίξ)
trico$_2$*-*, *triho*$_2$*-* „în trei” (gr. τρίχα, τριχῆ)
trombo- „cheag de sînge” (gr. θρομβο-, θρόμβος)
-tron „în legătură cu particulele elementare”, „instalație” (finala cuvîntului gr. ἤλεκτρον „ambră galbenă, chihlimbar”)
tropo-, -trop (-tropic, -tropie) „care se schimbă, care se învîrtește”, „întoarcere”, „trop” (gr. τροπο-, τρόπος „direcție”, „trop”)
turbo- „turbină” (lat. *turbo* „vîrtej, vînt puternic”)

umbeli- „umbelă” (lat. *umbella* „umbrelă”)
umidi-, -o- „umiditate” (lat. *humidus* „umed”)
uni- „unul singur” (lat. *uni-*, *unus*)
-ur „coadă” (gr. οὐρά)
ur(o)-, ureo- (-urie) „urină” (gr. οὐρο-, οὖρον)
urano- „cer” (gr. οὐρανο-, οὐρανός)
uretro- „uretră” (gr. οὐρήθρα)
-urg (-urgie) „care lucrează, care face” (gr. ἔργον „acțiune, lucru”, precedat de vocala de legătură)
uzu- „uz, folosire” (lat. *usus*)

vaccino- „vaccin” (lat. *uaccinus* „de la vacă”)
-vala (-valație, -valent) „a valora” (lat. *ualere*)
vaso- „vas sanguin” (lat. *uas* „vas”)
vel(i)- „mare” (v.sl. *velŭ*, *velij*)
veloci- „repede”, „bicicletă” (lat. *uelox*, *uelocis* „repede”)
venero- „boală venerică” (lat. *Venus*, *Veneris*)
vermi- „vierme” (lat. *uermis*)
vero- „adevăr, adevărat” (lat. *uerus*)
vice- „în loc de, locțiitor, adjunct” (lat. *uice-*, *uicis*, ablativul lui **uix* „schimbare, întoarcere; înlocuire”)
video- „vedere, vizual” (lat. *uidere* „a vedea”)
viti- „viță-de-vie” (lat. *uiti-*, *uitis*)
vivi-, -viv „viu, care trăiește” (lat. *uiui-*, *uiuus*)
voci-, -voc „voce, cuvînt” (lat. *uoci-*, *uox*)
-vor „mîncător” (lat. *uorare* „a mînca”)

xant(o)-, *(-xantină)* „galben” (gr. ξαντο-, ξανθός)
xen(o)- „străin” (gr. ξενο-, ξένος)
xer(o)- „uscat, uscăciune” (gr. ξηρο-, ξηρός „uscat”)
xilo- „lemn” (gr. ξυλο-, ξύλον)

zahari-, *-o-* „zahăr” (lat. *saccharum*, gr. σάκχαρ)
-zaur, *-saur* „reptilă, șopîrlă” (gr. σαῦρος)
zimo-, *-zimă* „ferment, fermentație” (gr. ζύμη)
zo(o)-, *-zoar* *(-zoic, -zoism, -zoist)* „animal” (gr. ζωο-, ζῷον)
-zof, *-sof* *(-zofie, -sofie)* „înțelept” (gr. σοφός)
-zom v. *-som*

LISTA ABREVIERILOR

A. = acuzativ
adj. = adjectiv
arom. = aromân
astron. = astronomie
bg. = bulgar
bot. = botanică
cat. = catalan
D. = dativ
engad. = engadin
engl. = englez
entom. = entomologie
expr. = expresie
f. = feminin
fr. = franceză
G. = genitiv
geogr. = geografie
germ. = german
gr. = grecesc
iht. = ihtiologie
ir. = istroromân
it. = italienesc
înv. = învechit
lat. = latinesc
lat. eclez. = latinesc ecleziastic
m. = masculin
magh. = maghiar
med. = medicină
megl. = meglenoromân
min. = mineralogie
mit. = mitologie
N. = nominativ
n. = neutru
ngr. = neogrec
ornit. = ornitologie
part. = participiu
pers. = persoană
pl. = plural
pop. = popular
port. = portughez
prep. = prepoziție
prov. = provensal
rom. = românesc
rus. = rusesc
scr. = sîrbo-croat
sg. = singular
sl. = slav
sp. = spaniol
subst. = substantiv
suf. = sufix
tc. = turcesc
tehn. = tehnică
urb. = urbanistică
V. = vocativ.
v. (+ nume de limbă) = vechi
v. = vezi

BIBLIOGRAFIE

SIGLELE LUCRĂRILOR CITATE

Alecsandri, P. I — III	Vasile Alecsandri, *Opere complete. Poesii.* Volumul I: *Doine și lăcrimioare*; volumul II: *Mărgăritărele*; volumul III: *Pasteluri și legende.* Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1875.
Alecsandri, T. I — IV	Vasile Alecsandri, *Opere complete.* Partea întiia: *Teatru.* Volumul I: *Canțonete comice, scenete și operete*; volumul II: *Vodeviluri*; volumul III: *Comedii*; volumul IV: *Drame.* Editura Librăriei Socec & Comp. București, 1875.
Alexi, W.	Theochar Alexi, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch.* Zweite verbesserte und vervollständigte Auflage. Verlag von H. Zeidner. Kronstadt (Brasso), 1906.
Alexici, L. P.	Dr. G. Alexici, *Texte din literatura poporană română*, adunate de . . . Tomul I: *Poesia tradițională.* Editura autorului. Budapesta, 1899.
ANON. CAR.	*Anonymus Caransebesiensis*, în „Revista Tinerimea română'', publicațiune a Societății literare cu același nume sub direcțiunea lui Gregorie G. Tocilescu. Noua serie. Volumul I, p. 326 — 380. Tipografia „Corpului didactic'' C. Ispasescu & G. Bratanescu. București, 1898.
AR	*Albina românească.* Gazetă politico-literală. Tipografia Albinei. Ieși, 1829 — 1850.
Arghezi, B.	Tudor Arghezi, *Cu bastonul prin București.* Editura pentru literatură. [București] 1961.
Arghezi, V.	Tudor Arghezi, *Versuri.* Ediție definitivă îngrijită de autor Fundația pentru literatură și artă. București, 1936.
Asachi, S. L. I — II	Gh. Asachi, *Scrieri literare.* [Vol. I — II.] Ediție îngrijită, cu prefață, note și glosar de N. A. Ursu. Editura de stat pentru literatură și artă. [București, 1957].
B	*Biblia, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noao leage toate*, care s-au tălmăcit dupre limba elinească, spre înțeleagerea limbii rumânești cu porunca prea bunului creștin și luminatului domn Ioan Șărban Cantacuzino Basarab Voievod și cu îndemînarea dumnealui Constantin Brîncoveanul marele logofăt · · · Tipăritu-s-au · · · în scaunul mitropoliei Bucureștilor · · · la anul 1688.

Bader, C. N.	Françoise Bader, *La formation des composés nominaux du latin.* Annales littéraires de l'Université de Besançon. Vol. 46. Les belles lettres. Paris, 1962.
Barcianu, D.	Sab. Pop-Barcianu, *Dicţionar român-german şi german-român.* Partea I-a: *Română-germană.* Ediţia a treia. Revidat şi complectat de dr. P. Barcianu. W. Krafft. Sibii, 1900.
Barcianu, V.	Sab. Pop-Barcianu, *Vocabulari roman-nemţesc* ... Tipariul şi editura lui Teodoru Steinhausen. Sibii, 1868.
Baronzi, L.	George Baronzi, *Opere complecte.* Vol. I: *Limba română şi tradiţiunile ei.* G. N. Nebunely şi fii. Galaţi, 1872.
Băcescu, P.	Dr. Mihai Băcescu, *Peştii, aşa cum îi vede ţăranul pescar român.* Studiu etnozoologic, zoogeografic şi bioeconomic de ... Imprimeria naţională. Bucureşti, 1947.
Băcescu, Păs.	Mihai C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura şi viaţa poporului român.* Editura Academiei. [Bucureşti, 1961.]
Bălcescu, M. V.	Nicolaie Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul,* urmată de scrieri diverse de ... Publicate de pre decisiunea Societăţii Academice Române şi însoţite cu o precuventare şi note de A. I. Odobescu. Tipografia Societăţei Academice Române. Bucureşti, 1878.
Bărac, T.	I. Bărac, *Toată viaţa, isteţiile şi faptele minunatului Til Buhoglindă, cele de rîs şi minunate la cetire, spre trecere de vreme, în zilele sau ceasurile omului cele de odihnă,* după limba nemţească tălmăcită şi acum a doua oară tipărită. Braşov, 1846.
Bîrlea, Ant. I – III	Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică.* Vol. I – III. Editura pentru literatură. [Bucureşti] 1966.
BL	*Bulletin linguistique.* Faculté des lettres de Bucarest. Publié par A. Rosetti. Bucureşti-Paris-Copenhague. Vol. I (1933) ş.u.
Bolliac, O.	Cezar Bolliac, *Opere alese.* Editura de stat. [Bucureşti] 1950.
Borza, D.	Al. Borza, *Dicţionar etnobotanic cuprinzînd denumirile populare româneşti şi în alte limbi ale plantelor din România.* Editura Academiei Republicii Socialiste România. [Bucureşti] 1968.
Bourciez	Édouard Bourciez, *Éléments de linguistique romane.* Deuxième édition refondue et complétée. Librairie C. Klincksieck. Paris, 1923.
BPH	*Buletinul Institutului de filologie română ,,Alexandru Philippide''.* Universitatea din Iaşi. Director Iorgu Iordan. Iaşi. Vol. I (1934) ş.u.
BRV I – IV	Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche 1508 – 1830.* Tom. I: (1508 – 1716) 1903; tom. II: (1716 – 1808) 1910; tom. III: (1809–1830) fasc. I–II 1912, fasc. III – IV [Ioan Bianu şi Dan Simonescu] 1936; tom. IV: (Adăogiri şi îndreptări) [Ioan Bianu şi Dan Simonescu] 1944. Bucureşti.
Bujorean, B. L.	Dr. George Bujorean, *Boli, leacuri şi plante de leac cunoscute de ţărănimea română.* Editura Asociaţiunii ,,Astra''. Sibiu, 1936.
CADE	I. Aurel Candrea — Gh. Adamescu, *Dicţionarul enciclopedic ilustrat.* Partea I: *Dicţionarul limbii române din trecut şi de astăzi* de I. Aurel Candrea; partea II: *Dicţionarul istoric şi geografic universal* de Gh. Adamescu. Editura ,,Cartea românească''. Bucureşti [1926 – 1931].
Cantemir, Hr.	Principele Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor,* publicat sub auspiciile Academiei Române ... de Gr. C. Tocilescu. Inst. de arte grafice Carol Göbl. Bucureşti, 1901.
Cantemir, I. I – II	Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică.* Vol. I – II. Ediţie îngrijită şi studiu introductiv de P. P. Panaitescu, I. Verdeş. Editura pentru literatură. Bucureşti, 1965.
Capidan, A.	Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân.* Studiu lingvistic. Monitorul oficial şi Imprimeriile statului. Imprimeria naţională. Bucureşti, 1932.
Capidan, M.	Th. Capidan, *Meglenoromânii.* Vol. III: *Dicţionar megleno-român.* Monitorul oficial şi Imprimeriile statului. Imprimeria naţională. Bucureşti [f.a.].
Caragiale, O. I – VIII	I. L. Caragiale, *Opere.* Vol. I: *Nuvele şi schiţe.* Editura Cultura Naţională. Bucureşti, 1930; vol. II: *Nuvele şi schiţe.* Editura Cultura Naţională. Bucureşti, 1931; vol. III: *Reminiscenţe şi notiţe critice.* Editura Cultura Naţională. Bucureşti, 1932; vol. IV: *Notiţe critice, literatură şi versuri.* Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1938; vol. V: *Articole politice şi cronici dramatice.* Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1938; vol. VI: *Teatru.* Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939; vol. VII: *Corespondenţă.* Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1942.
Carte	*Carte întru care să scriu mîncările.* 1749. [Manuscris; Biblioteca Academiei R. S. R., cota 1120.]
CC$_2$	Diaconul Coresi, *Carte cu învăţătură (1581),* publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici. Vol. I: Textul. Atelierele grafice Socec et Comp. Bucureşti, 1914.
CDDE	I. A. Candrea — Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine* (*A-Putea*). Socec. Bucureşti, 1907 – 1914.
Chest. I – VIII	*Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbei române. I – VIII* (I: *Calul.* ,,Ardealul''. Cluj, 1922; II: *Casa.* ,,Dacia Traiană''. Sibiu, 1926; III: *Firul.* ,,Ar-

	dealul". Cluj, 1929; IV: *Nume de loc şi nume de persoane.* „Ardealul". Cluj, 1930; V: *Stîna, păstoritul şi prepararea laptelui.* „Ardealul". Cluj, 1931; VI: *Stupăritul.* „Ardealul". Cluj, 1933; VII: *Instrumente muzicale.* „Cartea românească". Cluj, 1935; VIII: *Mîncări şi băuturi.* „Ardealul". Cluj, 1937). Muzeul limbii române.
CIAUŞANU, GL.	G. F. Ciauşanu, *Glosar de cuvinte din judeţul Vîlcea.*(Academia Română. Memoriile Secţiunii literare. Seria III.Tom. V. Mem. 6.) Imprimeria naţională. Bucureşti, 1931.
CIAUŞANU, V.	G. F. Ciauşanu, G. Fira şi C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vîlcea şi împrejurimi* cu un glosar. (Academia Română. Din viaţa poporului român. XXXV.) Cultura naţională. Bucureşti, 1928.
CIOBANU, F.	Fulvia Ciobanu, *Formaţii cărturăreşti în compunerea românească,* în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani.* Editura Academiei. [Bucureşti] 1958, p. 161–167.
CIOBANU, S.	Fulvia Ciobanu, *Scrierea cuvintelor compuse.* Editura Academiei. [Bucureşti] 1958.
COD. VOR.	Ion al lui G. Sbiera, *Codicele Voroneţean,* cu un vocabulariu şi studiu asupra lui, de... Tipografia archiepiscopală în edificiile reşedinţei. 1885.
CODRESCU, I–II	Theodor Codresco, *Dictionariu franceso-român.* Dupre ediţiunea Domnilor P. Poienaru, F. Aron şi G. Hill... Vol. I–II. Tipografia Buciumului Român. Iasii, 1859.
COMAN, GL.	Petre Coman, *Glosar dialectal.* Monitorul oficial şi Imprimeria naţională. Bucureşti, 1939.
CONACHI, P.	Logofătul Costachi Konaki, *Poesii.* Alcătuiri şi tălmăciri. Partea I. [Ed. a II-a.] Editura Librăriei Fraţii Şaraga. Iaşi [1886].
CONSTANTINESCU, D. O.	N. A. Constantinescu, *Dicţionar onomastic românesc.* Editura Academiei. [Bucureşti] 1963.
CONTEMPORANUL[1]	*Contemporanul.* Săptăminal politic, social, cultural. Seria a II-a. [Bucureşti] 1948 ş.u.
CONTEMPORANUL I–VII	*Contemporanul.* Revistă ştiinţifică şi literară. Tipolitografia Buciumului Român. Iaşi. Anul I (1881) ş.u.
CONV. LIT.	*Convorbiri literare.* Iaşi. Anul I (1867–1868) ş.u.
CORESI, PS.	Diaconul Coresi, *Psaltirea,* publicată româneşte la 1577 de... Reprodusă cu un studiu bibliografic şi un glosar comparativ de B. Petriceicu-Hasdeu. Ediţiunea Academiei Române. Tomul I: Textul. Tipografia Academiei Române. Bucureşti, 1881.

---

[1] La seria a II-a trimiterile se fac cu anul calendaristic şi numărul săptăminalului (spre deosebire de seria veche, la care se indică volumul prin cifre romane).

COSTIN, L.	Miron Costin, *Letopiseţul Ţării Moldovei de la Aron Vodă încoace.* Ediţie critică de P. P. Panaitescu. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1944.
COSTINESCU	Ion Costinescu, *Vocabular româno-frances.* Bucureşti, 1870.
COŞBUC, AE.	P. Vergilius Maro, *Opere complete.* Partea I: *Aeneis.* Traducere în formele originale de George Coşbuc. Editura Librăriei C. Sfetea. Bucureşti, 1896.
COŞBUC, P. I–II	George Coşbuc, *Poezii.* Vol. I–II. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1953.]
CREANGĂ, A.	Ioan Creangă, Scrierile lui... Vol. II: *Diverse.* Tipolitografia H. Goldner. Iaşi, 1892.
CREANGĂ, P.	Ioan Creangă, Scrierile lui... Vol. I: *Poveşti.* Tipolitografia H. Goldner. Iaşi, 1890.
CREST. I–III	*Crestomaţie romanică* întocmită sub conducerea acad. Iorgu Iordan... Vol. I 1962; vol. al II-lea 1965; vol. al III-lea, partea I 1968. Editura Academiei. Bucureşti.
CT	Coresi, *Tetraevanghelul* tipărit de... Ediţie alcătuită de Florica Dimitrescu. Editura Academiei. Bucureşti, 1963.
CUV. BĂTR. I–III	B. Petriceicu-Hasdeu, *Cuvente den bătrîni.* Tom. I: *Limba română vorbită între 1550–1600.* Studiu paleografico-linguistic de... Cu observaţiuni filologice de Hugo Schuchard, 1878; tomul II: *Cărţile poporane ale românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă,* 1879; tomul III: *Istoria limbei române.* Partea I: *Principie de linguistica.* 1881. Bucureşti.
CV	*Cum vorbim.* Revistă pentru studiul şi explicarea limbii. [Bucureşti.] Anul I (1949) ş.u.
DA	*Dicţionarul limbii române.* Tomul I, partea I: *A–B.* Librăriile Socec. 1913; tomul I, partea II: *C.* Tipografia ziarului „Universul". 1940; tomul I, partea III, fasc. I: *D-de.* „Universul". 1949; tomul II, partea I: *F–I.* Imprimeria naţională. 1934; tomul II, partea II, fasc. I: *J-lacustru.* „Universul". 1937; tomul II [partea III]: *Ladă-lojniţă* [fără editură şi an]. Bucureşti.
DA ms.	*Dicţionarul limbii române,* aflat sub formă de manuscris la Institutul de lingvistică din Bucureşti al Academiei Republicii Socialiste România.
DARMESTETER, T.	Arsène Darmesteter, *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin.* Deuxième édition vue, corrigée et en partie refondue, avec une préface par Gaston Paris. Émile Bouillon, éditeur. Paris, 1894.
DAVIDOGLU, M.	Mihail Davidoglu, *Minerii.* Dramă în 3 acte. Editura de stat. [Bucureşti] 1949.
DDRF	Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français.* [Vol. I–IV.] Imprimerie de l'état. Bucarest, 1893–1895.

DENSUSIANU, Ţ. H.	OVID DENSUSIANU, *Graiul din Ţara Haţegului.* Socec & Co. Bucureşti, 1915.
DG	*Marele dicţionar geografic al României.* Alcătuit şi prelucrat după dicţionarele parţiale pe judeţe de George Ioan Lahovari... Volumul I 1898; volumul II 1899; volumul III 1900; volumul IV 1901; volumul V 1902. Stab. grafic J. V. Socec. Bucureşti.
DHLR I–II	OVIDE DENSUSIANU, *Histoire de la langue roumaine.* Tome premier: *Les origines.* 1901; tome II: *Le seizième siècle.* 1938. Ernest Leroux. Paris.
DIMITRESCU, C.	FLORICA DIMITRESCU, *Cuvinte şi sensuri noi în presa actuală,* în LR XI (1962), nr. 2, p. 131–139, şi nr. 4, p. 387–399.
DL	*Dicţionarul limbii române literare contemporane.* Volumul I: *A–C.* 1955; volumul al II-lea: *D–L.* 1956; volumul al III-lea: *M–R.* 1957; volumul al IV-lea: *S–Z.* 1958. Editura Academiei. [Bucureşti.]
DLR	*Dicţionarul limbii române (DLR).* Serie nouă. Tomul VI. Fascicula 1: *M–mandră*^{1} 1965 – fascicula a 12-a şi a 13-a: *morsă*^{2}*–muzur-aga* 1968. Editura Academiei. Bucureşti.
DM	*Dicţionarul limbii române moderne.* Editura Academiei. [Bucureşti] 1958.
DN	FLORIN MARCU–CONSTANT MANECA, *Dicţionar de neologisme.* Ed. a II-a revăzută şi adăugită. Editura ştiinţifică. Bucureşti, 1966.
DONAT, A. G.	ION DONAT, *Cîteva aspecte geografice ale toponimiei din Ţara Românească,* în FD IV (1962), p. 101–133.
DR	*Dacoromania.* Buletinul „Muzeului limbei române" condus de Sextil Puşcariu. Editura Institutului de arte grafice „Ardealul". Cluj. Anul I (1920–1921) ş.u.
DRĂGANU, R. S.	DRĂGANU MIKLÓS, *A román szóösszetétel.* Matheiu Gy. Nyomdája. Besztercze, 1906.
DRH	*Documenta Romaniae Historica.* B. *Ţara Românească.* Editura Academiei. Vol. I 1966; vol. XXI 1965. Bucureşti.
DRLU	*Dicţionariu rumanesc, latinesc şi unguresc.* Din orenduiala excelenţii sale preasfinţitului Ioann Bobb, vlădicul Făgăraşului... în două tomuri. Tom. I: *A–L.* 1822; tom. II: *M–Z.* 1823. Cu tipariul Tipografiii Colegiumului reformaţilor, prin Stephan Török. Cluj.
DVS	Mitropolitul DOSOFTEI, *Viaţa şi petreacerea svinţilor.* Iaşi, 1682.
EMINESCU, O. I	M. EMINESCU, *Opere.* Ediţie critică îngrijită de Perpessicius. I: *Poezii tipărite în timpul vieţii.* Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1939.
FD	*Fonetică şi dialectologie.* Editura Academiei. Bucureşti. Vol. I (1958) ş.u.

FILIMON, O. I–II	NICOLAIE M. FILIMON, *Opere.* [Vol. I–II.] Ediţie, glosar şi bibliografie de George Baiculescu. Cu o introducere de George Ivaşcu. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1957.]
FUGARIU, Ş.	FLOREA FUGARIU, *Studiu asupra limbii lui G. Şincai,* în Gheorghe Şincai, *Opere.* I: *Hronica românilor.* Tom. I. Ediţie îngrijită de... Prefaţă şi note de Manole Neagoe. Editura pentru literatură. [Bucureşti] 1967.
GALAN, B. I–II	V. EM. GALAN, *Bărăgan.* Vol. I. Editura de stat pentru literatură şi artă [1954]; vol. II. Editura Tineretului. [Bucureşti] 1959.
GÁLDI, M.	GÁLDI LADISLAS, *Les mots d'origine néogrecque en roumain à l'époque des Phanariotes.* Budapest, 1939.
GCR I–II	M. GASTER, *Chrestomaţie română.* Texte tipărite şi manuscrise (sec. XVI–XIX), dialectale şi populare, cu o introducere, gramatică şi un glosar romîno-francez de... Vol. I: *Introducere, gramatică, texte (1550–1710)*; vol. II: *Texte (1710–1830). Dialectologie, literatură populară, glosar.* F. A. Brockhaus–Socec & Co. Leipzig–Bucureşti, 1891.
GHEŢIE, R. M.	ION GHEŢIE, *Dicţionar român-maghiar pentru şcoală şi privaţi. Román-magyar szótár.* Budapest, 1896.
GHICA, A.	ION GHICA, *Amintiri din pribegia după 1848.* Nouă scrisori către V. Alecsandri. Editura Librăriei Socec & Comp. Bucureşti, 1889.
GL	*Gazeta literară.* Organ săptămînal al Uniunii scriitorilor din Republica Socialistă România. Bucureşti. Anul I (1954) ş.u.
GL. OLT.	*Glosar dialectal Oltenia,* întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu... Editura Academiei. Bucureşti, 1967.
GOLESCU, Î.	CONSTANTIN (DINICU) GOLESCU, *Însemnare a călătoriei mele, făcută în anul 1824, 1825, 1826.* Tipărită din nou şi însoţită de o introducere de Nerva Hodoş. Tipografia „Cooperativa". Bucureşti, 1910.
GORJAN, H. I–IV	I. GHERASIM GORJAN, *Halima sau povestiri mitologhiceşti arabeşti, pline de băgări de seamă, şi de întîmplări foarte frumoase şi de mirare...* Tom. I şi II 1835; tom. III 1837; tom. IV 1838. [Bucureşti.]
GRAM. ROM. I–II	*Gramatica limbii române.* Vol. I–II. Ediţia a II-a revăzută şi adăugită. Tiraj nou. Editura Academiei. Bucureşti, 1966.
GRAUR, E.	AL. GRAUR, *Etimologii româneşti.* Editura Academiei. [Bucureşti] 1963.
GRAUR, N. P.	Acad. AL. GRAUR, *Nume de persoane.* Editura ştiinţifică. Bucureşti, 1965.
GRECESCU, FL.	Doctorul D. GRECESCU, *Conspectul florei Romîniei. Plantele vasculare indigene şi cele naturalizate ce se găsesc pe*

	teritoriul României, considerate sub punctul de vedere sistematic și geografic. Tipografia ,,Dreptatea''. București, 1898.
GRIEVE-SCHUMACHER	Madeleine Grieve-Schumacher, *Die Nominalkomposition im Französischen.* Verlag P. G. Keller. Winterthur, 1960.
GR. S.	*Grai și suflet.* Revista Institutului de filologie și folclor, publicată de Ovid Densusianu. Vol. I (1924) ș.u.
HEM	B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor.* Tom. I și II 1887; tom. III 1893. Stabilimentul grafic Socec și Teclu. București.
HRISTEA, E.	Theodor Hristea, *Probleme de etimologie.* Studii. Articole. Note. Editura științifică. București, 1968.
ILR I	*Istoria limbii române.* Volumul I: *Limba latină.* Editura Academiei. București, 1965.
INF. BUC.	*Informația Bucureștiului.* Ziar al Comitetului municipal București al P.C.R. și al Consiliului popular al municipiului București. Anul I (1954) ș.u.
IONESCU, C.	Ioan Ionescu, *Calendar pentru bunul gospodar.* Cantora Foaiei sătești. Iași, 1845.
IORDAN, L. R. A.	Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a ,,greșelilor''.* [Ed. a II-a.] Editura Socec et Co. București [1947].
IORDAN, L. R. C.	Iorgu Iordan, *Limba română contemporană.* Editura Ministerului Învățămîntului. [București] 1956.
IORDAN, STIL.	Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române.* București, 1944.
IORDAN, TOP.	Iorgu Iordan, *Toponimia românească.* Editura Academiei. București, 1963.
IORGA, L. I—II	N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688—1821).* Vol. I—II. Editura ,,Minerva''. București, 1901.
ISBD	N. Iorga, *Scrisori de boieri, scrisori de domni.* Ediția a II-a. ,,Datina românească'' așezămînt de tipografie și legătorie de cărți. Vălenii-de-Munte, 1925.
ISN	N. Iorga, *Scrisori de negustori.* București, 1925.
ISPIRESCU, L.	P. Ispirescu, *Legende sau basmele românilor.* Adunate din gura poporului. Tipografia Academiei Române. București, 1892.
IV. P.	Antim Ivireanul, *Predici.* Ediție critică, studiu introductiv și glosar de G. Strempel. Editura Academiei. [București] 1963.
ÎL	*Îndreptarea legii,* 1652. Editura Academiei. [București, 1962.]
KOGĂLNICEANU, S. A.	Mihail Kogălniceanu, *Scrieri alese.* Editura de stat. [București] 1948.
LB	*Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat* seu: *Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est.* Budae, 1825.
LET. I—III	M. Kogălniceanu, *Letopisițile Țării Moldovii, publicate pentru întîiași dată de . . .* Tom. I 1852; tom. II 1845; tom. III 1846.
LEUMANN-HOFMANN-SZANTYR	Leumann—Hofmann—Szantyr, *Lateinische Grammatik.* Erster Band. *Laut- und Formenlehre.* Verlag C. H. Beck. München, 1963.
LEX. REG. II	*Lexic regional.* 2. Editura științifică. București, 1967.
LM	A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționariul limbei romane.* După însărcinarea dată de Societatea Academică Română. Elaborat ca proiect, Noua tipografie a laboratorilor români. Tomu I (*A—H*), 1871 [în realitate: 1873]; tomu II (*I—Z*), 1876; tomu III: *Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine înduioasă,* 1871 [în realitate: 1877]. București.
LR	*Limba română.* Academia Republicii Populare Române. Institutul de lingvistică din București. Anul I (1952) ș.u.
LSR	*Lexicon slavo-român.* [Manuscris; Biblioteca Academiei R.S.R., cota 312.]
LTR^2	*Lexiconul tehnic român.* I—XVIII. Elaborare nouă. Întocmită prin îngrijirea A.S.I.T. de un colectiv sub conducerea prof. Remus Răduleț. Editura tehnică. București, 1957—1966.
LUMEA	*Lumea.* [Săptămînal de politică externă editat de Uniunea ziariștilor din Republica Socialistă România. București, 1963 ș.u.]
MACEDONSKI, O. I—IV	Alexandru Macedonski, *Opere.* Ediție critică cu studii introductive, note și variante de Tudor Vianu. Vol. I: *Poezii,* 1939; vol. II: *Teatru,* 1939; vol. III: *Nuvele, schițe și povestiri,* 1944; vol. IV: *Articole literare și filosofice,* 1946. Fundația pentru literatură și artă. București.
MAGAZIN	*Magazin.* [Revistă săptămînală editată de ziarul ,,România liberă''.] Anul I (1957) ș.u.
MAG. IST. I—V	*Magazin istoric pentru Dacia.* Subt redacția lui A. Treb. Laurian și Nicol. Bălcescu. Tom. I—V. Colegiul național. București, 1845—1847.
MAIOR, IST.	Petru Maior de Dicio-Sîn-Martin, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia.* Întocmită de . . . iar acum pretipărită prin Iordachi de Mălinescu . . . Tipariul Crăieștei Tipografie a Universitatei ungurești. Buda, 1834.
MAIORESCU, CR. I—III	Titu Maiorescu, *Critice (1867—1892).* Ediție nouă și sporită. Vol. I—III. Socec & Comp. București, 1892—1893.

Maiorescu, L.	Titu Maiorescu, *Logica*. Ediția a cincea. Socec & Comp. București, 1898.
Maneca, C.	Constant Maneca, *Cuvinte compuse în terminologia științifică și tehnică actuală*, în SMFC I, p. 191–202.
Maneca, T.	Constant Maneca, *Probleme actuale ale terminologiei științifice și tehnice românești*, în LR XVI (1967), nr. 6, p. 491–498.
Marcovici, D.	Paharnicul Simeon Marcovici, *Datoriile omului creștin. Întemeiete pe învățăturile sfintei scripturi*. București, 1839.
Marian, NA.	S. Fl. Marian, *Nașterea la români*. Studiu etnografic. Edițiunea Academiei Române. Litotipografia Carol Göbl. București, 1892.
Marian, T.	S. Fl. Marian, *Tradiții poporane române din Bucovina*. Adunate de ... Imprimeria statului. București, 1895.
ME	Ioan Molnar, *Economiia stupilor acum întîi izvodită și dată de* ... Vienna, 1785.
Meillet, I.	A. Meillet, *Introduction à l'étude comparative des langues indo-européennes*. Preface by George C. Buck. University of Alabama Press. Alabama [1966].
Meillet-Vendryes	A. Meillet et J. Vendryes, *Traité de grammaire comparée des langues classiques*. 3ᵉ édition. Nouveau tirage revu par J. Vendryes. Librairie ancienne Honoré Champion. Paris, 1960.
Meyer-Lübke	W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*. Traduction française par Auguste Doutrepont et Georges Doutrepont. Tome deuxième: *Morphologie*. H. Welter, éditeur. Paris, 1895.
Micu, L.	Baumeister, *Loghica, adecă partea cea cuvîntătoare a filosofiei*. [Traducere de S. Micu.] Crăiasca Tipografie orientalicească a Universitatei Peștii. Buda, 1799.
Mihăescu, I.	H. Mihăescu, *Influența grecească asupra limbii române pînă în secolul al XV-lea*. Editura Academiei. București, 1966.
Minulescu, V.	Ion Minulescu, *Versuri*. Cu o postfață de acad. Tudor Vianu. Editura de stat pentru literatură și artă. [București] 1957.
Mirska, C.	Halina Mirska, *Unele probleme ale compunerii cuvintelor în limba română*, în SMFC I, p. 145–189.
MUNCA	*Munca*. Organ al Consiliului Central al sindicatelor din R.S.R. Anul I (1945) ș.u.
Neculce, L.	Ion Neculce, *Letopisețul Țării Moldovei* și *O samă de cuvinte*. Text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv de Iorgu Iordan. Ediția a II-a, revăzută. Editura de stat pentru literatură și artă. [București] 1959.

Pamfile, B.	Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări după datinile și credințele poporului român*, adunate din comuna Țepu (Tecuci). (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XII.) Librăriile Socec & Comp. București, 1911.
Pamfile, CER.	Tudor Pamfile, *Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXVI.) Librăriile Socec & Comp., Pavel Suru, C. Sfetea; Otto Harrassowitz, Leipzig; Gerold & Comp., Viena. 1915.
Pamfile, COM.	Tudor Pamfile, *Mitologie românească*. II. *Comorile*. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXX.) Librăriile Socec & Comp. București, 1916.
Pamfile, DUȘM.	Tudor Pamfile, *Mitologie românească*. I. *Dușmani și prieteni ai omului*. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXIX.) Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, București; Otto Harrassowitz, Leipzig; Gerold & Comp., Viena. 1916.
Pamfile, I. C.	Tudor Pamfile, *Industria casnică la români*. Trecutul și starea ei de astăzi. Contribuțiuni de artă tehnică și populară. Tipografia „Cooperativa". București, 1910.
Pamfile, J. I–III	Tudor Pamfile, *Jocuri de copii*, adunate din satul Țepu (jud. Tecuci). Vol. I (Analele Academiei Române. Tom. XXVIII. Memoriile Secț. literare), 1906; vol. II (Analele Academiei Române. Tom. XXIX. Memoriile Secț. literare), 1907; vol. III (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. VI), 1909. [București.]
Pamfile, S. V.	Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români*. Studiu etnografic. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XI.) Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria națională, București; Otto Harrassowitz, Leipzig; Gerold & Comp., Viena. 1910.
Pamfile, VĂZD.	Tudor Pamfile, *Văzduhul după credințele poporului român*. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXVII.) Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, București; Otto Harrassowitz, Leipzig; Gerold & Comp., Viena. 1916.
Pann, P. V. I–III	Anton Pann, *Culegere de proverburi sau Povestea vorbei*. De prin lume adunate și iarăși la lume date. Partea I 1852; partea a II-a și a III-a 1853. Tipografia lui Anton Pann. București.
Panțu, PL.	Zach. C. Panțu, *Plantele cunoscute de poporul român*. Vocabular botanic cuprinzînd numirile române, franceze, germane și științifice. Ediția a II-a. Editura Casa școalelor. București, 1929.

P. Papahagi, M. I—II	Pericle N. Papahagi, *Meglenoromânii.* Studiu etnografico-filologic. Extras din Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXV. Memoriile Secţiunii literare. Părţile I—II. Instit. de arte grafice ,,Carol Göbl''. Bucureşti, 1902.
T. Papahagi, D.	Tache Papahagi, *Dicţionarul dialectului aromân general şi etimologic.* Editura Academiei. [Bucureşti] 1963.
Pas, L. I—II	Ion Pas, *Lanţuri.* Roman. Editura de stat pentru literatură şi artă. Vol. I 1950; vol. II 1951. [Bucureşti.]
Pascu, S.	Dr. G. Pascu, *Sufixele româneşti.* Ediţiunea Academiei Române. Librăriile Socec & Co., C. Sfetea, Pavel Suru, Bucureşti; Otto Harrassowitz, Leipzig; Gerold & Comp., Viena. 1916.
Paşca, Gl.	Ştefan Paşca, *Glosar dialectal,* alcătuit după material lexical cules de corespondenţi din diferite regiuni. (Academia Română. Memoriile Secţiunii literare. Seria III. Tom. IV. Mem. 3.) Cultura naţională. Bucureşti, 1928.
Păsculescu, L. P.	Nicolaie Păsculescu, *Literatura populară românească.* Adunate de . . . Cu 30 arii notate de Gheorghe Matei. (Academia Română. Din viaţa poporului român. Culegeri şi studii. V.) Librăria Socec, Bucureşti; O. Harrassowitz, Leipzig; Gerold, Viena. 1910.
Pelimon, Rev.	Alessandru Pelimon, *Revolutiunea română din anul 1848 — Muşatoiul.* Tip. Th. Michaiescu şi Vaidescu. Bucureşti, 1868.
C. Petrescu, R. Dr.	Cezar Petrescu, *Comoara regelui Dromichet.* Roman. Editura naţională S. Ciornei. [Bucureşti, f.a.]
PH	*Psaltirea Hurmuzachi.* [Manuscris; Biblioteca Academiei R.S.R., cota 3077.]
Philippide, P.	Alexandru Philippide, *Istoria limbii române.* Volumul întîi: *Principii de istoria limbii.* Tipografia naţională. Iaşi, 1894.
PION. ROM.	*Pionierii romanului românesc.* Antologie, text stabilit, note şi prefaţă de Şt. Cazimir. Editura pentru literatură. Bucureşti, 1962.
P. IST.	Radu Popescu Vornicul, *Istoriile domnilor Ţării Româneşti.* Editura Academiei. Bucureşti, 1963.
PO	*Palia de la Orăştie 1581—1582.* Text — Facsimile — Indice. Ediţie îngrijită de Viorica Pamfil. Editura Academiei. Bucureşti, 1968.
Poenar	P. Poenar, F. Aaron şi G. Hill, *Vocabular franţezo-românesc după cea din urmă ediţie a dicţionarului de Academia franţozească, cu adăogare de multe ziceri, culese din deosebite dicţionare de . . .* Tomul I (A—H), 1840; tomul al II-lea (I—Z), 1841. În Tipografia Colegiului Sf. Sava. Bucureşti.

PRAV.	*Carte românească de învăţătură (1646).* Ediţie critică. Editura Academiei. [Bucureşti, 1961.]
PR. C.	*Pravilniceasca condică 1780.* Ediţie critică. Editura Academiei. [Bucureşti] 1957.
PR. DRAM.	*Primii noştri dramaturgi.* Ediţie îngrijită şi glosar de Al.Niculescu. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1956.]
Preda, R.	Marin Preda, *Risipitorii.* Editura pentru literatură. Bucureşti [1962.]
PS	*Psaltirea Scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI şi XVII traduse din slavoneşte.* Ediţiune critică de I. A. Candrea. Vol. II: *Textul şi glosarele.* Socec et Comp. Bucureşti, 1916.
Puşcariu, Et. Wb.	Dr. Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache.* I: *Lateinisches Element, mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen.* K. Winter. Heidelberg, 1905.
Rădulescu-Codin, Î.	C. Rădulescu-Codin, *Îngerul românului. Poveşti şi legende din popor.* (Academia Română. Din viaţa poporului român. Culegeri şi studii. XVII.) Librăriile Socec & Comp. Bucureşti, 1913.
Reteganul, P. I—V	Ioan Pop-Reteganul, *Poveşti ardeleneşti.* Culese din gura poporului de . . . Partea I—V. Editura Librăriei Nicolaie I. Ciurcu. Braşov, 1888.
REW	W. Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch.* 3. vollständig neubearbeitete Auflage. Carl Winters Universitätsbuchhandlung. Heidelberg, 1935.
Rohlfs, H.	Gerhard Rohlfs, *Historische Grammatik der Italienischen Sprache und ihrer Mundarten.* Band III: *Syntax und Wortbildung.* A. Francke Ag. Verlag. Bern, 1954.
ROM. LIT.	*România literară.* Săptămînal de literatură şi artă. [Bucureşti] 1968 ş. u.
Rosetti, I. L. R.	Acad. Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea.* Editura pentru literatură. [Bucureşti] 1968.
Rosetti-Cazacu, I. L. R. I	Acad. Al. Rosetti — B. Cazacu, *Istoria limbii române literare.* [Vol.] I. De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea. Editura ştiinţifică. Bucureşti, 1961.
RRL	*Revue roumaine de linguistique.* Bucarest. Tome I (1956) ş.u.
Sadoveanu, O. I—XVIII	Mihail Sadoveanu, *Opere.* Vol. I—XVIII. Editura de stat pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1954—1959.
SĂPT. CULT.	*Săptămîna culturală a Capitalei.* Publicaţie editată de Comitetul de Cultură şi Artă al Oraşului Bucureşti. Anul I (1962) ş.u.
SB	*Scrisori româneşti din arhivele Bistriţei* (1592—1638) publicate de Al. Rosetti. Casa Şcoalelor. Bucureşti, 1944.
Sbiera, F. S.	Dr. Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera după tradiţiune şi istorie şi Amintiri din viaţa autorului.* R. Eckhardt. 1899.

SBIERA, P.	Ion al lui G. Sbiera, *Poveşti poporale româneşti*. Din popor luate şi poporului date de . . . Editura proprie, Tipografia arhiepiscopală. 1886.
SCÎNTEIA	*Scînteia*. Organ al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. [Bucureşti] 1944 ş.u.
SCL	*Studii şi cercetări lingvistice*. Editura Academiei. Bucureşti. Anul I (1950) ş.u.
SCRIBAN, D.	August Scriban, *Dicţionaru limbii româneşti*. (Etimologii, înţelesuri, exemple, citaţiuni, arhaizme, neologizme, provincializme.) Ediţiunea întîia. Institutul de arte grafice ,,Presa bună''. Iaşi, 1939.
SCURTU, T. Î.	Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*. Editura Academiei. Bucureşti, 1966.
SEC. XX	*Secolul XX*. Revistă de literatură universală editată de Uniunea scriitorilor din Republica Socialistă România. [Bucureşti.]
SEVASTOS, C.	Elena Didia Odorica Sevastos, *Cîntece moldoveneşti*. Tipografia naţională. Iaşi, 1888.
SG I—III	*Studii de gramatică*. Vol. I 1956; vol. al II-lea 1957; vol. al III-lea 1961. Editura Academiei. [Bucureşti.]
SMFC I—V	*Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I 1959; vol. al II-lea 1961; vol. al III-lea 1962; vol. al IV-lea 1967; vol. al V-lea 1969. Editura Academiei. [Bucureşti.]
STĂNOIU, C. I.	Damian Stănoiu, *Călugări şi ispite*. Scene din viaţa mînăstirilor. Editura ,,Cartea românească''. Bucureşti [1928].
ŞEZ.	*Şezătoarea*. Revistă pentru literatură şi tradiţiuni populare. Director Artur Gorovei. Fălticeni. An. I (1892) ş.u.
ŞINCAI, HR. I—III	Gheorghe Şincai din Şinca, *Hronica românilor şi a mai multor neamuri încîtu au fost ele aşa de amestecate cu românii cîtu lucrurile, întîmplările şi faptele unora fără de ale altora nu se potu scrie pe înţelesu, din mai multe mii de autori, în cursul de 34 de ani culeasă, şi după unii de la naşterea Domnului nostru Is. Hs. alcătuită de* . . . În tipografia româno-franceză. Tomul I—III. Iassi, 1853—1854,
ŞINCAI, Î.	G. Şincai, *Îndreptare cătră arithmetică*. Întîia parte . . . Tipariul seminariului. Blaj, 1785.
ŞIO I—II$_{1-2}$	Lazăr Şăineanu, *Influenţa orientală asupra limbei şi culturei române*. I: *Introducerea*; II: *Vocabularul*. 1: *Vorbe populare*. 2: *Vorbe istorice*. Socec. Bucureşti, 1900.
TAMÁS, E.	Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen*. (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter.) Akadémiai Kiadó. Budapest. 1966.

TDRG	Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* (Dicţionar român-german). Vol. I 1903; vol. II 1911; vol. III 1924. Staatsdruckerei (Imprimeria statului). Bucureşti.
TEODORESCU, P. P.	G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*. Culegere de . . . Tipografia modernă. Bucureşti, 1885.
TOPÎRCEANU, O. I—II	G. Topîrceanu, *Opere*. Vol. I: *Poezii*; vol. II: *Proză*. Ediţie îngrijită şi prefaţă de Al. Săndulescu. Editura de stat pentru literatură şi artă. [Bucureşti, 1955.]
TOPÎRCEANU, P. O.	G. Topîrceanu, *Parodii originale*. Ediţia a III-a. ,,Viaţa românească''. Iaşi, 1927.
UDRESCU, GL.	D. Udrescu, *Glosar regional Argeş*. Editura Academiei. Bucureşti, 1967.
URECHE, L.	*Letopiseţul Ţării Moldovei pînă la Aron Vodă (1359—1595)*. Întocmit după Grigorie Ureche Vornicul, Istratie Logofătul şi alţii de Simion Dascălul. Ediţie de Const. Giurescu. Atelierele grafice Socec &. Co. Bucureşti, 1916.
URICARIUL I—XXV	Theodor Codrescu, *Uricariul cuprinzetoriu de hrisoave, anaforale şi alte acte din suta a XV—XIX, atingătoare de Moldova*. Sub redacţiunea d-sale . . . Vol. I—XXV. Iaşi, 1852—1895.
URSU, T.	N. A. Ursu, *Formarea terminologiei ştiinţifice româneşti*. Editura ştiinţifică. Bucureşti, 1962.
VAIMBERG, T.	S. Vaimberg, *Despre topica ,,internă'' a adjectivelor compuse*, în ,,Romanoslavica'' XII (1965), p. 110—116.
VALIAN, V.	I. A. Valian [= Vaillant], *Vocabular purtăreţ rumânesc-franţozesc şi franţozesc-rumânesc, urmat de un mic vocabular de omonime*. Tipografia lui Friderih Valbaum. Bucureşti, 1839.
V. CAZ.	Varlaam, mitropolitul Moldovei, *Cazania (1643)*. Fundaţia pentru literatură şi artă. Bucureşti, 1943.
VICIU, GL.	Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*. Adunate şi explicate de . . . Carol Göbl. Bucureşti, 1906.
VISSARION, M.	I. C. Vissarion, *Maria de altădată . . .* Nuvele. Editura ,,Cartea Românească''. Bucureşti, 1920.
VR	*Viaţa românească*. Revistă lunară de literatură a Uniunii scriitorilor din R.S.R. Bucureşti, 1952 ş.u.
WEIDELT, N.	Rudolf Weidelt, *Die Nominalkomposition im Rumänischen*, în ,,Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig'' XIX—XX (1913), p. 1—64.
ZANNE, P. I—X	Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*. Vol. I—X. Editura Librăriei Socec. [Bucureşti] 1895—1912.
ZRPh	*Zeitschrift für romanische Philologie*, herausgegeben von Dr. Gustav Gröber. Halle. Vol. I (1876) ş.u.

LUCRĂRI CONSULTATE[1]

1. — GENERALITĂŢI ŞI LIMBI STRĂINE

D. I. Alekseev, *Аббревиатуры как новый тип слов*, în *Развитие словообразования современного русского языка*. Moscova, 1966, p. 13—37.

N. D. Arutiunova, *Очерки по словообразованию в современном испанском языке*. Moscova, 1961.

Françoise Bader, *La formation des composés nominaux du latin*. Annales littéraires de l'Université de Besançon, vol. 46. Paris, 1962.

Astrid Baecklund, *Die univerbierenden Verkürzungen der heutigen russischen Sprache*. Uppsala, 1940.

Ch. Bally, *Linguistique générale et linguistique française*. Troisième édition. Berna, 1950.

E. Benveniste, *Fondements syntaxiques de la composition nominale*, în ,,Bulletin de la Société de linguistique de Paris'', LXII (1967), fasc. 1, p. 15—31.

Leonard Bloomfield, *Language*. Londra [1961].

Ion Brăescu, *Observaţii asupra abrevierii cuvintelor în limba franceză*, în ,,Revista de filologie romanică şi germanică'' II (1958), nr. 1, p. 93—104.

Edouard Bourciez, *Éléments de linguistique romane*. Deuxième édition refondue et complétée. Paris, 1923.

F. T. Cooper, *Word-Formation in the Roman Sermo Plebeius*. Boston, London, 1895.

Jiři Damborský, *Apozycyjne zestawienia we wspòlczesnej polszczyźnie*, în ,,Język polski'', XLVI (1966), nr. 4, p. 255—268.

Arsène Darmesteter, *De la création actuelle de mots nouveaux dans la langue française et des lois qui la régissent*. Paris, 1877.

Arsène Darmesteter, *Traité de la formation des mots composés dans la langue française comparée aux autres langues romanes et au latin*. Deuxième édition vue, corrigée et en partie refondue, avec une préface par Gaston Paris. Paris, 1894.

O. Dittrich, *Über Wortzusammensetzung auf Grund der neufranzösischen Schriftsprache*, în ,Zeitschrift für romanische Philologie''. Bd. XXII, p. 305—330, 441—464; XXIII, p. 288—312; XXIV, p. 465—488.

Miloš Dokulil, *Tvoření slov v češtině*. I. *Teorie odvozování slov*. Praga, 1962.

Miloš Dokulil, *Zum wechselseitigen Verhältnis zwischen Wortbildung und Syntax*, în ,,Travaux linguistiques de Prague'' I (1964), p. 215—223.

Elena Gheorghieva, *Сложни съществителни в съвременния български книжовен език (с оглед предимно към по-нови образци)*, în ,,Известия на Института за български език'' XIII, p. 157—202.

Anca Giurescu, *Încercare de definire a substantivelor compuse din limba italiană*, în SCL XVI (1965), nr. 6, p. 829—834.

Anca Giurescu, *I composti italiani del tipo verbo-nome, risultati di una trasformazione di frase*, în RRL XIII (1968), nr. 5, p. 421—426.

Anna Granville Hatcher, *Le type* ***timbre-poste***, în ,,Word'' II (1946), nr. 3, p. 216—228.

---

[1] Izvoarele informaţiilor de amănunt au fost citate în interiorul volumului.

Anna Granville Hatcher, *An Introduction to the Analysis of English Noun Compounds*, în ,,Word'' XVI (1960), nr. 3, p. 356—373.

Alexandru Graur, *Studii de lingvistică generală*. Variantă nouă. [Bucureşti] 1960.

Madeleine Grieve-Schumacher, *Die Nominalkomposition im Französischen*, Winterthur, 1960.

V. P. Grigoriev, *Так называемые интернациональные сложные слова в современном русском языке*, în ,,Вопросы языкознания'' VIII (1959), nr. 1, p. 65—78.

Blanche Grunig, *Contribution à l'étude des composés et dérivés*, în *Linguistic Studies Presented to André Martinet on the Occasion of his Sixtieth Birthday*, vol. I, London [1969], p. 239—253.

Pierre Guiraud, *Structures étymologiques du lexique français*. Paris, 1967.

Walter Henzen, *Deutsche Wortbildung*. Ed. a III-a. Tübingen, 1965.

* * * *Istoria limbii române*. Vol. I: *Limba latină*. Bucureşti, 1965.

Otto Jespersen, *A Modern English Grammar*. On Historical Principles. Vol. VI: *Morphology*. London, Copenhagen [1954].

Hilding Kjelmann, *Mots abrégés et tendances d'abréviation en français*. Uppsala, 1920.

K. Kreutzer, *Der Typus* ***Guardavalle (Schauinsland)*** *in den romanischen Sprachen*. Tübingen, 1967

Leumann-Hofmann-Szantyr, *Lateinische Grammatik*. Erster Band. *Laut- und Formenlehre*. München, 1963.

Halina Lewicka, *Réflexions théoriques sur la composition des mots en ancien et en moyen français*, în ,,Kvartalnik neofilologiczny'' X (1963), nr. 2, p. 131—142.

Halina Lewicka, *Composition spontanée et composition artificielle dans le français du XVI*^{e} *siècle (les adjectifs composés)*, în ,,Actes du Xe congrès international de linguistique et philologie romanes, Strasbourg 1962''. Tom. II. Paris, 1965, p. 483—489.

Halina Lewicka, *La langue et le style du théâtre comique français des XV*^{e} *et XVI*^{e} *siècles*, vol. II: *Les composés*. Warszawa, 1968.

Paul M. Lloyd, *An Analytical Survey of Studies in Romance Word Formation*, în ,,Romance Philology'' 17 (1964), nr. 4, p. 750—756.

Paul M. Lloyd, *A Possible Structural Factor in the Development of Verb-Complement Compounds in the Romance Language*, în ,,Studia Neophilologica. A Journal of Germanic and Romance Philology'' XXXVIII (1966), nr. 2, p. 257—262.

Paul M. Lloyd, *Some Reduplicative Words in Colloquial Spanish*, în ,,Hispanic Review. A Quarterly Journal Devoted to Research in the Hispanic Languages & Literatures'' XXXIV (1966), nr. 2, p. 135—142.

Paul M. Lloyd, *Verb-Complement Compounds in Spanish*. Beihefte zur Zeitschrift für romanische Philologie. Tübingen, 1968.

Hans Marchand, *Synchronic Analysis and Word-Formation*, în ,,Cahiers Ferdinand de Saussure'' XIII (1955), p. 8—18.

Hans Marchand, *The Categories and Types of Present-day English Word Formation. A Synchronic-Diachronic Approach*. Wiesbaden, 1960.

Hans Marchand, *The Analysis of Verbal Nexus Substantives*, în ,,Indogermanische Forschungen'' LXX (1965), nr. 1, p. 57—71.

Hans Marchand, *On the Description of Compounds*, în *Linguistic Studies Presented to André Martinet on the Occasion of this Sixtieth Birthday*, vol. I, London [1969], p. 379—387.

J. Marouzeau, *Procédés de composition en français moderne*, în ,,Le français moderne'' XXV (1957), nr. 4, p. 241—247.

A. Martinet, *Éléments de linguistique générale*. Paris, 1961.

A. Meillet et J. Vendryes, *Traité de grammaire comparée des langues classiques*. 3e édition. Nouveau tirage revu par J. Vendryes. Paris, 1960.

M. Francis Meunier, *Études de grammaire comparée. Les composés syntactiques en grec, en latin, en français et subsidiairement en zend et en indien*. Paris, 1872.

W. Meyer-Lübke, *Grammaire des langues romanes*. Traduction française par Auguste Doutrepont et Georges Doutrepont. Tome deuxième : *Morphologie*. Paris, 1895.

Bruno Migliorini, *Il tipo* ***radiodiffusione*** *nell'italiano contemporaneo*, în „Archivio glottologico italiano" XXVII (1935), p. 13–39.

Bruno Migliorini, *Saggi sulla lingua del novecento*, terza edizione riveduta e aumentata, Firenze, 1963, p. 9–60, 158–164.

Franz Miklosich, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, vol. II : *Stammbildungslehre*. Wien, 1875, p. 347–417.

Francis Mikus, *Jan V. Rozwadowski et le structuralisme syntagmatique. Essai de syntagmatique diachronique, avec considérations de linguistique générale*, în „Lingua" V (1955), 1, p. 1–44.

André Mirambel, *La langue grecque moderne. Description et analyse*. Paris, 1959, p. 368–386.

Henri Mitterand, *Les mots français*. Paris, 1965.

A. I. Moiseev, *Понятие сложного слова в словарях современного русского, языка*, în „Ученые записки Ленинградского ордена Ленина государственного университета. Серия филологических наук. Проблемы языкознания. Сборник в честь академика И. И. Мещанинова". 1961.

A. M. Muhin, *Словосложение и словосочетание (На материале древнеанглийского языка)*, în *Проблемы сравнительной филологии*. Moscova–Leningrad, 1964, p. 35–44.

Kr. Nyrop, *Grammaire historique de la langue française*. Vol. III. Copenhague, Leipzig, New York, Paris, 1908.

Hermann Paul, *Deutsche Grammatik*. Vol. V, ed. a III-a. Halle (Saale), 1957.

I. A. Potapova, *Сокращения в современном английском языке*, în „Первый Ленинградский государственный педагогический институт иностранных языков. Ученые записки. Новая серия. Выпуск II. Вопросы грамматики и лексикологии". 1955.

Angelico Prati, *Composti imperativi quali casati e soprannomi*, în „Revue de linguistique romane" VII (1931), p. 250–264.

Angelico Prati, *Nomi composti con verbi*, în „Revue de linguistique romane" XXII (1958), p. 98–119.

Gerhard Rohlfs, *Historische Grammatik der italienischen Sprache und ihrer Mundarten*. Band III: Syntax und Wortbildung. Berna, 1954.

Christian Rohrer, *Die Wortzusammensetzung im modernen Französisch*. Tübingen, 1967.

Angel Rosenblat, *El género de los compuestos*, în „Nueva Revista de Filologia Hispanica" 7 (1953), p. 95–112.

Peter H. Salus, *Syntactic Compounds in Modern English*, în „English Studies. A Journal of English Letters and Philology" XLV (1964), nr. 6, p. 462–464.

Peter H. Salus, *The Types of Nominal Compound of Indo-European*, în „Orbis". Bulletin international de documentation linguistique. XIV (1967), nr. 1, p. 38–62.

Karl Horst Schmidt, *Kompositum und attributive Erweiterung*, în „Indogermanische Forschungen" LXVI (1961), p. 10–20.

A. Sechehaye, *Locutions et composés*, în „Journal de Psychologie" XVIII (1921), nr. 8–9, p. 654–675.

N. C. W. Spence, *What are the French Prefixes?*, în „Revue de linguistique romane", tom. XXXII, 1968, p. 324–333.

M. D. Stepanova, *Словообразование современного немецкого языка*, Moscova, 1953.

Václav Vlasák, *La classification des mots composés par apposition*, în „Philologica Pragensia. Časopis pro moderní filologii" 9 (48), 1966, nr. 1, p. 34–37.

V. L. Voronţova, *Процессы развития морфологических элементов, стоящих на грани морфемы и слова*, în „Развитие грамматики и лексики современного русского языка", Moscova, 1964, p. 93–105.

Max Leopold Wagner, *Historische Wortbildungslehre des Sardischen*. Zu seinem siebenzigsten Geburtstag herausgegeben von seinen Freunden. Berna, 1952, p. 137–147.

Francisco Ynduráin, *Sobre un tipo de composición nominal, verbo + nombre*, în „Presente y futuro de la lengua española". Actas de la Asamblea de Filología del I Congreso de Instituciones Hispánicas, vol. II, Madrid, 1964, p. 297–302.

2. — LIMBA ROMÂNĂ

Finuţa Asan şi Fulvia Ciobanu, *Cuvintele compuse şi grupurile sintactice stabile*, în SMFC IV, 235–252.

Finuţa Asan et Fulvia Ciobanu, *À propos de l'évolution de la composition des mots en roumain*. Comunicare ţinută la Al X-lea Congres Internaţional al Lingviştilor. Bucureşti, 1967.

Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân*. Studiu lingvistic. Bucureşti, 1932.

Fulvia Ciobanu, *Formaţii cărturăreşti în compunerea românească*, în *Omagiu lui Iorgu Iordan cu prilejul împlinirii a 70 de ani*. [Bucureşti] 1958, p. 161–167.

Fulvia Ciobanu, *Scrierea cuvintelor compuse*. [Bucureşti] 1958.

V. Danteş şi M. Brînzan, *Corespondenţele lexicale româno-ruse în domeniul cuvintelor compuse prin prescurtare*, în „Analele Universităţii din Bucureşti". Seria ştiinţe sociale. Filologie. Vol. XVIII 1960, p. 391–399.

Ovide Densusianu, *Histoire de la langue roumaine*. Tome premier : *Les origines*. 1901 ; tome II : *Le seizième siècle*. 1938. Paris.

Florica Dimitrescu, *Cuvinte şi sensuri noi în presa actuală*, în LR XI (1962), nr. 2, p. 131–139 şi nr. 4, p. 387–399.

Florica Dimitrescu, *Tendinţe ale formării cuvintelor în limba română actuală*, în „Limbă şi literatură" X (1965), p. 231–245.

Florica Dimitrescu, *Tendances dans la formation des mots en roumain littéraire actuel*. Comunicare ţinută la Al X-lea Congres Internaţional al Lingviştilor. Bucureşti, 1967.

Florica Dimitrescu, *Notes sur les suffixoïdes dans le roumain littéraire actuel*, în RRL, tome XIV, 1969, nr. 1, p. 3–6.

Florica Dimitrescu, *Quelques aspects de la pseudopréfixation dans la langue roumaine actuelle*, în *Mélanges de philologie offerts à Alf Lombard à l'occasion de son soixantecinquième anniversaire par ses collègues et ses amis* (= *Etudes romanes de Lund*, XVIII). Lund, 1969, p. 77–82.

N. Drăganu, *A román szóösszetétel*. Besztercze, 1906.

N. Drăganu, *Codicele pribeagului Gheorghe Ştefan, voievodul Moldovei*, în ,,Anuarul Institutului de istorie naţională'' III (1926), p. 215—216.

I. Fischer, *Unele probleme ale formării cuvintelor în limba română*, în SCL V (1954), nr. 3—4, p. 293—307.

Al. Graur, *Cuvinte rău formate*, în LR VII (1958), nr. 2, p. 1—4.

Al. Graur, *Tendinţele actuale ale limbii române*. Bucureşti, 1968.

Iorgu Iordan, *Limba română actuală. O gramatică a ,,greşelilor''*. [Ed. a II-a.] Bucureşti [1947].

Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*. [Bucureşti] 1956.

Iorgu Iordan, *Stilistica limbii române*. Bucureşti, 1944.

G. Ivănescu, *Formarea cuvintelor în limba română*, în LR XIV (1965), nr. 1, p. 31—37.

Constantin Lacea, *Untersuchung der Sprache der ,,Viaţa şi petreacerea sfinţilor'' des Mitropoliten Dosoftei*, în ,,Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig'' V (1898), p. 86—88.

Constant Maneca, *Cuvinte compuse în terminologia ştiinţifică şi tehnică actuală*, în SMFC I, p. 191—202.

Constant Maneca, *Probleme actuale ale terminologiei ştiinţifice şi tehnice româneşti*, în LR XVI (1967), nr. 6, p. 491—498.

Georgeta Marin, *Compunerea şi schimbarea categoriei gramaticale în Psaltirea Hurmuzaki*, în SMFC I, p. 213—215.

Halina Mirska, *Unele probleme ale compunerii cuvintelor în limba română*, în SMFC I, p. 145—189.

Victor Morariu, *Formarea vorbelor în Psaltirea Scheiană*, în ,,Codrul Cosminului'', IV—V, partea a II-a (1929), p. 263—266.

Alexandru Philippide, *Istoria limbii române*. Volumul întîi : *Principii de istoria limbii*. Iaşi, 1894.

Al. Rosetti, *Istoria limbii române de la origini pînă în secolul al XVII-lea*. [Bucureşti] 1968.

Al. Rosetti-B. Cazacu, *Istoria limbii române literare*. Vol. I : *De la origini pînă la începutul secolului al XIX-lea*. Bucureşti, 1961.

S. Vaimberg, *Некоторые замечания в связи с сложносокращенными словами в русском и румынском языках*, în ,,Culegere de studii'' (Institutul pedagogic de limba şi literatura rusă ,,Maxim Gorki''). Bucureşti, 1958, p. 22—31.

S. Vaimberg, *Calcuri româneşti după adjective compuse din limba rusă*, în ,,Culegere de studii'' (Institutul pedagogic de limba şi literatura rusă ,,Maxim Gorki''). Bucureşti, 1961, p. 64—72.

S. Vaimberg, *Despre topica ,,internă'' a adjectivelor compuse*, în ,,Romanoslavica'' XII (1965), p. 110—116.

Victor Vascenco, *Calcuri savante formate în limba română după modele ruseşti (sec. XVIII şi XIX)*, în ,,Culegere de studii. Limbă-Literatură-Metodică'' (Institutul pedagogic de limba şi literatura rusă ,,Maxim Gorki''). Bucureşti, 1962, p. 59—71.

Nicolae Vînătoru, *Formation des mots par composition en roumain (Applications de linguistique mathématique ayant à la base des textes par I. Neculce, I. Creangă et M. Sadoveanu)*, în ,,Cahiers de linguistique théorique et appliquée'', V (1968), p.287—294.

Rudolf Weidelt, *Die Nominalkomposition im Rumänischen*, în ,,Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig'' XIX—XX (1913), p. 1—64.

LUCRĂRI SEMNALATE DE ALŢI AUTORI, DAR CARE NU AU PUTUT FI CONSULTATE

E. L. Adams, *Word-Formation in Provençal*. 1913.

J. Alemany Bolufer, *Tratado de la formación de palabras en la lengua castellana*. Madrid, 1920.

E. Benveniste, *Convergences typologiques*, în ,,Homme'' VI (1966), nr. 2, p. 5—12.

Nils Bergsten, *Study on Compound Substantives in English*. Uppsala, 1911.

G. Bologna, *Sui nomi composti nella lingua italiana*. Catania, 1907.

John T. Carr, *Nominal Compounds in Germanic*. Oxford, 1939.

A. G. Hatcher, *Modern English Word-Formation and Neo-Latin. A Study of the Origins of English (French, Italian, German) Copulative Compounds*. 1951.

Otto Hietsch, *Moderne englische Wortbildungselemente*, în ,,Wiener Beiträge zur englischen Philologie'' 1958.

Jenkins, F. M., *French Endocentric Nominals*. Berkeley, 1963.

H. Koziol, *Handbuch der englischen Wortbildungslehre*. Heidelberg, 1937.

S. A. Leopold et I. Mauritz, *Traité de la formation des mots en français*. Ed. a III-a. Leyden, 1924.

H. T. Lutstorf, *The Stressing of Compounds in Modern English*. Bern, 1960.

J. Marouzeau, *Composés à thème verbal*, în ,,Le français moderne'' XX (1952).

F. Meunier, *Les composés qui contiennent un verbe à un mode personnel en latin, en français, en italien et en espagnol*. Paris, 1875.

Hermann Osthoff, *Das Verbum in der Nominalkomposition im Deutschen, Griechischen, Slavischen und Romanischen*. Jena, 1878.

F. Paepcke, *Die französischen Nominalkomposita*. Disertaţie. München, 1946.

G. Pasquali, *Composti nominali divisibili*, în ,,Lingua nostra'' X (1949), p. 56—57.

C. Poma, *Il composto verbale nell'onomastica italiana*. Torino, 1910.

B. Rivodó, *Tratado de los compuestos castellanos*. 1883.

A. M. Suhotin, *Проблема сокращенных слов в языках СССР*, în ,,Письменность и революция'' I, 1933.

A. Thomas, *Les noms composés et la dérivation*. Essais de philologie française. Paris, 1897.

F. Tollemache, *Le parole composte nella lingua italiana*. Roma, 1945.

E. A. Vasilevskaia, *Словосложение в русском языке*. Moscova, 1962.

Paul Zumthor, *Abréviations composées*. Amsterdam, 1951.

ADAOS LA CORECTURĂ

La p. 141, pct. b : Cu privire la compusele cu elementele *-drom* și *-naut*, acad. Al. Graur a arătat că unele dintre ele sînt greșit formate sub raport semantic. Să se compare, de exemplu, compusele corecte *hipodrom* „drum pentru cai”, *velodrom* „drum pentru velocipede”, cu *cosmodrom*, care, așa cum este format, înseamnă „drum pentru cosmos”, ceea ce pare o absurditate (vezi ROM. LIT. 1969, nr. 30, p. 14). Elementului de compunere *-naut* „corăbier, navigator” (ca în *aeronaut* „corăbier al aerului”) i s-a atribuit greșit semnificația „explorator” în formațiile *lunaut*, *selenaut*, iar în *acvanaut*, alăturarea elementelor de compunere *acva-* „apă” și *-naut* reprezintă un nonsens (vezi *loc. cit.* și *ibid.* nr. 35, p. 14).

La p. 142 § 178 : Încă un exemplu de adjectiv parasintetic este *gurilăței* m. pl. „cu gura lată” din citatul: *Doisprezece miei, Negri, frumușei, Toți gurilăței*. S. Fl. Marian, *Satire poporane române*. Adunate de . . . București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1893, p. 326, formație regională cu sufixul diminutival *-el*. Prezența vocalei *i* la finala primului termen al compusului se datorește fie unei modificări fonetice, fie, mai curînd, faptului că s-a pornit de la pluralul *guri late*.

La p. 146 : Să se adauge nota 381 bis la cuvîntul *filosof* : În limba populară se întîlnesc formele *hiloscos* (JIPESCU, în DA, s.v. *firoscos*), *firoscos* (ISPIRESCU, L. 247), apărute prin apropierea lui *filosof* de (*din*) *fire scos* (cf. DA, *loc. cit.*, MIRSKA, C. 160).

La p. 224 : Să se adauge un § 223 bis ADVERBE COMPUSE PARASINTETICE pentru formația regională *păsărel* „pe înserat” (UDRESCU, GL.). Aceasta a luat naștere din grupul sintactic *pe seară* (cu pronunțare dialectală), ai cărui termeni s-au sudat, și sufixul diminutival *-el*.

INDICE[1]

A

AFIXE ȘI ELEMENTE DE COMPUNERE[2]

a- VIII, IX, 18, 22
-a (sufix verbal) IX, 19, 212, 213, 214
-a (adverbial) 219
-a- (vocală de legătură) 23
acidi- 25
acro- 22, 23, 189
acva- 284
acvi- 22
adeno- 22
aero- 24, 25, 138, 142, 150
afro- 187, 189
aglutino- 141
-(*a*)*gog* 133, 141
-(*a*)*gon* v. *-gon*
agro- 19, 186, 187
-al 193
-algie 134, 136, 141
-ambul 133, 141
amîn- 26, 207
ampelo- 141
-an VIII,
anglo- VI, 186, 187, 189
antrop(*o-*) 22, 26, 133, 146
apo- 23
arier- 24
-ast 21
astro- 24
-at VIII, 180
atoate- 182
atot- 24, 122, 182
australo- 141
aut(*o*)*-* 7, 22, 24, 25, 136, 138, 139, 142, 150, 186, 187, 213
avan- 24
-ă (desinență) 20
-ă (sufix) IX,
-(*ă*)*tor* VI
-(*ă*)*torie* VI
-ău 143, 166
balneo- 22, 132, 187
baș 131, 147, 148
bașa 147
bi- 22, 24, 139, 142, 150, 186, 187 191, 212
biblio- 24, 138, 140
bio- 22, 132, 138, 139, 186
bis- v. *bi-*
blago- 86, 210
-bus 135
-buz VIII, 135
campi- 141
cara- 144, 151
cardi(*o*)*-* 132, 140
cefal(*o-*) 22, 23, 24, 187
centi-. 23, 150
-centric 185
-centrism 134
centro- 37, 156
ceș(*t*)*-* 202
-cid 21, 22, 24, 137, 140, 156, 187, 188

---

[1] Indicele cuprinde numai formanții și cuvintele românești.

[2] S-au inclus aici și vocalele de legătură, precum și termenii de compunere cu statut neprecizat (de ex. *-te-*). S-au înregistrat separat diferitele variante și compuse ale unui afix sau element de compunere.

Nu s-a inclus în indice materialul, prezentat alfabetic, din *Lista principalelor elemente de compunere* (p. 241–260).

cine- 21, 138, 139, 150
cloro- 24
-col VIII, 22, 24, 140, 187, 188
cole- 23
comedio- 141
con- XV
condo- 144
conto- 144
core(o)- 23
cosmo- 22
-crație 134
cromo- 186
-cultor 141
cvadri- 24
cvasi- 7, 19, 24, 138, 142, 187
cvazi- 138
dactilo- 24
de- 18, 19
dec(a)- 7, 19, 24, 134, 140, 229
demi- 134
des- (din *des-de-dimineață*) 222
des- (prefix) XV
di- 24, 139, 141, 150
digiti- 22
-dinamie 134, 135, 141
dins- (din *dins-de-dimineață*) 222
dis- (din *dis-de-dimineață*) 222
dobro- 143
doliho- 23
drom(o-) 133, 141, 284
-duct 133, 136, 141
-e (desinență) 160, 161
-e- (vocală de legătură) 23
-ea IX, XV
-eală
-ean XV
-eață XV
echi- 22, 212
ego- 24, 185
-el 284
electr(o)- 22, 132, 138, 139, 146, 150, 191, 212
emi- v. (*h*) *emi-*
-esc 194
eu- 24, 187
extra VIII
fag(o-) 141, 187
-falău 143, 151
-falu 143
-falud 143
-fălău 143
feld- 19, 23, 134
-fer 24, 26, 27, 187, 188
-fera 212
feri- 149
-fica 21
fieși- 201
-filie 136, 137
fil(o-) 22, 133, 136, 137, 139, 140, 142, 150, 187
-fob 7, 22, 187, 188
-fonie 134
fon(o-) 22, 23, 24, 187
-for 187, 188
foto- 7, 24, 139, 142, 146, 150, 187
franco- 187, 189
-ftong 133, 141
ftore- 147
ftor(i)- 147
-fug 141, 187, 188
-furca 212
galileo- 23
galvano- 23
-gam 188
gastro- 137
geo- 22, 23, 24, 132, 139, 150, 187
glot(o-) 187
-gode 202
-gog v.(*a*)*gog*
-gon 133, 141
-gonie 134
gonio- 188
-grafie 137
graf(o-) 22, 23, 132, 133, 136, 137, 140, 187
gram- 20
-gramă 19, 131, 140
grani- 188
gușo- 23, 192
helio- 24, 139
(*h*)*emi-* 24, 121, 140, 150
hemo- 141
hepato- 141
hept(a)- 140
hetero- 22, 187
hex(a)- 23, 140

hidro- 22, 23, 24, 139, 150, 187
higro- 140
hipo- 24, 26
homeo- 24
homo- 23
hormono- 141
-i (sufix) IX, 213
-i-(vocală de legătură) 23, 25, 186
-ia (deictic) 200, 222
-ic 20, 193
-(i)cid v.*-cid*
-icol 21 ; v. și *-col*
ideo- 187
ido- 149
idolo- 149
-ie VI, 19, 166
-ilă 35
-ință 166
iso- 24, 139 ; v. și *izo-*
istorio- 141
italo- 187, 189
-ită VIII
-ită 50
-(i)vor v.*-vor*
izo- 24, 139, 187
în- VIII,XV, 18, 19, 21
între- 18, 19
întru- 18, 19
-ință 166
juris- 134
kilo- 140
lacto- 146
-later 136
-latrie 137
-latru 136, 137
legi- 212
legumi- 23, 141
licue- 212
lipo- 188
-litic 19, 185
lit(o)- 20, 23, 24
-liză 134
-locvență 134
-logie 132, 134, 136, 140, 142, 146, 150
log(o-) VIII, 21, 22, 133, 140, 142, 150, 156
lumpen- 23. 134
macro- 23, 24, 139, 187
-man VIII, 21, 22, 136, 137, 140
-manie 137
-mant 133, 136, 137
-manție 137
mavr(o)- 144
mecano- 187
medico- X, 187
-mente VIII
metalo- 25
-metrie 140, 150
metr(o)- 137
-metru 136, 140, 150
mezzo- 132
micro- 19, 23, 24, 139, 142, 150, 187
-mielită 141
mili- 24, 150
mini- 24, 138, 139, 142, 150
mio- 141
miria- 24, 187
mono- 22, 24, 139, 150, 187
morf(o-) 22, 26, 187
moto- 141, 142, 150, 187
multi- 24, 25, 141, 187, 212
-naut 22, 141, 156, 284
ne- VI, 183, 202
neo- 22, 23, 24, 139, 142, 150, 185, 187
neuro- 23, 24, 187
-nic 19, 60, 194
nitro- 156
-novai 143
nuci- 188
-o-(vocală de legătură) 23, 25, 131, 132, 137, 156, 186, 193, 194
octo- 24
-oglu 144, 151
-ol VIII,
oligo- 24
-(o)log v. *log(o-)*
-om VIII
-(o)man v. *-man*
omni- 22, 24, 122, 141, 187
-on VIII
ondo- 23
-op 22
-(o)pol 144, 151
orto- 24, 139, 187

-os 194
oscil- 131
-oză VIII,
paleo- 23, 24, 187
palmi- 22
pan- 187
papa- 144
-par 187, 188
para- VIII, 149
pat(*o-*) 187
penta- 23, 24
-pescaria 159
piro- 24, 139
-plasmoză 141
-plastie 134
pleuro- 141
-plica 212
pluri- 24, 146, 187, 191
pneumo- 141
pod(*o-*) 21, 22, 133, 141, 187
-pol v.- (*o*) *pol*
poli- 22, 23, 24, 139, 142, 150, 187
pomi- 188
port- 24, 134, 136, 138, 139, 142, 150
prea- VIII
profilo- 141
proli- 212
proto- 139, 146
pseudo- 24, 139, 150, 187
psevdo- 150
psih(*o*)*-* 139, 186, 187
ptero- 24
radici- 188
radio- 139, 142, 150, 187
-rama 135
rare- 212
răs- XV
re- VI
reacto- 141
s- 21
-saur 133, 141
scari- 212
-scop 22, 132, 133, 136, 137, 140, 142
-scopie 134, 136, 137, 140, 142
seleno- 24
semi- 24, 121, 134, 139, 142, 150, 187
spre- 18, 19
-star(*i*) 143
-stat 136, 141, 142
stereo- 131, 132, 139
sub- VIII, 18, 19
-şa (deictic) 219
şedinţo- 23
-te- 196, 201, 219
tele- 19, 21, 23, 24, 25, 139, 142, 150, 187
-termie 134
termo- 21, 22, 23, 140, 141, 187
tetr(*a*)*-* 23, 24, 141
timo- 188
-tipie 141
-tomie 131
-tor 179
treti- 147
tri- 22, 24, 26, 140, 150, 186
-tron VIII, 135
tus- 26, 204, 206
-u (sufix) IX
-u- (vocală de legătură) 23
umbeli- 24
uni- 22, 24, 146, 187
-ur(*ă*) VIII, 165, 166
-uri (desinenţă) 160
-urie 141, 142
-vala 212
vel- 79, 147
versi- 212
vice- 141, 146, 224
viţe- 146
voci- 212
-vor 7, 21, 22, 24, 187, 188
vre- 26, 202, 224
*xero-*188
xifo- 188
-zaur 133, 141
zimo- 188
-zofic 134
zoo- 140

B

CUVINTE[1]

a (articol) 123
a (prep.) VIII, 18, 19, *115*, 121, 216, 218
Ababei 123
aberoscop 150
abia 217, 222
abrazare IX
abstract-concrete 169, 175
a-bubă 32, *76*
acasă 19, 218, 223
accelerograf 133, 136, 140
ac-de-mare 32, 95
acel 199
acela 200, 203, 234
acelaşi 196, 200
acelălalt 200
acest 199
acesta 200, 203, 234
acestaşi 200
acestălalt 200
achindie 115
aci 26, 229
acid clorhidric 8, 12, 14
acidimetrie 140
acidimetru 25
acidul clorhidric 15
acieşi 219
aciia 219
aciiaşi 219
ACIN *156*, 157, 158, 160
ACIN-uri 160
Aciobăniţei 123
a cîta oară 206
acmu 219
acmuşi 219
acolo 219
acolo-ia 222
acoloşa 219
acoloşi 219
acord VI
acorda VI
acordez VI
acră-dulce 172
acre-dulci 172
acrocefal 185, *189*
acru-dulce 169
A.C.T.H. *35*, 152, 153, 154, 157, 158
acupunctură 23, 131
acvanaut 141, 284
acvifer 190
acvilă de stîncă 14
ADAS *154*, 159
adenită 22
adenom 22
ades 19
adeseori 218
adevăr 27
adiutant-gheneral 46
adjutant-major 88
adormi V, 19
Adrăguţei 38, 40
aduce aminte (*a*~) VII
Adunaţii-ot-Tei 95
adyendreian 194
aeriform 23
aerobioză 138
aerocartograf 138
aeroclub 24
aerodinam 138
aerodinamic 190
aerodină 138
aerodrom 138, 141
aerofagie *24*, 131, 138
aerofar *24*, 138
aerofobie 25, 138
aerofor 23
aeroform 192
aerogramă 140
aerolit 133
aerometru 24
aeromodel 24
aeronaut 141, 149, 284
aeroplutitor 149
aeroscop 140
aerostat 141
aerostatic 190
afară 216, 222
Afiniş-Vale 56
Africa 159
Africa Centrală 81
Africa de Sud 46
africano-asiatic 189

---

[1] Indicele cuprinde cuvinte (simple şi compuse) şi grupuri de cuvinte cu caracter stabil. Variantele şi formele flexionare ale unui cuvînt sînt înregistrate separat.

Cifrele cursive marchează locul unde un cuvînt citat de mai multe ori apare, în text, glosat.

afro-asiatic 189
aftocrator 184, 192, 235
aga 49, 62, 66
Agerpres 33, *154*, 162, 164
Agerpresului 162
Agfa *154*, 157
aglutinogen 141
agricol 190, 191
agricultor 141
Agrigoroaiei 123
Agrișul-Munte *45*, 52
agroalimentar 185, 191
agrobiologic 191
agrobiologie 150
agroindustrial 190
agrominim 150
agrosilvic 191
agrotehnică 150
agrozootehnic 186
ai (articol) 78
aici 219, 222
aici-ia 222
aici-iată 222
aicișa 219
aicișí 219
ainte 216
ainte-apuca 210
Aioanei 123
Airinei 123
ai săiși 199
Aiudul-de-Sus 119
ajutor-maistru 63
alai-ceauș 62
alalt 199
alaltă 221, 223
alaltăieri 11, 219, 223
alaltămîine 219
alaltăseară 220, 223
Alanchii 123
alături 26, 218
Alba-Cetate 66
alb-albastre 172
alb-albastru 175
Alba-Lungă 89
albastră-azurie 173
albastră-închis 174
albastru-negriu 167, 175
albastru-șters 173
Albă-ca-Zăpada 12, 38, 40, 42, 126
albă-verzuie 10
Albei-ca-Zăpada 42
albe-lăptate 173
alb-galben 167, 168, 175, 235
albgardist 77
alb-gălbui 13
albi-galbeni 172
alb-ivoriu 168
Alb-împărat 50, 65
alb-negru 169, 172
alb-roșietică 173
alb-roșietice 173
alb-roz 167
albuminurie 141
alb-verde 171
alb-verzui 10
alb-verzuie 10, 173
alcoolmetru 136, 140
al doilea 147, 206
Aleargă-Cale 112, 235
Aleea Bicazului 67
ale-frumoase *123*, 124
a-legeei-pășitori 71
a-legiei-călcătoriu 74, 235
ale meleș 199
Aleodor-împărat 50
aleș 115
Aleșii-de-Pasărea 95
Alexandru cel Bun 80
Alexandru-vodă cel Bătrîn 89
alilografie 148
alimentar 185
alint IX
Ali-pașa 49, 65
alipi VI
al-lui 38, 123
al nostruș 199
alocuri 218, 223
Alpopii 123
al-răilor 123
al-său IX, *123*, 235
alt 199, 219
altăce 201
altăceva 201
altăcineva 201
altădată 220, 223
al tăuș 199
altcareva 201
altceva 196, 201
altcineva 196, 201
altcînd 219
altcîndva 219, 223
altcum 219
altcumva 219
alte(le) 128
alteori 216, 220
alteța 197, 198
altfel 220, 223
altigraf 140
altimetrie 140
altoarece 201
al treilea 147, 206
altuceva 201
altul 202
altunde 219
altundeva 219
aluminiu-siliciu 48
aluminotermie 134
al unsprezecelea 206
A Lupoaie 123
Alupului 123
amar 175
Amărăștii-Dos 51
Amărăștii-Față 51
America de Nord 46, 98
America Latină 81
american(o-) 57, 185, 188
americano—vest-germane 188
amfibiu 190
amfibologie 140
amiază 84, 116
amiazănoapte 84
amiazăzi 84
amiaz(i) 84
aminte 26, 218, 223
aminti VII
amîndoi XI, 26, 207
amîndoisprezece 207
amînpatru 207

amîntrei 207
amorf 26
amor-propriu 78
ampelografie 141
amper 154
amper-oră 32, 56
amu 201
amucare 201
amuce 201
amucine 201
amucînd 220
amucum 220
amuinde 220
amurg 115
amuți 19
an 135, 222
Ana-Foca 33, *52*, 54
analitico-sintetică 190
Ana-Maria 48, 54, 65
anatolfrancian 194
androgin 170, 190
anemograf 140
anexită 137
anglo-american 170, 185
anglo-bur 167
anglofil 170, *189*
anglofob 189
anglo-francez 189
angloman 140
anglo-saxon 184
anglo—vest-german VI, 186
ani 214
an-iarnă 216, 221
ani-lumină 58
an-lumină 45, 48, *57*, 58
anofel 186
anofelogen 186
anotimp 132, 135, 149
an-primăvară 221
antebelic XI
antonpannesc V, 194
antropocentric 190
antropocentrism 26
antropofag 26, 141
antropofagie 26
antropogeneză 133
antropogeografie 26, 132
antropolog 26
antropologie 133
antropometric 26, 186
antropomorf 26, 187, 189, 190
antropozofie 26
anțărț 222
Anul nou 11, 12, 33, 80, 81, 83
Anului nou 83
anutimp 149
an-vară 18, *216*, 221
Apa de Leac 96
apa-tare 83
apa-trîndului 74
apă-acră 85
apă-albă 79
Apă-botează *104*, 108, 112
a-păcatelor-cădere 41, *71*, 74
apă-cu-trînd 101
apă-de-nimic 38, 39, 128
apă-neagră 79
apără-roate 34, 104, 110, *113*, 237
Apăscăloaiei 123
apă-tare 12, 77, 79, 83, 85
apeduct 136, 141
ape-tari 83
apicultor 141
apod 21
apoi 216, 222
apometru 23, 133, *137*
aprins 173
aprînz 115
aproape 27, 222, 234
aprolacta *152*, 159, 165
APROM 156
aprozar V, 7, *156*, 157, 159
aprozaruri 160
apururi 217, 218
aracandemine 232
aragaz *153*, 161, 164
aragaze 161
aragazul 161
aragazului 161
aragazuri 161
arareori 218
arazna 216, 217
arbitriu liber 88
arbore-puturos 81
arboricultor 141
Arde- Pămînt 104, *109*
ardere-de-tot 184
arghirofil 133, 185
arghirofilie 136, *148*
argint-tăietoriu *46*, 61, 235
argint-viu 17, 32, 41, 79, 85
argonaut 141
arheologie 140
arhierolucrare 148
aripa-gîștei 70
Aripă-Frumoasă 80
aristocrație 134
A.R.L.U.S. 154, 157, 158
armaș-mare 88
ARO 164
Arșița-la-Pădureț 95, 98
arta 159
Artarom 153, *156*, 158
artistică-teatrală 173
artistice-teatrale 173
artropod 141
arunca IX
ASCAR *156*, 157, 158
Ascuțita cu Colț 98
A.S.E. *158*, 160
aseară 218, 223
aselenizare IX
asemenea 217
asemenea-lăturat 178, 193, 236
asemenea-piciorat 193
asiatico-african 189
asîlă 218
as-noapte 220
as-primăvară 220
asta-ia 200
astă-iarnă 216, 220, 223
astă-noapte 220
astă-primăvară 220
astă-seară 218, 220, 223
astă-vară 220
astăzi 218, 220, 223
astă zi 220
astfel 216, 220, 223
ast-primăvară 220
ASTRA *152*, 164

astrodrom 141
astrolab 149
astrolavion 148
astrologhie 148
astrologie 136
astronaut 141
astronomic 190
astroscop 136
asudul-capului 71
asupra *116*, 118, 225
asupră-luare 34
A Susoaie 123
așa 222, 232
așadar 222, 228, 229
așa-numit 176, 178
așași 219
așa-zis 176, 178
atheofovie 148
atinge 110
Atîrnații-de-Jos 119
atoatefăcătorul 121, 122
atoatemilostivul 121
atoateștiutor 182
atoatevăzător 182
atotbiruitor 169, 182
atotcuprinzător 182
atotdominatoare 182
atotdominator 238
atotfăcător 182
atotfăcătorul 122
atotiertător 182
atotînțelegător 182
atotmistuitor 182
atotmîncător 182
atotpărinte 121, 122
atotprezent 182
atotprezență 121, 122
atotpribeag 182
atotputere 121, 122
atotputernic VI, 17, 169, 171, 182, 235
atotputernicie 121
atotputernicul 121, 122
atotputernicului 122
atotputinte 182
atotputința 122
atotputință 39, 41, 121, 122
atotputințe 122
atotrăbdător 182
atotstăpînitor 182
atotștiință 38, 121, 122, 238
atotștiutor 182
atotștiutorul 121
atotțiitoriu 168, 182
atotvăzător 171, 182
atotvoitor 182
atuncești 219
atunci 219, 222
Aude 110
Aude-Bine 33, 104, 107, 108
aur 186
aurifer 27, 186, 189
aurul negru 12
australopitec 141
Austro-Ungaria 144
autarhie 138
auto 25
autoadministra 213
autoagresiune 138
autoanaliza 213
autobasculantă 139
autobază 139
autobiciui 213
autobiografic 186
autobiografie 138
autoblocare 150
autobuz 135
autocamion 24, 139
autocar 139
autocaracteriza 212, 213
autocataliză 138
autocefal *24*, 187, 190
autoclav(ă) 38
autoconserva 24, 213
autocrație 134, 138
autocritic 185
autocritică 131
autodemasca 213
autodenunța 213
autodepăși 213
autodescrie 213
autodidact 131, 190
autodrum 149, 150
autoemoționat 191
autoflagela 212
autogestionar 191
autoguverna 213
autohton 20, 185
autoiluziona 213
autoinducție 32, 131, 138
autoironie 142
autoîncîntare 136
autoliniștire 136
autoliniștitor 185, 186
automișcare 24, 136, 138
automobil 25
automortifica 213
automulțumire 32, 136
automutila 20, 212, 213
autoperfecționa 213
autoprograma 213
autoreplică 142
autosalva 213
autoservire 131
autostradă 24, 139, 150
autoșenilă 139
autotipie 141
autozidi 213
avangardă 134
Avădanei 123
avecernie 115
Aviasan *152*, 153, 162
Aviasanul 162
Aviasanului 162
avicultor 141
avion-fuzee 56
avion-proiectil 47
avtocrator 148
Axintache 144
azbuche 60
azbucoavnă 60
azi 220
Azidăriței 33
azi-noapte 220, 221
azi-primăvară 220
az-noapte 220
azvîrli IX
ăl (articol) 78, 123
ăl (pronume) 199

ăl (pronume sau articol) 124
ăla-ia 200
ălalt 26
ălălalt 200
ălălant 200
ăl-cu-coarne 124
ăl-din-bolovani 124
ăl-din-rîpă 124
ăl-mai-rău 38, *123*, 238
ăracandemine 232
ărăcandemine 232
ăst 199
ăsta-ia 200
ăst-an 220
ăstălalt 197, 200
ăstălant 200
ăstuilalt 197

***B**aba Ana* 52
Baba-Cloanța 17, 50
Baba-Coaja 50
Baba-Hîrba 50
Baba-Hîrca 50, 54
Babaioana 49
baba Ioana 49
baba-oarba 78
babă 50
babă-toarce 107
bacal 145
Bacaloglu 144
bacifer 184
bactericid 140
bacterie 26
bacteriofag 141
bacterioliză 134
bacteriostat 141
bacteriostatic 26
bag samă 221
bag seama că 222
bag seamă 220, 221
Baia-de-Aramă 35, 96, 98
Baia-de-Criș 98
Baia-Mare 12, 16
baiul-cel-rău 37, 78, 79
Balcan(i) 136
balcanolog 136
balcon-expoziție 237
Balintfalău 143
balnear 22, 23, 132
balneoclimateric 170, 186, 189, *190*, 191
balneolog 7
balneologie 132
balneoterapie 23, 32
balon-brișcă 64
Balta-Albă 12-13, 16, 33
Balta fără Fund 98
baltagi-baș 147
baltă 72
bandă VI
bande VII
bandotecă 150
ban-mare 78, 79, 88
barba-boierului 70
barba-caprei 16, 32, 70, 100
barba căpri 75
Barba-Cot 50
barba-împăratului 70
barba-ursului 16, 70
barbă 16, 82
barbă-albastră *79*, 82, 87
Barbă-Cot 50
Barbălată 80
Barbăndeal 96
Barbă-Roasă 89
barbă-ungurească 81
Bariera Vergului 69
barometric 192
barometru 149
baroscop 140
basam 220, 221
basama 220, 221
basamă 220, 221
basamcă 222
basancă 222
bas-bariton 53
*bas**chetbal*** 131
basema 220, 221
basm 115
basorelief 35
baș-aga 147
bașa-rachiu 147
baș-bătăuș 148
baș-bătrîn 148
baș-boier 148
baș-caimacam 131
baș-calic 131
baș-ceauș 147
baș-hengher 148
baș-marghiol 131
Baș-Pînar 144
bată-l-crucea *104*, 108
bate 165
bate joc (a-și~) 8, 57
Bate-Munții-n-Capete 104
bate-pupa 104, *113*
bateregioc 57, 112
batgioc 112, 235
batjoc 166
batjocură 166
batjocuri 166
Batu-han 49, 66
bazaconie 117
bădiță VI
băga de seamă (a~) 9
Băicani-Deal 51
Băicani-Vale 51
Bășica-de-la-Colîni 98
bătrînă 79
bățică VI
beg 49, 66
bei 49, 62, 66
Belecîine 104
Belibou 104
beligerant 190
belinograf 135
benefăcătoriu 180
Bengeștii-de-Jos 119
Bengeștii-de-Sus 38, 40, 119
benzi VI
berbecel 51
berc 179
beșleagă 46, *62*
beșli-aga 46, *62*
betatron 135
biatomic 169, 190
bibliobuz 140
bibliofil 133, 136, 140
bibliofilie 140

bibliofilm 140
bibliofob 140
bibliofobie 140
bibliograf 140
bibliografic 186
bibliografice 186
bibliografie 140
bibliologie 140
biblioman 140
biblioraft 140
bibliotecă 140
bibliotehnică 140
bicarbonat 131, 139
bicarbură 139
bicefal 7, 22, 185, 187, 190
biciclu 139
bicolor 185, 189
bicorn 139
bienal 193
bifurca 212
bigam 190
bigeminism 139
bilentilă 139
Bilețki-Albescu 49
biloc 186, 191
bilunar 191
biman 184, 193
bimestru 139
B.I.M.G.-ului 162
bimileniu 137
bimînal 28, 193
bimînual 193
bine 176, 177, 179, 180, 209, 210
bine ai venit 210
bine-ascultătoare 178
bine-ascultător 177
bine ați venit 210
Bine-Aude 104, 108
bine au voit 211
bine-cinstit 177
binecredincios 176, 177, 178
binecrescut 167, 169, 176, 178, 179
binecunoscut 168, 176, 178
binecuvînta 7, 25, 28, 125, 209, 236, 238
binecuvîntare 125
binecuvîntat 176
bine-da 210
bine-dărui 210
bine-dăruit(au~) 210
bineface 57, 61, 210
binefacere 32, 34, 57, 58, 61, 101
binefacerea 58
binefaceri 58
binefacerii 58
binefacerilor 58
binefaptă 61
binefăcător 168, 170, 171, 180, 181
binefăcătoriu 61, 101
binefăcut 176, 178, 179
bine-informat 179
bineînțeles 222, 223
bine-învoi 209
binelegință 166
binemerita 209
binemeritat 28, 168, 176, 178
binemirositor 176, 177, 178
binenărăvit 178
binenorocit 178
bineplăcut 178
binescriință 166
bine se-l cuvinteze 211
binesimțitor 178
bine-sufleta 210
binesunător 178
binesunînță 166
bine-vă-cuvînt 211
bine-vă-cuvîntă 211
binevăzut 168, 178, 179
Bine-Vede 104, 108
bine vei vrea 211
bineveni 209, 210
binevenit 168, 178
binevenit (au~) 209
bine-vesti 210
binevoi 11, 30, 180, 209, 236, 238
binevoitor 44, 61, 180, 181
binevorovitoare 178
bine-vrea 209, 210
binre-supuietoriu *177*, 235
biobibliografic 186
biobibliografie 132, 138
biochimie 139
bioclimatologie 139
biodinamică 139
bioelement 139
biogen 169
biogeneză 139
biogeografic 138
biogeologie 132
biograf 186
biografic 186
biografie 139
biolit 139
biomasă 139
biomecanică 132
biometrie 131, 139, 140
bipătrat 191
biped 167, 170, 190, 238
bipedă 170
bipezi 170
bipolar 191
bir-greu 106
biru-i-greu 32, *106*
biru(l)-greu 106
bisăptămînal 186, 191
bisulc 26
bisulfură 137
Bîrseștii-de-Olt 98
bîtu-bătrîn 79
blagocestiv 192, 235
blagodarenie 146
blagorod 192
blagoslovenie 28, 146, 235
Blagoveștenie 86
bloc-cauciuc 46, *57*
bloc-diagramă 57
bloc-hartă 57
bloc-turn 44, 48, 55, 58, 237
blocuri-turn 58
boala-seacă 79
bob-de-țarină 97
Bobotează 112
boc 230, 231
Bogdan cel Orb 80
Bogdan-sarai 55

Bogdan-Vlad 65
bogoiavlenie 147
boia IX
boială IX
boieli IX
boii-pruncilor 68, 70
Boju-Cătun 45
Bolintineni 143
Bolintinul-din-Deal 52, 96
Bolintinul-din-Vale 52
Bonaparte 89
bonomo-ipocrit 191
bormașină 131, 150
Borșa-Cătun 51
Bot-Ascuțit 80
Botdeoaie 96
botează 112
boteza 112
botgros 9, 11, 17, 44, 77, 83
Botgros 79, 80
bot-gros 44, 87
botgrosul 14
botgrosului 9
botgroși 9
botriocefal 131
bou 73
bou-de-apă 97
bou-de-baltă 72, 102
bou-de-noapte 98
boul-bălții 72, 102
boul-bălților 72, 73
boure-de-ghivintuit 99
Bouroșu 89
brahicefal 187, 190
brahiopod 141
branhiozaur 141
brazdometru 133
brigader-gheneral 63
brîncuță-de-pisică 95, 100
brînza-iepurelui 72
brînză 99
brînză-n-sticlă 10, 43, 96, 97. 99, 100
brîul cerului 12
Brîul-lui-Dumnezeu 70
broasca-apei 72
bronhoscopie 140
bronțozaur 141
Broșteni-Deal 51
Broșteni-Vale 51
buba-bubelor 32, *72*
buba-mînzului 69, 73
bube 82
bube-dulci 79, 82
**bucală* 180
bucă 82, 179
**bucă-călat* 180
bucălaie *78*, 82, 83, 180
bucălat 179, 180, 181
bucătar-ajutor 46
buche-n-barbă *96*, 97
Bucureștii Noi 79
bufet-restaurant 53
buget 186
bugetivor 20, 186
buhai-de-baltă 29, 32, 39, 94, 237
bulgaro-poloneză 188
bun (adjectiv) V, X, 77, 86, 87, 180
bun (substantiv) V, XV
buna-cuviință 83
Bunaparte 89
buna-stare 43, 83
Bunavestire 77, 80, 81, 86
bună-cinste 86
bună-credință 87
bună-cuviință 83, 86, 87
bună-facere 28
bună-mîndrie 86
bunăoară 220
bună-plăcere 87
bună-rudă 86
bunăstare 10, 17, 37, 41, 43, 77, 78, 79, 83, 86, 87
bunăstarea 83
bunăstării 10, 43, 83
bunătate V, X
bună-vestire 86, 235
bunăvoie 86
bunăvoința 42, 82
bunăvoință X, XV 7, 17, 32, 34, 77, 78, 79, 82, 86, 87
bunăvoințe 42, 82
bunăvoinței 42, 82
bună-vrere 86
bun-credincios 174, 177
bunei-cuviințe 83
bunei-stări 10, 43, 83
Bungeni-Lingurari 51
bun gust 87
bun-mirositoriu 174, 177
bun-ogoditoriu 174
bun-plac 87
bun-rămas 87
bunru-govitoriu 175, 235
bun-simț 87
bun-ton 87
bun-voitor 180
Burdujeni-Sat 51
Burdujeni-Tîrg 51
burghez(o-) 194
burghezo-moșieresc 25, 188
burtă 82
burtăverde 10, 11, 14, 17 19, 29, 77, *78*, 82, 83, 87
burtăverzime 19
buruiana-argintului-viu 129
buruiana-măselii 72
buruiană-porcească 81
busuiocul-fetelor 71
buză-groasă 79
buzălat 180
buznamite 220

ca 26, 229
ca aceea 9
cablogramă 140
cacofonic 186
cacofonie 134
CADECA 164
ca de să 228, 229
cafea 77
cafea-cîntînd 77
cafe-cîntînd 77
cafele-cîntînde 77
cafe-șantan 77
cai-de-mare 42, 99
caiet-program 48, 65
cailor-de-mare 99
caimacam-aga 62

cal 99
Calalb 80, 81
calcar-marmură 64
Calcatinge 110
calcă 110
calcă-n-străchini *103*, 109
Calcăntraur 104, 109
calcopirită 131
cal-de-apă 10
cal-de-mare 42, 72, 75, 97, 99, 102
caldomesor 149
Calea-Laptelui 12, 68
Calea-Robilor 76
calea-valea 18
Calea Victoriei 69
caligraf 148
calorific 190
calorifug 141, 189
cal-putere 48
cal-turtit 78
calul-de-apă 10
calul-de-mare 42, 99
calul-dracului 10, 17, 67, 70
calul-mării 72, 75, 102
calului-de-apă 10
*C.A.M.*164
camila-pardos 60
camila-pasire 60
camilo-pardal 148
camilpetrescian 194
camion-cisternă 47
campimetrie 141
Cantacuzino-Nababu 49
cap 60, 82, 99
C.A.P. *155*, 158, 160, 165
cap-de-berbec 96, 97
cap-de-bostan 96, 99
Capdebou 96, 97
cap-de-cocoș *37*, 97
Cap-de-Ghindă 102
Capdegîscă 97
Capdemai 96, 100
cap-de-mort 14, 95, 97
capdentortură 166
cap-de-operă 101
capegi-bașa 147
cap-gros 79
cap-întoarce 104, 107, 109
cap-întors 76
cap-întort 76, 166
capîntortoră 166
capîntortur 166
capîntortură 104, 166
Cap-Lai 80
Capmare 80
capodoperă 102
cap-pătrat 87
capra-dracului 70
capra neagră 16 ✓
capra-oii 73
caprifoi 73, 145
cap-sec 79, 82
cap-sucește 104, 107,109
cap-șteap 79
capuchehaia-bei 62
capul balaurului 70
Capul-Dealului 70
capul-lui-Adam 70
Capul Nord 51
Capul-Stîncii 75
Capul-Șarpelui 70
Capverde 80
C.A.R. 158
Caracaș 144
Caracosta 144
Caradima 144
Caradimu 144
Caraghiaur 144
Caraianopol 144
Caraion 145
Caramihai 144
Caramitru 145
Caramurat 144
Caranica 144
Caranicola 144
Carastan 145
Cară-Mălai 104
cardiac 132
cardialgie 19, 134, 140, 141
cardiectazie 140
cardiograf *132*,136—137, 140
cardiografie 140
cardiogramă 138, 140
cardioidă 140
cardiolog 140
cardiologie 140
cardiopatie 140
cardioscleroză 131, 140
cardioscop 140
cardioscopie 140
cardiospasm 140
cardiotonic 140
care 199
careși 199
careva 200
carevași 201
carnivor 102, 193
Carol cel Mare 80, 89
carpo-dachii 148
CARTIMEX 152
cartox *155*, 164
Carul-Dracului 70
Carul-Mare 81, 83
Carul-Mic 81
Carului-Mare 83
ca să 228, 229
casă de cultură 8
cască-gura 107
cască-gură 41, 107, 108
castravete-de-mare 95
Cată-Cal 104
cată-ceartă 35, 105, 107
Cată-n-Sus 37, 40, 104, 109
Cată-Rău 40
catod 191
catodic 191
cauză 176
cavernicol 190
că 26, 229, 232
căce 229
căci 26, 228, 229
căci că 228, 229
căci cum 228, 229
Căciulă-Mare 80
căci unde 228, 229
căderea-păcatelor *71*, 74
călăuz-ceauș 34, 46, *62*
călcătoriu-de-lege 34, 97, 101
călcătoriu-legiei 74
căluț-de-cîmp 97

căpcăun 60
căpcîn 60
căpcîne 60
căpcîni 60
căpitan-pașa 54
căprifoi 145
căputa-calului 70
cărbune-acoperit 87
cășuții-popii 68
cătcăun 60
către 226
cătun 51
cățelul-frasinilor 72
cățelul-pămîntului 32, 69
C.C. 154, *156*
C.C.S. *156*, 157
ce 26, 199, 202, 229
ceac 223
ceacă 221
ceac-pac 223
ceaia alaltă 197
ceaică 221
ceair 144
Ceair-Orman 144
cealaltă 197
ceancă 221
ceas 57, 60
ceas-brățară 44, *56*, 57
ceasornic 55, 60
ceatal 144
Ceatal-Orman 144
Ceatal-Tepe 33
ceauș 144
ceauș-bașa 147
Ceauș-Chioi 144
Ceaușoglu 144
C.E.C. *35*, 164, 165
ceea ce 199
cefal 189
cefalalgie 141
cefalic 22
cefalită 22
cefalopod 141
cefalorahidian 187, 190
cefaloscopic 187
ceferist VI, 154
Cehoslovacia 144, 151
cegode 202
cei-răi 123
Cei-Trei-Cosași *37*, 90, 91
Cei-Trei-Crai 91
Cei-Trei-Sfinți 91
Cei trei ursuleți 91
cel (articol) 78, 90
cel (pronume) 26, 199
cel (pronume sau articol) 16, 38, 123, 124
celaalalt 197, 200
cel-adînc 124
celălalt 10, 26, 197, 200
celălant 200
cel ce 199 ✓
cel-de-pe-comoară 38, 124
cel-de-pe-scorbură 124
Cel-de-Sus 38, 40, *125*, 235
cel-din-baltă 39, 124
cele-cinci-degete 12, 90
celei ce 199
celeilalte 197
cellalt 200
cellant 197, 200
Celmare IX, 124
celor ce 199
cel-pădureț *123*, 235
CEPECA *152*, 158
cel-pierit 38, 40, *123—124*, 124, 238
cel-pieritul 124
cel-pieritului 124
cel-rău 123
celuia alalt 197
celui-de-pe-comoară 124
celuilalt 10, 197
celuilant 197
celular 191
centigrad 7
centimetru 149, 150
centimetru-gram-secundă 48
centrifug 141
Centrocoop 7, *36*, 158, 162
Centrocoopului 162
Centrofarm *156*, 157, 162
Centrofarmul 162
Centrofarmului 162
cenușiu-închis 174
cerceii-babei 68
Cerchezchioi 144
cer-de-gură 102
cerul-gurii 69, 70, 102
cest 26, 199
cestaalalt 197, 200
cestălalt 26, 197, 200
cestălant 200
cestuilalt 197
ceșceva 202
ceșcevași 202
Cetatea-de-Baltă 95, 98, 102, 235
Cetatea-Robilor 69
Cetina-Brazilor 70
ceva 200, 201, 202
cevași 201
cfartir-mai(e)stru 62
C.F.R. VI, 7, 33, 36, *152*, 154, 157, 158, 164, 165, 237
C.F.R.-ul 36, 161
chehaia-bei 62
chei 51
cheiroptere 131
Cheleș-împărat 50
cheotoarea-de-jos 119
cheotoarea-de-sus 119
cheratoplastie 134
chesaro-crăiesc 192
chesaro-crăieștii 192
chesedar-efendi 62
chichivară 129
chil 186
chilermenea 81, 89
chilie-armenească 81, 89
chilifer 186
chimic(o-) 194
chimico-farmaceutice 188
chimie 132
chindie 115
chinotomie 148
Chipor-crai 50
Chira-Chiralina 50
chișcă-floare 104
chișcă-n-floare 104
chișfalău 143

Chişfalud 143
Chişfălău 143
chiţivară 129
Chiuciuc-Suhat 144
Cica VIII
cică 221
ciclotron 135
cilindrurie 141
cinci 90
cinci-coade 90
cinci-degete 39, 43
cinci mii o sută opt 205
cinci-opinci 91
cin(ci)zeci VI, 204
cincizeci de mii 205
cine 199, 201, 202
cineamator 139
cineanimator 139
cineast 21
cineclub 139
cinefil 139, 140
cinegode 202
cinematografico-publicitar 188
cinerama 135, 139
cinerestaurant 139
cinescop 139
cineşcu 201
cineşcui 201
cineşi 195, 199, 201
cine ştie cine 8, 9
cineva 200
cinevaşi 195, 201
cinocefal 131
cinrescu 201
cintiza-dracului 69
cinzeacă VI, 204
cinzec 204
ciobotecă 135
ciocănaş-cu-două-cozi 40, 129
ciocănitoarea-lui-Buturlin 75
cioc-cioc 231
cioc-de-cocor *11*, 95, 97
cioc-de-papagal 96, 97
cioc-întors 76
ciohodar-aga 46, 62
ciovlica-lui-Nordman 75
ciovlică-nordmaniană 75
circă V, VIII
circumscripţie V
cistalgie 141
cişceva 202
ci şi 18
citatomanie 23, 25, 132, 135, 136
Ciubăr-vodă 45
ciuboţica-cucului 70
ciuciucîlţ 129
Ciuda lui Arhanghel 71
Ciuda-Lumii 69
Ciupul-cucului 71
ciurul-popii 69
ciurul-zorilor 72
ciu-vic 230
cîine 57
cîinele-babei 69
cîinele-lup 42
cîinelui-lup 42
cîine-lup 32, 33, 37, 42, 45, 47, *53*, 57, 60
cîine-tătăresc 81
cîinilor-lupi 42
cîini-lupi 42
cîmp 72, *80*
Cîmpulung 17, 43, 80, 82, 89
* Cîmpului-lung 43
Cîmpulung-Moldovenesc 12
Cîmpulungul 9, 82
Cîmpulungului 9, 43, 82
cîndva 219, 223
cîndvaşi 219
cîne 60
Cîne-Creţ 89
Cîntă-Bine 104
cîntînd 77
Cîrnă-Lemne 104
cîrneleagă *111*, 112, 233
cîrnelegi 112
* cîşleagă 112
cîşlegi *111*, 112
cîte 206
cîte doi 206
cîteodată 220, 223
cîteşi 206, 208
cîteşipatru 206
cîteşitrei 206, 208
cîte trei 206
cît să 228, 229
cîtuşi 219
cîtuşi de cît 219
cîtuşi de puţin 219
cîtva 200, 218
clarobscur 54, 64, 237
clarvăzătoare 170
clarvăzător 17, 127, 167, 170, 176, 178, 238
clarvăzători 170
clasico-romantică 188
C.L.D.C. 156
cleptoman 140
climateric 186
clonţii-babei 70
clopot-mănăstiresc 81
clorofilă 131, 140
Cloşca-cu-Pui 12, 33
C.M.C. 153
C.N.I.T. 155
* coace 217
coada-calului 74
coada-cocoşului 75
coadă (şi cod-(o)) 85, 165, 179
coadă-de-rîndunică 12
coadă-de-şoarece 43, 96
coadă-roşie 25, 85
Coadă-Scurtă 33, 79
coarda-ălor-din-vînt 130
coarda-ielelor 68
Coasta de Aur 98
Coasta de Fildeş 12, 98
coastă X, 52
coate 82
coate-goale 10, 14, 44, 79, 82, 87
Cobiliţa-Ciobanului 69, 70
cocainoman 140
cocobarză 47
cocostîrc *47*, 54, 60
cocoş-baş 148
cocoşul-pustietăţilor 72
codalb 85, 167, 168, 171, 179, 180, 181, 234

codălat 179, 180
codobatiţă 165
codobatşiţă 165
codobatură 36, 165
codoberc 85, 165, 167, 179, 180
codoroş 83, 85, 165
codoroşu 83, 85, 165
codroş 83, 85
codroşu 83, 85
codrul-cucului 69
cogea 176
cogeamite 176
cojocul-ursului 70
colecistografie 131
coledoc 185
coleoptere 131
colhoz 164
colindă 47
colindăbăţ *47*, 56
colo 216
colontitlu 7, 134
COLORANIL 164
Colţ-Alb 80
colţar-cu-limbă 98
colţ-de-cal 95, 97
colţ-de-lup 97
colţul-leului 70
columbofil 140
Comaliment *36*, 159, 160
Comalimentul 160
comandă-program 57
Comcar 165
comediograf 133, 141
comico-macabru 191
Comlemn 159
Comoara-lui-Iov 68
Compescaria 159
COMPETROL 164
complexe sociale 173
concert-ghicitoare 48
concert-lecţie 48
concertmaestru 63
concertmaistru 29, *41*, 63
Condomihali 144
condurii-doamnei 70
conifere 131, *137*
conjunctoare-disjunctoare 58
conjunctor-disjunctor 40, 45, 54, 58
conochiftiriţă 47
Constantinescu-Iaşi 48, 56
Constantinescu-Porcu 49
consult 134
contabil-şef 45, 54
Contogheorghe 144, 145
contra 226
Copacul-cu-Icoana 98
copil-minune 32
coprofag 141
corabia deşertului 12
Corbii-din-Vale 94
cordiform 193
coregrafic 190
coreografie 23
coropişniţă 47
cosmetologie 134
cosmic 22
cosmodrom 141, 150, 284
cosmogonie 134
cosmografic 169, 192
cosmonaut 141
cosmonavă 149
cosmos 22
Costapetru 49
costeliv X
coşcogea 176
coşcogeamite 176
coşuleţ-de-aur 95, 98
cotă-parte 48, *56—57*
cotro V, 217
cotrobatură 165
coţobatină 165
Coţofenii-din-Faţă 98
coxalgie 136, 141
Cozmeştii-Deal 52
Cozmeştii-din-Deal 52
Cozmeştii-din-Vale 52
Cozmeştii-Vale 52
Cracul-cu-Doi-Lupi 130
crai 50, 71
craibirău 63
Craifalău 143
craiul-broaştei 69
Craiul-de-Rouă 98
craniologie 140
craniometru 140
cranioscopie 140
crap-caras 47
crap-oglindă *55*, 60
Crăieşti 143
creasta-cocoşului 75
Creastă-Bătută 79
cred că 221
crede X
crede-lesne 109
credul X
CREMIN 164
crescute-bine 177
crică 221
Cristurul-de-Jos 12
critic 185
crom-molibden 48
cromolitografic 186
cromotipie 141
cronofag 142
cronologic 168
cronometric 191
cronometru 191
Crucea-Fîrtatului 70
cruce-ajută 109
cruce-amiazi 47
Crucea-Mică 81
Crucea-Miezului-Nopţii 72, 129
Crucea-Sudului 69, 73, 76
C. S. I. C. O. L. A. S. 159
cu 30, 56, 94, 95, 97, 115, 201
cucernicia 197
(cu)coana-chiftiriţă 47
cucostîrc 47
Cucu Tîlharul 55
cudalb 179
cudubatură 165
cui 201
cu-întregul-de-ars 184, 235
Culoglu 145
cum 220, 222
cum că 18, 228, 229
cum deca 228, 229

cumgode 224
cuminte 13, 17, 19, 25, 30, 167, 168, 169, *170*, 171, 182, 235, 238
cuminți 19, 170
cumite 220
cumpărțele 115
cumpărțit 115
cum să 229
cumsecade 13, 19, 25, 167, 168, 169, *170*, 171, 184, 235, 238
cumsecădenie 19
cumuși 219
cumva 219
cuncorn 114, 117
cuneiform 190
cură-n-foc 104
curiepunctură 135
Cursul-Apei 71
Curtea-de-Argeș 12, 16, 17, 37, 98, 99, 102
Curții-de-Argeș 99
curund-scrietoriu 177
cu sînge rece 8
cu-totul-de-ars 184
Cuțitul de Argint 96, 98
cuvioșia 197
cuvîntat 176
cuvînt-cadavru 237
cvasibibliotecar 142
cvasidemențial 191
cvasimulțumit 20, 186
cvasioniric 187
cvasiprimăvăratic 186
cvasitotalitate 142
cvasiumanitate 142
cvasiunanim 169, 170, 189, 238
cvasiunanimă 170
cvasiunanimi 170

daca 46
daca-nașa 46
dacă 26, 228, 229
Daco-Romania 151
dacoromân 189
dactilogramă 140
dafin-trandafir 47
daghereotipie 141
damite 222
dantolog 133
danțmaistru 63
dapoimite 220
dar 222
dar(ă)mite 222
darcumite 222
dare de mînă 9
Dascălu-Creața 52
dată 206, 218
datora X
datori X
Davidoglu 35, 144
dădaca 46
dădănadins 217
dădăochi 115
Dălgopole 89
dănăoară 221
D.D.T. *153*, 154, 163
de (prepoziție) VI, 18, 19, 26, 55, 56, 72, 74, 94, 95, 98, 99, 101, 115, 119, 120, 128, 182, 197, 205, 206, 216, 217, 218, 222, 225, 226, 229, 232
de (conjuncție) 26, 229
de-a 226
de-a baba oarba 226
de-abia 216, 217, 223
deaci 229
deadevăr 118
deadins 217
de-a dreapta 226
deajuns 218
deal 51
Dealul Humelor 72
Dealul-lui-Frate 68
Dealul Spirei 33, 70
de-a latul 226
de-a lungul 226
de-apă-trîndav 101
de aproape 218
de-a pururi 217, 218
de asemenea 216, 217
deasupra 216, 223, 226
de-a șoarecele și pisica 226
deauna 222
de-bine-facere 41, 97, 101
de-bine-făcător 97, 101
de-bine-voitor 180
de bunăvoie 86
decacord 140
decaedru 140
decagon 140, 141
decagram 131, 140
decalitru 134, 140
decalog 134, 140
decameron 140
decametru 140
decapod 7, 140, 141, 169, 185
decasilab 140
decaster 140
decastil 140
decatlon 140
decatlonist 140
decădere VI
de către 18, 225, 226
Decătreziuă 116
deceu *115*, 118
deci 26, 228, 229
decimetru 131
decît 216, 223
de cîte ori 206
declarația-tip 58
declarație-tip 57, 58
declarațiile-tip 58
declarații-tip 58
decret-lege 48, 58
Decuseară 116
Decuvreme 116
dedesubt 222
dedesubtul 216, 226
de dinainte 217
de dindărăt 217
dedînsele 114, *115*
de doi ani 193
de două ori 206
de dulce 213
dedulci 213

de-Dumnezeu-glăsitoriu 169, 182
de-Dumnezeu-născătoare 101
de-Dumnezeu-purtător 235
de după 226
defect 135
defectoscop 135
defectoscopie 22
degeaba 216, 223
deget-roșu 78
de-gît-legău *97*, 102, 236
degrabă 218, 223
deîmmulțit 119
deîmpărțit 119
de-împuținat 119
deîndată 218
de îndărăpt 217
deînmulțit 41
de la 18, 56, 95, 98, 225, 226
Delagreaca 116
delaolaltă 218
Delapupa 116
Delarăscruci 116
Delatur 118
de laturi 118
Delavrancea 116
delătura 213
de lături 213
de leac 18
Delea Veche 80
de-lege-călcătoriu 101, 235
de-lege-dătătoriu 101
delepăda 19
deli-aga 54
de lîngă 98, 226
de loc 18, 218
Delta Dunării 13, 16, 17
* *delung* 217
demagog 141
de-micșorat 119
de-micșurat 119
demimondă 134
demimondenă 134
demisol 134
demîncare 19, 40, 114, 115, 117, 118, 119, 235
demîncat 119
demmulțit 119
democrat-populară 173
democrație 134
democrație populară 173
dempărțit 119
demult 19, 216, 223
de multe ori 206
den 225
Dendrum 118
de-nou-rrăsădiți *120*, 235
dens(u) 197
de-oameni-iubire 97
deoarece 228, 229
deocamdată 221
deochi 38, 115, 116, 117
deodată, 221, 223
deolaltă 221
deoparte 221
deopotrivă 184, 235, 238
deosebi 217, 218
de-parete-frecatoriu 97, *102*
departe 218, 223
departe-văzătoare 179
de pe 98, 225, 226
de pe la 226
de pe lîngă 225, 226
de peste 226
deplin 216, 223
depreună-dobînditoriu 127
de prin 226
deranj V
deranja V
Dere Ioanițescu 155
dereptarepit 178
derept-grăitor 178
dermatolog 130
dermatologie 130
dermatomicoză 131
derviș-aga 34, 46, *54*, 62
de să 228, 229
desăvîrșit 218
descăzut 38, 40, 119, 237
deschis 173
des-de-dimineață 222 ✓
deseară VI, 7, 216, 218, 236
deseori 216, 218, 220
desigur 216, 217, 223
Despot cel Mare 89
despre 26, 225, 236
destul 26, 216
de sub 226
de-susul 114, 118
deși 228
de toate zilele 8
de trei ori 206
deunăseară 221
deunăzi 221
devale 218
Devcea-Est 44, 51
Devcea-Nord 51
Devcea-Sud 51
Devcea-Vest 51
de-viață-făcătoriu 168, 169, 171, 180, 182
de-viață-purtătoriu 182
devreme 26, 218
deznodămînt XIII
de↑(n) 225
de↑tre 225
de↑tru 225
dialipetal 190
dibrometan 139
dicotiledon 139
dicționar 174, 194
dicționarul 174
didactic 173
didinamie 139
diedru 139
diencefal 139
diftong 141
diluat-sentimentală 179
Dilyavalya 118
dimetru 139
dimineață 222
dimorf 187
dimprejur 218
dimpreună 218, 223
din 56, 95, 98, 115, 216, 217, 225, 226

dinadins 216, 217
dinafară 216, 217
dinainte 216, 217
dinaintea 216, 226
dinapoi 216, 217
dinapoia 216, 226
dinăoară 221
dinăuntru 216, 217
dincă 226
dincoace 216, 217
dincolo *VI*, *X*, 216, 217
dincotro 216, 217
dindărăt 216, 217
dindărătul 226
dindăvînt 115, 116
dindăvîntul 115, 116
(*din*) *fire scos* 284
dingă 226
dinioară 221, 223
dinozaur 141
dins-de-dimineață 222
dins-de-noapte 222
dinspre 18, 225
dins(*u*) 197
dintîi 204, 206, 236
dintotdeauna 218
dintr-adins 216, 217
dintre 18, 95, 225
dintr-o dată 221
dintr(*u*) 115, 216, 217, 225, 226
dintruiele 115
dinum-danum 231
din zi 222
dioic 190
dipol 139
dipsoman 140
diptere 131
director adjunct 10
director general 12
directorul general 15
directorului adjunct 10
dis-de-dimineață 18, 222, 223
dis-de-noapte 222
divan-ceauș 34, *39*
divan-efendi 62
divan-sarai 55
divan-studio 48
divan-tacîm 55
dînsul 196, 197, 225, 236
D. M. C. 157
doamnă-mare 81
doamne-ajută *104*, 109
Doarme-Rău 104
Dobrogeanu-Gherea 33
Dobroneagul 143
dodecagon 141
doi 26, 90, 207
Doibani 91
Doi cocoși 91
doi-dinți 91
doisprezece 7, 26, 204, 206, 207, 234
doișpe 204
dolihocefal 187
dolihopod 141
domn 66
Domnești-Sat 45, 51
Domnești-Tîrg 51
domnia 197
domnia-ei 197
domnia-lui 197
domnia-mea 197
domnia-sa 10, 196, 197
domnia-ta 13, 17, 196, 197
domnia-voastră 197
domniei-sale 10
domniile-lor 197 ✓
domniile-voastre 197
dos 51
două 204, 205
două-foișoare 91
două mii 205, 207
două sute XV, 205, 207
douășpatru 204
douăzeci XV, 120, 204, 205, 206, 207, 234
douăzeci și doi 13, 234
douăzeci și nouă 205
douăzeci și patru 204
douăzeci și trei 25
douăzeci și unu 204, 205, 206, 234
dracul 104, 108, 114, 124
drăcuș 129
drăcușor 129
Drăgănești-Vlașca 51
drept-alergătoare *176*, 178
drept-căzător 178
dreptcredincios 167, 171, 176, 177, 178
dreptliniat 193
dreptslăvitor 177
dreptunghi 17, 82, 86
dreptunghiul 82
dreptunghiular 170
dreptunghiuri 82
dreptunghiurile 82
dromomanie 141
drosofilă 140
Drum nou 80
Drumul Bercenarului 69
Drumul între Tarlale 98
Drumul-lui-Traian 68, 70
Drumul Murgului 69, 70
Drumul-Robilor 70
Drumul Sării 13, 69
D. S. A. P. C. 161
dublă-proiecție 94
dubli-decalitri 92
dubli-decimetri 92
dublu 90, 94
dublu-cicero 94
dublu-cilindru 94
dublu-curent 91
dublu-decalitru 41, 90, 91, 92
dublu-decimetru 91, 92, 94
dublu-fund 94
dublu-nivelment 91
dublu-plan 94
dublu-proiector 94
dublu-ster 32, 91
dublu-text 94
dublu-ve 91
ducă-se-n-bolovani *104*, 108
ducă-se-n-tine 108
ducă-se-pe-pustii 29, *104*, 105, 108
dulcamar 168, 175, 234
dulce 86, 210

dulce-acrișor 13, 167
dulce-amar 167, 168, 171
dulce-dată 86
dulce-dărui 210
dulce-dăruire 86
dulce-govitoriu 175
dulce-în-obraz 169, 182
dulce-ugoditoriu 174
dulce-vesti 210
dulce-voie 86
dulce-vrea 210
dulce-vreare 86
Dumbrava-Roșie 89
Duminica mare 81
dumisale 196
dumitale 10, 196
dumneaei 197
dumnealor 197
dumnealui 196, 197
dumneasa 197
dumneata 10, 13, 17, 196, 197
dumneavoastră 197
Dumnezeu 27, 42, 59, 122, 125, 211, 233
Dunăre Voinicul 50, 55
după 27, 57, 114, 116, 218, 225, 226, 234
după ac 213
după-amiază 25, 114, 115, 116, 223
după-amiazăzi 114
dupăci 213
După-Deal 116
după-masa 42, 116
după-masă 10, 11, 17, 32, 42, 114, 115, 116
după-mese 116
după-mesei 116
după-mesele 42, 116
dupăolaltă 221
după-prînz(*ă*) 114, 115, 117
după-toacă 114
duracid 79, 83
duraluminiu 79, 83
durerea-inimii 71
du-te-vino 38, 41, 109, 110, 113, 114

echilateral 193, 236
echivala 212
echivalent 190
economic-minier 173
economico-organizatorice 188
economico-politic 169
economic-politic 25
economie minieră 173
ECOSOC 157
ecuatorial 190
editorial 173
editorial-didactic 173
educativ-științific 171, 172
efendi 49, 62, 66
egocentric 184, 185
egocentrism 134
ei 197, 206
E. L. 165
ele 206
electric 22, 132
electricitate 22, 132
electroacustică 139
electroanaliză 139
electrocapilaritate 139
electrocar 139
electrocardiogramă 137—138
electrocauter 32, 139
electrocauteriza 7
electroceramică 139
electrochimic 186
electrochimie 139, 186
electrocuta 212, 238
electrodinam 35, 36
electrodinamul 36
electrodinamuri 36
electroliză 134
electromagnetic 169, 191
electrometalurgic 186
electromotor 137
electron-volt 48
Electroputere 33, 145, 151
electroscop 132, 136
elefanto-purtate 188
elimină-bandă 104
E. L. U. 158
eluși 198
eminența 197, 198
eminescolog 133
eminescomanie 133
emisferă 186, 191
emisferic 186, 191
encefalogramă 32
encefalomielită 141
enciclopedic 191
enciclopedie 191
endecagon 141 ✓
eneagon 141
Energoconstrucția 145
ensiform 190
enteralgie 141
enterită 137
entomofag 189
erbicid 140
erbivor 102, 193
erotoman 140
esofag 141
E.S.P.L.A. *152*, 158, 165
est 46, 48, 51, 64
est-an 220
est-european 167
estimp 220
eteroman 140
etico-uman 193
etic-uman 193
etimologie 190
E. T. O. *164*, 165
etox 164
eufemistic 190
Eurafrica *155*, 159
Eurasia *35*, 153, 155, 156
exagonon 148
excelența 196, 197
excelența-sa 198
extra *VIII*

facă-l-rîpă *104*, 108
face (*a*~) 109, 212
facere-de-bine 101
facnimică 109
FADESCA 164

Farcașfalău 143
farmacodinamie 134, 141
Fata-cu-Cobilița 96
Fata-de-Împărat-cu-Cobilița 130
fata-mare 12
Fata-Mare-din-Horă 130
fată-mare 12
Fața-lui-Crai 37
față 51
față de pernă 14
făcător de bine 170
făcătoriu-de-bine 101
făcătoriu-de-rău 101
făcătoriu-de-viață 182
făcătoriul-legiei 71
făcătoriul-legii 74
făcător-rău 61
fănimică 109
fără 95, 116, 183, 211
fără-bani 10, 115, 116
fără-cale 183, 235
fără (de) 115, 117, 183, 225, 226, 227
fără-de-apă 117
fără-de-cale 183
fără-(de-)cinste 117
fără-(de-)credință 117
fără-de-grija 115
fără-de-grijă 115, 117
fără-de-început 183
fărădelege 115, 116, 117, 118, 183
fără de lege 183
fără-de-legi 211
fără-de-legiui 211
fără-de-nădejde *115*, 118, 183
fără de nădejde 183
fără-de-obraz 118
fără-de-rost 115, 117
fără-de-rostul 115
fără-de-rușine 167, 168, 183
fără de rușine 183
fără-Dumnezeu 211
fără-fund *115*, 116, 117
Fără-Fund 116, *118*
fără-lege 115, 118, 211, 235
fără-legi 211
fără-legiui 211
fără-timp 115, 117, 118
fără-timpul 115
Fărcaș-aga 49
fărdemite 227
făt 82
făt-frumos 82, 83
Făt-Frumos 11, 12
Făt-Frumosul 15
făt-frumosul 83
F.E.A.158
febrifug 141
fel de fel 8
feldmareșal *134*
feldspat 19, 102, 131, 134
femeie-cosmonaut 64
feniletilmaloniluree 44, 48
fenolftaleina 58
fenolftaleină 58
fenolftaleinei 58
fenomenologie 140
feodalo-clericale 192
ferăstrău VI
fereastră-ghilotină 58
ferestrar 115
ferestre-ghilotină 58
ferestrele sufletului 12
fericad 149
feritoare de cădere 101
ferităsnet 149
feritun 149, 236
ferman-inam 62
fermă-școală 64
Feroemail 151
Ferometal 151
fesul-popii 70
fetele-codrului 69
feți-frumoși 83
fi (a~) 109
Fiat 154
fie 196, 200, 201, 219
fiecare 200, 201
fiece 200
fiecine 200
fiecînd 219
fiecum 219
fie-iertatul *104*, 108
fieîncotro 219
fierăstrău VI
fieșcare 195, 201
fieșce 201
fieșcine 201
fieșcît 201
fieși 201
fieștecare 201
fieștece 201
fieștecine 201
fieștecum 219
fietecare 201
fietece 201
fietecine 201
fieunde 219
fiindcă 18, 228, 236
fiind însă că 228
filantrop 26, 133, 189
filantropie 137
filarghirie 148
filarmonic-dramatic 171, 238
Filipeștii-de-Pădure 95
filistin-moralizatoare 176
film-spectacol 65
filoenglez 139, 189
filofrancez 139
filohrisos 148, *192*
filoprosopie 148
filorus 21, 169
filosof 146, 235, 284
filosofie 28, 146
filotehnie 133, *137*
filozofie 133, 134
filtru-pîlnie 57
filtru-presă 64
fincă 228
FIPRESCI 163
firetecare 201
firoscos 284
fitecare 201
fitece 201
fitecine 201
fiucide 57
fiucidere 61
fizic(o-) 194
fizico-chimic 188
fizico-matematic 169, 190
fizico-matematice 192
fiziograf 140
fiziologic, 28, 186
Fîntîna-Mare 144
fîsă-țipar 47
fîș 231
fîș-fîș IX, 231
Flaro *156*, 158
floare V, 72, 78
floarea 30
Floarea V
floarea-brumei 72
floarea-soarelui 7, 10, 14, 17, 30, 32, 35, 39, 42, 69, 73, 76, 237
floare-de-ceară 98, 99
floare-de-leac 98
floare-de-sfînta-Ana 14
floricultor 141
flori-de-ceară 99
florii-soarelui 42, 73
florile-soarelui 42, 73
florilor-de-ceară 99
florilor-soarelui 42, 73
Flor Voinicul 45
fluieră-baston 105
fluieră-n-biserică 37, 40, *103*
fluieră-n-bute *103*, 109
fluieră-vînt 105
fluorclormetan 44, 48
flusturatic VI, X
fluturaș-în-gît 96
fluturatic VI
fluturele-morții 72
fluviometru 140
foaie-n-fir 99
fobie 22, 131
foc-în-cap 97
focovărsător 167, *188*
focul-lui-Dumnezeu 69
fodormenta caluluj 75
fonfiu 99
fonic 22
fonie 22
forobraz 167, *182*
foto 25
fotoaparat 24
fotocartare 139
fotocataliză *24*, 131, 139
fotocatod 139
fotocelulă 139
fotochimie 139
fotoconductibilitate 139
fotocopie 24
fotoefect 139
fotofor 189
fotogen 24
fotografie 25
fotogramă 140
fotoliză 134
fotoreportaj 131, 150
fotoreporter 32, 131
fototipie 141
fragmentar-caleidoscopică 176
francez-francez 174
franco-italian 168
franco-provensal 184
franțezo-românesc 194
Frasin-Vale 45
frate 71
fratele-briboiului 69
Fratele Crăciunului 70
frate-și-soră 97, 128
fratricid 137
frații-iubitor 180
frazeologie 140
Frăsinetul-Pădure 52
frezmașină 150
frige-linte 103
Frige-Vacă 109, 112, 235
Frigotehnica 145
frigoterapie 136
fructător 193
fructifer 27, 193
frumoasa-nopții 72, 75
frumoasele 124
frunza-cerii 72
frunza-plopului 32, 69, 70
frunza-stejarului 70
Frunză-de-Măgheran 97
frunză-de-potcă 99
F.S.M. 155
ftor-clucer 147
ftori-logofăt 147
F. Ț. B. 156
Fuge-Bine 104
Fuge-n-Lume 104, 108
fugi-de-la-mine 103, 108
fumul-pămîntului 72
fura 211
furător-de-foc 97
furgăsi 211
furlua IX, 211

G. A. C. 165
gaie 47, 57
galantom VII, 180, 181
galanton VII, 181
galben 174
Galben-de-Soare 15, 33, 38 40, 128
galben închis 174
galben-roșcat 169
galben-roșietic 175
galben-șters 174
Galilei 23
galileo-newtonian 23, 186
galoman 140
Galvani 23
galvanocauter 133
galvanoplastie 134
galvanoscop 23, 133
galvanotipie 141
gară 51
G. A. S. 154
gastralgie 134, 141
gastrită 137
gastroenterită 131, *137*
gastrointestinal 190
gastroscopie 131, 134
G.A.S.-uri 160
gaz 135, 186
gazeta de perete 10, 15, 16
gazeta de stradă 16
gazetă de perete 8, 10, 12, 14, 102
gazetei de perete 10

gazifer 27, 186
gazoanalizator 135, 136
gazofilachie 146
găgăi VI
găină VII
găină-cu-mărgăritare 96, 98
găinușa-lunii 69
găinușa-popii 70
găinușă-de seară 98
gălbui 173
găsi 211
general-commando 63
general-locotenent 54, 63
general-magistrat 53, 63
general-maior 46, 63
genocid 140
gentilom 77
genuflexiune 23, 131
genunche-goale 44
geobotanică 139
geochimie 139
geocronologie 139
geofizică 139
geograf 130
geografie 130, 138, 149
geolog 21, 130, 160
geologi 160
geologie 130, 132
geologul 160
geometru 136
geosferă 139
geotehnică 139
german 158
german-maghiar 171, 172, 194
germano-americană 190
germicid 140
gerontocrație 134
get-beget 185
gheară-de-pisică 97, *102*
gheneral-comendant 63
gheneral-consul 63
gheneral-feldmareșal 63
gheneral-gubernator 63
gheneral-leitenant 34, 63
gheneral-maior 63
gheneral-procuror 63
gheografic 192
gheometrie 148
Gheve Popescu 155
ghilimele-croșete 45, 57
ghiol 144
Ghiol-Ceair 66
**ghivintui* (*a*∼) 99
Gigel VI
Gigi V
Ginghis-han 65, 66
gios-cădea 210
gios-lepădații 127
gios-merge 210
giumătate de crug 121
gîscă-Buturlin 75
gît-întoarce 104, 107
gît-legău 166
gît-vînăt 78
glaspapir 102
globinurie 141
glosar 194
goliciunea-fetei-pădurii 129
gom-arabic 85
gonac-țăran 47
goniometric 188
goscol *154*, 164, 165
gostat *156*, 158, 160, 164
gostatul 160
gostatului 160
gostaturi 160
graf 133
grafic 22, 132
grafie 22, 132, 138
grafolog 21
grafologie 133, 134
grafometru 133
grandilocvent 174
grandilocvente 174
grandilocvență 134
grandomanie 150
granivor 188
grațios-intelectuale 176
gravimetrie 140
Grădina cu Cai 98
Grădiște-de-Vale 102
grearăsuflare *78*, 79
grecoman 140
greco-turc 188
grei-mînioși 177
greomesor 149
greu 106
greu-înremos 177
greurușul-viilor 72
gri 173
gri-albicios 173
gri-gălbui 173
gri-verzui 173
grizumetru 135
grizuscop 135
grîu 16
grîu arnăut 14
grîu-Bănat *44*, 47, 53, 56
grîu de toamnă 8,14
grîul-cucului 16
grîul-prepeliței 16
G.U.A.E.I.A. 158
guguș 47
gumarabică 81
gumă-arabică 78, 79, 81, 85
gumă-elastică 85
gum-elastic 85
gumi-arabic(ă) 85
gum(i)-arabicesc 85
gumi-elastic 85
Gura-Jilțului 75, 233
gura-leului 39, 41, 73
Gura-Ocniței 16
Gura-Racului 69, 70
Gura-Teghii 67
gură 73, 82
Gurăalbă 89
gură-bogată 41, 79, 87
gură-cască 41, 107—108, 114
gură-căscată 41, *78*
Gură-de-Aur 33, 44, 96
gură-de-lup *11*, 96, 97
gură-de-știucă 102
gură-rea 79
gură-spartă 10, 11, 41, 79, 82
Gură-Spartă 80
guri late 284
gurilăței 284
gușogen 23, 191

hagi 49, 54
Hagiatanasiu 49
Hagi-Cănuță 49
Hagichirea 49
Hagiculea 49, 54
Hagi-Iordan 54
Hagi-Tudose 44, 54
haida-de 230
haide-hai 231
Haină-Roșie 80
Haita-de-Lupi, 96, 98
Haita-din-Cîmp 96
ham (interjecție) 231
han 49, 66
hantri 160
hantru V, *153*, 154, 158, 160
Hanul-Roșu 80
haram-bașa 147
(*h*)*arambașă* 147
Harap-Alb 37, 42, 80
harcea-parcea 18, *223*
Hasan 155
hasechi-sultană 62
Hat-prinț 50
haydno-mozartian 188
haydno-mozartiană 188
(*h*)*ăl* 123
Hălmare 124
Hălmic 124
hăracandemine 232
H.C.M. 155
H. C. M. -uri 160
hectolitru 32
hei-rup 230
hei-rup-uri 231
Heliade între Vii 95, 98
helicopterele-macara 59
helicopter-macara *56*, 58
helicopterul-macara 58—59
heliocentrism 134
heliograf 139
heliogravură 139
heliometru 139
helioplastie 139
helioscop 139
heliostat 139, 141
Hel lung 124
Helmare 124
Helmarje 124
Helmik 124
hemianestezie 140
hemianopsie 140
hemiciclu 140
hemicranie 140
hemifonie 140
hemion 140
hemiplegie 140
hemiplexie 140
hemipter 140
hemoglobină 131
hemogramă 35
hemoleucogramă 138
hepatologie 141
hepatomegalie 141
heptacord 140
heptaedru 140
heptagon 140, 141
heptametru 140
heptaoxid 140
heptodă 140
hexaedru 140
hexagon 140, 141, 149, 191
hexagonal 191
hexagramă 140
hexametru 140
hexapode 140
hexastic 140
hexodă 140
hidrant 22
hidrat 22
hidrata 22
hidroameliorare 139
hidroameliorație 139
hidroavion 131, 139
hidrobicicletă 20
hidrobiologie 139
hidrocarbură 139
hidrocefal 187
hidroceluloză 139
hidrociclon 139
hidrocortizon 131
hidrofug 169, 185
hidroterapie 137
higrofită 140
higrograf 140
higrogramă 140
higrologie 140
higrometrie 140
higrometru 140
higroscop 140
higrostat 140
hiloscos 284
HIN 153
hipic 26
hipism 26
hipodrom 26, 141, 284
hîrtie-carbon 56
hîrtie-celuloză *56*, 64
hîrtie-monedă 48, 64
hîrț-scîrț 230
hodoronc-tronc 230
hop 232
hop-așa VII, 232
hop-pașa VII
hormonologie 141
hormonoterapie 131, 141
horoepiscop 148
horoscop 140
horticultor 141

i (verb) 106
ia (interjecție) 199, 200, 222, 232
iaca 232
iacătă 232
Ianca-Sat 44, 55
Iani 144, 145
iapa-popii 69
Iaplului 161
I.A.R. 164
iarăși 219
iarba-cîinelui 16
iarba-Cristoforului 68
iarba-datului-și-a-faptului 39, 40, 129, 130
iarba-drumurilor 72, 99
iarba-fiarelor 16, 37, 71
iarba-Lotatinului 68
iarba-lui-Lotatin 68

iarba-lui-Tat 68
iarba-lui-Tate 68
iarba-lui-Taten 68
iarba-lui-Tati 68
iarba-lui-Tatin 68
iarba-lui-Tatină 68
iarba-lui-Tatine 68
iarba-mării 72, 75
iarba-peștelui 72
iarba sherpeluj 75
iarbă 16, 78, 98
iarbă-albastră 78
iarbă-albă 78
iarbă-alunecăcioasă 81
iarbă-creață 78, *85*
iarbă-de-lingoare 98
iarbă-de-mare 72, 75, 97, 237
iarbă-de-urechi 98
iarbă-grasă 85
iarbă-grîuleț **47**, 60
iarbă-mare 14, 41, 77, 78, 85
Iașii-de-la-Olteț 102
iată 232
I.A.T.C. 158
Ica VIII
I.C.A.S. 158
I.C.I.L. 155
ICEMIN 158
ICOMCECOOP 156
ICRA 160
ICRA-uri 160
ICRA-urilor 160
icre 160
icri-icri 230
icru-icri 231
idolatrie 149
idololatrie 148
I. D. R. 153
iedera-celor-frumușele 68
iepurii de casă 15, 16
ieri-dimineață 18
ieri-noapte 221
ieroglific 28, 169
ieroglifică 192
I.F.A. *155*, 158, 160, 161
Ifei 160, 161, 162
ignifug 141
igrec 81
ihtiofag 141
ihtiozaur 141
Ileana Codreana 55
Ileana Constănțeana 55
Ileana Ghermani 52
Ileana Papadopol 52
Ilenuța-cea-păduchioasă 78
Ilie 52
Ilie-Pălie VII, 52
imichiclion 121
imimetal 121
INCERC *152*, 158
indiano-pakistaneze 189
indicație-schemă 48
Indochina 144, 151
indo-pakistaneze 189
infanticid 140
infirmieră-șefă 54, 58
infirmiere-șefe 58
inginer-colonel 63
inginer-șef 25, 32, 46, 53, 54
Iniia-Diniia 50-51, 54
inima-pămîntului 70
Inima-Scorpionului 70
inimat 193
inimă 19, 166, 194
Inimă-Rea 80
inimos 194
insecticid 137, 140
insectivor 189
inspector-șef 46, 54
instructiv-educativ 167, 171
instructiv-educative 172
instructive-educative 172
Insula Șerpilor 13, 69
interjecție 102
Intrarea în biserică 95
Ionescu de la Brad 96, 98
Ion-fierbe-piatră 104, 108
ipca-firman 62
I. P. C. F. S. 159
I. P. C. M. 159
IPROCHIM *152*, 159, 160
IPROCHIM-uri 160
IPROMET 159
IPROMIN *156*, 159
I.R.T.A. 160
Irtei 160
I. R. V. A. 154
ISFA 153
isoglosă 139
isoscel 193
I. S. P. E. 158
ist 199
ista-ia 200
istalalt 200
istorico-critic 169
istorico-critice 192
istorico-filologice 192
istoric-social 171
istoriograf 130, 141
istoriografie 130, 141
istroromân 189
italo-american 189
italo-francez 192
I.T.B. 165
I.T.B.-ul 161
iubire-de-oameni 101
iubitor-de-viață 182
iubitor de viață 182
iugoslav 190
Iugoslavia 144
Ivan-pescarul *44*, 54
izoalcani 139
izoamplitudine 139
izoanaliză 139
izobutenă 131
izoclină 139
izodinamie 139, 141
izofază 139
izogon 141
izomorf 26, 187
izopod 139
izoterm 189
izotipie 141
Izvorul-Apei 71
Izvorul-Bîrsei 71
Izvorul cel Mare 78
Izvorul tămăduirii 72

ĩ dai 232
îmbătrîni 21
îmbuna V, X
îmi dai 232
împărat 50
împărat-rege 64
împăratul-păsărilor 69
împăratul Roșu 50
împăratul Verde 50
împărăteasa-buruienelor 69
împărăteasă 71
împărăția-ta 198
împotriva 216
împotrivă 218, 223
împregiur-scrie 210
împrejur 218
împrejur-stare 126
împreună 216, 218, 222
împreună-făcători 127
împreună-lucra 210
împreună-sunătoare 127
împrotivă-sta 210
în, VI, VIII, 18, 19, 57, 94, 95, 116, 182, 216, 217, 218, 225, 226
înadins 216, 217
înainpune 210
înainte 216
înainte-gîndire 126
înainte-mergătoare 176
înainte-mergător 178
înainte-pune 210
înainte-punere 126
înaltă trădare 12
înapoi 216
Înălțarea Domnului 69, 71
înălțimea 197
înălțimea-sa 197
înăuntru 216
încăla 180
încămite 220
încăși 219
închis 173
încît 18, 228, 229
încoace 216, 217
încolo 216, 217, 223
înconjura 19
în contra 226
încotro V, 216, 217
încotrova 219
încurcă-lume 17, 114
îndată 19, 218
îndatăși 219
îndărăt 216
înde VI, 218
îndeadins 217
îndeaievea 218
îndeajuns 218, 223
îndealalt 221
îndeaproape 218, 223
îndelung 217, 223
îndelung-răbda 210
îndemînă 218, 223
îndeobște 218
îndeosebi 217, 218
îndeseară VI, 218
înfășățel VII
înfricos 19
îngenunchea 213, 214
în genunchi 213
înghite-cîlți *103*, 109
în-gios-arruncații 120
înlătura 19, 213, 214
în lături 19, 213
în lege 9
în loc de 8
în-loc-de-nume 118
înlung 218
în-mijloc-aruncare 101
înmîna 213, 214
în mînă 213
În-Poiană 116
însă (pronume) 198
însămi 10
însăți 197
însele 198, 199
înseși 198
înspre 18, 225, 226
îns(u) 197, 198, 222, 225
însuflețit-de-Dumnezeu 169
însuflețit de Dumnezeu 182
însumi 10, 17, 198, 199
însuși 196, 197, 198
însuși-stăpînitor 76, 184
însuți 198, 199
însuți-făcătoriu 76
înșine 10, 199
(în)șir(ă)-te-mărgărite *104*, 108
înșiși 199
înșivă 197, 199
întăniu-născut 235
întineri 19
întîi(a) 90, 206
întîia oară 206
întîiași 204, 206
Întîmpinarea Domnului 71
întocmai 19, 216, 217
întocmai-lăturat 178, 193
întotdeauna 218
într-adins 19, 216, 217
într-arginta 19
între 18, 19, 95, 115, 116, 118, 218, 225
întreagă-mîndrie 86
Între-Boile 118, 233
întrecostal 19
întredinți *19*, 115
Între Gîrle 116
întrelaolaltă 218, *221*
întreochea 213
între ochi 213
Între-Putne 116
Între-Răzeși-și-Poduri 130
întroloca 213
într-o parte 213
întropărta 213
într(u) 18, 19, 216, 217, 218, 225, 226
întru chip 213
întruchipa 213, 214
întrucît 228, 229
întrucîtva 218
întru loc 214
într-una 214, 222
întruni 214
întrutotțiitoriu 182
întunecimea-voastră 198
învăța 75

J*ăman-crai* 50
Jilava-Merlari 54

Jimbă-Lemne 104
Joacă-Bine 104
Joia mare 12, 81, 90
Joia verde 81
Joimari 33, 50, 81
joimariță 50
joimarițe 50
Joimarți 50
joimăriță 50
jos-culcare 38, 40, *126*
jos-însemnații 127
Jugă-Urs 104
julvernian 194
jumătate 120
jumătate-cerc 121
jumătate-cercular 193
jumătate-curgător 193
jumătate de cerc 121
jumătate de metal 121
Jumătate-de-Om-Călare-pe-Jumătate-de-Iepure-Șchiop 130
jumătate de ostrov 121
jumătate-de-pasăre 38, 39, *121*, 238
Jumătate-de-Pită 121
jumătate de roți 121
jumătate-insulă 121
jurisconsult 134
jurisdicție 134
jurisprudență 134
jurist 134

kil(*o*) 25
kilocalorie 140
kilociclu 140
kilogram 25, 32, 140
kilogram-forță-metru 44
kilogrammetru 140
kilohertz 140
kilojoule 140
kilolitru 140
kilometraj 140
kilometru 131, 140
kilotonă 140
kilovolt 140
kilowatt 140
kilowatt-oră 57

la (prep.) 95, 116, 221, 226
la alaltă 221
laba urszuluj 75
labă-de-iepure 97
La-Cerdac 116
lacrima-miresii 70
lacrimă 26
lacrimogen 26
lactifer 193
lactoglobulină 131
lactometru 131, *137*
Lacul-cu-Anini 98
Lacul fără Fund 95
Lacul Roșu 13
Lacul Sărat 79
lampă-fulger 47
la mulți ani 214
la-oameni-iubiria 99
laolaltă 216, 218, 221
lapte-de-pasăre 12, 15, 17, 96, 98
laptele-cucului 12, 72
laptele de pasăre 15
laptifer 193
laringoscop 140
laringoscopie 140
larvicid 131, 140
lasă-mă-să-te-las 10, 41, 109, 114
lat 179
latin 174
latino-românesc 194
latin-român 174, 175
* *laualaltă* 221
* *lauălaltă* 221
Lazărfalău 143
lăcătuș-sudor 46, 53
lă-mă-mamă 40, 105, 108
lăptucul-oii 72
Lățilă 35
Lăzărești 143
le 198
lean-odolean 47
lega (*a*∼) VI, 112
legătoare 57
legător VI
legătorie VI
legătura-brîului 69, 71
lege 26, 112
lege-călcare 34, 61
lege-călcătoriu 61, 101
legi (substantiv) 112
legi (verb) 211
legiei-învățătoriu 71, 74
legifera 26, 212, 238
legiui 211
legumicol 191
legumicultor 141
legumicultură 141
lemn 78
lemn-amar 78, 81
lemn-cîinesc 12, 78, 85, 235
lemn-dulce 44, 78, 85
lemn-nelemn 47
lepra-lupului 69, 73
leș 115
leu-de-mare 11, 12
lexicon 194
liber 77, 88
liberal-constituțională 175
liber-arbitru 77, 88
liber-consimțămînt 77, 88
liber-cugetător 17, 168, 169, 171, 178
liber-profesionist 88
liber-profesionistă 88
liber-schimb 88
licueface 212
limba-boului 74, 233
limba-soacrei 43, 69, 70
limbă-lungă 87
limbă-rea 78
linge-talere (*talgere*) 103
lingura-plugului 70
lingura-zînelor 70
lingurița-popii 70
liniștitor 186
linotipie 141
lipi VI
lipicioase-deolaltă 178

liposolubil 188
lirico-retorică 188
Lișcoteanca-Cărămidari 51
literar-artistice 172
literară-vocalo-instrumentală 193
literare-artistice 172
literar-muzical 171, 172
literar-muzical-coregrafic 169
literatură-document 65
litografic 186
litografie 133
litosferă 133
livid-cenușii 174
lîna-apei 72
lîngă 226
lîngăolaltă 221
locotenent-colonel 32, 45, 46, 53—54, 63
locotenent-major 79
locțiitor 64
logofăt al doilea 147
logofăt al treilea 147
logofăt-mare 79
logograf *21*, 140
logogrif 140
logomanie 140
logonevroză 140
logopatie 140
logoped 140
logopedie 140
logoree 140
logotip 140
Logreștii-Birnici 51
Logreștii-Moșneni 51, *56*
lombardo-veneticească 192
lombardo-veneticesc 169
lor 197
lotofag 141
lua 211
luatul-ielelor 71
Lucafalău 143
luceafăr 27, 145
Luceafărul-cel-Frumos 78, 81
lui (articol) 17
lui (pronume) 197
lumină-de-pădure 95 — 96
lumină-purtătoriu 180
luminăția 197
lumpenproletariat 134
lunaut *156*, 284
lunetă-foarfece 47
lungă-răbdare 86
lungă-vorbă 79
lung-metraj 17, 79, 81, 83, 86
lungo-foco-vărsătoriu 136, 236
lung-răbda 210
Lungu(*l*) 124
lung-vecuitoare 176, 178
lunolog 140
lup 57
Lupăria-Sărăcineasca 54
Lupeni 143
lup-păsărel 47
lupul-bălții 69, 72

mac 231
macara-portal 47
macedoromân 189
macrobie 139
macrocefal 184, 187
macrocosm 139
macrocristalin 139
macromoleculă 139
macronucleu 139
maghiar-german 172
magnetic 191
mai (adverb) 123, 126, 183, 201
M.A.I. 158
mai-bătrîn 127
mai-bătrînul 127
maică-mare 87
maiestatea 197, 198
mai-giosul 127
mai-mare V, 42, *126*, 127
mai-marele 35, 42
mai-marii 42, *126*
mai-mărie 126
mai-mărime 126
mai mult 127
mai mult ca perfect 38, 40, 127, 128
mai mult ca perfectul 128
mai-mulții 127, 235
mai-susul 127, 235
major 87
Malomnicul-Canton 51
maltrata 212
Malul-cu-Sare 95
mama-cucului 69
mama-mare 12, 15
mama-nașa 60
mama-nașă 46, 55
Mama-Pădurii 12, 17
mama-secării 69
mama-soacră 46, 55, 60
mamă 82
mamă-eroină 55
mamă-mare 11, 12, 15, 32, 78, 79, 82, 87
mamă-tînă 79
mamifer 193
manie 22, 131, 137
manta de ploaie 102
Mantaroșie 33, 79
mare 19, 88, 127, 147, 166, 194
Marea Baltică 89
Marea Balticum 89
Marea Britanie 12, 89
Marea Japoniei 73
Marea Mohorîtă 89
Marea Neagră 13, 79, 80, 83
Marea Roșie 89
mare-ban 78, 79, 88
mare-clucer 88
mare-cuviință 86
mare-duca 88
mare-duce 88
mare dux 88
mare-dzicătoriu 175
mare-grăitoriu 175
mare-logofăt 79, 88
mare-paharnic 88
Mareș-Tată 50
mare-vornic 79
marghiloman V
Marghiloman V
Maria-Cristina 48
Maria-Laura 33, 65

Maria-Magdalena 48
Maria-Voichița 65
marinimie 166
maro-roșcat 168
Marta-Candachia 65
Martinfalău 143
marți 50
marxism-leninism 42, 45, 54
marxism-leninismul 42
marxism-leninismului 42
marxist 172
marxistă-leninistă 172
marxist-leninist 46, 167, 172, 175, 238
marxist-leninistă 172
Mașina de Pîine 96
mașină-unealtă 45, 54, 58, 64
mașini-unelte 58
mașter V
mașteră V
materialism dialectic 173
materialist-dialectic 176
materialist-dialectică 173
materialist-dialectice 173
matricid 189
mațe 82
mațe-albastre 87
mațe-fripte 10, 42, 76, 82, 83, 87
mațe-negre 10, 78, 82, 83
mațe-pestrițe 87
Mavrianopol 144
Mavroiani 144, 145
Mavromihale 144
mazăre-siloz 29, *41*
mă 30
Măgura-lui-Cățel 68
mălai-mare 79
mămăhoarcă 46
mămică 46
Mănăstirea-Cașinul 54
Mănăstirea-Cașinului 54
măneștergură 166
mărarul-bălților 72
măr crețesc 8, 10, 12, 14, 15
Mărginenii-Răzeși 33
măr-gutui 47, 54
mări V
măria 196, 197
Măria-popii 67, 69
măria-ta 197
mărie-dumitale 198
Mării Negre 83
mărinimie V, 19, 36, 166
mărinimos 166, 194
mărirea-mea 198
mărirea-ta 198
Măriuța-popii 67
măr-păr 47
mărul crețesc 15
mărului crețesc 10
măscărici-poet 47
măsuri sanitare 173
mă tem că 221
mătincă 221
mecanic X, XI
mecanică 132
mecanism X
mecaniza X, XI
mecanochimic 191
mecanotehnic 191
medic-cosmonaut 58
medici-cosmonauți 58
medico-farmaceutic 190, 191
medico-legal 189
medico-militar 189, 191
medico-sanitar 190, 191
medico-veterinar 189
megalopsihie 148
megalozaur 141
meglenoromân 189
Mehmet-bei 65
melana 152
meloman 136
melotipie 141
menține XIII, 212
Merii-Petchii 67
Meri-Petchi 67
meștergrindă *47*, 63
meșter-strică 41, 107, 108
metafonie 134
metalazbest 48, *54*, 58
metalazbestul(ui) 58
metal-enzimă 56
metalifer 27
Metaloglobus 145
metalogravură 25
Meteleul-Scutelnici 51
meteorologie 134
metralgie 141
metrită 137
metroanexită 137
metru-kilogram-secundă-amper 48
mezalianță 131
mezzo-soprană 131, 132
M. F. A. 158
mi VII, 198, 220, 232
miau 231
miază 84
miază-cale 84
miază-coastă 84
miază-deal 84
miază-lună 84
miazănoapte 27, 32, 84
Miază-Păresi 84
miază-vară 84
miazăzi 27, 84, 233
miazimie 85
mic 55, 174
mic-burghez 174
mic-burgheză 174
mic-burgheze 174
mic-burghezi 174
* mică-burgheză 174
mică-burghezie 174
Micești 143
microanaliză 139
microbalanță 131, 139
microbiologie 139
microcefal 187
microcentrală 139
microchimie 139
microclimă 139
micrococ 139
microcosmos 139
microcronică 142
microinterviu 131, 142
microradiografie 132
microraion 139
microregiune 142
Micu-Clain 49, 55
mie (numeral) 204, 205
miemetru 149
mierte-fierte VI
miez 84
Miez-de-Noapte 100
Miezii-Păresii 84
Miez-Păresimi 84
miezul-nopții 72
Miezul-Păresimilor 72
Mihaifoloa 143
Mihai Viteazul 80
Mihai-vodă 52
Mihalache Grecul 52
mijloc 27, 42, 84
mila-Domnului 71
miliard 205
mililitru 131
milimetru 149, 150
milion 205
mine (pronume) 232
minicronică 142
minifotbal 139
minifustă 139, 149, 150
minigolf 139
miniinterviu 139, 142
minijupă 139
miniradio 139
ministru 92
ministru-prim 91
Ministerului Industriei Ușoare 161
miniștergură 166
minitelevizor 139
minta-lingorii 71
Mintă-Creață 80
minte 30
minte-îngustă 87
miocard 141
miodinie 141
miofibrilă 141
miogen 141
miograf 141
miografie 141
miologie 141
miomalacie 141
miopatie 141
miotomie 141
Mircea cel Bătrîn 78
Mircea Ciobanul 52
Mircea-vodă 49, 65
miriapod 141
mistagog 141
mistic-romantic 169, 175
mite VIII, 176, 220, 222, 227
miting-fulger 48, 55
mititel VIII
mitoman 140
M. I. U. 161
mîcă 46
mîcă-nașa 46
mîine 222
mîine-alaltă 219
mînă 82
mînă-curentă 86
mînă-lungă 82
mînăștergură 57, 166
mîncător de carne 101, 193
mîncător de iarbă 101, 193
mîndrie-întreagă 86
mînezi 221
mîniștergură 166
mîrșăvia-voastră 198
mîțele-mari 79
mîțele-mici 79
moalele-capului 69
moartea-muștelor 10, *69*
moftolog 140
Mogoș-Cojocari 51
mojdai 100
mojdei 100
moldo-român 151
Moldo-România 151
moldov(a)lah 151
Moldov(a)lahia 151
molicid 133
monoachenă 139
monobloc 139
monobrăzdar 139
monocromatic 190
monocultură 139
monofazat 191
monoftong 141
monogeneză 139
monografie 139
monohibrid 139
monohidrat 139
monolit 133
monoloc 191
monolog 140
monomahie 148
monosilabic 189
monostrofă 19—20
montatori-însoțitori 58
montator-însoțitor 46, 53, 58
morale-politice 172
moral-politice 172
morfofiziologic 26, 187
morfologic 187
morfologie 26
Moș-ajun 9, 14, 17, 42, 52
Moș-ajunul 42
Moș-ajunului 9
Moș-ajunuri 42
moș Andrei 49
Moșandrei 45, 49
moș-Antoci 54
Moș Crăciun 54
moș-cu-trei-ghimpi 129
Moș Gerilă 54
moș-tăgîrță 46
moș-tătuca 39, 46, 55, 60
motiv 176
moto 25
motoblindat 141
motocicletă 25, 141
motociclism 141
motocompresor 141
motocros 141
motocultură 141
motomecanizare 141
motomecanizat 191
motomitralieră 141
motonavă 141
motoplug 141
motopompă 141
motoreactor 141
Movila-Căiatii 75
Movila din Băltiș 98

Movila-Miresei 70
M. P. 159
M. T. R. 164
mujdai 100
mujdei VII, 26, 100
mujdeu 100
mulgător-de-capre 97
mulgătorul-caprelor 71, 75
mulge-capre 103, 104, 107, 113
mult 179
mult-citat 176, 179
mult-citata 179
multifamilial 191
multiform 189
multilateral 191
multilaterale 186
multimiliardar 141
multimilionar 141
multinațional 25
multiplica 212
mult-nedejduitor 178
mult-pătimitorul 179
mult-stimat 176, 179
multunghi 86
mulțămi 214
mulțăni 214
mulți 214
mulți ani 236
mulțumi 214, 236
mulțumit 186
Muma-Pădurii 15
mumă-patrie 64
munte 51, 72
Muntele Calului 70
Muntele Roșu 81
Muntenia 151
Munții Măcinului 13
Munții Stîncoși 80
Murat 145
Mureș-Sat 66
murg 115
Murgilă 116
muri VI
muritor VI, IX
Mustafa-aga 65
mustăcioară-muscă 55
must de ai 26, 100
mușcatul-broaștei 71
muzical-coregrafic 193
muzical-coregrafice 172
muzical-distractiv 168
muzicale-coregrafice 172
muzical-literar 172

na (interjecție) 110
naiefrîngere 61
nani 230
nasicorn 32
nas-ștergău 166
NATO *154*, 163
național-socialism 83
național-socialist 83
n-aude-na-vede (-na-greul-pămîntului) *109*, 110
nautic 22
născare IX
născătoare-de-Dumnezeu 101
ne 198
nealtul 202
nebun IX
necrolog 140
necromant 136
negrofag 141
Negru(l) 124
Negru-vodă 54, 65
nemaialtul 201
nemaiauzit 183, 202
nemaicercetat 183
nemaicunoscut 183
nemaifolosit 183
nemaiîntîlnit 171, 183
nemaipomenit 126, 183, 202, 238
nemairăbdare 126
nemaistudiat 183
nemaivăzut 183, 202
nemaivenire 126
nemaivenirile 126
nemărginit-mic 177
nemișbirău 63
nemuri VI
nemuritor VI
neoantrop 139
neocatolicism 139
neoclasicism 139
neocolonialism 139
neoconfucianism 139
neocortex 139
neoformație 139
neogrec 189
neoiobăgie V
neokantian 184
neolitic 185
neopozitivist 20
neorealism 131, *137*, 139
neosalvarsan 139
nep *157*, 161
nepoțel VII
nepul 161
nepului 161
nepurcel VII
nerușinat IX
neșchit 203
neșticavai 200
neștine 203
netam-nesam 223
neurolog 140
nevralgie 141
nicăieri 222
niceși 219
nici 201
nicicare 201
nicicînd 220
nicicît 220
nicicum 220, 223
nicidecum 220
nici de una 197
nici de unele 197
nici o 201
niciodată 216, 220, 223
niciodinioară 220
nici pe unul 197
nici un 201
nici una 196, 197, 201, 203
niciunde 220
nici unul 13, 196, 197, 201, 203
Nicolopol 144
Niculescu-Buzău 48
Niculescu-Cociu 48, 54
nife 163
Niger 155
Nigrim 155
nimic 128, 203
niscai 203
niscaiva 200, 201
nĭscareva 200
nisip 174
nitam-nisam 223
nitratbacterii 58
nitratbacteriile 58
nitrofos 156
Nițuradu 49
noapte 222
noctambul 141
noi-născuți 177
noiși 198
nord 46, 48, 51, 64
Nord-America 51, 66
nord-american 29, 46, 53, 56, 57, 58, 167, 169, 180, 238
nord-americanilor 58
nord-dunărean 168
nord-est 34, 48, 54
nord-est — sud-vest 48
nord—nord-vest 48
nord-vest 40, 48, 63
nord-vest — sud-est 48
nord-vietnamez 168
nostalgie 141
nou 179
nou-aduși 177
nou-ales 179
nou-apărut 176
nou-apărute 177
Noua Zeelandă 12
nouă 90
nouă-ochi 10, 11, 93
nouăsprezece 205
nouăzeci 205
nou-înființată 177
nou-născut 127, 167, 168, 169, 176, 177, 178, 179
nou-venit 38
nu 30, 110
nucivor 188
nucleoproteidă 137
numai XV, 220, 223
nu mai XV
numaidecît 18, 220, 223
nu-mă-uita 14, 30, 40, 103, 104, 105, 108, 113, 114
nu-știu-ce 108, 109, 110

o 201
oară 206, 229
Oarbele-Șchioapele *53*, 54
oare 196, 200, 219, 229
oarecare 200, 201
oarece 200
oarecine 200
oarecînd 219
oarecît 200
oarecum 219
oareșcare 195, 201
oareșce 201
oareșcine 201
oareșcît 201
oareșicînd 219
oareșicum 219, 223
oareunde 219
oaspăt VI
oaspeți VI
obelisc-frontieră 56
Obîrșenii-Clăcași 51, *53*, 56
Obîrșenii-Răzeși 51, *53*, 56
obtuzunghi V
Oceanul Indian 80, 81
ochi 116
Ochialbi 80
ochi-de-bou 102
Ochidebroască 95, 96
ochi-de-pisică 12, 96
ochi-de-tigru *96*, 102
ochii-păsăruicii 113
ochiometru 142
ochiul-boului 10, 17, 37, 70, 73, 76, 235
ochiul-pisicii 70
Ocna-de-Fier 98
Ocna-Mureș 51
ocol 55
octaedron 148
octaedru 149
octagon 141
octogon 20, 141
octopod 19
octosilabic 187
Odaia-Manciului 75
o dată XV, 206
odată XV, 206, 221
odinioară 216, 221, 223
ogeac-tătar *56*, 62
okjul bouluj 75
om cu minte 182
om de stat 8, 12
om fără obraz 182
omidă-urs 47
o mie 205
o mie și patruzeci 205
o mie și una 207
o mie trei sute douăzeci 205
omnibus 135
omnilateral 191
omnipotent 185
omnipotență 122, 141
omniprezență 122, 141
omniscient 189
omnisciență 141
omnivor 184
omofil 192
omogen 189
om-oră 57
O. M. S. 153
om-sandviș 46
omucidere 32, 45, 57, 61
omucigaș 57, 61
om-ucigătoriu 61
Omul-de-Flori 96
om-zi 48, 57
ondograf 22
O. N. E. F. 164
oniric 187
O. N. T. *155*, 156
O. N. U. 158, 159, 161, 163
opincă 91
Opreafanea 49
opt-mustăți 93
orașe-tîrguri 58

oraș-tîrg 48, 58
oră 60
organizator de partid 102
Organizației Națiunilor Unite 161
ori 195, 196, 200, 201, 206, 219
ori a cui 196
oricare 196, 200
orice 196, 200
oricine 196, 200, 201
oricînd 219, 223
oricît 200
ori cu cine 196
oricum 219
ori de unde 216
orientalo-occidental 192
ori la ce 196
orișicare 201
orișice 195, 201
orișicine 201
orișicînd 219
orișicît 201
orișicum 219
orișiunde 219
oriunde 216, 219, 223
ornic 60
ornitofil 140
ortocentru 139
ortoceras 139
ortodiagramă 139
ortoepie 139
ortofonie 139
ortogeneză 139
ortografie 139
oscila 131
oscilație 131
oscilograf 133
oscilogramă 19, *131*
Osebiții-ot-Slujitori 95
o singură dată 206
O. S. T. A. 158, 160, 161
Ostei 160, 162
ostreicultor 141
Ostrovul-Tomeni 54
o sută 205
o sută de milioane 205
o sută și cinci 205
o sută și cincisprezece 205
ot 95
otalgie 141
otorinolaringologie 138
oțel-balot 48, 57
oțel-beton 34, 37, *53*, 56
oțel-carbon 56
oviduct 136, 141
oviform 189
ozenolog VI, *156*, 160
ozenologi 160
ozenologul 160
O. Z. N. 156
ozonometru 137

P. *A. B.* 153
pac 223
Pactul Atlanticului de Nord 154
Pactul Nord-Atlantic 154
paharnic-mare 88
Paiele-Țiganului 33, 68, 69, 70
paisprezece 204
P. A. L. *155*, 164
Palanca-Nouă 80
Palanga-Dos 51
Palanga-Față 51
paleolitic 19
palma-Maicii-Domnului 130
palmat 22
palmă 22
palmă-cu-spini 98
palton-sac 64
Pano-Dachia 151
panorama 135
panromână 192
panslave 192
panteist 184
pantocrator 146
pantragic 191
Papacostea 144
Papadima 33, 144
Papadumitru 145
Papagheorghe 145
Papahagi 144
Papaianopol 144
Papalecsi 144
Papamihu 144
Papastoian 145
Papaxintacopol 144
papă-lapte *103*, 105, 107, 109, 110, 114, 237
papă-tot *103*, 109
para-focului 70
parașută 102, 149
paratoner 149
paratrăsnet 149, 236
parc V, IX
parcă 221
parcelare V,IX
part (interjecție) 230, 231
Partizanul roșu 81
P. A. S. 32, *152*, 153, 154, 161, 237
pasă 220
pasămite 220
pasăre 72, 78, 98
pasărea-ai-mare 78
pasărea-omătului 73
pasărea-paradisului 75
pasărea-sărăciei 72
pasărea-scaiului 72
pasărea-vijeliei 72
pasăre-domnească 81
pasăre-legănată 81
pasăre-liră 45, *55*
pasăre-muscă 32, 47, 55, 58, 60
P. A. S.-ul 161
P. A. S.-ului 161
pașa 49, 62, 66
pașopt 19, 204
pașoptist 19, 204
Paștele-cailor 67
Paștele-calului 67
Paști 112
pat 116
Pate-Rău 104
patru 136, 204, 206
Patrubani 91
patrucolțurat 93
Patrufrați 91
patrulater 136, 149
patrulaturi 93
patru mii și două sute 207
Patru-Părți 91
patruped *137*, 149
patruzeci 120, 204
Patruzeci-de-Cruci *38*, 121
Patruzeci de mucenici 121
Patruzeci de sfinți 121
patruzeci și opt 19, 204
* *păbotează* 112
păcat-căderile 61
păcate-cădere 61
păcatul-copiilor 71
păcumite 220
păfuga 214
păli (a~) 52
pălie 52
pămînto-scriere 149
pămîntu-născuții 28, *61*
păr-de-cîine 97, 99
părere de rău 12
păresimi 112
Părul-Berenicei 68, 70
păsărel 284
Păsărilă 35
Păsări-Lăți-Lungilă 12, 35
păsări-muscă 58
păstra V
păstru V
(pătlăgică) roșie VII
Pătropol 145
Păunașul-Codrilor 69, 76
păun-de-noapte 98
Păușești-de-Otăsău 95, 102
P. C. R. 154, 162, 165
P. C. R.-ului 162
pe v. *p(r)e*
pe-cer-arc 101
pe-cer-arcuri 101
pecetea-lui-Solomon 37, 67, 68, 75
pedagog 141
pe dos 19, 194
pe după 226
pefuga 214
pe la 225, 226
pelagră VII, 89
pe lîngă 225, 226
Peninsula Balcanică 13, 80, 81
pentagon 141
pentagramă 140
pentru 56
pentrunumele 118
pepene 157
pescăria 159
pescărie 159
pe seară 284
pesemne 218, 223
pespre 226
peste 26, 116, 225, 226
Peste-Apă 116
Pestriț-împărat 50
pe sub 226
pește 78, 98
pește-ac 55, 58
pește-cîinesc 78, *81*
pește-cu-ghimpi 98
pește-cu-spadă 98
pește-cu-șapte-nume 130
pește-de-piatră 97
pește-ferăstrău 45, *55*
pește-jandarm 45
pește-rău 78
pește-sărac 78
pești-ac 58
Petrisat 66
petrolier VIII
petrolifer VIII, 27
Petru cel Mare 89
pe urmă 18, 216, 218
P. F. L. *155*, 164
pH 157
piatra-acră 16
Piatra Arsă 76, 79, 80
Piatra Craiului 69
piatra-iadului 16, 32, 69, 72
Piatra-Neamț 37
Piatra-Olt 51, 56
piatra-vînătă 16
piatră-acră 85
piatră-linte 47
Piața Amzei 69
pi-ca 231
picătură-de-sînge 95, 98
picioare-lungi 85
pidosnic *19*, 194
piele-largă VI, 89
piele-lungă 79
piele-roșie 86
Piele-Verde 80
piept alb 180
pieptalbi 169, 180
piept-roșu *11*, 78
pierde-vara 107
pierde-vară *103*, 107, 114
Pierdevară 104
pi[e]rdzătoriu-la-suflet 101
pierzătoriu-de-oameni 101
pietrei 116
pietrele prețioase 16
pilot-cosmonaut 64
ping-pong 231
Pintea Viteazul 55
pirofor 139
pirograva 20, 212
pirogravor 139
pirogravură 139
piromanie 139
piromanție 139
piroscaf 139
piscicultor 141
Piscul lui Cireș 68
pisez-mălai(ul) *104*, 107
pistol-rachetă 56
pișca-n-flori 104
pișcă-i-floarea 109
pișcă-n-floare *104*, 109
pitecantrop 133
pițiganie-puturoasă 81
pițigoi-pungaș 47
Piua-Petrii 70
Piuariu-Molnar 49
pînă 226
pînă către 226
pînă după 226
pînă în 225
pînă înspre 226
pînă la 25, 225, 226
pînă pe după 226
pînă pe la 226
pînă (pe) lîngă 226
pînă peste 226

pînă sub 226
pîrîu 51
Pîrîul-Cărbuna 51
Pîrîul-Glodului 72
Pîrîul-lui-Căciulă-Arsă 130
pîș-pîș 231
Plafar 33, *35*
Plaiul-lui-Cîrlan 68
platinotipie 141
pleacă-fugă 105
pleosc 230
plesiozaur 141
pleuropneumonie 32, 34, 141
pleuroscopie 141
plic-felicitare 48
plictis VIII
plisc-păsăresc 81
pliscul-cocorului 70
Plînge-Banul 104, 107
plod-purtătoriu 168, 180, 235
pluricavitar 191
pluricelular 191
pluriflor 189
plurilateral 191
pneumonococ 141
pneumoconioză 141
pneumogastric 190
pneumograf 141
pneumopatie 141
pneumoragie 141
pneumotomie 141
pneumotorax 141
poale 99
poalele muntelui 12
poale-n-brîu 12, 14, 32, 94, 96, 97, 99
poarta-raiului 70
* *pobotează* 112
Podișul Moldovei 16, 17
Podul cu Florile 96
Podul-Înalt 89
Podul lui Tăutu *67*, 68
Podul Mogoșoaiei 70
Podul-Neagului *68*, 69
Podul-Rizii 68
Poiana-Cîrlanului 68
Poiana-Codrului 73
Poiana-dintre-Păduri 95, 98
Poiana-lui-Mihai 67
Poiana-Țapului 12, 16
Poienari-Apostoli 66
Poienarii-lui-Apostol 66
poimîine XI, 26, 222
polar 191
polialcooli 139
poliartrită 139
polibrăzdar 139
policlinică 139
poliedric 191
poliedru 191
polifonie 139
poligon 141
poligraf 139
polimorf 187, 189, 190
poliomielită 141
polisemantic 170
polisemie 139
polisilogism 139
polisportiv 191
politico-educativă 190
politico-social 193
politic-social 193
politic-social-economic-filozofic-literar-artistic 171
polivitamină 139
polon 189
polonez(o-) 189
polonezo-sovietice 189
polono-române 189
Polul Nord 56
pom 186
pomicol VIII, 20, 191
pomicultor 141
pomicultură 25
pomi-viticol 188
pomi-viticolă 188
pomușor-băiețesc 81
pop(a) 54
popa Andron 49
pop(a) Ivan 49
Popandron 45, 49, 54
popa-prostul 32, 78
Poparad 49, 54, 65
popa Rad(u) 49
popă 49
Pop de Băsești 95, 96, 98
Popescu-Spineni 44
Popești-Leordeni 44
Popidan 49
popii Dan 49
popii Ivan 49
Popivan 49
popular-înțeleaptă 174
porc 99
porc-de-cîine *98*, 99
Por-împărat 50
portaltoi 134, 139
portbagaj 134, 139
portbaionetă 139
portbilet 139
portbuletin 134
portcuțit 139
portdrapel 113
portelectrod 139
porthartă 131, 134, 138
portperie 139
portsculă 149
portunealtă 149
porumbel-poștă 56
pot(e)că 99
potrivă-dare 126, 235
potropop 146
pozitiv-creatoare 176
pravoslavie 147
pravoslavnic 28, 192
pravoslavno-catholicească 192
pravoslavno-catholicesc 169
p(r)e 26, 56, 216, 218, 223, 225, 226
prea VIII
prea-fără-dumnezei 211
preaplin 10, 38, 40, 41, *126*, 127
preasfinția 197
precum 216, 220, 223, 228, 229
Predeal-Sărari 52
prejos 216
prejur-gură 126
prejur-piept 126
pre legea mea 232
premelege 232
pren 225

pre scurt 19, 214
prescurta 19, 214
prespre 226
presus 216, 223
prevestitoarea-morții 71
pr$^{\epsilon}$ 225
pricină 176
prim 90
prim (numeral) 92, 93, 94
primadonă 93
prim-amorez 93
prima oară 206
prim(ă) (numeral) 92
primăvara 9
primăvară 9, 12, 14, 17, 27, 32, 37, 41, 42, 90, 91 92, 93, 233
primăvăratic 187
primăveri 9, 42, 92
primăverii 42, 92
primăverile 42, 92
prim-comisar-regal 93
prim-director 93
primei-veri 92
prime-planuri 92
primii-miniștri 43
primi-miniștri 92
primipară 184
prim-maistru 93
prim-ministru 10, 17, 43, 91, 92, 93
prim-ministrul 43, 92
prim-ministrului 10, 43
~~*prim-miniștri* 92~~
prim-miniștrii 43
prim-plan 92, 93
prim-planul 92
prim-planuri 92
primprejur 218
prim-președinte 93
prim-pretor 91, 93
prim-procuror 93
prim-rol 94
prim-secretar 90, 93
prim-solist(ă) 93
prim-topitor 91, 93
primul-ministru 43, 92
primului-ministru 10, 43
prim-vicepreședinte 93
prin 225, 226
printre 225
printru 225, 226
prinzătoriu-de-pasări 101
privighetoarea-bălților 75
privighetoarea-tamarinului 75
privighetoarea-tamariscului 75
privighetoare-filomelă 64
prînz 115
procesoman 140
procesul...verbal 15
proces-verbal 12, 15, 17, 25, 79, 88
Prodexport 152
profesional-surîzător 179
profesiune liberă 88
profilograf 141
profilogramă 141
profilometru 141
proletariat 134
prolifera 212
propriu-zis 178, 179
prost 87
prost-crescut 176, 179
prost gust 87
protoamibă 146
protobromură 139
protoiereu 139
protoiodură 139
protoistorie 139, 146
protomedic 146, 148
protopop 139, 146
Protopopescu-Pache 48, 54, 65
protoprezviter 146
protos 146
protosocru 146
protospatar 146
prototip 146
protovistiar 146
protovistier 146, 234
pruncucidere 44, 46, 57, 61
pruncucigaș 45, 57, 61
prun-migdal 47, 54
prun-zarzăr 47, 54
pruso-rusască 192
pruso-rusesc 169
pseudoartist 131
pseudocultură 139
pseudodemocrație 139
pseudoepigraf 139
Pseudokinighetikos 150
pseudomembrană 139
pseudopod 139
pseudoproroc 150
pseudoscriitor 142
pseudoștiință 139
Psevdo-kinighetikos 150
psevdonim 150
psihanaliză 139
psihastenie 139
psihiatrie 139
psihofiziologic 186, 190
psihogeneză 139
psihografie 139
psihogramă 139
psiholog 19
P. T. T. 165
P. T. T. R. 154, 165
P. T. T. R.-ului 161
punct și virgulă 38, 40, 54, 128
punct-virgulă 54
(*pune*) *pe fugă* 214
purice 156
puricid 156
pursînge 82, 167, 168, 169, 180
pursîngele 82
purtătoriu-de-grije 101
purtătoriu-de-viață 182
pușcă-n-lună 103
Pute-Rău 104
Puțul cu Tei 98
Puțul de Piatră 98

rachetodrom 141
radiciform 188
radio 25
radiodiagnostic 139
radioemițător 139
radiofonie 134
radiografie 139
radioizotop 139

radiologie 22, 139
radiometru 140
radioreceptor 25
radioscopie 25, 134, 136, 139, 140
radioterapie 139
Radu de la Afumați 95
rahialgie 141
raid-anchetă 48
raliță VII
rana-trînjilor 72
randevu 113
rareface 212
rareori 218, 220
rariță VII
raticid 140
R. A. U. 155
razna 217
Răchițeanu-Șirianu 49, 65
rădăcină-dulce 44, 85
Rădulescu-Motru 48, 65
rămas-bun 12, 14, 87
răsuflătoarea-pămîntului 71
rătund-împregiur 177
rău 77, 87
rău-face 210
răufăcător 44, 45, 46, 57, 61, 180, 181
răufăcătoriu 101
răugrăire 61
răugrăitoriu 61
rău-întrebuința 210
răusuc 79
răuvoire 61
răuvoitor 57, 61, 180, 181
război-fulger 64
R. D. G. 154, *155*, 158
R. D. G.-ul 161
R. D. G.-ului 161
reactopropulsor 141
rea-credință 87
realipi VI
realism socialist 173
real-istorică 174
realist-socialistă 173
realist-socialiste 173
reaua-voință 42, 83
reavoința 83
rea-voință XV, 10, 32, 39, 42, 77, 79, 81, 83, 87
rectaunghiul 86
rectiliniu 193
redactor-șef 45, 54, 58
redactori-șefi 58
refacere VI
regicid 140
regina-nopții 76
relei-voințe 10, 42
reostat 141
repede 157
repede-scrietoriu 168, 177
Republica Sud-Africană 13
retoroman 190, 192
rezistență 154
Rilă-Iepurilă 65
rinofaringită 32
Rița-Veverița 51
rîmnic 144
Rîmnic-Bair 144
Rîmnicul-de-Jos 119
Rîmnicul-de-Sus 119, 120
Rîmnicului-de-Sus 120
Rîmnicu-Vîlcea 56
Rîmnicu-Vîlcii 76
Rîul Doamnei 13
roade-litrele *103*, 107
roată 55
rochița-rîndunicii 11, 12, 32, 69, 76
rogu-te *104*, 108
romanesc-latinesc-unguresc--nemțesc 194
roman-fluviu 55
roman-foileton 48, 64
roman-miniatură 65
romano-moldo-vlahii 148
romantic 174
romantice 174
romantic-grandilocvente 174
Romarta 7, *156*, 159, 160, 237
Romartei 160
român 174
român-francez 167
român-german 13
România 151
român-latin 175
român-nemțesc 194
româno-american 25
Românoexport 145
româno-frances 194
româno-franceze 194
româno-rus 188
român-rus-german-francez-spaniol-englez-maghiar 171
Rompescăria 159
rostogolitor-de-pietriș 97
roșie (substantiv) VII
Roșmon-crai 50
roșu 30
roșu crud 174
Roșu-împărat 65
roșu-închis 30, 167, 173, 238
rotocol IX, 55
rotund-împrejur 167
roua-cerului 72
roz 172, 173
rozalb 172, 173
rozalbe 172, 173
roza-vînturilor 69, 75, 237
rozmarin 84
roz-pal 168
Rujalina-Lina 50, 54
rumanesc-latinesc 169, 194
Rumpe-Haine 104
rus(o-) 188, 189
Rusalii 53
Rusalim-împărat 50
rusesc 189
rus-francez 168
rusofil 21
ruso—nord-vietnameze 188
ruso-român 169, 194
ruso-turc 167, 192, 194

sa 197
salon-cabinet 54
samă 221
samite 221
Sanda-Lucsandra 50, 54
sanitare-veterinare 173
sanitaro-veterinar 190

sapa-calului 75
sapă 57
sapă-foraj *45*, 56, 57, 58
sape-foraj 58
saprosan 157
sarea-mîței 71
sare-garduri 103
sare și piper 12
Sasca-Mică 81
Sasfalu 143
sat 51
satiric-muzical 171
satisface 212
Sat-Șugag 51
Satul-Barbă 45
Satul-Lunca 54
Satu-Mare 16, 17
Saturău 80
să 229
Sănducu VI
săraca 232
săracandemine 232
sărac-mărac VI
sărată-amară 172
sărut-mîna *104*, 108
sătul 26, 216
scara-mîței 32, 75
scara-pisicii 69
scară-de-pisică 75, 96
scariface 212
Scaunul-lui-Dumnezeu 68
scenografic-infailibile 171
Schimbarea la față 96
schit 99
Schitul-din-Deal 94
Schitul-din-Vale 94, 99
scîrțai-scîrțai 231
scîrța-scîrța 231
scleroscop 140
scopie 25
Scoreul-cel-Bătrîn 89
scormonitor-de-pietriș 97
scrie-împrejur 210
scriptoman 140
sculptogenic 191
scurtcircuit 34, 42, 77, 79, 83, 86, 237
scurtcircuite 42
scurtcircuitul 42
scurt-metraj 9, 11, 14, 17, 41, 78, 79, 81, 83, 86
scurt-metraje 9
scurt-metrajul 14, 83
scurt-metrajului 9
scurtul-metraj 83
Scutură-Munți 104
Seaca-de-Cîmp 94
Seaca-de-Pădure 94
seamă 221
seară VI
secerătoare 57
secerătoarea-legătoare 59
secerătoare-legătoare 45, 53, *54*, 57, 59
secerătorile-legătoare 59
secretar-prim 90
selenaut 156, 284
Selim-efendi 65
semiaderent 191
semianalfabet 191
semiarticulație 139
semiautomat 191
semiaxă 139, 150
semicalificat 191
semicentenar 139
semicerc 121, 139
semiciclic 191
semicirc 121
semicirclu 121
semicircular 170, 184, 191, 193
semicoborîtor 191
semicolonial 191
semicolonie 139
semiconductor 131
semidreaptă 237
semifeudal 191
semifluid 193
semiimbecil 191
semilichid 191
semimetal 121
semiobscur 169, 191
semiorășel 150
semioval 142
semiporțelan 150
semisat 150
semiurcător 191
se pare că 221
sergent-major 79, **87**
sericicultor 141
serta-ferta 223
se zice că 221
Sfarmă-Munte 104
Sfarmă-Piatră 104, 105, **113**
sfinția 197
sfinția-lui 197
sfinția-sa 196
sfinția-ta 196
sfînta 52
sfinta-boală 77
sfînta Maria 52, 77
sfîntul 52
sfîntul Niculaie 52
sfîntul Petru 52
sfîșia 19
sfredelul-lemnului 71
sfredelul-Rusaliilor 67, **72**
sial 163
sie 198
sieși 198
sigur 217
silabic 187
silvicultor 141
sima 157, 163
simț-a-vară 129
simți-a-vară 103—104
simți-vară *103—104*, 129
simți-veară 103—104
sinamăgi 211
sinamăgire 125, 211
Sinan-pașa 54
sinantrop 133
sincrofazotron 135
sin(e) VI, 35, 125, 198, **211**
sin(e)iubire 45, *125*
sineși 198
sinucide VI, 125, 211
sinucidere VI, 32, 125
sinucigaș 35, 38, *39*, 41, 45, 125
sinucigător 125
sirogal *164*, 165
situație-limită 65

Sîmbăta-de-Jos 119
Sîmbăta-de-Sus 119
Sîmedru *52*, 59
Sîmpetru 52
sînge 82
sînge-de-nouă-frați 12, 129, 130
sînge-rece 17, 77
Sînianăș 52
Sînnicoară 52
Sînpaul 52
Sînsimon 52
Sîntana 52
sînt(ă) 52
Sîntăcătălina 52
Sîntămăria 9, 17, 52, 54, 58
Sîntămăriei 9, 58
Sîntilie 54
Sîntion 52
Sînvăsii 52, 54, 59
Sînziene 59
Sînzuiene 59
slăbănog-cu-cinci-degete 129
slăbănog-femeiesc 81
Slobozia-Ciorăști 66
smerenia-noastră 198
S. M. T. *152*, 155, 160, 164
S. M. T.-uri 160
soarbe-zeamă *103*, 109
soare-apune 32, 40, *104*, 107
soarea-soarelui 35
soare-de-sec 79
soarelui 30
soare-n-cap 96, 97
soare-răsare *104*, 105, 107, 108
soare-scapătă 104
soare-sec 32, 34, *78*, 79
social-cultural 193
social-democrat 83, 176
social-democratism 83
social-economic 171, 176
sociale-studențești 173
social-istoric 168
social-politic 176
solemn-festivă 176
somnambul 141, 193
somnifer 26
soprană 132
sora-soarelui 35, 69
soră 71
sor-cu-frate 94, 97, 128
sor-cu-frățior 97
S. O. S. 158
sovhoz 164
spaima-nopții 72
spală-linte 103
spală-varză 103
sparge-gheață 28, *104*, 113
sparge-val 14, 104, *113*
spăla VII
Spătac(ul) 143
spinalb 85
spin-măgăresc 81
spitalmaister 63
spre 18, 19, 26, *205*, 207, 225, 226
spre-facere-de-olei 183, *238*
spre-grai 118
spre-grăire 118
spre-seară 19, 115
sprezice 19
Stambul Novai 143
Stambul Stari 143
Stan-Bolovan 51
Stanca-de-Vad 102
Stan Pățitul 15, 45, 50, 55, 80
Starchiojdul 143
stare-împrejur 126
stare-limită 48
Stari-Deal 143
stas 155
Statele Unite 89
Statelor Unite ale Americii 161
stat-major 12, 17, 79, 87
Statu-Palmă 33, 50
Statu-Palmă-Barba-Cot 50
Statu-Palmă-Barbă-Cot VII, 12, 44, 50, 55, 65
Stăligeal 143
S. T. B. 165
Steagul roșu 33, 80
Steaua-Ciobanului 70
Steaua-Cîinească 81
Steaua Polară 33, 80, 81
stegozaur 141
stenotipie 141
stereo 25
stereoacustică 139
stereoautograf 139
stereochimie 132, 139
stereocromie 139
stereofonie 25, 139
stereogramă 139
stereometru 139
stereoscopie 140
stereotipie 141
stereotomie 131
stil-imagine 64
stilopod 141
stîncă 72
stîrcul-păstorilor 68, 69
stîrni 21
Strada Arcului 72
Strada Colței 69
Strada Mare 13, 80
Strada Semicercului 72
strajameșter 63
străbun V, X
strălucirea 197
strălucirea-sa 198
Strîmbă-Lemne 11, 42, 104, 113
strîmbă-nas 105, 107
strung-revolver 32, 64
struț-cămilă 60
struțo-cămilă 28
student-actor 47
studențești 173
stuficol 23, 191
stupitul-cucului 71
S. U. A. *155*, 161, 163
sub VIII, 18, 19, 115, 116, 117, 226
subamiază 114
subarbă 115
subbărbie 115
subdumbravă 115
subferestrar 115
subîmpărți 19
(sub)suoară 117, 233
Sub Tei 116
Suciul-de-Sus 120, 235
Sucnă-Murgă 80, 83

sud 46, 48, 51, 64
sud-african 46, 180
sud-american 168
sud-coreean 56
sud-dunărean 167, 171, 180
sud-est 32, 48, 54, 58, 63
sud-estul 58
sud-estului 58
sudoripar 189
sud—sud-est 48
sud-vest 48, 54
sud-vietnamez 46, 167, 180, 188
suferind IX
Suflăvînt 112
sugător 193
suge-bute 43
suge-pin 103
suhat 144
sultan 144
Sultan-Tepe 144
sunimiez *114*, 116
* *suoară* 117
supat 19, 115, 116, 117
supaturilor 117
supărete 115
supceriu 118
Suplai 116
supra 116
Suprapietrei 116, 118
Sup(t)cetate 116
Supt Coastă 118
supt-jărtăvnic 117
surdomut 167, 191, 192
sus-citat 167, 168, 169, 176, 178, 179
sus-menționat 176, 178
sus-numit 7, 17, 38, 127, 168, 176, 178, 179
sus-pomenit 176, 178
sus-pus 168, 176, 178, 179
sus-zis 176, 178
sutametru *136*, 149
sută 204, 205

șaisprezece VI, 204
șaisprezecime VI
șaizeci 204
șantan 77
șapirograf 140
șapșapte 204
șapte 90
șapte-degete 91
Șapte-Frați 91
Șapte Izvoare 91
Șapteochi 94, 235
șarpe-idol 64
șart (interjecție) 230, 231
Șcheii-de-Jos 120, 234
Șchiopul-cît-Cotul 38, 39, 126
Șchiopul-cu-Barba-cît-Cotul 130
ședințoman 140
ședințomanie 23
șef 54
Șerbeștii-Vechi 12
și (conjuncție) 97, 172, 205, 207
și (pronume) 195, 196, 198, 199, 200, 201, 206, *219*
Șiclodul-Coastă *39*, 52
și de 228
șie-stăpînitor 184, 235
șieși 198
Șoseaua Viilor 73
ștab 88
ștab-ofițer 34, 63
Ștefan cel Mare 79, 80, 83
Ștefan-vodă cel Bun 89
Ștefan-vodă cel Tînăr 89
ștergură 166
șters 173, 174
științifică-tehnică 172
științific-educativ 172
științifico-fantastic 188, 193

ta 197
tabla-bașa 147
tabulogramă 140
tace-face 38, 41, 109, 111
tacit X
tagă V
tahicardie 131
taica-moșul 55
taie-babă 103
taie-cîinilor-frunză *103*, 109
taie-fugă 105
tai-mălai(ul) 32, *104*, 107, 108
talmeș-balmeș 35
Talpa-Iadului 70
talpă-lată 79
tambur-major 79, 87, 88
tam-nesam 223
tam-tam 231
T. A. P. L. 155
Taplului 161
tarsalgie 141
Tartacot 50
tartor 50
TASS 164
tata-mare 15
tata-moșul 46, 60
tata-nașul 55
tata-socru 55
tata-socrul 46
tată 50
tată-mare 15, 79, 87
tatăl-nostru 10, 76, 79
taxi 25
taxi-furgonet 48
taximetru 25
tăcea X
tăgadă V
tăgădui V
Tăierea capului sf. Ion 71
tăietorul-pădurii 71
tătănească 68
TBC *152*, 153
te VII, 220
teatrologie 130
techer-mecher 223
tehnic-ingineresc 176
tehnică-materială 193
tehnico-inginerese 168
tehnicolor 190
tehnico-materială 193
tehnico-organizatoric 193
tehnico-științific 167
Tehnometal 145
Tei-Legănat 80, 81

tele VII, VIII, 25
teleast V, 21
telebusolă 24
telecomandă 139
telecomunicaţie 139
teleconcurs 140
teledialog 142
telefon 139
telefotografie 139
telegazetărească 191
telegenic 24
teleghida *24*, 212
telegraf 131, 139
telegramă 139—140
teleintuiţie 142
telejurnal *24*, 140
telemetru 140
Teleorman 144
telepartener 140
telepatie 32, 131
telepublicistice 192
telereporter 140
telescop 35, 140
telespectator 140
televacanţă 150
televiziune VII, VIII, 25
televoioşie 142
teocraţie 134
teogonie 134
teozofie 134
terapie 23
terchea-berchea 231
termal 22
termic 22, 26
termocentrală 7, 26
termochimie 140
termoelectricitate 140
termofica 21, 26
termogen 189, 190
termograf 140
termoizolant 191
termoizolator 191
termoluminiscenţă 140
termometron 148
termometru 149, 237
termoregulator 140
termos 26
termostat 131, 136, 141
tetea-naşul 55
tetraclorură 141
tetracord 141
tetradactil 141
tetradrahmă 141
tetraedru 141
tetragon 141
tetralogie 141
tetrapetal 141
tetrapod 141
tetrapter 141
tetrarh 141
tetrarhie 141
tetrodă 141
T. F. F. 163
tica-naşul 55
Tic-Pitic 51, 55, 65
tic-tac 230, 231
tic-tacul 231
timocratic 188
timp-pauză 48, 56
titanozaur 141
tivgă-goală 79
tînă 79
Tînăra gardă 80
tîrg 51
Tîrgu-Jiu 58
Tîrgu-Jiul 16
Tîrgu-Jiului 58
Tîrgul-Fierbinţi 45
Tîrgu-Ocna 51
tîrîie-brîu 32, 41, *103*, 107, 113, 114
tîrîie-vătrai 113
toată-spre-arderea 184, 235
toate 121
T. O. B. 157
toboşarul-pădurii 72
tocmai 217
tocmaimite 220
Todorusalii 54
tonă-kilometru 57
topometrie 140
topometru 136
tot 38, 39, 121
totdeauna 216, 218, 222
totdeodată 220
totodată 220, 223
totuna 222
totuşi 219
toţi 206
toxoplasmoză 141
Tradem 155
trage-lapte 42, 110
tragere de inimă 9
traista-ciobanului 10, 76
Traistă-Goală 80
transportor-elevator 54
treanca-fleanca 230
treancă-fleancă 231
treapa-leapa 230
trece-bandă 104
trece-jos 104
trece-sus 104
trei 26, 90, 205, 206
Trei Brazi 91
trei-culori 10, *41*
trei-fraţi 10, 17, 32, 92
trei-fraţi-pătaţi 39, 40, 129, 130
trei mii 207
trei mii şi patru sute 205
Trei-Nasuri 91
Trei-Pîini 91
Trei-Scaune 13, 91
trei sute 207
treişcinci 204
trei-unghi 93
treizeci 204, 207, 234
treizeci şi nouă 205
treizeci şi unu 205
tren-fulger 35, 45, *53*, 64
treti-armaş 147
treti-logofăt 147
treti-postelnicel 147
Trevăile 118
triatlon 140
tricefal 187
tricicletă 140
triclorură 140
tricolor 170
tricorn 140
triculorate 192
trifoi 27, 92, 145

triftong 141
trigamie 140
trigon 140, 141
trigonocefal 187
trigonometrie 140
trilogie 131
trimestru 140
trimorf 187
trinitrofenol 140
trinitroglicerină 140
trioxid 140
triplu 90, 94
triplu-salt 90, 91, 92, 94, 237
triplu-salturi 92
triplu-sec 91, 94
triplu-voal 32, 39, 91
tripod 141
triunghi 26, 35, 149, 150
troleibuz 135
trompetariu-major 88
trosc 230
Tudor 53
Tudorusalii 33, *52*, 54
tufă-lemnoasă 81
Tulbură-Apă 104
Tuman-bei 49
tura-vura 230
turcocraţie 134
turcofob 192
turmaşbirău 63
Turnu-Măgurele 44, 51
turtă-dulce 79, 85
turturea-guguşea 47
tuspatru 204, 206
tustrei 13, 17, 26, 204, 206
tustrele 206
tuşă VIII
Tuşnad-Băi 51, 55
Tuşnad-Sat 51, 55
tuteşapte 206
tutui V
tutungi-başa 147

Ţara de Jos 35
Ţara Românească 13, 81
Ţară-Lungă 80
Ţăgşor-Gară 51
ţărm VI, X
ţărmure X
ţărmuri VI
ţi 198
ţichi-drac 129
Ţifla Corbului 33
ţiganolog 140
ţilp-ţalp 231
ţine-minte 104
ţine-te-bine 104
ţinetoriu-de-cinste 101
ţinţivară 35, *129*
ţiţivară 35, 38, *129*
ţi-vic 230, 231
ţîr 230, 231

UCECOM *156*, 158, 162
Ucecomul 162
Ucecomului 162
U. C. F. S. 158
ucide 211
ucidere VI, 125
ucigaş 125
ucigă-l-crucea 11, 40, *104*, 107, 108
ucigă-l-pietrele 108
ucigă-l-tămîia *104*, 108
ucigă-l-toaca *104*, 107, 108
U. E. F. A. 160
uita 30
uite-popa-nu-e-popa 38, *109*
uli 47
uligaie 32, 47, 57, 60
umblător în somn 193
umbra-nopţii 72
un 201
una 201
ună 221, 223
undeva **219**
undrea-de-apă 95
une (pronume) 128
unealtă 38, 128
unealte 128
uneori 220, 223
U. N. E. S. C. O. *153*, 158, 161
U. N. E. S. C. O.-ul 161
U. N. E. S. C. O.-ului 161
ungaro-suedeze 188
unge-căi 103
unghi 82
unghia-căii 103
Unghiul-cu-Frasini 102, 233
Ungrovlahia 150, 234
unicorn 131
unilateral 189
uninaţional 191
Uniunea Sovietică 8
univers 149
unocuprinzime 149
unsprezece 11, 13, 204, 205, 206, 207, 234
unsprezece-metri 10, 32, 91, 93, 237
unşpe 204
unt 99
unt de cacao 100
untdelemn 9, 11, 12, 17, **42**, 43, 96, 98, 99, 101
untdelemnul 9, 99
untdelemnului 9, 42, 99
unt de ricin 100
untul-de-lemn 43, 99
untului-de-lemn 43, 99
unul 26, 201
uranoscop 140
urechea-Iudei 68
ureche-tătărească 81
uretralgie 141
urologie 134
Ursa-Mare 33, 80
ursoaică-de-cîmp 97
U. R. S. S. 154, ***155***, 163
U. R. S. S.-ul 161
U. R. S. S.-ului 161
urul-cinrescu 201
Urzicenii-Pădure 52
uscător-tunel 34
uşa-raiului 70
uşă-fereastră 54, 58
uşă-grilă 56

uși-fereastră 58
uși-ferestre 58
(*Ușor-ca-Vîntul-*) *Greu-ca-Pămîntul* 126
U. T. C. 154, *155*, 157, 158, 162, 165
U. T. C.-ului 161, 162
U. T. M.-ului 162
Uțu VIII

va 196, 200, 218, 219
vaca-Domnului 32, 69, 70
Vacă-Mare 80
vacsolog 142
vagon-atelier 54
vagon-cisternă 45, 47
vagon-restaurant 54
vai 106, 230
Vaida-Voevod 55
vaide 232
Vaideei 41, *106*
Vai-de-El 106
vai de noi 232
vai de păcătoși 232
Valahia 151
vale 51
Valea-Albă 89
Valea-Cireșului 68
Valea-Dragomirului 68
Valea-Iașanca 54
Valea-lui-Cîine 68
Valea-lui-Dragomir 68
Valea Prahovei 16, 17, 73
Valea-Sasului 70, 75
Vale-Largă 89, 233
valul-vîrtej 58
valvîrtej *47*, 53, 58, 60
valvîrtejul 58
vameș-mare 88
var *154*, 157, 160, 164
vară 92
vare 200
varecare 200
varece 200
varecine 200
varecît 200
vargă-de-aur 98
vari 160
vasăzică 228
vasfrîngere *57*, 62
Vasili-Ostrov 66
vatologhie 148
vă 198
văile 118
Vălenii-de-Munte 12, 98
vătah-mare 88
vecernie 115
Vede 110
Vede-Bine 104, 107, 108
vehement-conservator 169, 176
vel 88
vel-armaș 147
veliglas 147
vel-jicniceriu 147
velodrom 141, 284
vel-spătar 147
vel-stolnic 147
vel-vistier 147
vel-vistiernic 79
vel-vornic 79, 88
verde-aprins 173
verde-deschis 174
verde-deschisă 174
verde-gălbui 167
verde-întunecat 167
Verdeș-împărat 50
veri 200, 219
verice 200
vericînd 219
vermifug 141
versa 224
versiface 212
vest 46, 48, 51, 64
vest-german VI, 46, 56, 167, 170, 180, 186, 188
veterinare 173
viaduct 141
viață-dătător 167, 180
viață-făcătoriu 180
viceamiral 141, 224
vicecancelar 141
viceconsul 141
viceguvernator 141
vicelegat 141
vicepreședinte 141, 224
vicerege 141
viceversa 224
viespe 57
viespe-gărgăune 32, 47, 54, 57, 60
Vietnamul de Sud 46
vinars 37, 77, 79, 82
vinarsul 82
vinarsului 82
vin-beutoriu 180
Vinerea mare 90
vinicol VIII, 189, 190
vino-ncoace 32, *104*, 109, 110, 111
viscozimetru 140
vistier-mare 88
vistiernic-mare 88
vitezometru 136, 140, 150
viticol VIII
viticultor 141
vitrină-bazar 48
vițaișpan 146
viță-de-vie 97
vițășpanŭ 146
vițăvoivoda 146
vițăvoivodu 146
vițecraiu 146
vițeișpan 146
vițeșpan 146
vițevoivod 146
vițișpan 146
vivipar 26
vizir 144
Vizir-Berbece 51
Vizir-Tepe 144
vîntură-cenușă 43
vîntură-lume 113
vîntură-țară 113
vîntură-vorbă 113
Vîrful Comorilor 73
Vladumitrel 65
vlah 145
Vlah-Chioi 144
Vlahopol 144, 145

voastră 197
vocabular 174
vocale-simfonice 172
vocal-instrumental 13, 193, 194
vocalo-instrumental 190, 193
vocal-simfonice 172
vocifera 212
vodă 49
voi (verb) V, X, 30
voie-bună 86
voievod 55
Voinicul-Florilor 69, *73*
voință 82
voiși 198
volt 154
voltametru 135
volt-amper 58
volt-amperul 58
Volta Superioară 12, 89
vopsea IX
vopsele IX
vorbă-lungă 17, 79, 87, 237
vornic-mare 79, 88
Vorumloc(ul) 143
vrea V, 200
vreodată 223, 224
vreodinioară 224
vreuna 202, 203
vreunul 26, 202, 203
vroi V, X
vtori 147
vtori-comis 147
Vulturul-Domnului 69, 70

watt-oră 48, 57
watt-secundă 57, 64

xantopsie 26
Xenopol 145
xerofil 188
xifoid 188

Zarifopol 145
zboară-n-lună 103
Zeamă-Neagră 80
zece 204, 207
Zece Mese 91
zecemetru 93
zeci 204, 205
zgîrie-brînză 11, 14, 37, 40, *103*, 110, 114
zgîrie-nori 10, 11, 43, 104, 110, 113, 138
zgîrie-norii 110
zgîrie-norilor 110
zi 220
zicea că 221
ziceai că 221
ziceam că 221
zile-muncă 58
zi-lucru 56
zimogen 188
zimotehnic 26
zi-muncă 45, 48, *56*, 58, 64
zi-ntîi 32, 41, *90*
ziua 72
Ziua copilului 72
Ziua crucii 72
Zîna-Zînelor 72
zoobiologie 140
zoochimie 140
zooeconomie 140
zoofagie 140
zoofit 140
zoofobie 140
zoogenie 140
zoolatru 136
zoolit 140
zoologhic 169, 192
zootehnic 186
zori de zi 8, 96
Zorilă 116
zvîrli IX

23 August 91
1 Mai 12, 15, 33, 91
2 Mai 91

CUPRINSUL

CUVÎNT ÎNAINTE *(Mioara Avram)* . . . . V-XVI

COMPUNEREA

INTRODUCERE *(Finuța Hasan)* § 1—15

§ 1 Definiție. Categorii de compuse după termenii componenți 7
§ 2—7 Cuvinte compuse și grupuri de cuvinte. Unitatea gramaticală și semantică a compuselor 8
§ 8 Compunerea și derivarea 18
§ 9—10 Elemente de compunere 19
§ 11 Compuse analizabile și compuse neanalizabile 25
§ 12—13 Originea compuselor românești 27
§ 14 Clasificarea cuvintelor compuse 29
§ 15 Problemele urmărite în tratarea compuselor 31

SUBSTANTIVUL *(Fulvia Ciobanu)* § 16—149

§ 16—22 Introducere 32

SUBSTANTIVE COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ȘI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ 23—28 Observații generale 37
§ 29—38 Două sau mai multe substantive cu formă de nominativ-acuzativ 44
§ 39—47 Substantiv + (articol +) substantiv în genitiv 67
§ 48—57 Substantiv + (articol +) adjectiv 76
§ 58—65 (Articol +) numeral + substantiv 90
§ 66—73 Substantiv + prepoziție + substantiv 94
§ 74—87 Verb la un mod personal sau interjecție + alte părți de vorbire (Compuse de tip propoziție; compuse de tip frază) 103
§ 88—94 Prepoziție + (numeral +) substantiv sau altă parte de vorbire cu valoare de substantiv 114
§ 95—96 Prepoziție + verb la supin 118
§ 97—99 Substantiv + prepoziție + adverb 119
§ 100—101 Numeral + prepoziție + substantiv 120
§ 102—104 Prepoziție + adjectivul substantivizat *tot* + substantiv 121
§ 105—107 Articol posesiv + substantiv sau pronume 122

§ 108 Pronume (articol) demonstrativ + (adverb +) adjectiv . . . 123
§ 109 Pronume (articol) demonstrativ + prepoziţie + substantiv . . . 124
§ 110 Pronume (articol) demonstrativ + prepoziţie + adverb . . . 125
§ 111 Pronume reflexiv + substantiv . . . 125
§ 112—113 Adverb + substantiv . . . 125
§ 114 Substantiv sau adjectiv + adverb de comparaţie + substantiv . . . 126
§ 115—116 Adverb + adjectiv sau adverb . . . 126
§ 117 Adverb + adverb + adverb de comparaţie + substantiv . . . 127
§ 118 Pronume + pronume . . . 128
§ 119 Substantiv + prepoziţie + pronume . . . 128
§ 120 Substantiv + conjuncţie + substantiv . . . 128
§ 121 Adjectiv + prepoziţie + substantiv . . . 128
§ 122 Interjecţie + substantiv . . . 129
§ 123—125 Tipuri de compunere dezvoltate . . . 129

§ 126—136 SUBSTANTIVE ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE . . . 130

§ 137—148 SUBSTANTIVE COMPUSE DIN ABREVIERI . . . 151

§ 149 SUBSTANTIVE COMPUSE PARASINTETICE . . . 165

ADJECTIVUL (*Finuţa Hasan*) § 150—177

§ 150—156 Introducere . . . 167

ADJECTIVE ALCĂTUITE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ŞI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ 157 Observaţii generale . . . 171
§ 158—161 Adjectiv + adjectiv . . . 171
§ 162—163 Adverb + adjectiv . . . 176
§ 164—165 Substantiv + adjectiv . . . 179
§ 166 Prepoziţie + substantiv sau adjectiv substantivizat + adjectiv . . . 181
§ 167 Prepoziţie + substantiv . . . 182
§ 168 Adverb + participiu negativ . . . 183
§ 169 Alte tipuri de compuse . . . 183
§ 170—177 ADJECTIVE ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE . . . 184
§ 178 ADJECTIVE COMPUSE PARASINTETICE . . . 194

PRONUMELE (*Finuţa Hasan*) § 179—194

§ 179 Introducere . . . 195

PRONUME COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ŞI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ 180—184 Observaţii generale . . . 195
§ 185 Pronumele personal . . . 197
§ 186 Pronumele reflexiv . . . 198
§ 187 Pronumele de întărire . . . 198
§ 188 Pronumele posesiv . . . 199
§ 189 Pronumele interogativ-relativ . . . 199
§ 190 Pronumele demonstrativ . . . 199
§ 191 Pronumele nehotărît . . . 200
§ 192 Pronumele negativ . . . 201

§ 193 PRONUME ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE . . . 202

§ 194 Istoria pronumelor compuse . . . 202

NUMERALUL (*Finuţa Hasan*) § 195—201

§ 195—196 Introducere . . . 204
§ 197 Numeralul cardinal propriu-zis . . . 205
§ 198 Numeralul cardinal colectiv . . . 206
§ 199 Numeralul ordinal . . . 206
§ 200 Numeralul distributiv şi adverbial . . . 206
§ 201 Istoria numeralelor compuse . . . 207

VERBUL (*Finuţa Hasan*) § 202—208

§ 202 Introducere . . . 209

§ 203—206 VERBE COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ŞI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ . . . 209

§ 207 VERBE ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE . . . 211

§ 208 VERBE COMPUSE PARASINTETICE . . . 213

ADVERBUL (*Finuţa Hasan*) § 209—223

§ 209 Introducere . . . 215

ADVERBE COMPUSE DIN CUVINTE ÎNTREGI EXISTENTE ŞI INDEPENDENT ÎN LIMBA ROMÂNĂ

§ 210–212 Observaţii generale 215
§ 213 Prepoziţie + adverb 216
§ 214 Prepoziţie + substantiv 218
§ 215 Adverb + verb 219
§ 216 Adverb + pronume 219
§ 217 Adjectiv pronominal + adverb 219
§ 218 Adjectiv + substantiv 220
§ 219 Adverb + adverb 220
§ 220 Prepoziţie + pronume 221
§ 221 Diverse părţi de vorbire 221
§ 222 Istoria adverbelor compuse din cuvinte întregi 222

§ 223 ADVERBE ÎN STRUCTURA CĂRORA INTRĂ ELEMENTE DE COMPUNERE 223

PREPOZIŢIA (*Finuţa Hasan*) § 224–228 225

CONJUNCŢIA (*Finuţa Hasan*) § 229–232 228

INTERJECŢIA (*Finuţa Hasan*) § 233–239 230

EVOLUŢIA COMPUNERII ÎN LIMBA ROMÂNĂ (*Finuţa Hasan*) § 240–242 233

LISTA PRINCIPALELOR ELEMENTE DE COMPUNERE 241

LISTA ABREVIERILOR 261

BIBLIOGRAFIE 263

Siglele lucrărilor citate 263
Lucrări consultate 278
1. Generalităţi şi limbi străine 278
2. Limba română 281
Lucrări semnalate 283
ADAOS LA CORECTURĂ 284
INDICE 285
A. Afixe şi elemente de compunere 285
B. Cuvinte 289
CUPRINSUL 329

VERIFICAT
1987

Redactor: STELLA NICOLAU
Tehnoredactor: MARILENA POPESCU

Bun de tipar 24.04.970. Hîrtie scris I A. Format 16/70×100, de 80 G/m². Coli de tipar 21, 75.
C.Z. pentru biblioteci mari { 459 — 54 (021) = 59
C.Z. pentru biblioteci mici {

Întreprinderea poligrafică Informaţia, Bucureşti, str. Brezoianu, nr. 23–25
Republica Socialistă România